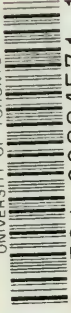

UNIVERSITY OF TORONTO

3 1761 00884571 1

DS
104
.5
1847
1879
v. 1
pt. 1-2
c. 1
ROBA

LIBRAIRES DE LA SOCIÉTÉ

PARIS: *Ernest Leroux*, 28, rue Bonaparte.

LEIPZIG: *Otto Harassowitz*.

PUBLICATIONS

DE LA

SOCIÉTÉ DE L'ORIENT LATIN

SÉRIE GÉOGRAPHIQUE

I-II

ITINERA LATINA

BELLIS SACRIS ANTERIORA

I

ITINERA
HIEROSOLYMITANA

ET
DESCRIPTIONES TERRAE SANCTAE

BELLIS SACRIS ANTERIORA

&

LATINA LINGUA EXARATA

sumptibus

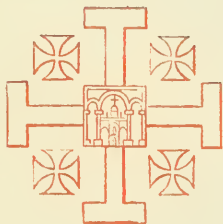
SOCIETATIS

ILLUSTRANDIS ORIENTIS LATINI MONUMENTIS

ediderunt

TITUS TOBLER & AUGUSTUS MOLINIER

I

260774
3-11-31

GENEVAE

Typis J.-G. Fick

1879

FRÜDNER & CO
57 & 59 LUDGATE HILL
LONDON

Tiré à 500 exemplaires numérotés, dont :

50 sur grand papier,

50 sur papier vélin,

400 sur papier ordinaire.

N° 380

SOCIÉTÉ DE L'ORIENT LATIN

*

EXTRAIT DES STATUTS

Art. 19. Les publications de la Société sont faites sous la surveillance du Comité de direction, & la garantie du secrétaire-trésorier & de l'un des commissaires responsables.

Vu l'édition des Itinera Hierosolymitana latina I, par le docteur TITUS TOBLER & M. A. MOLINIER.

Le Commissaire responsable,

A. DE BARTHÉLEMY.

Certifié.

Le Secrétaire-Trésorier,

COMTE Riant.

Paris, le 1er novembre 1879.

Digitized by the Internet Archive
in 2009 with funding from
Ontario Council of University Libraries

Le présent volume, confié au docteur Titus Tobler, était en partie imprimé, lorsque la mort est venue surprendre, le 21 janvier 1877, notre vénérable et regretté confrère.

M. Auguste Molinier, chargé par la Société de continuer, sous la surveillance de MM. Riaut et de Barthélemy, le travail interrompu, a dû remanier le texte de Theodosius (pp. 81 et s.), corriger les épreuves des pages 91-240, laissées en manuscrit par Tobler, établir tous les textes suivants (pp. 241-418), traduire en latin la préface allemande du précédent éditeur (pp. xj-xxxviii) et compléter cette préface (pp. xxxix-lv). Il a, de plus, composé de toutes pièces un second volume, actuellement sous presse; ce volume, d'environ 420 pages, contiendra, sous le titre de :

ITINERUM HIEROSOLYMITANORUM & DESCRIPTIONUM
TERRÆ SANCTÆ
BELLIS SACRIS ANTERIORUM
SERIES CHRONOLOGICA

tous les témoignages occidentaux, relatifs aux pèlerinages antérieurs aux Croisades.

Il formera la seconde partie de l'oeuvre commencée par Tobler.

Il sera suivi d'un index embrassant les deux volumes, et d'une carte de Syrie et de Palestine; il paraîtra en 1880.

Le Comité de Direction.

CONSPECTUS

	Pag.
PRÆFATIO.	xj
I <i>Itinerarium a Bordigala Hierosolymam usque</i>	xij
II <i>Peregrinatio S. Paulæ.</i>	xiv
III <i>Paula & Eustochium.</i>	xvij
IV <i>Eucherius</i>	»
V <i>Breviarius de Hierosolyma.</i>	xix
VI <i>Theodosius.</i>	xx
VII <i>Antoninus.</i>	xxv
VIII <i>Arculfus.</i>	xxx
IX <i>Beda.</i>	xxxix
X-XI <i>S. Willibaldus.</i>	xxxix
XII <i>Commemoratorium de casis Dei.</i>	xlij
XIII <i>Bernardus Monachus.</i>	xlijj
XIV-XV <i>Descriptio parrochiæ Ierusalem. Notitia patriarchatum.</i>	xlv
XVI <i>Qualiter sita est Ierusalem.</i>	l

*

I <i>Itinerarium a Bordigala Hierosolymam (333).</i>	1
II <i>S. HIERONYMUS, Peregrinatio s. Paulæ (404).</i>	27
III <i>PAULA & EUSTOCHIUM, De locis sanctis (386).</i>	41
IV <i>S. EUCHERIUS, De locis aliquibus sanctis (c. 440).</i>	49
V <i>Breviarius de Hierosolyma (c. 530).</i>	55
VI <i>THEODOSIUS, De Terra Sancta (c. 530).</i>	61
» <i>De situ Terræ Sanctæ.</i>	81

	Pag.
VII ANTONINUS MARTYR, <i>Perambulatio locorum sanctorum</i> (c. 570).	89
» <i>De locis transmarinis sacris.</i>	119
» <i>Iter Antonini martyris.</i>	135
VIII ARCULFUS, <i>Relatio de locis sanctis, ab Adamnano scripta</i> (c. 670).	139
» <i>Relatio altera.</i>	203
IX BEDA VENERABILIS, <i>De locis sanctis</i> (c. 720).	211
<i>Fragmentum libro I Arculfi additum.</i>	238
X SANCTIMONIALIS HEYDENHEIMENSIS, <i>Hodæporicon S. Willibaldi</i> (723-726).	241
XI ANONYMUS, <i>Itinerarium S. Willibaldi.</i>	283
XII <i>Commemoratorium de casis Dei vel monasteriis</i> (c. 808).	299
XIII BERNARDUS MONACHUS FRANCUS, <i>Itinerarium</i> (c. 870).	308
XIV <i>Descriptio parrochiæ Ierusalem</i> (c. 460).	321
XV <i>Notitia Antiochiæ ac Hierosolymæ patriarchatum</i> (sæc. VI).	329
XVI <i>Qualiter sita est Ierusalem</i> (ante 1096).	345
XVII THEODOSII, ANTONINI & ARCULFI <i>lectiones variæ.</i>	351
a) THEODOSIUS.	353
b) ANTONINUS.	360
<i>Les Voyages s. Antoine.</i>	383
c) ARCULFI <i>lectiones.</i>	392

PRÆFATIO

PALÆSTINÆ geographiæ initium in Itinerario a Bordigala Hierosolymam usque minime quærendum, sed ad multo anteriorem ætatem regrediendum est, si de Flavio Iosepho, Ptolemæo & Talmude,¹ ut clariores tantummodo nominemus, mentionem fecerimus. Quæ autem in præsentī volumine collegimus opera, ea tantum sunt, quæ latino conscripta sermone, ad Terræ Sanctæ geographiam spectant.

Quum antiquissimas Palæstinæ descriptiones in unum corpus colligere statuerimus, talis propositi utilitatem nemo certe negabit. Hic enim collecta inveniuntur, quæ antea multo labore perquirenda erant; nec dubito, quin magnum incrementum Orientis historiæ studia ex ista accipiant collectione; considerandum etiam textum non pro nostra commoditate pure transcriptum fuisse, summa autem cura datam fuisse operam, ut manuscriptorum codicum collatione melior evaderet aut sincerior restitueretur. Ne quis autem credat, quod singula iam itineraria pluries ediderimus, exceptis illis, quæ in Itinerario Hierosolymitano, Theodosio, necnon & Beda Venerabili ad Palæstinam non pertineant, facilem ideo nobis fuisse in publicandis collectaneis operam. Multa enim iterum scrutanda fuerunt. Quod autem singula opera iam semel edideramus, nobis non parum profuit, quum nonnullas interpretationes & notas in promptu haberemus, quas illi legent, qui aliquid amplius de hoc addiscere voluerint.

¹ Cf. Neubauer, *La Géographie du Talmud* (Paris, 1868).

² *Palæstinæ descriptiones ex sæc. IV, V & VI* (S. Galli, 1869);

Antoninus Martyr, *De locis sanctis* (S. Galli, 1863); *Descriptiones Terræ Sanctæ sæc. VIII, IX, XII & XV* (Lipf., 1874).

I

ITINERARIUM A BORDIGALA HIEROSOLYMAM USQUE.

Si temporum terminos, a nobismet ipsis constitutos,¹ observaverimus, primus nobis obvius erit peregrinus a Bordigala Hierosolymam usque, qui suum iter anno 333 aggressus est. Etsi autem initæ peregrinationis annum noscamus, non ideo nobis multa de auctore cognita sunt; quippe qui originem & nomen scire cupiamus nec utriusque usquam aliquod reperiamus indicium. Ex illo uno tantum, quod peregrinus itineris initium a Bordigala ceperit, legitime suspicari possemus, illum Aquitaniam aut vicinam Bordigalæ regionem patriam habuisse.

Opus quidem illud nihil aliud est, quam arida quædam militarium Romani imperij viarum usque ad Sanctos Locos descriptio, addita semper spatiorum notatione, quod nullam fere utilitatem afferret, nisi exactissime numeri transcripti fuissent. Ubi autem ad Sanctam Terram perventum est, locorum nominibus milliario-rumque notationibus brevis adicitur mirabilium rerum descriptio, non sine variarum fabularum relatione. Fatendum vero descriptiones istas maximi esse momenti, quippe quæ genuinæ sunt. Reipsa illam operis partem tantummodo in codicibus manuscriptis Sangallensi ac Parisiensi reperire est, in quibus opus ipsum Peregrinantium libri titulum non mentitur.

Quod ad itinerarium ipsum, exceptis partibus quæ descriptionis sunt, pertinet, nos non fiegeret, etiamsi anteriorum editorum opinio-nes ignoraremus, multa hodie in isto desiderari. Ex iis, qui me in hac explicanda parte præcesserunt, præcipuus atque idem utilissimus fuit Aurès.² Oblivisci tamen non debemus iam ante illum itine-rario curam dedisse marchionem Fortia d'Urban, cum propriis libri editoribus Em. Miller & Lapie, quorum quidem correctiones sæpius nimium audaces nobis visæ fuerunt.³ Miller autem, qui uno

¹ Id est IV post Christum natum sæculum.

² Cuius liber sic intitulatur: *Concordance des vases Apollinaires & de l'itinéraire de Bor-deaux à Jérusalem, & comparaison*

de ces textes avec l'itinéraire d'Antonin & avec la table Théodosienne (Nîmes, 1868).

³ Cui libro titulus est: *Recueil des itinéraires anciens* (Paris, 1845).

tantum codice manuscripto¹ uti potuit, in præfatione dicit: « Nous « l'avons collationné avec le texte publié par Wesseling, & « nous avons relevé dans ce texte des fautes assez graves. » Neque negandum illam editionem satis commodam esse; in qua nempe in tribus columnis positi sint numeri, tum romani, tum arabici, & locorum intervalla ab ipso Lapie recognita & ad milliares columnas exacta. Ut operis summa intellectu facilius evaderet, curatum etiam est ut divisiones a qualibet maiore summa ad sequentem (a fit ad fit) romanis numeris notarentur, ita ut XVIII divisiones factæ sint, quas ego maiusculis vel uncialibus litteris distinxim.

multa in Itinerario hodie desiderari iam supra diximus; si quis enim, in ista manuscriptorum auxiliorum inopia, milliariorum summas, quæ plerumque falsæ sunt, corrigere tentavisset, ut singuli numeri cum numeris a ceteris auctoribus indicatis concordare possint (ut nihil dicam de locorum nominibus, quæ etiam diligentius & correctius scribenda essent), non parvum quidem laborem assumpsisset; quod, expositis aliquot exemplis, probare facillime possum:

In peregrinatione quippe illa invenimus inde usque ad Tolosam leugas & a Tolosa millia, secundum diversas editiones, 106-108 leucas & 211-214 millia, in summa 317-322. Deinde vero pro summa codices exhibent 372, nullo discrimine inter leugas & millia facto; quum autem summa ista multo maior sit, possumus leugis paulo plus spatij quam milliaris largiri.

Iam intervallum a Sirmio ad Sardicam (p. 8-9) in diversis manuscriptis codd. numero 314 notatur; in Parisiensi autem codice 317 & in Veronensi 284 millia reperimus. Insuper animadvertendum, quod in hoc ultimo, ad tria nomina quæ sequuntur, scilicet ad Sextum (p. 8, lin. penult.), mutatio Sarmatorum (p. 9, lin. 13), & mutatio Redicibus (pag. 9, lin. 18) numerorum deest notatio, quorum summa fuisset 31 millia, ita ut, si quis numerum istum summae addiderit, concordiam, si non perfectam, certe satis magnam, inter diversos codices exprimet. Illa exempla lectori sufficere arbitror.

Manuscriptos impressosque codices breviter indicandos censeo.

¹ Biblioth. nat., lat. 4808.

MANUSCRIPTI CODICES:

a. *Codex Bibliothecæ capitularis Veronæ, 52, verisimiliter VIII sæc. exaratus; lectu facillimus.*

b. *Codex Bibliothecæ Sangallensis, 732, IX sæc., anno scilicet 811, conscriptus.*

c. *Codex Bibliothecæ nationalis Parisiensis, lat. 4808, X sæc.: cuius transcriptio, ab ipso Pitheo, cuius fuit olim istud volumen, facta, Aurelianis asservatur, Bibliot. municipal., 265. Ille codex maximi est pretij, quum in illo nulla sit, uti in Veronensi, a Cefarea usque ad Tarracinam (p. 20-23) lacuna, & cætera multo diligentius referat. Quum Anat. de Barthélemy Veronensem codicem ediderit, ¹ collectis variantibus lectionibus e Parisiensi codice, quem ipse in manibus habuit, curavi, ut illa editione, quæ cum ea, quam E. Miller impressioni dedit, non omnino congruit, quamvis hæc plenior sit, semper uterer. In præsentem autem editione meliores, quas nobis obtulerunt codices, lectiones elegimus, nec eas semper corrigere potuimus, ut qui recentiores ac scribarum negligentia depravatos codices tantummodo in manu habueribus. Variantes lectiones, quæ multæ sunt (præsertim in proprie dicto Itinerario), in notis expressit; littera V Veronensem codicem, P autem Parisiensem designat.*

Duos insuper manuscriptos codices Romæ, in Vaticana Bibliotheca, asservari tradit Montfaucon (Bibl. Biblioth., I, 81, 93), quos nemo præter ipsum vidit aut reperit.

EDITIONES:

a. 1589, *absque loco, 12°, Pitheo curante (ex cod. c).*

b. 1600, *Coloniæ, 8°, Andrea Schotto edente.*

c. 1619, *Amstelodami in P. Bertij Theatro geographiæ veteris, t. II, in Appendice, pp. 39 & sqq., nihil fere adiungit illis quæ præcedunt editionibus.*

d. 1735, *Amsterdam, Petro Wesselingio curante, qui codicem tantummodo Parisiensem in manu habuit.*

e. 1811, *Paris, Châteaubriand, in notis ad librum cui titulus: Itinéraire de Paris à Jérusalem. Nullius pretij editio.*

¹ *Revue archéologique, juillet 1864, pp. 99-108.*

f. 1844, *Parif.*, Migne, in *Patrolog. latina*, t. VIII, c. 783-795; *Wesselingianæ editionis de verbo ad verbum repetitio.*

g. 1845, *Parifus*, in *opere cuius titulus sequitur*: *Recueil des itinéraires anciens*, 8°, p. 171 & *fuiv.* *Quam editionem ex cod. Parif.* (c) *Fortia d'Urban*, vel potius *E. Miller* confecit.

h. 1848, *Berolini*, 8°, *ad calcem Itinerarij Antonini*, *edent.* *G. Parthey* & *M. Pinder*, qui *eodem illo cod. Parisiensi tantummodo usi fuerunt.*

i. 1854, *Lipsiæ*, 8°, *ad calcem libelli Iacobi Berggren Flavius Iosephus*, pp. 54-55 (*fragm.*).

j. 1864, *Parifis*, 8°. *Revue archéologique, nouv. série*, t. X, p. 99-108; *ex codd. a* & *c*, *curante Anat. de Barthélemy.*

k. 1869, *Sancti Galli*, 8°, *inter Descriptiones Terræ Sanctæ ex sæcul. IV, V & VI, quas ipse collegit præsentis voluminis editor, hic primo trium codd. a, b, c lectionibus usus.*

II

PEREGRINATIO SANCTÆ PAULÆ.

Conciliî tempore, quod Romæ anno 382 actum est, Paula, ex nobili genere Romana matrona, spirituale commercium inivit cum sancto Epiphanio & sancto Paulino, quorum in sinu christianam religionem Sanctaque simul Loca miro amplexa est amore. Inde consilium itineris ad Hierosolymam suscipiendi; nempe, sorore sua Eustochio & illis duobus ecclesiæ patribus comitantibus, patria simul ac filiis relictis, triginta & septem annos nata, viam ad Orientem ingressa est, & sancta civitate semel invisa, in urbe quam præcipue amavit, Bethlehem dico, domicilium elegit, ubi quum viginti annis assidue mansisset, anno 404 mortem obiit. Huius peregrinationis relationem sanctus Hieronymus, Paulæ comes (temporis enim & præsertim Orientis mores opinionem illam sane credibilem efficiunt), posteris tradidit; eius autem descriptiones non pauca nos edocet, & de personis, & de rebus ac locis. Quum autem ego in hac editione tantummodo quod geographiæ interest desti-

natum habuerim, ex iis epistolis sancti Hieronymi ad Paulæ filiam Eustochium, quæ vulgo Epitaphium aut Vita sanctæ Paulæ dicuntur, solum hodæporicum retinui.

Illius operis XV sæculo atque sequentibus multæ editiones publicæ factæ sunt iuris. Itaque legitime credere fuisset nihil novissimo editori superfuisse faciendum; at longe aliter fuit. Duorum enim manuscriptorum codicum, in Monacensi regia Bibliotheca asservatorum, lectionibus usus, non pauca in melius mutare ac corrigere potui; quorum uterque pergameneus ac satis antiquus. In præsentem autem textum recensione hæc maxime notanda videntur: concitas pro confitas (cap. III), cubicula pro cubiculum (cap. V), deficit pro defluit (cap. XVIII). Manuscriptorum impressorumque codicum auxilio sensum aliquo modo validius arripui in cap. XII: Hortum balsami & vineas Engaddi pro balsami vineas; necnon in cap. XIII: Thecuam, patriam Amos pro thecuam atque Amos:

CODICES quibus usi fuimus:

a. *Codex Bibliothecæ regię Monacensis, lat. 12104 (m. f. XI), qui maioris est momenti.*

b. *Codex eiusdem Bibliothecæ, lat. 14031 (m. f. XI).*

EDITIONES præcipuæ:

1468, *Romæ, in-fol., inter cætera divi Hieronymi opuscula, II, f. 235, ed. princeps.*

1528, *Lugduni, in-4. Io. Crespin, curante Des. Erasmo, I, 195.*

1643, *In Actis sanctorum, Ianuario mense, t. II, p. 711, curante Bolland.*

1706, *Parisi., studio Ioannis Martianay, inter s. Eusebij Opera, IV, c. 669 & suiv.*

1734, *Veronæ, in edit. Vallarsiana Opp. omnium s. Hieronymi, t. I, c. 684.*

1869, *Sancti Galli, a T. Tobler, inter Descriptiones Terræ Sanctæ, pp. 1-9.*

III

PAULA ET EUSTOCHIUM DE LOCIS SANCTIS.

Forſan quidam mirabuntur, quod annus 386 annum 404 in hoc titulo: Peregrinatio ſ. Paulæ, ſecundum temporum ordinem non præcedat; eius autem rei cauſam in eo reperimus, quod utriuſque Romanæ matronæ peregrinatio multo prior eſt, quum profeſſo ſerius Marcellam, ut Bethlehem veniret, invitaverint.

Impreſſas tantum editiones in manibus habuimus.¹ Editionem Vallarſij in ſ. Hieronymi Opera omn., tom. I, part. 2, pag. 203 ſqq. (Venet., 1766), omnibus aliis prætuli. Vallarſius epiſtolam in capitula diuiſerat, ac nobis primo exemplum eius ſequi non utile viſum fuerat. Dein vero eo venimus ut, nonobſtante epiſtolari forma, capitulorum tamen numeros apponeremus, quamvis noſtra diuiſio non omnino cum ea congruat, qua commendandus ille editor uſus eſt, quum ea nobis non ſemper iuſta videretur. Huius vero epiſtolæ tantum ulteriorem partem, quæ ad geographiam magis pertinet, retinuimus.²

IV

EUCHERIUS DE LOCIS SANCTIS.

Huius auētoris, ſancti Eucherij, Lugdunenſis epiſcopi, dummodo nominis ſinceritas non in dubio ſit, nomen ꝙ patriam novimus.

Non omnia quidem exſcripſi ex iis, quæ in epiſtola Eucherij vel

¹ Nullo enim, inter plurima exemplaria ſ. Hieronymi manuſcripta, huiuſce epiſt. codice, ne Caduinenſi quidem exemplari (de quo optime diſſeruit Martialis Delpit, *Eſſai ſur les anc. pèlerinages*, pp. 373-374), uti voluit T. Tobler, utpote qui opuſculum iſtud minimi eſſe, quoad geographiam, momenti arbitraretur (*Nota Aug. Molinier*).

² Hos tantum duos, ex omnibus ſ. Hieronymi operibus, libellos

præſenti collectioni inferere placuit; liber enim, cui titulus: *De XLII manſionibus filiorum Iſraël in Deſerto*, fere nulla, quæ ad geographiam ſpectent, ſuppeditat, nec noſtrum erat ea omnia, quæ paſſim in ſuis commentariis de Locis Sanctis dixerit divus auētor, colligere.

³ Hanc enim epiſtolam ſpuriam eſſe contendunt nonnulli, inter quos C. T. Schœnemann (*Bibliothec. hiſtorico-literaria Patrum Lat.*,

Fauslini leguntur, quum mihi parum utile fore visum esset, si loca iam serviliter transcripta ipse iterassem, quæ verbis XX a Chebron sic incipiunt: « Igitur longitudo sive latitudo Iudææ « quanta sit, s. Hieronymus determinavit in quadam epistola « ad Dardanum, ex qua nos huic operi, quæ necessaria vide- « bantur excerptimus, in qua adversus Iudæos de Terra Repro- « missionis etiam addidit hæc. . . . Hæc Hieronymus. » Quin etiam adduntur excerpta quædam ex Flavio Iosepho, De bello iudaico, lib. III, cap. 3, & postquam caput humanum cum urbe Hierosolyma, ut regionis capite, comparavit, his verbis paginam claudit: « Hactenus Iosephus. Quæ idcirco relationi huic inferenda putavi, ut veritatem studiose inquirentibus maiorem Iudæus relator de Iudææ situ fidem faceret. » Sequuntur verba quædam, ex Eucherij Commentario in Libros Regum, de fonte Siloab. Cæterum non prætereundum est eundem auctorem in suis super Sanctam Scripturam commentariis multa geographica inseruisse, quæ non magni pretij existimanda sunt, quum ea ex Eusebij Hieronymique Onomastico plerumque de verbo ad verbum transcripta sint.

EDITIONEM tantum unam novimus, quam in Nova Biblioth. manuscriptorum librorum, t. I, dedit Philippus Labbe (Paris., 1657). Eundem textum typis expressit Ugolinus in Thef. Antiquitat. sacrarum (Venet., 1747). In utraque autem editione tam mendosus textus legitur, ut quædam, aut nullo modo, aut difficillime intelligi possint, præsertim quum nullum alium habuerimus codicem manuscriptum, cuius auxilio pravas lectiones corrigeremus, nisi illum ipsum quem excipit Ph. Labbe (Vaticanus, 636 a, m. f. XIII). Etsi huic brevissimæ descriptioni magnum haud tribuendum sit momentum, non tamen omnino indigna est, quæ intentum habeat lectoris animum.

Lipsiæ, 1794, II, 775), qui nihil ad suam probandam opinionem affert. Nullus certe ex antiquis auctoribus de hoc libello inter sancti Eucherij opera mentionem facit. (Cf. A. Schottij Præfat. ad Opera s. Eucherij in Maxima Bibliot.

patrum Colonienfi, t. V, c. 739-740). Sive autem sit genuina, sive non, Eucherij epistola ad Fauslinum, certe descriptio cum illis congruit, quæ episcopi Lugdunensis tempore de Palæstina nota erant (Nota A. Molinier).

[Codicis cuiusdam manuscripti, Parisiis asservati (Bibliot. Nat., cod. lat. 13348 (ol. S. German., n° 1309 lat.), f. 64, membr., VIII sæc.), in quo, ut & in Vaticano, Eucherij epistolam continuo sequuntur, nullo titulo, nulla rubrica interposita, fragmenta duo, ex epistola s. Hieronymi ad Dardanum de Terra repromissionis & libro Flavij Iosephi, De Palestinæ descriptione ac situ, lectiones præcipuas hic in notis apponere placuit. Qui certe fere in omnibus præferendus foret, ut qui per antiquus, item & optimus. Et si tamen minime spernendæ sint ipsius lectiones, non tamen hoc opusculum rursus impressioni dare utilissimum nobis visum est. (A. Molinier.)]

V

BREVIARIUS DE HIEROSOLYMA.

Hic tandem habemus antiquissimam urbis Ierusalem descriptionem hucusque ineditam. Quæ descriptio, licet brevis, quum tantummodo intra muros urbis Ierusalem tota scriptoris res agatur, & exceptis quibusdam corruptis locis, claritate tamen & passim novitate commendanda est. Recipsa, si quis eam attente examinaverit, non negare poterit ex ea descriptione præcipuarum ecclesiarum lucidiorem imaginem in animo formari, præsertim quod ad Constantinianam, Golgothanam & S. Sepulchri basilicas pertinet. Ex eo autem, quod uno tantum manuscripto codice in constituendo textu & ad sensum revocandum usi simus, in magnum periculum nos incidisse, non dissimulari potest.

1. Lectiones hæc sunt: P. 51. *Titulus deest.* — Fausto presbytero. — l. 1, Hierusolimitanæ. — l. 2, agnitus erat. — l. 5, non defusione quamquam. — l. 10, aiunt adeunti tibi eam. — P. 52. l. 1, excipit. — l. 2, frequentatur. — l. 14, loca visuntur. — l. 27, tenditur vicina. — l. 29, Betsaida piscina. — l. 32, prærupta rupte. — P. 53, l. 1, expeccat intra... in radicibus. — l. 2-4, qui non... decurrens *deest.* — l. 6,

quæ vallis. — l. 7, Cedron turrens. — l. 20, æstivum. — l. 22, terræ Iudææ. — l. 26-28, Iordanis... appellatur *deest.* — l. 29, quorundam. — l. 30, infra meridianam. — l. 31, oppidum possedit. — P. 54, l. 1, terræ Irahel. — l. 2, aquilonale. — l. 3, quippe. — l. 4, continentur. — l. 5, pergentibus, de quo Iordanes Erom a loco nomen fortitus est. — l. 7, Cebron. — l. 8, miliario.

Fatendum quidem fere omnia, quæ in Breviario inveniuntur, a Theodosio nobis tradita fuisse, qui etiam insuper multo plura amplectitur. Quod si quis Breviarium cum Antonino Martyre comparaverit, mox animadvertet nullam certe inter illos auctores affinitatem esse, Breviarium autem aliunde (si raro in rebus, at certe in verbis) sæpius haustum esse. Quod uno tantum exemplo demonstrari facile erit: Columna, Zionæ sita, ad quam Christus flagellandus ligatus est, iam apud Hieronymum describitur, in Breviario autem et apud Theodosium (c. VI) additum est, ex columnæ amplexu vestigia mansisse; quin etiam apud Antoninum Martyrem legitur in sacrorum vestigiorum mensura curandi virtutem inesse. Quod ad lapidationem s. Stephani pertinet, maior adhuc inter hos auctores differentia. In Breviario et apud Theodosium, de uno tantum lapide mentio facta est, super quo Stephanus lapidatus esse dicitur, cum apud Antoninum multi lapides afferantur, quibus ille occisus fuerit.

An Breviarius et Theodosius communem fontem habeant affirmare vix possumus; quidquid autem id est, derivatur uterque separatim, haud procul a communi, exceptis tamen illis locis quibus ordo diversus est, ut eo loco ubi apud Theodosium dicitur S. Sepulcri ecclesiam ab occidente ad orientem versam esse, cum Breviarius sicut et Eucherus eam ab oriente ad occidentem versam describat. Difficilius adhuc dictu est uter prior sit, Breviarius ne an Theodosius. Ego quidem, fortasse immerito, Breviarium altero esse credidi opere antiquiorem; certum quidem est utrunque librum ante medium sæculum sextum conscriptum fuisse.

CODICEM unicum secutus sum, illum videlicet membranaceum, sæc. IX exaratum, qui in Ambrosiana bibliotheca sub n^o M. 79, Sup., Mediolani asservatur, a Ludov. Bethmann anno 1854 indicatus. ¹

VI

THEODOSIUS, DE SITU TERRÆ SANCTÆ.

Auctoris nomen non est, ut equidem prius scripsi, Theodorus, sed secundum manuscriptos illos codices, qui Romæ et Lovanii affer-

¹ Pertz, *Archiv*, XII, p. 611.

vantur, Theodosius. Illum diaconum aut archidiaconum¹ fuisse scimus, amplius autem de eius persona, vita & patria quidquam colligere nequimus.

In præsentī compilatione nobis distinguenda est pars antiquior ab altera, quæ posterius operi genuino addita fuisse videtur. Quæ prior, quum sit quam in Sangallensi ac Parisiensi codicibus passim truncatam reperimus, unius auctoris opus principio sane fuisse potuit. Præcipuæ partis ætatem ad priorem, ut iam dictum est, sexti sæculi partem refero. Ad hanc opinionem ex eo præsertim ductus sum, quod in ea de quibusdam rebus mentio invenitur, quæ per invasionem Persarum & Arabum dominationem postea mutatae sunt; dein quod mirum in modum cum descriptionibus Antonini martyris (qui sane recentior est) congruat. Cum autem pluries Theodosius Anastasium imperatorem, qui annis 491-527, Antoninus vero Iustinianum, qui annis 527-557 regnavit, nominent, necesse est unum & alterum satis fidelem utriusque principis memoriam habuisse.

Si autem eas partes, quæ posterius additæ, & intra parentheses (...) a nobis in hac editione positæ sunt, examinaveris, animadvertes in his — si regionis circa Bethleem & Hebron descriptionem exceperis, — historias quasdam pias, sanctorum epitaphia, atque iter filiorum Israel per deserta solummodo contineri, cuius quidem itineris auctorem fuisse Theodosium nonnulli falso putaverunt. Procul dubio enim, ut exempla afferam, in XXVII capitulo pars aliqua addita est, quum in eo de Pipino I Francorum principe, qui anno 752 regnare incepit, agatur. Ex eo autem, quod deinde in cap. XXIX dictum sit, Pæneam nunc Belinam nomen habere, & quod alias Theodoricus declarat: 2 « Hæc (Cæsarea Philippi) a modernis Belinas appellatur, » evidentissime patet hæc verba post sacras expeditiones addita fuisse.

Nunc vero si descriptionem Viæ puerorum Israel attentius

¹ Archidiaconum eum vocant optimus codex operis, cui titulus: *De situ Terræ Sanctæ secundum Th.* (Cf. p. 81), necnon Gervasius Tilberienſis (cf. infra p. xxij). Theodosij nostri coævus exstitit

f. Theodosius archimandrita, de quo vide *AA. SS.*, ian. menſ., I, 686, & infra *Indicem nostrum peregrinorum* ad ann. 501-529.

² Cf. *Libellum de Locis sanctis*, p. 100.

legerimus, agnosceremus eam quoddam per se singulare opus esse, quod tantummodo in Londinensi & Lovaniensi codicibus reperitur, eamque posterius nostro operi adiunctam fuisse suspicamur. Ego quidem olim huius posterioris opusculi scripturam temporibus illis, quæ sacras expeditiones paulo antecesserunt, libenter tribuissem, sed diutius meditati certum visum est, illud circa extremos XII sæculi annos compositum fuisse. Inveniuntur quidem iam apud Hieronymum, in 78 Epistola ad Fabiolam, 42 illæ mansiones Israelitarum in deserto; in illo tamen libello, narrandi ratio longe alia est. Frequenter enim ex textu citantur loci quorum quisque exegetica ratione explicatur; interdum etiam propria nomina explanantur. Secundum autem W. A. Neumannum,¹ in duodecimo sæculo plura scripta fuerunt, quæ mansiones illas continebant, opera, scilicet a Fretello, & ab illo anonymo auctore quem Innommatum VI vocavimus. Brevem descriptionem huius Viæ filiorum Israel publici iuris etiam fecit dom. de Vogüé.²

Hæc ultima descriptio & illa, quam apud Theodosium invenimus, ab omnibus aliis mihi separanda videntur.

In priorie Theodosij operis parte, haud absque magna confusione, omnia exponuntur, ex quo facillime intelligitur, quomodo alia quædam paulatim interpolari a scriptoribus potuerint. Confusionem illam in prioribus nostris editionibus observare nobis non licuerat; nunc autem sine periculo possumus ordinem quemdam restituere, quo adiuvante multa intellectu faciliora evaserunt. Summa tamen opera curatum est, ne quidquam a nobis recisum e textu desideraretur.

His usi sumus CODICIBUS :

a. Codex in bibliotheca Sancti Galli, membranaceus, 732, a. 811 conscriptus, f. 98-104; lacunis plenus iste codex, sed antiquitatis causa utilis ac preciosus.

b. Codex in Museo Britann. Cotton. Titus, D. III, 8°, f. 68, XIII-XIV sæc. Mendosus, confususque, nec tamen adeo inutilis.

c. Codex in bibliotheca Universitatis Lovanii, 10, chartaceus, sæc. XVI (in libro Gervasij Tilberiensis, De officiis imperialibus,

¹ Oesterreich. Vierteljahrsschrift
für Kath. Theologie, 7. Jahrgang,
3. Heft.

² Les Eglises de la Terre-Sainte,
p. 417 sqq.

qui enim *Gervasius* in opere isto *Theodosij* libellum inseruit.¹
Inter se maxime conveniunt *Londinensis* ac *Lovaniensis* codices.

EDITIONES hæc sunt:

a. 1756, *Ensidlæ*, *Dom. Calmet* in suo *Diario Helvetico*, fragmentum quoddam parvum ex codice *Sangallensi* edidit.

b. 1865, *Sancti Galli*, *Tobler (T.)*, *Theoderici* libellus de locis sanctis, 1865, ex cod. *Londinensi*.

c. 1869, *Sancti Galli*, *Tobler (T.)*, *Theodori* liber de situ Terræ Sanctæ, inter *Palæstinæ* descriptiones, pp. 31-42.

[In hac editione, *Theodosium* continuo sequitur quoddam brevius opus, cui titulum dedimus: De situ Terræ Sanctæ secundum *Theodosium*. Illud enim opusculum si attentius examinaveris, facillime tibi patebit omnia fere, quæ in eo continentur, e *Theodosij* scriptis extracta fuisse. Prioris nostræ editionis præcipuus auctor, *Titus Tobler*, quum in manu duos solummodo codices habuisset (*Vaticanum* dico 6018 & *Parisiensem* 4808), hanc novam redactionem parvi fecerat, & textum quemdam maxime corruptum, e *ms. Paris.* impressioni tradiderat. Sed nobis sedulius quærentibus, mox innotuerunt tres alij codices, quorum duo Romæ, alius vero *Parisiis* asservabantur. Inde hæc altera & accuratior, quam (pp. 81-88) damus, editio. In istis quinque, quibus usi sumus, codicibus, duæ, ut ita dicam, familiæ notandæ sunt; alij enim aliter incipiunt, & in *Vaticano* 6018 ac *Parisiensi* 4808, brevissimum deest præcæmium, quod exhibent alij tres codices, scilicet *Reg.* 554 & 630 & *Parif.* 4892. Cum autem isti tres posteriores codices inter se convenient, non idem dicere potuimus de *Vat.* 6018 & *Parif.* 4808, qui maxime inter se differunt. *Parisiensem* codicem, inter omnes pessimum, olim iuris publici fecit d. *Anat. de Barthélemy* in opere, cui titulus: *Revue Archéologique* (1864), pp. 108-112.

¹ *Leibnitius*, *SS. Rerum Brunsvicensium*, t. I, p. 948-955. *Gervasij* operis quædam gallica exstat versio, a *Iohanne de Vignay* sæc. XIV confecta, & in bibliotheca comitis de

Athburnam (*Libri* 19, m. f. XIV, in-f.) asservata, quæ verisimiliter *Theodosium* reddit; eam serius, cum *Gervasij* locis quibusdam, edemus.

Quin etiam, tres alios & antiquissimos codices, proœmio equidem carentes, nobis serius reperire contigit. Horum priores, unum scilicet Monacum (ex abbacia Waffobrunensi) missum, & in bibliotheca regia eiusdem urbis hodie sub n° lat. 22053 asservatum, alterum autem a v. cl. Leop. Delisle in bibliotheca regia Hagana (n° 165) nuperrime repertum, ad calcem huius voluminis iungere placuit. ¹ Sæculo enim nono ineunte scriptus, codex Waffobrunensis, cuius, adhuc incogniti, T. Tobler notitiam nullo modo habere potuit, nonnulla suppeditat ad textum huiusce opusculi constituendum, scripturæ quidem mendosissimæ, sed non ideo contemnendus, ut qui regionum ac locorum nomina exactissime nobis transmisserit; Haganus autem, sæculo VIII exaratus, sine quidem mutilus, nec optimas præbens lectiones, cæteris antiquior esse videtur. Uterque ab aliis codicibus in multis, licet parvi pretij, discrepat.

Tertius, recentissime nobis a v. cl. Ottone de Heinemann, Guelpherbytanæ bibliothecæ præfeto, indicatus, in eadem bibliotheca (Weißenburg 99, ff. 144-151) asservatur; cuius codicis, sæculo octavo in membrana optime scripti, præcipuas lectiones, nobis volumine toto iam impresso (de quo valde dolemus), missas, lector in notis infra reperiet. ² (A. Molinier.)]

¹ Infra pp. 353-360.

² P. 81-82, in nomine... habebit *d.* — P. 82, l. 7, habens, porticia, numero *d.* — l. 8, posticia *d.*, idem. — l. 12, labides, Iordanem. — l. 16, Dei. — l. 19, & *d.* — l. 21, Sebastæa. — l. 22, Sebastæa, ubi. — l. 23, domnus, passus est, Cinopoli. — l. 24, Tibiriada, Ihesus *d.* — l. 25, nudis *d.*, Tibiriada ad mare, Magdaline.

P. 83, l. 1, fontanas. — l. 2, Ihesus *d.*, apostlos, ibi & fatiravit. — l. 3, piscis. — l. 4, fontanas, Capharnau. — l. 5, ubi nati, apostli. — l. 7, Phamada, dua loca. — l. 9, Phamada civitate iungit. — l. 10, adpare abinde. — l. 13-14, nam... dicunt *d.* — l. 15, Domni, eletrina. — l. 16, caput,

Libarius. — l. 17, Buzin usqui. — l. 18, Bizina, in *d.*, Eleutropori. — l. 19, locum ubi iacet. — l. 20, item *d.* — l. 22, Gaza; de Arabia usqui. — l. 23, Oliferni.

P. 84, l. 2, usqui Inmau, miliaria v, qua. — l. 3, autem *d.*, Inmau, Cleopas, contrafractione. — l. 4, & ibi, protulit, Diospoli. — l. 5, passus. — l. 6, & *d.* — l. 7, sanctam Tabitam. — l. 8, ibi cætus. — l. 9, sancto. — l. 10, centurio *d.*, beato *d.*, apostolo *d.*, cepit. — l. 11, in Cefaria. — l. 12, de Diocefarea... v *d.*, de Cefaria. — l. 13, usqui in Sictaburi. — l. 16, ad piscinam *d.*, domnus Philippu. — l. 17, inde usqui in illicem, app. Iereuetitu. — l. 18, tereuetitu, ubi *d.* — l. 19, *d.* integra.

VII

ANTONINI MARTYRIS PERAMBULATIO LOCORUM
SANCTORUM.

De ipſo Antonino nihil fere aliud novimus, niſi quod Placentiæ, Italiæ civitate, natus fuerit; cognomen autem Martyris non eccle-

— l. 20, ſunt *d.*; ubi .. David *d.*
— l. 23, propheta *d.* — l. 24, habi-
tabit, ſancti *d.* — l. 27, profeta. —
l. 28, ſunt *d.*, ſuſcitavit. — l. 30,
noſter... Chriſtus *d.*

P. 85, l. 6, altarium. — l. 7,
collatur ibi, noſter *d.* — l. 8,
paſſus numero, tectæ ſunt totum
eum. — l. 9, paſſus numero. —
l. 10, Golgotha ecliſia. — l. 12,
ipſam ſanctam *d.* — l. 15, ecli-
ſia, ſunt inter. — l. 17, iuxta ſe.
— l. 21, vel digita. — l. 22,
facies eius. — l. 24, Stephanus.
— l. 25, Theuſofi. — l. 26, lo-
cum, profeta. — l. 27, murus. —
l. 28, piſcina Probatice. — l. 29,
noſter Iheſus *d.* — l. 30, item in
Probatice. — l. 31, eccleſia domne.
— l. 32, qui *d.*, aſcenſu. — l. 33,
pro pinna, iactatus, ei *d.*

P. 86, l. 1, occidit, montem. —
l. 3 & 4, Iacob. — l. 5, fabrica-
verat, reconcedit. — l. 7, ibi. —
l. 8, ſanctæ *d.* — l. 9, cum eis *d.*,
ibi. — l. 10, apoſtliſ recumbebat.
— l. 12, carnis. — l. 13, ſuis *d.*,
diſcendent. — l. 15, monaſterius.
l. 17, uſquedum vivit. — l. 19, hoc,
aperiuntur. — l. 20, deponitur,
aqua vero. — l. 21, de ciſterna
auriuntur. — l. 22-23 *defunt.* —
l. 24, domnus Clemens. — l. 25,
in mari paſſus eſt. — l. 26, cui &
anchora ad collum legata, eius

facerdotes &. — l. 27, omnes po-
pulos per barcas veniunt. — l. 28,
recedit maris per milia ſex, ſuper
extenditur tentorius. — l. 29, altare,
miſſas. — l. 30, expelluntur.

P. 87, l. 1, quis vero devexa-
tiens. — l. 3, item de, domnus
Andreas. — l. 5, Mermidona. —
l. 7-8, fedeant per peregrinos ſuſci-
piendos, inde iam eſt Armenia. —
l. 9, Memfis. — l. 11, Wandalo-
rum. — l. 13, Cefaria. — l. 15,
Sebaſtia. — l. 18, Galacia, Deu-
dorus. — l. 19, in provincia Gala-
cia, Ploton. — l. 21, montes, Eu-
frates. — l. 22, inrigat. — l. 25, in
celis *d.* — l. 28, ſuper, recumbe-
bat. — l. 29, irrigat de fontana
Helifei. — l. 30, aguſto medio ipſo
agro. — l. 32, medietas cum illuc
rectum fuerit aratur &.

P. 88, l. 1, quem. — l. 2, &
exinde *d.* — l. 3, tranſmittitur...
tempore *d.* — l. 5, procuſſit. —
l. 7, aquas calidas. — l. 8, leproſi
mundantur. — l. 9, locum, mar-
moria. — l. 14, anno, per. — l. 15,
uſque *d.* — l. 16, Tabur. — l. 18,
fontem illum. — l. 21, Maris Mor-
tius. — l. 22, Sodome & Gomurra,
alias tres. — l. 23, mortuo. — l. 25,
ſe minuet luna, minuet ipſa. — l. 28,
molle *d.* — l. 29, alia *d.* — l. 34,
monticellos ſunt multos. — l. 35,
diſcendit, ipſe.

*fiastico sensu intelligendum esse videtur, sed inde additum quia in itinere suo multa adversa perpessus fuerit.*¹

Peregrinatio vero inter cæteras insignis, quæ in suo ampliori circuitu a paucis exploratas terras amplectitur. Antoninus quippe non Syriam tantum & Palæstinam, sed & montem Sinaï ac Mesopotamiam perlustravit. Quum multa autem non immerito in eius relatione reperire sperare nobis licitum fuisset, pauca tamen ille libellus nobis suppeditavit. Attamen illa, etsi nimium rara sint, quæ frustra alias requireres, nobis satis pretiosa videbuntur.

Anno equidem 1863 Antonini operis editionem dedi novam, ad quam scilicet condendam tribus manuscriptis codicibus usus sum: in præsentī accuratiori editione aliqua in melius mutata invenies, quæ tamen non maximi sunt momenti, etsi plures manuscriptos codices, Bruxellensem, Monacensem, Parisiensem, Londinensem, Caduinensem & Berolinensem, in manibus habuerim. Parisiensis Antoninus sic incipit: « De locis sanctis, quos perambulavit beatus « Antoninus Martyr, » in quo quidem codice Antoninum continuo sequitur Bedæ libellus. Londinensis autem: « Antonini Placentini, Martyris, five cuiuscunque sit, Itinerarium de locis « Terre Sancte. » Uterque codex, quum post publicatam editionem meam in manus venerit, pauca utilia præbuit, cuius varias

P. 88*, l. 1, Sarapta, Suria. — l. 4, ipsa est metr. — l. 6, fuscitavit, prophete d. — l. 7, mulieres, tantummodo. — l. 8, secunda morte. — l. 10, sancti Lazari, pascha dominico. — l. 11, populos convenet. — l. 12, civitates xij. — l. 14, Filadelfia, Gerana. — l. 15, Aritoliada. — l. 16, dicitur d., Chanæ. — l. 17, Suria. — l. 18, que Armenias. — l. 19, Asia, ibi. — l. 20, catolus, Viricanis. — l. 21, Stefanus. — l. 22, latini. — l. 23, discipulus domni. — l. 24, Sina infra civitatem. — l. 25, in Heluzath, de Eluzat similas. — l. 27, compenzaria tenere. — l. 28, heremo. — l. 29, propositus. — l. 30, propositus, imperatoribus d.

— l. 31, de capite eorum conservabat, ipse... castigabat d.

P. 88*, l. 1, domna, Bethlem. — l. 2, fedet super. — l. 4, ut dum, porta, Stefani. — l. 5, unus. — l. 6, iogus bovum. — l. 7, movere d., in antea accidere, revocata, altaris. — l. 9, Orbicius. — l. 11, eum sepulchris foras. — l. 13, propter. *Cætera desunt, uno folio in codice ablato.*

1 Quinetiam cognomen illud accessisse potest peregrino nostro, propter quemdam scribarum errorem, qui ipsum eumdem ac martyrem Antoninum, cuius memoria Placentiæ colitur, esse opinati fuerint.

lectiones plerasque in notis adiunxi. Monacense autem fragmentum, quum antiquum sit, magno adminiculo nobis esse debuisset; sed res aliter vertit, multa enim in eo & in Andegavensi editione similia. Quinetiam fere semper Bruxellensis codex editioque Bollandistarum inter se congruunt. Licet in illo Itinerario quædam restitui facile possint, in multis tamen locis quædam inveniuntur manifeste mendosa, ut in c. VII: « Gadara que & Gabaon vocatur, » in c. XXV: « Diospolim civitatem, que antiquitus dicebatur « Azotus. » Alibi autem animadvertes res mirum in modum confundi; & ut exemplum apponam, in c. VI post hæc verba: « De « Tabor venimus » sequentia verba addidi: « Ad mare Tiberiadi » quæ in VII cap. inveneram. In c. XXXI sunt etiam plura meliori disponenda ordine, quod quidem præsertim defunctus professor Tuch manifestum fecerat in sua eruditissima dissertatione.¹ In eodem capitulo expunxi, postquam de longo locorum intervallo certior factus fueram, Gelboe post montem, ita ut ad finem capituli non « in ipsis montibus, » sed (2 Reg. I, 21) « in montibus Gelboe nunquam pluit & cætera » legendum sit.

Quod autem Antonini peregrinationis duæ sint distinguendæ retractions, hoc nullo modo mihi adprobatum videtur, quippe qui Caduinensem codicem, qui alteram ex istis duabus recensionebus servavit, attente perlegerim, nec in eo nihil aliud quam genuini operis quandam epitomen repererim. Unus tantummodo codex, scilicet Sangallensis, qui quidem archetypo omnibus aliis propinquior est, ab aliis magnopere inter se similibus discernendus est. Ille igitur maximi pretij est, quum ex eius auctoritate usque ad Nazareth ordinem restituere mihi licuerit, nec illud desiderari satis potest, irritis omnibus ad inveniendos ignotos codices conatibus, quod archetypum vel saltem eius fidelissimam transcriptionem, qua adiuvante, futuri editores certiora fundamenta inflaurarent & lucem longius profferrent, nemini reperire contigerit. Sangallensis autem codex non solum ideo perutilis, sed etiam in multis locis meliorem textum & additiones plurimas præbet. Ex aliis vero codicibus ea quæ addi possent, minoris sunt momenti, quippe quæ facile a scribis interpolata esse potuerint.

¹ F. Tuch, *Antoninus martyr, nach dem Morgenlande. Leipzig, seine Zeit und seine Pilgerfahrt* 1864, 4°.

Quo vero facilius textus noster cum vulgari conferri posset, id utile fore putavi, si Antonini peregrinationis breviorē recensionem ad meæ editionis calcem adderem. In hoc itaque volumine post integriorem operis redactionem, Vaticanam versionem invenies.

Quinetiam, nobis tandem in recentissimis temporibus contigit mutilatum Caduini codicem, qui quidem ulterioris ætatis, sæculi scilicet XII vel XIII¹ est, in manibus habere. Illum ergo totum inferuimus, qui præcedentem textum de verbo ad verbum sequitur. Quamvis autem de illo multa speraverint illi, qui me præcesserint, editores, fatendum est illum perparvi momenti esse atque ad textum nullum pene subsidium afferre. Eadem in eo, ut in plerisque aliis codicibus, confusio; & in eo verba ultima ab Acciphen usque ad finem desunt. Postquam ergo tot manuscriptos codices inspexerim, vix mihi fieri posse videtur, ut archetypon instauretur; hoc autem nos consolari potest, quod longi laboris gratia textum in multis locis emendatum ad lucem proferre nobis contigerit.

[Impressione iam absoluta, tres novi & usque hodie ignoti in manus venerunt codices, qui eandem ac Vaticanus continebant retractionem, e quibus textum meliorem, ut nobis visum est, contexuimus. Quorum primus Parisiis, alij vero Placentiæ reperti sunt. Textum, quem nobis illi quatuor codices, Vaticanum dico aliosque, suppeditaverunt, ad calcem voluminis retulimus,² quem dignum esse credimus, qui ab omnibus vere eruditis viris attente perlegatur. Quippe enim in hac breviori itineris Antoniniani relatione multa intellectu faciliora leguntur, & regionum ac villarum nomina rectius transcripta nobis visa sunt. Parisiensis autem ac recentior Placentinus codex inter se magis conveniunt; Placentinum alterum ac Vaticanum ex eodem archetypo transcriptos esse credimus.

Huic novæ scriptioni, quam in appendice iuris publici fecimus, antiquam Gallicam versionem addere placuit. Quæ, etsi parvi commodi ad textum latinum constituendum, non absque pretio est quoad verba & linguam. Versionis istius auctor penitus ignoratur; cum autem codex gall. 1038 Bibliot. Nat. Paris., in quo cum

¹ Nec XV sæculi, ut typographico quodam errore pag. 90

impressum extitit.

² PP. 360-382.

plurium Patrum vitarum translatione continetur opus illud, Blanchæ comitiſſæ Campaniæ circa annum 1220 dicatus fuerit, hanc verſionem in Campania circa hoc tempus redactam fuiſſe arbitramur. Qui tamen codex non genuinus ipſe eſt, ſed exemplar quoddam, anno circiter 1250 exaratum, idque nonnullis piëturis ornatum. Cuius translationis auëtor manuſcripto codice, in multis cum codice Vaticano conveniente, uſus eſt, aliqua etiam, eaque non magni momenti latinæ addidit verſioni. — Addit. A. Molinier.]

CODICES iſti ſunt, quos in manu habuimus :

- a. Sancti Galli, 133, ſæc. IX; antiquus quidem, nec inutilis.
- b. Bernæ, 582, ſæc. IX vel X; nonnulla deſunt capitula, ad finem aliqua deſiderantur.
- c. Bruxellis, 2922, ſæc. IX; minimi pretij codex iſte.
- d. Pariſi., Bibl. nat., lat. 12277, ſæc. XI; olim Sancti Germani a Pratiſ, peroptimus.
- e. Pariſi., lat. 2335, olim Colbertinus, ſæcul. XII.
- f. Londini, Britann. Muſ. Add. mſſ. 15219, ſæc. XII.
- g. Romæ, Vatican. 636 A, ſæc. XIII.
- h. Vindobonæ, Bibliot. Cæſar. Palat. 2432, ſæcul. XII-XIII; in multis locis abbreviatus.
- i. Berolini, lat. 32, ſæc. XV, minimi pretij.
- j. Monaci, Bibl. Reg. 19149, ſæc. X. Capitula XXXV-XLIII præſentis noſtræ editionis continet.
- k. Caduinenſis olim abbatiae, nunc Petragorici (Bibl. epiſcopi), XII-XIII ſæc. Nova quædam ac breviffima reſenſio.
- l. Pariſi., lat. 4847 (olim Colbertinus), ſæc. XIV.
- m. Placentiæ, Archiv. S. Antonini, cca. an. 1360 conſcriptus.
- n. Placentiæ, Bibl. commun., Palaſtrelli, 139, ch. ſæc. XVI.

EDITIONES:

A. 1640, Iuliomagi Andium (Angers), 4°; in qua editione cod. SS. Sergij & Bacchi prope Andegavos, necnon Thuano, hodie deperditis, uſus eſt editor anonymus.

A. 1680, in *Actis SS. Boll. maij tom. II*, pp. x-xviiij, Bollandiſtæ in manu habuerunt quemdam codicem, tunc in S. Martini Tornacenſis bibliotheca aſſervatum, quem Bruxellenſem ſuperius indicatum eſſe valde ſuſpicor.

A. 1747, in *Antiquitatum sacrarum thesauro Bl. Ugolini*, t. VII, col. 1207-1224. Editionis quæ supra immediate reimpressio.

A. 1849, in *Migne Patrologiæ latinæ cursu*, t. LXXII, c. 898 & seq., in qua *Bollandistarum* editionem reimpressam reperies.

A. 1863, *Sancti Galli*, cum notis variis ac lectionibus, auctore T. Tobler.

VIII

ARCULFUS, RELATIO DE LOCIS SANCTIS.

Sexto sæculo, triginta circiter annis post Ierusalem ab Omer Ibn-el-Chatâb expugnatam, anno 670, peregrinationem invenimus præcipuo studio dignam, eam dico quam suscepit Arculfus, Gallicus episcopus, quem voluerunt aliqui Petragoricensem antistitem fuisse.¹ Qui enim non cursu rapido Palæstinam perlustravit, imo autem in quibusdam locis diu manserit, & exempli gratia, Ierosolymæ novem mensibus. Quinetiam ipsi contigit, ut a quodam heremita, nomine Petro, qui quidem e Burgundia oriundus, diutius in Terra Sancta vixerat, duceretur (lib. II, c. XXIV-XXV). Id autem minus prospere, quod ea quæ vidit & expertus est, ipse non scripsit. Dum enim in patriam rediens navigaret, a tempestate ad insulam Ionam, haud longe a Scotico littore sitam, pulsus est, ubi ab abbate Hienfi, Adamnano, susceptus, ipsi sanctam hanc peregrinationem narravit, ut scriptis mandaretur, atque insuper cereis suis tabellis Sepulcri, Zionis & Ascensionis ecclesiarum, sicut ædis super Iacobi Sichem ædificatæ, lineares picturas tradidit. Quamvis haud dubium sit abbatem Adamnanum, cuius scribendi ratio sane laude digna est, audita vel dictata fideliter transcripsisse,² attamen in eius expositione tautologias parum quidem laudandas reperies. Verisimillime autem est principio Adamnani scripturam

¹ Vicomte Alexis de Gourgues, *Le Saint-Suaire*. Périgueux, 1868, p. 16.

² Librum suum Alfrido, regi Northumbroꝝ, obtulit ipse Adamnanus. Cf. Bedæ *Histor. ecclesiasticam*

Anglorum, l. V, c. 15 (Migne, *Patrol. lat.*, XCV, c. 254). Cf. etiam Anonymum Mellicensem (*Ibid.*, CCXIII, c. 969), qui Bedæ verba repetit.

paulo simpliciorem fuisse, quum iam maiorem simplicitatem in antiquis manuscriptis & in ipso recentiori Sangallensi codice animadvertamus. Non idcirco dubitandum est, quin diversi scribæ, qui latinam linguam intelligebant, non genuinum transcripserint opus, sed stylium in melius, ut sibi videbatur, mutare tentaverint. Itaque sæpius immutata aut synonyma addita verba inveniet lector, qui hanc editionem attente examinaverit.

Nec inutile fore puto, si requiram quæ fuerit Adamnani ipsius in opere propria pars. Non solum enim Arculfi narrationem scripsit, sed etiam passim aliqua inseruit, quæ a peregrinatore non acceperat. Nemo enim negabit in XXV capitulo primi libri longe maiorem partem, sicut multa in III, XIV, XVIII, atque in XXIII eiusdem libri capitulo ea quæ ad vestigia Domini pertinent ab Adamnano addita fuisse. Ipse etiam fatetur in secundo libro, c. XVIII, pauca illa, quæ de Iordane & de lacu Genezareth narrat, partim e tertio libro captivitatis Iudæorum, partim ex Arculfi expositione excerptisse. Mentio una Onomastici (Locorum liber) in capitulo de sepulchro Rachel (l. II, c. VII), insertus locus ex Hieronymi Commentariis in l. II, c. XXVII, multaque alia sunt ab Adamnano addita, cuius etiam Epilogum esse suspicamur.

Ex illis codd., quorum seriem inferius exhibebimus, maximi pretij sunt antiquissimi, iidemque ex nono sæculo: codd. Cottonianus in Britannico Musæo, Bruxellensis, Bernensisque; Parisiensi autem codice 13048 multo minus uti potui; aliud vero malum quod isti quattuor antiquissimi codices manci hodie sunt. Et, ut uno exemplo utar, codex 13048 primum his verbis incipit: « Lancea militis . . . » Cæterum fuit ipse Sangallensis codex, quanquam tribus sæculis recentior, interdum utilis. Multo minoris pretij sunt Vaticanus & ille qui in bibliotheca reginæ Christinæ Romæ asservatur. Codicum auxilio sæpius textum in melius mutare potuimus, nonnunquam etiam & gravissimas emendationes afferre. Quum autem multum de Caduinenfi codice, teste d. Martiale Delpit,¹ qui solus hunc usque viderat, speraretur, adventus me fefellit; in illo enim totus tertius liber prætermisus fuit. Ad textum igitur critice constituendum parum utilis codex ille. Quum autem sit ipse multo recentior epitome, & in aliqua etiam parte nova quedam, ut ita dicam,

¹ Anciens pèlerinages à Jérusalem. P., 1870, p. xij.

redactio, bonum visum est, eundem, propter notam quæ in huius margine posita est,¹ recensito textui adiungere, ita ut studiosis viris opinionem per se sibi facere liceret.

[Optimos denique Vindobonensis Bibliothecæ codices serius repertos, necnon quædam fragmenta in duobus codicibus, quorum unus Monaci in Bavaria, alter Lauduni in Francia asservatur, præcipuis eorum lectionibus excerptis, ad finem huius voluminis retulimus. Titus Tobler codicum istorum haudquaquam ignarus erat, quippe qui Vindobonensem & Tegernensem in manibus habuerit: cur istis, etsi optimis, uti noluerit, plane nescimus. — A. Molinier.]

Cæterum in impressis codicibus nonnulla utilia reperimus, plura quidem in editione principe Gretseri, pauciora in editione Mabilonis, qui mss. codd. Vaticano & Corbeiensi usus est.

Arculfi (sive Adamnani) divisio in capitula nullo modo respondet divisioni a Beda instituta, quam nos in hoc textu conferendo adhibere debuimus; utrumque opus attente perlegenti, hoc evidentius patebit. In Arculfo divisio sive capitulatio paululum diversa est; tituli etiam in utroque non omnino similes sunt. Illi autem capitulorum tituli in antiquissimis codd. reperiuntur: in nonnullis tantummodo cuique libro præfixi sunt. In aliis vero & hic & in textu ante quodque capitulum transcripta sunt. In primo etiam libro XVII & XVIII capitula, ut apud Bedam, in unum coniuncta sunt: præterea locum, sicut ipse fecit d. Delpit, ex lib. I, c. III: « In eadem vero ecclesia sacrosancta mysteria » logicæ relationis gratia sexto capitulo adiunximus.

Arculfi codd. quidam figuras continent, in quibus ecclesiarum Hierosolymæ formam depinxit auctor. Quas in hac præsentis editione integras non dare placuit, hodie diagrammata tantummodo in textu inferere sat habuimus; quæ enim serius in Iconographia Orientis latini exactius referentur.

Quamvis a multis usque ad hanc diem manuscripti codices colati sint, nihilominus manifestum omnibus erit novam istam editionem maxime utilem fore.

¹ Quod quidem documentum cit., p. 211. etiam impressit de Gourgues, Op.

CODICES *manuscriptos, qui sequuntur, in manu habuimus:*

a. *Londini, Mus. Britann. Cotton. Tib. D. V, sæc. VIII-IX; in quo nullæ figuræ exstant.*

b. *Bruxell., 2921, sæc. IX; figuræ desunt.*

c. *Bern., 582, sæc. IX, cum figuris.*

d. *Parif. Nat. Bibliot. 13048 (ol. Sangermanus 844), sæc. IX; cum figuris.*

e. *Parif. lat. 12943 (ol. Sangermanus 5932), sæc. XI; absque figuris.*

f. *Sancti Galli, 320, sæc. XII.*

g. *Caduinensis olim abbatiae sæc. XII, cum figuris.*

h. *Romæ, Vatican. 636 A, sæc. XIII.*

i. *Romæ, Regin. 618, sæc. XV.*

j. *Vindobonæ, Bibl. Cæsar. Palat., lat. 609, sæc. XIII, mutilus; cum figuris.*

k. *Vindobonæ, ibid., lat. 458, sæc. X.*

l. *Lauduni, Bibliot. munic., n. 92, sæc. IX, fragm. brevissimum.*

m. *Monaci, Bibliot. reg. (olim Tegernensis caenobij), lat. 19150, sæc. X, fragment. brevissimum; cum figuris.*

Omnes illi membranacei, præter Reginæ Christianæ codicem, qui chartaceus.

EDITIONES *autem, quæ præsentem nostram antecēsserunt, hæc sunt:*

a. *A. 1619, Ingolstadtij, 4º, curante Gretsero qui codice hodie deperdito, usus est; cuius lectiones ipsi transmiserat Herbertus Rosweidus.*

b. *A. 1672, in Mabillonis Actis SS. ord. S. Benedicti, sæc. III, part. 2, p. 501-522, ex mss. codd. Corbeiensi & Vaticano.*

c. *A. 1734, inter Opera completa Iacobi Gretseri, in altera editione Ratibonæ data.*

d. *A. 1850, in d. Migne Patrologiæ latinæ cursu, LXXXIII, c. 779 & seqq. Mabillonianæ editionis reimpressio.*

e. *A. 1870, in libro d. Delpit, cui titulus: Essai sur les anciens pèlerinages à Jérusalem, Paris, 8º, p. 305-361. Textum Mabillonis repetit novus ille editor, lectionibus quibusdam e nostris codd. c, d, f, g, adiectis.*

IX

BEDA VENERABILIS DE LOCIS SANCTIS.

Venerabilis Beda sive Bæda, quem Anglo-Saxonem fuisse scimus, unus ex sapientissimis doctissimisque suæ ætatis monachis, septimo octavoque sæculis vixisse creditur, qui quidem ornatissimo in multisque doctrinis versato ingenio præstantissimus fuit. Quem, quum diversis scientiæ partibus suam dedisset operam, quantæ sit utilitatis biblica geographia non poterat latere. Itaque libellum conscripsit de Terra Sancta, quem longe lateque diffusum, iam apud Bernardum monachum (c. XI) laudatum reperimus, hodie etiam historicis scriptoribus probatum videmus; attamen hisce novissimis temporibus non obtinuit illud opus laudem, qua dignum esset, quod multi falso crediderunt ipsum nihil aliud esse quam Arculfianæ peregrinationis epitome & immerito pro archetypo habitum fuisse. In hoc maxime erratum fuit, nec me ipsum non omnino quondam a tali errore exemptum fuisse fatebor. Beda enim non solum Arculfi epitomen dedit, sed etiam notabilia multa addidit, quæ in Arculfo aut Adamnano frustra requiras, multaque ex aliis scriptis adiecit, quæ non parvi nobis pretij sunt. Necnon & ipse in titulo dicit Libellum a se e priscorum scriptis compositum fuisse, atque in clausula sibi maxime Gallici episcopi, a sacerdote Adamnano conscriptum, opus ducem atque auspiciem habuisse, se autem nihilominus excerptos ex hoc opere locos cum priorum libris contulisse. Exempli enim gratia, quæ in Arculfo desunt animadvertit, & præsertim in eo loco, quo de lacu Bethesda, de fonte Siloa, de ecclesia Ziona sita (c. III) & de Mortuo Mari (c. XII) tractavit.

Quinam sunt ergo illi auctores, quos Beda in manibus habuit? In primis quidem Flavius Iosephus, a quo multa de magna Iordanis valle accepit. Memorat Beda secundum Iosephum (Bell. Iud., l. IV, c. VIII, 2) vicum Ginnabrem (ms. & ed. Genna-

¹ Bedæ Expositionem de nominibus urbium in Actibus apostolorum (Opp., V, 666), sicut d. Hieronymi libellum De XLII mansionibus in

nostra præfati collectione admittebam non censuimus, utpote ad theologiam magis quam ad geographiam pertinentem.

bara, Gennariari, Narriari). Multa etiam mutuatus est a quodam Eucherij antecessore aut ab ipso Eucherio; capitula enim I, II & III Libelli de locis sanctis cum Eucherij capitulis I-VIII in nonnullis congruunt. Ab eo autem nil ultra mutuatus esse videtur, nil etiam ex Eusebij Onomastico & Hieronymi descriptione peregrinationis sanctæ Paulæ, neque e Theodosij Breviario aut Antonino Martyre videtur traxisse. Citat etiam Guillelmus Malnesberienfis¹ Iosephum, Eucherium & Bedam in uno eodemque loco, ex quo satis patet primos duos, ut præcipuos ea ætate duectores, habitos fuisse.²

Mirari licet, quod præstantissimæ illius compilationis textus usque ad hunc diem adeo squalidus evaserit. Manuscripti scilicet codices nondum satis attente ab editoribus inspecti sunt. Nos contra, sicut ex indice nostro patebit, multis in præsentī editione ornanda manuscriptis codicibus usi sumus. Qui primus inscribitur Monacensis codex, etiam si nulla alia causa pretiosus esset, antiquitate tamen commendandus. Codicem tamen illum non ex omni parte perfectum dicere possumus, quum profecto in eo plures lacunas verborumque transpositiones animadverterimus. In altero Monacensi codice tantummodo initium opusculi habemus. Wirtzburgensis codex, qui quidem pulchra manu & attentis oculis conscriptus est, totum Bedam non continet, sed tantum excerpta aliqua, scilicet nonnulla quædam ex capitulis VII, VIII & IX.³

Iam in antiquo Monacensi codice dividitur textus in capitula, quibus singulis rubricæ præpositæ sunt, editio autem d. F. Michel, quæ manuscriptum codicem Britannici Musæi secuta est, iisdem rubricis caret. Cæterum capitulorum numerus in diversis mss. aliquantulum differt. Ego autem, a quarto saltem capitulo, Basileensem editionem secutus sum, ita ut cum vicesimo capitulo ad finem, in qua de Constantinopoli agitur, perveniatur; denique XXI° capitulo

¹ De gestis regum Anglorum, Francofurti, 1601, p. 140.

² In manuscripto codice Paris. 2321, in initio capituli II, in margine rubris litteris eadem manu scripta hæc verba legimus: . . .

« Eucherio, Arcules, Arculfus. »

³ Eadem fragmenta Beda fuæ

Historiæ ecclesiasticæ Anglorum, l. V, c. 16-17 (Migne, Pat. lat., XCV, c. 254-258) inseruit. Cuius Bedæ verba repetit Anonymus Mellicensis, qui XII° sæculo scripsit (cf. *ibid.*, CCXIII, c. 968-971). Vide *supra*, p. xxxj.

concluditur opus, id est epilogo qui in tribus iam predictis editionibus Procemium, apud Giles autem conclusio dicitur; in Monacensi autem codice hoc verbum deest. Nullomodo autem hoc capitulum Procemium dici posset, quum profecto summam totius operis contineret; at in Grotseriana editione Perorationem recte legimus. Nihilominus Monacensis, Parisiensium 2321 & 12277, sicut & Oxoniensis codicum, exemplum sequi malui, qui præpositis versibus « Descripti breviter » poetico modo præfationem absentem expleverunt.

In codicibus impressisque libris fit de quibusdam figuris mentio; nempe in antiquo Monacensi codice unam ecclesiæ Zionæ sitæ figuram reperimus; in Parisiensi contra 2321 quattuor ecclesias graphice descriptas habemus; figuræ autem illæ ita negligenter delineatæ sunt, ut ipsis neque in Beda, neque in Arculfo edendo uti poterimus. Figuras etiam in textu inserere supervacuum nobis visum est, quum iam in Arculfi libello eas dederimus.

CODICES manuscripti, quibus editor usus est, hi sunt :

- a. Monaci, Bibl. regia, 6489, sæc. IX.
 - b. Wirziburgi, Bibl. universitatis, Ms. th., IX.
 - c. Mediolani, Bibl. Ambrosiana, sæc. X.
 - d. Parisiis, Bibl. Nation., lat. 2321, sæc. X.
 - e. Monaci, Bibl. reg. 13002, sæc. XII.
 - f. Parisiis, Bibl. Nat., lat. 14797, sæc. XII.
 - g. Londini, Britannic. Mus., Cotton. Faustina A, VII, sæc. XII-XIII.
 - h. Oxoniæ, Bibl. collegij Lincolniensis, 96, sæc. XIII.
 - i. Parisiis, Biblioth. Nat., lat. 12277, sæc. XII.
- Permuli etiam in bibliothecis latent codices, qui forsan numerum centum excedunt, quorum istos hic memorare placuit:
- j. Bruxell., Bibl. duc. Burgundiæ, n. 8658, sæc. IX.
 - k. Brugis, Bibl. munic., n. 77, sæc. XIII.
 - l. Londini, Britann. Mus. Add. 15219, sæc. XII, olim S. Martini Tornacensis.
 - m. Mettis, Bibl. munic., n. 349, sæc. X; olim S. Arculphi.
 - n. Carolivillæ, Bibl. munic., n. 190, sæc. XII.
 - o. Ibid., ibid., n. 275, sæc. XIII.

p. *Dublinij, Trinitatis collegio, E 62, sæc. XIII.*

q. *Cantabrigiæ, Caius 225, sæc. XII.*

r. *Valencianis, Bibl. munic., n. 45, sæc. XII.*

In illis qui sequuntur codicibus tantummodo Libelli fragmenta affervantur.

s. *Lauduni, Bibl. munic., n. 92, sæc. IX.*

t. *Lat. 14797, sæc. XI.*

u. *Londini, Britann. Mus., Add. 22635, sæc. XIV.*

v. *Avinione, Mus. Calvet, sæc. XV.*

Editione principe, quæ anno 1521 publicata est, & editione anni 1544 uti nequivimus, quod primus tomus editionum illarum nec Parisiis, nec Londini, nec Oxoniæ neque etiam Monaci repertus est, nec verisimiliter unquam publici iuris factus est.

EDITIONES cætera, quibus usi sumus, sex sunt :

a. *Basileæ, inter Bedæ opera omnia, anno 1563.*

b. *Coloniæ, anno 1612; in qua textum minime emendatum reperimus.*

c. *1619 & 1734, Iacobi Gretseri editio (inter Bedæ opp. omnia, 412, 239). Quod ad Gretseri editiones pertinet, earum prototypum Basileensem editionem fuisse credimus, quin etiam Gretserus Arculfi simul ac Bedæ libellos typographis tradidit, & ita parum distincta, ut difficile sit Bedæ verba ab Arculfi narratione separare. Qui vero novæ anni 1734 editioni curam dederunt, in hoc errasse Gretserum sentientes, uno Bedam, altero caractere Arculfum imprefferunt. Nec tamen hoc mihi sufficere videtur. Lector enim, qui non critico modo procedere, sed facile singulos auctores legere cupit, hac inaudita dispositione continuo turbatur. Itaque Bedam post Arculfum dare statui, & dissimiles locos italicis litteris notare; in cuiusque etiam capituli summario lectorem ad Arculfi locos eodem pertinentes remitto.*

d. *Cantabrigiæ, 1726. Meliorem vix successum consecutus est J. Smith in sua omnium Bedæ operum editione, pp. 315-324. Et si tres codices, quorum unum anno 734 conscriptum fuisse contendit, ante oculos habuerit, si ipsius editionem cum Basileensi contuleris, vix quidquam in melius emendatum animadvertas. Smith scilicet rem non satis serio tractavit, quippe qui, exempli gratia, fons pro pons*

scriptum (c. VI) reliquerit, quod ex Arculfo (l. I, c. XVIII) corrigi potuisset. Pro critica igitur editione, ea nulli habenda est, quam variae lectiones ex impressis libris in utraque margine exhibentur; lectori enim critico delectus faciendi curam reliquit.

e. 1843. Facillimam J. A. Giles, novissimus Bedæ Operum editor, sibi ipse operam fecit, qui, ut ipse fatetur (vol. 4, part. VII), tantummodo Smith editionem rursus typis mandaverit. Idcirco, quum variarum lectionum, quæ quidem non sine pretio sint & cum Monacensi codice continuo congruant, modicum sane numerum e codice inseruerit, hoc pro luxu habendum est; quum enim varias lectiones critice tractare debuisset, J. Smith editionem tantummodo transcripsit, neque quidquam in ea attentius inspexit, ita ut typographicos errores ut: de locis pro de locustis (c. XIV), & ineptias ut ferro medicante pro ferro mediante iterum ediderit.

f. 1839, Parisiis. Iam nobis agendum est de F. Michel editione, in collectione cui titulus: Mémoires de la Société géographique, tome IV, p. 794 & seq. Ab editore non expresse dicitur an Libellus Bedæ tribuendus sit. Primum etiam locum recentiori Bernardo locum dedit, in quo tamen dicitur: « Amodo de libro Arculfi, episcopi Galliæ temporibus Bedæ. » F. Michel solo codice s. Faustina B. 1 ex Britannico Museo usus est, atque ad calcem cuiusque paginæ varias lectiones ex codice Lincolnienfis Collegij tantummodo adiunxit.

FRAGMENTUM ARCULFO ADDITUM.

Præter epitomen Bedæ quod in Herbipolensi codice continetur, historicum geographicumque simul fragmentum etiam in Bruxelensi codice & in Reginæ Christinæ codice Romano primo Arculfi libro, sine ulla rerum & verborum connexionione additum, invenimus. Idem vero Arculfo attribuendum non censuimus, cum e primis verbis pateat Bedam aut anonymum quemdam eius auctorem esse. In diversis tamen editionibus fragmentum illud neque editum neque memoratum reperire potuimus.

[Huc usque Titi Tobler præfatio; cætera ab Augusto Molinier conscripta sunt.]

X-XI

HODCEPORICON SANCTI WILLIBALDI.

a. Scriptum a sanctimoniali Heydenheimensi.

S. Willibaldi, episcopi Eichstetensis, in Palæstinam peregrinationis duæ exstant relationes. Quarum prior ac melior a quadam moniali cænobij Heydenheimensis paulo post ipsius beati viri mortem (anno circiter 785) conscripta est, quæ quidem monialis omnia, quæ nobis tradidit, ab ipsius Willibaldi ore acceperat. Operis illius rationem habere certe maxime nostra interest: in eo enim plura sunt, quæ nullus alius auctor nobis tradidit; cum autem omnes regiones, quas peragravit Willibaldus, descripserit auctor, pauciora nobis de Palæstina servavit. Magni tamen existimandum est, quum nullum aliud opusculum, Merovingorum durante regno de Terra sancta conscriptum, præter Antoninum atque Arculfum, superfuerit.

In isto libello non tam peregrinationem quam s. Willibaldi vitam enarrare in animo habuit monialis Heydenheimensis; notatu tamen dignum est illum piissimum virum fere totam iuventutem in itineribus consumpsisse. Ex Anglia oriundus, cuiusdam principis, Richardi nomine, filius, inde ab infantia in conventu Waldheimensi nutritus fuit, in quo litteris & pietati deditus, omnia quæ illo sæculo disci possent, edocæus est, ac vitam monachalem egit. Iuvenis adhuc (anno circiter 720 post C. n.), longinquorum itinerum amore captus, patri ipsi ac Wunebaldo fratri suavit, ut se Romam visentem comitarentur, Angliamque reliquit, in patriam nunquam deinceps rediturus. Gallia autem tota atque Italiæ parte minima perlustratis, pater Richardus, provecta forte ætate, legi naturæ concessit, atque in Sancto Frigidiano dicata ecclesia Lucæ sepultus est, in qua, finiente XVII sæculo, eius epitaphium adhuc legebatur. ¹ Deplorata morte patris, filij inceptum persecuti sunt iter, & Romam intraverunt 11 die mensis novembris anno 721, die sancti Martini ²; in qua urbe usque ad Pascha anno 722 demorati sunt,

¹ Mabillon, *AA. SS. ord. S. Ben.*,

² *Vide infra*, p. 254.

scilicet nimium febre laborantes. Nec satis fuit nostro Willibaldo sancta vidisse limina apostolorum; sed consilium iniiit Ierusalem adeundi, ac loca illa, Iesu Christi vita ac passione celebrata, perlustrandi. Relicto fratre, duobus tantum comitantibus sociis, Roma discessit, Neapolim, mox Regium petit, ac navem Ægyptiacam conscendit, Orientem aditurus.

Patarum, Lyciæ urbem, mox advectus, hiemem totam ibi consumpserunt sanctus eiusque socij anno 722-723; mare denuo ingressi, hieme intrante, festum Paschæ Paphi in Cypro insula egerunt (p. 257). Serius Emesam advecti, nonnulla ibi mala perpeffi sunt; quippe qui, quum eos exploratores esse suspicarentur regionis principes, in carcerem detruduntur; a quo, interventu cuiusdam Hispani apostatæ, liberati, Ierusalem tandem urbem sanctam, diutius optatam, devenerunt, anno 724, mense novembri (infra p. 263). Hic Willibaldus nosler morbo corripitur, quo fere duobus mensibus laboravit. Annum 725 in peragranda Palæstina consumpsit, atque in urbe sancta tota hieme a. 725-726 demoratus est. Inde Tyrum rediens, navem conscendit, et post longam difficilemque navigationem, Constantinopolim circa mensem martium, anno 726, pervenit, ubi duos annos continuavit (infra p. 272). Anno denique 729 Italiam reversus cum nuntiis papæ atque imperatoris, autumnio medio Montem Casinum adiit, ubi monachalem habitum resumpsit. Septem iam erant clapsi anni, ex quo a Roma discesserat. Decem exinde annos in Monte Casino permansit, diversis officiis tam apud monasterium quam apud subiacentes ecclesias implendis; anno tandem 739, quum Romam venisset, Gregorius papa III ipsum comitem s. Bonifacio, qui Evangelium Germanis adhuc paganis tunc prædicabat, destinavit. Iubente ergo pontifice, Bavariam adiit, ubi episcopus Eichstetensis effectus, apostolica prædicatione reliquam vitam consumpsit. ¹

Præter codices, quos priores secuti sunt editores, etiam Valli-celliano, Augiensi et Parisiensi codicibus in præsentia editione usi sumus. In duobus ultimis quædam desunt; unus enim tantummodo capitula XIII-XXIX, alter capitula omnia usque ad

¹ Itinerarium S. Willibaldi recensio-
nem quamdam invenies in actis, qui-
bus titulus: *Das Heilige Land*, XXI.

Jahrgang, 1877, pp. 97-104 &
129-137.

XXXIX^{um} continet. Augiensis codex non satis diligenter scriptus est, nonnunquam etiam ita tempore corrosus, ut pro litterarum pallore lectu difficilis sit; cæterum illi non magnum pretium tribuendum est, qui cum Frisingensi codice fere in omnibus congruat. E magna amborum codicum concordia necesse est, ut concludamus Frisingensem ex Augiensi transcriptum esse, aut utrique eundem adhuc antiquiorem codicem pro archetypo fuisse. Mirum vero est quod Augiensis codex tum desinit, quum papa Willibaldum nostrum hortatur, ut iter in Germaniam ad sanctum Bonifacium suscipiat, eo nempe tempore quo peregrinatio finita est, & verisimiliter dictata cessant. Unde concludendum forsitan esset, monialem Heydenheimensem tantum Willibaldi peregrinationem narravisse, postea autem quædam breviora de eius post episcopatum vita addita fuisse. ¹

1 Sæculo X^o finiente, Reginoldus, Eichstettensis episcopus (965-989), Monialis narratione usus est, ad quamdam s. Willibaldi vitam verbis conscribendam. Quod nobis refert Anonymus Haferensis, cuius verba hic addere placuit.

« Post hos venerabiles patres, Reginoldus episcopus factus est, carnali quidem nobilis profapia, sed nobilior scientia; litteris non solum Latinis & Grecis, sed etiam Hebreis imbutus, & quod unicum & singulare in eo fuit, optimus huius temporis musicus. Hic in primis historiam sancti Nicolai fecit, & per hoc episcopalem dignitatem promeruit. Accepto autem episcopatu, summo studio summaque devotione historica de sancto Willibaldo carmina composuit, totamque scientiæ suæ vim in his decorandis atque mirabiliter variandis excitavit. Hinc est enim, quod quibusdam reponsois longissimis in fine notulas apposuit, eisdem notulis ver-

ficulos instar sequentiarum subiunxit. Quod quidem in tertio, sexto & nono fecit, & tertio paucos verficulos, sexto plures, nono dedit plurimos. Sed vide ordinem! tertio minimum iter, id est initium peregrinationis attribuit, scilicet ubi de patria exivit; sexto maius quo Ioniam venit; nono maximum, quo Ierofolimitani itineris qualitatem in verficulis noni responsois conatus est exprimere. Nam quemadmodum sanctissimus viator noster de Italia in Greciam, de Greciam in Iudeam, iterumque de Iudea in Greciam, de Greciam in Italiam, & inde huc ad nos usque salvus pervenit: ita sollertissimus noster musicus primo Latinos, dein Grecos, mox Hebreos iterumque Grecos, ad ultimum Latinos fecit verficulos. Fecit etiam perpuleram de sancto Wunebaldo historiam, & de sancto Blasio novissimam. » (Anonymus Haferensis, ap. Pertz, *M. G.*, SS., VII, 257.)

Hos ergo CODICES in manu habuimus:

- a. *Monaci, Bibliot. regia (ol. Frisingensis), lat. 6890, f. VIII-IX.*
- b. *Romæ, Vallicellan. C., 73, f. XI (fragm.).*
- c. *Monaci, Bibl. reg., lat. 14396, f. XII.*
- d. *Ibid., Bibl. reg., lat. 4535, f. IX-XI (fragm.).*
- e. *Carlsruhe, Bibl. magn. Duc., LXXXIV (ol. Augiensis), f. XIII (fragm.).*
- f. *Parisiis, Bibliot. Nation., lat. 9744, f. XV, chartaceus.*

EDITIONES præcipuæ operis Heydenheimensis hæc sunt:

1603, ap. *Canisium*, *Leët. Antiq. (IV, 473, ed. Basnage, II, 99)*; unum tantum codicem ille editor in manibus habuit, quem esse cod. *Parisiensem lat. 9744* multa indicia demonstrant.

1610, plures ad textum *Canisianum* correctiones affert *J. Gretferus* in opere cui titulus: *Philippi ecclesiæ Eystettenensis XXXIX episcopi, de eiusdem ecclesiæ divis tutelaribus.*

1672, ex *Canisio* in *Aëtis SS. ord. S. Benedicti, auctore Maillone, sæc. III, p. II, pp. 367-383.*

1721, in *Aëtis Sanctorum Bollandianarum, Iul. II, p. 500-511.*

1857, *Eichstädt, 4°, ed. Suttuez, canonicus tunc, postea istius ecclesiæ vicarius generalis.*

1873, *Lipsiæ, inter alias Descriptiones Terræ Sanctæ, auctore T. Tobler, pp. 1-55.*

b. Scriptum ab Anonymo.

Narratio vitæ sancti Willibaldi ab anonymo auctore scripta, longe abest quin tanti pretij sit quanti prior ista quam sanctimonialis redegit, etsi eius oratio multo emendatior sit. Putandum est viatoris narrationem ab auctore auditam fuisse, eumque ideo argumentum longius usque ad mortem sancti viri tractavisse, quod aut illi superstes fuerit aut ab alio quodam complementum illud additum sit. Coniici potest unum ex diaconis aut auditoribus s. Willibaldi, Adalbertum aut Wunibaldum, primum Heydenheimensem abbatem, narrationem talem conscripsisse, qualem secundum

unicum usque ad hunc diem notum codicem Oxenhusianum, in *H. Canisij Antiquis Lectionibus*, primum editam, novimus.

Procul dubio multa apud Anonymum reperiuntur, quæ in Sanctimonialis narratione desunt; illa vero nova quæ ab Anonymo afferuntur Willibaldo dicenti rarius tribuenda sunt.

In nova editione pauca tantum in melius corrigi potuerunt.

Anonymi EDITIONES sequentes indicandæ nobis visæ sunt:

1603, *Canisius in Lect. Antiq., IV, pp. 705-718 (ed. Basnage, II, part. I, 117-122).*

1672, *in Mabillonij Actis SS. ord. S. Bened., sæcul. III, part. II, pp. 383-392.*

1721, *in Actis sanctorum Bollandistarum, Jul. II, pp. 512-517.*

1873, *inter Descriptiones Terræ Sanctæ, quas edidit T. Tobler, pp. 56-76.*

XII

COMMEMORATORIUM DE CASIS DEI VEL MONASTERIIS.

Pretiosum illud monumentum initio noni sæculi scriptum est. Ex Casarum Dei & Monasteriorum cum suis sacerdotibus ministrisque, quam ibi legimus, descriptione, patet in eo tempore adhuc magna & multa monasteria in Terra Sancta. Appropinquante autem sacrarum expeditionum ætate, Christianæ religionis miserabilior status.

Auëtoris nomen invenire frustra aliquis tentaret. Nec tamen dubitandum est quin ille unus fuerit e sacerdotibus idemque vir dignitate princeps, quidam forte presbyter a Carolo magno missus, ut de statu christianorum in Palaëstinam commemoratorium, partim etiam numerum conscriberet, quod breviarium demonstrat quod operi adiunctum est. Nec de publica huius documenti auëtoritate dubitare licet.

Manuscriptus codex, qui unico pergameno folio constat, in media parte laccratus, in bibliotheca urbis Basileæ asservatur. Illustris ille Romanus Iohannes de Rossi monumentum illud tanti fecit,

ut eius transcriptionem, quæ quidem non satis accurata est, in Bolletino di Archeologia cristiana, ann. 1865, pag. 84 sqq., commentariis auctam ediderit. Nulla huius, quamquam non spernendæ editionis ratione habita, commemoratorium, in omnibus manuscriptum codicem sequendo, in Descriptionibus Terræ Sanctæ (pp. 77-84) iuris publici fecit T. Tobler. Difficillimum autem fuit textum interdum deficientem complere atque nimirum nonnulli eum vituperabunt quod interdum nimis audaciter processerit. Qui autem loco eorum quæ in manuscripto leguntur, melius aliquid proposuerit, de omnibus vere eruditus viris se bene meritum esse sciat.

XIII

BERNARDI MONACHI ITINERARIUM.

Opus cui nomen Bernardi monachi inscribitur, nono finiente sæculo scriptum fuit. Hoc enim, etsi omnes quos noverimus codices anno 970 librum conscriptum testentur, multa temporum indicia significant, putandumque scribam in uno antiquissimo ms., quo solo usi fuerunt qui nunc supersunt codices, DCCCCLXX pro DCCCCLXX scripsisse. Guillelmus enim Malmesberienfis in Modernorum gestis regum Anglorum, ¹ inter alios, qui de Terra

¹ Livre IV, n. 367, ed. Hardy (*English history*), II, 562-563. Cuius Guillelmi verba integra legentium oculis subiicere utile nobis visum est: « Quod miraculum [ignis « sacri] quando cæperit vel si ante « tempora Sarracenorum fuerit, nul- « lius historiæ cognitione discerni- « tur. Legi ego in scripto Bernardi « monachi, quod abhinc annis du- « centis quinquaginta, id est anno « Incarnationis octingentesimo sep- « tuagesimo, idem, Ierosolymam « profectus, ignem illum viderit, « hospitatusque fuerit in xenodo- « chio, quod ibidem gloriosissimus « Karolus magnus construi iussit,

« ubi & bibliotecam ingentis ex- « pensæ compegerat. Tantamque « & Ægypti & per id locorum « commemorat pacem Christianos « sub Turcorum dominio habuif- « se, ut si alicui vianti in mediis « forte triviis iumentum, quo ne- « cessaria veheret, defungeretur, « ille, relictis sarcinis, ad proxi- « mam urbem expeditus pro auxi- « lio pergeret, omnia quæ dimise- « rat illibata procul dubio repertu- « rus. Nullus tamen ibi Christianus « alienigena secure vivere, pro ex- « ploratorum suspicione, poterat, « nisi sigillo imperatoris Babylonij « fretus; indigenæ pacem Turco-

Sancta scripserunt, auctores, quemdam commemorat Bernardum, qui de sacro igne, divinitus in Templo Ierosolimitano accenso, aliquid tradiderit, Terramque Sanctam anno 870 viderit. ¹ Nonnulla etiam, e textu ipso deprompta, idem certissime demonstrant; papam Nicolaum I, patriarchas Hierosolymitanum Theodosium, Alexandrinum Michaëlem, Ludovicum, Karolum & Lotharium, Lotharij Imperatoris filios, auctor enumerat, qui omnes annis 865-870 vixerunt. Quin etiam tempus ipsum itineris definire possimus. Francus ille noster, relicta patria, Romam adiit ante mortem Nicolai primi papæ (infra, p. 300), qui obiit anno medio 867; Ierusalem autem discessit antequam Theodosius patriarcha debitum naturæ, anno 869, solvisset. Italiam denuo peragravit non multo post Beneventanos a Ludovico, Italiæ rege, imperio suo subiectos, quod anno 870 factum est. Nec miraberis quod fere quatuor annos huic peregrinationi impenderit, si attente quanta pericula, quantas molestias toleraverit consideraveris.

Et hic quidem in præmio Francum natione se dicit, ac fortasse ex illa parte Franciæ oriundus erat, quæ Britanniæ minori conterminat, ut qui sæpe de Britonibus loquatur, & S. Michaëlis in Periculo Maris monasterium describat. Nec tamen Bernardum illum confundere licet cum illo Benedicto archiepiscopo Edeffeno, quem Th. Dempsterus ² indicat, ut auctorem cuiusdam Historiæ

« rum tribus annis talentis vel
 « bizantinis redimebant. Verum
 « tamen quia Bernardus Theodosij
 « tunc patriarchæ nomen non
 « tacet, ipsa me monet occasio
 « ut omnium patriarcharum no-
 « mina proponam. » Hunc locum
 Guillelmi Malmesberienfis exscripsit
 Helinandus, in *Chronicorum*
 libro XLVII (Tiffier, *Bibliotheca*
Cisterciensis, VII, p. 168). Quem
 Helinandus ipse sequutus est Albericus
 de Novomonasterio (Pertz, *M. G., Scriptores*, XXI, 770).
 De Helinando ab Alberico cognito, cf. Scheffer-Boichorst, in præ-
 fatione, *Ibid.*, 658.

¹ Mamachi in opere, cui titu-

lus: *Antiquitates christianæ*, II, 36, not. 5, hunc Bernardum a Guillelmo Malmesberienfis indicatum non eundem esse ac nostrum peregrinum contendit. Quod tamen nullo modo negare poterit, qui attente Guillelmi verba legerit.

² Præfat. ad Bened. Accoltum. *De Bello a Christianis contra Barbaros gesto*, Groningæ, 1674, pp. 12-13, 8°. Cf. etiam *Historiam Belli sacri*, c. 135, Fulcherium Carnotensem, II, c. 27, Bartolfum, c. 72, & Radulfum Cadomensem, c. 140, 149 (*Recueil des Hist. occ. d. Croisades*, III, 227, 458-459, 543, 704, 710); Le Quien, *Oriens Christianus*, III, 1185-1186.

Belli sacri, in libros VII divisæ, Bernardumque sapientem appellat; hic enim Scotus natione, ille vero Francus; hic XI^{mo} finiente floruit sæculo, ille vero nono medio.

Bernardi autem iter fuit illud: Roma digressus cum sociis suis, Montem S. Angeli, iam tunc peregrinantibus celeberrimum locum, adiit, unde Ægyptum devenit. Inde Babylonia, ut vulgo tunc dicebatur le Caire, invisa, per *El-Warrâda* (Albara) & *El-Bakkara* (Albacara¹) transit, atque inde *El-Arisch*, *Ramleh* ac *Ierusalem* devenit, Sanctaque Loca visitavit. Mari tandem rursus invehens, post navigationem LX dierum Italiam pervenit ac denique Franciam, in qua S. Michaelis in Periculo Maris monasterium invisere voluit.

Et si autem in hac Bernardi relatione pauca sint de Locis Sanctis verba, non id opus omnino negligendum, utpote quod mille abhinc annis scriptum sit, & ab ipso auctore absolutum videatur. Hoc autem certe mirandum, quod ea quæ ad peregrinationem non pertinent, maiorem locum in eius narratione occupent. Notabis etiam eius de sancto igne in Sepulchri ecclesia verba, & quod in descriptione eiusdem ecclesiæ Bedæ Historiam Anglorum brevitatis gratia lectores legere iubet (pag. 315). Sed ibi tam vitiosa est scriptura, ut eam in melius mutare debeat editor; auctor enim sæpius de illis quatuor ecclesiis loquitur, quæ apud Bedam memorantur: duas autem tantum indicat; locus itaque ille forte ita corrigendus; loco « una videlicet ad orientem, » scribendum « una & altera videlicet, » deinde « quarta ecclesia ad occidentem, » pro tertia.

CODICES:

- a. Londini, Musæo Britannico, Cottonianus, Faustina, B. 1, XIII sæculo exaratus.
- b. Oxoniæ, Lincoln. colleg. 96, XIII sæcul. exaratus.
- c. Vindobonæ, Bibliot. Cæsar. Palat. 2432; XIV sæcul. exar.
- d. Remis, olim in bibliotheca abbatiæ S. Remigij, hodie deperditus.

¹ Clermont Ganneau in *Revue critique*, 1876, t. II, p. 394, Albara & Albakara unum eundemque locum fuisse existimat.

EDITIONES:

1672, in *Mabillonis* AA. SS. ord. S. Bened., sæcul. III, part. II, p. 523-526, ex cod. d.

1839, *codicem Lincolnensem* edidit *Fr. Michel*, in *actis quæ dicuntur*: Mémoires de la Société de géographie, t. IV, pp. 784-794. *Quæ editio fere nullius pretij existimanda.*

1852, *Mabillonianam* editionem denuo typis expressit *Migne*, in *Patrologiæ latinæ* cursu, CXXI, c. 569.

1873, *luci eamdem narrationem, Francisci Michel* emendato *textu, dedit Tobler*, inter *Descriptiones Terræ Sanctæ*, p. 85.

XIV-XV

DESCRIPTIO PARROCHIÆ IERUSALEM.
NOTITIA PATRIARCHATUUM ANTIOCHIÆ
AC IEROSOLYMÆ.

In opusculo, cui titulum Descriptionem parrochiæ Ierusalem præfigunt codices manuscripti, quædam brevis atque omni ornatu destituta ecclesiarum, quæ Ierosolymitani patriarchæ ditioni subditæ erant, nobis enumeratio exhibetur. Quam si illustrare voluerimus, pauca nobis de antiquo istius ecclesiæ statu dicenda. In primis post Christum sæculis, ecclesia Hierosolymitana tantummodo episcopalis erat, etsi quibusdam honoribus ac privilegiis singularibus gaudens, ac Cæsariensi subdita erat metropoli, intra Antiocheni patriarchatus limites sitæ. Nec tamen æquo animo hanc sedis suæ conditionem tulerunt episcopi, quorum in mente recurrebant tot & tantæ in ista urbe res gestæ. In primo itaque concilio œcumenico, Nicænum dico, anno 325 congregato, nonnullæ querelæ de statu illo ab episcopo Macario prolatae sunt. Quas tamen non audiverunt patres, qui in septimo canone decreverunt Hierosolymitani episcopi cuncta servanda esse privilegia, dummodo metropolitæ iura illæsa manerent. ¹ Neque vero hoc edicto sedata discordia est. Quum enim concilium Ephesi anno 431 congregatum fuit, episcopus Hierosolymitanus, Iuvenalis, a patribus petiit ut deinceps ecclesiæ suæ ditioni subiiceretur Antiochena ecclesia, omni patriarchatus

¹ Labbe, *Concilia*, II, 47.

honore spoliata. Nec tam inauditæ petitioni morem gessere patres; in adversum locutus est Cyrillus, Alexandrinus patriarcha, Iuvenalisque, voto defraudatus, urbem sanctam repetiit. ¹ Neque una repulsa contentus, idem Iuvenalis anno 450 ab Ephesino conciliabulo, in quo maiores numero erant Eutychiei fautores, hanc ipsam impetravit patriarchatus dignitatem, imperiali favente auctoritate, ac tandem anno 451, ad fidem orthodoxam reversus, ab ipso Chalcedonensi concilio novi privilegij confirmationem obtinuit. Hierosolymitanæ ecclesiæ Tres Palæstinæ concessæ fuerunt, Antiochenæ vero Duæ Phœnicæ atque Arabia relicte.

Iam illius opusculi, quod infra exhibebimus, ætas ex illis quæ præcedunt concludi potest. Non ante annum 451 scriptum fuit; verisimiliter autem, cum locorum nomina græcam linguam maxime redoleant, annum 637, quo Sarraceni Palæstina potiti sunt, antecedit. ² Quin etiam, si modo lectori quæ infra dicemus probaverimus, ante annum 553 ipsum exaratum fuisse necesse fuerit.

Ad calcem enim huiusce Descriptionis parochiæ Ierusalem, maiorem quandam Antiochiæ atque Hierosolymæ patriarchatum notitiam typis tradidimus, quam nonnulli codices Guillelmi Tyrij historiæ subiunxerunt, quanquam auctori eam transcribere certe in animo non fuerit; quam quidem notitiam multo sacras expeditiones præcessisse credimus. Quum enim Francorum virtus Terram Sanctam christianæ fidei reddidisset, novi limites cuique ecclesiæ attributi sunt; cum non omnes urbes, quas quondam Antiochenus patriarchatus possederat, christiani dicionis suæ fecissent, novo patriarchæ, latini quidem ritus, non omnes istæ attribui poterant. Inde iræ multæ dissensionesque ortæ sunt, præsertim de Tyrensis ecclesiæ primatia, quas tandem sedavit Paschalis II. Ille enim summus pontifex, die octava mensis iunij, anno 1111, petente Balduino rege, Hierosolymitanæ ecclesiæ omnes urbes, quas deinceps sui iuris facerent Christiani, attribuit, etiam illas, quæ hætenus Antiocheni fuissent patriarchatus. ³ Illas dissensiones

¹ Labbe, III, 642.

² Hæc est faltem nostra sententia. Bollandiæ, qui de hac re doctissime differuerunt (AA. SS., maij II, p. 805), hanc notitiam, vel potius quoddam genuinum opus græce scriptum, quod cum ipsa

in multis concordat, a sæculo V ad VII scriptam fuisse censuerunt.

³ De Rozière, *Cartulaire du Saint Sépulcre*, p. 13, n. 12, & p. 8, n. 9. Cf. Guillelmi Tyrij *Hist. Hierosolimit.*, XI, c. 27, & XIV, c. 14, & Rey, *Lignages d'Outremer*, p. 709.

fusus narrat Guillelmus Tyrius, qui papæ litteras de verbo ad verbum suæ historiæ inseruit, atque de antiquis Antiocheni patriarchatus limitibus ac divisione disseruit, pauca quædam ab antiqua aliqua notitia mutuatus, quæ non alia quam nostra esse videtur.

Illa ergo, quam prælo subiecimus, Notitia, illius ætatis esse videtur, qua Græci in Palæstina etiam dominabantur. Quin etiam anno 553 scriptam esse dixerimus, si modo quibusdam verbis, Antiocheni patriarchatus descriptionem sequentibus, tribuenda sit fides. Ex quibus comperimus illam novam divisionem in Constantinopolitano concilio, hoc anno celebrato, decretam fuisse. Fatendum tamen nihil tale in concilij ætatis nos invenisse, nec in omnibus Notitiam cum Descriptione, quæ præcedit, congruere. Quod scire volenti cuiuscumque metropolis ecclesias episcopales computare sufficiet. In Descriptione sub Cæsarea 27 ecclesiæ sunt, in Notitia autem 19; in Descriptione sub Scythopoli 14, in Notitia 8; in Descriptione Petreio episcopo subiiciuntur 13, in Notitia vero 12, in Descriptione Bostrensi 30, in Notitia 34. Quibus addit Notitia 25 ecclesias suffraganeas. Atque ut rem ad summarium redigamus, in Descriptione 84, in Notitia vero 98 sunt ecclesiæ.

Quidam forte mirabuntur, nos antiquiorem Descriptionem existimasse, quum Notitia plurimum contineat ecclesiarum nomina, & in Oriente multæ ecclesiæ temporum processu destructæ fuerint. Nec tamen hoc nostram mutare potuit sententiam, qui Descriptioni multo maiorem fiduciam quam Notitiæ tribuamus. Descriptio enim in omnibus cum illis, quæ de Palæstinæ statu nobis nota sunt optime convenit, in Notitia vero plura intellectu difficilia nec satis probata. Descriptionem ergo paulo post Chalcedonense concilium redactam fuisse opinamur, Notitiam vero serius ab Antiocheno quodam presbytero conscriptam fuisse, qui plures ecclesias suæ ecclesiæ attribuerit.

Neque vero nostrum est indicare quæ sit his libellis adhibenda fides; satis erit unam alteramque, maxima qua potuimus diligentia denuo impressas exhibere, qui volenti Terræ Sanctæ statum ante sacras expeditiones describere non minimi esse debeant auxilij. Græca certe lingua conscripta erant genuina opera, de quibus

istæ translationes sumptæ fuerunt, a nullo autem, utcumque novimus, publicata vel visa sunt.

Et si plurimos utriusque operis in manibus habuimus codices, non semper veram archetypi potuisse nos scripturam assequi fatebinur. Quippe illi, quos novimus, codices recentiori ætate scripti sunt, neque id a scribis diligentibus. In lectionibus ergo colligendis ac discernendis nobis magnam opem attulerunt illæ græcæ notitiæ, quas vv. dd. Pinder & Parthey ad calcem suæ Hieroclis Synecdemi editionis recudendas curaverunt. Quantum in nobis fuit, latinorum codicum lectionem emendavimus. Quando autem, quod sæpius accidit, nulla latina lectio cum græco vocabulo congruebat, illam vocem elegimus, quæ græco nomini propior erat. In constituendo textu multam nobis opem contulit, præsertim quod pertinet ad notitiam patriarchatus Antiocheni, regni Armeniaci notitia Sempadiana, quam vir doctissimus E. Dulaurier iuris publici fecit commentarioque critico illustravit. ¹

CODICES *ms.* Descriptionis parrochiæ Ierusalem hi sunt:

- a. Romæ, Reginæ Bibliot., 196, m. sæc. XII.
- b. Bruxellis, Bibliot. Burgund., 7579, ch. sæc. XVII. Transcriptio a Bollandistis cuiusdam codicis, tunc in Rubeævallis monasterio asservati, in quo, ut & in sequenti, continebantur liber decimus a quodam anonymo Roberti monachi Historiæ additus, Fretelli opus amplificatum, ac multæ episcoporum locorumque series. Codex genuinus forte XII sæculo scriptus fuerat.
- c. Bruxellis, *ibid.*, 9827, m. sæc. XII.
- d. Parisiis, Bibl. Nat., lat. 5129, m. sæc. XII.
- e. Remis, Bibl. municip., 821, m. sæc. XII.
- f. Quibus addendus codex alius, nobis serius transmissus, olim Marcianensis cænobij, nunc Duaci in bibl. publica asservatus (n. 838, f. 40-50), XII sæculo exaratus, cuius lectiones cum a & e in omnibus congruunt.

Quin etiam alius codex, circa annum 1270 scriptus, præcedentibus addendus esset, codicem dico latinum 6189, Bibl. nat. Paris., in quo nunc temporis iniuria fere tota deest Descriptio. Ex illis verbis

¹ *Historiens arméniens des croisades*, I, 673. Cf. etiam *Journal Asiatique*, an. 1861, XVII, p. 377 & sqq.

paucissimis, quæ in eo codice superfuerunt, excogitari potest hunc in omnibus cum codice a congruere.

EDITIO :

Descriptionem parrochiæ Ierusalem impressit Antonius Schellstrate, in suis Antiquitatibus Ecclesiæ (Romæ, 1697, in-f.), II, p. 744, qui codicem a de verbo ad verbum exscripsit.

CODICES *ms.* Notitiæ patriarchatum hi sunt:

a. Parisiis, Bibl. nat., lat. 17801 (ol. Navarre 21), m. sæc. XII exeunte.

b. Romæ, Vatic., Regin. 690 (olim Petavianus), m. sæc. XIII.

c. e Vatican. 2002, m. sæc. XIII vel XIV.

d. Cantabrigiæ, Bibl. collegij Corporis Christi, lat. 95, m. sæc. XIV.

e. Codex collegij Sancti Hieronymi Dolensis, hodie deperditus, quem exscripsit Philibertus Poyssenot, ad suam Guillelmi Tyriz editionem contexendam, in quo codice Notitia post caput 12 libri XIV inserta erat; in aliis autem codd. ad calcem totius operis transcripta est.

Hanc Notitiam quatuor ad hunc diem confectæ Guillelmi Tyriz historiæ editiones exhibuerunt :

1549, Basileæ, a Phil. Poyssenot, pp. 322-324.

1564, Ibid., ab Henrico Pantaleone, pp. 247-249.

1611, Hanoveræ, a Bongarsio, Gestæ Dei per Francos, I, pp. 1044-1046.

1855, Parisi., Migne, Patrol. lat., CCI, cc. 1065-1067.

1859, Ibid., Recueil des Historiens des croisades, Hist. occident., I, pp. 1135-1137.

1641, Ibid., a Car. a S. Paulo, Geographia sacra, pp. 84-85 (compendium textus nostri).

1704, Amstelod., ab eodem, Ibid., pp. 59-61.

1493, Romæ Notitiam impressioni dedit, partium ordine mutato, Iohannes de Besicken in Practica cancellariæ apostolicæ, composita per Hier. Paulum & Francisc. de Borgia, f. 9 & sqq. Cuius mendosissimæ editionis ¹ lectiones indicare omnino inutile nobis visum est.

¹ Pluries, durante sæculo XVIo, tremum autem, ut arbitramur, Venetiis, typis Regazoli, 1572, in-8.

XVI

QUALITER SITA EST CIVITAS IERUSALEM.

Libellum quem, meliori deficiente titulo, Qualiter sita est civitas Ierusalem inscripsimus, nobis suppeditavit codex quidam manuscriptus Bibliothecæ Armamentarij Parisini, n° 1161 (ol. 102), XII^{mo} incipiente sæculo exaratus, in quo una cum opusculo, de quo agimus, continetur Historia Hierosolymitana, a Baldrico Burguliensi conscripta. Brevisimum quidem, nec tamen contemnendum opusculum istud, ut ab oculato teste conscriptum, qui neque Bedæ libello, neque innominatis, a Tito Tobler olim editis, descriptionibus, ad suam contexendam narrationem usus fuit. Cuius ætas, quanquam ante primam sacram expeditionem auctorem anonymum vixisse credimus, non satis certe cognoscitur. Multi fortasse eum incipiente XII^{mo} sæculo floruisse opinabuntur. Utile ergo nobis fore visum est, argumenta, quæ ad unam alteramque probandam opinionem afferri possent, breviter exponere.

Quum de reliquiis Iudaicis loquatur anonymus, easque narret in Templo Domini asservari, quas reliquias multis ante primam sacram expeditionem annis Constantinopolim transfulerant imperatores Græci,¹ pro certo habendum, auctorem nostrum expeditionem istam antecessisse.

Auctorem vero anonymum Ierusalem, hac civitate iam a Sarracenis subacta, adiiisse videretur, quippe qui Templum Domini, id est synagogam ab Omaro, ut vulgo creditur, exstructam, describat. Iam eius peregrinationem diu post Arculfianam contigiisse ex eo concludi posset, quod ipsius de Templo verba magis cum illis, quæ nobis de hoc tradiderunt recentiores scriptores, quam cum Arculfi relatione concordent.² Subnotandum etiam quod, cum nusquam de Sarracenis, qui quamdiu Ierusalem tenuerunt, Templum pro synagoga habuerunt, meminerit peregrinus noster, necesse

¹ Anno enim 627, Arca Fœderis in Blachernarum palatio asservabatur. Cf. *Chronicon Paschale*, ed. Bonn., I, 726.

² Cf. infra, p. 145, & Mudgir Eddin, *Hist. de Jérusalem & d'Hébron*, trad. Sauvaire, p. 51-55.

est Terram Sanctam illum eo tempore peragravisse, quo, Ismaeliis expulsis, Christianæ religioni reddita sunt urbis sanctæ templa. Quod bis tantum evenit, primum anno 975, deinde autem anno 1099. Quum enim Constantinopolitanus imperator, Iohannes Zimisces, Syria fere tota ac Palæstina circa annum 975 potitus fuisset, Hierosolimitani ultro Græcorum imperium subierunt. ¹ Si ergo nostram hanc sententiam legentibus probaverimus, opusculum, de quo agimus, a quodam presbytero latino, circa hunc annum 975 in Hierosolima versante, scriptum fuit.

Quanquam non inficiamur multa nostræ sententiæ obici posse: in hoc enim libello memoratur ecclesia Sanctæ Mariæ Latinæ, quæ annis circiter 1063-1084, si modo Guillelmo Tyrio credimus, ab Amalphitanis mercatoribus condita est. ² Fere etiam in omnibus descriptiuncula nostra concordat cum illis urbis sanctæ iconographiis, quas nobis exhibent codices manuscripti, XII^{mo} sæculo exarati. ³ Quin etiam, quod nobis multo maioris momenti videtur esse, in quodam suæ historiæ loco, Albertus Aquisgranensis reliquias Iudaicas eisdem fere, quibus noster, verbis memorat. Quum enim Templum Domini a Tancredo occupatum auctor ille describit, rupem sive tabernaculum indicat, in quo « ex quorundam opinione quædam « sancta sanctorum adhuc servari perhibentur. » Imo lampadem illam (urnam dicit Albertus) a summa Templi testudine dependentem memorat, « quod urnam auream alij affirmant, alij sanguinem Domini, alij manna in eo absconditum. » Et hæc quidem Albertus. ⁴ Eiusdem opinionis meminit Fulcherius Carnotensis, ⁵ quam fabulosam prorsus esse contendit. Qui nostri anonymi verba cum istorum scriptorum narratione comparaverint, eum eodem tempore atque istos omnes, id est ineunte XII^{mo} sæculo, scripserisse fortasse

¹ Cf. Epistolas a Zimisce regi Armeniæ missas, ap. Matthæum Edeffenum (*Hist. armèniens des croisades*, I, 13-21).

² Will. Tyr., l. I, c. 10 (*Rec. des hist. occ. des Cr.*, I, 30). Ecclesiæ porro S. Mariæ Latinæ meminerunt Bernardus Monachus (*infra*, p. 314) & charta qua bona quædam S. Sepulchro, anno 993 donan-

tur (Martène, *Thef. Anecd.*, I, 347).

³ Cf. *Iconographiam* e mss. cod. f. Audomari exscriptam. (*Rec. des hist. occid. des Croisades*, III, 511.)

⁴ Lib. VI, c. 24-25 (*Rec. des hist. occ. des Cr.*, IV, 480-481).

⁵ Fulch. Carn., l. I, c. 26 (*Ibid.*, III, 356; cf. 510); vid. Ibn-Khaldoun, tr. Tornberg (Upl. 1840, in-4), p. 53.

opinabuntur, nisi forsan Nostrum scriptum aliquod, reliquiis Iudaicis Constantinopolim translatis antiquius, propriis suis adornasse commentariis arbitrentur.

Hanc litem resolvere nobis in animo non fuit; satis erit utramque opinionem legentium oculis subiecisse.

✱

NOTA

paginae xix addenda.

S. Eucherij ad Faustum presbyterum De locis sanctis Epistolam spuriam esse multi contenderunt. Gennadius enim alijque in suis virorum illustrium catalogis libellum, de quo agimus, nunquam operibus s. Eucherij adnumerant, codexque unicus, quem usque ad hunc diem exscripserunt editores, XIII^{mo} tantum sæculo exaratus est. Cum autem codex alter, sæculo VIII scriptus, ¹ in Parisensi maxima bibliotheca asservetur, necesse est huiusce operis auctorem, qualiscumque fuerit, huic ætati superiorem existisse. Iam vero, quod nec T. Tobler fugit, ² Eucherij opusculum a Beda venerabili cognitum fuisse certum est, multaque in uno alteroque libello similia leguntur. Cum autem de Sarracenis, qui anno 637 Ierusalem totamque Palæstinam suo subiecerunt imperio, nulla apud Eucherium fiat mentio, eosque pluries nominet Beda, haud dubitandum est, quin Beda Eucherium, non Eucherius Bedam exscripserit.

Quemcumque ergo libellum nostrum scripisse credamus, sanctumne Eucherium, Lugdunensem episcopum, an auctorem quemdam anonymum, concludendum est eum ante annum 637 vixisse. Nihil autem, quantum certe intelligimus, obiici possset, quominus s. Eucherio opus supradictum tribueretur; omnia, quæ de Terra Sancta nobis narrat auctor, cum illis optime concordant, quæ medio quinto sæculo Occidentalibus de Terra Sancta nota erant; Epistola ipsa ad Faustum, ³ Lerinensem presbyterum, scribitur, quem

¹ Cuius lectiones supra, p. xix, not., retulimus.

² V. supra, p. xxxv.

³ Quem falso *Faustinum* vocat codex Vaticanus.

f. Eucherio æqualem atque ipsi arētissima amicitia coniunctum fuisse certe scimus.

Verba quæ & in Beda & in Eucherio similia invenire est, hic annotare utile nobis visum est.

Euch., p. 51, Hierusalem ab Elio suscepta (Beda, infra, p. 215).

Ibid., Situs ipse supereminet (Beda, ibid.).

Euch., p. 52, Mons Sion frequentatur (Beda, infra, p. 218).

Ibid., Primum de locis sanctis exstructam (Beda, infra, p. 216).

Ibid. & p. 53, Pauce illic iuxta murum (Beda, infra, p. 218).

Euch., p. 53, Iuxta traditur (Beda, infra, p. 220).

Ibid., Sex millibus ubi presepit (Beda, infra, p. 223).

[A. MOLINIER.]

I

ITINERARIUM

A BURDIGALA HIERUSALEM USQUE

[333]

INDEX CODICUM MSS.

P. Cod. Parisiensis.

V. Cod. Veronenfis.

ITINERARIUM

*a Bordigala^a Hierusalem usque & ab Hera-
clea per Aulonam & per urbem Ro-
mam Mediolanum usque. Sic :*

CIVITAS BORDIGALA, *ubi est fluvius
Garonna, per quem facit mare Oceanum
accessa & recessa per leugas plus mi-
nus numero c.*

	Mutatio Stomatas	leugas VII
	mutatio Senone ^b	VIII
	civitas Vafates ^c	VIII
mutatio Tres Arbores	.	V
mutatio Oscineio	.	VIII
mutatio Scotio ^d	.	VIII
civitas Elusa ^e	.	VIII
mutatio Vanesia	.	XII
civitas Aufcius	.	VIII
mutatio ad Sextum	.	VI
mutatio Hungunverro ^f	.	VII
mutatio Buccones ^g	.	VII
mutatio ad Iovem	.	VII

a. P. Burdigala. — b. P. Si-
rione. — c. P. Vafatas ix. —
d. P. Scittio. — e. V. Tolosa. —
f. V. Hungunerru. — g. P. Bucconis.

civitas Tolofa	leugas VII
mutatio ad Nonum	millia VIII
mutatio ad Vicefimum	XI
mansio Elufione ^a	VIII
mutatio Softomago	VIII
vicus Hebromago ^b	X
mutatio Caedros	VI
caftellum Carcaffone	VIII
mutatio Trecefimum ^c	VIII
mutatio Hofuerbas ^d	XV
civitas Narbone	XV
civitas Beterris ^e	XVI
mansio Ceffarone	XII
mutatio Foro Domiti	XVIII
mutatio Sufantione ^f	XV
mutatio Ambrofio ^g	XV
civitas Nemaufo	XV
mutatio Ponte Herarum ^h	XVI
civitas Arelate ⁱ	VIII

*Fit a Bordigala Arelate ufque millia ccclxxij,^j
mutationes xxx, manfiones xj.*

Mutatio Arnagine ^k	millia VIII
mutatio Bellinto	X
civitas Avinione ^l	V
mutatio Cepreffata ^m	V
civitas Araufione ⁿ	XV
mutatio ad Letoce ^o	XIII
mutatio Novem Craris ^p	X
mansio Acuno ^q	XV

a. *V.* Eleufione. — b. *V.* Ebro-
mago. — c. *P.* Tricencimum. —
d. *V.* Hufuerbas. — e. *P.* Biterris.
— f. *P.* Softantione xvij. — g. *V.*
Ambrofii. — h. *P.* Porte ærarium

xij. — i. *V.* viij. — j. *P.* ccclxxj.
— k. *V.* Arnagene viij. — l. *P.*
Avenione. — m. *P.* Cypreffata. —
n. *V.* xij. — o. *V.* *deefl.* — p. *V.*
Novencraes. — q. *V.* x.

mutatio Vancianis ^a	millia XII
mutatio Umbenno ^b	XII
civitas Valentia	VIII
mutatio Cerebelliaca	XII
mansio Augusta	X
mutatio Darentiaca	XII
civitas Dea Vocontiorum ^c	XVI
mansio Luco	XII
mutatio Vologatis ^d	VIII

Inde ascenditur Gaura mons.

Mutatio Cambono	VIII
mansio Monte Seleuci	VIII
mutatio Daviano	VIII
mutatio ad Finem	XII
mansio Vapinco	XI
mansio Catoricas ^e	XII
mansio Ebroduno ^f	XVI

Inde incipiunt Alpes Cottie.^g

Mutatio Rame	XVII
mansio Byrigantum ^h	XVII

*Inde ascendis Matronam.*ⁱ

Mutatio Gefdaone	X
mansio ad Martem	VIII
civitas Seguffione ^j	XVI

Inde incipit Italia.

Mutatio ad Duodecimum	XII
mansio ad Fines	XII
mutatio ad Octavum	VIII
civitas Taurinis	VIII
mutatio ad Decimum	X
mansio Quadratis	XII
mutatio Ceste	XI

a. *V.* Bantianis. — b. *V.* om. xij.
— c. *V.* Deanocontinorum. —
d. *V.* Volocates. — e. *P.* Cato-

rigas. — f. *P.* Hebruno. — g. *V.*
A. Penninæ. — h. *V.* Byrigane. —
i. *V.* Matroniam. — j. *V.* Segucio.

mansio Regomago	millia VIII
mutatio ad Medias	X
mutatio ad Cottias	XIII
mansio Laumello	XII
mutatio Dunis ^a	VIII
civitas Ticino	XII
mutatio ad Decimum	X
civitas Mediolanum	X
mansio Fluvio Frigido	XII

*Fit ab Arelate Mediolanum usque millia
cccclxxv, ^b mutationes lxij, mansiones xxij.*

Mutatio Argentia	millia X
mutatio Ponte Aureoli	X
civitas Bergamo ^c	XIII
mutatio Tellegate ^d	XII
mutatio Terellus	X
civitas Brixa	X
mansio ad Flexum	XI
mutatio Beneventum ^e	X
civitas Verona	X
mutatio Cadiano	X
mutatio Aureos ^f	X
civitas Vincentia	XI
mutatio ad Finem	XI
civitas Patavi	X
mutatio ad Duodecimum ^g	XII
mutatio ad Nonum	XI
civitas Altino ^h	VIII
mutatio Sanus ⁱ	X
civitas Concordia ^j	VIII

a. *P. Duriis.* — b. *P. cclxxv, mut. lxij deest.* — c. *P. Vergamo.* — d. *V. Tallegate.* — e. *V. Bene*

Aventum. — f. *P. Aureos.* — g. *V. Duod. deest.* — h. *V. viij.* — i. *P. Sanos.* — j. *V. viij.*

mutatio ad Picilia ^a	millia	VIII
mutatio ad Undecimum ^b		X
civitas Aquileia		XI

*Fit a Mediolano Aquileiam usque millia cclj,
mutationes xxiiij, mansiones viiij.*

Mutatio ad Undecimum	millia	XI
mutatio ad Fornolus		XII
mutatio Castra		XII

Inde surgunt Alpes Iulie.

Ad Pirum, summas Alpes ^c		VIII
mansio Longarico		X
mutatio ad Nonum		VIII
civitas Emona ^d		XIII
mutatio ad Quartodecimum		X
mansio Hadrante ^e		XIII

Finis Italie. f

Mutatio ad Medias		XIII
civitas Caelia ^g		XIII
mutatio Lotodos		XII
mansio Ragendone		XII
mutatio Pultovia ^h		XII
civitas Petovione ⁱ		XII

Transis pontem, intras Pannoniam inferiorem.

Mutatio Ramista	millia	VIII
mansio Aqua Viva		VIII
mutatio Populis		X
civitas Iovia		VIII
mutatio Sunista		VIII
mutatio Peritur		XII
mansio Lentolis ^j		XII

a. *V.* Pacilia. — b. *V.* xj. —
c. *V.* viiij *deeßl.* — d. *V.* Semona.
— e. *V.* *deeßl.* — f. *P.* & Norici. —

g. *V.* Caelia. — h. *V.* Poltovia xvj.
— i. *V.* Potovione, om. xvj. —
j. *V.* Ler toles.

mutatio Cardono	millia X
mutatio Cocconis ^a	XII
mansio Serota	X
mutatio Bolentia	X
mansio Maurianis	VIII

Intras Pannoniam superiorem.

Mutatio Serena	VIII
mansio Vereis	X
mutatio Iovalia ^b	VIII
mutatio Merfella	VIII
civitas Murfa ^c	X
mutatio Leutuano ^d	XII
civitas Cibalis ^e	XII
mutatio Celena	XI
mansio Ulmo	XI
mutatio Spaneta	X
mutatio Bedulia ^f	VIII
civitas Sirmium	VIII

*Fit ab Aquileia Sirmium usque millia ccccij,
mansiones xvij,^g mutationes xxxviiiij.*

Mutatio Foffis	millia VIII
civitas Bassianis	X
mutatio Noviciani	XII
mutatio Altina	XI
civitas Singiduno	VIII

Fines Pannonie & Mysie.

Mutatio ad Sextum	VI
mutatio Tricornia caltra	VI
mutatio ad Sextum milliare ^h	VII
civitas Aureo Monte	VI

a. *V.* Coccones. — b. *V.* Iove-
nalina. — c. *V.* Morfa. — d. *P.* /
Leutuano. e. *V.* Ciliciales. — f. *V.* Vi-
dunlia; *Parthey* Vedulia. — g.
Parth. mans. xiiij. — h. *V.* *deest.*

mutatio Vingeio ^a	millia	VI
civitas Margo		VIII
civitas Viminatio		X
<i>ubi Diocletianus occidit Carinum</i>			
mutatio ad Nonum		VIII
mansio Municipio		VIII
mutatio Iovis Pago		X
mutatio Bao		VII
mansio Idomo		VIII
mutatio ad Octavum		VIII
mansio Oromago		VIII
<i>Fines Mysie & Dacie. ^b</i>			
Mutatio Sarmatorum ^c		XII
mutatio Cametas ^d		XI
mansio Ipompeis		VIII
mutatio Rappiana ^e		XII
civitas Naiffo		XII
mutatio Redicibus ^f		XII
mutatio Ulmo		VII
mansio Romanfiana		VIII
mutatio Latina		VIII
mansio Turribus		VIII
mutatio Translites		XII
mutatio Ballanstra		X
mansio Meldia		VIII
mutatio Scretesca		XII
civitas Serdica		XI
<i>Fit a Sirmio Serdicam usque millia cccxiiij,</i>			
<i>mutationes xxiiij, mansiones xiiij.</i>			
Mutatio Extuomne ^g	millia	VIII
mansio Buracara ^h		VIII

a. *V. Mingeio.* — b. *V. deest.* — c. *Rampiana.* — f. *V. deest.* — g. *V. deest.* — d. *V. Caminitas.* — e. *V. Extuome.* — h. *P. Buragara.*

mutatio Sparata	millia VIII
mansio Hilica ^a	X
mutatio Soneio	VIII
<i>Fines Dacie & Thracie.</i>	
Mutatio Ponte Ucafi ^b	VI
mansio Bona Mansio	VI
mutatio Alufore	VIII
mansio Bassapare ^c	XII
mutatio Tugugero	VIII
civitas Philippopoli	XII
mutatio Sernota ^d	X
mutatio Paramvole	VIII
mansio Cillio	XII
mutatio Carassura	VIII
mansio Arzo	XI
mutatio Palae	VII
mansio Castozobra	XI
mutatio Rammes ^e	VII
mansio Burdista ^f	XI
mutatio Daphabe ^g	XI
mansio Nice	VIII
mutatio Tarpodizo ^h	X
mutatio Urisio	VII
mansio Virgolis	VII
mutatio Nario	VIII
mansio Drizupara ⁱ	VIII
mutatio Tipso ^j	X
mansio Tunorullo ^k	XI
mutatio Beodizo ^l	VIII
civitas Heraclea	VIII
mutatio Braunne ^m	XII

a. *P.* Iliga. — b. *V.* Ponte Ugas.
 — c. *Al.* Bafapare. — d. *P.* Syr-
 nota. — e. *P.* Rhamis. — f. *V.*
 Bufdista. — g. *V.* Dapabe x.

h. *Al.* Arboeditio, Arbo dico. —
 i. *V.* Dritiopara. — j. *V.* viij. —
 k. *V.* Tunorollo viij. — l. *V.* viiij.
 — m. *P.* Baunne.

mansio Salamembra ^a	millia X
mutatio Eallum ^b	X
mansio Atyra ^c	X
mansio Regio	XII
civitas Constantinopolis	XII

*Fit a Serdica Constantinopolim millia ccccxiij,
mutationes xij, mansiones xx.*

FIT OMNIS SUMMA A BORDIGALA CONSTANTINO-
POLIM VICIES BIS CENTENA XXI MILLIA,
MUTATIONES CCXXX, MANSIONES CXII.

Item ambulavimus, Dalmatio & Zenophilo confulibus, d. iij kal. jun. a Chalcedonia, & reversi sumus Constantinopolim viij^d kal. jan. consulatu superscripto.

A Constantinopoli transis Pontum, venis Chalcedoniam, ambulas provinciam Bithyniam.

Mutatio Narfete ^e	millia VII
mansio Pandicia	VII
mutatio Pontamus	XIII
mansio Libyssa ^f	VIII

Ibi positus est rex Annibalianus, qui fuit Afrorum.

Mutatio Brunga ^g	millia XII
civitas Nicomedia ^h	XIII

*Fit a Constantinopoli Nicomediam usque
millia l, mutationes vij, mansiones iij.*

Mutatio Egribolum ⁱ	millia X
mansio Libum ^j	XI
mutatio Liada	XII
civitas Nicia ^k	VIII

a. *V.* Salambria. — b. *Parth.* — g. *P.* Brunca. — h. *V.* viij. —
Callum. — c. *V.* Alefra. — d. *P.* vij. i. *Al.* Hiribolum. — j. *V.* x. —
— e. *V.* Narfite. — f. *V.* Libofa. k. *P.* vij.

mutatio Schine ^a	millia VIII
mansio Mido	VII
mutatio Chogee ^b	VI
mutatio Thatefo	X
mutatio Tutado ^c	VIII
mutatio Protoniaca ^d	XI
mutatio Artemis	XII
mansio Dable ^e	VI
mansio Cerate	VI

Fines Bithynie & Galatie.

Mutatio Fines ^f	X
mansio Dadartano	VI
mutatio Trans montem	VI
mutatio Milia ^g	XI
civitas Iuliopolis	VIII
mutatio Hieronpotamum	XIII
mansio Agannia	XI
mutatio Petrobrogen ^h	VI
mansio Mnizos ⁱ	X
mutatio Prafmon ^j	XII
mansio Malogardis ^k	VIII
mutatio Cenaxempalide ^l	XIII
civitas Anchira Galatie ^m	XIII

*Fit a Nicomedia Anchiram Galatie usque
millia cclvij, mutationes xvj, mansiones xij.*

Mutatio Delemnna	millia X
mansio Curveunta	XI
mutatio Rosolodiaco	XII
mutatio Aliaffum ^o	XIII

a. *V.* Schene. — b. *V.* Chogia. — c. *P.* Tutaiio viij. — d. *P.* Protunica. — e. *V.* Doble. — f. *P.* Finis. — g. *V.* Melia. — h. *Al.* Ipetobrogen, Petrobogen. —

i. *Ed.*, *P.* Innizos, *V.* Simonizous. — j. *V.* Trafmon. — k. *P.* *deest.* — l. *P.* Cenaxempalidem. — m. *P.* xij *deest.* — n. *P.* mut. xxvj. — o. *V.* Aliaffum.

civitas Aspona ^a	millia XVIII
mutatio Galea	XIII
mutatio Andrapa	VIII

Fines Galatie & Cappadocie.

Mansio Parnaffo	XIII
mansio Iogola ^b	XVI
mansio Nitalis	XVIII
mutatio Arguftana	XIII
civitas Colonia ^c	XVI
mutatio Momoaffon ^d	XII
mansio Anathiango ^e	XII
mutatio Chufa	XII
mansio Safima	XII
mansio Andavilis ^f	XVI

Ibi est villa Pampati, ^g unde veniunt equi curules.

Civitas Thyana ^h	millia XVIII
-----------------------------	--------------

Inde fuit Appollonius magus.

Civitas Fauftinopoli ⁱ	XII
mutatio Caena ^j	XIII
mansio Opodando	XII
mutatio Pylas ^k	XVIII

Fines Cappadocie & Cilicie.

Mansio Mansucrine	XII
civitas Tarfo Cilicie ^l	XII

*Inde fuit apostolus Paulus.**Fit ab Anchira Galatie Tarsum usque millia
cccxlviij, mutationes xxv, mansiones xviiij.*

Mutatio Pargais ^m	millia XIII
civitas Adana ⁿ	XVIII

a. P. Arpona. — b. V. Iogula.
— c. V. xv. — d. V. Mummoa-
fum. — e. V. Anachiango. — f. V.
Andaviles. — g. V. Pammati. —

h. P. xviiij *deest*. — i. V. x. —
j. V. Cona viiiij. — k. V. Pylas xiiij.
— l. P. Cilicie om. — m. V. Par-
gas. — n. V. Gadana.

civitas Mansifa	millia XVIII
mutatio Tardequeia	XV
mansio Catavolo	XVI
mansio Baie	XVII
mansio Alexandria Scabiosa	XVI
mutatio Pictanus ^a	VIII

Fines Cilicie & Syrie.

Mansio Pagrius ^b	VIII
civitas Antiochia ^c	XVI

*Fit a Tarso Cilicie Antiochiam usque millia
cxlj, mutationes x, mansiones vij.*

Ad palatium Daphne	millia v
mutatio Hyfdata ^d	XI
mansio Platanus	VIII
mutatio Bacchaïas ^e	VIII
mansio Catelas ^f	XVI
civitas Ladica ^g	XVI
civitas Gabala ^h	XIII
civitas Balancas	XIII

Fines Syrie Celis & Phenices.

Mutatio Maraccas	X
mansio Antaradus	XVI

Est civitas in mare, a ripa millia ij.

Mutatio Spiclin	XII
mutatio Bafiliscum ⁱ	XII
mansio Arcas	VIII
mutatio Bruttus	III
civitas Tripoli	XII
mutatio Triclis ^j	XII
mutatio Bruttus alia	XII

a. *V.* Platanus. — b. *P.* Pagrios.
— c. *V.* Anchioia. — d. *V.* Sta-
data. — e. *V.* Baccaïas.

f. *P.* Cattelas. — g. *V.* Lafdeca.
— h. *V.* Gavala xij. — i. *V.*
Bafilisco. — j. *V.* Treclas.

mutatio Alcobile ^a	millia XII
civitas Beryto ^b	XII
mutatio Heldua ^c	XII
mutatio Porphyriion ^d	VIII
civitas Sidona	VIII
inde Sarepta	VIII

Ibi Helias ad viduam ascendit & petiit sibi cibum.

Mutatio ad Nonum	millia III
civitas Tyro	XII

*Fit ab Antiochia Tyrum usque millia clxxiiij,
mutationes xx, mansiones xj.*

Mutatio Alexandroschene	millia XII
mutatio Ecdeppa ^e	XII
civitas Ptolemaida ^f	VIII
mutatio Calamon ^g	XII
mansio Sycaminos ^h	III

Ibi est mons Carmelus, ibi Helias sacrificium faciebat.

Mutatio Certa ⁱ	millia VIII
----------------------------	-------------

Fines Syrie, Phenices ^j & Palestine.

Civitas Cesarea Palestina, ^k id est Iudea	VIII
--	------

*Fit a Tyro Cesaream Palestinam millia lxxiiij,
mutationes ij, mansiones iij.*

Ibi est balneus Cornelij centurionis, qui multas eleemosynas faciebat.

Inde est tertio milliario mons Syna,

ubi fons est, in quem mulier, si laverit, grvida fit.

Civitas Maximianopolis ^l	millia XVIII
-------------------------------------	--------------

a. *V.* Alcobile. — b. *Al.* Beryto, Bireto. — c. *V.* Eldua. — d. *P.* Parphirion, *V.* Parpinon. — e. *V.* Ecdeppa. — f. *P.* viij.

g. *V.* Calomon. — h. *V.* Secaminus, *P.* Sicamenos. — i. *V.* Cirtha. — j. *P.* Phenices *deest*. — k. *P.* vij, Cesarea Palestina. — l. *P.* xvij.

	civitas Stradela ^a	millia X
	<i>Ibi sedet Achab rex, & Helias prophetavit. Ibi est campus, ubi David Goliath occidit.</i>	
	Civitas Scythopolis	XII
	Afer, ubi fuit villa Iob ^b	VI
	civitas Neapolis	XV
Mons Garizim.	<i>Ibi est mons Garizim. Ibi dicunt Samaritani Abraham sacrificium obrulisse, & ascenditur usque ad summum montem gradibus numero ccc. Inde ad pedem montis ipsius locus est, cui nomen est Sichem. Ibi est monumentum, ubi positus est Ioseph in villa, quam dedit ei Iacob, pater eius. Inde rapta est Dina, filia Iacob, a filiis Amorrhæorum. Inde passus mille locus est, cui nomen Sichar, unde descendit mulier samaritana ad eundem locum, ubi Iacob puteum fodit, ut de eo aquam imple- ret, & Dominus Iesus Christus cum ea locutus est: ubi sunt & arbores platani, quas plantavit Iacob, & balneus, qui de eo puteo lavatur.</i>	
Sichem.		
Sichar.		
Bethar.	<i>Inde millia xxvii euntibus Hierusalem in parte sinistra est villa, que dicitur Bethar. Inde passus mille est locus, ubi Iacob, cum ireret in Mesopotamiam, dormivit, & ibi est arbor amygdala, & vidit visum, & angelus cum eo luctatus est. Ibi fuit rex Hieroboam, ad quem missus fuit propheta, ut converteretur ad Deum excelsum: & iussum fuerat prophete, ne cum pseudopropheta, quem rex secum habebat, manducaret. Et quia seductus est a pseudopropheta & cum eo manducavit, redeunti occurrit propheta leo in via, & occidit eum.</i>	
Ierusalem.	Inde Hierusalem	millia XII
	<i>Fit a Cesarea Palestina Hierusalem usque millia cxvj, mansiones iv, mutationes iv.^c</i>	

Sunt in Hierusalem piscine magne due ad latus templi,

a. V. Istradela. — b. V. xvj. — c. V. om. mut. iv.

id est, una ad dextram, alia ad sinistram, quas Salomon fecit; interius vero in civitate sunt piscine gemellares, quinque porticus habentes, que appellantur *Bethsaida*. Bethesda.
 Ibi egri multorum annorum sanabantur; aquam autem habent piscine in modum cocci turbatam. Est & ibi crypta, ubi Salomon demones torquebat. Et ibi est angulus turris excelssime, ubi Dominus ascendit, & dixit ei, qui tentabat eum: *Si filius Dei es, mitte te deorsum*. Et ait ei Dominus: *Non tentabis Dominum Deum tuum, sed illi soli servies*. Ibi est *lapis angularis* magnus, de Lapis angularis.
 quo dictum est: *Lapidem, quem reprobaverunt edificantes, hic factus est ad caput anguli*. Et sub pinna turris ipsius sunt cubicula plurima, ubi *Salomon palatium* habebat. Salomonis palatium.
 Ibi etiam constat cubiculum, in quo sedit & sapientiam descripsit; ipsum vero cubiculum uno lapide est rectum. Sunt ibi & exceptoria magna aque subterranea & *piscine* magno opere edificate. Et in ede ipsa, Piscine.
 ubi templum fuit, quod Salomon edificavit, in marmore ante *aram* sanguinem Zacharie dicunt hodie fufum; Ara.
 etiam parent vestigia clavorum militum, qui eum occiderunt, per totam aream, ut putes in cera fixum esse. Sunt ibi & *statue* due *Hadriani*, & est non longe de Statue Hadriani.
 stautis lapis pertusus, ad quem veniunt Iudei singulis annis, & unguent eum, & lamentant se cum gemitu, & vestimenta sua scindunt, & sic recedunt. Est ibi & domus Ezechie, regis Iude.

Item exeunti Hierusalem, ut ascendas *Sion*, in parte Sion.
 sinistra & deorsum in valle, iuxta murum, est piscina, que dicitur *Siloa* & habet quadriporticum, & alia Siloa.
 piscina grandis foras. Hic fons sex diebus atque noctibus currit, septimo vero die, qui est sabbatum, in totum nec nocte, nec die currit.

Ex^a eadem ascenditur *Sion*, & paret, ubi fuit *domus* Domus Caiphe.
Caiphe sacerdotis, & columna adhuc ibi est, in qua

a. Mff. habent in.

- Christum flagellis ceciderunt. Intus autem, intra murum Palatium David. Sion, paret locus, ubi *palatium* habuit *David*. Ex septem Synagoge. synagogis, que illic fuerant, una tantum remansit; relique autem arantur & seminantur, sicut *Isaias* propheta dixit.
- Porta neapolitana. Inde ut eas foras murum de Sion, eunti ad *portam neapolitanam* ad partem dextram, deorsum in valle sunt Pretorium. parietes, ubi domus fuit sive *pretorium* Pontii Pilati. Ibi Dominus auditus est, antequam pateretur. A sinistra Golgotha. autem parte est monticulus *Golgotha*, ubi Dominus crucifixus est. Inde quasi ad lapidis missum est *crypta*, ubi Crypta Domini. corpus eius positum fuit, & tertio die surrexit. Ibidem Basilica Constantini. modo iussu *Constantini* imperatoris *basilica* facta est, id est, dominicum mire pulchritudinis, habens ad latera exceptoria, unde aqua levatur, & balneum a tergo, ubi infantes lavantur.
- Item ab Hierusalem eunti ad portam, que est contra Vallis Iosaphat. orientem, ut ascendatur in montem Oliveti, *vallis*, que dicitur *Iosaphat*. Ad partem sinistram, ubi sunt vinee, est & petra, ubi ludas *Iscarioth* Christum tradidit; ad partem vero dextram est arbor palme, de qua infantes ramos tulerunt &, veniente Christo, substraverunt. Inde Monumenta Isaiæ & Ezechie. non longe, quasi ad lapidis missum, sunt *monumenta* duo, monubiles mire pulchritudinis, facta: in unum positus est *Isaias* propheta, qui est vere monolithus, & in alium *Ezechias*, rex Iudeorum.
- Mons Oliveti. Inde ascendis in *montem Oliveti*, ubi Dominus ante passionem discipulos docuit. Ibi facta est iussu Constantini basilica mire pulchritudinis. Inde non longe est monticulus, ubi Dominus ascendit orare, & apparuit illic Moyfes & Elias, quando Petrum & Iohannem secum duxit. Inde ad orientem passus mille quingentos est villa, Bethania. que appellatur *Bethania*. Ibi est *crypta*, ubi Lazarus positus fuit, quem suscitavit Dominus.
- Iericho. Item ab Hierusalem in *Iericho* . . . millia XVIII

Descendentibus de monte in parte dextra, retro monumentum, est *arbor sycomori*, in quam *Zacheus* ascendit, ut Christum videret. A civitate passus mille quingentos est *fons Helisei* prophete. Antea si qua mulier ex ipso aquam bibebat, non faciebat natos. Ad latus est vas fictile. Heliseus misit in id salem, & venit & sterit super fontem, & dixit: *Hec dicit Dominus: Sanavi aquas has; ex eo fonte si qua mulier biberit, filios faciet.* Supra eundem vero fontem est *domus Rachab* fornicarie, ad quam exploratores introierunt, & occultavit eos, quando *Hiericho* everfa est, & sola evasit. Ibi fuit civitas Iericho, cuius muros gyraverunt cum arca Testamenti filij Israel, & ceciderunt muri. Ex eo non paret nisi locus, ubi fuit arca Testamenti, & lapides duodecim, quos filij Israel de Iordane levaverunt. Ibidem Iesus, filius Nave, circumcidit filios Israel, & circumcisiones eorum sepelivit.

Sycomorus Zachai.

Fons Helisei.

Domus Rahab.
Iericho.

Gilgal.

Item ab Iericho ad *mare Mortuum* . . . millia IX Mare Mortuum.

Est aqua ipsius valde amarissima, ubi in totum nullius generis piscis est, nec aliqua navis, & si quis hominum miserit se, ut natet, ipsa aqua eum verfat. Inde ad *Iordanem*, ubi Dominus a Iohanne baptizatus est, millia v.

Iordanis.

Ibi est locus super flumen, monticulus in illa ripa, ubi raptus est Helias in celum.

Item ab Hierusalem euntibus Bethlehem . . . millia VI

Super strata, in parte dextra, est *monumentum*, ubi *Rachel* posita est, uxor Iacob. Inde millia duo, a parte sinistra, est *Bethlehem*, ubi natus est Dominus Iesus Christus. Ibi basilica facta est iussu Constantini. Inde non longe est *monumentum* Ezechiel, Afaph, Iob, Iesse, David, Salomon, & habet in ipsa crypta, ad latus deorsum descendentibus, hebreis litteris nomina superscripta.

Monumentum Rachel.

Bethlehem.

Monumenta regum.

Inde *Bethsora* millia XIII

Ibi est *fons*, in quo *Philippus* eunuchum baptizavit.

Bethsora (fons Philippi).

Inde ad Terebinthum millia VIII

Ibi *Abraham* habitavit, & *puteum* fodit sub arbore

Puteus Abraham.

terebintho, & cum angelis locutus est, & cibum fumfit. ibi basilica mire pulchritudinis facta est iussu Constantini.

Hebron.
Sepulcrum
Abraham alio-
rumque.

Inde Terebintho *Hebron* millia II
ibi est memoria per quadrum ex lapidibus mire pulchritudinis, in qua positi sunt Abraham, Isaac, Iacob, Sara, Rebecca & Lia.

Item ab Hierosolyma sic :

Civitas Nicopolis	millia XXII
civitas Lydda	X
mutatio Antipatrida	X
mutatio Betthar ^a	X
civitas Cefarea ^b	XVI

Fit omnis summa a Constantinopoli usque Hierusalem millia undecies centena lxxiiij, mutationes lxxiiij, mansiones lviiij.

Item per Nicopolim Cefaream millia lxxiiij s., mutationes v, mansiones iij.

Item ab Heraclea per Macedoniam:

Mutatio Erea	millia XVI
mansio Registo	XII
mutatio Bedizo	XII
civitas Apris	XII
mutatio Zefutera	XII

Fines Europe & Rhodopee.

Mansio Sirogellis	X
mutatio Drippa	XIIII
mansio Gypsela	XII
mutatio Demas	XII
civitas Traianopoli	XIII
mutatio ad Unimpara	VIII
mutatio Salei	VII

a. *V. Bettarum.* — b. *V. cetera defunt usque Tarracinam.*

mutatio Melalico	millia VIII
mansio Berozicha	XV
mutatio Breierophara	X
civitas Maximianopoli	X
mutatio ad Stabulo Dio ^a	XII
mutatio Rumbodona	X
civitas Epirum	X
mutatio Purdis	VIII
<i>Fines Rhodopee & Macedonie.</i>	
Mansio Hercontroma	VIII
mutatio Neapolim	VIII
civitas Philippis	X
<i>ubi Paulus & Sileas in carcere fuerunt.</i>	
Mutatio ad Duodecimum	XII
mutatio Domeros	VII
civitas Amphipolim	XIII
mutatio Pennana	X
mutatio Euripidis	X
<i>Ibi positus est Euripides poeta.</i>	
Mansio Appollonia	XI
mutatio Heracleustibus	XI
mutatio Duodea	XIII
civitas Theffalonica	XIII
mutatio ad Decimum	X
mutatio Gephyra	X
civitas Pelli, unde fuit Alexander Magnus Macedo	X
mutatio Scurio	XV
civitas Edeffa ^b	XV
mutatio ad Duodecimum	XII
mansio Cellis	XVI
mutatio Grande	XIII
mutatio Melitonus	XIII
civitas Heraclea	XII

T

a. Weff, Diomedis? — b. Al. Ediffa.

mutatio Parambole	millia XII
mutatio Brucida	XVIII
<i>Fines Macedoniae & Epiri.</i>	
Civitas Cledo	XIII
mutatio Patras	XII
mansio Claudanon	III
mutatio in Tabernas	VIII
mansio Grandavia	VIII
mutatio Traiecto ^a	VIII
mansio Hiscampis	VIII
mutatio ad Quintum	VI
mansio Coladiana	XV
mansio Marusio	XIII
mansio Abfos	XIII
mutatio Stephanaphana	XII
civitas Apollonia	XVIII
mutatio Stephana	XII
mansio Aulona, <i>traiectum</i>	XII

Fit omnis summa ab Heraclea per Macedoniam Aulonam usque millia dclxxxvij, mutationes lvij, mansiones xxv.

Trans mare stadia mille, quod facit millia centum, & venis Hydrontum, ^b mansio mille passus.

Mutatio ad Duodecimum	millia XIII
mansio Clipeas	XII
mutatio Valentia	XIII
civitas Brindisi	XI
mansio Spilenees	XIII
mutatio ad Decimum	XI
civitas Leonatie	X
mutatio Turres Aurilianas	XV

a. *Al.* Treiecto. — b. *Al.* Odronto.

mutatio Turre luliane	millia VIII
civitas Beroes	XI
mutatio Butontones	XI
civitas Rubos	XI
mutatio ad Quintodecimum	XV
civitas Canusio	XV
mutatio Undecimum	XI
civitas Serdonis	XV
civitas Aecae	XVIII
mutatio Aquilonis	X

Fines Apulie & Campanie.

Manfio ad Equum magnum	VIII
mutatio vicus Forno novo	XII
civitas Benevento	X
civitas & manfio Claudiis	XII
mutatio Novas	VIII
civitas Capua	XII

Fit summa ab Aulona usque Capuam millia cclxxxviiiij, mutationes xxxv, mansiones xiiij.

Mutatio ad Octavum	millia VIII
mutatio Ponte Campano	VIII
civitas Sonueffa	VIII
civitas Menturnas	VIII
civitas Formis	VIII
civitas Fundis	XII
civitas Tarracina	XIII
mutatio ad Medias	X
mutatio Appi Foro ^a	VIII
mutatio Sponfas	VII
civitas Aricia & Albona	XIII
mutatio ad Nonum ^b	VII

a. *V.* viij. — b. *V.* Ionum.

in urbem Romam millia VIII
Fit a Capua usque ad urbem Romam millia
cxxxvj, mutationes xiiij, mansiones viiij.

FIT AB HERACLEA PER AULONAM IN URBEM ROMAM
 USQUE MILLIA UNDECIES CENTENA XIII,^a MU-
 TATIONES CXVII, MANSIONES XLVI.

Ad urbem^b Mediolanum:

Mutatio Rubras	millia VIII
mutatio ad Vicefimum	XI
mutatio Aqua Viva	XII
civitas Utriculo, mansio ^c	XII
civitas Narnie	XII
civitas Interamna	VIII
mutatio Tribus Tabernis ^d	III
mutatio Fani Fugitivi ^e	X
civitas Spolitio	VII
mutatio Sacraria	VIII
civitas Trevis ^f	III
civitas Fulginis	V
civitas Foro Flamini	III
civitas Noceria	XII
civitas Ptanias	VIII
mansio Herbello ^g	VII
mutatio ad Hefis ^h	X
mutatio ad Calem ⁱ	XIII
mutatio Intercifa	VIII
civitas Foro Semproni	VIII
mutatio ad Octavum	VIII
civitas Fano Fortune	VIII
civitas Pifauro ^k	XXIII

a. *P.* xvij. — b. *Al.* ab urbe. —
 c. *Al.* Uericulo, Hericulo. — d. *V.*
 Taernis. — e. *V.* Fugenui.

f. *V.* Tranes. — g. *Al.* Erbello,
 Herbelloni. — h. *V.* Adefse. — i. *P.*
 Cale, *V.* Caloe. — k. *P.* *deest* xxiv.

..... ufque ad Rimum ^a	millia
mutatio Conpetu	XII
civitas Cefena	VI
civitas Foro Populi ^b	VI
civitas Foro Livi ^c	VI
civitas Faventia	V
civitas Foro Corneli	X
civitas Claterno	XIII
civitas Bononia	X
mutatio ad Medias	XV
mutatio Victoriolas	X
civitas Mutena	III
mutatio Ponte Secies	V
civitas Regio	VIII
mutatio Canneto	X
civitas Parme	VIII
mutatio ad Tarum	VII
mansio Fidentie ^d	VIII
mutatio ad Fonticulos	VIII
civitas Placentia	XIII
mutatio ad Rotam	XI
mutatio Tribus Tabernis	V
civitas Laude ^e	VIII
mutatio ad Nonum	VII
civitas Mediolanum	VII

*Fit omnis summa ab urbe Roma Mediolanum
usque millia ccccxvj, mutationes
xlij, mansiones xxiiij.^f*

a. P. Ariminum. — b. V. Foropuli. — c. V. Liti. — d. V. Sidentie. — e. V. viij. — f. V. ccccxcj, mut. xliij, mansf. xxxiiij.

II

S. HIERONYMI

PEREGRINATIO SANCTAE PAULAE

[404]

INDEX CODICUM MSS.

QUIBUS USUS EST EDITOR.

Cod. membran. in bibliotheca regia publica Monac., 12104, fec. XI.

Cod. membran. ibidem, 14031, fec. XI.

SANCTI HIERONYMI

PEREGRINATIO

SANCTAE PAULAE

UUM orientis & occidentis episcopos ob quasdam ecclesiarum dissensiones Romam imperiales littere contraxissent, vidit [Paula] admirabiles viros Christique pontifices, Paulinum, Antiochene urbis episcopum, & Epiphanium Salamine Cyprî, que nunc Constantia dicitur: quorum Epiphanium etiam hospitem habuit, Paulinum, in aliena manentem domo, quasi proprium humanitate possedit. Quorum accensa virtutibus per momenta patriam deferere cogitabat. Non domus, non liberorum, non familie, non possessionum, non alicuius rei, que ad seculum pertinet, memor, sola, si dici potest, & incommutata ad eremum Antoniorum atque Paulorum pergere gestiebat.

II. Tandemque exacta hieme, aperto mari, redeuntibus ad ecclesias suas episcopis, & ipsa voto cum eis ac desiderio navigavit. Quid ultra differo? ^a Descendit ad portum, fratre, cognatis, affinibus &, quod his maius est, liberis prosequentibus & clementissimam matrem pietate vincere cupientibus. Iam carbasa tendebantur &

a. Forte differo.

remorum ductu navis in altum protrahatur. Parvus Textorius supplices manus tendebat in littore; Rufina, iam nubilis, ut suas expectaret nuptias, tacens fletibus obsecrabat. Et tamen illa siccos tendebat ad celum oculos, pietatem in filios pietate in Deum superans. Nesciebat se matrem, ut Christi probaret ancillam. Torquebantur viscera &, quasi a suis membris distraherentur, cum dolore pugnabat: in eo cunctis admirabilior, quod magnam vinceret caritatem. Inter hostium manus & captivitatis duram necessitatem nihil crudelius est quam parentes a liberis separari. Hec contra iura nature plena fides patiebatur, immo gaudens animus appetebat, &, amorem filiorum maiore in Deum amore contemnens, in sola Eustochio, que & propositi & navigationis eius comes erat, acquiescebat. Sulcabat interim navis mare &, cunctis, qui cum ea vehebantur, littora respicientibus, ipsa averfos tenebat oculos, ne videret, quos sine tormento videre non poterat. Fateor, nulla sic amavit filios, quibus, antequam proficeretur, cuncta largita est, exheredens se in terra, ut hereditatem inveniret in celo.

Pontia.

III. Delata ad insulam *Pontiam*, quam clarissime quondam feminarum sub Domitiano principe, pro confessione nominis christiani, Flavie Domitille nobilitavit exsilium, videntque cellulas, in quibus illa longum martyrium duxerat, sumtis fidei alis, Hierosolymam & sancta loca videre cupiebat. Tardi erant venti & omnis pigra velocitas. Inter Scyllam & Charybdem Adriatico se credens pelago, quasi per stagnum venit *Methonen*, ibique refocillato paululum corpusculo,

Methone.

*Et sale tabentes artus in littore ponens,
Per Maleam & Cytheram sparsasque per equor
Cyclades, & crebris freta confita terris,*

Cyprus.

post *Rhodum* & *Lyciam*, tandem vidit *Cyprum*, ubi sancti & venerabilis Epiphaniij pedibus provoluta decem

ab eo diebus retenta est non in refectionem, ut ille arbitratur, sed in opus Dei, ut rebus comprobatur. Nam omnia illius regionis lustrans monasteria, prout potuit, refrigeria sumtuum fratribus dereliquit, quos amor sancti viri de toto illuc orbe conduxerat.

IV. Inde brevi cursu transfretavit *Seleuciam*, de qua ascendens *Antiochiam* sancti confessoris Paulini modicum caritate detenta, media hieme calente ardore fidei, femina nobilis, que prius eunuchorum manibus portabatur, asello sedens profecta est. Omitto *Celes Syrie & Phenicis* iter: neque enim hodeporicon ei^a disposui scribere; ea tantum loca nominabo, que sacris voluminibus continentur. *Beryto*, romana colonia, & antiqua urbe *Sidone* derelicta, in *Sarepte* littore Helie est ingressa turriculam, in qua, adorato Domino salvatore, per arenas *Tyri*, in quibus genua Paulus fixit, pervenit Acco, que nunc *Ptolemais* dicitur, & per campos Megiddo Iosie necis conscios intravit terram Philistim.

V. Mirata ruinas Dor, urbis quondam potentissime, & versa vice, Stratonis turrim ab Herode, rege Iude, in honorem Cefaris Augusti *Cefaream* nuncupatam, in qua Cornelij domum, Christi vidit ecclesiam, & Philippi ediculas & cubiculum quatuor virginum prophetarum; deinde *Antipatridam*, semirutum oppidulum, quod patris ex nomine Herodes vocaverat, visitavit, & *Lyddam* versam in Diospolim, Dorcadis atque Enee resurrectione ac sanitate inclytam, haud procul ab ea *Arimathiam*, viculum Ioseph, qui Dominum sepelivit, & *Nobe*, urbem quondam sacerdotum, nunc tumulum occisorum, *Ioppen* quoque, fugientis portum Ione & ut aliquid perstringam de fabulis poetarum, religate ad saxum Andromede spectatricem; repetitoque itinere, *Nicopolim*, que prius *Emmaus* vocabatur, apud quam in fractione panis

Seleucia.
Antiochia.

Celesyria.
Phenice.

Berytus.
Sidon. Sarepta.

Tyrus.
Ptolemais. Megiddo.
Philistim.

Cefarea.

Antipatrida.
Lydda.

Arimathia.
Nobe.
Ioppe.

Emmaus.

a. Mf.; eius ed.

cognitus dominus, Cleophe domum in ecclesiam dedicavit.

Bethoron.

VI. Atque inde proficiscens ascendit *Bethoron* inferiorem & superiorem, urbes a Salomone conditas, sed varia postea bellorum tempestate deletas, ad dextram

Aialon. Gabaon.

aspiciens *Aialon* & *Gabaon*, ubi Iesus, filius Nave, contra quinque reges dimicans, soli imperavit & lune, & Gabaonitas, ob dolos & insidias federis impetrati, in aquarios & lignarios damnavit. In *Gabaa*, urbe usque ad

Gabaa.

solum diruta, paululum substitit recordata peccati eius & concubine in frustra divise & tribus Benjamin in trecentos viros propter Paulum apostolum reservatos. Quid diu moror? Ad levam mausoleo Helene derelicto, que, Adiabenorum regina, in fame populum frumento iuverat, ingressa est *Hierosolymam*, urbem trinominem, le-

Hierosolyma.

bus, Salem, Ierusalem, que ab Elio, postea Hadriano, de ruinis & cineribus civitatis in Eliam fuscitata^a est. Quumque proconsul Palestine, qui familiam eius optime noverat, premissis apparitoribus, iussit parari pretorium, elegit humilem cellulam, & cuncta loca tanto ardore ac studio circumivit, ut, nisi ad reliqua festinaret, a primis non posset abduci. Prostrataque ante crucem, quasi pendentem Dominum cerneret, adorabat; ingressa sepulcrum resurrectionis osculabatur lapidem, quem ab ostio monumenti amoverat angelus, & ipsum corporis locum, in quo Dominus iacuerat, quasi sitiens desideratas aquas, fidei ore lambebat. Quid ibi lacrimarum, quantum gemituum, quid doloris effuderit, testis est cuncta Hierosolyma, testis est ipse Dominus, quem rogabat.

Sion.

VII. Inde egrediens ascendit *Sion*, que in arcem vel speculam vertitur. Hanc urbem quondam expugnavit & reedificavit David. Unde de expugnata scribitur: *Veni tibi, civitas Ariel*, id est, leo Dei, & quondam firmissima,

a. Ed.; Mf. sustentata, sustentata.

quam expugnavit David, & de ea, que edificata est, dictum est: *Fundamenta eius in montibus sanctis. Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob*; non eas portas, quas hodie cernimus in favillam & cinerem dissolutas, sed portas, quibus non prevalet infernus & per quas credentium ad Christum ingreditur multitudo. Offendebatur illic columna ecclesie porticum sustinens, infecta cruore Domini, ad quam vincetus dicitur & flagellatus; monstrabatur locus, ubi super centum viginti credentium animas spiritus sanctus descendisset, ut Iaelis vaticinium compleretur.

VIII. Deinde, pro facultatula sua, pauperibus atque conservis pecunia distributa, perrexit Bethlehem, & in dextra parte itineris stetit ad *sepulcrum Rachel*, in quo Beniamin, non, ut vocaverat moriens, Benoni, hoc est, filius doloris mei, sed, ut pater prophetavit in spiritu, filium dextre procreavit. Atque inde *Bethlehem* ingressa & in specum salvatoris introiens, postquam vidit sacrum virginis diversorium & stabulum, in quo *agnovit bos possessorem suum & asinus presepe Domini sui*, ut illud impleretur, quod in eodem propheta scriptum est: *Beatus, qui seminat super aquas, ubi bos & asinus calcant*, me audiente iurabat cernere se oculis fidei infantem pannis involutum vagientem in presepe Dominum, magos adorantes, stellam fulgentem desuper, matrem virginem, nutritium sedulum, pastores nocte venientes, ut viderent verbum, quod factum erat, & iam tunc evangeliste Iohannis principium dedicarent: *In principio erat verbum, & verbum caro factum est*, parvulos interfectos, Herodem servientem, Ioseph & Mariam fugientes in Egyptum. Mixtisque gaudio lacrimis loquebatur: *Salve, Bethlehem, domus panis, in qua natus est ille panis, qui de celo descendit; salve, Ephrata, regio uberrima atque καρποφόρη, cuius fertilitas Deus est. De quo quondam Micheus vaticinatus est: Et tu, Bethlehem Ephrata, non minima es in millibus Iuda. Ex te mihi egredietur qui sit*

Sepulchrum
Rachel.

Bethlehem.

princeps in Israel, & egressus eius ab initio, a diebus eternitatis. Propterea dabis eos usque ad tempus parientis. Pariet, & reliquie fratrum eius convertentur ad filios Israel. In te enim natus est princeps, qui ante luciferum genitus est: cuius de patre nativitas omnem excedit etatem. Et tam diu in te davidici generis origo permansit, donec virgo pareret, & reliquie populi credentis in Christum converterentur ad filios Israel & libere predicarent: *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, sed quoniam repulistis illud, & indignos vos iudicastis eterne vite, ecce convertimur ad gentes.* Dixerat enim Deus: *Non veni nisi ad oves perditas domus Israel.* Et eo tempore Iacob super eo verba completa sunt: *Non deficiet princeps ex Iuda & dux de femoribus eius, donec veniat cui repositum est, & ipse erit expectatio gentium.* Bene David iurabat, bene vota faciebat dicens: *Si introiero in tabernaculum domus mee, si ascendero in lectum strati mei, si dedero somnum oculis meis & palpebris meis dormitationem & requiem temporibus meis, donec inveniam locum Domino, tabernaculum Domino Iacob.* Et statim quid desideraret, exposuit, atque oculis prophetalibus, quem non venisse iam credimus, ille venturum esse cernebat. *Ecce audivimus illum in Ephrata, invenimus eum in campis silve.* Zo quippe sermo hebraicus, ut te docente didici, non Mariam, matrem Domini, hoc est *αὐτήν*, sed ipsum, id est *αὐτόν*, significat. Unde loquitur confidenter: *Introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in loco, ubi steterunt pedes eius.* Et ego misera atque peccatrix, digna sum iudicata deosculari presepe, in quo Dominus parvulus vagiit, orare in spelunca, in qua virgo puerpera Dominum fudit infantem? Hec requies mea, quia Domini mei patria est; hic habitabo, quoniam salvator elegit eam. *Paravi lucernam Christo meo. Anima mea illi vivet, & semen meum serviet ipsi.*

Turris Ader.

IX. Haud procul inde descendit ad *turrim Ader*, id est, gregis, iuxta quam Iacob pavit greges suos, & pastores

noctē vigilantes audire meruerunt: *Gloria in excelsis Deo & super terram pax hominibus bone voluntatis.* Dumque servant oves, invenerunt agnum Dei puro & mundissimo vellere, quod in ariditate totius terre celesti rore completum est, & cuius sanguis tulit peccata mundi & exterminatorem Egypti, illitus in postibus, fugavit.

X. Statimque concito gradu cepit per viam veterem pergere, que ducit Gazam ad potentiam vel ad divitias Dei, & tacita secum volvere, quomodo eunuchus Ethiops, gentium populos prefigurans, mutaverit pellem suam, & dum vetus relegit instrumentum, fontem reperit Evangelii. Atque inde ad dextram transit *Bethsur*, & inde^a venit *Escol*, que in botrum vertitur. Unde in testimonium terre fertilissime & in typum eius, qui dicit: *Torcular calcavi solus, & de gentibus non est vir mecum*, exploratores botrum mire magnitudinis portaverunt.

Bethsur. Escol.

XI. Nec post longum spatium intravit Sare cellulas, videns incunabula Iſaac & vestigia quercus Abraham, sub qua vidit diem Christi & letatus est. Atque inde confurgens ascendit *Hebron*. Hec est Cariatharbe, id est, oppidum virorum quatuor, Abraham, Iſaac, Iacob & Adam magni, quem ibi conditum, iuxta librum Iesu Nave, Hebrei autumant, licet plerique Caleb quartum putant, cuius ex latere memoria monstratur. His inspectis, noluit pergere ad *Cariathsepher*, id est, viculum litterarum, quia, contemnens occidentem litteram, reperat spiritum vivificantem. Magisque mirabatur superiores & inferiores aquas, quas Othoniel, filius Iephone Kenez, pro australi terra & arida possessione susceperat & quarum ductu siccos prioris instrumenti agros faciebat irriguos, ut redemptionem veterum peccatorum in aquis baptismi reperiret.

Hebron.

Cariathsepher.

XII. Altero die, orto iam sole, stetit in supercilio *Caphar Barucha*, id est, ville benedictionis, quem ad locum

Caphar Barucha.

a. Mf.

Abraham Dominum profecutus est. Unde latam despiciens solitudinem ac terram quondam Sodome & Gomorrhe, Adame & Seboim, contemplata est hortum balsami & vineas *Engaddi*, & *Segor* vitulam conternantem, que prius Bala vocabatur & in Zoaram, id est, parvulam, tyro fermone translata est. Recordabatur spelunce Loth &, versa in lacrimas, virgines socias admonebat cavendum esse vinum, in quo est luxuria: cuius opus Moabite sunt & Ammonite. Diu ergo in meridie, ubi sponsa cubantem reperit sponsum, & Ioseph inebriatus est cum fratribus suis, morata est.^a

Thecua.
Mons Oliveti.
Sepulcrum Lazari.
Bethphage.

XIII. Revertar Hierosolyman per *Thecuam*, patriam Amos, rutilantem *montis Oliveti* lucem aspiciam, de quo salvator ascendit ad patrem: in quo per annos singulos vacca rufa in holocaustum Domino cremabatur, & cuius cinis expiabat populum Israel: in quo, iuxta Ezechielem, Cherubim de templo transmigrantes ecclesiam Domini fundaverunt. Post ingressa *sepulcrum Lazari*, Marie & Marthe vidit hospitium, & *Bethphage*, villam sacerdotilium maxillarum, & locum, in quo pullus lasciviens gentium Dei frena suscepit apostolorumque stratus vestibus mollia terga prebuit ad sedendum.

Adomim.

XIV. Rectoque itinere descendebat Iericho, recogitans illum de Evangelio vulneratum ac, sacerdotibus & levitis mentis feritate pretereuntibus, clementiam Samarite, id est, custodis, qui seminecem suo iumento impositum ad stabulum ecclesie deportavit: & locum *Adomim*, quod interpretatur sanguinum, quia multus in eo sanguis crebris latronum fundebatur incurfibus: & arborem ficomorum Zachei, id est, bona penitentie opera, quibus cruenta dudum & noxia rapinis peccata calcabat excelsumque Dominum de excelso virtutum intuebatur: & iuxta viam cecorum loca, qui, receptis luminibus, utriusque

^a. In ed. mor. e. om.

populi credentis in Dominum sacramenta premiferant. Ingressa *Iericho* vidit urbem, quam fundavit Hiel in Abiram, primogenito suo, & cuius portas posuit in Segub, novissimo filiorum. Intuita est castra *Galgala* & acervum preputiorum & secunde circumcisionis mysterium, & duodecim lapides, qui, de Iordanis illuc translati alveo, duodecim apostolorum fundamenta firmaverunt, & fontem quondam legis amarissimum & sterilem, quem vero *Heliseus* sua condidit sapientia & in dulcorem ubertatemque convertit. Vix nox transferat, ferventissimo estu venit ad *Iordanem*, stetit in ripa fluminis &, orto sole, solis iustitie recordata est, quomodo in medio Iordanis alveo sicca sacerdotes posuerint vestigia & ad Helie & Helisei imperium, stantibus ex utraque parte aquis, iter unda prebuerit pollutasque diluvio aquas & totius humani generis interfectione maculatas suo Dominus mundaverit baptismo.

Iericho.

Galgala.

Fons Helisei.

Iordanis.

XV. Longum est, si velim de *valle Achor* dicere, id est, tumultus atque turbarum, in qua furtum & avaritia condemnata est, & de *Bethel*, domo Dei, in qua super nudam humum nudus & pauper dormivit Iacob &, posito subter caput lapide, qui in Zacharia septem oculos habere describitur & in Isaia lapis dicitur angularis, vidit scalam usque ad celum tendentem, in qua Dominus desuper innitebatur ascendentibus porrigens manum & negligentes de sublimi precipitans. Sepulcra quoque in monte Ephraim Iesu, filii Nave, & Eleazari, filii Aron sacerdotis, e regione venerata est, quorum alter conditus est in *Thamnathfare* a septentrionali parte *montis Gaas*, alter in *Gabaa*, filii sui Phinees, fatisque mirata est, quod distributor possessionum sibi montana & aspera delegisset.

Vallis Achor.

Bethel.

Thamnathfare.

Mons Gaas.
Gabaa.

XVI. Quid narrem *Silo*, in qua altare dirutum hodieque monstratur, & raptum Sabinarum a Romulo tribus beniamitica precucurrit? Transivit *Sichem*, non, ut plerique errantes legunt, Sichar, que nunc Neapolis appellatur,

Silo.

Sichem.

- Mons Garizim. & ex latere *montis Garizim* exstructam circa *puteum Iacob*
 Puteus Iacob. intravit ecclesiam: super quo residens Dominus, sitiensque
 & esuriens, Samaritane fide satiatus est, que, quinque mo-
 saicorum voluminum viris sextoque, quem se habere iac-
 tabat, errore Dosithei derelicto, verum messiam & verum
 reperit salvatorem. Atque inde divertens vidit duodecim
 patriarcharum sepulcra & *Sebastem*, id est, *Samariam*, que
 in honorem Augusti ab Herode greco sermone Augusta
 est nominata. Ibi siti sunt Heliseus & Abdias prophete
 &, quo maior inter natos mulierum non fuit, Iohannes
 Baptista: ubi multis intremuit mirabilibus; namque cer-
 nebat variis demones rugire cruciatibus & ante sepulcra
 sanctorum ululare homines more luporum, vocibus la-
 trare canum, fremere leonum, sibilare serpentum, mugire
 taurorum, alios rotare caput & post tergum terram ver-
 tice tangere suspensusque pede feminis vestes defluere in
 faciem. Miserebatur omnium &, singulis effusis lacrimis,
 Christi clementiam deprecabatur. Et sicut erat invalida,
 ascendit pedibus montem, in cuius duabus speluncis, per-
 secutionis & famis tempore, Abdias propheta centum
 prophetas aluit pane & aqua.
- Nazareth. XVII. Inde cito itinere percurrit *Nazareth*, nutriculam
 Domini, *Cana* & *Capharnaum*, signorum eius familiares,
 Cana. Capharnaum. *lacum Tiberiadis* navigante Domino sanctificatum & soli-
 Lacus Tiberiadis. tudinem, in qua multa populorum millia paucis faturata
 sunt panibus, & de reliquiis vescentium repleti sunt co-
 phini duodecim tribuum Israel. Scandebat *montem Tabor*,
 Mons Tabor. in quo transfiguratus est Dominus; aspiciebat procul
 Hermon. Hermonium. montes *Hermon* & *Hermonium*, & campos latissimos Ga-
 lilee, in quibus Sifara & omnis exercitus eius, Barach
 Torrens Cifon. vincente, prostratus est, *torrentem^a Cifon*, qui mediam pla-
 Naim. nitiem dividebat; & oppidum iuxta *Naim*, in quo vidue
 suscitatus est filius, monstrabatur.

a. Mf., ed. torrens.

XVIII. Dies mihi prius quam sermo defluit, si voluero cuncta percurrere, que Paula venerabilis fide incredibili pervagata est. Transibo ad *Egyptum*, & in *Sochor* atque apud fontem *Samson*, quem de molari maxille dente produxit, subsistam parumper & arentia ora colluam, ut refocillatus videam *Morasthim*, sepulcrum quondam Michee prophete & nunc ecclesiam. Et ex latere derelinquam *Chorreos* & *Getheos*, *Maresa*, *Idumeam* & *Lachis*. Et per arenas mollissimas pergentium vestigia subtrahentes latamque eremi vastitatem veniam ad *Egypti* fluvium *Sior*, qui interpretatur turbidus, & quinque *Egypti* transeam civitates, que loquuntur lingua chananitide, & terram *Gessen* & campos *Taneos*, in quibus fecit Deus mirabilia, & urbem *No*, que postea versa est in *Alexandriam*, & oppidum Domini *Nitriam*, in quo purissimo virtutum nitro sordes lavantur quotidie plurimorum. Quod quum vidisset, occurrente sibi sancto & venerabili episcopo *Isidoro* confessore & turbis innumerabilibus monachorum, ex quibus multos sacerdotalis & leviticus sublimabat gradus, letabatur quidem ad gloriam Domini, sed se indignam tanto honore fatebatur. Quid ego narrem *Macarios*, *Arsenios*, *Serapiones* & reliqua columnarum Christi nomina? Cuius non intravit cellulam? Quorum pedibus non advoluta est? Per singulos sanctos Christum se videre credebat, & quidquid in illos contulerat, in Dominum se contulisse letabatur. Mirus ardor & vix in femina credibilis fortitudo; oblita sexus & fragilitatis corporis inter tot millia monachorum cum puellis suis habitare cupiebat. Et forsitan, cunctis eam suscipientibus, impetrasset, ni maius sanctorum locorum retraxisset desiderium.

Egyptus.
Sochor.
Fons Samson.

Morasthim.

Maresa. Lachis.

Sior.

Gessen.

Alexandria.

Nitria.

XIX. Atque propter ferventissimos estus, de *Peluso* *Maiumam* navigatione perveniens, tanta velocitate reversa est, ut avem putares. Nec multo post in sancta *Bethlehem* mansura perpetuo, angusto per triennium mansit hospitio, donec exstrueret cellulas ac monas-

Pelusum.

Maiuma.

Bethlehem.

teria & diversorum peregrinorum iuxta viam conderet mansiones: in qua Maria & Ioseph hospitium non invenerant.

Huc usque iter eius descriptum sit, quod multis virginibus & filia comite peragravit.

III

PAULA & EUSTOCHIUM

DE LOCIS SANCTIS

[386]

PAULAE & EUSTOCHII

EPISTOLA AD MARCELLAM

DE LOCIS SANCTIS

* * *

I post passionem Domini (ut scelerata vox concrepat) hic detestabilis locus est, quid voluit Paulus Hierosolymam festinare, ut ibi faceret pentecosten? qui retinentibus se locutus est, dicens: *Quid facitis flentes & conturbantes cor meum? Ego enim non solum ligari, sed & mori in Ierusalem paratus sum pro nomine Domini Iesu.* Quid ceteri sancti & illustres viri, quorum vota & oblationes post predicationem Christi ad fratres, qui erant Hierosolymis, deferebantur? Longum est nunc ab ascensu Domini usque ad presentem diem per singulas etates currete, qui episcoporum, qui martyrum, qui eloquentium in doctrina ecclesiastica virorum venerint Hierosolymam, putantes minus se religionis, minus habere scientie, nec summam, ut dicitur, manum accepisse virtutum, nisi in illis Christum adorarent locis, de quibus primum evangelium de patibulo coruscaverat. Certe si etiam preclarus orator reprehendendum nescio, quem putat, quod litteras grecas non Athenis, sed Lilybei, latinas non Rome, sed in Sicilia didicerit, quod videlicet unaqueque provincia habeat aliquid proprium, quod alia eque habere non possit: cur nos putamus absque Athenis nostris quem-

quam ad studiorum fastigia pervenisse? Nec hoc dicimus, quod renuamus regnum Dei intra nos esse, & sanctos viros etiam in ceteris esse regionibus, sed quod hoc afferamus vel maxime, eos, qui in toto orbe sunt primi, huc pariter congregari.

II. Ad que nos loca non ut prime, sed ut externe venimus, ut primos in eis omnium gentium cerneremus. Certe flos quidam & pretiosissimus lapis inter ecclesiastica ornamenta monachorum & virginum chorus est. Quicumque in Gallia fuerit primus, huc properat. Divisus ab orbe nostro Britannus, si in religione processerit, occiduo sole dimisso, querit locum fama sibi tantum & scripturarum relatione cognitum. Quid referamus Armenios, quid Persas, quid Indie & Ethiopie populos^a ipsamque iuxta Egyptum fertilem monachorum, Pontum & Cappadociam, Syriam Celen & Mesopotamiam cunctaque orientis examina? que iuxta salvatoris eloquium, dicentis: *Ubi cumque fuerit corpus, illuc congregabuntur aquile*, concurrunt ad hec loca & diversarum nobis virtutum specimen ostendunt.

III. Vox quidem dissona, sed una religio. Tot pene psallentium chori, quot gentium diversitates. Inter hec, que vel prima in christianis virtus est, nihil arrogans, nihil sibi de continentia supercilii: humilitatis inter omnes contentio est. Quicumque novissimus fuerit, hic primus putatur. In veste nulla discretio, nulla admiratio. Utcumque placuerit incedere, nec detractionis est, nec laudis. Ieiunia quoque neminem sublevant, nec defertur inedia, nec modesta saturitas condemnatur. Suo domino stat unufquisque aut cadit. Nemo iudicat alterum, ne a Domino iudicetur. Et quod in plerisque provinciis familiare est, ut genuino dente se lacerent, hic penitus non habetur. Procul luxuria, procul voluptas.

IV. Tanta in ipsa urbe orationum loca, ut ad ea per-

a. Ed. populus.

agrandā dies sufficere non possit. Verum, ut ad villulam Christi & Marie diverforium veniamus (plus enim laudat unusquisque, quod possidet), quo sermone, qua voce speluncam tibi possumus salvatoris exponere? Et illud presepe, in quo infantulus vagiit, silentio magis quam infirmo sermone honorandum est. Ubi sunt late porticus? ubi aurata laquearia? ubi domus miserorum pœnis & damnatorum labore vestite? ubi, instar palatii, opibus privatorum exstructe basilice, ut vile corpusculum hominis pretiosius inambulet &, quasi mundo quidquam possit esse ornatius, tecta magis sua velit adspicere quam celum? Ecce in hoc parvo terre foramine celorum conditor natus est, hic involutus pannis, hic visus a pastoribus, hic demonstratus a stella, hic adoratus a magis. Et hic, puto, locus sanctior est rupe Tarpeia, que de celo sepius fulminata ostendit, quod Domino displiceret.

V. Lege Apocalypsim Iohannis, & quid de muliere purpurata, & scripta in eius fronte blasphemia, septem montibus, aquis multis & Babylonis cantetur exitu, contere. *Exite*, inquit Dominus, *de illa populus meus, & ne participes sitis delictorum eius, & de plagis eius non accipiatis*. Ad Ieremiam quoque regrediens, scriptum pariter attende: *Fugite de medio Babylonis & salvate unusquisque animam suam. Cecidit enim, cecidit Babylon magna, & facta est habitatio demonum & custodia omnis spiritus immundi*. Est quidem ibi sancta ecclesia, sunt trophea apostolorum & martyrum, est Christi vera confessio & ab apostolo predicata fides & gentilitate calcata, in sublime se quotidie erigens vocabulum christianum, sed ipsa ambitio, potentia, magnitudo urbis, videri & videre, salutare & salutare, laudare & detrahere, vel audire vel proloqui, & tantam frequentiam hominum saltem invitum videre a proposito monachorum & quiete aliena sunt. Aut enim videmus venientes ad nos, & silentium perdimus, aut non videmus, & superbie arguimur. Interdumque, ut visi-

tantibus reddamus vicem, ad superbas fores pergimus &, inter linguas rodentium ministrorum, postes ingredimur auratos.

VI. In Christi vero, ut supra diximus, villula tota rusticitas &, extra psalmos, silentium est. Quocumque te verteris, arator, stivam tenens, alleluia decantat. Sudans messor psalmis se avocat &, curva attondens vitem falce, vinitor aliquid Davidicum canit. Hec sunt in hac provincia carmina, he, ut vulgo dicitur, amatorie cantationes, hic pastorum sibilus, hec arma culture. Verum quid agimus, nec quid deceat cogitantes, solum quod cupimus, hoc videmus.

VII. O quando illud tempus adveniet, quum anhelus nuncium viator apportet, Marcellam nostram ad Palestine littus appulsam, & toti monachorum chori, tota virginum agmina concrepabunt? Obviam iamiam gestimus occurrere &, non exspectato vehiculo, concitum pedibus ferre corpus. Tenebimus manus, ora cernemus & a desiderato vix avellemur amplexu. Ergone erit ille dies, quando nobis liceat speluncam salvatoris intrare? in sepulcro Domini flere cum sorore, flere cum matre? crucis deinde lambere lignum & in Oliveti monte, cum ascendente Domino, voto & animo sublevari? videre exire Lazarum fasciis colligatum, & fluenta Iordanis ad lavacrum Domini puriora? inde ad pastorum caulas pergere, in David orare mausoleo? Amos prophetam etiam nunc buccina pastoralis in sua conspiciere rupe plangentem? ad Abraham, Isaac & Iacob, trium quoque illustrium feminarum vel tabernacula properare vel memorias? videre fontem, in quo a Philippo eunuchus est tinctus? Samariam pergere, & Iohannis Baptiste, Elisei quoque & Abdie pariter cineres adorare? ingredi speluncas, in quibus, persecutionis & famis tempore, prophetarum agmina sunt nutrita?

VIII. Ibimus ad Nazareth &, iuxta interpretationem nominis eius, florem videbimus Galilee. Haud procul inde

cernetur Cana, in qua aque in vinum verſe ſunt. Pergemus ad Itabyrium & tabernacula ſalvatoris, non, ut Petrus quondam voluit, cum Moyſe & Elia, ſed cum patre cernemus & ſpiritu ſancto. Inde ad mare veniemus Genezareth, & de quinque & ſeptem panibus videbimus in deſerto quinque & quatuor hominum millia ſaturata. Apparebit oppidum Naim, in cuius portis vidue filius ſuſcitus eſt. Videbitur & Hermoniim & torrens Endor, ^a in quo ſuperatus eſt Siſara. Capharnaum quoque, ſignorum Domini familiare, & omnis pariter Galilea cernetur. Et tunc, comitante Chriſto, quum per Silo & Bethel & cetera loca, in quibus eccleſie, quaſi quedam victoriarum Domini, ſunt erecta vexilla, ad noſtram ſpeluncam redierimus, canemus iugiter, crebro flebimus, indefinenter orabimus &, vulnerate iaculo ſalvatoris, in commune dicemus : *Inveni quem queſivit anima mea ; tenebo eum & non dimittam illum.*

a. *Lege Cifon.*

IV

S. EUCHERIUS

DE LOCIS ALIQUIBUS SANCTIS

[circa 440]

CODEX MANUSCRIPTUS

QUO USUS EST EDITOR

affervatur in bibliotheca Vaticana, 636 A, f^o, fac. XIII.

S. EUCHERII EPITOME

DE

LOCIS ALIQUIBUS SANCTIS

* *
* *

Epistola Eucherij episcopi

ad

FAUSTINUM PRESBYTERUM.

Faustino presbytero Insulano Eucherius episcopus.

IEROSOLYMITANE urbis situm atque ip-
sius Iudee, ut mihi relatione cognitus est
vel lectione compertus, breviter amplexus
sum, breviq̄ue ipsum prefatione indicans,
quia opusculo non diffuso nequaquam

Præfatio.

esse diffusam prefationem decet. Vale in Christo, decus
& presidium meum.

I. Hierusalem ab Elio Hadriano *Elia* vocitatur; nam,
post subversionem Titi, conditoris Elii nomen cum opere
suscepit. Natura^a loci edita, aiunt,^b qualibet ex parte
haud dubie ascendendum erit; diutino quippe, sed molli
tractu assurgit. Situs ipse urbis pene in orbem circum-
actus, non parvo murorum ambitu, quo etiam montem
Sion, quondam vicinum, iam intra se recipit, qui, a me-
ridie positus, pro arce urbi supereminet. Maior civitatis
pars infra montem iacet in planitie humilioris collis sita.

Ælia.

a. Mf., ed. naturale loci edita. — b. Mf. ibi eam.

Mons Sion.

II. *Mons Sion* latere uno, quod aquilonem respicit, clericorum religioforumque habitationibus sequestratur^a: cuius in vertice planitiem monachorum cellule obtinuerunt^b ecclesiam circumdantes, que illic, ut fertur, ab apostolis fundata pro loci resurrectionis dominice reverentia: ob quod promissum quondam per Dominum paracleto repleti sunt spiritu.

III. Celebriores tres sunt portarum exitus: unus ab occasu, alter ab oriente, tertius a septentrionali parte urbis.

IV. Primum de locis sanctis.

Martyrium.

Golgotha.
Anastasis.

Pro conditione platearum divertendum est ad basilicam, que *martyrium* appellatur, a Constantino magno cultu extructa. Dehinc coherentia ab occasu visuntur *Golgotha* atque *anastasis*; sed *anastasis* in loco est resurrectionis, *Golgotha* vero, medius inter *anastasis* ac *martyrium*, locus est dominice passionis: in quo etiam rupes apparet, que quondam ipsam, affixo Domini corpore, crucem pertulit. Atque hec^d tamen^e extra montem Sion posita cernuntur, quo se ad aquilonem deficiens loci tumor porrigit.

Templum.

V. *Templum* vero, in inferiori parte urbis in vicinia muri ab oriente locatum magnificeque extructum, quondam miraculum fuit, ex quo parietis unius in ruinis quedam pinna superest,^f reliquis ad fundamenta usque destructis. Pauce illic cisterne in usum aquarum ostenduntur in ea parte civitatis, que ad septentrionem ostenditur in vicinia templi.

Bethesda.

VI. *Bethesda* gemino apparet insignis lacu, quorum alter hibernis plerumque impletur imbribus, alter rubris est discolor aquis.

VII. Ab ea fronte montis Sion, que prerupta rupe

a. Ed. frequentatur. — b. Ed. obtinent. — c. Mf., ed. medius in *anastasis* at. — d. Mf., ed. Aquæ hic. — e. Ed. tum. *Forse* tantum. — f. Ed. stat super. — g. Mf., ed. *Bethsaïda*.

orientalem plagam spectat,^a infra^b muros atque radicibus collis fons Siloa prorumpit (qui non semper, sed in certis horis diebusque emanat per antra saxaque decurrens), alternante^c aquarum accessu in meridiem fluit. Iuxta murum Ierusalem vel templi ab oriente Geennon occurrit, *vallis Iosaphat*, a septentrione in austrum porrecta, per quam torrens, siquando pluviarum aquas recipit, decurrit. Siloa.
Vallis Iosaphat.

VIII. Circumiecta hierosolymitane urbis aspera & montuosa cernuntur, que etiam *montem Oliveti* mille a se discreta passibus in orientem prospectat. Due in eo ecclesie celeberrime habentur: una in eodem fundata loco, in quo Dominus ad discipulos suos habuisse dicitur sermones, altera in loco, de quo celum ascendisse traditur. Mons Oliveti.

IX. Sex millibus *Bethlehem* ab Hierosolyma in meridiano latere secedit, que humili muro & absque turribus angustissimo spatio circumdatur: ubi presepe Domini, exornatum insuper argento atque auro, fulgenti cella ambitur. Bethlehem.

X. *Iericho* vero ab Hierusalem in oriente estivo decem & octo millibus excurrit. *Jordanis* quoque ab eadem celi parte Iudee pretenditur, quarto & quindecimo lapide ab Elia separatur: qui, primum mare Tiberiadis infecans atque ex hoc mergens, largis deinde ac placidis fluentibus aquis in *mare Mortuum* conditur: quod mare Hierosolyma viginti circiter millibus respicit. (Jordanis ideo dictus est, quod duo fontes in unum confluunt, quorum alter dicitur Ior, alter Dan appellatur.) Iericho.
Jordanis.
Mare Mortuum.

XI. *Hebron*, civitas quondam gigantum, lapide ferme XXII. ab Hierusalem ad^d meridianam plagam distat. Mare Magnum nusquam vicinius quam iuxta *Ioppen* oppidum, quod XL ab ea in occasum estivum millibus abest. Hebron.
Ioppe.

a. Mf. expectat. — b. Mf., ed. intra. c. Mf. alternante. — d. Sic ego, Mf. infra.

XII. Longitudo terre a Dan usque Bersabee protenditur, ab aquilonari plaga ad meridiem producta. *Dan* quoque vicus exiguus est in exterioribus Iudee, que septentrionalem plagam contuetur, in quarto *Paneade* milliaro Tyrum pergentibus. (*Ior* vero Hebrei fluvium appellant.) Ceterum *Bersabee*, ut supra diximus, ad austrum vergens vicus est maximus XX ab Hebron millibus.

V

BREVIARIUS

DE HIEROSOLYMA

[circa 530]

CODEX MANUSCRIPTUS

QUO USUS EST EDITOR

affervatur in bibliotheca Ambrofiana Mediolanenſis, M. 79 ſup., fæc. X.

BREVARIUS
DE HIEROSOLYMA

* *
* *

*Incipit breviarius, quomodo Hierosolyma
constructa est.*

IPSA civitas in monte posita.
In medio civitatis est *basilica Constantini*.
In introitu basilice ipsius ad sinistram partem
est cubiculum, ubi crux Domini posita est.
Et inde intranti^a in ecclesiam sancti Con-
stantini magna ab occidente est absida, ubi invente sunt
tres cruces. Est ibi desuper altare de argento & auro
puro, & novem columne, que sustinent illud altare. Et
ipsa absida in circuitu duodecim columnae marmoreae,
omnino incredibile super ipsas columnas hydrie argenteae
duodecim. Et est in medio civitatis basilica illa, ubi est
lancea, unde percussus est Dominus, & de ipsa facta est
crux,^b & lucet in nocte, sicut sol in virtute diei.
Et inde intras^c in *Golgotha*. Est ibi atrium grande, ubi
crucifixus est Dominus. In circuitu, in ipso monte, sunt
cancelli^d argentei, & in ipso monte genus filicis admo-
ratur.^e Habet ostium argenteum,^f ubi fuit *crux* Domini

Basilica Con-
stantini.

Tres cruces.

Lancea.

Golgotha.

Crux exposita.

a. Mf. intrans. — b. Mf. lux. — c. Mf. intrans. — d. Mf. can-
e. Forte advertitur. — f. Mf. ostia argentea.

- exposita, de auro & gemmis ornata tota, celo defuper patente; auro & argento multum ornati cancelli; ubi est ille discus, ubi caput sancti Iohannis portatum fuit; ubi est illud *cornu*, quo David unctus est & Salomon, & ille annulus^a ibidem, unde Salomon sigillavit sermones,^b & est de electo; ubi platinatus Adam, ubi obtulit Abraham Isaac, filium suum, in sacrificium in ipso loco, ubi crucifixus est Dominus Iesus Christus.
- Inde ad occidentem intras^c sanctam resurrectionem, ubi est *sepulcrum Domini*, ubi ante ipsum est ille lapis, genus silicis. Supra ipsum est ecclesia in rotundo posita. Super ipso sepulcro transvolatile argenteum & aureum & in circuitu omne de auro.
- Ante ipsum sepulcrum est *altare*, ubi Zacharias sanctus occisus est, ubi arefcit sanguis eius.
- Deinde ad *sacrarium* de basilica sancti Constantini, ubi est cubiculum, ubi est ille *calamus* & illa *spongia*, & ille *calix*, quem benedixit Dominus & dedit discipulis suis bibere, & ait: *Hoc est corpus meum & sanguis meus*.
- Inde vadis ad illam *basilicam*, ubi invenit Iesus ementes & vendentes, eiecitque foras (cathedras vendentium), columbas (evertit).^d
- Deinde vadis ad sancte none (Sion) *basilicam* magnam nimis, ubi est illa *columna*, ubi cesus est Dominus Iesus. Apparet ibi, quomodo manu amplexavit, quasi in cera designasset. Unde venis ad sacrificium, ubi est ille *lapis*, unde lapidatus est Stephanus sanctus. In media basilica est corona de spinis, quam accepit Iesus. Et est ibi illa *lucerna*, ubi docebat discipulos, quando cenaverat. Ibi illa est virga inclusa in columna argentea.
- Cornu unctio-
nis.
- Sepulcrum Do-
mini.
- Altare Zacha-
riae.
- Sacrarium, bafi-
lica Constantini.
Calamus,
spongia, calix.
- Templum Do-
mini.
- Basilica Sion.
- Columna Dom.
- Stephanus lapi-
datus.

a. Mf. anullus. — b. Mf. der-
mones. *Supra post* argenteae XII
omisi eadem verba: sigill. Salom. >

dermones. — c. Mf. intrans. —
d. *Ex Ev. S. Marci*, XI, 15, *ad-
didi, quod in parenthesi est.*

Inde vadis ad *domum Caiphe*, ubi negavit sanctus Petrus: Domus Caiphe.
 ubi est *basilica grandis sancti Petri*. Deinde vadis ad Basilica S. Petri.
domum Pilati, ubi tradidit Dominum flagellatum Iudeis:
 ubi est basilica grandis, & est ibi cubiculum, ubi expo- Prætorium.
 liaverunt eum, & flagellatus est, & vocatur *sancta* S. Sophia.
Sophia.

Finit. Amen. Deo gratias.

VI

THEODOSIUS

DE TERRA SANCTA

[circa 530]

INDEX CODICUM MANUSCRIPTORUM

QUIBUS USUS EST EDITOR.

- G.* Cod. membran. veteris abbatiæ Sangallensis, 732, min. 8, fœc. IX.
V. Cod. membran. in bibliotheca Vaticana, 6018, fœc. IX.
P. Cod. membran. in bibliotheca nationali Parisiensi, lat. 4808, fœc. X.
L. Cod. membran. in museo Britannico, Cotton. Titus D. III, fœc. XIII-XIV.
Loz. Cod. chart. in bibliotheca univerfitatis cath. Lovaniensi, 10, fœc. XVI.

THEODOSIUS

DE

TERRA SANCTA

* *
*

*Theodosij liber de situ Terræ sanctæ, & de via
filiorum Israel.*

BI est *Hierusalem*, provincia *Palestina* dicitur: terra *Canaan*. Ipsa civitas sancta in monte excelsio est posita. *Hierusalem* habet portas maiores sex extra posteras. Porta *Beniamin* exit ad *Iordanem*.

II. In medio civitatis est *basilica*. A parte occidentis intras in sanctam resurrectionem, ubi est *sepulcrum Domini* nostri Iesu Christi. Est ibi *mons^a Calvarie*, ubi *Abraham* obtulit filium suum in holocaustum (illic decalvabantur homines^b). *Mons petrosus* est, & per gradus ascenditur. Ibi Dominus crucifixus est. Ad pedem ipsius montis fecit *Abraham* altare,^c & super altare eminet *mons*. De sepulcro Domini usque in *Calvarie* locum passus xv: sub uno recto est.^d

Sepulcrum
Domini.
Mons Calvarie.

III. Et in circuitu montis sunt cancelli de argento. Ibi est *exedra*,^e ubi fuit resuscitatus, per quem fuit *crux Christi* declarata: *cubiculum*, ubi posita est *crux Domini Iesu*

a. *L.*, *Loc.* locus. — b. *Idem*. — c. *V. habet correctum* fuso per
sumum. — d. *V. decurrens*. — e. *Sic corr.*; *G. efca*.

Christi. Et ipsa crux est de auro & gemmis ornata, & celum desuper aureum, & deforis habet cancellum. Ibi est illud missorium, ubi portatum fuit caput Iohannis Baptiste ante Herodem regem. Et ibi est cornu illud, unde unctus est David. Et ibi plasmatus est Adam.

- Golgotha. IV. Postea intras in basilicam, in *Golgotham*, ubi invente sunt tres cruces abscondite. (Sunt tamen, qui affirmant, partem omnem, que corpus Domini contigit nudum & sanguine eius^a tincta fuit, ab omni humano tactu atque conspectu statim in celum raptam fuisse eamque demum in iudicio apparituram. Et nota, quod Ierusalem vallis^b visionis dicitur.^b Locus Ierusalem ab Iſaia propter eminentiam montium, in quorum summo est monticulus, *Moria* dictus, in quo Abraham immolavit Iſaac: ubi Iudei tradunt post templum factum & altare, in quo & Abraham fecit altare & David vidit angelum reponentem gladium in area^c ornati Ierusalem, de quo dixit Iſaias: *Erit mons in vertice montium, ad eum fluunt^d omnes gentes. Omnis enim secta templum adorat.* Ibi quoque vidit Iacob scalam, unde Bethel dicitur.)

Moria.

Et est ibi altare de auro & argento. Et habet columnas novem aureas, que sustinent illud altare. Et est in media basilica lancea, unde percussus fuit Dominus Iesus Christus in latus suum. Et de ipsa lancea facta est crux, & sic lucet per noctem sicut sol per diem.

De Calvarie loco usque in Golgotham passus sunt numero xv, ubi crux Domini inventa est.

- S. Crux. V. *Inventio sancte crucis.* Quando inventa est ab Helena, matre Constantini, xvij kal. octobris,^e per septem dies in Hierusalem ad sanctum sepulcrum Domini misse celebrantur, & ipsa crux ostenditur.

Sion.

VI. De Golgotha usque ad *sanctam Sion*, que est mater omnium ecclesiarum, passus numero cc: quam Dominus

a. L. &: ubique. — b. Lov. — c. contra. — e. Omitto &.
c. Lov. archa. — d. Sed mss.

noster Iesus Christus cum apostolis fundavit. Ipsa fuit domus sancti Marci Evangeliste. Columna, que fuit in domo Caiphe, est modo in sancta Sion; iussu Domini ipsa in sanctam Sion secuta est. Dum vero flagellaretur Dominus & columnam amplexaretur, sicut in cera molli brachia, manus & digiti in ea heserunt, & adhuc vestigia expressa comparent in facie, mento, naso & in oculis. Et est ibi in media basilica corona spinea, unde coronatus fuit Dominus apud Iudeos, & misit manum super coronam. Inde venis ad sacrarium. Et ibi est lancea. Et ibi est lapis ille, unde lapidatus est sanctus Stephanus. Ibi docebat Dominus discipulos suos, quum cenavit cum eis.

De sancta Sion ad *domum Caiphe*, que est modo *ecclesia sancti Petri*, sunt plus minus passus numero I.

Domus Caiphae
f. ecclesia f.
Petri.

VII. De domo Caiphe usque ad *praetorium Pilati* passus numero c. Ibi est *ecclesia sancte Sophie*.^a Iuxta eam^b missus est sanctus Ieremias in lacum.^c

Praetorium.
Ecclesia f.
Sophie.

VIII. *Piscina Siloa* a lacu, ubi missus est Ieremias propheta, habet passus numero c, que piscina intra^d murum est. A domo Pilati usque ad *piscinam probaticam* plus minus passus numero c. Ibi Dominus Christus paralyticum curavit, cuius grabatus adhuc ibi stat. Iuxta piscinam probaticam, ubi se lavabant infirmi & sanabantur, est *ecclesia beate virginis*.

Piscina probatica.

Ecclesia B. V.

IX. Et venis ad illam *pinnam templi*, ubi tentavit satanas Dominum nostrum Iesum Christum, & est ibi basilica in cruce posita. Iuxta civitatem est locus, qui vocatur sanctus Iacob, quia illic beatus Iacobus, ordinatus ab ipso Christo Hierosolymitanus episcopus, post ascensionem Domini (excusso cerebro) de pinna templi precipitatus est, & nihil ei nocuit, sed fullo eum de veste, quem reportare consueverat, occidit, & positus est in monte Oliveti.

Templum.

a. Tantum *Λοῦ*. f. Iohannis. — lacum columnae qui fuit in domo
b. *L.*, *Λοῦ*. e vicino. — c. Tantum *L.* in lacum leonum; *V.* in
Caiphe. — d. *Forte* infra.

- Ecclesia sancti Stephani. X. *Sanctus Stephanus* foris portam Galilee lapidatus est. Ibi & *ecclesia* eius est, quam fundavit Eudocia, uxor Theodosii imperatoris.
- Vallis Iosaphat. XI. Ibi est *vallis Iosaphat*. Ibi iudicatus est Dominus iustos & peccatores. Et ibi est fluvius *Πύρριος*, qui ignem vomit in consummationem seculi. Et ibi est *basilica sancte Mariæ*, matris Domini, & ibi est sepulcrum eius. Et ibi est locus, *ubi Dominus cenavit* cum discipulis suis. Ibi & Dominus lavit pedes apostolorum. Ibi sunt quatuor accubitus, ubi Dominus cum apostolis ipse medius accubuit, qui accubitus ternos homines recipiunt. Et ibi Dominum tradidit Iudas.
- Basilica sanctæ Mariæ.
Cœnaculum.
- Modo nonnulli pro religiositate ibi cum venerint, excepta carne, cibaria sua comedere delectantur, & lucernas accendunt, quia ipse locus in spelunca est, & descendunt ibi modo cc monachi.
- Monasterium nonnarum. XII. Est enim spelunca in loco, & in interiori^a loco, a pinna templi subtus, est *monasterium castimonialium*, que nunquam vive vel mortue exeunt vel efferuntur. Quando aliqua earum transierit de seculo, ibi intus in monasterio ipso reponitur. Quando aliqua de sanctimonialibus illuc converti voluerit, aut alicui penitenti huc tantummodo ipse porte aperiuntur; nam semper clausæ sunt. Et victualia per murum deponuntur, & aqua ibi in cisterna habetur.
- Memoria s. Iacobi, Zachariæ & Simonis. Sanctus *Iacobus* & sanctus *Zacharias* & sanctus *Simeon* in una memoria positi sunt, quam memoriam ipse sanctus Iacobus fabricavit, corpora illorum ipse ibi recondidit & se ibi cum eis precepit poni.
- Mons Oliveti. XIII. Deinde ascendis in montem. De Hierusalem usque in *montem Oliveti*, quod scribitur, stadia septem sive milliarium unum. Inde Dominus ascendit in celum. Ibi afferunt^b fabricatas fuisse *viginti quatuor ecclesias*, & ibi
- Multæ ecclesiæ.

a. *Λοῦ*, infer. *L.* — b. *L.*, *Λοῦ*, alias fabricatæ sunt.

prope est *spelunca*, que dicitur *μαῖζα*, quod interpretatur *Spelunca*
discipulorum, ubi Dominus, quando predicabat in Hieru- *μαῖζα.*
salem, quiescebat. In monte Oliveti posuit Dominus
humeros super lapidem, in quo fixi ambo humeri adhuc
apparent, sicut in cera molli, qui locus ideo *icona*^a vo-
catur. Et est illic etiam fabricata ecclesia, iuxta quam est
ecclesia, in qua *sancta Pelagia*^b quiescit. Et ibi sunt *due*
basilice, ubi docebat *Christus discipulos suos*. Et inde venis *Ecclesia s. Pe-*
ad *Galileam*, ubi discipuli viderunt Dominum Iesum, post- *lagiæ.*
quam resurrexit a mortuis. *Basilicæ.*
Galilæa.

XIV. Est e vicino *Bethphage*. Inde pullus asinus, super *Bethphage.*
quem Dominus sedit, adductus est, cum quo intravit
portam Hierusalem cum pueris clamantibus *Hosanna*.
De Hierusalem usque *Bethaniam* sunt millia duo, ubi re- *Bethania.*
suscitavit Dominus noster Iesus Christus Lazarum, & in
resuscitatione sancti Lazari in ipso loco ante pascham
die dominico omnis populus congregatur & misse cele-
brantur. Lazarum esse,^c quem Dominus resuscitavit, sci-
tur, quia resuscitatus est; sed secundam mortem eius
nemo cognovit.

XV. A Ierusalem usque *Anathot*,^d ubi natus est Hie- *Anathot.*
remias propheta, ubi & quiescit, millia sex. De monte
Oliveti usque in lucum filiorum Ammon,^e ubi dormivit
sub arbore ficus Abimelech annis quadraginta sex,^f qui
discipulus sancti Hieremie fuit, milliarium unum. Ibi fuit
Baruch propheta in *spelunca*.

XVI. A porta Benjamin ad *Iericho* millia octodecim, *Iericho.*
inde ad Iordanem millia sex.^g A Iericho ad orientem *Gal-*
gala distat milliario uno, a Iordane ad Galgala stadiis *Galgala.*
quingenta.^h Ibi sunt duodecim lapides, quos le-
verunt filii Israel de Iordane, ad quos Iohannesⁱ fecit

a. Sic lego, L. cana, Lov. clava.

— b. Mff. Thecla. — c. Ad. Iosephus.

— d. Edit., V. Mantho, L. Ma-

nathot. — e. Lov., P. Hermippo,

V. Ermipo, L. Ermitum. Mons

Offensionis? — f. V. VIII. —

g. Ed., V. VII. — h. L., Lov., sic

Iosephus. — i. Matthæus.

- demonstrationem : *Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahe.* In Psalmo legitur : *Quid est tibi, mare, quod fugisti, & tu, Iordanis, quia conversus est retrorsum ?*
- Domus Raab. De Iericho, ubi erat domus Raab publicane, que excepit exploratores, usque ad fontem Helisei millia duo. Memoria sancti Helisei ibi est, ubi fontem illum benedixit, & super ipsa memoria ecclesia fabricata est.
- Fons Helisei.
- Ager Domini. *Ager Domini*, qui est in Galgala, irrigatur de fonte Helisei : ubi Dominus Iesus Christus unum fulcum de manu sua aravit ; sevit plus minus modios sex. Seritur mense februario^a medius ipse ager, & in cena Domini^b populus illo pane communicatur. Et alia medietas, cum collecta fuerit, aratur & cum alia messe occurrit. Ibi est & vitis, quam Dominus plantavit, que in pentecoste fructum maturum dat, & inde in pentecoste communicatur. Constantinopolim exinde tam de agro, quam de vite transmititur suo quoque tempore.
- Locus baptismi. XVII. In loco, ubi Dominus baptizatus est, ibi est columna marmorea & in ipsa crux ferrea. Ibi est ecclesia sancti Iohannis Baptiste, quam fabricavit Anastasius imperator, super cameras edificata in excelsio propter metum fluminis inundantis, in qua ecclesia monachi morantur fenos solidos a fisco per annum accipientes pro vita sua transigenda. Ubi Dominus baptizatus est trans Iordanem, ibi est mons modicus, qui appellatur *Hermoniim*, secundum illud David : *Montes exultaverunt ut arietes, & colles sicut agni ovium.* Circa Iordanem monticelli sunt multi, & quando Dominus ad baptismum descendit, ipsi montes ante ipsum ambulabant gestiendo, & hodie velut saltantes videntur. *Mons Tabor* in Galilea est, ubi Helias raptus est.
- Ecclesia s. Iohannis B.
- Mons Hermoniim.
- Tabor.
- Mare Mortuum. XVIII. Ab unde Dominus baptizatus est, usque ubi Iordanis in mare Mortuum intrat, sunt millia quinque. In loco isto submersae sunt Sodoma & Gomorrha cum aliis

a. Anton. M., augusto ed., L., Lov. — b. Tantum P. & pascha

tribus, quia quinque civitates fuerunt iuxta mare. Ibi & statua falis est, in quam versa est uxor Loth, & quando crescit luna, crescit & ipsa, & quomodo minuitur luna, diminuitur & ipsa.

XIX. Civitas *Liviada*,^a trans Iordanem, distat a Iericho milliariibus duodecim. In ipsa Liviada Moyses silicem de virga percussit, & fluxerunt aque, que abundantius totam terram irrigant, dactylorum incolatum^b maiorem habent. Ibi & Moyses migravit a seculo. Et ibi *aque calide* sunt, ubi *Moyses* lavit, & in ipsis aquis calidis leprosi mundantur.

Liviada.

Thermæ
Moyfis.

XX. Est locus tertio milliario a Ierusalem civitate, cum *sancta Maria*, mater Domini, iret in Bethlehem, descendit ab asina, & *sedit super petram* & benedixit ei. Urbicius vero dicebatur prepositus palatii imperialis, qui capitibus imperatorum coronam imponere consueverat, & ipse eas de capite deponebat.^c Ipse vero Urbicius lapidem in quadrum^d incidit, & fecit eum in formam altaris volens eum Constantinopolim dirigere, & dum ad portam Sancti Stephani veniret, iam amplius eum movere non potuit, quem lapidem unum iugum bovim ducebat. Et dum viderent, quod nullatenus potuerunt eum in antea movere, lapis sepulcro Domini applicabatur, & ibi altare de ipsa petra factum est, & de ipso altare communicatur; tamen post sepulcrum Domini est. Ipse vero Urbicius, prepositus sub Anastasio imperatore, Constantinopoli moritur, & sepelierunt eum: quem Urbicius terra non accepit, sed tertio die eum sepulcrum foris iactavit.

Sedes f. Mariæ.

(A Ierusalem in *Bethlehem* milliaria sex. Hec Ephrata dicta est ab uxore Caleb,^e que ibi est sepulta. Quoque est *Rachel* in via, que ducit ad Bethlehem, ubi lapidem erexit super *sepulcrum* eius Iacob, quod adhuc apparet.

Bethlehem.

Sepulcrum
Rachel.

a. *lov.* Levita. — b. *L., lov.*;
P. dactalum Nicolaum. — c. *L.,*
lov.; P. & ipse eos castigabat.

d. *L., lov.* in speram quadra-
tam. — e. *lov.* Caleb, *L.* Ca-
leth.

- Sed & iuxta Bethlehem, ait Hieronymus,^a locum esse, ubi vel angelorum grex in ortu Domini cecinit, vel Iacob greges suos pavit, quo in signum futurorum Iacob erexit
- Turris Ader. *turrim Ader* aut *turrim gregis*, ubi dicunt Hebreis templum edificatum esse. Quasi quodam vaticinio dicta sit turris congregationis future ad templum.
- Hebron, sepulcrum Iacob. Ad hoc est *sepulcrum*, in quo curavit^b Ioseph sepelire *Iacob*: quod *Abrahamium*^c dicunt distans a Calvaria per triginta miliaria. Cura enim fuit sanctis sepeliri in terra, in qua scribunt Christum resurrecturum, ut cum eo resurgerent.)
- Ubi Philippus baptizavit. XXI. A Ierusalem usque^d *ubi baptizavit Philippus eunuchum*, miliaria sedecim. Inde usque ad Terebinthum, que appellatur *ilex Mambre*, miliaria duo. De Terebintho usque ad *speluncam duplicem*, ubi requiescunt patriarche, miliaria quatuor. De spelunca duplici usque in Hebron miliaria duo. Ibi habitavit David septem annis, quando fugit a Saul.
- Spelunca duplex.
- Pugna cum Golia. XXII. A porta urbis^e usque *ubi pugnavit David cum Golia* in monte *Bethasan*,^f que interpretatur lucerna,^g ...
- Eleutheropolis. De Bethasan usque *Eleutheropolim* millia quinque.^h
- Sepulcrum s. Zacharie. Afcalcona. Ab Eleutheropoli usque in locum, *ubi iacet sanctus Zacharias*, millia sex, & de ipso loco usque ad *Afcalonam* millia viginti.
- Gaza. XXIII. De Afcalcona usque ad *Gazam* millia duodecim.ⁱ Inter Afcalonam & Gazam civitates due, id est, *Antionoda* & *Maiuma*. A Gaza circiter quinque miliaria est
- Tabatha. *Tabatha*,^j vicus ad austrum situs, ex quo ortus est beatus Hilarion.^k De Gaza usque ad *Raphiam* millia viginti
- Raphia.

a. *Loṽ.*, Ieremias *L.* — b. *Sic ego*; *L.*, *Loṽ.* furavit. — c. *Mff.* *Abrahamium*. — d. *V.* ad piscina. — e. *L.*, *Loṽ.* *tantum habet* porta, *P.* portu Burgui, *V.* porta Burgius.

f. *P.* Buzana, *V.* Bizima, *L.* Bezima, *Loṽ.* Birma. — g. *Sine ultimis voc.* *L.*, *Loṽ.* — h. *Alias xv.* — i. *L.* *xxiiii*, *Loṽ.* *xxviii*. — j. *L.* Thalutha. — k. *L.* Ylaridij.

- quatuor. De Raphia^a usque ad *Bethuliam*, ubi Holofernes occisus est a Iudith, millia duodecim. Bethulia.
- XXIV. De Hierusalem usque *Ramatha*, ubi quiescit Samuel, millia quinque. De Hierusalem usque *ubi sancta Maria salutavit Elisabetham*, matrem domini Iohannis Baptiste, sunt millia quinque. A Ierusalem in *Beth Semes*,^b ubi fuit arca testamenti, millia novem. De Beth Semes usque *Emmaum*, que nunc *Nicopolis* dicitur, millia novem (a Ierusalem ad Emmaum lxx stadia),^c ubi sanctus Cleophas cognovit Dominum in fractione panis, ubi & martyrium pertulit. De Emmao usque in *Diospolim* millia duodecim, ubi sanctus Georgius martyrizatus est. Ibi & corpus eius est & multa mirabilia fiunt. Emmaus f. Nicopolis. Diospolis.
- XXV. De Diospoli^d usque *Ioppen* millia duodecim, ubi sanctus Petrus resuscitavit Tabitham & cetus iactavit Ionam. A Ioppe usque *Cesaream Palestine* millia triginta. Ibi baptizatus est Cornelius centurio a beato Petro apostolo, & ibidem martyrium suscepit. Ioppe. Cæsarea Pal.
- XXVI. A Cæsarea Palestine usque in *Diocesaream*,^e unde fuit Simon magus, millia triginta.^f A Diocesarea usque in *Cana Galilee* millia quinque. A Diocesarea usque in *Nazareth* millia quinque. A Nazareth usque in *Itabyrion*,^g ubi Dominus post resurrectionem discipulis apparuit, millia septem. Diocesarea. Cana Gal. Nazareth. Tabor.
- XXVII. A Ierusalem usque in *Bethsaidam* milliaria duodecim. In hoc Iacob vidit in somno angelos Domini ascendentes & descendentes de celo. (Quia etsi in Luza dicunt factum, ideoque *Bethel* dicta est.) A Bethel ad *Sichem*, quod nunc Neapolis dicitur, millia duodetriginta. Ibi est *puteus*, quem fabricavit *Iacob*.^h Ibi sunt ossa sancti Ioseph. Bethel. Sichem. Puteus Iacob.

a. P., *Lox.* ab Arabia. —
 b. Mff. Sidon, Sidona. — c. L. —
 d. L. Indianopoli, *Lox.* Androno-
 poli. — e. *Lox.* ad alteram Ce-

faream. — f. L., *Lox.* xxv. —
 g. P. Scytaburi, *V.* in civitate Gu-
 ria, *L.* Iudei Dripiorum, *Lox.* Iudei
 Dripirum. — h. L., *Lox.* Ioseph.

- Sebaste. De Sichem usque in *Sebasten* millia sex.^a Ibi decollatus est Iohannes Baptista (vel, quod verius est, in castello Macherunta, & Herodias in palatio ipso caput eius sepelivit, non sustinens cum corpore reliquo. Ipsum sepelivit timens, ne si capiti corpus iungeretur, facile resurgeret. Unde corpus ad Sebasten Palestine, quam dictam olim asserunt Samaritam, sepultum est usque ad tempora Iuliani apostate, cuius exercitus ossa disperfit & collecta pro magna parte cremavit; sed quedam ex his, collecta a monachis Hierosolymitanis, a Ianuario, Alexandrino episcopo, ablata sunt. Caput a Felici monacho translatum est apud Aquitaniam vico Angeriaco,^b iuxta fluvium Vulturnum;^c a Pipino, rege Francorum patricioque Romanorum, est in basilica nova sub ciborio repositum.)
- Scythopolis. XXVIII. A Sebaste usque in *Scythopolim*^d millia triginta. Ibi sanctus Basilius martyrium suscepit. A Scythopoli ad *Tiberiadam*, usque ubi mare est,^e millia viginti quatuor. Super illud mare Dominus ambulavit. De Tiberiada usque *Magdalum*, unde Maria Magdalena, millia duo. A Magdalo usque ad (Birsabee, quod interpretatur) *septem fontes* (aut fedus putei, quod pepigit Abraham cum Abimelech), millia quinque: ubi Dominus Christus baptizavit apostolos, ubi & saturavit populum quinque millium de quinque panibus & duobus piscibus. A septem fontibus usque in *Capharnaum* millia duo.^f Inde fuit mulier illa, quam Dominus noster a profluvio sanguinis liberavit, nomen ipsius mulieris Mariosa;^g nam in hebraica lingua uironisia^h dicunt. Ibi est statua Domini electrinaⁱ in *ecclesia*, quam Mariosa fecit. De Capharnaum usque in *Bethsaidam* (que est probatica piscina)^j
- Tiberias.
- Magdalum.
- VII fontes.
- Capharnaum
- Bethsaida.

a. P. VII. — b. L. Engeriaco, *Loῦ. Engaco. Est St. Iean d' Angeli* — c. *Loῦ*, L. Vultumeam. — d. L. Senopolim, *Loῦ. Cenopolim*. — e. *lidem*. — f. *Tantum V. XII.*

— g. Hæmorrhœiffa. *Similiter sonat nota in cod. Lov. Αἱμορροῦσσα?* — h. Berenice? — i. Mff. electrina. *Εἰλεκτρινός?* j. In nota L. redarguitur.

millia sex.^a Inde nati sunt apostoli Petrus & Andreas, Philippus & filii Zebedei.

XXIX. A Bethsaida usque in *Paneadem* (vel *Paneam*) millia quadraginta.^b Inde ex duobus locis oriuntur duo fontes, Ior & Dan. Per ipsam *Paneadem* in medio aquas mittunt, & sub civitate (que nunc *Belinas*^c dicitur aut *Cæsarea Philippi*) iuncti Iordanem conficiunt. Ibi accepit nomen. Ibi habet caput^d *mons Libanus*.

Paneas.

Cæsarea Philippi.
Libanus.
Sarepta.
Phœnice.

XXX. *Sarepta*^e Sidonie (iuxta Syriam^f) est in ipsa *Phœnice*, & ipsam *Phœnicem* dicunt iuxta montem Carmeli. Et dicitur *Sarepta* Sidonie, cum a se distent duodecim miliaribus, quia illis diebus *Sidonia* metropolis fuit *Sarepte*; at nunc vice versa *Sarepta* metropolis dicitur esse. Illic sanctus *Helias* missus est ad viduam illam, que cum pasceret, & filium eius suscitavit. Ibi *ecclesia sancti Helie* est; nam nomine mulier non dicitur nisi tantummodo vidua.

Sidonia.

Ecclesia f. Helie

XXXI. Civitas *Chersona*,^g que est ad mare Pontum: ibi sanctus *Clemens* martyrizatus est. In mari memoria ei, cum corpus in duodecimo miliario intus mare precipitatum est: cui domino *Clementi* ancora ad collum ligata est. Et modo in natale eius omnes in barcas ascendant, populus & sacerdotes. Et dum ibi venerunt, mare desiccatur millia sex,^h & ubi ipsa arca est, tenduntur super se papiliones, & ponitur altare, & per septem dies ibi missæ celebrantur. Et multa mirabilia ibi Dominus facit, ibi demones excluduntur; si quis vero devexatus fuerit, qui venerit & tangere potuerit ancoram vel osculari, statim liberatur.

Chersona.

XXXII. De *Chersona* usque in *Sinope* . . . Ibi dominus *Andreas* liberavit dominum *Mattheum* Evangelistam de carcere: que *Sinope* *Marmodonia*ⁱ dicebatur & omnes,

Sinope.

a. *Lov.* iij. — b. *L., Lov.* l. — c. *Lov.* *Bellina.* — d. *Ed.* *L.* incipit.

e. *Ed.* *Sarapha.* — f. *L., Lov.* — g. *Mff.* *Cerfona.* — h. *V., P.* viij. — i. *V.; P.* *Myrmidona.*

qui ibi manebant^a homines, commanebant cum paribus suis illic.^b Modo tanta vis omnipotentis Dei vel misericordia ibi est, ut ad strata sedeant peregrini, quod die noctuque Domino laudes referunt.

Inde iam via decurrit in Armeniam.

Cæsarea Cappadociae.

XXXIII. *Cæsarea Cappadociae*. Ibi est sanctus Mammes, eremita & martyr, qui nullit agrestia & fecit caseum, &

Sebastea.

sanctus Mercurius. In ipsa provincia est civitas *Sebastea*, ubi sunt numero quadraginta martyres, que est in provincia Cappadociae. Civitas *Gangra* : ibi est sanctus martyr Gallienus^c : que est in provincia Galatie. Civitas *Evacira*,^d ubi est sanctus martyr Theodorus, que est in provincia Galatie. Civitas *Ancyra*,^e que est in provincia Galatie, ubi est sanctus Platon martyr. In Pisidia : ibi iacet corpus sancti Danielis.

Gangra.

Ancyra.

Ephesus.

XXXIV. In civitate *Epheso* sunt septem fratres dormientes & Catulus Viricanus^f ad pedes eorum, quorum nomina hec : Asheledes, Diomedes, Eugenius, Diniatheres, Pronatheus, Stephanus, Cyriacus^g : qui martyres facti sunt regnante Decio imperatore. In tempore illo, quo manifestati sunt, invenerunt, quod habuerunt ccclij annos in tempore Maximiani imperatoris, cum sanctorum corpora resurrexissent. Et amplexus est Maximianus imperator sanctos illos & omnes videntes, inclinantes capita sua obdormierunt.^h Horum mater Caratinaⁱ dicitur greca lingua, latine Felicitas.^j Ibi est sanctus Timotheus, discipulus sancti Pauli.

Tarfus.

Adana.

XXXV. In provincia Cilicia civitas *Tarfus*. Inde Apollonius^k fuit. De Tarfo usque ad *Adanam* civitatem millia

a. Veniebant ? — b. *V.*; *P.* pares suos comedebant. — c. *Mf.* Galianicus. — d. *Gazium*. — e. *P.* Anqira. — f. *L.*, *Loz.* Mercanus. — g. *P.*, sed Sabbatis pro Diniatheres; *Loz. sic* : Scioco tellidis, Eugenis, scophanis, pronatis, fab-

latis, simpliatis; *P. magis sequitur martyrologium Aethiop.* — h. *G.* — i. *P.*, *Loz.* Hilanan, *L.* Hyllarion. — j. In Bollandi *Aët. Sanctor.*, iul. 10, p. 5 & 14 sqq., Felicitas mater septem martyrum. — k. *P.* Apollius.

triginta. De Adana usque *Mamiftram* triginta. De Mamiftra usque ad *Anastafiam* . . . usque ad *Egeas* sexaginta. De Egeis usque ad *Alexandriam* Graviolam sexaginta. Ab Alexandria ad^a *Antiochiam* sexaginta. De Antiochia usque in *Cyrum*,^b ubi sunt sanctus Cosmas & Damianus, qui ibi & percussi sunt, sexaginta. De Cyro usque *Barbaliffum*,^c ubi sunt percussi sanctus Sergius & Bacchus, millia sexaginta. De Barbaliffo usque ad *Hierapolim*^d . . . In *Canolicum* millia octoginta. De Canolico usque in *Constantinam* millia sexaginta. De Constantina in *Edeffam*^e octoginta, ubi Abgarus rex, qui^f Domino Christo scripsit, manebat. De Edeffa usque in *Daram* centum viginti. De Dara in *Amidam* octoginta, que est ad fines Perfarum. De Amida usque *Ramusa* . . .

XXXVI. Fabricavit Anastasius in Mesopotamia provincia civitatem, que *Dara* dicitur; tenet in longitudinem millia tria. Propter Perfas, quando in provinciam imperatoris ad predandum veniebant, ibi fossata figebant, quia aque nullatenus inveniuntur nisi ibi: in qua civitate fluvius exit, ad caput civitatis mergit sub terra, qui ipse fluvius omnis muro cinctus est. Civitas *Melitene*^g in Persia Armenie est, ipsa & metropolis; alia civitas Arcanso, alia Cocurso, alia *Germanicia*. *Susa* dicitur triginta de *Babylonia*. Ibi sunt & tres pueri: in qua civitate habitatio hominum non est propter serpentes & hippocentauros.^h Hoc Eudoxius dixit, qui de ipsa provincia est.

XXXVII. De montibus Armenie exeunt duo flumina, *Tigris* & *Euphrates*. Et irrigat Tigris terras Assyriorum & Euphrates irrigat terras Mesopotamie; *Phison* autem irrigat omnem terram Ethiopie & perrexit ad Egyptum. *Geon* rigat terram Euilath & transit iuxta Hierusalem.

XXXVIII. Deinde in *Egypto* civitas *Memphis*, ubi

a. P. acuto faufa Ant. — b. Mf. Quiro. — c. Mf. Barbariffo. — d. P. Heneapoli.

e. Ed. Deffa. — f. Addo qui. — g. Ed. Metellini. — h. Ed. epocentauros.

Mamiftra.
Anastafia.
Egea.
Alexandria.
Antiochia.
Cyrus.
Barbaliffus.
Hierapolis.
Canolicum.
Constantina.
Edeffa.
Dara.
Amida.
Ramusa.
Dara.
Melitene.
Susa.
Babylonia.
Tigris.
Euphrates.
Phison.
Geon.
Memphis.

- Pharao manebat, ubi & Ioseph in carcerem missus est. Ibi sunt duo *monasteria*, unum religionarum ancillarum Dei, aliud est monachorum, hoc est, *sancti Hieremie & sancti Apollonij* emerite.^a
- Babylon. A Ierusalem usque *Babylonem* sunt mansiones sedecim.
Eluzath. De Ierusalem in *Eluzath*^b mansiones tres, de Glutiarinalia mansiones septem, quas Alexander Magnus Macedo fabricavit.
- Sinai. Inde usque in *montem Sinai* mansiones sunt quatuordecim. Si, compenduarum per Egyptum, volueris ambulare per eremum, mansiones sunt viginti sex.^c Iuxta montem Sina *Ephrat*, ubi Moyses pugnavit cum Abimelech.
- Ephrat. XXXIX. In Arabia sunt *civitates*, quas destruxit Iesus Nave,^d in quibus manebant *Amorrhæi*, *Pheresei* & *Gergesei*, tredecim, id est, Vineta, Volumta, Medeva, Musica, Philadelphia, Gerasa, Genara, Vostrada, Mascogna, Dara, Avila, Capitulia, Astra.^e
- Civitates a Ioseph destructæ.
Vadum Iaboc. XXXX. (Et quia sunt, qui *terminos Terre Sancte* a Domino institutos nesciunt, audiant Dominum Abrahe terminos Promissionis definisse a flumine Egypti usque ad Euphraten, & populos eius nominavit. Porro Iacob, cum egrediens a Mesopotamia, ubi servierat Laban, transvadasset Iordanem in baculo suo, ubi nunc dicitur *vadum Iaboc*,^f occurrens Esau fixit tabernacula, ubi civitas est *Soccoth*, quod sonat tabernacula.)
Soccoth.

De via filiorum Israel.

(Unde cum eruisset Pharao populum Israel, non eduxit eos Moyses per Palestinam, que contermina est Egypto, propter antiquam molestiam & odium patrum, ne insur-

a. V., L., Lov.; P. mon. duo, unus e religionis Wandalorum, & alius Romanorum (Græcorum?), hoc est Wandalorum s. Hieremie, Romanorum s. Apollonij eremite.

b. Luza? — c. L., Lov. xxv. — d. Lov., L. Ies. varie, P. Hiefanave. — e. P., vis forte legeret Medebah, Gerar, Bosra, Dora, Ælia, Astharoth. — f. Mf. Iaboth.

gerent Philistei adversus eos, sed circumduxit eos per desertum, quod est iuxta *mare Rubrum*, tum pro mandato Domini iubentis, ut populus duceretur ad montem Sinai ad immolandum ei, tum quia si Egyptij converfi vellent eos prosequi, timerent propter asperitatem vie.

Mare Rubrum.

Filij igitur Israel profecti sunt a *Rameffe* in *Sochot*, & de *Sochot* venerunt in *Etham*, que civitas erat deserta in capite solitudinis, que a Iosepho lucus dicitur: ubi & Babylonem post conditam dicunt. Dum *Cambyfes* Egyptum vastaret, que nunc *minor* est *Babylonia* in Egypto, precepit Dominus, ut, reversi aliquantulum versus Egyptum, castra meterentur in regione *Phihahiroth*,^a que est inter *Magdalum* & mare contra *Beelsephon*. Est autem *Magdalum* civitas in confinio Egypti, ad quam Iudei tempore *Ieremie*, interfecto *Godolia*, primo confugerunt.

Rameffe.
Sochot.
Etham.

Babylonia.

Phihahiroth.

Magdalum.

Sic ergo posuerunt castra supra *mare Rubrum*: non quia aqua sit rubra, sed omnis terra circumstans, ex qua gurges inficitur,^b unde minium acutissimum excerpitur. Quidquid etiam ad esum in fluctibus est, hunc colorem participat. Illic gemme rubre inveniuntur,^c que humo involute & inter arenas concrete terre colorem habent & maris. Hoc mare in duas partes fecernitur: que ab oriente *sinus Persicus* appellatur, quia *Perse* eius oram inhabitant, altera *sinus Arabicus*, quia *perspicit* Arabiam.

Mare Rubrum.

Sinus Persicus
& Arabicus.

Sane ita coarctati erant filij Israel, quia ex una parte erant montes asperrimi & immeabiles, ex altera mare. Cum ergo extendisset *Moyfes* manum, flavit ventus vehemens & convertit aquam in siccum divisumque est mare in duodecim divisiones, ut^c unaqueque tribus per turmas suas incederet. Filij igitur Israel secundum *Iosephum* ad contrapositam terram venerunt. *Hebrei* vero tradunt, quod, cum venissent ad extremum montis ad mare porrecti, per longam maris viam obliquaverunt &, circum-

a. *Loz.* Phiaroth, *L.* Pharan. c. *Sic ego*; *mf.* &.

— b. *Loz.* *ganges* visitatur. —

cundo montem, ad idem littus Egypti redierunt, quod sic probant: Natura maris est, ut, quod in eo perit, ad proximum littus proiciat. Cum ergo mane iacerent Egyptij in littore mortui, patet, quod idem erat littus ex altera montis parte; nam enim in spatio noctis equinoc-tialis vel hi vel illi ad medium maris transcurrissent.

Desertum
Etham.
Elim, Sin.
Mara.

Post hec ingressi sunt in *desertum*.^a Hebreus habet in desertum *Etham*, postea *Elim* & postea in desertum *Sin*. Et ambulaverunt tribus diebus per solitudinem non inveni-entes aquam, donec venissent ad *Mara*,^b ubi propter amaritudinem aque Moyses immisit lignum. Tradunt autem Hebrei, quod illud lignum naturaliter erat amarissimum, & ut mirabilior esset virtus divina, amarum alteri amaro additum dulcedinem operatum est. Iosephus dicit, aquam impotabilem fuisse, quia scativa & inhausta fuerat, secundum illud:

Et capiunt vitium, c ni moveantur aque.

Unde Moyses, iniecta dimidia virga, fecit eam exhauriri, & sic frequenti concussione exercitata, facta est potabilis.

Sinai.
Raphidim.
Horeb.

Est autem desertum *Sin* inter *Elim* & *Sinai*. Et inde per mansiones suas venerunt in *Raphidim* & inde in *Horeb*, qui est pars montis *Sinai*, ubi Moyses, percussa petra, eduxit aquam: que dicitur petra *Horeb*. Et tamen alia petra *Horeb* dicta sic, quia occisus est in ea *Horeb* *Madianita*.

Mense igitur tertio egressionis de *Egypto*, id est, iunio, hoc est, kalendis iunij, venerunt ad montem *Sinai*, in quo lex data est & arca de lignis setim facta. Dicuntur autem ligna illa ab Hebreis *hornon*.^d In arca posita est testificatio, id est, tabule, in quibus scriptum erat testamen-tum. Quecunque enim sic reposita sunt testimonia,

a. *L. Sur.* — b. *L. Marach,* — c. *L.; Lov.* vinum. — d. *Lov.; Lov. Marath.* *L. Ortion.*

posita sunt in arca aurea,^a plena manna in testificationem, quod panem dedisset eis de celo, tabulas in testificationem, quod legem naturalem sopitam in cordibus sicutavit in scripto, virgam Aaron in testificationem, quod omnis potestas a Deo est. Deuteronomium. Quoque est in arca in testimonium pacti, quod dixerant: *Omnia, quaecunque dixerit nobis Dominus, faciemus.* Dicitum est tabernaculum testimonij, quia cause pro foribus eius agebantur. Ex quo doctrina simul & correctio insinuat in laicorum, qui passim intra ecclesias causas imprudenter tractant.

Sequitur catalogus mansionum ab exitu de Egypto. Fuerunt enim ante transitum maris Rubri mansiones quatuor, ut premisimus, *Remesse, Soccoth, Etham, Phihahiroth* in regione Magdal. A mare Rubro usque ad Sina mansiones octo, *Mara, Elim, Iamsuph,*^b quod sonat mare Rubrum vel Scirpus. Erat enim forte locus scirpeus. Post Iamsuph desertum *Sin, Daphca, Alus, Raphidim*, solitudo *Sinai*. Porro a monte *Sinai* in *Cades* mansiones sunt viginti una, *sepulcra concupiscentie, Haseeroth, Rethma,*^c *Remomphares, Lebna, Reffa, Calatha,*^d *mons Sepher, Arada, Maceloth, Thahath, Thare, Metcha, Hesmona, Masferoth, Beneiaacan,*^e *mons Gadgad,*^f *Itebatha, Hebrona, Afiongaber, Cades.*

Mara, Elim.
Iamsuph.

Sin, Daphca.
Alus.
Raphidim.

Sepulcra concupiscentie
alique mansiones.

A *Cades* usque *campestria Moab* mansiones novem, *mons Hor, Salmona.* Inde venerunt ad *torrentem Sorec*, quem transferunt sicco pede, ut mare Rubrum. Inde ad *montes Arnon*, quorum quidam inclinati sunt coram illis. Inde ad *montes Phunon, Oboth,*^g *Iieabarim, Dibongad,*^h *Helmondeblathaim, montes Abarim, campestria Moab.* Precepitque Dominus filiis Levi habitare sparsim in omnibus

Campestria
Moab.
Sorec.

Arnon.

Abarim.

a. *Loz.* area urna. — b. *Loz.*;
L. Iamsuk. — c. *Mff.* Rethyma,
Recmonphares. — d. *Loz.* Caal-
tha, *L.* Sedera. — e. *L.* Iameira

Chan, *Loz.* Benecitin. — f. *Loz.*;
L. Galaad. — g. *Loz.* Ebloth, *L.*
Eloth. — h. *Loz.* Dibongaim, *L.*
Dalun, Gad.

tribubus quadraginta octo civitates ad inhabitandum, assignans a muris forinsecus per circuitum terram mille passuum ad pascua. Ex his autem civitatibus sex erant refugij, tres citra Iordanem & tres ultra Iordanem, *Bofor* in tribu Ruben, *Ramoth* in tribu Gad, *Golan* in Basan, in tribu Manasse. Ultra Iordanem est *Hebron* in tribu Iuda, civitas sacerdotalis & fugitivorum.

Addit quoque Dominus terre Promissionis, dicens : Omnis locus, quem calcaverit pes Ur, vester^a erit a deserto, quod est in meridie, & Libano, qui est in septentrione, & flumine magno Euphrate, qui est in oriente, usque ad mare Mediterraneum, quod Tyrrhenum dicimus. In hoc medio habitabant, qui ab Israel expulsi sunt, *Canaanus*, *Amorrheus*, *Pherefeus*, *Iebuseus*, *Heveus*, *Hetheus*. In Deuteronomio additur *Gergeseus*, ubi in promissione Abrahe facta decem gentes delende dicuntur, & tunc ibi revera erant. Cum vero illuc venerunt filij Israel, iam tres erant delete ; filij enim Loth^b deleverunt gigantes, filij Esau Horreos, Cappadoces deleverunt partem Heveorum.

Decursis mansionibus memoratis sub Iosue, Israel ad Iordanem pervenit, arcaque undis immissa steterunt aque descendentes, ad instar montis intumescentes, & apparebant procul usque ad locum, qui dicitur *Sarthan*, inferioribus aquis in mare Mortuum descendentibus. Sacerdotes vero stabant in medio fluminis, donec populus per arenam alveum transfisset, exhinc ascendens ad *Galgala*, ubi Iosue altare construxit de duodecim lapidibus, quos per duodecim tribus tulerat de Iordane.)

a. *Loz.*, noster *L.* — b. *L.*, *Evilath Loz.*

DE

SITU TERRAE SANCTAE

SECUNDUM THEODOSIUM.

CODICES MANUSCRIPTI

- A. Romæ, bibl. Vatican., 6018, min. fol., f. IX.
 B. » » » Reg. Chr., 554, f. XII.
 C. » » » » » 630, f. XIII.
 D. Parif. biblioth. nat. lat., 4808, in-4, f. XII.
 E. » » » » 4892, in-fol., f. XII.

IN nomine Domini Dei summi incipit expositio civitatis Hierusalem vel rebus eius, dicta Theodosij archidiaconi, de partibus orientalis perterminium. ^a

Melchisedech sacerdos Dei & rex Salem, quem adfirmant Sem esse filium Noe. Salem quidam putant esse Ierusalem. Ierusalem condiderunt Iebusei, & quia de primis civitatibus fuit in conditione mundi, & sancta civitas vocatur, eo quod Salvator mundi dominus Iesus Christus nos redemit in ea pendens in cruce, & sepulcrum eius usque ad finem mundi erit omnibus gentibus gloriosum requisitum ^b per omnia secula. ^c Iudea regio Palestine ex nomine Iude appellata, ex cuius tribu reges habuit. Hec prius Canaan ^d dicta a filio Cham five a decem gentibus Chananeorum. Quibus expulsis, eandem terram Iudei possederunt. Inicium longitudinis eius a vico Arpha usque ad vicum Iulidam porrigitur, in quo Iudeorum pariter ac Tiriorum communis habitatio est. Latitudo autem eius a monte Libani usque ad Tiberiadis lacum extenditur. In medio autem Iudee

a. *Hunc titul. tantum A.* — b. *B.* c. *B., E.* per secula seculorum. — d. *B. canan.*

civitas Iherosolima est, quasi umbilicus regionis totius. Terra variorum opum dives, frugibus fertilis, aquis illustribus, optima balsamis. Unde secundum elementorum gratiam existimaverunt Iudei eam promissam patribus terram fluentem lac & mel, & cum hinc illis de resurrectione polliceretur, ideoque *a* illa regio regalis est. Inde habet inicium *b* iste liber, quia finis maxime *c* sermonem inde iterum *d* habebit. *e*

I Civitas Hierusalem habet *f* portas *g* maiores numero *h* vj abque posticia, *i* id est portam Benjamin exiens ad Iordanem *k* habens ab *l* Hiericho miliaria xvij, *m* inde *n* ad Iordanem *o* miliaria vj. *p* De Hiericho usque in Galgala *q* miliarium unum; *r* ibi est ager Domini, ubi dominus *s* noster Ihesus Christus unum fulcum de manu sua aravit. Ibi sunt xij lapides, quos levaverunt filij Israel de Iordane.

XXVII De Hiericho usque ad fontem *t* Helisei habet milia ij: *u* ibi erat domus Raab publicane, que excepit *v* exploratores. Item de Iherusalem *w* usque in Bethsaida *x* sunt milia xij: *y* in qua Bethsaida *z* ibi vidit Iacob in somnis *a* angelos Domini *b* ascendentes & descendentes de celo.

De Bethsaida *c* usque in Samaria, que dicitur modo Neapolis, milia xvij; *d* ibi est puteus quem fabricavit Iacob, & ibi sunt ossa sancti Ioseph. *e*

XXVIII De Samaria usque in Sebastia *f* milia vij, *g* ubi sanctus *h* Iohannes decollatus est. De Sebastia usque in Cynopolim *i* milia xxx; *k* ibi sanctus *l* Basilius martyrium suscepit. *m* De Scitopoli *n* usque ad mare Tiberiadem *o* sunt milia xxiv, *p* ibi dominus Ihesus Christus pedibus nudis *q* ambulavit. De Tiberiade usque Magdalo, ubi domina Maria

a. *B.* ideo quia. — b. *E.* debet inicium habere; *B.* unde debet in. habere. — c. *B.*, *E.* maximum. — d. *B.* alterum. — e. *Hoc præmium tantum habent B., C., E.* — f. *Sic A.; B., C., D., E.* habens. — g. *A.* porte. — h. numero *deest in B., C., D., E.* — i. *Sic B., C., D., E.; A. habet & posterulas similiter maiores.* — k. *A. habet* porta id est Benjamin a Iordane habens finem. — l. habens *deest in A.* — m. *Sic A., D.; B., C., E. habent* abiens in Hiericho novem leugas. — n. inde *deest in A.* — o. *A. a Iordane.* — p. *D.* vij; *B., C., E.* tres. — q. *B., C., E.* Galgal. — r. *D.* miliario uno; *B., C., E.* dimidiam. — s. noster *deest in B., C., D., E.* — t. *D.* pontem — u. *B., C.,*

E. unam leugam — v. *A.* excepta est. — w. *A.* Hiericho — x. *B., C., E.* Bethel. — y. *B., C., E.* sex leugas. — z. *B., C., E.* Bethel — a. in somnis *deest in A.* — b. *B., C., E.* Dei. — c. *B., C., E.* Bethel. — d. *B., C., E.* novem leugas. — e. ibi est puteus . . . sancti Ioseph *deest in A.* — f. *D.* Sabastea. — g. *A.* vj; *B., C., E.* tres leugas & dimidiam. — h. *B., C., D., E.* dompnus. — i. *A.* Nicopoli. — k. *A.* xx; *B., C., E.* quindecim leugas. — l. *B., C., D., E.* dompnus. — m. *B., C., E.* passus est; *D.* martyrizatus est. — n. *A.* Nicopoli; *B., C., E.* Cinopoli. — o. *D.* usque Tyberiada. — p. *B., C., E.* duodecim. — q. nudis *deest in C., D., E.*

nata est milia ij. ^a De Magdalo usque ad ^b septem fontes, ^c ubi dominus Ihesus Christus baptizavit apostolos, milia ij, ^d ubi & fatiavit populum de quinque panibus & duobus piscibus.

De septem fontibus ^f usque in Capharnaum milia ij. ^g De Capharnaum usque in Bethsaida milia vj. ^h Inde ⁱ nati sunt sancti ^k apostoli Petrus, Andreas, Philippus & filij Zebedei. De Bethsaida usque in Panaida ^l milia ^m. Inde exit Iordanis de duobus locis, hoc est ⁿ Ior & Dan.

Ipsa Phanaida ^o in medio mittent & subtus ^p civitatem coniungunt, ^q apparet ^r ideo dicitur, quia de ipsis duobus accepit nomen Iordanem. ^s XXIX

Inde fuit mulier, quam dominus Ihesus Christus liberavit de fluxu sanguinis, nomen ipsius mulieris Mariofa; ^t nam in ebraica lingua Vironicia dicunt. ^u XXVIII

Ibi est statua Domini elitrina in ecclesia, quam ipsa Mariofa fecit. ^v XXIX
Ubi habet capud ^w mons Libanus.

De porta ^x Burgiusy ubi pugnavit David cum Golia in monte Bicina ^y quod interpretatur *lucerna*. ^a De Buzana usque in Eleuteropori ^b milia xv. De Eleuteropori ^c usque in loco ubi requiescit ^d sanctus Zacharias milia vj. ^e Item de ipso loco usque in Afcalcona milia xx. ^f XXII

De Afcalcona usque ad Gaza milia xij. ^g Inter Afcalconam ^h & Gazam civitates duas, id est Antionoda ⁱ & Maioma. ^k XXIII

De Gaza usque ad Rafia ^l milia xxiiij. ^m De Rafia ⁿ usque ad Betuliam, ubi Olofernus mortuus est, ^o milia xij. ^p De Iherusalem usque in XXIV

a. B., E. unam leucam. — b. ubi domina . . . usque ad *deest* in C. — c. pedibus nudis . . . septem fontes *deest* in A. — d. milia ij *deest* in A., B., C., E. — e. B., C., D., E. saturavit. — f. A. fontane; B. fontanas, C. fontanis. — g. B., C., E. unam leugam. — h. B., C., E. quinque miliaria; A., milia vij. — i. B., C., E. unde. — k. D. ubi sunt sancti. — l. B., C. E. Fanaida. — m. D. j; B., C., E. viginti quinque leugas. — n. hoc est *tantum* A. — o. A. Appariadam. — p. A. sub. — q. A. iungunt; B., C., E. iungitur. — r. A. appare; B., C., E. adpareab. — s. D. adparet abinde accepit nomen Iordanis. — t. A. Mariofa; B., C., E. Moriofa. — u. nam in . . . dicunt *tantum* A.

— v. in ecclesia . . . fecit *deest* in B.; in A. *hæc habentur*: que in Efaia legitur, quam in Marioffa fecit. — w. B. & capud haberet. — x. D. portu. — y. C., E. Buzi. — z. B., C., E. Buzina; D. Buzana. — a. quod . . . lucerna *deest* in A. — b. de Buzana . . . Eleuteropori *deest* A., B., C., E. — c. D. Eleotopori. — d. B., C., E. iacet. — e. B., C., E. tres leugas. — f. A. xxj; B., C., E. decem leugas. — g. B., C., E. sex leugas. — h. usque ad . . . Afcalconam *deest* in A. — i. A. Nicio-noda. — k. A. Madomoda; D. Mazonia. — l. B., C., E. Arafiam. — m. B., C., E. duodecimi leugas. — n. usque . . . Rafia *deest* in A. — o. A. Iudeus occisus est. — p. A. xxij.

Sydonia, ubi fuit arca Testamenti Domini, milia viiij. De Sydonia usque ad Emmaus, qui nunc Nicopolis dicitur, milia viiij; ^a in quo autem Emmau sanctus Cleophas cognovit Dominum in fractione panis, ibi & martyrium suscepit. ^b De Emmau usque in Diospolim milia xij, ubi sanctus Georgius martyrizatus ^c est; ibi & corpus eius est, ^d & multa mirabilia fiunt.

- XXV De Diospoli usque in Ioppe milia xij, ubi sanctus Petrus Tabitam ^e refuscitavit, & ubi cetus magnus evomuit Ionam. ^f De Ioppe usque ad Cefaream Palestine milia xxx, ibi baptizatus est sanctus Cornelius centurio a beato Petro apostolo, ibi & martyrium suscepit. ^g
- XXVI De Cefarea usque in Diocefarea ^h milia xxx, inde fuit Symon magus. De Diocefarea usque in Chana Galilee milia v. ⁱ De Diocefarea ^h usque in Nazareth milia v. ^l De Nazareth usque in Sichein, id est Tabor, ^m miliaria vij; ibi Dominus post resurrectionem apostolis ⁿ apparuit.
- XXI De Hierusalem usque ad piscinam ^o ubi baptizavit Philippum eunuchum milia xvj, deinde usque in therebintum, quod appellatur ilice Mambre ^p milia ij. De therebinto usque ad speluncam duplicem, ubi requiescunt patriarche, hoc sunt milia iij. De spelunca duplici ^q usque in Cebron sunt milia ij, ubi habitavit sanctus David septem annis, quando fugiebat ante Saül.
- XXIV De Hierusalem usque in Ramatha ^r milia v; ibi requiescit Samuhel propheta.
- XV De Hierusalem usque ubi habitavit sancta Helisabeth, mater sancti Iohannis Baptiste, milia v. ^s
- XIV De Hierusalem usque ad Anatoth, ^t ubi natus est dompnus Hieremias propheta, ubi & requiescit, milia vj.
- XIII De Hierusalem usque in Bethania sunt milia ij, ubi refuscitavit dominus Christus Lazarum. De Hierusalem usque ad montem Oliveti, quod scribitur stadia vij, miliarium unum, ^u inde dominus noster Ihesus Christus in celis ascendit, ibi sunt fabricate ecclesie numero xxiij.
- XV De monte Oliveti usque in vico Hermippo, ^v ubi dormivit Abimelech sub arbore ficus annis xlvj, miliario uno, qui Abimelech ^w

a. B., C., E. vij. — b. D. pertulit. — c. B., C., E. passus. — d. ibi ... est tantum D. — e. D. sancta Tabita. — f. D. ibi & cetus iactavit sevic-tuona. — g. D. & martyrizatus est; B. m. accepit; C. m. sumpit. — h. A. alia Cefarea; B., C., E. Cefaream. — i. de ... v tantum D. — k. Al. Diofera. — l. B., C., E. miliaria quindecim. — m. A. in civitate Guria; D. in Sytetaburi. — n. A. dif-

cipulis suis. — o. ad piscinam *deest* in D.; B., C., E. *habent* ad locum ubi. — p. C. *add.* & usque in Cebron. — q. ubi requiescunt ... *duplici deest* in B., C., E. — r. D. Rahama. — s. de Hierusalem ... milia v. *deest* in C. — t. A. Anto; D. Anato. — u. milia ij ... unum *deest* in A. — v. A. Ermipo; B., C., E. Hermippi. — w. A. ubi Abimelech annos lx.

discipulus fuit sancti Hieremie. Ibi fuit Baruch propheta abscondus *a* in spelunca. *b*

Intra civitatem Hierosolimam ad sepulcrum Domini, ibi est Calvarie locus ubi Abraam obtulit filium suum in holocaustum. Et quia mons petreus est, *c* in ipso monte, hoc est ad pedem montis ipsius, fecit Abraham altare, & super altare eminet mons; ad quem montem per gradus subitur; *d* ibi Dominus noster crucifixus est. De sepulchro Domini usque in Calvarie locum passus xv; sub uno tecto est. *e*

De Calvarie loco usque in Golgotham passus xv, *f* ubi crux Domini inventa est; que Golgotha dicitur ecclesia est. *g*

De Golgotha usque ad sanctam Syon, que est mater omnium ecclesiarum, passus sunt cc, quam ipsam sanctam Syon dominus noster Iesus Christus cum apostolis fundavit. Ipsa fuit domus sancti Marci evangeliste. De sancta Syon usque ad domum Cayphe, que est modo ecclesia Sancti Petri, sunt plus minus passus numero l.

De domo Cayphe usque ad pretorium Pilati plus minus *h* passus numero centum; ibi est ecclesia Sancte Sophie, *i* iuxta quam missus *k* est sanctus Hieremias in lacu. Columna que fuit in domo Cayphe, *l* ad quam dominus Iesus Christus flagellatus est, modo in sancta Syon, iussu Domini ipsa columna sequuta est, & quomodo eam, dum flagellaretur, amplexavit, sicut in cera, sic brachia eius manusque & digiti in eam heferunt, *m* & hodie paret, sed & facies omnis, mentus, nasus vel oculi eius sicut in cera designavit. *n*

Sanctus vero Stephanus foras portam Galilee lapidatus est, ibi & ecclesia eius est, quam fabricavit dompna Eudochia, *o* uxor Theodosij imperatoris. Piscina Siloe a lacu, *p* ubi missus est Hieremias propheta, habet passus numero centum, que piscina intra muros est. *q*

De domo Pilati usque ad Piscinam Probaticam passus plus minus numero centum; *r* ibi dominus noster Iesus Christus paraliticum curavit, cuius lectus adhuc ibi est. Iuxta Piscinam Probaticam *s* ibi est ecclesia Sancte Marie matris Domini, ubi sanctum Iacobum Dominus manu sua episcopum ordinavit; qui post ascensionem Domini de pinna Templi precipitatus *t* est, & nihil ei nocuit, sed fullo eum

a. abscondus *deest* in *A.*, *D.* — b. in spelunca *deest* in *D.* — c. *A.* nam ipsum montem petrosus est. — d. *B.*, *C.*, *E.* tollitur; *D.* collocatur. — e. *A.* f. u. t. decurrens. — f. locum passus xv ... ubi crux *deest* in *C.* — g. que Golgotha ... est *deest* in *D.* — h. plus minus *deest* in *A.*; *B.*, *E.* habent plus & minus. — i. *C.* Sophie. — k. *D.* iuxta se missus. —

l. *Hic magna lacuna in A. habetur.* — m. *C.* inheferunt. — n. loco sed & ... designavit, *C.* habet & facies eius, mentus & nasus; *D.* *hæc omnia omittit.* — o. *D.* Theodosia. — p. *B.*, *C.*, *E.* ad locum. — q. que ... est *deest* in *C.* — r. de domo Pilati ... centum *deest* in *C.* — s. *B.*, *C.*, *E.* ibidem in Probatica. — t. *B.*, *C.*, *E.* iactatus.

de veste, in quo res portabat, *a* occisus & positus est in monte Oliveti.

- XII Ipse sanctus Iacobus & sanctus Zacharias & sanctus Symeon in una memoria positi sunt, quam memoriam ipse sanctus Iacobus fabricavit, corpora illorum ipse ibi recondidit & se ipsum cum eis poni precepit.
- XI Ibi est vallis Iosaphat, ubi Iudas Dominum tradidit, ibi est ecclesia sancte Marie, matris Domini, ibi & Dominus lavit pedes apostolorum, *b* & ibi cum eis cenavit. Ibi sunt quatuor accubita, ubi Dominus cum apostolis ipse medius accubuit, *c* que accubita ternos homines ferunt; & modo aliquanti pro religiofitate ibi dum venerint, excepta carne ibi comedunt, *d* & accendunt luminaria, ibi & ipse Dominus apostolis suis pedes lavit, quia ipse locus in spelunca est, & descendunt ibi modo ducenti monachi.
- XII A pinna Templi subtus est monasterium puellarum, *e* & quando aliqua earum de seculo transferit, ibi intus in monasterio ipso reponitur, & ex quo illuc intraverit, quamdiu vivit, *f* inde non permittitur exire. *g* Quando vero aliqua de sanctimonialibus illuc converti voluerit, aut aliqua penitens, huc tantummodo ipsas portas aperiunt, nam semper clausæ sunt, & victualia eis per muros deponuntur, nam aquam ibi cisternas habent. *h*
- XX De fine terminium Hierusalem usque in Bethleem, qui interpretatur *domus panis*, ubi Herodes fuit rex, miliaria sunt *vj*. *i*
- XXXI Item civitas Cersona, que est ad mare pontum. *k* Ibi sanctus Clemens martyrrium suscepit, *l* & memoria eius una cum corpus missum est in mari, *m* & ancora in collo eius ligata est, *n* & modo in natale eius omnis populus & sacerdotes ascendunt in barcas, *o* & dum ibi venerint, *p* mare deficcet milia sex, *q* & ubi ipsa area est, *r* tenduntur super se papiliones *s* & ponitur altaris, & per octo *t* dies ibi misse celebrantur, & multa mirabilia ibi Dominus offendit; *u* ibi demonia excluduntur, *v* si

a. *D.* portare confueverat. —
 b. *B., C., E.* discipulorum. —
 c. *B., C., E.* ubi cum a. recumbebat. —
 d. *D.* excepto carnis ibi cybaria sua comedere delectantur. —
 e. *D.* de casta. —
 f. *D.* usque dum vivunt. —
 g. *D.* inde non exeunt. —
 h. *B., C., E.* aqua vero de cisterna hauritur. —
 i. de fine . . . *vj tantum habet A.* —
 k. *A.* hic in mare est pontum. —
 l. *D.* martyrizatus est; *B., C., E.* in mari passus est. —

m. & memoria . . . mari *deest in A.* —
 n. *A. add.* in duodecimo miliario intus mare cum ancora in collo precipitatus est. —
 o. *B., C., E.* per barcas veniunt. —
 p. *B., C., E.* & dum veniunt. —
 q. *B., C., E.* recedit mare per miliaria sex. —
 r. & ubi . . . est *tantum D.* —
 s. *B., C., E.* super extenditur tentoriis. —
 t. *A.* per septe. —
 u. *D.* facit. —
 v. *B., C., E. deest* excluduntur.

qui devexati fuerint qui veniunt, *a* ad ipsam anchoram attingere poterit & eam tetigerit, statim liberabitur. *b*

De Cerfona usque in Synope, ubi sanctus Andreas liberavit dominum Mattheum euangelistam *c* de carcere, que Synope illo tempore Myrmidonia *d* dicebatur, & omnes qui ibi manebant homines pares suos comedebant. *e* Nam modo tanta misericordia ibi est, ut ad fratras sedeant peregrinis suscipiendis, quod die noctuque Domino laudes referunt. *f* Inde iam via decurrit in Armenia. *g* XXXII

Item in Egipto est civitas Memphis, ubi Pharaon manebat, ibi & Ioseph in carcere missus fuerat. Ibi sunt duo monasteria, unum est religionis Gandalorum & aliud Romanorum, *h* Gandalorum est Sancti Hieremie, Romanorum Sancti Apolloni heremite. XXXVIII

Item Cesarea Cappadociae; ibi est sanctus Mammes *i* heremita & martyr, qui multum agrestia & fecit caseum, & sanctus Mercurius martyr. *k* In ipsa provincia est civitas Sebafta, *l* ubi sunt martires numero quadraginta. *m* Item in provincia Cappadociae est civitas que vocatur Gangra, *n* ibi est sanctus Galenicus martyr. Item in provincia Galatie est civitas Evacita, *o* ubi est sanctus Theodorus martyr. Item in eadem provincia est civitas Anquira, ibi est sanctus Platon *p* martyr. XXXIII

De montibus Armenie exeunt duo flumina, Tygris & Eufрата, *q* & irrigat Tygris terras Assiriorum, & Eufрата irrigat terras Mesopotamiae. Phison autem irrigat omnem terram Ethiopie & pergit *r* ad Egyptum. Geon irrigat terram Euilath & transit iuxta Hierusalem. XXXVII

De monte Oliveti ascendit Dominus in celis, *s* & ibi prope est spelunca que dicitur *mazi*, *t* quod interpretatur discipulorum, ubi Dominus, quando predicabat in Hierusalem, quiescebat. Ibi sanctus Iohannes evangelista supra pectus Domini recubuit. *u* XIII

Ager Domini, qui est in Galgala, irrigatur de fonte *v* Elisei, ferit *w* plus minus modios sex. Aratur mense augusto medius ipse ager & occurrit ad Pascha, exinde in cena Domini & Pascha communicatur, & alia medietas agri illico aratur & cum alia messe occurrit. Ibi est & XVI

a. *D.* si quis vero de ipsis. — b. *A.* & tangere potuerit ancora eius vel obscurare, mox & de presente salvantur. — c. euangelistam *deest* in *A.* — d. *A.* Urarmedonia. — e. *A.* & omnes manebant cum pares suos illic. — f. *A.* tantum quod... referunt. — g. *B., C., E.* inde iam Armenia est. — h. *A.* unum reliosorum ancillarum Dei & alium est monachorum. — i. *A.* Mammias; *C.* Iammes. — k. qui mulsit... martyr *deest* in *C.*

— l. *A.* Sabastia; *D.* Sabastea. — m. *D.* xj; *cetera usque ad finem desunt* in *A.* — n. *B., C., E.* Grangranga. — o. *B., C., E.* Eucata. — p. *B., C., E.* Pluton. — q. *D.* Eufrates. — r. *D.* perrexit. — s. *D.* tantum in celis. — t. *D.* matzi. — u. ibi sanctus... recubuit *deest* in *D.* — v. *C.* fontana. — w. *B.* feritur; *D.* feret. — x. *C., D.* cum illic rectum fuerit; *E.* si illico.

vitis quam Dominus posuit, que vitis in Pentecosten fructum dat *a* & inde communicatur Constantinopolim, & exinde tam de agro quam de vite transmittitur suo quoque tempore. *b*

- XIX Civitas Leviada *c* trans Iordanem est, habet de Hiericho miliaria duodecim, in ipsa Leviada Moyfes lapidem de virga percussit, & fluxerunt aque, que ipsam Leviadam omnem irrigant; ibi nascitur dactulum nicholaum maiorem, ibi & Moyfes de seculo transit, ibi & aque calide sunt, ubi & Moyfes lavit & in ipsas aquas calidas leprosi curantur. *d*
- XVII In loco ubi Dominus baptizatus est, ibi est una columna marmorea & in ipsa columna facta est crux ferrea. Ibi est & ecclesia Sancti Iohannis baptiste, quam fabricavit Anastasius imperator, que *e* ecclesia super cameras maiores & excelsas fabricata est pro Iordane, quando implet. *f* In qua ecclesia monachi morantur, qui monachi fenos solidos per annum de fisco *g* accipiunt pro vita sua transgenda.
- XVI In ipso loco *h* ubi Dominus baptizatus est usque trans ipsum Iordanem, ibi est mons modicus qui appellatur Armona, monte Tabor *i* qui est in Galilea, ubi sanctus Helias raptus est. Memoria sancti Helisei ibi est, ubi fontem benedixit, & super ipsa memoria *k* ecclesia fabricata est.
- XVIII Ab unde Dominus baptizatus est, usque ubi Iordanis in Mare Mortuo intrat, sunt miliaria quinque, & ipse est Mare Mortuum, ubi Sodoma & Gomorra dimerse sunt cum aliis tribus, que quinque civitates fuerunt iuxta Mare Mortuum.
- Ibi est uxor Loth, que facta est statua salis, & quomodo crescit, luna crescit & ipsa, *l* & quomodo minuitur luna, minuitur & ipsa.
- XIII Item in monte Oliveti, *m* ubi Dominus super lapidem humeros imposuit, in qua petra ambo humeri eius descenderunt sicut in cera molle; qui locus Ancona dicitur, ibi & ecclesia fabricata est, ubi prope est alia ecclesia, ubi sancta Tecla est, & ipse locus dicitur Bethfage. *n*
- XIV Inde pullus asine, quem Dominus fedit, adductus est, cum quo intravit portam *o* Benjamin in Hierusalem. Ubi legitur: *Mare, quare conturbatus es, & tu Iordanis quare conversus es retrorsum, & vos montes quare exultantes p sicut arietes, & vos colles sicut agni ovium.* Circa
- XVII Iordanem monticelli *q* sunt multi, & quando Dominus ad baptismum descendit, ipsi montes ante ipsum ambulabant gestiendo, & hodie velut saltantes videntur.

a. *B.*, *C.* tribuit. — b. suo ... tempore *deest* in *B.*, *C.*; & exinde ... tempore *deest* in *E.* — c. *D.* Leviada. — d. *B.*, *C.*, *E.* mundantur. — e. *B.*, *C.*, *E.* quam; *C.*, *D.* qua. — f. *B.*, *E.* pro redundacione Iordanis. — g. de fisco *deest* in *D.* — h. in ipso loco

deest in *D.* — i. *D.* mons Abur. — k. *C.* & super ipsum ob m. — l. & quomodo ... ipsa *deest* in *B.*, *C.*, *E.* — m. *B.* item in monte Oliveti, ibi est lapis. — n. *B.*, *C.*, *E.* Bethfage. — o. *D.* de portu. — p. *D.* gestifitis. — q. *B.*, *E.* montes celi.

Sarepta *a* Sidonie quod scriptum est in ipsa felix, secunda Syria **XXX**
iuxta montem Carmelum duodecim miliaria habet de Sarepta usque
in Sidona, & propter hoc dictum est Sarepta Sidonie, quia ipso tem-
pore metropolis fuit Sidona a Sarepta, & modo Sarepta est *b* metro-
polis. Ubi missus est sanctus Helias ad viduam illam, que eum pasceret,
& filium eius resuscitavit, *c* ibi est ecclesia sancti Helie *d* prophete, nam **XIV**
nomen mulieris non dicitur, nisi tandem vidua. Lazarum quem Do-
minus resuscitavit scitur quia resuscitatus est; secundam mortem eius
nemo cognovit. Hoc in Bethania contigit secundo miliario *e* de Hieru-
salem, & in resurrectione *f* Lazari in ipso loco ante Pascha Domini, *g*
omnis populus congregatur *h* & ibi missas celebrant. Item in Arabia **XXXIX**
sunt civitates, *i* quas Iosue *k* destruxit, ubi manebant Amorrei, Ger-
gessai, Ferezei, tredecim, id est Vineta, *l* Volunta, Medeva, Musica,
Philadelphia, *m* Gerassa, Genara, *n* Voftra, *o* Damascum, Gadara, *p*
Avila, Capitoliada, *q* Aflra.

Ubi est Hierusalem, provincia Palestina dicitur terra Canac. *r* Inde **I**
Galilea, inde Syria, inde Mesopotamia, in sinistra Armenia prima &
secunda Armenia, & Persa Armenia, que Armenie sub imperatore
sunt.

In provincia Asia civitas Epheso, ubi sunt vij fratres dormientes & **XXXIV**
catulus *s* Viricanus *t* ad pedes eorum. Nomina eorum, id est Actellidis,
Diomedis, Eugenius, Stephanus, Probatas, Sabbatius *u* & Quiriacus.
Quorum mater Caritina *v* dicitur grece, latine Felicitas. Ibi est sanctus
Timotheus, discipulus sancti Pauli.

Iuxta montem Sina, ibi sanctus Moyses cum Abimelech pugnavit. **XXXVIII**
De Hierusalem in Eulath *w* mansiones tres, de Glutiarinalia *x* mansiones
septem, quam ille Alexander magnus Macedo fabricavit. De illa usque
in montem Sina mansiones octo, si compensaria *y* volueris ambulare
per eremum, sin autem per Egyptum mansiones xxv. *z*

Urbicus dicebatur prepositus imperij, qui ad septem imperatores **XX**
prepositus fuit, & coronas ipsis imperatoribus in capite imponebat, *a*
& ipse eas de capitibus eorum deponebat similiter & ipse eos castiga-
bat. *b* De Ierosolima civitate locus est, habens tertium miliarium, *c* ubi

a. D. Sarapha. — b. B., C., E. ipsa
est. — c. D. fuscitavit. — d. D. He-
lisei. — e. B., C., E. duo miliaria.
— f. D. resurrectione sancti L. —
g. D. dominico. — h. B., C., E.
conmovit; B., E. celebrant annua-
tim. — i. duodecim *add.* B., C., L. —
k. D. Hiesunaue. — l. B., C., E. id
est Hiesunta. — m. D. Filadelphia.
— n. B., C., E. Gerena. — o. D.
Voftrada. — p. D. Mafcoga, Dara.

q. D. Capitulia. — r. D. Chanac.
— s. B., C., E. catulus. — t. E.
Virrican. — u. D. Probatas, Sab-
batis. — v. C., E. Caricina. — w. D.
Eluzath. — x. B., C., E. Eulath villa.
— y. D. compendiaria; B., E. compen-
saria. — z. sin autem . . . xxv
deeß in D. — a. D. ponebat. —
b. D. & conservabat. — c. D. est
locus tertio miliario de Hierusalem
civitate.

sancta Maria mater Domini dum iret in Bethleem, descendit de asina, fedit supra petram & benedixit eam. Ipse vero prepositus Urbicius ipsum lapidem incidit, & fecit eum quadrum in modum altaris, volens *a* eum Constantinopolim dirigere, & dum ad portam Sancti Stephani veniret, iam amplius eum movere non potuerunt, *b* quem lapidem unum iugum boum ducebat, & dum viderent quia nullatenus potuerunt eum movere in ante, revocatus *c* est ad sepulcrum Domini, & ibi altare de ipsa petra factum est, & de ipso altare communicatur. Tamen post sepulcrum Domini est. Ipse vero Urbicius prepositus sub Anastasio imperatore Constantinopolim moritur; quem Urbicium terra non recepit, *d* tercio *e* eum de sepulcro foris iactavit.

XXXVI Fabricavit Anastasius imperator in Mesopotamia civitatem, que civitas Dara*f* dicitur, tenet in longitudine miliaria iij *g* propter Persos, & quando in provincia imperatoris ad predandum veniebant, ibi fossatum figebant, quia aqua alibi non invenitur, *h* nisi ibi. De qua civitate fluvius exit, & intra muros civitatis *i* mergit sub terra, quia ipse fluvius omnis muro cinctus est. Civitas Metellini *k* in Perfa Armenia est, ipsa est metropolis. Alia civitas Arcauso, *l* alia Cocurso, alia Germanicia. In Persida *m* ubi iacet corpus sancti Danielis Susa dicitur civitas, xxx *n* miliaria habet de Babilonia; ibi sunt tres pueri. In qua civitate habitatio hominum non est propter serpentes & ypocentauros. Hoc Eudoxius diaconus dixit, qui de ipsa provincia est.

V Inventio sancte Crucis, quando inventa est ab Helena matre Constantini, vj nonas mai; exaltatio sancte Crucis *o* xviii *p* kalendas octobris, quando per vij dies in Hierusalem ad sepulcrum Domini *q* misse celebrantur, & ipsa crux offenditur.

XXXV In provincia Cilicia Egea dicitur civitas, ubi quadraginta dies mercia geruntur, & nemo de eis aliquid requirit, *r* set post quadraginta dies qui inventus negotium agere *s* fiscali *t* reddit. Civitas Tarso in provincia Cilicie est, unde Appollonius *u* fuit. De Tarso *v* usque Adamnam civitatem miliaria xxx. De Dana usque ad Masista xxx. *w* De Masista usque ad Anasiam usque Egeas miliaria. De Egeas usque Alexandria Graviosa miliaria lx. Ab Alexandria usque *x* Antiochiam miliaria lx. De Antiochia usque in Quiro, ubi sunt sanctus Cosmas & Damianus, qui ibi & percussi sunt, *y* miliaria lx. De Quiro usque Barba-

a. *B., C., E.* iubens. — b. *D.* potuit. — c. *B., E.* revolutum. — d. *B., E.* suscipit. — e. *D.* testio. — f. *B., C., E.* Clara. — g. *B., C., E.* iij. — h. *D.* aque nullatenus inveniuntur. — i. *D.* ad capud civitatis. — k. civit. Met. *deest in B., C., E.* — l. *B., C., E.* Aravis. — m. *D.* Pisidia. — n. *B., C., E.* xx. — o. vj nonas ... crucis *deest*

in D. — p. *D.* xvij. — q. *D.* ad sanctum Domini. — r. *B., C., E.*, reddit. — s. *D.* gerere. — t. *C.* foscalia; *E.* fiscalia. — u. *D.* Appollius. — v. *D.* Tarfa. — w. de Dana . . . xxx *deest in B., C., E.* — x. *D.* Alexandria acuto sausa. — y. *B., C., E.* qui ibi passii sunt.

riffo, ubi paffi funt *a* fanctus Sergius & Baccus, miliaria lx. *b* De Barbariffo Heneapoli *c* in Calonico *d* miliaria octoginta. De Calonico ufque Constantina miliaria nonaginta. *e* De Constantina in Ediffa *f* mille octoginta, ubi Abgarus rex fuit, *g* qui domino Chrifto fcripfit. De Ediffa ufque in Dara *h* miliaria c viginti. De Dara ufque in Amiada *i* miliaria octoginta, que eft ad fines Perfarum. De Amiada ufque Ramuffa miliaria decem & novem. *k*

Hec eft menfura vel fapientia partibus Orientalis. Explicit. l

a *D.* percuffi funt. — *b.* de Quiro . . . lx *deeft in C.* — *c.* *B., C., E.* Creapoli. — *d.* *B., C., E.* Calenico. — *e.* *D.* lx. — *f.* *D.* Defa. — *g.* *D.* manebat. — *h.* *C.* Diara. — *i.* *C.*

Aminada, — *k.* *D.* xvij. — *l.* hec eft . . . explicit tantum *A.*; *idem codex addit quæ fequuntur*: habet in finem miliaria numero ccclxxxvij, paffus ccclxxx.

VII

ANTONINI MARTYRIS

PERAMBULATIO

LOCORUM SANCTORUM

[circa 570]

CODICES MANUSCRIPTI

QUIBUS USUS EST EDITOR.

- G.* Cod. membran. in bibliotheca veteris abbatiae Sangallensis, 133, min. 8°,
fæc. IX.
- B.* Cod. membran. in bibliotheca publica Bruxellenfi, 2922, min. 4°, fæc. IX.
- Bern.* Cod. membran. in bibliotheca civitatis Bernensis, 582, 8°, fæc. IX,
feu X.
- P.* Cod. membran. in bibliotheca nationali Parisienfi, lat. 12,277, fæc. XI.
- L.* Cod. membran. in museo Britannico, Addit. 15,219, 4°, fæc. XII.
- V.* Cod. membran. in bibliotheca imperiali Viindobonenfi, 4°, fæc. XII,
feu XIII.
- Vat.* Cod. membran. in bibliotheca Vaticana, 636, A, f^o, fæc. XIII.
- C.* Cod. membran. veteris abbatiae Caduini, min. f^o, fæc. XV.
- Ber.* Cod. membran. in bibliotheca regia Berolinenfi, lat. 32, 8°, fæc. XV.
- M.* Fragmentum membran. in bibliotheca regia publica Monaceni, Docen
R d^a, 12°, fæc. X.

DE LOCIS SANCTIS

QUÆ PERAMBULAVIT

ANTONINUS MARTYR

* *
* *

I. *Constantinopolis, Cyprus, Antaradus, Tripolis, Byblus, Trieris, Berytus.*

PRECEDENTE^a beato Antonino Martyre una cum collega suo, ex eo quod civitatem *Placentiam* egressus sum, in quibus locis sum peregrinatus, vie^b vestigia Christi sequi cupiens & miracula prophetarum pervidere, edicere curabo.

Ita exeuntes de *Placentia Constantinopolim* venimus, de qua egressi venimus in insulam *Cyprum*, in civitatem *Constantiam*, in qua requiescit sanctus Epiphanius: civitatem pulchram & deliciosam, ornatam palmis dactylorum. Deinde venimus in partes *Syrie*, in insulam *Antaradum*, & inde venimus in *Tripolim* *Syrie*, ubi requiescit sanctus Leontius, que civitas tempore Iustiniani imperatoris subversa est terre motu cum aliis civitatibus. Venimus inde *Byblum*, que & civitas cum hominibus subversa

a. In aliquibus codd. procedente. — b. P.

est; item in civitatem *Trierim*, que & ipsa subversa est similiter. Deinde venimus in civitatem splendidissimam *Berytum*, in qua nuper fuit studium litterarum: que & ipsa subversa fuit. Dicente nobis episcopo civitatis, cui cognite fuerant persone nominatim, exceptis peregrinis triginta millia ad breve misere hic perierunt. Ipsa civitas iacet sub montanis *Libani*.

II. *Sidon, Asclepius, Sarepta, Tyrus, Ptolemais.*

A Beryto venimus *Sidonem*, que & ipsa ex parte ruit & adheret Libano. Homines in ea pessimi. Et illic currit fluvijs *Asclepius*, & fons inde surgit. De Sidone venimus *Sareptam*, que civitas modica & valde christiana est: in qua cenaculum est, quod factum fuerat Helie, & lectus, ubi recubuit, & alveus marmoreus, ubi illa mulier fermentavit. In quo loco multa offeruntur, & virtutes multe illic fiunt. Exeuntes de Sarepta venimus in civitatem *Tyrum*, a Sarepta milliario septimo. Tyrus civitas habet homines potentes: vita pessima, tanta luxuria, quanta dici non potest, gynceca publica, & olofericum & diversa genera relarum. Exinde venimus *Ptolemaidam*, civitatem honestam, ubi invenimus monasteria bona.

III. *Sycaminum, castra Samaritanorum, monasterium Helisei in monte Carmelo, Porphyriion.*

Contra Ptolemaidem, sexto milliario, civitas est, que vocatur *Sycaminum*, sub monte *Carmelo*, ubi, milliario a Sycamino, sunt *castra Samaritanorum*, & supra ipsa castra, milliario semis, *monasterium Helisei* prophete, ubi occurrit ei mulier, cuius filium suscitavit. In monte Carmelo invenitur petra modica rotunda, que, quando agitur, sonat, quia solida est. Talis est virtus petre: si suspensa fuerit

mulieri vel cuicumque animali, iactum nunquam faciet.
Ad millia sex aut septem civitas *Porphyriion*.

IV. *Diocefarea, Cana.*

De Ptolemaida misimus maritima & venimus in fines *Galilee*, in civitatem *Diocefaream*, in qua adoravimus amulam & canistellum sancte Marie. In ipso loco erat & cathedra, in qua sedebat, quando ad eam angelus venit. Deinde milliario tertio venimus in *Canam*, ubi ad nuptias fuit Dominus, & accubuimus in ipso accubitu, ubi ego indignus parentum meorum nomina scripsi. Hydrie due ibi sunt, ex quibus unam implevi aqua & protuli ex ea vinum, & in humerum plenam levavi & obtuli ad altare: & in ipso fonte pro benedictione lavimus.

V. *Nazareth.*

Deinde venimus in civitatem Nazareth, in qua sunt multe virtutes. Ibi etiam pendet in *synagoga* tomus, in quo Dominus ABC habuit impositum: in qua etiam *synagoga* posita est trabs, ubi Dominus cum aliis sedebat infantibus, que trabs a christianis agitur & sublevatur; Iudei vero nullo modo eam agitare possunt, sed nec permittit se foras tolli. *Domus sancte Marie basilica* est, & multa ibi sunt beneficia de vestimentis eius. In civitate vero illa tanta est gratia mulierum hebrearum, ut in terra illa inter Hebreas pulchriores non inveniantur, & hoc a sancta Maria sibi concessum dicunt; nam & parentem suam dicunt fuisse. Et dum nulla sit caritas Hebreis erga Christianos, ille omnes sunt caritate plene.

Provincia paradiso similis, in tritico & in frugibus similis Egypto. Modica quidem est terra, sed precellit in vino & oleo, pomis ac melle. Sed & milium est ibi extra naturam altum nimis, super flatum hominis talea grossa.

VI. *Tabor, Neapolis.*

De Nazareth venimus in montem *Tabor*, qui mons exit in medio campetri: terra viva, tenens in circuitu millia sex, in ascensu millia tria, sursum ad unum milliarium planus. In quo sunt tres ecclesie,^a ubi dixit Petrus ad Iesum: *Faciamus hic tria tabernacula.* In circuitu montis diverse sunt civitates, que in Libro regum leguntur. De *Tabor* venimus in civitatem, que alio tempore appellata est *Sichem*,^b nunc vero dicitur *Neapolis*: in qua puteus est, ex quo Dominus a muliere samaritana aquam petiit. Ibi que facta est basilica in honorem sancti Iohannis Baptiste, & ipse puteus est ante cancellos altaris, & fitula ibidem, de qua dicitur, quod Dominus biberit. Multi egri ibi veniunt & sanantur.

VII. *Tiberias, mare, Capharnaum, Ior & Dan, Iordanis, Gadara, therme Helie, fluvius Gadara.*

Deinde venimus ad *mare Tiberiadis*, in civitatem *Tiberiadem*, in qua sunt therme salie; nam aqua maris ipsius dulcis est, quod mare circuit millia octo. Deinde venimus in civitatem *Capharnaum*, in domum beati Petri, que est modo basilica. Inde transeuntes per castra vel vicos aut civitates, venimus ad duos fontes, hoc est, *Ior & Dan*, qui in unum confluunt & vocantur *Iordanis* parvus; ingreditur mare, pertransit totum pelagus & exit in alio littore maris. Revertentes venimus in locum, ubi *Iordanis* egreditur mari, & in ipso loco transivimus *Iordanem*, & venimus in civitatem, que vocatur *Gadara*, que & *Gabaon* dicitur. In ista parte, milliario tercio ab urbe, sunt aque calide, que appellantur *therme Helie*, ubi leprosi mun-

a. G. basilice. — b. *Sic ego, al. Samaria.*

dantur. Ibi est xenodochium ad publicas delicias. Hora vespertina mundantur therme. Ante ipsum clibanum aque grande est folium, quod dum impletum fuerit, omnia ostia clauduntur. Et per porticum mittuntur intus infirmi cum luminaribus & incenso, & sedent in illo folio tota nocte, & dum soporati fuerint, videt ille, qui curandus est, aliquam visionem, & dum eam recitaverit, abstinentur ipse therme septem diebus, & intra septem dies mundantur. Ibi que mortuus est collega noster Iohannes de Placentia, maritus Thecle. Ipse *fluvius* calidus, qui *Gadara* dicitur, descendit torrens & intrat Iordanem, & ex ipso ampliatur Iordanis & maior fit.

VIII. *Scythopolis, Sebaste, Samaritani infesti.*

Et tunc descendimus per Galileam iuxta Iordanem, transcentes multas civitates, que leguntur, & venimus in civitatem, metropolim Galilee, que vocatur *Scythopolis*, in monte positam, ubi sanctus Eusebius^a multas operatus est virtutes. Exinde descendimus per aliqua^b loca *Samarie*^c in civitatem *Sebasten*, in qua requiescit Heliseus propheta. Descendentes per campestria, per civitates & *vicos Samaritanorum* & plateas, unde transivimus, veniebant post nos Iudei paleis vestigia nostra incendentes. Tanta est illis execratio Christi, ut vix christianis quidem responsum faciant, & sunt ratione, ut quod ab illis emere vis, non tangas, antequam pretium des: quodsi tetigeris & non comparaveris, mox scandalizabuntur. Nam foris vicum condomam habent positam & in ipsa talem personam, que dat responsum venientibus; nummos autem non accipiunt de manu tua, sed in aquam proicies eos, & denunciant tibi, quando ingrediaris. Tu vero noli

a. ? Sic ego, al. Iohannes, ubi Dominus. — b. P. alia.

c. Omitto & Iudee.

exspuere; si enim exspueris, scandalizabuntur. Sero autem purificant se in aqua & sic ingrediuntur in vicum aut civitatem.

IX. *Locus quinque panum, baptismi dominici, transitus
Israelitarum, Hermon, ros medicis serviens,
ubi baptizabat Iohannes.*

Deinde venimus in locum, ubi Dominus de quinque panibus & duobus piscibus quinque millia hominum satiavit, exceptis parvulis & mulieribus, in extensa campania habente oliveta & palmeta. Exinde venimus in locum, ubi baptizatus est Dominus. In ipso loco filii Israel transferunt Iordanem, & filii prophetarum perdidit securim, & ex ipso loco Helias assumptus est in celum. Ibi que est mons Hermon modicus, qui legitur in Psalmo. Ad pedes montis ipsius ascendit de fluvio nubes hora prima oriente sole, & venit Hierosolymam super basilicam, que est in Sion, & super basilicam ad monumentum Domini^a & super basilicam sancte Marie & sancte Sophie, que fuit pretorium, ubi auditus est Dominus. Super hec loca descendit ros sicut pluvia. Colligunt eum medici, & in ipso coquunt omnes confectiones pro xenodochiis; nam multi languores sanantur ibi, ubi cadit ipse ros, de quo propheta David canit: *Sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion.* In illa parte Iordanis est fons, ubi baptizabat Iohannes. Inde usque ad Iordanem millia duo. In ipsa valle inventus est Helias, quando ei corvus deferebat panem & carnes. In circuitu vallis ipsius multitudo eremitarum est.

a. *Tantum G.* super basil. ad mon. D.

X. *Salamaida, therme Moysis, mare Salinarum, Segor, monumentum Abfalonis.*

Et ibi prope est civitas, que vocatur *Salamaida*, ubi remanserunt due semis tribus filiorum Israel, priusquam transirent Iordanem. In quo loco therme sunt, que vocantur *therme Moysis*, ubi etiam leprosi mundantur. Et ibi est fons aquam habens dulcissimam, que pro cathartico bibitur, & multos sanat languores, non longe a *mari Salinarum*, in quod Iordanis ingreditur subtus Sodomam & Gomorrhham: ad cuius littus bitumen & sulphur colligitur. In quo mari mense Iulio & Augusto & usque medium septembrem toto die iacent leprosi; ad vesperum autem lavantur in ipsis thermis Moysis & aliquoties, quos vult, Dominus mundat; nam in generalitate est aliqua paramitia [*Παραμύθια*]. In quo mari nihil invenitur vivificatum; nec ligna, nec palee ibi natant, neque homo natare potest, sed quidquid in illud proiectum fuerit, in profundum demergitur. De Iordane usque ad locum illum, in quo Moyses de corpore exivit, sunt millia octo, & exinde non multum longe ad *Segor*, in quibus locis sunt multi eremite. Vidimus & ibi *monumentum Abfalon*, filij David.

XI. *Jordanis, epiphania.*

Tenuimus *theophaniam iuxta Iordanem*, & fiunt mirabilia in illa nocte in loco, ubi baptizatus est Dominus. Et est ibi tumulus cancellis circumdatus, & in loco, ubi aqua rediit in alveum suum, posita est crux lignea intus in aqua, & gradus descendunt usque ad aquam ex utraque parte ripe strata marmore. In vigiliis theophanie grandes fiunt vigilie, magnus ibi fit conventus populorum, & gallo quarta aut quinta vice canente, fiunt matutine. Completis matutinis, albescente die, procedunt diaconi

ad sacra myſteria ſub divo & tenent ea, deſcendit ſacerdos in fluvium, & hora, qua ceperit benedicere aquam, mox Iordanis cum magno ſtrepitu poſt ſe revertitur & ſtat aqua ſuperior, uſque dum baptiſmus perficiatur; inferior vero fluit in mare, dicente Pſalmiſta: *Mare vidit & fugit; Iordanis converſus eſt retroſum*. Et nunc omnes Alexandrini, qui naves habent, cum hominibus calatos plenos aromatibus & balfamo tenentes, hora, qua ſacerdos benedixerit fontem, antequam incipiant baptizare, fundunt illos calatos in fluvium & tollunt inde aquam benedictam, & exinde faciunt aquam aſperſionis in navibus ſuis, antequam exeant ad navigandum. Baptiſmo completo, omnes deſcendunt in fluvium pro benedictione, induti ſindonibus (& aliis multis ſpeciebus), quas ſibi ad ſepulturam ſervant. Omnibus perfectis, aqua revertitur in locum ſuum. Et unde ſurgit Iordanis a mari Tiberiadis uſque ad mare Salinarum, ubi deficit, ſunt millia cxxx.

XII. *Spelunca puellarum, monaſterium S. Iohannis.*

In ipſa vero ripa Iordanis eſt ſpelunca, in qua ſunt *cellule ſeptem cum ſeptem puellis*, que illuc infantule mittuntur, & cum aliqua ex eis mortua fuerit, in ipſa cellula ſepelitur, & alia cellula inciditur, & mittitur in eam alia infantula, ut numerus ſtet. Habent foris, qui eis cibaria parant. In quem locum cum magno timore ingreſſi ſumus ad orationem; nullius ibi faciem vidimus. In ipſo loco dicitur eſſe ſudarium, quod fuerat ſuper caput Ieſu. Super Iordanem, non multum longe a Iordane, ubi baptizatus eſt Dominus, eſt *monaſterium Sancti Iohannis* valde magnum, in quo ſunt xenodochia duo. In iſta vel in illa ripa Iordanis per loca ſubmontana inveniuntur ſerpentes, de quibus theriaca conficitur. Inde venimus Iericho.^a

a. *In aliis mſſ.* ad Iordanem.

XIII. *Iericho, Galgala, campus facer Domini.*

De Iordane usque ad *Iericho* sunt millia sex. *Iericho* in oculis omnium^a videtur ut paradifus. A terre motu muri diruti. Domus Raab stat, que est xenodochium, & ipsum cubiculum, in quo exploratores depofuit, est *oratorium Sancte Marie*. Lapides vero illi, quos levaverunt filij Iſrael de Iordane, non longe a civitate *Iericho* poſiti ſunt in baſilica poſt altare, & ante baſilicam eſt *campus facer Domini*, in quo Dominus manu ſua feminavit, ferens ſatum uſque ad modios tres, qui etiam bis in anno colligitur, at menſe februario, ut exinde in paſcha communicetur. Cum collectum fuerit, aratur & iterum cum reliqua meſſe colligitur, & nunquam ſeritur, ſed ex ſe profert ſemen.

XIV. *Fons Helifei.*

At vero fons aque, quam indulcavit Helifeus propheta, irrigat omnem *Iericho*, ubi naſcitur vinum potens,^b quod febricitantibus datur. Ibi naſcuntur daſtyli, ex quibus mecum adduxi in provinciam & unum domino Paterio patricio dedi. Ibi naſcitur & cedrus de cubitis xl & virga faſiola pedes duos longa. Ibi eſt & vitis, unde in aſcenſione Domini plene ciſte racemis in monte Oliveti venales ſunt, & in pentecoſte muſtum & exinde calata plena proponuntur.

XV. *Arbor Zachei, Sodoma & Gomorrha, ſtatua ſalis.*

Exeuntes de *Iericho* venimus contra Hieruſalem. Non longe a civitate *Iericho* eſt illa *arbor*, in quam *Zacheus* aſcendit, ut videret Dominum, & intra^c oratorium incluſa

a. P. hominum. — b. B., P., Ber. potifcon. — c. G., al. infra.

est, & per tectum desuper sicca videtur. Igitur exeuntes porta^a de Iericho, ab oriente contra occidentem venientes, in sinistra manu intravimus favillas^b Sodome & Gomorrhe, super quam provinciam descendit semper nubes obscura cum odore sulphureo. Quod vero dicunt de statua^c uxoris Loth, quod lingendo ab animalibus minuatur, non est verum, sed stat in eo statu, in quo fuit.

XVI. Bahurim, Bethania, mons Oliveti.

Ascendentes per montana Hierosolymorum, non longe ab Ierusalem, venimus in Bahurim. Inde revertentes ad sinistram ad oppida montis Oliveti, venimus in Bethaniam, ad monumentum Lazari. Respicientes valles illas & perambulantes monasteria multa & mirabiliorum loca, vidimus multitudinem inclusorum virorum ac mulierum in monte Oliveti. Et sursum in monte, ubi Dominus ascendit ad patrem,^d vidimus mirabilia multa & cellulam, ubi clausa fuit vel iacet Pelagia in corpore, & in ipso monte iacet Iacobus Zebedei & Cleophas & multa corpora sanctorum.

XVII. Vallis Gethsemane sive Iosaphat, basilica Sancte Marie, Hierosolyma, templum.

Descendentes de monte Oliveti, venimus in vallem Gethsemane, in locum, ubi traditus est Dominus: in quo sunt tria accubita, in quibus ille accubuit, & nos pro benedictione accubuimus. Et in ipsa valle est basilica Sancte Marie, quam dicunt domum eius fuisse: in qua monstratur sepulcrum, de quo dicunt sanctam Mariam ad celos fuisse sublatam. Ipsa vallis Gethsemane, inter montem Sion & montem Oliveti posita,^e ibidem vocatur Iosaphat.

a. G., al. om. porta. — b. G., al. villas, villis. — c. Addo statua. — d. In pluribus mss. ubi & iudicare

veniet. — e. Ed. Iul. And. inter. posita.

De Gethsemane ascendimus ad portam *Hierosolyme* per gradus multos. In dextra parte porte est olivetum & ficulnea, in qua Iudas laqueo se suspendit, cuius talea stat munita petris. Hec est porta civitatis, que coheret porte speciose, que fuit *templi*: cuius liminare & trabulatio stat.

XVIII. *Monumentum Domini.*

Osculantes proni in terram, ingressi fumus in sanctam civitatem, in qua perreximus ad monumentum Domini, adorantes ipsum. Monumentum, in quo corpus Domini Iesu Christi positum fuit, in naturale excisum est petra. Lucerna erea, que illo tempore ad caput ipsius posita fuit, ibi ardet die noctuque: ex qua benedictionem accepimus, & recomposuimus eam. In quod monumentum de foris mittitur terra, & ingredienti exinde benedictionem tollunt. Lapis, unde clausum fuit monumentum, ante os monumenti est: color^a vero petre, que excisa est de petra Golgotha (dignosci non potest); nam ipsa petra ornata est ex auro & gemmis. Postmodum de ipsa petra factum est altare in loco, ubi crucifixus est Dominus Iesus. Petra vero monumenti veluti molaris est infinite ornata: virgis ferreis pendent brachialia, dextrocheria, murene, monilia, annuli capitulares, cingula gyrata, balthei & corone imperatorum ex auro & gemmis, & ornamenta plurima de imperatricibus. Monumentum sic quasi in modum mete est coopertum ex argento & sub soles aureos ante monumentum altare positum.

XIX. *Golgotha.*

A monumento usque ad Golgotha sunt gressus octoginta. Ab una parte ascenditur per gradus, ubi Dominus noster ascendit ad crucifigendum. In loco, ubi crucifixus

a. G. viride.

fuit, paret cruor sanguinis in ipsa petra. In latere petre est *altare Abrahe*, ubi ibat offerre Isaac. Ibi & *Melchisedec* obtulit *sacrificium*, quando Abraham revertebatur cum victoria a cede Amelech. Tunc ibidem dedit ei Abraham omnem decimationem in hostias. Iuxta altare est crepatura,^a ubi ponis aurem & audies flumina aquarum, & si iactas malum, pomum aut aliquid, quod natate potest, & vadis ad Siloam fontem, & ibi suscipies. Inter Siloam & Golgotham credo esse milliarium. Hierosolyma aquam vivam non habet preter Siloam fontem.

XX. *Basilica Constantini, cubiculum cum cruce.*

De Golgotha usque ad locum, ubi inventa erat crux, sunt gressus quinquaginta. In *basilica Constantini* coerente circa monumentum vel Golgotha, in atrio ipsius basilice, est *cubiculum*, ubi *lignum sancte crucis* positum est, quod adoravimus & osculati sumus; nam & titulum, qui super caput Iesu positus erat, &^b in quo scriptum est: *Iesus Nazarenus, rex Iudeorum*, vidi & in manu mea tenui & osculatus sum. Quod lignum crucis de nuce est. Procedente sancta cruce ad adorandum de cubiculo suo & veniente in atrium, ubi adoratur, eadem hora stella apparet in celo & venit super locum, ubi crux residet. Et dum odoratur crux, stat supra eam stella, & offertur^c oleum ad benedicendum ampullis mediis; hora vero, qua tetigerit lignum crucis has ampullas, mox ebullit oleum foras, & nisi citius claudantur, totum refunditur foras. Revertente cruce in locum suum, stella pariter revertitur, & post reclusam crucem ultra non apparet stella. Etiam ibi est spongia & canna, de quibus legitur in Evangelio, de qua spongia aquam bibimus. Ibi est & calix onychinus, quem benedixit in cena Dominus, &

a. G., in aliis miss. cripta, scripta. — b. Addidi. &. — c. G., al. offertur.

alie multe virtutes : species beate Marie in superiori loco & zona ipsius & ligamentum, quo utebatur in capite. Ibi sunt & septem cathedre marmoree seniorum.

XXI. *Turris David.*

Inde ascendimus in *turrim David*, ubi psalterium decantavit. Magna est valde, in qua sunt monasteria in cenaculis singulis: que turris quadrangula & opus sculptum,^a non habens rectum. In quam etiam Christiani pro devotione ad mansionem ascendunt, &, circa mediam noctem surgentes, audiunt voces murmurantium deorsum in valle Iosaphat ad loca contra Iordanem, que respiciunt ad Sodomam & Gomorrham.

XXII. *Basilica Sancte Sion & monasterium.*

Deinde venimus in *basilicam Sanctam Sion*, ubi sunt mirabilia multa, inter que est, quod legitur de *lapide angulare*, qui reprobatus est ab edificantibus. Ingressus Dominus in ipsam ecclesiam, que fuit domus sancti Iacobi, invenit lapidem istum deformem in medio iacentem, tenuit eum & posuit in angulum: quem tenes & levas in manibus tuis, & ponis aurem in angulo ipso & sonabit in auribus tuis quasi multorum hominum murmuratio. In ipsa ecclesia est *columna, ubi Dominus flagellatus est*, in qua columna tale est signum: dum eam quidam amplexus fuisset, pectus eius adhesit in ipso marmore, & manus ambe & palme & digiti in ipsa petra apparent, ita ut inde pro singulis languoribus mensura tollatur, & qui circa collum habent, sanantur. In ipsa columna est cornu illud, de quo reges ungebantur, & David. Ibi est & *corona spinea*, qua Dominus fuit coronatus, & *lancea*, de qua in latere percussus,

a. P. sculptum.

& lapides multi, cum quibus lapidatus est Stephanus. Ibi est & *columna*, in qua crux posita fuit *beati Petri*, qua crucifixus est Rome. Ibi est *calix apostolorum*, in quo, post resurrectionem Domini, missas celebrabant, & multa alia mirabilia, que non recolo. Ibi est *monasterium* puellarum, & vidi testam hominis inclusam in loculo aureo, ornato gemmis, quam dicunt esse caput martyre Theodote: in qua multi aquam pro benedictione bibunt & ego bibi.

XXIII. *Basilica S. Marie, xenodochia, pretorium seu basilica S. Sophie, ruine templi, aque decursus ad Siloam.*

De Sion venimus in *basilicam Sancte Marie*, ubi est congregatio magna monachorum, ubi sunt & *xenodochia* virorum ac mulierum: susceptus peregrinus sum: mense innumerabiles, lecti egrorum sunt amplius tria millia. Et oravimus in *pretorio*, ubi auditus est Dominus, & modo est *basilica Sancte Sophie*. Ante *ruinas templi* Salomonis, sub platea aqua decurrit ad *fontem Siloam* secus *porticum Salomonis*. In ipsa basilica est sedes, in qua sedit Pilatus, quando Dominum auditus; petra autem ibi est quadrangula, que stabat in medio pretorio. In eam levatus est Dominus, quando auditus est a Pilato, ut ab omni populo audiretur & videretur, ibique vestigia illius remanserunt: pedem pulchrum, modicum, subtilem, staturam communem, faciem pulchram, capillos subanellatos, manum formosam, digitos longos imago designat, que, illo vivente, picta & posita est in ipso pretorio. Etiam de petra illa, ubi stetit, multe sunt virtutes: tollentes de ipsius vestigiis pedum mensuram, ligant pro singulis languoribus & sanantur. Et ipsa petra ornata est auro & argento.

XXIV. *Porta antiqua, locus Ieremie, Siloe, basilica, piscina, Cedron.*

Exinde venimus ad arcum,^a ubi *antiqua porta* fuit civitatis. In ipſo loco ſunt *aque* putride, in quas miſſus eſt *Ieremias* propheta. Ab arcu illo deſcendentes ad *fontem Siloam* per gradus multos, vidimus *basilicam volubilem*, ſubtus de qua furgit *Siloe*: que habet folia duo ex marmore manu hominis facta: inter folium & folium clauſura cancellorum: in uno^b pro benedictione lavantur viri & in alio mulieres. In quibus aquis multe virtutes oſtenduntur, imo & leproſi mundantur. Ante atrium eſt *piscina grandis* manu hominis munita, in qua populus lavatur affidue; nam ſolis certis horis fons ipſe irrigat aquas multas, que deſcendunt per vallem Gethſemane, que & *Iofaphat* vocatur, uſque ad *Iordanem* in loco, ubi deficit in mare *Salinarum* ſubtus *Sodomam* & *Gomorrhama*.

XXV. *Fons Siloa, basilica S. Stephani, Dioſpolis, columna flagellationis.*

Fons *Siloa* modo intra^c civitatem incluſa eſt, quia *Eudocia*, imperatrix ipſa, addidit muros in civitate, & ipſa munivit *basilicam* & *ſepulcrum ſancti Stephani*, & ipſa ſuum habet ſepulcrum iuxta ſepulcrum ſancti *Stephani*, & inter ſepulcra ſunt greſſus ſex.^d Et ipſe ſanctus *Stephanus* requieſcit foris portam ſagitte iactu, ad viam, & illa porta ex nomine ipſius vocatur. Et eſt ad viam, que reſpicit ad occidentem, que deſcendit ad *Ioppen* & *Cefaream* *Paleſtine* vel *Dioſpolim* civitatem, que antiquitus dicebatur *Azotus*: in qua requieſcit ſanctus *Georgius martyr*.

a. *P. archam, C. aream.* — b. *B.*

c. *G., al. infra.* — d. *Ed. principis p. 20, al. gr. 20, imo 26.*

In ipsa media via, non multum longe a civitate, est *columna* marmorea, ad quam Dominus prius ducebatur ad *flagellandum*: que fugiens levata a nube & posita est in ipso loco. Et in tantum cognoscitur verum esse, quia non basim habet, ubi debet esse fundata, sed sic stat super terram & agitur: in cuius summitate crux ferrea posita est, & per scalam ascenditur, & sunt ibi luminaria & incensum, in quo loco demones mundantur. Nam & in ipsa provincia multas virtutes ostendit beatus Georgius.

XXVI. *Akeldama.*

Itaque exeuntes a Siloa fonte, venimus in agrum, qui, comparatus pretio sanguinis, vocatur *Akeldemac*, hoc est, ager sanguinis, in quo omnes peregrini sepeliuntur. Inter ipsa sepulcra sunt cellule servorum Dei, ubi fiunt multe virtutes, & per loca sunt inter monumenta vinee & pomeria.

XXVII. *Piscina natatoria, alia basilica S. Marie, Isitius.*

Revertentes in civitatem, venimus ad *piscinam natatoriam*, que quinque porticus habet, & in una earum est *basilica Sancte Marie*, in qua multe fiunt virtutes. Ipsa vero piscina modo redacta est in stercore, & ibi lavantur omnia, que sunt necessaria in civitate. Vidimus & in uno angulo tenebroso catenam ferream, qua se laqueaverat infelix Iudas. Item exeuntes a porta maiore,^a venimus ad locum, ubi requiescit *Isitius*, qui ibidem in corpore iacer: ubi etiam erogantur pauperibus & peregrinis panes, quos deputavit beata Helena.

a *Tantum Vat.* portam natatoriam.

XXVIII. *Sepulcrum Rachel, Rama, fons & ecclesia Beate Marie.*

Via, que ducit Bethlehem, milliario tertio a Ierufalem, iacet *Rachel* in corpore, in fine loci, qui vocatur *Rama*. In ipfo loco vidi, in media via, de petra exire *aquam*, ad arbitratum ufque ad sextarios *sex*,^a unde omnes complent ad fatietatem bibendi, & neque minuitur, neque augetur, & est fuavis ad potandum, dicunt, eo quod *beata Maria*, fugiens in *Egyptum*, in ipfo loco fedit cum puero & fitivit, & fic continuo emanaviffet ipfa aqua. Ibi modo *ecclesia* constructa eft.

XXIX. *Bethlehem, monumentum S. Hieronymi, ad S. Davidem.*

Inde ufque *Bethlehem* milliaria tria. Et *Bethlehem* eft locus fplendidus: fervi Dei multi. Ibi eft fpelunca, ubi natus eft Dominus: in qua eft prefepe ex auro & argento ornatum, & die noctuque^b luminaria ibi fiunt. Os vero fpelunce ad ingrediendum anguftum omnino. *Hieronymus* presbyter in ipfo ore fpelunce ipfam petram fculpsit, & *monumentum* fibi fecit, ubi & pofitus eft. Medium milliarium a *Bethlehem*, in suburbio, iacet *David* in corpore, fimul & *Salomon*, filius eius, duo monumenta, & appellatur locus ille *basilica Sancti David*; fed & infantes, quos occidit *Herodes*, in ipfo loco habent monumentum, & omnes in una requiefcunt domo, & aperiuntur fepulcra & videntur eorum offa. Ante *Bethlehem* eft monafterium muro cinctum, in quo eft multitudo monachorum congregata.

a. *Al.* vii. — b. *Al.* iugiter.

XXX. *Mambre, Hebron.*

De Bethlehem usque ad *ilicem Mambre* sunt millia viginti tria,^a in quo loco requiescunt Abraham & Isaac & Iacob & Sara, simul & ossa Ioseph. Est *ibi basilica* edificata in quadriporticus, atrium in medio discoopertum, & per medium discurrit cancellus, & ex uno latere intrant Christiani, ex alio Iudei, incensa facientes multa. Depositio Iacobi in terra illa die primo post natalem Domini devotissime ab omnibus celebratur, ita ut ex omni terra Iudeorum conveniat innumerabilis multitudo, incensa ferens multa vel luminaria, & munera dans fervientibus^b *ibidem*.

XXXI. *Mons, ubi occidit David Goliath, & ubi obiit Saul.*

Item revertentes in Ierusalem, descendimus in viam, que vadit Gazam & Ascalonem. Milliario vigesimo de Hierusalem venimus in montem,^c *ubi occidit David Goliath*, ubi & *mortuus* est Saul & filius eius Ionathas. Iacet ibi Goliath in media via, ad caput habens acervum ingentem lignorum & super eum congeriem petrarum, ita ut ad millia viginti non possis invenire lapidem, quem movere possis, quia usus est talis: quoties quis illuc transferit, ternos secum defert lapides & eos proiicit super ipsum tumulum. Sic & nos similiter fecimus.

In *montibus Gelboe* nec ros, nec pluvia descendit, & nocturnis horis secreto videntur volvi immundi spiritus tamquam vellera lane vel certe unde maris.

a. *Al.* xxiv. — b. *Ber.* — c. *Omitto* Gelboe.

XXXII. *Eleutheropolis, locus occisionis s. Zacharie, quercus Rogel, locus messorum Abacuc, fons Philippi, putei calumnia nominati.*

Deinde deviantes ad latus, venimus in civitatem, que dicitur *Eleutheropolis*, in locum, ubi Samson cum maxilla asini mille occidit viros, ex qua ipso orante aqua profluit. Qui fons usque in hodiernum diem irrigat ipsa loca; nam & in loco, ubi surgit, fuimus.

Deinde venimus in locum, ubi *Zacharias occisus est* & iacet in corpore. Est ibi ecclesia ornata; sunt ibi Dei servi multi.

Inde venimus ad locum, ubi *Isaias propheta a ferra secatus est*, & iacet sub *quercu Rogel* iuxta aquarum decursum, que ferra in testimonium posita est ad *sanctum Zachariam*. Deinde venimus ad locum, ubi *Abacuc prandium portavit* messoribus.

Ibi est fons, ubi *Philippus baptizavit eunuchum*. In quibus locis sunt *putei*, quos foderunt Abraham & Iacob, & appellaverunt *calumniam*.

XXXIII. *Ascalon, Saraphia, Maiume, Gaza, s. Hilarion.*

Inde egressi venimus *Ascalonem*. Ibi est puteus pacis in modum theatri factus, in quo usque ad aquam per gradus descenditur. Ibi requiescunt tres martyres; propria quidem habent nomina, sed vulgariter Egyptij vocantur. Milliarium a civitate *Saraphia* est civitas, in proximo civitatis *Maiuma Ascalonis*. Inde venimus ad civitatem *Maiumam Gazæ*, in qua requiescit sanctus Victor martyr. De Maiuma usque *Gazam* est milliarium unum. Gaza autem civitas est splendida, deliciofa, homines in ea honestissimi, omni liberalitate decori, amatores peregrinorum. Inde milliario secundo requiescit *sanctus pater Hilarion*.

XXXIV. *Elua (Elufa), monasterium circa mare Salinarum.*

Deinde venimus in civitatem *Elua*^a in capite^b eremi, que vadit ad montem Sinai: in qua etiam ex revelatione episcopi ipsius civitatis audivimus *miraculum*, quod filere non oportet: Puella quedam nobilis, nomine *Maria*, cum nupta fuisset, ipsa nocte nuptus sui sponsus eius mortuus est. Ipsa hanc rem patienter portavit & intra septimanam omnia sua erogavit pauperibus vel monasteriis. Celebrato die septimo, ipsa nocte vestimento sponsi sublato, inventa non est. De qua dictum est nobis, quod esset in eremo trans Iordanem inter calameta & palmeta, in finibus Segor, circa mare Salinarum, in quibus locis invenimus *monasterium puellarum* quindecim vel octodecim, quas christiani populabant.^c Que habebant unum asellum, qui eis cibaria apportabat,^d & nutriebant leonem terribilem ad videndum. Cumque appropinquassemus cellule, a rugitu illius omnia animalia, que habuimus, minxerunt & in terram corruerunt. Et dixerunt nobis, quod ipsum asellum leo gubernaret in pascuis, quem offerebant nobis pro centum solidis; ille christianissimus, cum quo fui, pater Antoninus^e accipere noluit, sed misit Hierosolymam cito, & adduxit eis tunicas tricenas^f & ad cellarium legumina vel oleum ad luminaria. Et ipse nobis dixerunt de virtutibus Marie, que ambulaverat in eremo sola, portans leguminibus sportellas plenas vel tunicas, quas cupiebant ei adferre; sed nullus eam invenire potuit. Attamen de iis, que secum duxerat, nihil reportavit revertens de eremo. Cuius afflictionem vel ploratum nulla ratione consolari potuimus, sed tantum sepius flens dicebat: Ve mihi misere, cuius causa me christianam dico?

a. *G.*, al. Eluaha, Elual, Elvaal, Daaal, Duahal. — b. *P.* campo. — c. *Sic ego*, al. populabant, pascabant. — d. *Sic ego*, al. deportabat. — e. *Nomen deest in G.* — f. *G.*, al. ternas.

XXXV. *Xenodochium S. Georgij, homines rasi.*

Proficiscentes de civitate Elua intravimus eremum. Milliario vigesimo est ibi castrum,^a ubi est *xenodochium Sancti Georgij*,^b in quo habent refugium transeuntes vel eremite stipendia. Inde intrantes interiorerem eremum, venimus ad locum, de quo dicitur in Psalmo: *Posuit terram fructiferam in falsuginem a malitia inhabitantium in ea.* Ibi vidimus homines rasi^c cum camelis fugientes nos, & in Hierosolyma vidimus homines ex Ethiopia caligulis calceatos, habentes fissas nares & aures, & per digitos & pedes annulos missos. Interrogavimus: *Quare sic?* Dixerunt: *Quia Traianus, imperator romanus, signum hoc nobis reliquit.*

XXXVI. *Eremus.*

Ambulantes per *eremum* dies sex, camelis nobis aquam portantibus, sextarium mane & sextarium vespere quotidie per hominem accipiebamus; amarescente aqua in utris pelle,^d mittebamus in eam arenam, & indulcabatur. Familie autem Sarracenorum vel uxores eorum, venientes de eremo, cum lamentatione ad viam sedentes, sarcina deposita, petebant panem a transeuntibus: & veniebant viri earum de interiore parte eremi adducebantque utres cum aqua frigida, & dabant, & accipiebant sibi panes, & adducebant restes cum radicibus, quarum odor erat suavissimus super omnia aromata, nihil licentes, quia anathema habebant & dies suos festos celebrabant. Populus autem, qui per ipsam maiorem eremum ingrediebatur, numero duodecim millia.^e

a. Eboda? — b. P. Sergij. — *princ.* utribus in modum fellis. —
c. *Al.* raras, rascis. — d. *M., L., edit.* — e. *Al.* XII mill. sexcenti.

XXXVII. *Horeb & Sina, fons Moïſis, cacumen montis cum oratorio.*

Perambulantes eremum, octavo die venimus ad locum, ubi Moyſes de petra eduxit aquam, & exinde venimus ad montem Dei *Horeb*, & inde moventes, ut aſcenderemus montem *Sina*, ecce multitudo monachorum & eremitarum. Cum crucibus pſallentes obviaverunt nobis & proſtrati in terram adoraverunt nos. Simili modo & nos facientes lacrimavimus. Tunc introduxerunt nos in vallem inter *Horeb* & *Sina*, ad cuius montis pedem eſt *fons* ille, ubi *Moyſes* adaquabat oves, quando vidit rubum ardentem, qui *fons* inclufus eſt intra monaſterium, quod *monaſterium* circumdatur muris munitis: ^a in quo ſunt tres abbates ſcientes linguas, hoc eſt, latinam, grecam, ſyam & egyptiacam & beſſam, ^b vel multi interpretes ſingularum linguarum. In quo ſunt condite monachorum. Et aſcendimus in monte continuo millia tria, & venimus ad ſpeluncam, ubi abſconditus fuit Helias propheta, quando fugit ante Iezabel. Ante ipſam ſpeluncam furgit *fons*, qui irrigat montem. Inde aſcendimus millia continuo tria in ſummum montis cacumen, in quo eſt oratorium modicum habens pedes ſex in longitudine, ſimiliter & in latitudine. In quo nullus manere preſumitur; ſed orto iam die, aſcendunt monachi de ſupra dicto monaſterio & faciunt opus Dei. In quo loco multi pro devotione rudent capillos ſuos & barbam, ubi & ego tetigi & totondi barbam.

XXXVIII. *Sina & Horeb, feſtum Sarracenorum.*

Mons *Sina* petroſus eſt, raro habens terram: & in circuitu eius cellule multe fervorum Dei; ſimiliter & in

a. *G.* munitis; turritis? — b. *Al.* &: perſam.

Horeb. Et dicunt esse Horeb terram mundam. In parte ipsius montis habent *Sarraceni idolum* suum positum marmoreum, candidum tamquam nivem. Ibi etiam permanet sacerdos eorum indutus dalmatica & pallio lineo. Quando venit tempus festivitatis illorum, recurrente^a luna, antequam ergo dicitur luna ad diem festum ipsorum, incipit marmor illud mutare colorem;^b mox luna introierit, quando ceperint adorare idolum, fit marmor illud nigrum sicut pix. Completoque tempore festivitatis, revertitur in pristinum colorem, unde omnino omnes mirati sumus.

XXXIX. *Manna, fere.*

Inter Sina & Horeb est vallis, in qua certis temporibus descendit ros de celo, quem *mannam* appellant, & coagularur, & fit tamquam granum mastice: & colligitur, & dolia inde plena habent in monte, unde pro benedictione dant ampullulas modicas; nam & nobis dederunt sextarios quinque. Ex quo etiam prodito bibunt, & nobis dederunt & bibimus. Et in ipsis montibus *leo* & *pardus*, *capree* & *burdones* & *onagri* simul pascunt, nullusque eorum^c leditur propter eremi vastitatem. Et quia iam se complebant dies festi Sarracenorum,^d preco exiit, ut nullus subsisteret per eremum, per quam ingressi sumus. Alij per Egyptum, alij per Arabiam reversi sunt in sanctam civitatem.

XL. *Abila, Phara.*

De monte Sina usque in Arabie civitatem, que dicitur *Abila*, sunt mansiones octo. In *Abila* descendunt naves de India cum diversis aromatibus.

Nobis autem visum est per Egyptum reverti, & veni-

a. *Tuch*, al. precurrenre, percurrente. — b. *Ed.*, *V.* vocem.

c. *Omitto* a leone. — d. *Al.* *Itmahelitarum*.

mus itaque in *Pharam* civitatem, in qua pugnavit Moyſes cum Amalech: ubi eſt oratorium, cuius altare poſitum eſt ſuper lapides illos, quos poſuerunt Moyſi oranti. In ipſo loco eſt civitas munita muris e lateribus, & locus valde ſterilis præter^a aquas. Ibi occurrerunt nobis mulieres cum infantibus, palmas in manibus portantes & ampullas cum raphanino oleo; proſtrate pedibus noſtris plantas noſtras ungebant & capita noſtra, lingua egyptiaca pfallentes antiphonam: Benedicti vos a Domino benedictuſque adventus veſter, Hoſanna in excelsis. Ipſa terra eſt Madianitarum, & ipſi habitant in ipſa civitate, dicitur, quia ex familia lethro, ſoceri Moyſis, deſcendunt. Octingenti condome militantes in publico cum uxoribus ſuis erant, annonam & veſtes accipientes ex Egypto, nullum laborem habentes, quia nec habent, ubi (ſolum colant), eo quod totum arenis (conſtat); & præter ſingulos dies habent ſingulas equas ſarracenas, (per) capita paleas & hordeum de publico accipientes, diſcurrentes cum ipſis per eremum pro cuſtodia monaſteriorum & eremitarum propter inſidias Sarracenorum. Ante quorum timorem non exagitantur Sarraceni; nam exeuntes de ipſa civitate, fontem illi ferrant & claves tollunt ſecum. Et illi quidem ab intus ſimiliter faciunt propter inſidias Sarracenorum, quia nec habent, ubi exeant foris, præter celum & arenam.

XLI. *Magdoluſ, Sochoſ, Elim, Garandala, oratorium
Moyſis, Clyſma.*

Exinde venimus *Magdolum* & *Sachot* & ad locum, ubi ſunt *ſeptuaginta palme* & duodecim fontes, & applicavimus ibi duos dies,^b fatigati poſt tantos labores atque eremi vaſtitatem. In quo loco eſt caſtellum modicum,

a. G., al. propter. — b. P. dies multos.

quod vocatur *Surandala*, & nihil habet intus preter ecclesiam cum presbytero suo & duo xenodochia propter transeuntes. In quo loco arborem piperis vidi & in ipsa collegi. Exinde venimus ad locum, ubi filij Israel transeuntes mare Rubrum castra metati sunt, & illic similiter est ^a castellum modicum cum xenodochio. Et inde venimus ad locum, ad ripam, ubi transferunt filij Israel & exierunt de mari. Ibi est oratorium *Moyfis*,^b ibi est & civitas modica, que appellatur *Clyfma*, ubi etiam naves de India veniunt. Quo maris loco, ubi transferunt, gulfus exit de pelago maiori & extenditur intus in multis millibus, quia accessum recessumque habet; recedente mari omnis prefiguratio armorum Pharaonis vel vestigia rotarum currum parent, sed & omnia arma in marmor conversa videntur. Illic accepimus nuces plenas virides, que de India venerunt, quas de paradiso credunt esse homines, cuius gratia talis est: quanticumque ex iis gustaverint, fatiantur.^c

XLII. *Insula cum oleo petriño.*

Intus autem in ipso pelago ad millia undecim est insula modica, in qua est petra viva. In qua pendent digiti molles ut carnei, in modum dactylorum, qui fundunt unguentum, quod oleum petrinum appellant, & in quibusdam temporibus pro grande benedictione colligitur. Vas, in quo portatur, impletum si fuerit & volueris reiterare ad tollendum, iam non id recipit, nec tenet. In quo loco quanticumque egroti, maxime demoniaci, pertingere potuerint, salvantur. Quod tunc tollentibus pro benedictione non permittitur iterum introire per *Clyfma*, antequam misceatur cum oleo; nam si non adulteraretur, credo, quia semper ipsam virtutem faceret; nam

a. *Addidi est.* — b. *In mss. oratorium Helie præmittitur.*

c. *Al. fatiantur.*

liquor ipsius unguenti tenet continuo per duo millia odorem quemdam sulphureum. Qualis vis enim tempestatis fit maris, tamquam in stagno infra lictus illic stat. Infra civitatem ipsam Clyfina, intus in basilica vidimus loculos ligneos sanctorum patrum eremitarum ultra octodecim.

XLIII. *Syracumba, cataraete Nili, Babylonia, Memphis, Antinoe.*

Et inde venimus per eremum ad speluncam beati Pauli eremite, que vocatur *Syracumba*, ad fontem, qui usque hactenus totum locum ipsum irrigat. Deinde iterum per eremum venimus ad *cataraetas Nili*, ubi aqua ascendit ad signum, monitionem manu hominis factam, & habet gradus duodecim. In proxima cataraeta ex utraque parte Nili sunt due civitates, quas dicunt filias Loth edificasse; una earum *Babylonia* dicitur. Tunc venimus per *campos Taneos* in *Memphis* civitatem & in *Antinoen*, in qua residebat Pharao, ex quibus^a & filij Israel exierunt. In ipsis locis sunt horrea XII Ioseph plena.

XLIV. *Iterum Memphis.*

In Memphi fuit templum, quod modo est ecclesia: cuius una porta se clausit ante Dominum nostrum, quando cum beata Maria illic fuit, & usque hactenus non potest aperiri. Ibi vidimus pallium lineum, in quo est effigies Salvatoris, quem dicunt terfisse faciem suam in eo & remansisse ibi eius imaginem, que imago singulis temporibus adoratur, & nos eam adoravimus; sed propter splendorem non potuimus in eam intendere, quia, quantum in ipsam effigiem intendis, immutatur in oculis tuis.

a. *G., al.* ex qua.

XLV. *Athlibis, sanctus Mennas, Alexandria.*

Descendentes per Egyptum, venimus in civitatem *Athlibim* & perambulavimus usque ad *sanctum Mennatem*, qui multas virtutes ibi operatur. Inde descendentes, in naviculis per stagnum venimus *Alexandriam*. In ipso stagno vidimus multitudinem crocodillorum. *Alexandria* est civitas splendida, populus levissimus, sed amator peregrinorum. Hereses ibi multe sunt. Ibi requiescit sanctus Athanasius, ipsius civitatis episcopus, sanctus Faustus & sanctus Epimachus & sanctus Antonius sanctusque Marcus & alia multa sanctorum corpora.

XLVI. *Hierosolyma, Ioppe, Cesarea Palestine, Damascus, vicus Rectus, Heliopolis, Emesa, Larissa, Arethusa, Epiphania, Apamia.*

Iterum venimus *Hierosolymam*, ubi egrotus mansi per multum tempus, evidenter collatu fidei, dum vidi per visionem beatum Antonium & beatam Euphemiam. Quomodo venerit, pariter me sanavit. Egressus de *Hierosolyma* descendi in *Ioppen*, ubi requiescit sancta Tabitha, que & Dorcas dicitur. Deinde veni *Cesaream maritimam*,^a que turris Stratonis, que & *Cesarea Palestine* vocatur, in qua requiescit sanctus Pamphilus & sanctus Procopius sanctusque Cornelius, ex cuius lecto benedictionem tulimus. Inde per Galileam ascendimus, & venimus *Damascum*. Ibi est monasterium ad miliarium secundum, ubi sanctus Paulus conversus est in *vico*, qui vocatur *Rectus*, in quo loco multe fiunt virtutes. Deinde venimus *Heliopolim* & exinde *Emesam*, ubi est caput Iohannis Baptiste in dolio vitreo, & oculis nostris ibi ipsum intus vidimus & adoravimus. Exinde transeuntes

a. *Sic ego, al. Philippi.*

per civitates *Larissam*, *Arethufam* & *Epiphaniam*, venimus in civitatem splendidissimam *Apamiam*, in qua est omnis nobilitas Syrorum.

XLVII. *Antiochia*, *Chalcis*, *Carrha*, *Barbariffus*, *Sura*,
Euphrates, *Tetrapyrigia*.

Inde exeuntes venimus *Antiochiam* maiorem, in qua requiescit sanctus Babylas & tres parvuli, sancta Iustina & sanctus Iulianus & fratres Machabei, hoc est, septem sepulcra, & super cuiusque sepulcrum scripte sunt passionum eorum. Et inde descendimus Mesopotamiam in civitatem *Chalcidem*. Deinde venimus *Carrham*, ubi natus est Abraham, & descendentes venimus *Barbariffum*, ubi requiescit sanctus Bacchus, frater sancti Sergij.^a Inde venimus in civitatem *Suram*, per quam civitatem mediam descendit fluvius *Euphrates*, qui ibidem per pontem transitur. In ipsa civitate passi sunt sanctus Sergius & sanctus Bacchus, & ad duodecim millia intus in eremo inter Sarracenos requiescit sanctus Sergius in civitate *Tetrapyrigia*.^b

XLVIII. *Reditus in patriam*.

Tanta videntes loca miraculis plena per multas civitates & castella & vicos & villas & plateas, fatigati ex tam longo itinere cepimus reverti. Transeuntes mare venimus in Italiam, propriam regionem, adiuvante Domino nostro Iesu Christo. Ovantes venimus Placentiam, civitatem nostram positam super fluvium, qui dicitur Padus.

a. *G.*, *al.* Georgij. — b. *G.*, *al.* Tyra, Tiro.

DE

LOCIS TRANSMARINIS SACRIS

BEATI ANTONINI MARTYRIS

(E cod. Vatic. 636 A.)

PROCEDENTE beato Antonino martyre una cum collegis suis, ex eo quod civitatem Placentiam egressus est, in quibus locis peregrinatus est ire, vestigia Christi sequentes, & miracula sanctorum prophetarum providere ceperunt. Ita exeuntibus nobis de Constantinopoli, venimus in insulam Cyprum, in civitate Constantia, in qua requiescit sanctus Epiphanius, civitas pulchra, deliciofa, ornata palmis dactylorum. Dein venimus partibus Syrie, in insula Santarus ad Tyrum. Tunc venimus Tholomaida, civitate honesta, monasteria bona. Tholomaida pertinet contra civitatem milia sex in castra Samaritanorum miliario a Sugamina, sub monte Carmelo, super ipsa castra miliario semis monasterium Helisei prophete, ubi ei occurrit mulier cuius filium suscitavit in monte Carmelo. Ibiq; est petra modica rotunda, quando exagitur sonat quia solida est.

Talis autem est virtus petre illius ut, si suspensa fuerit mulieri vel cuicumque animali, partum^a numquam faciet, & a civitate sex aut septem millia personat. De Tholomaida maritima venimus in finibus Galilee, in civitatem que vocatur Neocesarea. In qua adoravimus amola & canestellum sancte Marie. In quo loco erat cathedra ubi sedebat quando ad eam angelus venit. Deinde miliario... venimus in Chana, ubi Dominus fuit ad nuptias & accubuimus in ipso accubitu, ubi ego indignus nomina parentum meorum scripsi. Ex quibus ydris due ibi sunt. Implevi aqua unam & protuli ex ea vinum, & in humero plenam levavi, & optuli ad altare & in ipso fonte pro benedictione levavimus.^b

a. *vel* iactum. — b. *vel* lavimus.

Exinde venimus in partibus Syrie, ubi requiescit sanctus Leontius, que civitas tempore Iustiniani imperatoris subversa est a terre motu cum aliis civitatibus. Venimus exinde Bibolo, que & ipsa civitas cum omnibus subversa est. Exin civitate Triari, que & ipsa subversa est. Deinde venimus in civitate splendidissima Ihericho, in qua nuper fuit studium litterarum, que civitas subversa fuit, dicente nobis episcopo civitatis quia cognite fuerant persone, excepto peregrinis qui ibi perierant. Ipsa civitas iacet sub montana Libani. A Berito venimus Sydone, que ex parte ruit, & ipsa adheret Libano. Homines in ea pessimi. Illic currit fluvius Asclepius & fons unde surgit stat. De Sydone venimus Sareptha, que civitas modica & valde christiana est, in qua cenaculum illud quod factum fuerat Helye & lectum ubi recubuit, & alius marmoreus ubi illa vidua fermentavit. In quo loco multa offeruntur, & virtutes multe sunt. Exeuntibus nobis de Sarepta, venimus in civitate Tyro. A Tyro usque Sareptam, continue milia vij. Tyrus hec civitas homines potentes vita pessima, tanta luxuria que dici non potest. Gignit etiam publica olofericum & diversa genera telarum. At vero de Tyro venimus in civitatem Nazareth, in qua sunt multe virtutes. Ibi etiam pendet thomus in quo Dominus caput habuit impositum. In qua etiam synagoga posita est, travis, ubi cum aliis sedebat infantibus. Que travis a Christianis agitur & sublevatur, Iudei vero nullo modo possunt eam agitare, set nec permittit se foras tolli. Domus sancte basilica est. Et multa ibi sunt beneficicia de vestimentis eius. In civitate vero illa tanta est gratia mulierum hebreorum, ut in terra illa inter Hebreos pulchriores non inveniuntur. Et hoc de sancta Maria sibi concessum dicunt.

Nam & parentem suam dicunt eam. Et dum nulla sit caritas Hebreis erga Christianos, ille vero omni sint caritate plene. Provincia paradyso similis in tritico, in fruges similis Egypto. Modi quidem, set precellit in vino, & oleo, & poma melliumque, set & milium extra naturam altum nimis super statum hominis, talea grossa.

De Nazareth venimus in monte Thabor, qui mons exit in medio campestri, terra viva tenens circuitum, milia vi., ascensum milia iij., sursum ad unum miliarium. Planum in quo sunt tres ecclesie, ubi a discipulis dictum est: Faciamus hic tria tabernacula. In circuitu diverse civitates, que in Regum leguntur. De Thabor venimus ad mare Tyberiadis, in

civitatem que alio tempore ^avocata est Samaria, modo vero dicitur Neapoli, in qua puteus est, ubi Dominus a muliere samaritana aquam petiit, & ibi facta est basilica Sancti Iohannis, & ipse puteus est ante cancellos altaris, & fitula de qua dicitur quod Dominus biberit, & multi egri ibi veniunt & sanantur. Deinde [venimus] in civitate Tyberide, in qua sunt terme falsæ. Nam aqua maris ipsius dulcis est, que mare circa milia viij. Deinde venimus in Capharnaum, in domo beati Petri, que est modo basilica. Inde transeuntes per castra vel vicos aut civitates, venimus ad duos fontes, scilicet Ior & Dan. Qui in unum confluunt, & vocitatur Iordanis. Parvus ingreditur in mare, & pertransit totum maris pelagus, usque alio littore maris. Revertentes post nos, venimus ad locum ubi Iordanis de mari egreditur, transivimus Iordanem in ipso loco, & venimus in civitatem que vocatur Gaddera, que & Gabaon dicitur. In ista parte civitatis miliario tercio sunt aque calide que appellantur terme Helye, ubi leprosi mundantur. Ibi & sinodocium delicias de publico habens, & hora vespertina mundantur terme. Ante ipsum vero clibanum grande est folium, qui dum impletum omnia ostia clauduntur, & per ostium mittuntur intus, cum luminaria & incensum & sedent in illo folio tota nocte.

Et dum soporati fuerint, videt ille qui mundatus est aliquam visionem, & dum ea recitaverit, non mundantur ipse terme per vij dies. Ibi vero defunctus est collega noster Iohannes de Placentia. Nam ipse fluvius calidus qui vocatur Gaddera, descendit torrens & intrat in Iordanem, & ex ipso ampliatur Iordanis & maior fit. Et tunc descendimus per Galileam iuxta Iordanem, transeuntes multas civitates que leguntur, venimus in civitate metropoli Galilee que vocatur Scitopolis, in monte posita, ubi sanctus operatur multas virtutes. Exinde descendimus per alia loca Samarie & Iudee in civitate Sebastea, in qua requiescit Helyseus propheta. Descendentes per campestria civitates vel vicos Samaritanorum & plateas, unde transivimus. Venientes post nos Iudei cum pallis vestigia nostra incendentes, tanta est illis execratio ut vix Christianis quidem responsum faciunt. Attamen ut quod ab illis emere vis, non tangas prius quam precium des. Quod si tetigeris & non comparaveris, mox scandalizabuntur. Nam foris vico habent condonia una posita, qui ipsius faciunt

a. *Vel* nomine.

refponfum. Nummos autem non accipient de manu tua, fet tu in aqua proiicies eos. Et denuntiant tibi quando ingrediaris. Tunc vero noli expuere. Si autem expueris, fcandalizabuntur. Sero autem purificante fe in aquam, & fic ingrediuntur in vico aut in civitatem. Deinde venimus in loco ubi Dominus de quinque panibus & duobus pifcibus quinque millia-hominum fatiavit, extra parvulos & mulieres, extenfa campania oliveta & palmeta.

Exinde venimus ad locum ubi baptizatus eft Dominus. In ipfo loco filij Ifrael tranfierunt Iordanem, & filij prophetarum perdidit fecurem, & ex ipfo loco Helyas affumptus eft in celum, ibique mons Hermon modicus, qui legitur in pfalmo: Ad pedes montis ipfius afcendit de fluvio nubes hora prima oriente fole. Hierofolimam venit fuper bafilicam que eft in Syon & fuper bafilicam Sancte Marie ad Sanctam Sophiam, que fuit pretorium ubi auditus eft Dominus. Super his locis defcendit ros ficut pluvia, & colligunt eum medici, & in ipfo decoquantur omnes defectiones per fino-dochia. Nam multi langores fanantur ibi ubi cadit ipfe ros. Ipfe eft enim ros de quo propheta canit David: Sicut ros Hermon qui defcendit in Syon. In illa ripa Iordanis eft fons ubi baptizabat fanctus Iohannes. Inde ufque Iordanem milia duo. In ipfa valle inventus eft Helyas, quando ei corvus deferebat panem & carnes. In circuitu autem vallis ipfius multitudo heremitarum, & ibi eft civitas prope, que vocatur Salamiada, ubi remiferunt due femis tribus Ifrael, priufquam tranfierent Iordanem, in quo loco funt terme ex fe lavantes, que vocantur Terme Moyfi, ubi etiam & leprofi mundantur, & ibi eft dulciffimus aque fons quod bibitur propter catarcium, & multos fanat langores. Non longe a mari Salinarum in quo Iordanes ingreditur, fubtus Sodomam & Gomorram, ad cuius littus bitumen & fulphur colligitur, in quo mari mense iulio & augufto, & ufque medio feptembri tota die iacent leprofi; ad vefperum autem levantur in ipfas termas, & aliquotiens Dominus quem vult mundat. Nam & generalitate eft aliqua permiffia. In quo mare nichil vivificatus, nec ligna nec palee ibi natant, neque homo ibi natate potefit, fet quicquid ibi proiectum fuerit, in profundum demergitur. De Iordane ufque ad locum in quo Moyfes de corpore exiit, funt miliaria viij. Exinde non multum longe a Segor, in quibus locis multi heremite. Vidimus & ibi monumentum Abfalon filij David. Tenuimus teophaniam iuxta Iordanem.

Et ibi fiunt mirabilia ubi baptizatus est Dominus in ipsa nocte. Est ibi tumulus cancellis circumdatus, & in loco ubi redundat aqua in alveum suum posita est crux lignea intus in aquam ex utraque parte marmoris. In vigiliis teophanie grandes fiunt vigilie, populus infinitus, & quarta aut quinta vice gallo canente fiunt vigilie.

Completo matutinis primo diluculo surgentes procedunt ministeria sub divo. Et diaconi tenentes sacerdotem, descendit sacerdos in fluvium, & hora qua ceperit benedicere aquam, mox Iordanis cum magno rugitu post se revertitur, & stat aqua superior in se usque dum baptismus perficitur, inferior vero fugit in mare, dicente psalmista: Mare vidit & fugit, Iordanis conversus est retrorsum. Tunc omnes Alexandri habent ibi suas naves cum hominibus habentes colaphos^a plenos armatibus & balsamo. Et hora qua benedixerunt fontem, antequam incipiant baptizare, fundunt illos colaphos in fluvium & tollunt inde aquam benedictam & exinde faciunt aquam asperfusionis in suis navibus antequam exeant ad navigandum. Baptismo completo, descendunt omnes in fluvium pro benedictione induti sindones & alias multas species, quas sibi ad sepulturam servant. His perfectis omnibus statim aqua in proprio revertitur alveo. Nam unde surgit Iordanis a mare Tyberiadis, usque ad mare Salinarum, ubi deficit, sunt milia cxxx.

In illa vero rippa Iordanis est spelunca in qua sunt cellule septem cum septem puellis que ibi infantule mittuntur. Et cum aliqua ex eis mortua fuerit, in ipsa cellula sepelitur. Et alia cellula inciditur, & mittitur ibi alia puella, ut numerus stet. Et habent foris qui eis cibaria preparet. In quo loco magno cum timore ingressi sumus ad orationem. Nullius ibi faciem vidimus. In ipso loco dicitur esse sudarium quod fuit super caput Ihesu. Non multum longe a Iordane ubi baptizatus est Dominus, est monasterium Sancti Iohannis valde magnum, in quo sunt sinodochia duo.

In ista vero vel in illa rippa Iordanis per loca submontana inveniuntur serpentes de quibus conficitur tyriaca. Inde venimus ad Iordanem.

De Iordane usque Hierico sunt miliaria vj.

Hierico autem ita videtur in oculis hominum ut paradysus. A terre motu muri diruti. Domus Raab stat & est sinodochium.

a. *Vel* calathos.

Set & cubiculum de quo exploratores depofuit & oratorium eft Sancte Marie. Lapides vero illi quos levaverunt fibi filij Ifrael de Iordane, non longe a civitate Hierico pofiti funt in bafilica poft altare.

Et ante bafilicam campus, ager Domini in quo Dominus manu propria feminavit, ferens fatis quasi modia tria. Qui etiam colligitur & numquam feritur, fet ex fe profert femen. Colligitur autem mense februario, & inde communicatur in pascha. Cum collectum fuerit, aratur, & iterum cum reliqua messe colligitur.

At vero fons aque quem indulcavit Helyfeus propheta irrigat omnem Hierico, ubi nascitur vinum potis quod febricitantibus datur. Ibi nascitur dactylum de libra. Ex quibus mecum in provintia adduxi & dedi inde unum domino Paterio patricio. Ibi nascitur cedrus de libras xl & virga fascioli duos pedes longa; ibi est & vitis unde in ascensione Domini plenas hastas racemis in monte Oliveti venales sunt, & exinde Pentecostes mixtum exinde plena colata proponuntur. Exeuntibus nobis de Iericho venimus contra Hierosolimam. Non longe ab Hierico est illa arbor in qua Zacheus ascendit ut videret Dominum. Que arbor infra oratorium inclusa est, & per tectum desuper ficca videtur. Igitur exeuntes de Hierico venimus contra occidentem in sinistra manu, & intravimus villas Sodome & Gomorre. Super qua provintia descendit semper obscura nubes cum odore sulphureo. Nam quod dicunt homines de uxore Loth, eo quod lingendo ab animalibus minuat, mendacium est, fet stat in statu quo fuit. Ascendentes de montanis Hierosolimorum venimus Baoridem. Inde revertentes ad sinistram ad oppida montis Oliveti, venimus in Bethania ad monumentum Lazari. Nam respicientes valles illas & perambulantes monasteria, multa & mirabilium loca, vidimus clausam multitudinem in monte Oliveti virorum ac mulierum.

Et rursus in monte unde Dominus ascendit ad patrem, ubi & iudicare veniet, vidimus monasteria copiosa & cellulam ubi inclusa fuit sancta Pelagia. Et in ipso monte Iacobi, Zebedei, & Cleophe, & multa sanctorum corpora. Descendentes de monte Oliveti, venimus in villam Gethsemani in loco ubi Dominus traditus est.

In quo sunt tria accubita, in que ille accubuit, & nos in benedictione accubuimus, & in ipsa valle est domus sancte

Marie, de qua eam dicunt ad celos fuisse sublatam, & ipsa vallis Gethsemani ibidem vocatur Iosaphat.

In dexteram partem porte est olivetum & ficulnea, in qua Iudas laqueo se suspendit. Hoc est ad portam Hierusalem. Cuius talea stat munita petris porta civitatis que coheret porte speciose que fuit templi, cuius liminare & tribulatio stat.

Clinantes proni in terram ingressi fumus in sanctam civitatem, in qua adorantes Domini monumentum quem ipsum monumentum in quo corpus Domini positum fuit, in naturalem excisum est petram. Lucerna in ydria que illo tempore ad capite eius posita fuerat, ibidem ardet die noctuque. Ex qua benedictionem tulimus & recomposuimus ea. In quo monumento de foris mittitur terra, & ingredientes pro benedictione tollunt. Lapis vero unde clausum fuit monumentum, ipsum est ante illius monumentum. Color vero petre que excisa est de Golgota. Nam ipsa petra exornata est ex auro & gemmis, & in postmodum de ipsa petra factum est altare in loco ubi crucifixus est Dominus. Petra vero monumenti velut molaris, & est infinite ornata virgis ferreis, pendentia brachialia, dextrochiria, murene, monilia, anuli capitulares, cingella girata, baltei, coronas, imperium ex auro vel gemmis, & ornamenta plurima. Et ipsum monumentum in modum ede coopertum ex argento, & ante monumentum altare positum.

A monumento vero usque Golgotha sunt gressi lxxx; ab una parte ascenditur per gradus, unde Dominus ascendit ad crucifigendum. Nam in loco ubi fuit crucifixus apparet cruor sanguinis, & in ipso latere petre est altare patriarche Abraham, in quo ibat offerre Ysaac quando temptavit eum Dominus. Ibi & Melchisedech obtulit sacrificium Abrahe, quando revertebatur cum victoria a cede Amalech. Tunc ibidem dedit ei Abraham omnem decimationem in hostias. Iuxta ipsum altare est cripta, ubi ponis aurem & audis flumina aquarum, & iactas pomum aut quid natate potest, & vadis ad Syloa fontem & ibi eum suscipies. Intus Syna & Golgotha credo est miliarium.

Nam Hierosolima aquam vivam non habet, preter in Solua fonte. De Golgotha usque ubi inventa est crux sunt gressi l.

In basilica Constantini coerente circa monumentum vel Golgotha, in atrio ipsius basilice est cubiculum ubi lignum crucis reconditum est, quod adoravimus & osculavimus. Nam

& tytilus qui super caput Domini positus fuerat in quo scriptum est: IHC Nazarenus rex Iudeorum, tenui in manum & osculavi. Quod lignum crucis de nuce est. Procedente vero sancta cruce ad adorandum de cubiculo suo & veniente in atrio ubi adoratur, eadem hora apparet in celo stella, & venit super locum ubi crux refidet.

Et dum adoratur crux, stat super eam stella, & affertur oleum ad benedicendum ampulas medias. Hora vero qua tetigerit lignum crucis has ampullas, mox ebulliet oleum foras. Et nisi citius claudantur, totum ebulliet foras.

Revertente vero crucem in loco suo, & stella pariter revertitur, & post reclusam crucem ultra non apparet stella. Nam ibi est canna & spongia de quibus legitur in evangelio. Cum qua spongia aquam bibimus & calix onichilus quem benedixit in cena, & alie multe virtutes.

Species beate Marie in superiori loco, & zona ipsius, & ligamentum quo utebatur in capite. Et ibi sunt vij cathedre marmoree seniorum. Inde ascendimus in turre David, ubi decantavit psalterium magna voce valde in cenaculis singulis. Que turris quadrangula & opus sculptum, non habens tectum. In qua Christiani pro devotione ad mansionem ascendunt, & circa medio noctis spacio surgentes, audiunt voces murmurantium deorsum in valle Iosaphat contra Iordanem ad loca que respiciunt contra Sodomam & Gomorram. Deinde venimus in basilica sancta Syon, ubi sunt mirabilia multa. Inter que quod legitur de lapide angulari qui reprobatus est ab edificantibus. Domino ingrediente in ipsa ecclesia que fuit domus sancti Iacobi, invenit lapidem deformem in medio iacentem, tenuit eum & posuit in angulo. Quem tenes & levas in manibus, & ponis aurem in ipso angulo, & sonat in auribus tuis quasi multorum hominum murmuratio. In ipsa ecclesia columpna est ubi Dominus flagellatus est. In qua columpna tale est fignum, ut dum eam amplexus fuisset, in ipsa pectus eius adhesit, & apparent in ea palme & digiti, ita ut pro singulis langoribus mensura tollatur, & circa collum habent & sanantur. In ipsa columpna est & cornu illud de quo reges ungebantur, unde & David unctus est in regno. Et ibi est corona de spinis de qua Dominus fuit coronatus. Ibi est & lancea de qua in latere percussus est. Ibi & lapides multi cum quibus lapidatus est Stephanus. Ibi columpna in qua crux posita fuit beati Petri, ubi crucifixus est Rome. Ibi & calix in quo post resurrectionem Domini missas celebrarunt apostoli. Et multa alia mirabilia que non recolo.

Ibi est monasterium puellarum. Et ibi vidi testam hominis inclusam in loculo aureo ornato gemmis, quam dicunt esse caput martyris Theodote, in qua multi aquam pro benedictione bibebant, & ego bibi. De Syon vero usque in basilicam Sancte Marie ubi est congregatio magna monachorum ac mulierum, mense innumerabiles, lecta languentum plus minus tria milia. Et oravimus in pretorio ubi auditus est Dominus, & modo est basilica Sancte Sophie. Ante ruinas templi Salomonis sub platea aqua decurrit a fonte Syloa secus porticum Salomonis. In ipsa ecclesia est sedes in qua sedit Pylatus quando audivit Dominum. Petra autem quadrangulis in qua reus levabatur, ut ab omnibus audiretur & videretur, in ea levatus est Dominus quando auditus est a Pylato.

Ibique remansit ymago, pede pulchrum, modicum, subtile. Natura communis, pulchra facies, capillo subanelato. Manum formosam. Digiiti longi. Quantum ymago designat que illum viventem & pedibus ambulantem picta est & posita in ipso pretorio. Nam de ipsa petra multe fiunt virtutes, tollorentes mensuram de ipsa vestigia & ligant per singulos languores & sanantur. Et ipsa petra ornata ex auro & argento. Inde venimus ad arcum ubi fuit antiquitas porta civitatis.

In ipso loco sunt aque putide, in quibus missus est Hieremias propheta. Ab arcu illo descendentes nobis a fonte Syloa per gradus multos, est ibi basilica volubilis, de sub qua furgit Syloa, que habet folia duo ex marmore manu hominis facta, & inter folia clausura cancellorum. In quibus pro benedictione in unum lavantur viri, in alium vero mulieres. In quibus aquis multa ostenduntur, immo & leprosi mundantur, & ante atrium est piscina grandis manu hominis munita, in qua lavantur populus assidue. Nam illis certis horis folis fons ipse irrigat aquas multas que descendunt per vallem Iosaphat que & Gethmani vocatur, & ingrediuntur in Iordane fluvio, ubi Iordanis deficit in mare Salinarum subtus Sodomam & Gomorram. Nam modo & ipse fons Syloa infra civitatem inclusus est, quia Eudoxia, augusta uxor Iustiniani imperatoris, addidit muros in civitate Ierusalem, & ipsa munivit sepulchrum & basilicam sancti Stephani, & ipsa suum habet sepulchrum iuxta sepulchrum sancti Stephani.

Et infra sepulchra sunt gressus xxvj & beatus Stephanus requiescit foris portam sagitte iactum. Una modo porta ex nomine ipsius martyris vocatur, & est ad viam que respicit ad occidentem que descendit ab Iope & Cesarea Palestine

vel Diapoli civitate, que antiquitus dicebatur Azotus, in qua requiescit sanctus Georgius martyr. In ipsa via non longe a civitate stat columpna marmorea in qua Dominus prius ducebatur ad flagellandum. Que fugiens levata est ad nubes & deposita in ipso loco. Et in tantum cognoscitur non esse quia non habet basitem ubi debet esse fundata, set sic stat super terram & agitur. In cuius summitate crux ferrea est posita, & sursum per scalam ascenditur, & sunt ibi luminaria & incensum, & demoniaci ibi liberantur. Nam & in ipsa provintia beatus est Georgius martyr. Itaque exeuntes a Siloa fonte, venimus in agrum qui comparatus est de precio sanguinis Domini, qui vocatur Acheldemach, hoc est ager sanguinis, in quo sepeliuntur omnes peregrini. Et inter ipsa sepulchra cellule fervorum Dei, ubi fiunt multe virtutes, & per loca infra ipsa sepulchra vinee & pomaria. Revertentibus nobis in civitatem, venimus ad piscinam natatoriam que quinque porticus habet, & in uno eorum est basilica Sancte Marie, ubi multe fiunt virtutes.

Ipsa vero piscina modo iactata est in stercore, ubi lavantur omnia que necessaria sunt. Vidimus & in uno angulo tenebroso cathenam ferream cum qua se laqueavit infelix Iudas. Item exeuntibus ad portam natatoriam venimus ad locum ubi sanctus requiescit Yficius.

Ibi etiam erogantur pauperibus panes, quos deputavit beata Helena. Via que ducit Bethleem iij. miliario ab Hierusalem iacet Rachel, uxor Iacob, mater scilicet Ioseph. Et Benjamin requiescit in finibus Rama. In ipso loco in media via vidi aquam surgere quasi festarios vij. Unde complent omnes satietatem bibendi, & nec minuitur nec augetur, & est suavis ad potandum. Et dicunt quod fugiens beata Maria in Egyptum & federit ibi cum puero, & sitiens oravit, & continuo ipsa aqua emanavit. Et in ipso loco modo ecclesia constructa est. Inde usque Bethleem miliaria tria. Bethleem locus splendidissimus, servi Dei multi. Ibi est spelunca ubi natus est Dominus, & presepium ex auro & argento ornatum, & iugiter ibi sunt luminaria. Os vero ipsius spelunce angustus. Hieronimus presbiter in loquendo peritus, interpretatione clarus, inter cunctos relator conspicuus, in ipso ore spelunce petram sculpivit, & ob devotionem Salvatoris ibidem sibi monumentum fecit, miliario secus Bethleem. In suburbio iacent David & Salomon filius eius, & appellatur locus ille basilica Sancti David. Set & infantes quos occidit Herodes

ipſo loco habent ſepulchra, & in una omnes requieſcunt domo, & aperiuntur eorum monumenta, & videntur illorum ſancta oſſa. Ante Bethleem eſt monaſterium muro cinctum, in quo multitudo eſt monachorum. De Bethleem uſque ad ilicem Mambre ſunt milia xxiii. In quo loco requieſcunt Abraham, Yſaac, Iacob & Sara ſimul & Ioseph oſſa. Eſt baſilica edificata in quadriporticus atrium in medio diſco-
opertum, & per medium cancellum ex uno latere intrant Chriſtiani, ex alio vero Iudei incenſa facientes multa. Nam depositio Iacob & David in terra illa die primo poſt natale Domini devotiſſime ab omnibus celebratur, ita ut ex omni terra Iudeorum conveniat innumerabilis multitudo incenſa deferentes, vel luminaria, & dantes munera, ac ſervientes ibidem. Item revertentes per Hieruſalem deſcendimus in viam que vadit in Gazam & Abſcalon milia xx. De Ieroſolima venimus in monte Gelboe ubi occidit David Goliath gigantem. Et ibi mortui ſunt Saul & filius eius Ionathas. Iacet ibi Goliath in media via. Ligneus ad caput acervus, & ſuper eum congeries magna petrarum, ita ut ad xx miliaria non poſſis invenire lapidem quem movere poſſis, quia uſus eſt talis. Quotienſcumque quis tranſit ternas ſecum deſert lapides & ibi eas proiicit, ſet & nos ſimiliter fecimus. Nam in ipſos montes nec ros nec pluvia deſcendit, poſtquam David eos maledixit. Et nocturnis horis ſecreto ibi videntur volvi im-
mundi ſpiritus, vellera lane vel unde maris.

Deinde deviantes ad latus, venimus in civitatem que dicitur Heliuteropolis, in loco ubi ille Sanſon fortiſſimus cum maxilla aſini mille occidit viros. Ex qua maxilla ipſo orante aqua profluxit. Qui fons loca ipſa uſque in hodiernum diem irrigat.

Nam in loco ubi furgit fuimus, deinde venimus inter templum & altare, ubi occiſus eſt Zacharias, & ubi requieſcit.

Eſt ibi una eccleſia ornata, ſunt in ea ſervi Dei multi. Inde venimus ad locum ubi Yſaias propheta de ferra lignea ſecatus eſt, & ibidem iacet ſub quercu Rogel iuxta aquarum decurſum. Et ipſa ferra pro teſtimonio poſita eſt ad ſanctum Zachariam. Exinde venimus in locum ubi Abacuc propheta prandium ferebat meſſoribus quando eum angelus, per verticem tenens, ſuper lacum, in quo Danihel inter leones orabat, depoſuit & ibi furgit fons in quo Philippus baptizavit eunuchum. In ipſis locis ſunt putei quos ſoderunt Abraham ſcilicet & Iacob, quos appellarunt calumniam. Inde ingreſſi

fumus Abſcalon. Ibi eſt puteus pacis in modum theatri factus, in quo uſque ad aquam per gradus deſcenditur, ubi requieſcunt tres fratres martyres, proprio quidem habent nomina ſet vulgariter Egyptij vocantur. Miliario a civitate Sarafia eſt civitas Mazom Aſcalonites. Inde venimus in civitatem Mazomazes, in qua requieſcit ſanctus Victor martyr. De Mazoma uſque Gaza eſt miliarium. Gaza autem eſt civitas ſplendida, delitioſa, homines honeſtiſſimi, omni liberalitate decori, amatores peregrinorum. Inde miliario ſecundo requieſcit ſanctus pater Hylarion, & inde venimus in civitate Eluaha in capite heremi que vadit ad Syna montem. In qua etiam ex revelatione epiſcopi ipſius civitatis unum audivimus quod ſilere non oportet miraculum. Puella quedam nobiliſſima nomine Maria, cum nupta fuiſſet, ipſa nocte nuptus ſui mortuus eſt ſponſus eius, ipſa quoque hanc rem patienter portavit, & infra ſeptimanam omnia ſua pauperibus diſtribuit. Celebrato die ſeptimo, nocte ipſa veſte ſponſi ſublata, inventa non eſt. De qua dictum eſt nobis, quia eſſet in heremo trans Iordanem inter calamora vel palmora ante nos in finibus Segor circa mare Salinarum. In quibus locis invenimus monaſteria ultra quindecim vel xvij puellarum, que Chriſtiani populabant. Que habentes unum aſellum cibario deportabant, & nutriebant leonem terribilem ad videndum. Cumque appropinquaviſſemus cellule, omnia animalia que erant nobiſcum a rugitu illius miſerunt & in terra corruerunt. Et dicebant nobis quod ipſum aſellum leo ipſe gubernaret in paſcuis. Quem & offerebant nobis pro centum ſolidis. Set pater Antonius ſuſcipere noluit. Sed miſit in Hieruſalem cito, & adduxit eis ternas tunicas, & oleum ad luminaria & legumina multa. Et ipſe nobis dixerunt de virtutibus Marie, cuius ſuperius mentionem fecimus, que ambulaverat in heremo ſola portans legumine ſportellas plenas, vel tunicas quas ei cupiebant auferre, ſed nullus eam invenire potuit. At tamen de eis que ſecum duxerat nichil reportant revertentes de heremo. Cuius afflictionem vel ploratum nulla ratione conſolari potuimus, ſet tantum ſepius dicebat flens: Ve mihi miſera, cuius cauſa me chriſtianam dico. Proſciſcentes de civitate Heulatia, intravimus heremum miliario xx°.

In quo eſt caſtrum ubi eſt ſynodochium Sancti Georgij, in quo habent tranſeuntes vel heremite refugium ſive ſtipendia.

Inde intrantes in interiorem heremum, venimus ad locum de quo dicitur in pſalmo: Terra fructifera in falſugine, hoc eſt

in amaritudine, a malicia inhabitantium in ea. Et ibi vidimus homines rufos fugientes cum camelis. Nam & in Hierofolima vidimus homines ex Ethiopia, habentes fiflas nares & aures. Calliculas calciatos, & per digitos in pedes anulos miffos. Interrogavimus quare fic. Et dixerunt: Quia Trojanus imperator fignum hoc reliquit nobis. Ambulantes per herenum dies vj, camelis nobis aquam portantibus, sextarius mane, & sextarius vefpere cotidie dabatur per hominem. Amarefcente aqua in utres in modum fellis mittebamus in ea harenam & indulcatur. Familia autem Sarracenorum vel uxores eorum venientes de heremo, cum lamentacione in via fedentes, farcina depofita, petebant panem a tranfeuntibus. Et veniebant viri ipfarum de interiore parte heremi, adducebantque utres cum aqua frigida, & accipiebant fibi panes. Et adducebant refces cum radicibus, quarum odor fuaviffimus fuper aromata, & dies fuos feftos celebrabant. Populus autem qui per ipfam maiorem heremum ingrediebatur ad explorandum numero xij milia dc. Qui perambulantes heremum octava die venimus ad montem Dei Choreb. Et inde moventes ut afcenderemus montem Syna, ecce multitudo monachorum heremitarum cum crucibus pfallentes obviaverunt nos. Simili modo & nos facientes, lacrimavimus. Tunc introduxerunt nos in vallem inter Choreb & Syna. Ad cuius pedem montis eft fons ille ubi Moyfes adaquabat oves, quando vidit ardentem rubum. Et fons inclufus eft intra monafterium. In quo monafterio funt tres abbates fcientes linguas, hoc eft latinam, grecam, fyram, & egyptiacam, & beffam. Inde venimus ad fpeluncam ubi abfconditus fuit Helyas propheta quando fugit Iezabel mulierem perfidam. Ante ipfam fpeluncam furgit fons qui irrigat ipfum montem.

Inde afcendimus in fummo cacumine montis in quo eft oratorium modicum habens in longitudine pedes vj, fimiliter & in latitudine. In quo nullus manere prefumit, fet orto iam die afcendunt monachi de fupradicto monafterio & celebrant ipfi officium. In quo loco multi pro devotione tondent capillos fuos & barbas. Nam & ego ibi totundi barbam meam. Mons vero Syna petrofus eft, raro habet terram, & in circuitu eius cellule multe fervorum Dei, fimiliter & in Choreb. Et in parte ipfius montis habent Sarraceni ydolum fuum pofitum marmoreum, candidum tamquam nix. Ibi etiam permanet facerdos ipforum indutus dalmaticam & pallium lineum. Et quando venit tempus feftivitatis illorum, precurrente luna, antequam egrediatur a die fefto ipforum, incipit marmor

illud mutare colorem. Et quando ceperint adorare ydolum, fit marmor illud nigrum velut pix.

Completo tempore festivitatis revertitur iterum in pristino colore, unde valde admiratus sum. Inter Syna & Coreb est vallis, in qua certis temporibus descendit ros de celo, quem manna appellant, & coagulatur & fit tamquam grammaticeis, & habent inde plenos dolios, & dant aliis pro benedictione. Et nobis dederunt sextarios quinque. Ex quo etiam & prodito bibunt, & nobis dederunt bibere. Nam in ipsis montibus leo & pardus, capree & burdones simul pascunt, & nullus eorum a leone leditur propter heremi vastitatem. Et quia iam se complebant dies festi Hismaelitarum, prece exiit ut nullus subsisteret per heremum per quam ingressi sumus. Alij per Egyptum, alij per Arabiam reverterentur in sanctam civitatem. De monte Syna usque in Arabiam civitatem que vocatur Ahela, sunt mansiones octo. In Ahela autem descendentes naves de India cum diversis aromatibus, visum est nobis per Egyptum reverti.

Et venimus in civitatem in qua pugnavit Moyfes cum Amalech. Ubi est oratorium cuius altare positum est super lapides illos quos subposuerunt Moyfi oranti. In ipso loco est civitas munita de lateribus, locus sterilis valde propter aquas. Ibi occurrerunt nobis mulieres cum infantibus palmas in manibus portantes & ampullas cum rasanino oleo, prostrate pedibus nostris ungebant plantas nostras & capita, lingua egyptiaca psallentes antiphonam: Benedicti vos a Domino, & benedictus adventus vester, osanna in excelsis.

Ipsa est terra Madian, & ipsi habitantes in ea civitate. Dicitur autem quia ex familia Iethro socero Moyfi descendunt, lxxx condomas militantes in publico cum uxoribus suis, annonam & vestes accipientes ex Egypto.

De quibus locis venimus Magdalo, & Soccoth, & ad lxx duas palmas, & xij fontes, & applicuimus ibi dies duos, fatigati post tantum laborem & heremi vastitatem. In quo loco est castellum modicum quod vocatur Surandala. Est etiam infra ipsum castellum ecclesia cum synodochio propter transeuntes. Inde venimus ad locum ubi filij Israel transeuntes mare Rubrum castra metati sunt, & ibi similiter castellum cum synodochio. Et in loco quo exierunt de mari, est oratorium Helye. Et transeuntes venimus in locum ubi intrarunt in mare, ubi est oratorium Moyfi. Ibi est civitas parva que appellatur Clyfma, ubi de India naves veniunt. In loco vero

ubi tranſierunt, gulfus exit de pelago maiore & extenditur intus in multis milibus acceſſis reſeſſis que habet. Recedente mare apparet omnis ſubmerſio Pharaonis, & omnia arma in marmore mutata videntur. Ibi accepimus nuces virides que de India venerunt, quas de paradyſo credunt homines eſſe, & qui ex eis guſtaverit fatiatur. Intus autem in ipſo pelago modica eſt inſula, in qua eſt petra viva ubi pendent lapides molles ut carnes in modum daſtilorum, qui fundunt unguentum quod oleum petrinum appellant, qui pro maxima benedictione tollitur. Vas in quo portatur, ſi impletum fuerit & volueris reiterare, ad tollendum iam non eum capit.

In quo loco quanticumque egroti maxime que energumini perſtingere poſſunt ſanantur. Que tollentes pro benedictione non eum permittunt iterum introire per Clyſma, antequam commiſceatur cum oleo. Nam ſi non adulteraretur, credo quia & ipſam virtutem ſemper faceret. Nam liquor ipſi ſ tenetur continuo per ij milia. Infra civitatem ipſam que dicitur Clyſina, intus in baſilica vidimus oculos ligneos ſanctorum heremitarum patrum xij & inde venimus per heremum ad ſpeluncam beati Pauli heremite, que vocatur Syracumba. Exinde pergentes venimus ad cataractas Nili, ubi aſcendit aqua ad ſignum manu hominis factum & habet gradus xij. Ex utraque parte ipſarum catharaſtarum ſunt due civitates, quas edificatſe dicunt filias Loth, & una earum dicitur Babylonia.

Tunc venimus per campos Thaneos, & in Nemphi civitate & Antino, in qua reſidebat Pharao, ex qua filij Iſrael exierunt. In ipſis locis ſunt horrea xij Ioseph plena. In Nemphi fuit templum que eſt modo eccleſia, cuius una porta ſe clauſit ante Dominum noſtrum quando beata Maria cum ipſo fugit in Egyptum, & adhuc non poteſt aperiri. Ibi vidimus pallium lineum in quo dicunt illum tempore illo ſe teriſſe, & idcirco ibi eius remanſiſſe veſtigia. Que ymago ſingulis temporibus adoratur, ſet & nos adoravimus, ſet propter ſplendorem non potuimus in eum intendere, quia quantum in ipſam effigiem intendis, immutatur in oculis tuis. Descendentes per Egyptum venimus in civitate Athlepi ad ſanctum Mennatum qui multas virtutes ibi operatur. Inde per ſtagnum navigantes Alexandriam venimus.

In ipſo ſtagno vidimus multitudinem corcodrillorum. Alexandria civitas pulchra, populus levis, ſet amator peregrinorum, hereſes multe.

Ibi enim requiescit Athanasius, ipfius civitatis epifcopus, qui contra Arrium, presbiterum ipfius civitatis hereticum, pro fide Christi certando multa pericula mortis fuffinuit temporibus Conftantini imperatoris, Helene filio. Ibidem requiescit fanctus Fauftus & fanctus Epymacus, & fanctus Antonius vel fanctus Maurus, & alia multa fanctorum corpora. Iterum venientes Hierofolimam ubi ego eger per multum tempus iacui, ufquedum vidi per vifionem fanctum Antonium & beatam Eufemiam, qui me pariter fanaverunt. Egreffus de Hierofolima veni Ioppen, ubi iacet fancta Thabita, que dicitur Dorchas. Deinde venimus Cefaream Philippi, que turris Stratonis, que & Cefarea Paleftine vocatur. In qua requiescit fanctus Pamplius & fanctus Procopius, & fanctus Comelius, ex cuius lecto benedictionem tulimus. Inde per Galileam ascendimus, & venimus Damafcum ubi eft monafterium ubi fanctus Paulus converfus eft, in vicum qui vocatur reclus, in quo multe virtutes fiunt.

Deinde venimus Eliopoli, & inde venimus Emiza, ubi eft caput fancti Iohannis Baptifte in dolio vitreo, & nos ibi eum intus vidimus & adoravimus. Et inde tranfeuntes per civitates, hoc eft per Ariffa, Ariftofa & Epiphani, venimus in civitatem splendidiffimam Anpamiam, in qua eft omnis nobilitas Syrorum.

Inde exeuntes venimus Antiochiam maiorem in qua requiescit fanctus Babyllas epifcopus, & tres parvuli, & fancta Iuftina, & fanctus Iulianus, & fratres Machabei, hoc eft feptem fepulchra & fuper unufcuiusque fepulchrum fcripte funt paffiones illorum. Exinde descendimus Mefopotamiam in civitate Chalcida. Inde venimus Carran, ubi natus fuit Abraham. Et inde venimus in civitate Barbariffo, ubi requiescit fanctus Bacchus, frater fancti Giorgij. Inde venimus in civitate Suran, per quam mediam civitatem descendit fluvius Eufrates, qui ibidem per pontem tranfitur. In ipfa civitate paffi funt fanctus Bacchus & fanctus Giorgius, fet fanctus Giorgius in civitate Tyra requiescit. Tunc per tanta & talia vidimus loca in miraculis pofita. Reverfi poft nos per multa caftella, per plateas, vicos, villas, vel civitates, fatigati ex tam longo itinere, cepimus iterum carpere tranfeuntes mare, venimus Italiam propriam regionem. Aduvante Domino Ihefu Christo noftro, pro cuius amore ab hac loca egreffi providere ivimus, tam fua mirabilia que ipfe inter homines habitans fecit, & beatorum apoftolorum vel que

ante tempus incarnationis sue ex virgine assumpta, olim per patriarchas & prophetas suos fecerat Ihesus Christus Dominus noster. Viventes ovantes venimus Placentiam, propriam civitatem nostram, positam super fluvium qui dicitur Padus infra iam dicta Italia.

ITER ANTONINI MARTYRIS

(Ex cod. Caduinenſi.)

Incipit iter beati Antonini in locis sanctis.

PROCEDENTE beato Antonino, una cum collega suo egressus ex Placentia civitate, navigantes per mare venimus in insulam Ciprum in qua requiescit sanctus Epiphanius episcopus. Post hec venimus in partes Sirie, in insulam Santaritum iuxta Tirim. Deinde venimus Ptolomaidam que est sub monte Carmelo, miliario medio a monasterio Helisei prophete ubi occurrit ei mulier cuius filium sufficitavit a mortuis. De Ptolomaida maritima venimus in fines Galilee in civitatem que vocatur Gneocefarea; deinde miliario quarto venimus in Chana Galilee ubi Dominus fuit ad nuptias. Et inde venimus in partes Sirie ubi requiescit sanctus Leontius in una civitate cuius nomen oblitus sumus. Que civitas tempore Iustiniani imperatoris subversa est a terre motu cum aliis civitatibus. Venimus exinde Bibbolum que & ipsa civitas cum hominibus subversa est. Ex hinc] in civitatem Triari, que & ipsa subversa est. Deinde venimus in civitatem splendidissimam nomine Beritho, in qua nuper fuit studium litterarum que est sub montana Libani. A Beritho venimus Sidonem que adheret Libano. De Sidone venimus Sarepta in qua est cenaculum illud quod factum fuerat Helie & lectum ubi recubuit. Exeuntibus nobis de Sarepta venimus in civitatem Tirim. A Tiro usque ad Sarepta sunt miliaria septem. At vero de Tiro venimus in civitatem Nazareth ubi angelus Gabriel adnunciavit sancte Marie incarnationem Domini. De Nazareth venimus in montem Tabor, ubi Dominus transfiguratus est. De Tabor venimus ad mare Tiberiadis, in civitatem que quondam appellata est Sichem; modo dicitur Neapolis, in qua puteus est ubi Dominus a muliere Samaritana aquam petiit, in basilica Sancti Iohannis. Deinde venimus in civitatem Tiberiadin in qua est mare Galilee; quod lacum Iordanis facit. Inde transeuntes venimus ad duos fontes scilicet Ior & Dan, qui in unum confluent & vocitatur Iordanis. Parvus ingreditur in lacum quod vocatur mare

Galilee, & extenditur miliaris novem. Tunc descendimus per Galileam iuxta Iordanem & transeuntes venimus in civitatem Galilee que vocatur Scitopolis. Exinde venimus in civitatem Sebafiam ubi requiescit Abdias propheta. Post hec venimus in locum ubi Dominus de quinque panibus & duobus piscibus satiavit quinque milia hominum. Venimus deinde ad locum ubi baptizatus est Dominus. In ipso loco transferunt filij Israel Iordanem & filij prophetarum perdidit fecurem & ex ipso loco Helias assumptus est in celum. Ibi est Ermoniim mons modicus, qui legitur in psalmo. De prefato loco ad Iordanem sunt miliarij duo. In ipsa valle erat Helias quando ei corvus deferebat panem. De Iordane usque ad locum ubi mortuus est Moyses sunt miliarij octo. Exinde venimus ad Segor; vidimus ibi monumentum Abfalon, filij David. De Iordane usque Iericho miliaria sex. Domus Raab adhuc stat & cubiculum de quo exploratores deposuit. Lapidem vero illi quos levaverunt filij Israel de Iordane non longe a civitate Iericho sunt in una basilica. Ante eandem basilicam est campus in quo Dominus manu propria frumentum seminavit quasi modia tria; qui etiam colligitur & numquam seminatur, sed ex se profert semen; colligitur autem in mense februario & inde communicatur in pascha. Ibi est fons aque quem indulcavit Heliseus propheta, qui irrigat Iericho. Igitur exeuntes de Ierico, venimus contra occidentem in sinistra manu & intravimus vallem Sodomam & Gomorram. Nam quod dicunt homines de uxore Loth eo quod lingendo ab animalibus minuatur, mendatum est; sed stat in statu quo fuit. Ascendentes de montana, revertentes ad sinistram manum, venimus ad montem Oliveti, in Bethaniam, ad monumentum Lazari & rursum ascendimus de monte unde Dominus ad patrem. Iuxta quem locum requiescit sancta Pelagia. Descendentes de monte Oliveti, venimus in villam Gethsemani ubi traditus est Dominus; in quo sunt tria accubita, ubi ille accubuit. Ibi est etiam ecclesia ubi est sepulcrum sancte Marie, in valle que vocatur Iosaphat, venimus usque ad portam Ierusalem in cuius dextera parte est ficulnea in qua se Iudas laqueo suspendit. Inclinantes proni ingressi sumus in sanctam civitatem & venimus ad sepulcrum Domini; usque Golgotha sunt passus octoginta; ab una parte ascenditur per gradus, ubi Dominus ad crucifigendum ascendit. Nam in loco ubi crucifixus est apparet cruor sanguinis. In ipso latere petre est altare patriarche Abrahe, in quo immolare voluit Ysaac. Ibi & Melchisedech obtulit Abrahe panem & vinum. Hierosolima non habet aquam preter fontem Siloe. Iuxta basilicam ubi sepulcrum est Domini & iuxta Calvarie locum est ecclesia que vocatur Constantiniana ubi tres cruces fuerunt reperte. Hic transactis venimus in basilicam que vocatur Sancta Sion, ubi Dominus cenavit cum discipulis illucque venit Spiritus sanctus super apostolos. Ibi sunt lapides cum quibus fuit lapidatus Stephanus; ibi est etiam columpna ubi flagellatus fuit Dominus. Iuxta eandem ecclesiam est alia ecclesia in pretorio ubi fedit Pilatus quando audivit Dominum. Ibi est petra ubi

stetit Dominus quando a populo Iudeorum ut crucifigeretur adiudicatus est. Inde venimus ad aream ubi fuit antiquitus porta civitatis. Ibi sunt aque putride ubi missus est Iheremias propheta. Infra civitatem Ierusalem est inclusus fons Siloe, quia Eudoxia Augusta, uxor Iustiniani imperatoris, addidit muros Ierusalem & ipsa munivit basilicam Sancti Stephani & composuit sepulcrum suum iuxta sepulcrum sancti Stephani, unaque porta civitatis ex nomine ipsius martyris vocatur, & est ad viam que respicit ad occidentem que descendit ad Ioppen & Cesaream Palestinam vel ad Diospolim civitatem, que antiquitus dicebatur Azotus, in qua requiescit sanctus Georgius martyr. In ipsa via, non longe a civitate, stat columpna marmorea que priusquam Dominus duceretur ad flagellandum, fugiens levata est ad nubes & disposita in eodem loco, que non habet basim, set super terram agitur. Revertentibus nobis in civitatem, venimus ad Probaticeam piscinam, iuxta quam est basilica Sancte Marie, ubi est nata. Deinde pergentes Bethleem, invenimus sepulcrum Rachel, tercio miliario ab Ierusalem. In ipsa media via invenimus fontem & dicunt quod fugiens in Egyptum sancta Maria ibi federit cum puero & sitiens oravit & continuo ipsa aqua emanavit. Inde usque Bethleem sunt miliarij tres. Bethleem locus splendidissimus, quia ibi est spelunca ubi natus est Dominus. Ibi Ieronimus, presbiter doctor preclarus, ob devotionem Salvatoris, monumentum sibi composuit. In suburbano eiusdem Bethleem miliario medio iacet David in sepulcro & appellatur locus ille basilica Sancti David. Set & infantes, quos occidit Herodes, in ipso loco habent sepulcra & in una requiescunt ecclesia. De Bethleem usque ad ilicem Mambre sunt miliarij xxxij^{or}. In quo loco requiescunt Abraham, Ysaac & Iacob & primus homo Adam. Nam depositio Iacob & David in regione illa tercio die post Natale Domini ab omnibus devotissime celebratur. De Ierusalem descendentes ad viam que vadit ad Gazam & Afcalon, miliario vicefimo venimus in montem Gelboe, ubi occisus est Saul. Illuc prope iacet Goliad in media via, acervum ligneum ad capud eius, & super eum est congeries magna petrarum. Deinde venimus in civitatem que dicitur Helenteropolis, ubi Samsen fortissimus cum maxilla asini occidit mille viros. Ex qua maxilla, ipso orante, aqua profluxit, & ipse fons loca ipsa usque in hodiernum diem irrigat. Inde venimus ad locum ubi Isaias propheta de ferra lignea seccatus est & ibidem requiescit sub quercu Rogel, iuxta decursum aquarum. Exinde venimus in locum ubi Abacuc propheta ferebat prandium messoribus, iuxta quem locum surgit fons in quo Phillippus baptizavit eunuchum. In ipsis locis sunt putei, quos foderunt Abraham, Ysaac & Iacob & appellaverunt Calumpniam. Inde venimus Serapiam & inde venimus Mazomam, in qua requiescit sanctus Victor martyr. De Mazoma usque Gaza habet miliarium. Deinde moventes, ut ascenderemus montem Sina, susceperunt nos monachi ex eodem monte & introduxerunt

nos in vallem inter Oreb & Sina. Ad radicem montis eiusdem est fons ille, ubi Moïses adaquabat oves, quando vidit ardentem rubum, qui fons inclusus est infra monasterium. Inde ascendimus ad speluncam ubi asconditus fuit Helias propheta quando fugit Iezabel. Ante ipsam speluncam surgit fons, qui irrigat ipsum montem. Postea ascendentes in summitatem cacuminis montis, in quo est oratorium parvum, habens in longitudine pedes vij, & in latitudine similiter, in quo nullus manere presumit, sed, orto die, ascendunt monachi de prefato monasterio & celebrant officium, moxque revertuntur ad monasterium. De prefato loco venimus ad septuaginta duas palmas & Magdalo & Socoth & applicavimus ibi duos dies, fatigati post tantum laborem. Inde venimus ad locum, ubi filij Israel transierunt mare Rubrum, & transeuntes venimus in locum ubi intraverunt in mare, ubi est oratorium Moïsi. In loco vero ubi transierunt, inundatio maris egreditur de pelago maiori & extenditur in multis milibus, quia accessam & recessam habet. Recedente mari, apparet omnis subversio Pharaonis & omnia arma illorum in marmore mutata videntur. Ibi accepimus nuces virides miri saporis, que de India venerunt, quas de Paradiso dicunt homines esse. Tunc venimus per campos Thaneos, in qua residebat Pharao & ex qua exierunt filij Israel. Deinde pervenimus in Minî civitatem, ubi sunt duodecim horrea Ioseph.

Explicit iter beati Antonini.

VIII

ARCULFI

RELATIO DE LOCIS SANCTIS

AB ADAMNANO SCRIPTA

[circa 670]

CODICES MANUSCRIPTI

QUIBUS USUS EST EDITOR.

- L.* Cod. membran. in museo Britannico, Cotton. Tib. D. V, f^o, fæc. VIII-IX.
B. Cod. membran. in bibliotheca publica Bruxellensi, 292, parvo 4°,
fæc. IX.
Bern. Cod. membran. in bibliotheca civitatis Bernensis, 582, 4°, fæc. IX.
P. Cod. membran. in bibliotheca nationali Parisiensi, fæc. IX, lat. 13048.
P. Cod. membran. in bibliotheca nationali Parisiensi, fæc. XI, lat. 12943.
G. Cod. membran. veteris abbatiæ Sangallensis, 320, parvo 8°, fæc. XII.
G. Cod. membran. veteris abbatiæ Caduinenfis, min. f^o, fæc. XII.
V. Cod. membran. in bibliotheca Vaticana, 636, A, f^o, fæc. XIII.
R. Cod. chartac. in bibliotheca reginæ Christinæ (Romæ), 618, fæc. XV.

ARCULFI

RELATIO

DE LOCIS SANCTIS

SCRIPTA AB ADAMNANO

* * *

Prologus.

In nomine Patris & Filij & Spiritus sancte terre caraxare^a librum de locis incipio sanctis.

Arculfus, sanctus episcopus, gente Gallus, diversorum longe remotorum peritus locorum, verax index^b & fatis idoneus, in Hierosolymitana civitate per menses novem hospitatus, & locis quotidianis visitationibus peragratis, mihi Adamnano hec univërfa, que infra caraxanda^c sunt, experimenta diligentius percunctanti^d & primo in tabulas describenti, fidei & indubitabili narratione dictavit, que nunc in membranis brevi textu scribuntur.

a. *Al.* texere. — b. *B., P.* 12943, raxanda. — d. *Al.* percontanti, pericrutanti.
C. iudex. — c. *Al.* exaranda, ta-

LIBER PRIMUS.

CAPITULA.

- I. *De situ Hierusalem: porte civitatis, anniversarium mercatus, locus templi, oratorium Sarracenorum, domus magne.*
- II. *De ecclesia rotunde formule super sepulcrum Domini edificata.*
- III. *De ipsius sepulcri figura & eius tugurioli.*
- IV. *De ipso lapide, qui ad ostium monumenti advolutus erat, quem angelus Domini, de celo descendens, post resurrectionem eius revolvit, de tugurio & sepulcro.*
- V. *De ecclesia Sancte Marie, que rotunde coheret ecclesie.*
- VI. *De illa ecclesia que in Calvarie loco constructa est.*
- VII. *De basilica, quam Constantinus vicinam supradicte ecclesie in eo fabricavit loco, ubi Crux Domini ruinis superata, post multa secula, refossa inventa est terra.*
- VIII. *De loco altaris Abraham.*
- IX. *De^a exedra intra ecclesiam Calvarie & Constantini basilicam sita, in qua calix Domini & spongia recondita habetur, de qua in ligno pendens acetum suxerat & vinum.*
- X. *De lancea militis, qua latus Domini ipse pupugit.*
- XI. *De sudario illo, quo Domini caput sepulti contextum est.*
- XII. *De linteo, quod, ut fertur, sancta contextuit Maria virgo.*
- XIII. *De alia summa columna in illo sita loco, ubi, Cruce Domini superposita, mortuus revixit iuvenis, & de medio mundi.*
- XIV. *De ecclesia Sancte Marie in valle Iosaphat fabricata, in qua monumentum eius habetur.*
- XV. *De turre Iosaphat in eadem constructa valle.*
- XVI. *De monumentis Simeon & Ioseph.*

a. *Mff. ed. alia.*

- XVII. *De spelunca in rupe montis Oliveti habita contra vallem Iosaphat, in qua quatuor mense & putri sunt duo.*
- XVIII. *De porta David & de illo loco, in quo Iudas Iscarioth laqueo se suspendit.*
- XIX. *De forma grandis basilice in monte Sion fabricate, & de ipsius montis situ.*
- XX. *De illo agello, qui hebraice Akeldemac vocatur.*
- XXI. *De asperis & petrosis locis ab Hierusalem usque ad civitatem Samuelis late patentibus & usque ad Cesaream Palestine, occasum versus, succedentibus.*
- XXII. *De monte Oliveti, de altitudine & qualitate terre illius.*
- XXIII. *De loco Dominice ascensionis & de ecclesia in eo edificata.*
- XXIV. *De sepulcro Lazari & de ecclesia super illud constructa & de monasterio eidem adherente.*
- XXV. *De alia ecclesia ad dextram Bethanie partem constructa.*

I. *De situ Hierusalem: porte civitatis, anniversarium mercatus, locus templi, oratorium Sarracenorum, domus magne.*

De situ Hierusalem nunc quedam scribenda sunt pauca ex his, que mihi, id est Adamnano, sanctus dictavit Arculfus; ea vero, que in aliorum libris de eiusdem civitatis positione reperiuntur, a nobis pretermittenda sunt. In cuius magno murorum ambitu idem Arculfus octoginta quatuor numeravit turres & portas bis ternas, quarum per circuitum civitatis ordo sic ponitur: Porta David, ad occidentalem montis Sion partem, prima numeratur, secunda, porta ville Fullonis, tertia, porta Sancti Stephani, quarta, porta Benjamin, quinta, portula, hoc est, parvula porta, a qua^a per gradus ad vallem Iosaphat descenditur, sexta, porta Thecuitis.

a. Sic ego; C. quinta porta que ratur usque ad vall. I. In aliis
est parva, ubi per gradus prope-
cod. & in ed. ab hac.

Hic itaque ordo per earundem portarum & turrium intercapedines: a porta David supra memorata per circuitum septentrionem versus & exinde ad orientem dirigitur. Sed quamlibet^a sex porte in muris numerentur, celebriores tamen ex eis tres portarum introitus frequentantur: unus ad occidentalem, alter ad septentrionalem, tertius ad orientalem partem; ea vero pars murorum cum interpositis turribus, que a supra dicta David porta per aquilonale montis Sion supercilium, quod a meridie supereminet civitati, usque ad eiusdem montis frontem dirigitur, que praeprupta rupe orientalem respicit plagam, nullas habere portas comprobatur.

Sed hoc etiam non esse pretereundum videtur, quod nobis sanctus Arculfus de huius civitatis in Christo honorificentia prefatus narravit, inquiens: Diversarum gentium undique prope innumera multitudo quindecimo die mensis septembris anniversario more Hierosolymis convenire solet ad commercia mutuis venditionibus & emptionibus peragenda. Unde fieri necesse est, ut per aliquot dies in eadem hospita civitate diversorum hospitentur turbe populorum, quorum plurima camelorum & equorum asinorumque numerositas, mulorum necnon & boum masculorum, diversarum vectarum^b rerum per illas politanas plateas stercoreum abominaciones propriorum passim sternit: quorum nidor non mediocriter civibus invehit molestiam, que & ambulandi impeditorem prebet. Mirum dictu, post diem supra memoratum recessionis cum diversis turmarum iumentis, nocte subsequente, immensa pluviarum copia de nubibus effusa super eandem descendit civitatem, que rotas abluit^c abominabiles de plateis sordes

a. *B.*, *P.* 12943. quelibet. — b. *G.*, *al.* vectorum. — c. *L.*, *al.* abstergit.

ablutamque ab inmunditiis fieri^a facit eam. Nam Hierosolimitanus ipse situs a supercilio aquilonali montis Sion incipiens, ita est in alto^b a conditore Deo dispositus declivio usque ad humiliora aquilonalium orientaliumque murorum loca, ut illa pluvialis exuberantia nullo modo in plateis, stagnantium aquarum in similitudinem, superfedere possit, sed, instar fluviorum, de superioribus ad inferiora decurrat: que scilicet celestium aquarum inundatio, per orientales influens^c portas & omnia secum stercorealia auferens abominamenta, vallem Iosaphat intrans, torrentem Cedron auget: & post^d talem Hierosolymitanam baptismationem continuatim eadem pluvialis exuberantia^e cessat. Hinc ergo non negligenter adnotandum est, quanti vel qualis honoris hec selecta & predicabilis civitas in conspectu eterni^f genitoris habeatur, qui eam sordidam diutius manere non patitur, sed, ob eius unigeniti honorificentiam, citius eam emundat, quia intra murorum eius ambitum sancte crucis & resurrectionis ipsius loca habet honorificata.

Ceterum in illo famoso^g loco, ubi quondam *templum* magnifice constructum fuerat, in vicinia muri^h ab oriente locatum, nunc Sarraceni quadrangulam orationis *domum*, quam subrectis tabulis & magnis trabibus super quasdam ruinarum reliquias construentes, vili fabricati sunt opere, ipsi frequentant: que utique domus tria hominum millia simul, ut fertur, capere potest.

Arculfus itaque de ipsius civitatis habitaculis a nobis interrogatus respondens, ait: Meminiⁱ me & vidisse & frequentasse multa eiusdem civitatis edificia, plurimafque *domos grandes*, lapideas, per totam magnam civi-

a. *Al. fieri om.* — b. *L., al. molle.*
— c. *Al. interfluens.* — d. *Tantum*
B, V., R., ob. — e. *Al. fluminalis*
exuberatio. — f. *B., V., R. iudi-*

cis &. — g. *Al. formoso.* — h. *Mab.;*
G., Grelf. om.; Bern. nuper. —
i. *L. meminisse.*

tatem intra menia circumdatas, mira fabricatas arte, sepius considerasse, que omnia nunc a nobis sunt pretermittenda, ut estimo, exceptis eorum edificiorum structuris, que in locis sanctis, crucis videlicet & resurrectionis, mirifice fabricate sunt: de quibus diligentius interrogavimus Arculfum, precipue de sepulcro Domini & ecclesia super illud constructa, cuius mihi formam in tabula cerata Arculfus ipse depinxit.

II. *De ecclesia rotunde formule super sepulcrum Domini edificata.*

Que utique valde *grandis ecclesia*, tota lapidea, mira rotunditate ex omni parte collocata est, a fundamentis in tribus confurgens parietibus, quibus unum culmen in altum elevatur,^a inter unumquemque parietem & alterum latum habens spatium vic; tria quoque altaria sunt in tribus locis parietis medij^b artifice fabricatis.^c Hanc rotundam & summam ecclesiam supra memorata habentem altaria, unum ad meridiem respiciens, alterum ad aquilonem, tertium versus occasum, duodecim mire magnitudinis lapidee sustentant columne. Hec bis quaternales portas habet, hoc est quatuor introitus, per tres e regione, interiectis viarum spatiis, stabilitos parietes, ex quibus quatuor exitus ad vulturnum spectant, qui & cecias^d dicitur ventus, alij vero quatuor ad eorum respiciunt.

III. *De ipsius sepulcri figura & eius tugurioli.*

In medio spatio huius interioris rotunde domus rotundum inest in una eademque petra excisum tugurium,^e

a. *Tantum L.* quibus... elevatur. al. calcias, calceas, hetias, caluar
— b. *G.* medio. — c. *Forte* fabricata. — d. *Sic correxit Gretser,*
— e. *Al.* tegurium, teguriolum

in quo possunt ter terni^a homines stantes orare, & a vertice alicuius non brevis stature stantis hominis usque ad illius domuncule cameram pes & femipes mensura in altum extenditur. Huius tugurioli introitus ad orientem respicit, quod totum extrinsecus electo tegitur marmore, cuius exterius^b summum culmen auro ornatum auream non parvam sustentat crucem. In huius tugurij aquilonali parte sepulcrum Domini in eadem petra interius excisum habetur, sed eiusdem tugurij pavimentum humiliter loco sepulcri; nam a pavimento eius usque ad sepulcri marginem lateris quasi trium mensura^c altitudinis palmorum^d haberi dignoscitur. Sic mihi Arculfus, qui sepe sepulcrum Domini frequentabat, indubitanter emensus pronunciavit.

Hoc in loco^e *discrepantia* nominum notanda *inter monumentum & sepulcrum*; nam illud sepe memoratum rotundum tugurium, alio nomine *Evangeliste monumentum* vocant: ad cuius ostium advolutum & ab eius ostio revolutum lapidem, resurgente Domino, pronunciant. *Sepulcrum* proprie ille dicitur locus in tugurio, hoc est in aquilonali parte monumenti, in quo dominicum corpus linteaminibus involutum conditum quievit: cuius longitudinem Arculfus in septem pedum mensura propria mensus est manu. Quod videlicet sepulcrum, non, ut quidam falso opinantur, duplex & quamdam de ipsa maceriola petram habens excisam, duo crura & femora duo intercidentem^f & separantem, sed totum simplex, a vertice usque ad plantas lectum unius hominis capacem super dorsum iacentis prebens, in modum spelunce introitum a latere^g habens ad australem monu-

a. B., Bern., G., C. tantum terni. — b. In aliis mss. exterioris. — c. B., V. a poplite aut pollice usque ad auriculam. — d. Al. pal-

marum. — e. Mab. proprietas sive. — f. L., al. intercedentem. — g. L. in introitum altare... respiciens.

menti partem e regione respicientem, culmenque desuper humile eminens fabrefactum. In quo utique sepulcro duodene lampades, iuxta numerum^a duodecim apostolorum, semper die ac nocte ardentes lucent, ex quibus quatuor in imo illius lectuli sepulcralis loco inferius posite, alie vero bis quaternales, super marginem eius superius collocate ad latus dextrum, oleo nutriente fulgent.

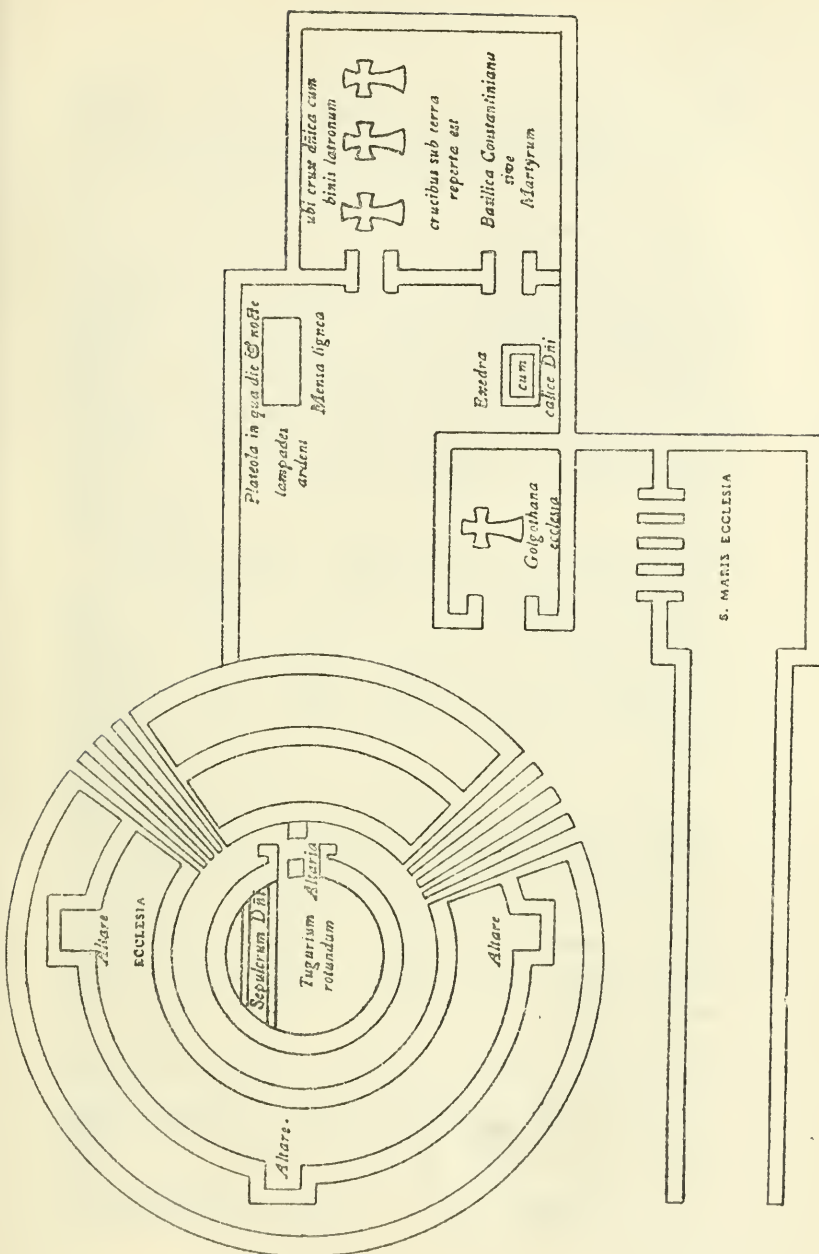
Sed & hoc etiam notandum esse videtur, quod mausoleum vel sepulcrum Salvatoris, hoc est sepe memoratum tugurium, speleum sive *spelunca* recte vocari possit, de qua videlicet, Domino nostro Iesu Christo in ea sepulto, propheta vaticinatur, dicens: *Hic habitabit in excelsa spelunca petre fortissime*. Et paulo post de ipsius Domini resurrectione ad apostolos letificandos subinfertur: *Regem cum gloria videbitis*.

Supra dicte igitur ecclesie formulam cum rotundo tuguriolo in eius medio collocato, in cuius aquilonali parte dominicum habetur sepulcrum, subiecta declarat pictura, necnon & trium aliarum figure ecclesiarum, de quibus inferius intimabitur.

Has itaque quaternarium figuras ecclesiarum iuxta exemplar, quod mihi, ut superius dictum est, sanctus Arculfus in paginula figuravit cerata, depinximus, non quod possit earum similitudo formari in pictura, sed ut dominicum monumentum, licet tali figuratione vili in medietate rotunde ecclesie constitutum monstretur, utique^c huic prior ecclesia vel que eminus posita declaretur.

a. *Al.* normam, nomina. — b. *L.* aut que.
sepulchri aliis. — c. *B., G., al.*

Hanc fig.
vide cont.

IV. *De ipso lapide, qui ad ostium monumenti advolutus erat, quem angelus Domini, de celo descendens, post resurrectionem eius revolvit, de tugurio & sepulcro.*

Sed inter hec, de illo supra memorato lapide, qui ad ostium monumenti dominici, post ipsius Domini crucifixi sepultionem, multis trucidentibus^a viris, advolutus est, breviter intimandum esse videtur: quem Arculfus intercifum & in duas divisum partes refert, cuius pars minor, ferramentis dolata, quadratum altare in rotunda supra descripta ecclesia ante ostium sepe illius memorati tugurij, hoc est dominici monumenti, stans constitutum cernitur; maior vero illius lapidis pars, eque circumdolata, in orientali eiusdem ecclesie loco, quadrangulum aliud altare, sub linteaminibus stabilitum exstat.

De illius ergo petre coloribus, in qua illud sepe dictum tugurium dolatorum ferramentis interius cavarum habetur^b dominicumque sepulcrum in aquilonali loco ipsius habens, de una eademque petra excifum, qua & monumentum est,^c hoc est, ipsum tugurium, Arculfus, a me interrogatus, dixit: Illud dominici monumenti tugurium, nullo modo intrinsecus ornatu rectum, usque hodie per totam eius cavaturam^d ferramentorum ostendit vestigia, quibus dolatores sive excifores in eodem usi sunt opere: color vero illius eiusdem petre monumenti & sepulcri non unus, sed duo permixti videntur, ruber itaque^e & albus, unde & bicolor eadem ostenditur petra. Sed de his ista sufficiant dicta.

V. *De ecclesia Sancte Marie, que rotunde coheret ecclesie.*

Ceterum de sanctorum structuris locorum pauca addenda sunt aliqua. Illi rotunde ecclesie supra sepius

a. L.; al. tradentibus. — b. L., c. G., est. — d. V., R. cameraturam, B., P. 12943; al. om. habetur. — e. Bern.; al. utique.

memorate que & anastasis,^a hoc est resurrectio, vocatur, eo quod in loco dominice resurrectionis fabricata est, ad dextram coheret partem Sancte Marie, matris Domini, quadrangulata ecclesia.

VI. *De illa ecclesia, que in Calvarie loco constructa est.*

Alia vero pergrandis ecclesia, orientem versus, in illo fabricata est loco, qui hebraice *Golgotha* dicitur, in cuius superioribus grandis quedam erea cum lampadibus rota in funibus pendet, infra quam magna crux argentea infixata est eodem in loco, ubi quondam lignea crux, in qua passus est humani generis salvator, infixata stetit.

In eadem ecclesia quedam in petra habetur excisa *spelunca infra locum dominice Crucis*, ubi super altare pro quorundam honoratiorum animabus sacrificium offertur, quorum corpora interim in platea iacentia ponuntur ante ianuam eiusdem ecclesie Golgothaneae, usquequo finiantur illa pro ipsis defunctis sacrosancta mysteria.^b

VII. *De basilica, quam Constantinus vicinam supra dicte ecclesie in eo fabricavit loco, ubi Crux Domini ruinis superata, post multa secula, refossa inventa est terra.*

Huic ecclesie in loco Calvarie quadrangulate fabricate structura, lapidea illa vicina orientali in parte coheret *basilica* magno cultu a rege *Constantino* constructa, que & *martyrium*^c appellatur, in eo, ut fertur, fabricata loco, ubi Crux Domini cum aliis latronum binis crucibus sub terra abscondita, post ducentorum triginta trium cyclos annorum, ipso Domino donante, reperta est.

a. R. αναστασις. — b. *Ultimæ* martyrum, monasterium. *lineæ* desunt in cod. B. — c. *Al.*

VIII. *De loco altaris Abraham.*

Itaque inter has duales ecclesias ille famofus occurrit locus, in quo Abraham patriarcha altare compofuit, fuper illud imponens lignorum ftruem, & ut Ifaac immolaret filium fuum, evaginatam arripuit gladium: ubi nunc menfa habetur lignea non parva, fuper quam pauperum eleemofyne a populo offeruntur. Sed & hoc mihi diligentius interroganti fanctus Arculfus addidit, inquiens: Inter anafafim, hoc eft fepe fupra memoratam rotundam ecclefiam, & bafilicam Constantini quedam patet *plateola ufque ad ecclefiam Golgothanam*, in qua videlicet die ac nocte femper lampades ardent.

IX. *De exedra intra ecclefiam Calvarie & Constantini bafilicam fita, in qua calix Domini & fpongia recondita habetur, de qua in ligno pendens acetum fuxerat & vinum.*

Inter illam quoque Golgothanam bafilicam & martyrium^a quedam inefl exedra, in qua eft calix Domini, quem a fe benedictum propria manu in cena, pridie quam pateretur, ipfe conviva apoflolis tradidit convivantibus: qui argenteus *calix* fextarij Gallici menfuram habet, duasque in fe anfulas ex utraque parte altrinsecus continet compofitas. In quo utique calice inefl *fpongia*, quam aceto plenam, hyffopo circumponentes, Dominum crucifigentes obtulerunt ori eius. De hoc eodem calice, ut fertur, Dominus poft refurreccionem cum apoflolis convivans bibit, quem fanctus Arculfus vidit, & per^b illius scrinioli, ubi reconditus habetur, operculi foramen pertufi^c manu tetigit propria & ofculatus eft: quem videlicet calicem univerfus civitatis populus cum ingenti veneratione frequentat.

a. B., P. 12943, V., R. tellimonium. — b. B., *Gretf. om. pér.* — c. Al. percuffi, perforati.

X. *De lancea militis, qua latus Domini
ipse pupugit.*

Idem Arculfus nihilominus & illam conspexit^a lanceam militis, qua latus Domini in cruce pendentis ipse percusserat. Hec eadem lancea in porticu illius Constantini basilice inserta habetur in cruce lignea, cuius hastile in duas scissum^b est partes: quam similiter tota Hierosolymitana frequentans osculatur & veneratur civitas.

XI. *De sudario illo, quo Domini caput sepulti
contectum est.*

De illo quoque sacrosancto sudario, quod in sepulcro Domini super caput ipsius fuerat positum, sancti Arculfi relatione cognoscimus, qui illud propriis inspexit obtutibus.

Hanc, quam nunc caraxamus, narrationem totus Hierosolymitanus populus veram esse testatur. Propter plurimorum namque testimonium fidelium Hierosolymitanorum civium hanc pronunciationem sanctus Arculfus didicit, qui sic, ipso intentius audiente, sepius pronunciaverunt, dicentes: Ante annos fere ternos^c sacrosanctum linteolum, quod quidam satis idoneus credulus Iudeus de sepulcro Domini^d statim post eius resurrectionem furatus, multis diebus apud se occultavit, ipso donante Domino, post multorum cyclos annorum repertum, in notitiam totius populi venit. Ille igitur felix & fidelis fur illud dominicum sudarium, quod inprimis furtim^e abstulit, in extremis constitutus, duobus filiis manifestans arcessitis detulit, dicens: « O filii

a. B. compunxit. — b. B., V., d. L., B. om. de sep. D. — e. Ed.;
R.; al. incisum, intercisum. — furanter mff. & ed.
c. Mff.; ed., ut Gretf., 300tos.

« mei, nunc optio vobis datur. Dicat ergo quisque e^a
 « duobus, quid potius optare desiderat unus, ut & ego
 « indubitanter scire possim, qui ex vobis erit, cui, iuxta
 « propriam optionem, aut omnem substantiam meam,
 « quam habeo, commodare^b debeo, aut hoc solummodo
 « sacrum Domini sudarium. » Quibus auditis verbis, unus,
 qui optavit genitoris divitias accipere universas, suscepit
 eas a patre, iuxta promissionem sub testamento sibi
 commendatam. Mirum dictu, ex illo die omnes eius
 divitie & patrimonia omnia, propter quod sudarium
 Domini vendidit, decrefcere ceperunt, & universa, que
 habuit, diversis casibus^c perdit, ad nihilum redacta
 sunt. Alter vero supradicti beati furis filius beatus, qui
 sudarium Domini omnibus pretulit patrimoniis, ex quo
 die illud de manu morientis accepit genitoris, magis ac
 magis crescens, donante Deo, terrenis etiam opibus est
 ditatus, nec fraudatus est celestibus. Et ita hoc domini-
 cum sudarium patres filiis^d de eiusdem ter beati homi-
 nis semine nati, quasi hereditario iure, fideles fidelibus,
 secundum eorum profapie seriem, fideliter usque ad
 quintam commendabant generationem. Sed post quinte
 generationis tempora, annorum multis processibus^e trans-
 actis, eiusdem cognationis deficientibus hereditariis fide-
 libus, sacrum linteum in manus quorundam infidelium
 devenit Iudeorum, qui & ipsi, licet^f indigni tali munere,
 tamen illud honorifice amplexi, divina donante largi-
 tione, nimis diversis opibus locupletes, divites facti sunt.
 Iudei vero credentes, orta in populo de sudario Domini
 certa narratione, ceperunt cum infidelibus Iudeis de sacro
 illo linteamine fortiter contendere, totis viribus illud
 appetentes in manus accipere: que subnixta contentio^g

a. *G.* alter vestrum. — b. *L.*; *al.*
 commendare. — c. *L., B., G., Gretf.*
 cladibus. — d. *L. om.* filiis . . .

. . . seriem. — e. *L.* recessibus.
 — f. *Al.* quamlibet, quolibet. —
 g. *L.* sub iuxta concio.

Hierosolymitanam plebem in duas dirimit^a partes, hoc est fideles credulos contra infideles incredulos.

Unde & Saracenorum rex, nomine Mavias,^b ab utriusque interpellatus partibus, ad eos incredulos Iudeos, qui^c sudarium Domini pertinaciter retinebant,^d inter utroque diiudicans,^e dixit: « Sacrum, quod habetis, lintheo-
« lum date in manu mea. » Qui regis verbo^f obtemperantes, illud de scrinio proferentes, regnatoris in sinum deponunt. Quod cum magna reverentia suscipiens, rex in platea, coram omni populo, rogum fieri iussit. Quo nimia inflammatione ardente, ipse surgens & ad ipsum accedens rogum, elevata voce ait ad utraque discordes partes: « Nunc Christus, mundi salvator, passus pro
« humano genere, qui hoc, quod nunc in sinu teneo,
« sudarium in sepulchro suum super^g caput eius habuit
« positum, inter vos de hoc eodem lintheo contententes
« per flammam iudicet ignis, ut sciatis, cui parti horum
« duorum exercituum contentiosorum hoc tale donum
« condonare dignetur. » Et hec dicens, sacrum Domini sudarium proiecit in flammam, quod nullo modo ignis tangere potuit, sed integrum & incolume de rogo surgens, quasi avis expansis alis, cepit in sublime volare, & utraque dissidentes contra se positas partes & quasi in procinctu belli confertas acies de summis prospiciens duas, in vacuo aere per aliquorum intervallum momentum circumvolans, proinde paulatim descendens, Deo gubernante, ad partem Christianorum interim Christum iudicem exorantium declinans, in eorum sinu confedit. Qui Deo gratias, levatis ad celum manibus,

a. *Al.* dirupit. — b. *L.* Mavius, *al.* Majuvias, Navias. — c. *V., R.* addunt coram presentibus Iudeis christianis. — d. *P.* 12943, coram presentibus Iudeis Christianis. — e. *Hanc vocem in cod. L. sequitur:*

hoc quod nunc in sinu meo contineo sudarium in sepulchrum suum superdixit sacrum, *sed idem iuxta alios codd. modo infra.* — f. *L.* imperio. — g. *L.* ad.

agentes, cum ingenti letitia ingeniculantes, fudarium Domini cum magna honorificentia suscipiunt ad se de celo venerabile emissum donum, hymnicalque laudes Christo, eius donatori, referunt, & in scrinio ecclesie in alio involutum linteamine recondunt.

Quod noster frater Arculfus alio die de scrinio levatum vidit, & inter populi multitudinem illud osculantis, ipse osculatus est in ecclesie conventu, mensuram longitudinis quasi octo habens pedes.^a De quo hec dicta sufficiant.

XII. *De alio sacrosancto linteo, quod, sicut fertur, sancta Maria contexit, Mater Domini.*

Aliud quoque linteamen maius Arculfus in eadem Hierosolymitana civitate vidit, quod, ut fertur, sancta Maria contexit, & ob id magna reverentia in ecclesia habitum totus veneratur populus. In quo videlicet linteo duodecim apostolorum formule habentur intexte, & ipsius Domini imago figurata, cuius linteaminis una pars rubei coloris & altera, e regione in altero latere, viridis habetur.^b

XIII. *De summa columna in illo sita loco, ubi Cruce Domini superposita, mortuus revixit iuvenis, & de medio mundi.*

De aliqua valde summa columna, que a locis sanctis ad septentrionalem partem in medio civitatis stans pergentibus obvia habetur, breviter dicendum est. Hec eadem columna, in eo statuta loco, ubi mortuus iuvenis, Cruce Domini superposita, revixit, mirum in modum

a. *In aliis mss.* cubitos. — b. *B.*, herbarum.
P. 12943, in modum viridium.

in estivo solstitio meridiano tempore, ad centrum celi sole perveniente, umbram non facit; solstitio enim transmissio, quod est VIII^a kal. iulij, ternis diebus interiectis, paulatim decrescente die, umbram primum facit brevem, deinde processu dierum longiorem. Itaque hec columna, quam solis claritas in estivo solstitio meridianis horis stantis in centro celi,^b e regione desuper circumfulgens, ex omni parte circumfusa perlustrat, Hierosolymam urbem^c in medio terre sitam esse protestatur. Unde & Psalmographus propter sancta passionis & resurrectionis loca, que intra ipsam eliam continentur, vaticinans canit: *Deus autem, rex noster, ante secula operatus est salutem in medio terre*, id est in Hierusalem, que mediterranea & umbilicus terre dicitur.

XIV. *De ecclesia Sancte Marie in valle Iosaphat fabricata, in qua monumentum eius habetur.*

Sanctorum locorum sedulus frequentator, sanctus Arculfus, *Sancte Marie ecclesiam in valle Iosaphat* frequentabat, cuius dupliciter fabricate^d inferior pars sub lapideo tabulato mirabili rotunda structura est fabricata, in cuius orientali parte altarium habetur, ad dextram vero eius partem sancte Marie faxeum inest *sepulcrum* vacuum, in quo aliquando requievit^e sepulta. Sed de eodem sepulcro, quomodo vel quo tempore aut a quibus personis sanctum corpusculum eius sit sublatum, vel in quo loco resurrectionem expectat, nullus, ut fertur,^f pro certo scire potest. Hanc inferiorem rotundam Sancte Marie ecclesiam intrantes, illam vident petram ad dextram parietis insertam, supra quam Domi-

a. L. IX. — b. B., P. 12943, V., R. poli. — c. L., al. orbis. — d. L. fabrice. — e. B. addit &

sanctis pertinet; al. paufavit. — f. P. 12943, ed. ut refert Hieronymus.

nus in agro *Gethsamane* illa nocte, qua tradebatur a Iuda in manus hominum peccatorum, flexis oravit genibus ante horam traditionis eius: in qua videlicet petra duorum vestigia genuum eius, quasi in cera mollissima profundius impressa, cernuntur. Ita nobis nosster sanctus Arculfus frater pronunciavit, sanctorum visitator locorum, qui hec, que nos describimus, propriis conspexit oculis. In superiore igitur eque rotunda ecclesia Sancte Marie quatuor altaria inesse monstrantur.

XV. *De turre Iosaphat in eadem constructa valle.*

In eadem supra memorata valle, non longe ab ecclesia Sancte Marie, turris Iosaphat monstratur, in qua ipsius sepulcrum cernitur.

XVI. *De monumentis Simeon & Ioseph.*

Cui videlicet turricule quedam lapidea domus a dextra coheret parte, de rupe excisa & separata a monte Oliveti, in qua intrinsecus^a ferramentis cavata duo monstrantur *sepulcra* sine aliquo ornatu: quorum unum illius *Simeonis* iusti viri est, qui, infantulum Dominum Iesum in templo amplexus ambabus manibus, de ipso prophetizavit, alterum vero eque *Ioseph*, sancte Marie sponsi & Domini Iesu nutritoris.

XVII. *De spelunca in rupe montis Oliveti habita contra vallem Iosaphat, in qua quatuor mense & putei sunt duo.*^b

In latere montis Oliveti quedam inest *spelunca*, haud procul ab ecclesia Sancte Marie in eminentiore loco posita contra vallem Iosaphat, in qua duo profundif-

a. *Al. intrinsecus om.* — b. *L., P. 13048, De spelunca duorum puteorum.*

fimi habentur putei, quorum unus sub monte magna profunditate descendit,^a alter vero in spelunce pavimento, cuius vastissima, ut fertur, cavitas, in profundum descendens, recto tractu dirigitur: qui duo putei semper clauduntur. In eadem ergo spelunca quatuor insunt lapidee mensae, quarum una est, iuxta introitum spelunce ab intus sita, Domini nostri Iesu Christi, cui procul dubio *mensule sedes* ipsius adheret: ubi cum duodecim apostolis, simul ad alias mensas ibidem habitas sedentibus, & ipse conviva aliquando recumbere^b solitus erat. Illius putei os clausum,^c quem in pavimento spelunce inesse supra scripsimus, apostolorum mensis proprius haberi monstratur. Huius spelunce portula ligneo, ut refert sanctus Arculfus, concluditur ostio, qui eandem Domini speluncam sepius frequentavit.

XVIII. *De porta David & de illo loco, in quo Iudas Iscarioth laqueo se suspendit.*

Porta David montis Sion molli clivo ab occidentali adheret parte. Per eandem de civitate egredientibus, portam & montem Sion proximum ad sinistram habentibus, pons^d lapideus occurrit, eminus per vallem in austrum recto tramite directus, arcubus suffaltus, ad cuius medietatem ab occasu ille vicinus^e habetur locus, ubi *Iudas Iscariothis*, desperatione coactus, laqueo *se suspendit*.^f Ibidem & grandis hodie adhuc monstratur ficus, de cuius, ut fertur, vertice inlaqueatus pependit Iudas, ut^g Iuvencus, presbyter versificus, cecinit:

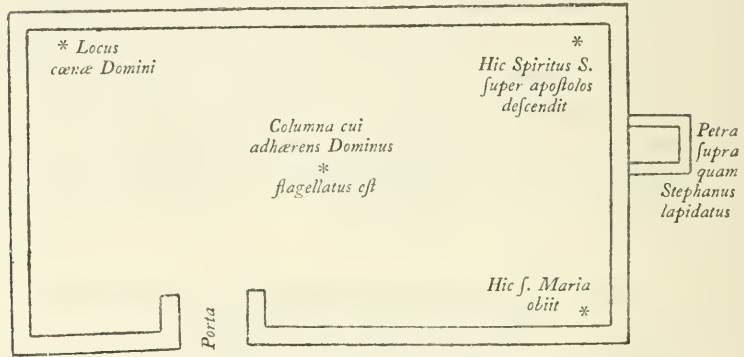
Informem rapuit ficus de vertice mortem.

a. *G., al.* in altum infinita profunditate productus extenditur. —
b. *G. om. sequens* sepe. — c. *Al.* conclusum. — d. *Al.* fons. —

e. *G. om.* vicinus. — f. *L., B., V., R.* suspendens disperierat. — g. *Add.* aliqui *codd.* de ipso Iuda.

XIX. *De forma grandis basilice in monte Sion fabricate,
& de ipsius montis situ.*

Et quia paulo superius montis Sion mentio intercessit, pe quadam grandi^a basilica in eo constructa loco que-
dam breviter succincteque intimanda sunt, cuius sic des-
cribitur formula:

Hic petra monstratur, super quam *Stephanus lapidatus* extra civitatem obdormivit. Extra hanc supra descriptam grandem ecclesiam, que intrinsecus talia sancta complectitur loca, alia memorabilis existat ad occidentalem partem eius petra, super quam, ut fertur, *Stephanus lapidatus* est.^b Hec itaque apostolica ecclesia, ut supra dictum est, in montis Sion superiore, campestri planitie lapidea est fabricata structura.

XX. *De illo agellulo, qui hebraïce Akeldemac vocatur.*

Hunc parvum agellulum ad australem montis Sion plagam situm noster Arculfus sepe frequentans visitabat,

a. *Al.* pergrandi. — b. *L.*; *al.* Dominus flagellatus est.

lapidum maceriam habentem, in quo diligentius plurimi humanantur peregrini; alij vero, pannis aut pelliculis tecti, negligentius relinquuntur inhumati, & sic super terram iacentes putrescunt.^a

XXI. *De asperis & petrosis locis ab Hierusalem usque ad civitatem Samuelis late patentibus & usque ad Cesaream Palestine, occasum versus, succedentibus.*

Ab Elia septentrionem versus usque ad Samuelis civitatem, que Armathem^b nominatur, terra petrosa & aspera per quam monstrantur intervalla, valles quoque spinose^c usque ad Taniticam regionem patentes. Alia vero a supra dicta Elia & monte Sion qualitas regionum monstratur usque ad Cesaream Palestine occasum versus; nam quamvis aliqua ibi sint angusta & brevia & aspera loca interposita, precipue tamen latiores plani monstrantur campi, interpositis olivetis, letiores.

XXII. *De monte Oliveti, de altitudine & qualitate terre illius.*

Aliarum arborum genera, exceptis vitibus & olivis, in monte Oliveti, ut refert Arculfus, raro reperiri possunt; segetes vero frumenti & hordei in eo valde late^d confurgunt. Non enim brucosa,^e sed herbosa & florida illius terre qualitas demonstratur. Altitudo autem eius equalis esse altitudini montis Sion videtur, quamvis mons Sion ad montis Oliveti comparationem in geometrie dimensionibus, latitudine videlicet & longitudine, parvus & angustus videatur. Inter hos duos montes vallis Iosaphath, de qua superius dictum est, media interiacet, a septentrionali plaga in australem porrecta partem.

a. G. prefertim. — b. *Al.* Armathim, Ramathas. — c. *L.* pinnose. d. *Ed.*, B. valle lateque; P. 12943,

in ea valle longe lateque, latere conf. — e. *Gretf.*, ruposa; in *codd.* etiam bruchosa.

XXIII. *De loco Dominice ascensionis & de ecclesia
in eo edificata.*

In toto monte Oliveti nullus locus altior esse videtur illo, de quo Dominus ad celos ascendisse traditur, ubi grandis *ecclesia* stat *rotunda*, ternas per circuitum cameratas habens porticus desuper tectas: cuius ecclesie interior domus, sine tecto & sine camera, ad celum sub aëre nudo aperta patet, in cuius orientali parte altare sub angusto protectum tecto exstat. Ideo itaque interior illa domus cameram^a non habet, ut de illo loco, in quo postremum divina cernuntur^b vestigia, cum in celum Dominus in nube sublevatus est, via semper aperta sit, & oculis exorantium ad celum pateat.

Nam cum hec, de qua nunc pauca commemoravi, basilica fabricaretur, idem locus vestigiorum Domini, ut alibi scriptum repertum est, continuari operimento^c cum reliqua stratorum^d parte non potuit. Siquidem quecumque adplicabantur, insolens terra humana suscipere respuens, in ora adponentium^e reiecit. Quin etiam a Domino concalcati pulveris adeo perenne documentum est, ut vestigia cernantur impressa, & cum quotidie confluentium fides a Domino calcata diripiat, damnum tamen area^f non sentit, & eandem adhuc sui speciem, veluti impressis signata vestigiis, terra custodit.

In eodem igitur loco, ut sanctus refert Arculfus, sedulus eiusdem frequentator, erea grandis per circuitum rota, desuper explanata, collata est, cuius altitudo usque ad cervicem^g haberi monstratur mensurata: in cuius

a. *G.*, *al.* supra collocatum. —
b. *L.*, *al.* insisterant. — c. *Gretf.*,
al. pavimento. — d. *B.*, *ed.*, *G.* stratorum;
L. reliquorum str. — e. *Quo-*

que al. excuffis marmoribus sine re-
cecit. — f. *L.*, *V.* arena. — g. *Al.*
verticem.

medietate non parva patet pertufura,^a per quam defuper aperta *vestigia pedum Domini* plane & lucide in pulvere impreffa demonftrantur. Illa in rota^b ab occidentali parte quafi quedam femper patet porta, ut per eam intrantes facile adire locum facrați pulveris poffint, & per apertum defuper eiuſdem rote foramen de ſacro pulvere porrectis manibus particulas fumant.

Igitur noſtri Arculfi de veſtigiis Domini narratio cum aliorum ſcriptis recte concordat, quod nec culmine domus, nec aliquo ſpeciali inferiore & viciniore tegmine ullo modo protegi potuerint, ut ſemper ab univerſis intrantibus conſpiciantur, & Dominicorum veſtigia pedum eiuſdem loci in pulvere depic̄ta clare poffint videri.^c Hec enim dominica veſtigia ingentis claritudine lampadis^d ſupra eandem rotam eccleſie in trochleis pendentiſ die noctuque flammantis illuminantur.

Illius itaque ſupra memorate eccleſie rotunde in occidentali parte bis quaternales ſuperne fabrefacte habentur fenetre vitreis valvulis, quibus utique fenestris totidem lampades vicine intrinſecus & e regione poſite in funibus pendentes ardent: que videlicet lampades ſic collocatæ ſunt, ut unaqueque lampas nec ſuperius nec inferius pendeat, ſed quafi adherens eidem fenetre videatur, cui interius e regione poſite propinqua ſpecialiter cernitur. Quarum utique lampadum in tantum claritas refulget, ut earum lumine, quafi de ſummitate montis Oliveti coruſcantium, per vitrum abundanter effuſo, non tantum ea montis pars, que verſus occaſum adheret rotunde^e baſilice, ſed etiam civitatis Hieroſolyne de valle Iofaphat aſcentus per quofdam gradus in altum ſublumans clare, licet in tenebroſis noctibus, mirabiliter illuſtretur, & maior eiuſdem pars urbis anterior e regione

a. *Al.* percuffura. — b. *B., V.* — d. *B., P.* 12943; lampades. — rotunda. — c. *Al.* demonſtratur. e *Al.* & lapideæ.

posite similiter eadem illuminetur claritate. Hec fulgida & predicabilis octonarum magnarum coruscatio lucernarum de monte sancto & de loco Dominice ascensionis noctu fulgentium maiorem, ut Arculfus narravit, divini amoris alacritatem^a credulorum respicientium cordibus infundit, quemdamque pavorem menti cum ingenti interna conpunctione incutit.

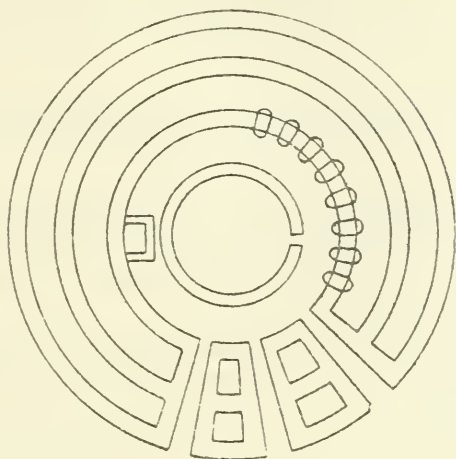
Hec etiam mihi Arculfus retulit de eadem rotunda ecclesia, quod in anniversario die Dominice ascensionis solemnitate per omnes annos validissimi flaminis^b procella meridianis horis, peractis in eadem basilica missarum solemnibus, intrare solet, ut nullus in illa ecclesia vel in locis ei vicinis stare vel sedere possit, sed orantes omnes, in terra prostratis vultibus, tamdiu iacent, donec illa terribilis procella pertranseat.

Huius terrifici flatus causa facit, ut illa pars domus cameram habere non possit, quod supra locum impreforum Domini vestigiorum, que intra^c supra dicte rote medium foramen aperte monstrantur, ad celum semper patefacta appareat. Nam quascumque materias desuper ad cameram parandam, si quid humana ars conabatur, supra memorati venti divinitus flatus destruxerunt.

De hac itaque formidabili procella sanctus Arculfus taliter nobis enarravit, qui eadem hora qua in die Dominice ascensionis ille validissimus irruit flatus, ipse presens in eadem ecclesia Oliveti interfuit montis.

Cuius videlicet rotunde ecclesie figura, quamvis vili pictura, sic depicta declaratur: eree necnon in eius medietate collocata rote formula hac descriptiuncula demonstratur subiecta.

a. *V.*, *R.*, addunt vel claritatem. — b. *V.* fulminis. — c. *Al.* in terra.

Sed & hoc etiam sancti relatione Arculfi didicimus, quod in eadem ecclesia rotunda ad consuetum lumen octo supra memoratarum noctu intrinsecus refulgentium lucernarum prope innumerabiles in nocte Dominice ascensionis alie adici soleant lampades, quarum terribili & admirabili conulcatione, per vitreas fenestrarum valvas abundanter effusa, mons Oliveti non solum illuminari, sed etiam ardere totus videtur totaque civitas illustrari & vicina sita loca.^a

XXIV. *De sepulcro Lazari & de ecclesia super illud
constructa & de monasterio eidem adherente.*

Arculfus, sanctorum supra memoratorum frequentator locorum, quemdam Bethanie campulum magna olivarum silva circumdatum visitavit, ubi grande inest mona-

a. B., G. prope tamen.

sterium & grandis basilica supra illam edificata speluncam, de qua Dominus quatruiduanum mortuum suscitavit Lazarum.

XXV. *De alia ecclesia ad dextram Bethanie partem constructa.*

De alia celebriore ecclesia ad australem Bethanie partem in eo montis Oliveti loco fundata, in quo Dominus ad discipulos habuisse sermonem dicitur, breviter scribendum arbitramur.

Hinc sollicite inquirendum est, qualem sermonem & quo tempore vel ad quas speciales personas discipulorum Dominus sit locutus. Que tria, si trium Evangelistarum scripta aperire voluerimus, Matthei, Marci, Luce, nobis manifeste clarebunt, qui de sermonis qualitate concinnentes loquuntur; de loco ipsius conventionis nemo dubitare poterit, necnon de sermone & loco,^a qui Mattheum legerit de Domino dicentem: « *Sedente autem eo super montem Oliveti, accesserunt ad eum discipuli secreto, dicentes: Dic nobis quando hec erunt? Et quod signum adventus tui & consummationis seculi?* » De personis interrogantium^b hic Mattheus tacuit, sed Marcus non tacuit, qui ita scripsit, dicens: « *Interrogabant eum separatim Petrus & Iacobus & Iohannes & Andreas, quibus^c interrogantibus respondens, qualitatem habitus sermonis iuxta tres supra memoratos Evangelistas ostendit, ita dicens: « Videte, ne quis vos seducat. Multi enim venient in nomine meo dicentes, quia ego sum Christus, » & cetera sequentia de novissimis temporibus & seculi consummatione, que Mattheus prolixo sermone prosequitur usque ad eum locum, quo & tempus huius protracti sermonis manifeste idem Evangelista ex verbis Domini*

a. G., *al.* forma, styra. — b. L., *al.* interrogantium. — c. B. qui.

ostendit, ita dicens: « *Et factum est: cum consummasset Iesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis: Scitis, quia post biduum Pascha fiet, & filius hominis tradetur, ut crucifigatur,* » & cetera. Aperte ergo ostenditur Dominum quarta feria, biduo restante usque ad primum azymorum diem, qui dicitur Pascha, supra memoratum sermonem prolixum ad interrogantes fuisse locutum, ad quatuor supra dictos discipulos. In loco itaque sermonis superius memorato,^a ob recordationem fundata ecclesia in magna habetur honorificencia.

Huc usque de locis sanctis Hierosolymitane civitatis & montis Sion montisque Oliveti & vallis Iosaphath interiacentis, iuxta^b sancti Arculfi, eorumdem frequentatoris locorum, certam narrationem sufficiat descripsisse.

a. *Mab., al. memorata.* — b. *Al. ita.*

LIBER SECUNDUS.

CAPITULA.

- I. *De situ Bethlehem.*
- II. *De loco nativitatis Domini, ecclesia Sancte Marie.*
- III. *De illa petra extra murum sita, super quam aqua prime lavationis eius, post nativitatem, effusa est.*
- IV. *De alia ecclesia, in qua illud Davidicum conspicitur monumentum.^a*
- V. *De illa ecclesia, in cuius interiore parte sancti Hieronymi sepulcrum habetur.*
- VI. *De monumentis illorum trium pastorum, quos, nascente Domino, celestis circumfulsit claritudo, de ecclesia illorum.*
- VII. *De sepulcro Rachel.*
- VIII. *De Hebron.*
- IX. *De valle Mambre & de sepulcris quatuor patriarcharum.*
- X. *De colle & quercu Mambre.*
- XI. *De pineto, ex quo ligna in camelis ad ignis ministeria in Hierosolymis perficienda vehuntur.*
- XII. *De Iericho.*
- XIII. *De Galgalis, & de duodecim lapidibus, quos filij Israel, transvadato Iordanis fluvio, siccato detulerunt profundo.*
- XIV. *De loco, in quo Dominus ab Iohanne baptizatus est.*
- XV. *De colore Iordanis & de mari Mortuo.*
- XVI. *Iterum de mari Mortuo.*
- XVII. *De fontibus Iordanis.*
- XVIII. *De mari Galilee.*
- XIX. *De Sichem & puteo Samarie.*
- XX. *De quodam fonticulo solitudinis.*
- XXI. *De locustis & melle silvestri.*
- XXII. *De loco, in quo Dominus quinque panes & duos pisces benedixit.*
- XXIII. *De mari Tiberiadis & de Capharnaum.*
- XXIV. *De Nazareth & ecclesius eius.*
- XXV. *De monte Tabor.*
- XXVI. *De Damasco.*
- XXVII. *De Tyro.*
- XXVIII. *De Alexandria & Nilo flumine & crocodilis eius.*

a G. sepulcrum.

I. *De situ^a Bethlehem.*

In huius secundi libri exordio de situ Bethlehem civitatis, in qua Salvator noster ex Virgine sancta nasci dignatus est, pauca breviter caraxanda sunt aliqua. Que civitas, non tam situ grandis, sicuti nobis Arculfus retulit, qui eam frequentavit, quam fama^b predicabilis per univrsarum gentium ecclesias diffamata, in dorso montis^c sita est angusto, undique ex omni parte vallibus circumdato, quod utique terre dorsum ab occidentali plaga in orientalem partem quasi mille passibus porrigitur: in cuius campestri planitie superiore humilis sine turribus murus, in circuitu per eiusdem monticuli extremitatis supercilium constructus, valliculis hinc & inde circumiacentibus, supereminet, mediaque intercapedine intra murum per longiorem tramitem habitacula civium sternuntur.

II. *De loco nativitatis Domini, ecclesia sancte Marie.*

In eiusdem civitatis orientali & extremo angulo^d quasi quedam naturalis dimidia inest spelunca, cuius interior ultima pars *presepe Domini* est,^e in quo natum puerum reclinavit mater;^f alius vero, supra dicto contiguus presepio, introeuntibus proprius locus proprie nativitatis dominice traditur fuisse. Illa vero Bethlemitica spelunca presepis dominici tota intrinsecus, ob ipsius Salvatoris honorificentiam, marmore adornata est pretioso, cum utique semianthro super lapideum cenaculum *sancte Marie ecclesia* supra ipsum locum, ubi Dominus natus specialius traditur, grandi structura fabricata^g est.

a. *V., R. intericiunt* Hierusalem parrochie id est Bethl. — b. *L.* qua forma. — c. *B., V., R.* angulo. — d. *L.* angusto muro. — e. *Bern.,*

G., al. nominatur. — f. *G. om.* in quo... mater. — g. *Al.* additur & fundata.

III. *De illa petra extra murum sita, super quam aqua prime lavationis eius, post nativitatem, effusa est.*

De illa petra extra murum posita, super quam aqua prime post nativitatem dominici ablutionis corpusculi de muri summitate inclinato, in quo effusa est, vasculo, breviter commemorandum estimo. Que sacri lavacri aqua de muro effusa in petra inferius iacente quasi quamdam natura cavatam invenit fossam: que eadem undula in primo dominico repleta natalitio, ex eodem die ad nostra usque tempora per multos seculorum circuitus purissima plena monstratur lympha, sine ulla defectione vel diminutione, nostro Salvatore hoc miraculum a die nativitatis sue peragente, de quo propheta canit: *Qui eduxit aquam de petra.* Et apostolus Paulus: *Petra autem erat Christus,* qui de durissima contra naturam petra in deserto sitienti populo consolatoriam produxit aquam vel^a undam. Idem ipse est Dei virtus & Dei sapientia, qui & de Bethlehemitica illa petra aquam eduxit eiusque lacunam plenam semper lymphis conservat: quam noster Arculfus propriis inspexit obtutibus & in eadem faciem lavit.

IV. *De alia ecclesia, in qua illud Davidicum conspicitur monumentum.*

Arculfus a me de sepulcro David regis interrogatus, hoc nobis responsum dedit, inquires: Sepulcrum David regis in terra humati ego ipse non negligenter inquirens frequentabam, quod in parte media pavimenti ecclesie sine aliquo habetur superposito ornamento, humilem lapideam pyramidem habens, illud supra circumdantem, lampademque superpositam clare lucentem.^b

a. *Tantum B.* vel undam. — *aliis semper interponitur.*

b. *Non in codd. L., B., Bern., sed in*

Hec ergo ecclesia extra civitatis murum in valle contigua est fundata, que Beethlemitico in parte aquilonali monticulo coheret.

V. *De illa ecclesia, in cuius interiore parte sancti Hieronymi sepulcrum habetur.*

De sepulcro quoque sancti Hieronymi simili sollicitudine nobis inquirentibus, Arculfus sic ait: Sepulcrum sancti Hieronymi, de quo inquiretis, ego conspexi, quod in illa habetur ecclesia, que extra eandem civitatiunculam^a in valle est fabricata, que, in meridiano latere sita, supra memorati dorso monticuli est conterminata Bethlehemitici. Quod videlicet Hieronymi sepulcrum simili opere ut Davidicum monumentum compositum, nullum ornatum habet.

VI. *De monumentis illorum trium pastorum, quos, nascente Domino, celestis circumfulsit claritudo; de ecclesia illorum.*

De *monumentis* illorum pastorum, quos nocte dominice nativitatis celestis circumfulsit claritudo, Arculfus nobis brevem contulit relatiunculam, inquiens: Trium illorum in ecclesia pastorum tria frequentavi monumenta iuxta turrin Gader humatorum, que mille circiter passibus contra orientalem plagam distat a Bethlehem, quos in eodem loco, nascente Domino, hoc est, prope turrin Gregis, angelice lucis^b claritas circumdedit: in quo eadem ecclesia est fundata, eorum pastorum continens sepulcra.

a. L., B. civitatem. — b. B. vocis.

VII. *De sepulcro Rachel.*

Rachel in Ephrata, hoc est, in regione Bethlehem liber Geneleos sepultam enarrat, sed & Locorum liber in eadem regione iuxta viam humatam refert Rachel. De qua via Arculfus mihi interroganti^a respondens, ait: Est quedam via regia, que ab Helia contra meridianam plagam Hebron ducit, cui vie Bethlehem vicina, sex^b millibus distans ab Hierosolyma, ab orientali plaga adheret, sepulcrum vero Rachel in eiusdem vie extremitate ab occidentali parte, hoc est, in dextro latere^c pergentibus Hebron, coherens, vili opere collocatum & nullam habens adorationem, lapidea circumdatum pyramide. Ibidem & nominis eius titulus hodieque monstratur, quem Iacob maritus eius super illud erexit.

VIII. *De Hebron.*

Hebron, que & Mambre, olim Philistinorum metropolis & habitaculum gigantum fuerat, in qua David septem regnavit annis, nunc, sicut sanctus refert Arculfus, murorum non habet ambitum. Quedam solummodo dirute olim civitatis in reliquiis vestigia ostendit ruinarum; vicos tamen habet quosdam vili opere constructos, agellos & villas, alias intra & alias extra illas muralium reliquias destructionum, per campestem collocatas planitiem, in quibus videlicet vicis & villis multitudo populi habitat.

IX. *De valle Mambre & de sepulcris quatuor patriarcharum.*

Ab orientali vero plaga eiusdem Hebron ager^d occurrit

a. L., *al.* percunctanti. — b. B., — d. Mab., Gretf. a tergo.
V., R. v m. — c. G. *add.* habetur.

cum^a spelunca duplici, respiciens *Mambre*, quam emit Abraham ab Ephron Hethaeo, in possessionem duplicis sepulcri.^b

In huius agelli valle sanctus Arculfus locum *sepulcrorum Arbe* visitavit, hoc est, quatuor *patriarcharum*, Abraham & Isaac & Iacob & Adam, primi hominis, quorum plante sunt, non sicut in aliis orbis regionibus ad orientem humatorum converti moris est, sed ad meridiem versa & capita contra septentrionalem plagam conversa. Horum locus sepulcrorum quadrato humili circumvenitur muro. Adam protoplastus, cui peccanti, continuo post perpetratum peccatum, a Deo creatore dictum est: *Terra es & in terram ibis*, separatus a ceteris tribus haud longe, ad borealem quadrangulati lapidei valli^c partem extremus, non in saxeo^d in petra exciso sepulcro super terram, ut ceteri de femine eius honorati quiescunt, sed in terra humatus,^e humo tectus, & ipse pulvis in pulverem versus, exspectans resurrectionem cum universo femine suo, pausat. Et sic de tali sepulcro eius^f ad ipsum de ipso prolata expletur divina sententia.

Et, iuxta exemplum primi parentis sepulcri, ceteri tres patriarche ipsi, vili pulvere tecti, dormientes pausant, quorum quatuor sepulcra habent circumcisas & dolatas de singulis lapidibus superpositas, quasi ad formam alicuius basilice, parvas memorias fabricatas & iuxta mensuram longitudinis & latitudinis uniuscuiusque sepulcri formatas. Abraham & Isaac & Iacob tria sepulcra vicina, tribus superpositis duris candidis^g lapidibus, ad hanc, de qua nunc scripsimus, figuram formatas, ut superius dictum est, proteguntur; Adam vero sepulcrum super-

a. Addo cum. — b. B., V., R. addunt: que non videntur super terram sed sub terra putantur bina sepulcra. — c. L. vallis. — d. B.

non infra ex ea in petra. — e. B. V., R. intra humatos in humo t. — f. B., V., R. quod in terra sepultus est. — g. L., B., al. conditis.

posito quidem, sed obscurioris lapide coloris & vilioris operis protegitur. Trium quoque feminarum viliores & minores memorias ibidem aspexit Arculfus, Sare videlicet & Rebecce & Lie, humatarum in terra. Illorum itaque patriarcharum sepulchralis agellus a muro illius antiquissime Hebron in unius stadij spatio orientem versus distare dignoscitur. Que utique Hebron, ut fertur, ante omnes, non solum Palestine, civitates condita fuerat, sed etiam universas Egyptiacas urbes in sua precessit conditione, que nunc misere monstratur destructa.

Huc usque de sepulchris patriarcharum sufficiat caraxasse.^a

X. De colle & quercu *Mambre*.

Mambre collis mille passibus a monumentis supra descriptis, ad boream, separatus distat, herbosus valde & floridus, respiciens Hebron ab Africo sibi occurrentem. Idem itaque monticulus, *Mambre* nominatus, habet in cacumine campestram planitiem, ubi, ad aquilonalem eiusdem cacuminis partem, lapidea magna fundata est ecclesia, in cuius dextrali parte, inter duos grandis eiusdem basilice parietes, mirum dictu, *quercus Mambre* exstat in terra radicata, que & *quercus Abraham* dicitur, eo quod sub ea quondam Angelos hospitio receperit: quam sanctus Hieronymus alibi narrat ab exordio mundi usque ad Constantini regis imperium permanisse, & fortassis ideo non dixit, penitus defecisse, quia eadem etate, quamvis non tota illa, sicuti prius fuerat, grandissima quercus monstrabatur, tamen quidam truncus permanet spurcius radicans in terra, sub ecclesie protectus tegmine,^b mensuram quasi duorum longitudinis virorum habens:

a Huc... caraxasse *deest* in L. — b. G. *prefero*.

de quo videlicet corroso spurio & ex omni parte fecuribus circumciso, hastularum ad diversas orbis provincias particule asportantur, ob eiusdem quercus venerationem & recordationem, sub qua, ut superius commemoratum est, Angelorum quondam conventio ad Abraham patriarcham famosa & predicabilis fuerat condonata. In circuitu eiusdem ecclesie, que ibidem ob loci illius honorificentiam constructa habetur, pauca quedam religionum habitacula fabricata monstrantur.

Sed de his ista sufficiant dixisse; ad alia pergamus.

XI. *De pineto, ex quo ligna in camelis ad ignis ministeria in Hierosolymis perficienda vehuntur.*

Egredientibus de Hebron in campi latitudine sita ad aquilonalem plagam, haud procul a margine vie ad sinistram, occurrit pinosus non grandis mons, tribus millibus a Hebron distans, de cuius pineto^a pinea ad Hierosolymam usque in camelis vehuntur ligna ad focos nutriendos. In camelis, inquam, nam in omni Iudea, ut Arculfus refert, plaustra vel currus^b raro reperiri possunt.

XII. *De Iericho.*

Iericho urbis, quam Iosue, Iordane transmissio, subvertit, rege illius interfecto, sanctus noster Arculfus confexit locum, pro qua Hiel^c de Bethel, ex tribu Ephraim, aliam extruxit, quam noster Salvator sua presentia visitare dignatus est. Que eodem tempore, quo Hierusalem oppugnantes obsidebant Romani, propter civium perfidiam capta & destructa est. Pro qua tertia condita est, que post multa temporum intervalla & ipsa subversa est:

a. *L. ad lit monte.* — b. *L. plaustralis etiam currus.* — c. *Sic ego, al. Oza.*

cuius nunc quedam, ut Arculfus refert, ruinarum vestigia monstrantur. Mirum dictu, sola domus Raab meretricis, tribus in eodem loco destructis civitatibus, remansit, que duos exploratores, quos Iosue Ben-Nun transmisit, in solario eiusdem domus sue lini stipula abscondit: cuius lapidei parietes sine culmine permanent. Locus vero totus urbis, ab humana desertus habitatione, nullam domum habens commorationis, segetes & vineta recipit. Inter locum eiusdem destructe civitatis & Iordanem fluvium grandia insunt palmeta, in quorum medio campuli interpositi habentur, in quibus quorundam Channanee stirpis homuncionum prope innumerabiles sunt fabricate inhabitantium domus.

XIII. *De Galgalis & de duodecim lapidibus, quos filij Israel, transvadato Iordanis fluvio, siccato detulerunt profundo.*

Arculfus memoratus quamdam grandem ecclesiam in Galgalis fundatam vidit eo in loco constructam, in quo filij Israel, Iordane transgresso, castra metati, primam in terra Chanaan mansionem habuere. In qua videlicet ecclesia idem sanctus Arculfus illos consideravit *duodenas lapides*, de quibus ad Iosue Dominus, post transitum Iordanis, locutus est, dicens: *Elige duodecim viros, singulos per singulas tribus, & precipe eis, ut tollunt de medio Iordanis alveo, ubi steterunt sacerdotum pedes, duodecim durissimos lapides, quos ponetis in loco castrorum, ubi fixeritis hac nocte tentoria.* Hos, inquam, Arculfus viderat, e quibus senos in dextra parte ecclesie in pavimento iacentes & alios eiusdem numeri in aquilonali parte omnesque impolitos & viles conspexit: quorum unumquemque, ut ipse refert Arculfus, huius temporis duo iuvenes viri fortes vix possunt de terra sublevare. Ex

quibus unus, quo casu accidente nescitur, in duas confactus partes, iterum, ferramento condensatus, manu artificis coniunctus est. Galgalis itaque, ubi supra memorata fundata est ecclesia, ad orientalem antiquissime lericho plagam cis Iordanem, est in sorte tribus Iuda, quinto milliario ab Iericho, ubi & tabernaculum fixum multo tempore fuit: in quo loco, ut traditur, est ecclesia supra dicta constructa, in qua illi duodeni supra memorati habentur lapides, ab illius regionis mortalibus miro cultu & honorificentia habita.^a

XIV. *De loco, in quo Dominus ab Iohanne baptizatus est.*

Ille sacrosanctus & honorabilis locus, in quo Dominus ab Iohanne baptizatus est, semper aquis fluminis regitur Iordanis, &, sicut Arculfus refert, qui ad eundem pervenerat locum, huc & illuc per eundem intravit^b fluvium, in eodem sacrosancto loco lignea crux summa infixata est, iuxta quam aqua usque ad collum longissimi venit stantis viri, aut, in alio tempore nimie siccitatis aquis inminutis, ad mammillas usque; inundatione vero facta maiore, tota illa crux aquarum adiectione protegitur. Locus itaque eiusdem crucis, in quo, ut superius dictum est, Dominus baptizatus est, citra alveum fluminis habetur, a quo loco usque in alteram ripam in parte Arabic homo fortis iactare lapidem potest, funda impellente. Igitur a loco supra memorate crucis pons lapideus, arcubus^c fultus ad aridam usque porrigitur, per quem, ipsam adeuntes crucem, per clivum homines descendunt ad aridam & revertentes ascendunt. In extremitate vero fluminis quedam habetur parva quadrata ecclesia in eo, sicut traditur,

a. *Omitto* honorificantur. — vit, transivit. — c. *Al. cameris, can-*
 b. *Bern., G.; al. transnatavit, nata-* cris.

fundata loco, ubi Dominica vestimenta hora illa custodita sunt, qua baptizatus est Dominus. Hec, quatuor lapideis suffulta cameris, stat super aquas inhabitabilis, quia sub ipsam hinc & inde subintrant aque. Hec desuper cocili protegitur creta, inferius vero, ut dictum est, cameris & arcubus sustentata. Hec talis ecclesia in locis inferioribus illius vallis exstat, per quam influit Iordanis fluvius; in superioribus vero locis quoddam inest grande monachorum *monasterium*, quod supra descripte supereminet ecclesie in supercilio monticuli e regione constructum, ibidemque ecclesia, in honore sancti baptizatoris Iohannis fundata, eodem monasterij circumdatur muro, quadratis constructo lapidibus.

XV. *De colore Iordanis & de mari Mortuo.*

Iordanis color fluminis, sicut nobis Arculfus intimavit, albidus in superficie, quasi lac, videtur, cuius talis color mare Salinarum intrantis, longo maris tramite, a colore maris Mortui per alveum eius facile discerni potest.

Quod videlicet *Mortuum mare* in magnis tempestatibus^a collisione fluctuum ad terras sal eiicit,^b per illius maris circuitum abundanter haberi solet,^c quod non solum undique vicinis, sed etiam longe positis nationibus valde magnum profectum prebet, solis calore satis sufficienter ficcatum. Aliter vero sal in quodam Siculo monte haberi solet; nam illius montis lapides, de terra evulsi, verum naturaliter salissimum sal esse gustu comprobatur, quod proprie nominatur sal terre. Aliter vero sal maris atque aliter sal terre vocari solet. Unde & Dominus in Evangelio per similitudinem ad apostolos dixisse creditur: *Vos estis sal terre*, & cetera. De hoc itaque sale terre in

a. *Tantum L.* tempestacionibus. c. *Addo* solet.

— b. *Sic corrigo; al. efficit.* —

Sicilie monte reperto nobis sanctus intumavit Arculfus, qui illud, per aliquot dies in Sicilia manens, visu & gustu atque tactu comprobavit esse verum falsissimum fal.

XVI. *Iterum de mari Mortuo.*

Idem nobis & de maris^a Mortui sale narravit, quod similiter iisdem tribus supra dictis sensibus a se comprobatum nunciavit: qui etiam eiusdem superius memorati lacus marinam frequentavit oram, cuius longitudo usque ad zoaros Arabie stadiis quingentis octoginta dirigitur, latitudo^b stadiis centum quinquaginta usque ad vicinam Sodom.

XVII. *De fontibus Iordanis.*

Arculfus noster & ad illum pervenit locum in provincia Phenicis, ubi Iordanis ad Libani radices de duobus vicinis fontibus emergere videtur: quorum unus nomine *Ior* & alter *Dan* vocitatur, qui simul mixti compositum *Iordanis* accipiunt nomen. Sed notandum non esse in Paneo exordium Iordanis, sed in Trachonitide terra, centum & viginti^c interiectis stadiis usque ad Cesaream Philippi, qui nunc *Paneas*, a Paneo monte tractum nomen, qui est in Trachonitide. Phiala, plena aquarum semper, unde Iordanis subterraneis meatibus derivatur, & in Paneo, divisis aquarum^d effusionibus, ebullit, que, ut supra dictum est, *Ior* & *Dan* nominare solent. Unde quoque emergentes &, interiecto quodam intervallo, in unum confluentes fluvium coeunt, qui, exinde suum dirigens cursum centum & viginti stadia sine ulla interfusione usque ad urbem, cui nomen est *Iulias*, pro-

a. B. mofavi vel ortui; R. inofavi. — b. G. om. latitudo. — c. L. clxxxix. — d. B., V., R. addunt duabus.

greditur. Postea lacum, qui Genezar dicitur, medio transit fluendo,^a quibus ex locis plurima circumvagatus deferta, Asphaltio fuscipitur lacu, atque^b in eum conditur. Itaque duos lacus victor egressus, in tertio heret.

XVIII. *De mari Galilee.*

Noster sepe memoratus sanctus Arculfus *mare Galilee*, quod & lacus Cinnereth & mare Tiberiadis nominatur, ex maiore circumivit parte, cui magne finitime adherent silve. Lacus ipse, veluti quodam maris ambitu amplifsimus, in longitudine centum & quadraginta stadia extenditur, latitudine quadraginta diffunditur, cuius aque dulces & ad potandum sunt habiles,^c siquidem nec palustris uliginis crassum aliquid aut turbidum recipiunt, quia arenoso undique littore circumvenitur, unde & purior haustus eius ac melior^d est ad usum. Genera quoque piscium gustu & specie nusquam in alio lacu^e prestantiora inveniri possunt.

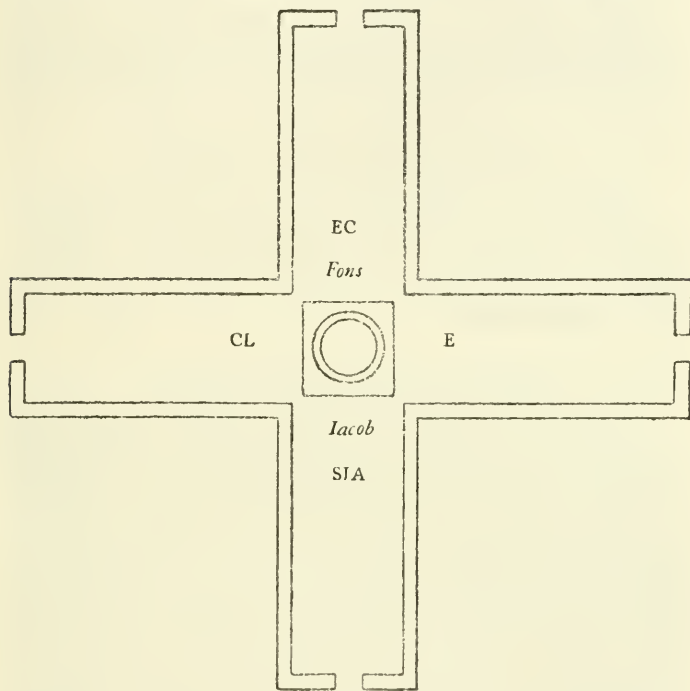
Hec brevia de Iordanis exordio & lacu Cinnereth partim de tertio Iudaice captivitatis libro, partim de Arculfi experientia excerpta retulimus: qui, ut ipse indubitanter refert, ab eo loco, quo de faucibus maris Galilee Iordanis egreditur, usque ad eum locum, ubi in mare Mortuum intrat, octo^f dierum iter habuit: quod scilicet idem mare falsissimum de montis Oliveti specula sepius, sicut ipse narrat, sanctus prospexit Arculfus.

XIX. *De Sichem & puteo Samarie.*

Arculfus, sacerdos sanctus, regionem Samarie peragrans, ad eius provincie pervenit civitatem, que hebraice

a. *L.* fluendo. — b. *L.* usque. — lior. — e. *Sic scribo ut Beda; al.*
— c. *L.* amabiles. — d. *Al.* mol- loco. — f. *L.* vij.

dicitur *Sichem*, greca vero & latina consuetudine *Sicima* nominatur: que, quamlibet vitioſe, & *Sichar* nominari ſolet. Itaque, prope hanc eandem civitatem, quamdam extra murum vidit conſtructam *eccleſiam*, que quadrifida in quatuor mundi cardines formata extenditur, quaſi in ſimilitudinem crucis, cuius figura inferius deſcribitur. In

cuius medietate *fons Iacob*, qui & puteus dici ſolet, ad eius quatuor reſpiciens partes, intrinſecus medius habetur, ſuper quem Salvator, itineris labore fatigatus, cuiuſdam diei hora ſedebat ſexta, & ad eundem puteum illa Samaritana mulier eodem meridiano tempore aquam haurire venit. De quo videlicet puteo eadem mulier inter cetera,

ad Dominum respondens, dixit: *Domine, neque in quo haurias habes, & puteus altus est.* Arculfus itaque, qui de eodem puteo bibit aquam, de illius altitudine narrat, dicens: Ille, quem apexi puteus altitudinis habet bis vicinas orgyias,^a hoc est, quadraginta cubitos. Orgyia ergo sive cubitus utriusque manus a latere extensio utroque dicitur.

Sichem ergo, que & Sichema,^b sacerdotalis quondam civitas & fugitivorum, habebatur in tribu Manasse & in monte Ephraim, ubi & ossa Ioseph sunt humata.

XX. *De quodam fonticulo solitudinis.*

Arculfus sepe memoratus quemdam in deserto lucidum apexit fonticulum, de quo, quemadmodum traditur, bibebat sanctus Iohannes baptizator, lapideo protectum tecto, calce perlito.

XXI. *De locustis & melle silvestri.*

De eodem namque Iohanne Evangeliste scribunt: *Esca autem eius erat locuste & mel silvestre.* Idem noster Arculfus in illa solitudine, ubi Iohannes habitabat, quoddam locustarum vidit minimum genus, quarum corpusculain modum digiti manus exilia & brevia sunt, & quia earum brevis est^c volatus similis levium saltibus ranarum, facile in herbis capiuntur: cocte per oleum pauperum prebent victum. De *melle vero silvestri* hanc ab Arculfo experientiam didicimus, eo ita dicente: In eodem deserto quasdam videram arbores, quarum folia, lata & rotunda, sunt lactei coloris & saporis mellei: quorum utique foliorum natura fragilis est valde & qui ea in escam fumere cupiunt, primum manibus confricant,^d deinde comedunt. Et hoc silvestre mel in silvis sic reperitur.

a. Sic Gretf. correxit; al. orias. — b. L.; al. Sicima. — c. L. addit
valle, B. valde. — d. L., B., V.,
R., C. confringunt.

XXII. *De illo loco, in quo Dominus quinque panes
& duos pisces benedixit.*

Ad quem locum noster sepe memoratus pervenit Arculfus: cuius herbosus & planus campus, ex quo die in eo Salvator quinque millia hominum quinque panibus & duobus piscibus saturavit, nunquam aratus est: in quo nulla cernuntur edificia; quosdam solummodo columnas paucas Arculfus aspexit lapideas, super marginem illius fonticuli iacentes, de quo illi eodem biberunt, ut fertur, die, quo Dominus esurientes eos tali refectioe recreavit. Qui videlicet locus citra^a mare Galilee est, respiciens civitatem Tiberiadem ab australi plaga sibi occurrentem.

XXIII. *De mari Tiberiadis & de Capharnaum.*

Qui, ab Hierosolymis descendentes, Capharnaum adire cupiunt, ut Arculfus refert, per Tiberiadem via vadunt recta, deinde secus lacum Cinnereth, quod est & mare Tiberiadis & mare Galilee, locum^b superius memorate benedictionis per bivium^c habent, a quo, per marginem eiusdem supra memorati stagni, non longo circuitu Capharnaum perveniunt maritimam in finibus Zabulon & Nephthalim. Que, ut Arculfus refert, qui eam de monte vicino prospexit, murum non habens, angusto inter montem & stagnum coarctata spatio, per illam maritimam oram longo tramite protenditur; montem ab aquilonali plaga, lacum^d vero ab australi habens, ab occasu in ortum^e extensa dirigitur.

a. L., B., V., R. contra. — b. Sic ego; al. locumque. — c. L.; al. pervium. — d. B. locum. — e. L. occasu mare mortuum.

XXIV. *De Nazareth & ecclesiis eius.*

Civitas Nazareth, ut Arculfus, qui in ea hospitatus est, narrat, & ipsa, ut Capharnaum, murorum ambitum non habet, supra montem posita; grandia tamen lapidea habet edificia, ibidemque due pergrandes habentur constructe *ecclesie*: una in medio civitatis loco super duos fundata cancos, ubi quondam illa fuerat domus edificata, in qua Dominus noster nutritus est Salvator. Hec eadem ecclesia duobus, ut superius dictum est, tumulis^a & interpositis arcibus suffulta, habet inferius inter eosdem tumulos lucidissimum fontem collocatum, quem totus civium frequentat populus, de illo exhauriens aquam, & de latice eodem sursum in ecclesiam super edificatam aqua in vasculis per trochleas subrigitur.^b Altera vero *ecclesia* in eo fabricata habetur loco, ubi illa fuerat domus constructa, in qua Gabriel archangelus ad beatam Mariam ingressus, ibidem eadem hora solam est allocutus inventam. Hanc de Nazareth experientiam didicimus a sancto Arculfo, qui ibi duabus hospitatus est noctibus & totidem diebus, & idcirco in ea diutius hospitari non poterat, quia ipsum cogebat locorum peritus Christi miles festinare, de Burgundia ortus, vitam ducens solitariam, Petrus nomine, qui inde in circuitum ad illum, in quo prius commoratus erat, reversus est solitarium^c locum.

XXV. *De monte Tabor.*

Mons Tabor in Galilea tribus millibus a lacu Cinnereth distat, mira rotunditate ex omni parte collectus, a plaga boreali respiciens supra dictum stagnum, herbosus valde & floridus, in cuius amena summitate ampla planities, silva pergrandi circumcincta, habetur: cuius in medio campo

a. B. tabulis, L. cancris. — b. L., B., Bern. V. — c. B., V. sanctum.

monachorum inest grande *monasterium* & plurime eorum cellule. Nam illius montis campestris vertex non in angustum coarctatur cacumen, sed in latitudinem dilatatur stadiorum viginti quatuor;^a altitudo autem eius triginta stadiis sublimatur.

In eadem quoque superiori platea, non parvi edificij *terne* fundate sunt *ecclesie* celebriores, iuxta illorum numerum tabernaculorum, de quibus in eodem sancto monte Petrus, celesti letificatus visione & pavefactus, ad Dominum locutus, ait: *Bonum est nos hic esse, si vis, faciamus hic tria tabernacula, tibi unum & Moyfi unum & Elie unum.* Itaque supra memorata monasteriorum^b & trium ecclesiarum edificia, cum cellulis monachorum, lapideo omnia circumveniuntur muro, ubi sanctus Arculfus una hospitatus est nocte in eiusdem sancti montis celsitudine. Nam Petrus, Burgundio^c chrislicola, & in illis terris semitarum eius ductor, non ipsum sinebat in uno eodemque hospitio diutius immorari, festinationis intuitu.

Sed inter hec hoc etiam notandum, quod illius famosi montis nomen grecis litteris sic oporteat scribi per Θ & ω longum, $\Theta\alpha\beta\omega\rho$, latinis vero litteris cum aspiratione Thabor, producta *o* littera. Huius orthographia vocabuli in libris Grecitatis est reperta.

XXVI. De Damasco.

Damascus civitas regalis magna, ut Arculfus refert, qui per aliquot hospitatus est dies in ea, in campo posita lato, amplo murorum est ambitu circumcincta, insuper etiam crebris turribus communita, plurima extra muros in circuitu habens oliveta, quam & magna flumina qua-

a. B., Bern., xxij — b. L.; al. gunio, Bern. Burgamio.
monasterij. — c. B., ed., L. Bur-

tuor interfluentia gaudenter letificant. In qua Sarracenorum rex adeptus est principatum & regnat, & in honorem sancti Iohannis Baptiste ibidem grandis fundata est ecclesia. Quaedam etiam Sarracenorum ecclesia incredulorum, & ipsa in eadem civitate, quam ipsi frequentant, fabricata est.

XXVII. De Tyro.

Plurimarum peragratior regionum noster Arculfus, etiam Tyrum, Phoenicis provincie metropolim, introivit, que hebraico & tyro sermone *Tzor*^a appellatur, que nullum habuisse de terra introitum in grecis & latinis barbarisque historiis legitur. Sed postea a Nabuchodonosor, rege Chaldeorum, iactatos esse aggeres nonnulli affirmant, & oppugnatione iaculis & arietibus locum fuisse preparatum, ac deinde insulam factam esse^b campi planitiem. Hec pulchra & nobilis valde erat, que non immerito latine interpretatur angusta; nam eandem terre dimensionem angustam habet insula & civitas. Hec in terra Chanaan posita, de qua mulier Chananea sive Tyrophe-nissa in Evangelio, commorata est.

Notandum itaque est, quod sancti Arculfi de situ Tyri & de situ montis Thabor^c relatio per omnia concordat cum his, que superius de sancti Hieronymi commentariis excerpta detulimus. Similiter & ea, que supra de montis Thabor situ & forma, iuxta sancti Arculfi narrationem, descripsimus, nullo discrepant modo ab his, que de situ eiusdem montis & mira rotunditate sanctus Hieronymus narrat. A quo videlicet Thabor monte usque ad Damascum iter septem^d dierum interest.^e

a. *Mff.*, ed. Soar. — b. *B.*; & — d. *Al.* octo. — e. *L.*, *R.* quatuor. omitto. — c. *Tantum L.* de situ m. T.

XXVIII. *De Alexandria & Nilo flumine & crocodilis eius.*

Grandis illa civitas, que quondam metropolis Egypti fuerat, hebraïce olim No vocitabatur: urbs valde populosa, que ab Alexandro rege Macedone, eiusdem conditore, famosa Alexandria noto per universas gentes nominatur vocabulo, & magnitudinem urbis & nomen accipiens ab eodem edificatore. De cuius situ etiam Arculfus enarrans, ab his, que prius lectione didicimus, nullo discrepat modo.

Qui ab Hierosolymis descendens & ab Ioppe navigare incipiens, quadraginta dierum iter usque ad Alexandriam habuit, de qua breviter Nahum prophete sermo habetur, ita dicentis: *Aqua in circuitu eius, cuius divitie mare, aque muri eius.* Ab australi namque parte ostiis Nili fluminis cingitur, ab aquilonali vero plaga,^a sic itaque descriptus aperte situs monstratur eius, quod, super^b Nilum & mare posita, hinc & inde aquis ambiatur. Que quasi claustrum inter Egyptum & mare Magnum interiacet civitas, importuosa, ab externo difficilis accessu. Cuius portus ceteris difficilior, quasi ad formam humani corporis, in capite ipso & statione capacior, in faucibus vero angustior, in qua meatus maris ac navium suscipit, quibus quedam spirandi subsidia portui subministrantur. Ubi quis angustias atque ora portus evaserit, tamquam reliqua corporis forma, ita diffusio maris longe lateque extenditur. In eius dextra portus parva insula habetur, in qua maxima est turris, quam in commune Greci ac Latini ex ipsius rei usu *Pharum* vocitaverunt, eo quod longe a navigantibus videatur, ut, priusquam in portum adpropinquent, nocturno maxime^c tempore terram finitimam sibi esse flammam incendio cognoscant, ne tenebris decepti in

a. *Sic ego; al.* lacu Mareotico. R; *Gretsf.* noct. in sinu temp., *al.*
— b. *Forte* inter. — c. B., G., V., noct. temp.

scopulos incidant aut ne vestibuli limitem nequeant comprehendere. Sunt itaque illic ministratores, per quos subiectis fascibus ceterisque lignorum struibus adoletur ignis, quasi terre pronunciet index, portuensium^a faucium demonstrans ingrediendi angustias, undarum sinus & vestibuli anfractus, ne tenuis carina perstringat cautes & in ipso ingressu inter opertos fluctibus scopulos offendat. Itaque directum cursum paulisper inflecti oportet, ne cecis^b illisa saxis, ibi incurrat navis periculum. Angustior enim in portu aditus est, qui a dextra parte laterali oritur,^c a leva vero latus est portus. Circa insulam quoque instructe ingentis magnitudinis moles deiiciuntur, ne assiduo adfurgentis impetu maris insule collisa cedant fundamenta, atque veteri^d iniuria solvantur. Unde procul dubio fit, ut in adverso, inter scabras^e rupes moleisque disruptas canalis ille medius semper sit inquietus & exasperato transitu periculosus fiat navis ingressus.

Amplitudo autem portus stadiorum triginta patet dimensione, & quamvis maxima tempestate, intus tutissimus est portus conversatione, qui a supra memoratis angustis atque obiectu insule a se maris repellit undas, quod per eandem portuens oris angustias totius portus defenditur sinus & submovetur a tempestatibus & placidatur a fragoribus, per quas ingressus exasperatur. Nec immerito & tutamen & magnitudo portus est eiusmodi, cum in eum, que ad usum totius urbis^f proficiant, convectari necessarium sit. Nam & populi^g innumerabilis eorum locorum ad usum totius urbis expetunt commercia, & frugum regio est ferax, ceterorumque terre munerum vel negotiorum abundans, totum frumento alit atque instruit necessariis mercibus orbem terrarum. Cui scilicet tali

a. *Al.* protensium, portarum f.
— b. *Bern.*, cecis. — c. *G.*, *al.* arc-
tatur, aptatur. — d. *Codd. sec. IX*;

al. ventorum. — e. *Sic ego; al.*
serupeas. — f. *Ita corrigit B.; V.*
orbis. — g. *Tantum B.; V.* propter.

regioni, que procul dubio pluviarum indiga est, *Nili irrigua* spontaneos imbres ministrant, ubi utrumque arva temperat, hoc est, celi ubertas & *terre fecunditas*, & ubi optime^a nautis & agricolis solum usui^b commodum habetur. Hi navigant, illi serunt, isti circumvehuntur navigiis, illi excolunt terram sine aratro serentes, viantes sine carpentis. Distinctam fluentis cernas regionem, & quasi^c quibusdam excelsa menibus navigiorum totis domicilia terris, que Nili fluminis riparum marginibus ex utraque adherent parte. Navigabilis enim est usque ad urbem, ut appellant, Elephantorum: ulterius navem procedere *cataraete*, hoc est fluminales aquarum colles,^d non sinunt, non defectu gurgitis, sed totius fluminis precipitatione^e & quadam ruina currentium aquarum.

Sancti igitur Arculfi relatio de Alexandria situ & Nili non discrepare comprobatur ab his, que in aliorum libris scripta ex lectione cognovimus. De quibus quedam brevi textu excerpta in hac presenti descriptione interposita inferuimus, hoc est, de illius importuositate urbis vel portuensi difficultate, de insula & turre in ea constructa, de Alexandria inter mare & ostia fluminis Nili terminata positione, & de ceteris. Que procul dubio causa facit, ut eiusdem civitatis locus, qui ita ex duabus coarctatus partibus strangulatur, longo valde & angusto tramitis spatio ab occasu in ortum protenditur, quod etiam Arculfi narratio demonstrat: qui, ut ipse refert, hora diei tertia cepit intrare civitatem in mense octobri, per longitudinem deambulans urbis, & vix ante vespertinum tempus ad extremitatem longitudinis eius pervenire potuit. Hec longo murorum ambitu crebris insuper turribus communitorum, per marginem fluminis & oram curvif maris ambitur compositorum.

a. *Bern.*, *al.* opimentum. — e. *L.*, *al.* precipitis. — f. *B.*, *Bern.*,
 b. *Bern.*, *G.* — c. *Bern.*, *G. om.* V., *R. culpi.*
 quasi. — d. *Bern.*, *V.*, *B. tolli.* —

Item de parte Egypti adventantibus & urbem intrantibus Alexandrinam, ab aquilonali^a latere occurrit grandis structure ecclesia, in qua *Marcus* Evangelista humatus iacet: cuius sepulcrum ante altare in orientali eiusdem quadrangule loco ecclesie, memoria superposita marmoris lapidibus constructa, monstratur.

Hec itaque de Alexandria, que priusquam ab Alexandro Magno in maius aucta edificaretur, No, ut supra scriptum est, vocitabatur, cui, ut superius dictum est, ostium Nili fluminis coherens, quod Canopeum nominatur, Asiam cum Egypto & Lybiam determinat. Ob cuius itaque Nili fluminis inundationem Egyptij excelsos aggeres circa ripas eius construunt, qui si custodum negligentia vel nimia aquarum eruptione rupti fuerint, subiacentes campos nequaquam rigant, sed opprimunt & depopulantur.^b Ob quam causam plurimi, qui plana Egypti incolunt, ut sanctus refert Arculfus, qui, eundem fluvium in Egypto means, sepe navigio transmeavit, in domibus, transversis trabibus suffultis, aquas supra inhabitant.

Crocodili ut Arculfus refert, in Nilo fluvio aquatice commorantur, quadrupedes bestie non grandes, valde edaces, & in tantum valide, ut una ex eis, si forte equum vel asinum vel bovem iuxta ripam fluminis herbas carpentem invenire potuerit, subita irruptione emergens invadat, vel etiam, animantis unum pedem mordens & sub aquas trahens, penitus totum devoret animal.

a. *Al.* & propinquo. — b. *Sic ego; al.* populantur.

LIBER TERTIUS

CAPITULA.

- I. *De Constantinopolitana civitate.*
- II. *De conditione eiusdem civitatis.*
- III. *De illa ecclesia, in qua crux Domini habetur.*
- IV. *De sancto Georgio confessore.*
- V. *De imagine sancte Marie.*
- VI. *De monte Vulcano.*
- VII. *Epilogus.*

I. *De Constantinopolitana civitate.*

Arculfus sepe memoratus, ab Alexandria reversus, per aliquot dies in Creta hospitatus est insula &, ab ea navigans, Constantinopolim appetivit, in qua per aliquot demoratus est menses. Que procul dubio Romani est metropolis imperij, undis maris^a circumdata, excepta aquilonali parte illius, quod, quadraginta^b mare millibus passuum a mari Magno erumpens, a muro vero Constantinopoleos usque ad ostia Danubij fluminis sexaginta^c millibus hoc idem protenditur mare. Hec itaque imperatoria civitas, non parvo murorum ambitu per duodecim millia passuum circumcincta, angulus iuxta situm maris habens per maritimam, ut Alexandria sive Carthago, constructa oram &, ad Tyri similitudinem, crebris insuper turribus communitos muros, domos intra civitatis menia habet numerosas: ex quibus plurime mire magnitudinis, lapidee,^d ad instar Rome habitaculorum fabricate,^e confurgunt.

a. *Mff.*; *al.* undique mare. — miro m. lapide. — c. *G.*, *Gretf.*
 b. *Al.* lx. — c. *Al.* xl. — d. *L.* habitate.

II. *De conditione eiusdem civitatis.*

De cuius conditione hanc traditionem cives a maioribus promulgatam enarrant, dicentes: Imperator Constantinus, infinita hominum multitudine congregata & undique infinitis fumentibus pene nuditate omnium civitatum collectis, urbem sui participem nominis in Asia parte, hoc est, in Cilicia, interiecto mari, quod in illis finibus inter Asiam & Europam determinat, edificare cepit. Quadam vero nocte, cum innumerabiles operariorum exercitus per immensam castrorum longitudinem^a in papilionibus dormirent, omnia ferramentorum genera, quibus diversorum operum artifices uti consueverant, subito quomodo sint sublata, nescitur. De quorum subitanea & occulta^b sublacione, cum primo mane ad ipsum imperatorem Constantinum plurimi operatores, mestitia molestati, querimoniam detulissent, rex consequenter inquit ab eis, dicens: Si alias res de castris substractas audistis? Nullas, inquit, exceptis omnibus operum ferramentis. Tunc deinde rex precipit, inquit ad eos: Ite citius, & circumeuntes ultra citraque per maritimas regionum oras conterminarum, lustrate, & si in aliquo agrorum loco forte vestra reperietis ferramenta, ibidem interim ea custodite, & illa huc non reportetis, sed ad me aliquos ex vobis reverti facite, ut pro certo scire possim de ferramentorum repertione.

Quibus auditis, operariorum absequuntur sermonibus a rege dictis, & exeuntes secuti^c fuerant iussum, lustratis hinc & inde ponto vicinis agrorum terminis. Et ecce in Europe parte, ultra mare, ferramentorum congeriem repererunt inter duo maria in uno congregatam loco. Quo reperto, ad regem ex eis aliqui veniunt remissi, &

a. *L.* latitudinem. — b. *Al.* improvisa. — c. *Mff.*; *al.* sicuti.

inventa nunciant ferramenta in tali loco. Quo comperto, rex continuo tubicines per castrorum circuitum tubis iubet canere & exercitum movere castra, dicens: Emigremus hinc ad edificandam civitatem in loco nobis divinitus designato; simulque, preparatis cum universo exercitu navibus, ad locum repertorum ferramentorum transfretavit, quem videlicet locum in tali eorum translatione cognovit sibi a Deo preparatum designari. In quo continuo civitatem condidit, que composito nomine ex proprio eius vocabulo & appellativa civitatis greca nominatione Constantinopolis^a vocitur, ut conditoris vocamen^b in priore talis inhereat compositionis parte.

Hec de situ & conditione illius regie urbis descripta sufficiant.

III. De illa ecclesia, in qua crux Domini habetur.

Ceterum de celeberrima eiusdem civitatis rotunda mire magnitudinis lapidea ecclesia filere non debemus. Quo, ut sanctus Arculfus refert, qui eam non brevi frequentavit tempore, ab imo fundamentorum in tribus confurgens parietibus triplex supra illos altius sublimata, rotundissima & nimis pulcra simplici consummatur culminata camera. Hec arcubus suffulta grandibus, inter singulos supra memoratos parietes latum habet spatium, vel ad inhabitandum vel ad exorandum Deum aptum & commodum. Interioris domus aquilonali in parte pergrande & valde pulcrum monstratur armarium, in quo capsula habetur recondita lignea, que similiter ligneo superclauditur operculo: in qua illud salutare habetur reconditum crucis lignum,^c in quo noster Salvator pro humani generis salute suspensus est. Que videlicet predicabilis capsula, ut sanctus

a. R. Κωνσταντινουπολις. — b. Al. reconditum crucis lignum: Ven. vocabulum. — c. B. capsula habetur habetur recondita, in qua illud.

refert Arculfus, in tribus continuis diebus post expletum annum super aureum altare^a cum tali pretioso elevatur thesauro. Quod utique altarium in eadem habetur rotunda ecclesia, duos longitudinis habens cubitos & unum latitudinis. In ternis, inquam, tantummodo anniversarij sibi succedentibus diebus dominica crux super altare elevata ponitur, hoc est, in cena Domini, quo die imperator & exercitus militum, ecclesiam intrantes & ad illud accedentes altare, aperta illa sacrosancta capsella,^b salutarem osculantur crucem.

Primus ante omnes imperator orbis illam inclinato osculatur vultu, deinde, iuxta conditionum vel etatum ordinem unus post unum accedens, honorabile osculatur patibulum. Proinde crastino die, hoc est, sexta feria ante pascha, regina,^c matrone & omnes populi mulieres supra memorato ordine accedunt & cum omni veneratione osculantur. Tertio die, hoc est sabbato paschali, episcopus & universus post eum clerus cum timore & tremore & omnigena honorificentia accedunt ordinatim, victorialis osculantes lignum, in sua positum capsula. Finitisque sanctis & letificis talibus sacrosancte crucis osculationibus, illa venerabilis capsula clauditur, & ad suum cum tali honorifico thesauro reportatur armarium.

Sed & hoc non negligenter intuendum, quod non duo, sed tria ibidem crucis habeantur brevia ligna, hoc est, transversum lignum, & longum incisum & in duas equas divisum partes, e quibus tripartitis honorabilibus lignis, quando illa aperitur capsula, miri odoris fragrantia, ac si omnium florum inibi collectorum, mirabilis plena suavitate exoritur, satians & letificans omnes in propatulo intra illius ecclesie parietes interiores positos, qui eodem temporis spatio intrantes stant; nam de nodis^d eorum-

a. *Ben.* sub altare ereum. — regine. — d. *B.* nam & nobis, *G.*
b. *Gretf.* capsella. — c. *Sic ego, al.* de nobis.

dem trinalium lignorum liquor quidam odorifer, quasi in similitudinem olei expressus, talem facit universos intrantes ex diversis gentibus congregatos supra memoratam sentire suavissimi odoris fragrantiam. Cuius videlicet liquoris, si etiam parvula quedam stillula^a supra egrotantes imponatur, qualicumque languore vel morbo molestati leviter recuperant sanitatem.

Sed de his ista sufficiant.

IV. De sancto Georgio confessore.

Arculfus, homo sanctus, qui nobis hec omnia de dominica cruce narravit, quam ipse propriis conspexit oculis & osculatus est, etiam nobis de quodam confessore,^b Georgio nomine, narrationem contulit, quam in Constantinopolitana urbe a quibusdam expertis didicit civibus, qui, hoc modo narrare soliti, eidem dicebant.

In Diopoli civitate, cuiusdam confessoris Georgij in quadam domo statuta^c marmorea^d columna, contra quam alligatus persecutionis tempore flagellatus est, formulæ depicta est, qui tamen post flagellationem, e vinculis absolutus, multis vixit annis. Quadam vero die, cum quidam duri cordis & incredulus humuncio in equo sedens eandem domum intrasset & vidisset marmoream columnam, ab his, qui ibidem erant, interrogabat, dicens: Cuius est hec imago in marmorea columna formata? Quibus respondentibus & dicentibus: Georgij confessoris hec figura est, qui ad hanc vinculatus & castigatus est columnam. Quo audito, ille stolidissimus homunculus, valde iratus contra insensibilem rem, sancti confessoris formulam, infligante diabolo, lancea percussit. Que videlicet eiusdem adversarij lancea, quasi per globum nivis,^e

a. B., V., R. stipula. — b. Mff., — d. Mff. *act.* in. — e. B. nimis. *al.* martyre. — c. Bern.; *al.* statua.

mollem, mirum in modum facile penetrans, lapideam illam perforavit columnam exteriori parte eius, cuius ferrum interius inherens retentum est, nec umquam ullo modo retrahi potuit. Hastile autem eius ad sancti confessoris collisum marmoream formulam exterius confractum est. Illius quoque miselli homuncionis equus, in quo sedebat, eodem momento sub eo in pavimento domus cecidit mortuus. Ipse autem simul misellus in terram cadens, manus in illam marmoream misit columnam, eiusque digiti, quasi in pollen^a vel lutum intrantes, in eadem impressi columna inhererunt. Quod videns miser, qui retrahere denos duarum digitos manuum ad se non poterat, & in marmorea sancti confessoris inherentes formula colligatos insertos, nomen Dei eterni & eiusdem confessoris, agens penitentiam, invocat & ut ab eodem absolveretur vinculo, illacrimatus precatur. Quam eius lacrimosam penitentiam misericors Dominus suscipiens, qui non vult peccatoris mortem, sed ut converteretur & vivat, non solum ab ipso presenti marmoreo visibili absolvit vinculo, sed etiam a peccatorum invisibilibus alligamentis fide salvatum subveniens, misericorditer liberavit.

Hinc itaque manifeste ostenditur, quante & qualis honorificentie fuerit apud Deum Georgius, inter tormenta confessor, cuius thoracidam^b in re natura impenetrabili penetrabilem penitentia^c fecit, lanceamque adversarij eque impenetrabilem mirabiliter fecit penetrabilem, digitosque eiusdem homunculi infirmos in eadem natura impenetrabiles potenter penetrabiles fecit, quos in marmore vinculatos primo^d & ipse durus retrahere non potuit, sed eodem momento valde perterritus & exinde mitigatus, penitens, Deo miserante,^e retraxit. Mirum dictu,

a. *B.* polline, *Bern.* poline, *G.* paludem, *al.* palme, politice. —
b. *Al.* toraciam, toraciam, thora-

cleram. — c. *Bern.*, *al.* potentia. —
d. *Bern.*, *Gretf.* primule. —
e. *Al.* donante.

usque in hodiernum diem eadem bis quinquaginta eius vestigia digitorum apparent usque ad radices in marmorea inferorum columna, in quorum loco sanctus Arculfus suos denos proprios inseruit digitos, similiter ad radices usque intrantes. Eiusdem quoque homunculi sanguis equi, cuius coxa in pavimento mortui cadentis in duas contracta est partes, nullo modo ablui aut deleri potuit, sed indelebilis in pavimento domus usque ad nostra permanet tempora idem equinus cruor.

Aliam quoque de eodem Georgio confessore certam relationem nobis sanctus Arculfus intimavit, quam ab expertis quibusdam satis idoneis narratoribus in supra memorata Constantinopoli urbe indubitanter didicit, qui de illo sancto confessore pronunciare soliti erant, dicentes: Quidam homulus secularis, Diospolim civitatem in equo sedens ingressus, eo in tempore, quo ad expeditionem faciendam multa populorum millia undique conveniebant collecta, illam accedens intravit domum, in qua supra memorata marmorea exstat columna, in fronte^a sancti confessoris Georgij habens depictam imaginem, ad quam quasi ad presentem Georgium loqui cepit, dicens: Me tibi, Georgi confessor, & meum commendo equum, ut, per orationum virtutem tuarum ab universis bellorum atque morborum aquarumque periculis liberati, ambo ad hanc usque urbem post expeditionis tempus incolumes reversi perveniamus, & si tibi ita Deus misericors nostram reversionem donaverit prosperam, secundum oblationem^b nostre parvitas, ego hunc meum, quem valde amo, equum, ipsum tibi pro munere donandum offeram in conspectu tue assignaturus formule. Quibus sermunculis ocius terminatis, domum egressus, inter exercitus multitudinem cum ceteris contubernaliis commens, idem homuncio in expeditionis

a. B; *al. se pro fronte.* — b. *Al. optionem.*

comitatu emigrat: qui, post multa & diversa belli pericula interque misella plurimorum millia homuncolorum, que constrata^a disperierant, ipse in eodem suo sedens dilecto equo ab omnibus infestis casibus iuxta memoratam talem exemptus commendationem, christicole Georgio Deo condonante, ad Dispolim prospere revertitur, illamque domum, in qua eiusdem sancti confessoris habebatur imago, secum deferens aurum in equi pretium sui, gaudenter intrat, sanctumque Georgium, ac si presentem, alloquitur, dicens: Sancte confessor, Deo eterno gratias refero, qui me per^b tue celsitudinem firmitudinis & orationis sospitem reduxit. Propterea hos tibi viginti solidos auri affero, equi pretium mei, quem, tibi primum commendatum, mihi usque in hodiernum diem conservasti. Hec dicens, supra descriptum auri pondus ante pedes sancte formule confessoris deponit, plus equum amans quam aurum, & egressus foras, ingeniculatione expleta, tale iumentum supra sedens ad emigrandum instigat quidem, sed nullo modo moveri potuit.

Quod ille homunculus videns, descendit de equo, reversusque domum intrat aliosque decem affert solidos, inquit: Sancte confessor, mansuetus quidem mihi equi tutor in expeditione inter pericula fuisti; sed, ut video, durus & avarus es in commercia equi. Hec dicens, decem super viginti solidos adiciens, ad sanctum dicit confesorem: Et hos tibi addo solidos, ut mihi placabilis fias, & meum ad ambulandum resolves equum. Hoc dicto, regressus, iterum ascendens equum ad meandum incitat, qui quasi infixus in eodem stabat loco, nec etiam unum poterat movere pedem. Quid plura? Post equi ascensum descensumque per quatuor singulas vices, intrans domum, decem secum solidos afferens & ad immobilem reversus

a. *Ed.*, *miss.* constituta. — b. *V.* tute orationis.
per tot & tanta pericula tue vir-

equum,^a huc atque illuc currebat, & tamdiu illius equus nulla instigatione moveri poterat, usquequo numerus solidorum sexaginta adimpleretur simul congregatorum. Tum deinde supra commemoratum repetit sermonem de sancti confessoris mansueta humanitate & tuta in expeditione custodia, & de eius quasi duritia vel etiam in commerciis avaritia commemoransque talia verba, ut fertur, & post quaternales singulas vices, in domum reversus, repetebat, ad ultimum hoc modo sanctum alloquitur Georgium, dicens: Sancte confessor, nunc tuam pro certo cognosco voluntatem. Hec itaque iuxta id, quod desideras, totum auri pondus, videlicet sexaginta solidos, tibi munus offero, ipsum quoque meum equum, quem tibi prius promiseram propter expeditionem condonandum; nunc tibi, licet invisibilibus alligamentis vinculatum, condono, sed mox, ut credo, resolvendum per tuam in Domino honorificentiam. Hoc terminato sermone, egressus domum, eodem hore momento absolutum reperit ipsum, quem, secum ducens in domum, sancto donatum assignavit confessori in conspectu imaginis ipsius, indeque letabundus Christum magnificans discessit.

Hinc manifeste collegitur, *quodcumque Domino consecratur, sive homo erit, sive animal*, iuxta id, quod in Levitico scriptum est libro, nullo modo redimi poterit aut mutari: nam si quis mutaverit, & ipsum quod mutatum est & illud, pro quo mutatum est, consecratum erit Domino, & non redimetur.

V. De imagine sancte Marie.

Arculfus sepe memoratus & de sancte matris Domini thoracida^b certam nobis relationem, quam in Constan-

a. G., *Gref. add.* iterum in domum regressus. — b. R. *imagine.*

tinopolitana urbe ab expertis quibusdam testibus didicit, indubitanter enarravit, inquires: In eadem metropolitana civitate imago beate Marie in brevi tabula figurata lignea, in pariete cuiusdam domus suspenſa pendebat, de qua cum quidam ſtolidus & duricors homo percunctaretur, cuius eſſet imago, a quodam respondente didicit, quod eſſet ſanctę Marie ſemper virginis figura faciei. Quod audiens ille ludeus incredulus, diabolo inſtigante, eandem de pariete valde iratus tulit imaginem, & ad vicinam cucurrit domum, ubi humana ſtercora, per longarum foramina tabularum, egeſta ſupra ſedentium ventribus, egeri ſolent: ibidemque, ob Chriſti ex Maria nati dehonorationem, imaginem matris eius per foramen ſuper humanum ſtercus inferius iacens proiecit, & ipſe ſuperſedens, per idem foramen alvum purgans, proprii ſtercus ventris ſuper thoracidam beate Marie paulo ante inibi depoſitam dimitrens, ſtolidiſſime agens perſudit, & poſt turpiſſimam illam ventris purgationem ille infeliciffimus diſceſſit homo. Quid vero poſtea geſſerit, aut quomodo vixerit, vel qualem vite terminum habuerit, incompertum habetur. Igitur, poſt illius diſceſſum maligni, alius de Chriſtianorum plebe ſupervenientiſ felix homo, zelotypus dominicarum rerum, & ſciens quod factum fuerat, imaginem ſanctę Marie requiſivit, &, inter humana ſtercora abſconditam inveniens, ſublevavit, & diligenter lavans aquis emundavit mundiffimis, ſecumque in domo honorifice collocatam habuit. Mirum dictu, ex eadem beate Marie imaginis tabula verum ebulliens deſtillat ſemper oleum, quod Arculfus, ut referre ſolet, propriis conſpexit oculis. Hoc mirabile oleum honorem proteſtatur Marie matris Ieſu, de quo pater ait: *In oleo ſancto meo linivi eum.* Item Pfalmigraphus ad ipſum filium Dei loquitur, dicens: *Unxit te Dominus Deus tuus oleo letitię pre participibus tuis.*

Hec itaque que superius de Constantinopoleos situ & conditione, necnon & de illa rotunda ecclesia, in qua salutare Lignum habetur, diximus,^a & cetera, que ab ore sancti sacerdotis Arculfi intente didicimus: qui in eadem permaxima^b Romani imperij civitate a paschali solemnitare usque ad Dominicum permansit natalitium. Postea exinde Romam appetivit & navigavit.

VI. *De monte Vulcano.*

Quedam insula in mari magno habetur ad orientalem plagam, duodecim^c millibus a Sicilia distans, in qua Vulcanus mons, quasi tonitruum, totis diebus ac noctibus in tantum intonat, ut Sicilie terra longius posita terrifico tremore submoveri putetur, sed magis sexta feria & sabbato intonare videtur: qui omni tempore, noctibus flammare monstratur, diebus vero fumare. Hec mihi Arculfus scribenti de eodem dictavit monte, qui propriis illum oculorum adspexit obtutibus, nocte ignitosum, die vero fumosum; eius tonitrualem sonitum propriis aurium audivit auditibus, in Sicilia per aliquos hospitatus dies.

VII. *Epilogus.*

Obsecro itaque eos, quicumque hos breves legerint libellos, ut pro eodem sancto sacerdote Arculfo divinam precentur clementiam, qui hec de sanctis experimenta locis, eorum frequentator, libentissime nobis dictavit, que & ego, quamlibet inter laboriosas & prope insul-tentabiles tota die undique conglobatas ecclesiastice sol-

a. *Addo* diximus. — b. *B.*; *al.* primaria. — c. *G.* xiiij.

licitudinis occupationes constitutus, quamvis vili sermone describens, declaravi. Horum ergo lectorem admoneo experimentorum, ut pro me misello peccatore, eorundem caraxatore, Christum iudicem seculorum exorare non negligat.^a

a. *In B. deest epilogus, in V. autem operi premittitur.*

* * *

ARCULFI RELATIO ALTERA

(Ex cod. Caduinenſi.)

Incipit iter Arculfi epiſcopi de gente Gallorum.

ARCULFUS ſanctus epiſcopus, gente Gallus, diverſorum locorum Remotorum verax longe iudex & fatiſ idoneus teſtiſ, mihi Addamano hec univerſa retulit, que diligenter univerſa ſcribere curavi. Prius de ſitu Ieruſalem, cuius murorum ambitum circuiens octoginta quatuor numeravit turres & portas ſex. Prima porta David, ab occidentale parte montiſ Sion; ſecunda porta vie Villoniſ; terciã porta Sancti Stephani, ubi lapidatus eſt; quarta porta Benjamin; quinta porta que eſt parva, ubi per gradus properatur uſque ad vallem Iofaphat; ſexta porta Thecuiſ. Hic eſt ordo portarum & turrium. In media civitate eſt valde grandis eccleſia, tota lapidea, mira rotunditate collocata, quam ſuſtentant duodecim mire magnitudiniſ columpne, in cuiuſ medio ſpatio huiuſ interioriſ domuſ rotundum eſt monumentum Domini, in petra exciſum quaſi tugurium, in quo poſſunt terni homineſ ſtanteſ orare. Et quamviſ tota domuſ illa monumentum Domini appelletur, Sepulcrum tamen proprie dicitur ille locuſ tugurioli qui eſt in aquilonari parte monumenti, in quo Dominicuſ corpus involutum linteaminibuſ iacuit. A pavimento uſque ad Sepulcrum Domini ubi iacuit altitudo quatuor digitorum habere diſoſcitur altitudinem. In quo Sepulcro die & nocte duodecim lampadeſ, iuxta numerum duodecim apoſtolorum, ſemper ardenteſ lucent. Alia eſt vero pergrandiſ eccleſia ad orientem verſa in illo fabricata loco, que hebraice Golgotha vocatur, latine autem Calvarie monſ, in qua paſſuſ eſt Salvator mundi. In vicina vero orientali parte coheret baſilica a rege Conſtantino magno cultu conſtructa que *martirium* appellatur, in eo loco ubi crux Domini, cum aliis latronum, ſub terra abſcondita eſt. Inter haſ duae eccleſiaſ eſt ille famoſuſ locuſ, ubi Abraam patriarcha altare compoſuit ſuper ſtruem lignorum, ut immolaret Yſaac filiuſ ſuum. Illuc itaque menſa habetur lignea, ſuper quam pauperum helemoſine afferuntur. Inter haſ namque eccleſiaſ eſt placiola marmorata uſque ad baſilicam Conſtantini & uſque eccleſiam Golgotanam, que valde pulcherrima eſt. In medio vero civitatiſ eſt columpna ſtatuta, in loco ubi mortuſ iuveniſ cruce Domini ſuperpoſita revixit. Mira reſ, quia in eſtivo tempore meridianiſ horiſ, quando ſolſticiuſ eſt, umbram non facit; ſolſticio autem tranſacto, poſt treſ dieſ umbram primum facit. Poſt

hoc sanctus Arculfus Sancte Marie ecclesiam in valle Iofaphat frequentavit. Cuius dupliciter inferior pars sub lapideo tabulato mirabili rotunditate structura est fabricata; in cuius orientali parte altare habetur; ad dexteram vero eiusdem partis, sancte Marie faxeum inest vacuum sepulcrum, in quo aliquando sepulta requievit. Sed de eodem sepulcro quomodo vel quo tempore aut a quibus personis sanctum corpusculum eius sit sublatum, vel in quo loco resurrectionem expectat nullus, ut refert Ieronimus, pro certo scire potest. Hanc inferiorem rotundam Sancte Marie ecclesiam intrantes, illam vident petram ad dexteram parietis infertam, supra quam Dominus oravit ad Patrem flexis genibus, ante horam traditionis. In qua videlicet petra, vestigia duorum genuum eius quasi in cera mollissima profundius impressa cernuntur. Deinde non longe ab ecclesia Sancte Marie, in qua ipsius sepulcrum cernitur, in eadem valle Iofaphat, turricula quedam lapidea ad dexteram coheret partem de rupe excisa & separata a monte Oliveti, in qua intrinsecus ferramentis cavata duo monstrantur sepulcra, quorum unum Simeonis est iusti, qui Dominum suscepit in ulnis, alter vero est Ioseph, sancte Marie sponsi & Domini nutritoris. In latere vero montis Oliveti quedam est spelunca haut procul ab ecclesia Sancte Marie in eminentiori loco contra vallem Iofaphat, in qua duo profundissimi habentur putei, quorum unum sub monte in altum infinita profunditate productus extenditur, alter vero in spelunce pavimento, cuius vastissima, ut fertur, cavitas in profundum dimersa descendens recto tractu dirigitur; qui duo putei semper clauduntur. In eadem spelunca sunt quatuor lapidee mensae, quarum una est iuxta introitum spelunce Domini Ihesu; cui procul dubio mensa sedes ipsius adheret ubi cum duodecim apostolis recumbere ad manducandum solitus sepe erat. Illius vero putei os clausum, quem in pavimento spelunce inesse super descripsimus, apostolorum mensas proprias habere monstratur. Porta namque David montis Sion molli clivo ab occidentali adheret parte. Per eandem portam de civitate egredientibus ad sinistram habetur fons lapideus per vallem in austrum recto directus tramite, arcibus suffultus. Per hanc portam ab Ierusalem usque ad civitatem Samuhelis que Ramatha nominatur & usque ad Cesaream Palestine necnon & usque Gazam iter habetur. Iuxta prefatam portam ille vicinus habetur locus, ubi Iudas Scariotis laqueo se suspendit. Ibidem & grandis hodieque monstratur ficus ubi se illaqueatus pependit, sicut Iuvencus presbiter verfidicus cecinit:

Informam rapuit ficus de vertice mortem.

Dehinc sanctus Arculfus scribit de loco illo ubi cenavit Dominus cum discipulis suis & ubi Spiritus Sanctus in die sancto Pentecosten descendit super apostolos, ubi grandem basilicam dicit esse constructam in vertice montis Sion, que apostolica ecclesia appellatur. Illuc cernitur columpna ubi flagellatus est Dominus, monstraturque illuc

petra supra quam sanctus Stephanus lapidatus est; ad occidentalem partem alia extat ecclesia, ubi in pretorio Pilati auditus est Dominus. Nunc de monte Oliveti dicenda sunt. In prefato monte nulla arborum genera, exceptis vitibus & olivis, ut refert sanctus Arculfus, reperiri possunt; segetes vero frumenti & ordeï in valle late confurgunt. Non enim brucosa, sed herbofa & florida illius terre qualitas demonstratur. Altitudine autem altitudini montis Syon equalis esse videtur. Inter hos duos montes vallis Iosaphat a septentrionali plaga in australi parte porrecta monstratur. In summitate vero montis Oliveti grandis est ecclesia, de qua Dominus ad celos ascendit. Que rotunda esse cernitur, sine tecto ad celum sub aere nudo aperta patet, ut ille locus semper patulus appareat, unde Dominus in celum in nube sublevatus est. In pavimento vero unde assumptus est, sacra eius vestigia cernuntur impressa. In orientali vero parte eiusdem ecclesie, sub angusto protectum tecto, altare constructum extat. Deinde Bethanie campum magna olivarum silva circumdatum sanctus Arculfus circumvit; ubi grandem basilicam dicit esse edificatam super speluncam, de qua Dominus Lazarum quatruiduanum mortuum suscitavit. In australi vero parte Bethanie in iam dicto montis Oliveti loco ecclesiam vidit fundatam, in quo loco Dominus ad discipulos suos habuit sermonem. Et quamvis tres Evangeliste sermonem illius quem habuit tunc ad discipulos describant, specialius tamen scribit de eo Matheus dicens: *Sedente autem eo super montem Oliveti, accesserunt ad eum discipuli eius secreto, dicentes: Dic nobis quando hec erunt & quod signum adventus tui ac consummationis seculi?* De personis interrogantium hic Matheus tacuit, sed Marcus non tacet qui ita scribit dicens: *Interrogabant eum separatim Petrus & Iacobus, Iohannes & Andreas, sicut prius loquitur, quibus respondit: Videte ne quis vos seducat. Multi enim venient in nomine meo dicentes: Quia ego sum, & cetera sequentia, que de seculi consummatione Matheus prolixo sermone prosequitur usque ad eum locum, ubi ex verbis Domini ostendit, scribens: Quia factum est cum consummasset Ihesus sermones hos, dixit: Scitis quia post biduum Pascha fiet.* Aperte ergo demonstrat Dominum in die quarta feria, restante biduo usque ad Pascha, primo azimorum die, ad interrogantes sermonem prolixum fuisse loquutum. In hoc itaque loco magna habetur ecclesia in honore. De sudario sacro Domini, quod in sepulcro super capud & corpus ipsius fuit, sancti Arculfi relatione cognovimus; quam Iherosolimitanus populus veram esse protestatur, quam ipsi sepius pronuntiaverunt ita dicentes: Ante annos tres sanctum linteolum Iudeus fidelis post eius resurrectionem furatus est & multis diebus apud se occultavit. Cumque in extremis constitutus, morti proximus esset, duobus filiis suis dixit: O filij mei, quis ex vobis erit qui fideliter hunc Dominicum linteolum suscipere voluerit. Quibus auditis, unus qui genitoris divitias susceperat sub testamento commendatis, prefatum sudarium suscepit atque germano fratri vendidit. Mirum dictu, ex illa die omnes divitie eius decrescere ceperunt

& univēsa que habuit diversis casibus perdita, ad nichilum redacta sunt. Alter vero filius beatus qui sudarium Domini pretulit omnibus patrimoniis, ex qua die illud de venditoris germani manu accepit, terrenis opibus, Deo donante, est ditatus, nec tamen fraudatus est celestibus. Ita hoc Dominicum sudarium hereditario iure fidelibus usque ad quintam commendabant generationem. Sed post quintam generationem, multis processibus transactis, eiusdem cognationis deficientibus heredibus, sacrum linteum in manus infidelium devenit Iudeorum. Et quamvis indigni tali munere, amplexi sunt tamen honorifice &, donante Deo, valde divites facti sunt. Iudei vero qui crediderant in Domino, hoc certa ratione cognoscentes, ceperunt cum infidelibus Iudeis de sudario Domini contendere fortiter, totisque viribus illud appetentes in manus accipere. Que contencio Hierosolimitanos in duas divisit partes, fideles & incredulos. Pro qua re, Sarracenorum regem qui vocabatur Nauuias fideles & increduli interpellabant. Qui convocans Iudeos, dixit ad illos: Sacrum quod habetis sudarium date in manu mea. Qui regis verbo obtemperantes, statim detulerunt; quod rex cum magna reverentia suscipiens, coram omni populo rogam fieri iussit. Tunc surgens prefatus rex & accedens ad ipsum rogam, ad utraque partes dixit discordes: Christum quem dicitis, qui passus est pro humano genere, hoc sudarium quod super caput & corpus suum habuit inter vos contententes per flammam iudicet ignis, ut sciamus cui de vobis tale donum condonare dignatur. Hec dicens, sacrum Domini sudarium proiecit in flammam; quod nullo modo ignis tangere potuit, sed intactum de rogo surgens in sublime sublatum est & quasi inter duos de summis prospiciens, Deo gubernante, ad partem Christianorum declinans pervenit. Qui Deo gratias, elevatis celum manibus, agentes & humiliter inclinantes, sudarium Domini cum magna honorificentia suscipiunt, canentesque laudes Deo Iherosolimam deferunt & in scrinio ecclesie recondunt. Quod noster frater Arculfus vidit & osculatus est, mensuram habens longitudinis quasi octo pedes.^a Hec de Iherosolimis scripsisse sufficiat. Nunc de Bethleem

a. Hec, in margine codicis, manu quadam sec. xv exarata leguntur:
« Postea vero ab episcopo Aniciensi, qui in partibus ultramarinis transfretaverat, est habitum; & illuc ipse moriens cuidam suo sacerdoti tradidit. Dicitur sacerdos cum esset supra mare veniens, etiam mortuus est, relinquens preciosum munus cuidam clerico fervienti suo.

Hic cum esset in finibus Petragorensium, unde erat natus, posuit Dominicum sudarium in quadam ecclesia sibi commendata, que erat prope Caduinum sita. Ac non multo post quadam die recesserat ab ecclesia, & ignis accensus est in villula¹ simulque in sepe dicta ecclesia, & combussit quicquid invenit; scrinium vero quod erat prope altare in

¹ Ed. proxima.

que parochia est Ierusalem pauca scribenda sunt. Bethleem civitas non tam situ grandis, sicut nobis Arculfus retulit, qui eam frequentavit, sed ideo gloriosa quia Dominus noster ex beata Maria semper virgine est nasci dignatus. Est namque in dorso montis sita, que ex omni parte vallibus circumdatur & super terre dorsum ab occidentali plaga in orientalem plagam quasi mille passibus porrigitur. Qui murus, sine turribus in montis supercilio constructus est. In orientali vero extremo angulo quasi quedam naturalis inest spelunca, que presepe Domini nominatur in quo Dominum reclinavit mater. Alius vero in supradicto loco proprius locus habetur, ubi constructa est lapidea domuncula, ubi Dominus natus esse creditur. Extra murum vero est lapis in quo effusa fuit aqua de vasculo, ubi ablutum fuit sacrum eius corpusculum; que undula ex eadem die usque ad nostra tempora per multos seculorum circuitus purissima monstratur limpha, sine ulla defectione vel diminutione. Sepulcrum vero David regis extra murum civitatis in valle contigua est positum, ubi est ecclesia fundata que in parte aquilonari monticulo coheret; quod in parte meridie eiusdem ecclesie pavimento sine aliquo ornamento habetur, superpositam lapideam habens pyramidem. De sepulcro quoque sancti Iheronimi nobis inquirerentibus respondit: Sepulcrum sancti Iheronimi de quo inquiritis, ego ipse Arculfus conspexi, quod in alia habetur ecclesia que extra eandem civitatem in valle est fabricata, que in meridiano latere supra memorati monticelli dorso est sita. Monumenta vero trium illorum pastorum in ecclesia frequentavi iuxta turrem Ader, quos in eodem loco nascente Domino prope turrem gregis angelice vocis claritas circumdedit, ubi habetur ecclesia nobiliter fundata. De sepulcro vero Rachel percunctantibus nobis, Arculfus ita respondit: Sepulcrum Rachel pergentibus Bethleem quinque milibus ab Ierusalem in eiusdem vie extremitate ab occidentali parte, hoc est in dextro latere pergentibus Hebron, lapidea circumdatum piramide est collocatum, ubi & titulus nominis eius hodie monstratur, quem Iacob maritus eius super illud erexit. Hebron, que & Mambre, murorum non habet ambitum; solummodo ruine eius monstrantur. In orientali vero plaga occurrit ille ager spelunce dupplicis respiciens Mambre, quem emit Abraam ab Ephron Etheo in possessionem. In huius agelli valle sepulcra sunt

quo servabatur fudarium, omnino non tetigit. Audito hoc, aliqui de fratribus, qui de novo morabantur in loco Cadunij, properaverunt illuc & cum invenissent scrinium, vi fregerunt, & accepto barleto, ubierat Dominicum fudarium, secum citius asportaverunt & in monasterio suo

reposerunt circa annum Domini millesimum centesimum duodecesimum.¹ Clericus vero non inveniens thesaurum, perrexit apud Cadunum² & cum non posset recuperare,³ induit habitum monachalem, & quamdiu vixit, quod prius habuerat ibidem custodivit. »

¹ Ed. mcxvij. — ² Ed. ad. monasterium. — ³ Ed. ad. petiit &.

quatuor patriarcharum: Abraam, Ysaac & Iacob & Adam primi hominis, quorum plante pedum, non sicut in aliis regionibus converti moris est, sed ad meridiem verso & capita contra aquilonem posita sunt; qui locus quadrato ambitu muro; sed sepulcrum Adam separatim a tribus ad orientalem plagam quadrato lapide constructum est. Ceteri tres patriarche sepulcra habent de dolatis & candidis lapidibus, iuxta mensuram longitudinis & latitudinis uniuscuiusque sepulcri, Abraham scilicet, Ysaac & Iacob. Sed sepulcrum Adam obscurioris & vilioris operis habetur. Similiter trium feminarum Sarre, Rebecce & Lie memorias vilioris opere, idem conspexit Arculfus humatarum in terra. Angulus vero ille sepulcralis a muro illo antiquissimo Hebron ad orientem versus in unius stadij spacio distare dinoscitur. Nam (*sic*) de colle Mambre dicendum; collis Mambre mille passibus a monumentis patriarcharum ad boream separatim distat, herbosus valde & floridus, habetque in cacumine campestem planiciem, ubi in summitate ad aquilonem lapidea habetur ecclesia. In cuius dextrali parte inter duos parietes eiusdem ecclesie, quercus Mambre extat in terra radicata, ubi Abraam angelos hospicio suscepit; ubi prefatus Arculfus truncatum spurium & radicatum in terra vidit. Retulit etiam quod Iericho urbem viderit, quam Iosue Iordane transmissio subvertit. Pro qua Oza de Bethel ex tribu Efraim aliam extruxit, quam Dominus presentia sua illuminavit. Tempore itaque, quo Ierusalem capta est a Romanis, propter civium perfidiam capta & destructa est. Pro qua condita est alia que post multum tempus similiter destructa est, cuius adhuc ruine monstrantur. Mirum dictu, sola domus Raab meretricis propter tres civitates in eodem loco destructas remansit; cuius lapidei parietes sine culmine permanent. Sepe iam dictus Arculfus in Galgalis grandem ecclesiam vidit in eo loco constructam, in quo filij Israel, Iordane transgresso, castra metati sunt. In prefata itaque ecclesia vidit duodecim lapides, de quibus precepit Dominus Iosue dicens: *Precipe filiis Israel ut tollunt de medio Iordanis alveo, ubi sacerdotum steterunt pedes, xij lapides quos ponetis in loco ubi fixeritis hac nocte tentoria.* E quibus sepe dictus Arculfus sex vidit in dextera parte ecclesie in pavimento iacentes & alios eiusdem numeri in aquilonari. Vidit etiam in Galgala aliam ecclesiam ad orientalem plagam antique Ierico, quinto ab Iericho miliario, ubi tabernaculum fixum fuit multo tempore. Retulit etiam nobis, quia ille sacer, sanctus & honorabilis locus, in quo Dominus baptizatus est a Iohanne, semper aquis fluminis tegitur Iordanis; in quo loco lignea crux infixata est. Locus itaque eiusdem crucis in quo Dominus baptizatus est, ultra alveum fluminis habetur. In extremitate vero fluminis habetur parva ecclesia ubi, sicut fertur, Dominica vestimenta custodita sunt. Que basilica stat super aquas inhabitabilis, quoniam sub ipsam hinc & inde subintrant aque, que quatuor cancribus & arcubus sustentatur. In superioribus vero locis, alia est ecclesia in honore sancti Iohannis bapti-

zatoris. Vidit etiam lacum Sodomorum & Gomorre, qui stadiis quingentis octoginta in longitudinem dirigitur, latitudine cl stadiis. Pervenit etiam Arculfus noster ad locum in provincia Fenicis, ubi Iordanis ad radices Libani de duobus fontibus exurgit; quorum unus nomine Ior & alter Dan vocitatur. Qui simul mixti, compositum nomen Iordanis faciunt. Sed notandum quia non in Panio Iordanis exordium facit, sed in Traconitide, cxx interiectis stadiis usque ad Cefaream Philippi, que nunc Pannias a Panio nomen accepit. Qui Iordanis exinde suum dirigens cursum cxx stadia sine ulla interfusione usque ad urbem que vocatur Tiberiadis progreditur. Deinde usque ad locum qui Genesar dicitur preterfluit. Lacus vero Galilee ex eodem Iordane efficitur, quod mare nunc Cenereth, nunc mare Tiberiadis nominatur, magne adherent silve. Diffunditur autem in longitudine cxl stadia, & extenditur in latitudinem stadiis xl. A loco vero ubi de faucibus maris Galilee Iordanis egreditur usque ad eum locum ubi in mare Mortuum intrat, octo dierum iter habetur. Nam idem mare falsissimum est, & de monte Oliveti sepius vidisse se narrat sanctus Arculfus. Nam idem sanctus sacerdos, regionem Samarie peragrans, ad civitatem pervenit que hebraice dicitur Sichem, greca vero & latina consuetudine Sicima nominatur, & vitiose Sichar vocitari solet. Iuxta eandem civitatem vidit ecclesiam in modum crucis formatam, in cuius medietate fons Iacob qui & puteus vocatur habetur; super quem Dominus Salvator itineris labore fatigatus refedit sciens fidem mulieris Samaritane. Eadem civitas habetur in tribu Manasse & monte Ephraim, ubi ossa Ioseph sunt sepulta. Prospexit etiam in deserto sepe nominatus Arculfus fonticulum lucidum, unde sicut fert sanctus bibebat Iohannes Baptista. De melle vero silvestre ab Arculfo experientiam didicimus ita: In deserto vidit quasdam arbores, quarum folia lata & rotunda sunt, lactei coloris, saporis mellis. Qui vero in escam fumere cupiunt, primum manibus confringunt, deinde comedunt. Tale est mel silvestre. Pervenit etiam ad locum ubi Dominus quinque milia hominum de quinque panibus & duobus piscibus saturavit; qui erbosus & planus campus est, qui numquam ab eo die aratus est, nec nulla cernuntur hedificia, exceptis quatuor columnis que super marginem cuiusdam fonticuli erecte videntur; de quo biberunt fatiati a Domino. Pervenit etiam usque ad Nazareth civitatem, ubi duas hospitatus est noctes; que supra montem exposita murorum ambitum non habens, ubi due habentur ecclesie, una in media civitate in loco ubi Dominus est nutritus; alia vero est in loco ubi Gabriel archangelus ad beatam Mariam locutus est. Inter eosdem tumulos duarum ecclesiarum lucidissimum habet fontem, quem totus civium frequentat populus, de illo hauriens aquam. Hec de Nazareth dixisse sufficiat. Retulit etiam quod mons Tabor sit in Galilea, tribus milibus a lacu Cenereth, mira rotunditate, ex omni collectus parte, respiciens supradictum stagnum. In cuius summitate ampla planicies silva pergrandi cincta habetur. Nam illius

montis cacumen non in angustum cohartatur, sed in latitudinem dilatatur stadiorum viginti trium. Altitudo eius triginta stadiis sublimatur. In summitate eiusdem montis tres sunt celebres ecclesie, iuxta illorum tabernaculorum numerum, de quibus Petrus dixit: *Faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, Moysi unum, & Helie unum.* In eiusdem montis celsitudine sanctus Arculfus una hospitatus est nocte, quia Petrus de Burgundia ortus, sanctorum locorum eius ductor, non ipsum sinebat in uno hospicio diutius immorari, festinationis intuitu. Nam idem Petrus, relinquens parentes & patriam, longo iam tempore pro Domino illuc exulabat. Retulit etiam idem Arculfus quod viderit Damascum, civitatem magnam, ubi per aliquot hospitatus est dies: que in campo posita, amplo murorum ambitu circumcincta & crebris turribus communita, insuper quatuor fluminibus interfluentibus decoratur. Est ibi ecclesia in honore sancti Iohannis Baptiste. A monte namque Tabor usque ad Damascum septem dierum iter Arculfus habuit.

IX

BEDA VENERABILIS

DE LOCIS SANCTIS

[circa 720]

CODICES MANUSCRIPTI

QUIBUS USUS EST EDITOR.

- Ma.* Cod. membran. in bibliotheca regia publica Monacensi, 6389, 4°,
fæc. IX.
- W.* Cod. membran. in bibliotheca univerfitatis Wirziburgensis, Mp. th.,
f. 74, f^o, fæc. IX.
- Med.* Cod. membran. in bibliotheca Ambrofiana Mediolani, fæc. X.
- Pa.* Cod. membran. in bibliotheca nationali Parifienfi, lat. 2321, fæc. X.
- Mb.* Cod. membran. in bibliotheca regia publica Monacensi, 13002,
maj. f^o, fæc. XII.
- Pb.* Cod. membran. in bibliotheca nationali Parifienfi, lat. 14797, fæc. XII.
- L.* Cod. membran. in mufeio Britannico, Cotton. Fauftina A., VII, 4°, fæc.
XII-XIII.
- O.* Cod. membran. in collegio Lincoln. Oxonienfi, 96, fæc. XIII.
- Pc.* Cod. membran. in bibliotheca nationali Parifienfi, lat. 12277, fæc. XV.

BEDA VENERABILIS

DE LOCIS SANCTIS

* * *

CAPITULA.

(Numeri in parenthesi indicant capitula Arculfii.)

- I (lib. pr., j). *De situ Hierusalem.*
- II (vij, vj, ij, iij, iv, v, viij, x). *De ecclesia Constantiana & Golgothana, de ecclesia resurrectionis & de sepulcro Domini, de lapide ad ostium monumenti aduoluto, de ecclesia Sancte Marie, de calice Domini & spongia, de altare Abraham, de lancea militis.*
- III (j, xix, xiiij). *De templo, de oratorio Sarracenorum, de Bethesda piscina, de fonte Siloe, de ecclesia super montem Sion fundata, de loco lapidationis sancti Stephani, de medio mundi.*
- IV (xj, xij). *De iudario capitis Domini & alio maiore linteo a sancta Maria confecto.*
- V (xxj, xv, xvj, xiv). *De locis circa Hierusalem, de valle Iosaphat, sepulcrum eius aliorumque & ecclesiam continente, in qua sepulta fuit sancta Maria.*
- VI (xviiij, xx). *De loco, ubi suspensus est Iudas, & de Akeldemac.*
- VII (xxij, xxiiij, xxiv, xxv). *De monte Oliveti, & ecclesia ibi fundata, ubi Dominus ad celos ascendit, de monumento Lazari & de tertia ecclesia.*
- VIII (lib. sec., j, ij, iij, iv, v, vj, vij). *De situ Bethlehem, & de ecclesia, ubi natus fuit Dominus, & de sepulcris David & Hieronymi & trium pastorum necnon Rachel.*

- IX (viii, ix, x, xi). *De situ Hebron, de Mambre, & monumentis patrum & Adam, de pineto.*
- X (xij, xiiij). *De Iericho & locis eiusdem sanctis, de ecclesia Galgalis & fonte Helisei, de campo magno.*
- XI (xv, xvij, xviiij). *De Iordane & mari Galilee.*
- XII (xv, xvj). *De mari Mortuo & natura eius sive adiacentis terre.*
- XIII (xiv). *De loco, in quo Dominus baptizatus est.*
- XIV (xxj, xx). *De locustis & melle silvestri & fonte Iohannis Baptiste.*
- XV (xix). *De fonte Iacob iuxta Sichem.*
- XVI (xxij, xviiij, xxiiij, xxiv). *De Tiberiade & Capernaum & Nazareth & de locis ibidem sanctis.*
- XVII (xxv). *De monte Tabor & tribus ecclesiis super eum.*
- XVIII (xxvj). *De situ Damasci.*
- XIX (xxviiij). *De situ Alexandrie, de ecclesia, in qua requiescit Marcus Evangelista, & de Nilo.*
- XX (lib. tert., j). *De Constantinopoli, & basilica in ea, que crucem Domini continet.*
- XXI. *Epilogus.*

*De locis sanctis libellus, quem de opusculis maiorum
abbreviando Beda composuit.*

Descripti breviter finesque situsque locorum,
 Pagina sacra magis que memoranda refert,
 Beda, sequens veterum monumenta simulque novorum,
 Charta magistrorum que sōnet inspiciens.
 Da, Iesu, ut patriam semper tendamus ad illam,
 Quam beat eternum visio summa tui!

I. *De situ Hierusalem.*

SITUS urbis Hierusalem, pene in orbem circumactus, non parvo murorum ambitu affurgit, quo etiam montem Sion quondam vicinum intra se recepit, qui a meridie positus pro arce^a urbi supereminet, & maior pars civitatis infra montem iacet, in planitie humilioris collis sita. Post passionem quippe Domini a Tito imperatore destructa, sed ab Elio Hadriano, a quo etiam nunc *Elia* vocatur, instaurata multoque amplior effecta est. Unde est, quod, cum Dominus extra portas urbis passus sepultusque sit, modo loca passionis & resurrectionis illius intra eiusdem menia cernantur, cuius in magno murorum ambitu octoginta quatuor turres, porte vero sex visuntur: prima porta David ad occidentem montis Sion, secunda porta vallis Fullonis, tertia porta sancti Stephani, quarta porta Benjamin, quinta portula, id est, parvula porta, a qua^b per gradus ad vallem Iosaphat descenditur, sexta porta Thecuitis. Celebriores tamen ex his sunt tres exitus portarum: unus quidem ab occasu, alius a septentrione, tertius ab oriente. A meridie autem, aquilonale montis Sion supercilium supereminet civitati, & pars murorum cum interpositis turribus nullas habere portas comprobatur, id est, a supra scripta David porta usque ad eam montis Sion frontem, que prerupta rupe orientalem respicit plagam. Situs quippe ipsius urbis, a supercilio aquilonali montis Sion incipiens, ita est molli clivo dispositus usque ad humiliora aquilonalium orientaliumque loca murorum, ut pluvia ibi decidens nequaquam steter, sed

a. *Tantum Pa*, parte. — b. *Sic ego; al.* ab hac.

instar fluviorum per orientales defluens portas, cunctis fecum platearum fordibus raptis, in valle Iosaphat torrentem Cedron augeat.

II. *De ecclesia Constantiniana & Golgothana, de ecclesia resurrectionis & de sepulcro Domini, de lapide ad ostium monumenti advoluto, de ecclesia Sancte Marie, de calice Domini & de spongia, de altare Abraham, de lancea militis.*

Ingressis ergo a septentrionali parte urbem primum de locis sanctis pro conditione platearum divertendum est ad *ecclesiam Constantinianam*, que *martyrium* appellatur. Hanc Constantinus imperator, eo quod ibi crux Domini ab Helena matre reperta sit, magnifice & regio cultu construxit. Dehinc ab occasu *Golgothana* videtur *ecclesia*, in qua etiam rupes apparet illa, que quondam ipsam, affixo Domini corpore, crucem pertulit, argenteam modo pergrandem sustinens crucem, pendente magna desuper erea rota cum lampadibus. Infra ipsum vero locum Dominice crucis excisa in petra crypta est, in qua super altare pro defunctis honoratis sacrificium solet offerri, positus interrim in platea corporibus. Huius quoque ad occasum ecclesie *ἀναστάσεως*, hoc est resurrectionis Dominice, rotunda *ecclesia*, tribus cincta parietibus, duodecim columnis sustentatur, inter parietes singulos latum habens spatium vie, que tria altaria in tribus locis parietis medij continet, hoc est, australi, aquilonali & occidentali. Hec bis quaternas portas, id est introitus per tres e regione parietes habet, e quibus quatuor ad vulturum & quatuor ad eorum spectant. Huius in medio *monumentum Domini* rotundum in petra excisum est, cuius culmen intrinsecus stans homo manu contingere potest, ab oriente habens introitum, cui lapis ille magnus appositus est: quod intrin-

fecus ferramentorum vestigia usque in presens ostendit. Nam extrinfecus usque ad culminis summitatem totum marmore rectum est; summum vero culmen, auro ornatum, auream gestat crucem magnam. In huius ergo monumenti aquilonali parte *sepulcrum Domini* in eadem petra excisum, longitudinis septem pedum, trium mensura palmarum^a pavimento altius eminet, introitum habens a latere meridiano: ubi die noctuque duodecim lampades ardent, quatuor infra^b sepulcrum, octo supra in margine dextro. Lapis, qui ad ostium monumenti positus erat, nunc fissus^c est, cuius pars minor quadratum altare ante ostium nihilominus eiusdem monumenti stat, maior vero in orientali eiusdem ecclesie loco quadrangulum aliud altare sub lintheaminibus exstat. Color autem eiusdem monumenti & sepulcri albo & rubicundo permixtus videtur.

A dextra autem parte huic ecclesie coheret beate *Dei Genitricis ecclesia* quadrangula. In platea, que Martyrium & Golgotha continuat, exedra est, in qua calix Domini, in scriniolo reconditus, per operculi foramen tangi solet & osculari. Qui argenteus calix, duas hinc & inde habens anfulas, sextarij gallici^d mensuram capit: in quo est illa spongia, Dominici potus ministra. In loco autem illo, quo Abraham altare ad immolandum filium construxit, mensa est lignea non parva, in quam pauperum elemosyne solent a populo deferri.^e Lancea militis inserta habetur in cruce lignea in porticu Martyrij, cuius hastile in duas intercisum partes a tota veneratur civitate.

Singula, que dixi, ut manifestius agnosceres, etiam pre oculis depingere curavi.^f

a. *W.*, *Ma.*, *de.* palmarum. — lign. — f. *Supra ante lancea, Pa.*
 b. *Al.* intra. — c. *Al.* scissus. — *habet figuram ecclesiarum.*
 d. *Pa.* calici. — e. *Pc.* mensam

III. *De templo, de oratorio Sarracenorum, de Bethesda piscina, de fonte Siloe, de ecclesia super montem Sion fundata, de loco lapidationis sancti Stephani, de medio mundi.*

Hec quidem omnia, que commemoravimus, sancta loca extra montem Sion posita cernuntur, quo se ad aquilonem deficiens loci tumor porrexit. In inferiori vero parte urbis, ubi *templum* in vicinia muri ab oriente locatum ipsique urbi, transitu pervio, ponte mediante fuerat coniunctum, nunc ibi *Sarraceni* quadratam domum, subrectis tabulis^a & magnis trabibus super quasdam ruinarum reliquias vili opere construentes, oratione frequentant, que tria millia hominum capere videtur. Pauce illic cisterne in usum aquarum cernuntur. In vicinia templi *Bethsaida piscina* gemino insignis lacu apparet, quorum alter hibernis plerumque impletur imbribus, alter rubris est discolor aquis. Ab ea fronte montis Sion, que prerupta rupe orientalem plagam spectat, intra muros atque in radicibus collis *fons Siloe* prorumpit, qui alternante quodam aquarum accessu in meridiem fluit, id est non iugibus^b aquis, sed in certis horis diebusque ebullit & per terrarum concava & antra saxi durissimi cum magno fonitu venire consuevit.

In superiori montis Sion planitie monachorum cellule frequentes ecclesiam magnam circumdant, illic, ut perhibent, ab apostolis fundatam, eo quod ibi spiritum sanctum acceperint ibique sancta Maria obierit: in qua etiam locus cene Domini venerabilis ostenditur. Sed & columna marmorea in medio stat ecclesie, cui adherens Dominus flagellatus est. Huius ergo ecclesie talis dicitur esse figura.^c

a. *Pc.* sub t. — b. *M., Pa., O., Pc., ed. Baf. Col.; al.* certis vel iugi-

bus. — c. *M., Pc.* habent figuram ecclesie.

Hic monstratur petra, super quam lapidatus est sanctus protomartyr *Stephanus* extra civitatem. In medio autem Hierusalem, ubi, cruce Domini superposita, mortuus revixit, columna celsa stat, que estivo solstitio umbram non facit, unde putant ibi *mediam esse terram*, & historie dictum: *Deus autem, rex noster, ante secula operatus est salutem in medio terre*. Qua ductus opinione & Victorinus, Pictaviensis antistes ecclesie, de Golgotha scribens ita inchoat:

*Est locus, ex omni medium quem credimus orbe;
Golgotha Iudei patrio cognomine dicunt.*

IV. *De sudario capitis Domini & alio maiore linteo
a sancta Maria confecto.*

Sudarium capitis Domini post resurrectionem eius mox christianissimus^a quidam Iudeus furatus usque ad obitum, divitiis sibi affluentibus, habuit. Qui moriturus interrogat filios, qui Domini sudarium, qui ceteras patris velit accipere divitias. Maior thesauros rerum, minor elegit sudarium. Et mox illi decrefcunt^b usque ad paupertatem, fratri autem cum fide crescunt & opes, & hoc usque ad quintam ergo generationem fideles tenuere. Hinc ad impios perveniens divitias tantum auxit, ut Iudeis, & hoc multo tempore, donec post longa litigia, quibus christiani Iudei se Christi, infideles vero se patrum suorum affirmabant heredes, Mauvias,^c Sarracenorum rex, qui nostra etate fuit, iudex postulatur, qui accensa grandi pyra, Christum iudicem precatur, qui hoc pro suorum salute super caput habere dignaretur. Missum ergo in ignem sudarium veloci raptu effugiens evolat, & in summo aëre diutissime quasi ludendo volucritans,

a. *L. deest* mox christ. — b. *Mff.*; uias, Mauuras, Moawieh.
Pc. add. opes. — c. *Alias* Maju-

ad ultimum cunctis utrinque intuentibus, sese leviter in cuiusdam de christianis^a sinum deposuit, quod mane mox totus populus summa veneratione salutabat & osculabatur. Habebat autem longitudinis pedes octo. Aliud quoque aliquanto maius^b linteum in ecclesia veneratur, quod fertur a sancta Maria contextum, duodecim apostolorum & ipsius Domini continens imagines, uno latere rubro & altero viridi.

V. *De locis circa Hierusalem, de valle Iosaphat, de sepulcro eius aliorumque & de ecclesia, in qua sepulta fuit sancta Maria.*

Circa Hierosolymam aspera & montuosa cernuntur loca. Hinc quoque septentrionem versus usque ad Arimathiam terra petrosa & aspera per intervalla monstratur, valles quoque spinose usque ad Taniticam regionem patentes; ad Cesaream vero Palestine ab Elia, quamvis aliqua reperiantur angusta & brevia atque aspera loca, precipua tamen planities camporum, interpositis olivetis. Distant^c autem septuaginta quinque millibus passuum, longitudo vero terre repromissionis a Dan usque Bersabee tenditur spatium centum sexaginta millium, ab Ioppe usque Bethlehem quadraginta sex millibus.

Iuxta murum templi vel Hierusalem ab oriente Gehennon occurrit, que est *vallis Iosaphat*, a septentrionali plaga in austrum porrecta, per quam torrens Cedron, si quando pluviarum aquas recipit, decurrit. Hec vallis est parva campi planities, irrigua & nemorosa plenaque deliciis, lucum^d in se quondam Baali sacrum habuit. In hac *turris* est regis *Iosaphat*, sepulcrum eius continens: cuius ad

a. *Al.* christiana plebe. — b. *Pc.* *vocabulum habet* Hieronimus. —
maioris spatij. — c. *Pc.* *supra hoc* d. *Al.* & locum.

dextram de rupe montis Oliveti excisa & separata domus duo cavata habet *sepulcra*, hoc est *Simeonis senis & Ioseph*, sancte Marie sponfi. In eadem valle *sancte Marie rotunda* est *ecclesia*, lapideo tabulato discreta, cuius in superioribus quatuor altaria, in inferioribus unum habetur in orientali plaga, & ad eius dextram *monumentum* vacuum, in quo sancta Maria aliquamdiu paufasse dicitur; sed a quo vel quando sit ablata, nescitur. Hanc intrantes vident ad dextram infertam parieti petram, in qua Dominus nocte, qua tradebatur, oravit, vestigiis genuum quasi cera molli impressis.

VI. *De loco, ubi suspensus est Iudas, & de Acheldemach.*

Portam David egredientibus pons^a occurrit, in austrum per vallem directus, ad cuius medietatem ab occasu *Iudas* se suspendisse narratur. Nam & ficus magna ibi ac verustissima stat, iuxta quod Iuvenecus ait:

Informem rapuit ficus de vertice mortem.

Porro *Acheldemach*, ad australem plagam montis Sion, peregrinos & ignobiles mortuos hodie quoque alios terra tegit, alios inhumatos putrefacit.

VII. *De monte Oliveti, & de ecclesia ibi fundata, ubi Dominus ad celos ascendit, de monumento Lazari & de tertia ecclesia.*

Mons Olivarum mille ab Hierusalem discretus passibus, altitudine monti Sion par est, sed latitudine & longitudine prestat. Exceptis vitibus & olivis, rara ferax arboris, frumenti quoque & hordei fertilis, neque enim brucosa,^b sed

a. *Al.* fons. — b. *Al.* rucofa, raucofa, rupofa.

herbosa & florida foli illius est qualitas. In cuius summo vertice, ubi Dominus ad celos ascendit, *ecclesia rotunda*, grandis, ternas per circuitum cameratas habet porticus desuper textas. Interior namque domus propter Domini corporis meatum camerari & regi non potuit, altare ad orientem habens angusto culmine protectum: in cuius medio ultima Domini vestigia, celo desuper patente, ubi ascendit, visuntur. Que, cum quotidie a credentibus terra tollatur, nihilominus manent^a eandemque adhuc sui speciem, veluti impressis signata vestigiis, servant.^b Hec circa erea rota iacet usque ad cervicem^c alta, ab occasu habens introitum, pendente desuper in trochleis magna lampade totaque nocte ac die lucente. In occidentali eiusdem ecclesie parte fenestre octo totidemque e regione lampades in funibus pendentes usque Hierosolymam per vitrum fulgent, quarum lux corda intuentium cum quadam alacritate & compunctione pavefacere dicitur. In die ascensionis Dominice per annos singulos, missa peracta, validi flaminis procella desursum venire consuevit & omnes, qui in ecclesia adfuerint, terre prosternere. Tot ibi illa nocte lucerne ardent, ut non illustrari tantum, sed & ardere mons & supposita loca videantur.

Et huius basilice figuram pre oculis depingere placuit.^d

Monumentum Lazari ecclesia ibidem exstructa demonstrat & monasterium grande, in campo quodam Bethanie magna olivarum silva circumdata. Est autem Bethania quindecim stadiis ab Hierusalem. *Tertia* quoque eiusdem montis ad australem Bethanie partem *ecclesia* est, ubi Dominus ante passionem discipulis de die iudicij loquitur.

a. Ed. Gretf.; al. manet, ut W., Pa., Pc. — b. Ed. Baf., Gretf., al. servat, ut W., Pa., Pc. — c. Al. ver-

ticem vel cerv., etiam tantum verticem. — d. Deest basilice figura fere in omnibus mss.

VIII. *De situ Bethlehem, de ecclesia, ubi natus fuit Dominus,
& de sepulcris David & Hieronymi & trium pastorum,
necnon Rachel.*

Bethlehem, sex millibus in austrum ab Hierosolyma discreta, in dorso sita est angusto, ex omni parte vallibus circumdato, ab occidente in orientem mille passibus longo, humili sine turribus muro per extrema plana^a verticis instructo: in cuius orientali angulo quasi quoddam naturale semiantrum est, cuius exterior *nativitatis Domini* fuisse dicitur *locus*, interior *presepe* Domini nominatur. Hec spelunca, tota interius pretioso marmore tecta, supra ipsum locum, ubi Dominus natus specialius traditur, *sanctæ Mariæ* grandem gestat *ecclesiam*. Petra, iuxta murum cavata, primum Dominici corporis lavacrum de muro missum suscipiens hæctenus servat, que si qua forte occasione vel industria fuerit exhausta, nihilominus continuo, dum respicis, sicut ante fuerat, plena redundat.

Ad aquilonem Bethlehem, in valle contigua, *sepulcrum David* in medio ecclesie humili lapide tegitur, lampade superposita; ad austrum vero, in valle contigua, in ecclesia *sepulcrum sancti Hieronymi*. Hec relationem Arculfi, Galliarum episcopi, secutus dixerim. Ceterum Efdras aperte scribit, in Hierusalem David esse sepultum.^b

Porro ad orientem in *turre Ader*, id est *gregis*, mille passibus a civitate segregata, est *ecclesia trium pastorum*, Dominice nativitatis consciorum, monumenta continens. Via regia ab Elia Chebron ducit, ab oriente Bethlehem, ab occidente *sepulcrum Rachel* habens, titulo nominis eius usque hodie signatum.

a. *Tantum Pc* ; al. plani. — paulo inferius.

b. Hec .. sepultum in *miss.* & edit.

IX. *De situ Hebron, de Mambre & monumentis patriarcharum & Adam, de pineto.*

Hebron in campi latitudine sita est & ab *Elia* viginti duobus millibus separata. Uno ad orientem stadio speluncam duplicem in valle^a habet, ubi *sepulcra patriarcharum* quadrato muro circumdantur, capitibus versis ad aquilonem, & hec singula singulis tecta lapidibus instar basilice dolatis, trium patriarcharum candidis, *Adam* obscurioris & vilioris operis, qui haud longe ab illis ad borealem extremamque muri illius partem pausat. Trium quoque feminarum viliores & minores memorie cernuntur. *Mambre* collis, mille passibus a monumentis his ad boream, herbosus valde & floridus, campestem habet in vertice planitiem, in cuius aquilonali parte quercus *Abrahe*, duorum hominum altitudinis truncus, ecclesia circumdata est. Egredientibus vero *Hebron* ad aquilonem, in sinistra parte vie, occurrit mons pinosus, parvus, tribus millibus passuum ab *Hebron*, unde *Hierosolymam* pinea^b ligna feruntur in camelis; nam in omni Iudea plaustra vel currus raro sunt.

X. *De Iericho & locis eiusdem sanctis, de Galgalis & fonte Helisei, de campo magno.*

Iericho ab *Elia* orientem versus novemdecim mille^c passibus abest, qua tertio ad solum destructa, sola *domus Raab* ob signum fidei remanet; eius enim adhuc parietes sine culmine durant. Locus urbis segetes & vineta^d recipit. Inter hanc & Iordanem, quinque vel sex ab ea millibus separatum, grandia sunt palmeta, campulis inter-

a. *Tantum Pa.* in se. — b. *Pc.* m. pedes; *Pa.* xvij m. pass. — pineti. — c. *L., ed.*; *O., Pc.* xiv d. *Pb.* cuncta.

positis & inhabitatoribus Chananeis.^a Duodecim lapides, quos Iosue de Iordane tolli preceperat, in *ecclesia Galgalis* facta intrinsecus^b iuxta parietes eiusdem iacent, vix finguli nunc duobus viris elevabiles, quorum unus nescio quo casu fractus, sed ferro mediante^c reconiunctus est. Et iuxta Iericho fons uber ad potum, pinguis ad irrigandum, qui, quondam sterilis ad generandum, parum salubris ad potandum, per *Heliseum* prophetam, dum sal^d in eum mitteret, sanatus est. Denique campus eum circumiacet septuaginta stadiorum in longitudinem & viginti in latitudinem patens, in quo mirabilis hortorum gratia, varia palmarum^e genera, prestantissimi apium ferus. Illic opobalsamum gignitur, quod ideo cum adiectione significamus, quia agricole cortice tenues virgulas acutis lapidibus incidunt, in quibus balsama generantur, ut per illas cavernas paulatim destillans humor se colligat lacrimis pulchre rorantibus; caverna autem greco nomine *ὄπη* dicitur. Illic cyprum, illic myrobalanum nasci ferunt. Aqua, ut cetera fontium, illic tamen prestantior, estate frigida, hieme tepens; aër mollior, ut summa hieme lineis utantur indumentis. Urbs ipsa condita in campo, cui supereminet mons diffusior & nudus gignentium: agrum^f enim &^g ieiunum solum, & ideo ab incolis desertum. Hic a Scythopolis urbis terra usque ad regionem Sodomitanam & Asphaltios fines locus diffusus habetur. Adversus huic^h mons supra Iordanem ab urbe Iuliade usque ad Zoaros Arabic Petree conterminos extensus, ubi etiam mons Ferreus est nuncupatus. Inter hos duos montes campus iacet, quem veteres *magnum* appellavere, hebraïce autem *aulon*, cuius longitudo ducentorum

a. *Pb.* addit spatium non est.
 — b. *Pb.*, *al.* altrinsecus. — c. *Pb.*
 iniecto. — d. *Pb.*; *al.* vas salis.
 — e. *Pb.* pomorum. — f. *Med.*,

Pa. & *Pc.* egrum, *ed.* ægrum, *O.*
 aere *sive* acre. — g. *Pb.* est. —
 h. *Ed.* hunc.

tringinta stadiorum, latitudo centum viginti, exordium a vico Gennabara, finis usque ad Asphaltium lacum. Iordanis eum medium interfecat, viridantibus ripis fluminis alluvione, siquidem super ripas eiusdem fructus arborum uberior est, alias longe exilior; arida enim sunt omnia preter oram fluminis.

XI. De Iordane & mari Galilee.

Ipfius autem *Iordanis* exordium vulgo putatur in provincia Phenice, ad radices montis Libani, ubi *Paneum*, id est, Cefarea Philippi sita est. Unde & idem *Paneum*, hoc est, speleum, per quod sese attollit Iordanis, a rege Agrippa decore admirabili exstructum venustatumque accipimus. Est autem in Trachonitide^a terra fons rote^b qualitatem exprimens, unde & Phiale nomen accepit, quindecim a Cefarea millibus passuum discretus, ita iugiter plenus aquarum,^c ut neque superfluant, neque unquam minuantur. In hunc Philippus, tetrarches eiusdem regionis, paleas misit, quas in Paneo fluvius ebullivit. Unde liquet in Phiala principium esse Iordanis, sed post subterraneos meatus in Paneo cepisse fluentum, qui, mox lacum ingressus, paludes eius interfecat, inde quoque cursus suos dirigens, quindecim^d millia passuum sine ulla interfusione progreditur usque ad urbem, cui Iulias nomen est; postea lacum *Genezar* medio transit fluento, unde, plurima circumvagatus loca,^e Asphaltium, hoc est Mortuum mare ingressus, laudabiles perdit^f aquas. Est coloris albidus, sicut lac, & ob hoc in mari Mortuo longo tramite discernitur. Est autem Genezar, id est *mare Galilee*, magnis silvis circumdatum, in longi-

a. *Pb.* est intra terram. —

d. *Pc.* xij. — e. *Addo* loca. —

b. *Med., Pa. & Pb., O.* rote. —

f. *Mff.*; prodit *ed. Col., Smith, Giles.*

c. *Tantum Pa. addit* habundantia.

tudine habens centum quadraginta stadia, in latitudine quadraginta;^a aqua dulcis & ad potandum habilis, siquidem nec palustris uliginis crassum aliquid aut turbidum recipit, quia arenoso undique littore circumvenitur. Sed & amenis circumdatur oppidis, ab oriente Iulidae & Hippo, ab occidente Tiberiade aquis calidis salubri; genera quoque piscium gustu & specie quam in alio lacu prestantiora.

XII. *De mari Mortuo & natura eius atque adiacentis terre.*

Mare Mortuum longitudine stadiorum quingentorum octoginta^b usque ad Zoaros Arabie, latitudine centum quinquaginta usque ad vicina Sodomorum protenditur; nam & de puteis quondam salis post Sodome & Gomorrhe & civitatum finitimarum combustionem inundasse certissimum est. Apparet vero procul de specula montis Oliveti cernentibus, quod fluctuum collisione commotum falsissimum eiicit sal, & hoc sole siccatum accipitur, multis utique^c nationibus profuturum. Aliter vero in quodam Siculo monte sal fieri dicitur, ubi lapides de terra evulsi verum falsissimum sal & cunctis usibus aptissimum prebeant, quod esse sal terre dicitur. Mare autem Mortuum appellatur, eo quod nihil recipiat genera^d viventium, neque pisces neque affuetas aquis aves, tauri camelique fluitent.^e Denique si Iordanis auctus imbribus pisces illic influens^f rapuerit, statim moriuntur & pinguibus aquis supernatant. Lucernam accensam ferunt supernatare sine ulla conversione,^g nec extincto demergi lumine, quin & vas demersum^h arte qualibet difficile herere in pro-

a. *Latitudinem notant M., P., O.*
 b. *Tantum Pb. viij. — c. Mff., ed. Col., al. ubique. — d. Pb., al. generum. — e. Pb. in similitudinem auri camelique bitumen fluitet.*

f. *Pc. in fluctus. — g. Pb. conversione, ut nec tingui, nec demergi lumen possit, quia vas d. — h. Gretf. diversum, sed inferius.*

fundo, omniaque viventia, demersa licet & vehementer illisa, statim reslire; denique Vespasianum precepisse nandi ignaros revinctis manibus in profundum deiici, eosque^a illico supernataste. Aqua ipsa sterilis & amara ceterisque aquis obscurior & quasi adulte preferens similitudinem. Vagari super aquas bituminis glebas atro liquore certum est, quas scaphis appropinquantes colligunt. Herere sibi^b bitumen & nequaquam ferro precidi fertur, sanguine tantum mulierum menstruo vel urine cedere. Utile est autem ad compagem navium vel corporibus hominum medendis. Servat adhuc regio speciem pene. Nascuntur enim ibi poma^c pulcherrima, que & edendi cupiditatem spectantibus generant; si carpas,^d fatiscunt ac resolvuntur in cinerem, fumumque excitant, quasi adhuc ardeant. Sane in diebus estatis immodicus per spatia campi exestuat vapor, unde & coalescente vitio nimie siccitatis atque humi aride corruptus aer miserandas incolis conficit egritudines.

XIII. *De loco, in quo Dominus baptizatus est.*

In loco, in quo Dominus baptizatus est, crux lignea stat usque ad collum alta, que aliquoties aqua ascendente^e absconditur: a quo loco ripa ulterior vel orientalis in iactu funde est, citerior^f vero ripa in supercilio monticuli grande *monasterium* gestat *beati Iohannis Baptiste* ecclesia clarum, de quo per pontem arcubus suffultum solent descendere ad illam crucem & orare.^g In extrema fluminis parte quadrata ecclesia quatuor lapideis cameris^h

a, *Pc. add.* omnes. — b. *Greif.*
ibi, *Pc.* & herentes sibi. — c. *Pc.*
addit plurima. — d. *Pc. addit* a

terra. — e. *Pc.*; *al.* transcendente.
— f. *Ibidem* exterior. — g. *Tantum Pb.* adorare. — h. *Al.* cancris.

superposita est coctili^a creta defuper recta, ubi Domini vestimenta, cum baptizaretur, servata esse dicuntur. Hanc non homines intrare, sed unde^b cingere ac penetrare solent. Ab eo loco, quo de faucibus maris Galilee Iordanis exit, usque ubi mare Mortuum intrat, octo^c dierum iter est.

XIV. *De locustis & melle silvestri & fonte Iohannis Baptiste.*

Minimum genus locustarum fuisse, quo Iohannes Baptista pastus est, usque hodie apparet, que corpusculis^d in modum digiti manus exilibus & brevibus, in herbis facile capte,^e cocteque in oleo pauperum prebent vicium. In eodem deserto sunt arbores, folia lata & rotunda lactei coloris & melliti saporis habentes, que, natura fragilia,^f manibus confricantur & eduntur. Hoc est, quod *mel silvestre* dicitur. Ibidem & *fons Sancti Iohannis Baptiste* ostenditur, lucida aqua, lapideo protectus^g recto calce perlito.

XV. *De fonte Iacob iuxta Sichem.*

Prope civitatem Sichem, que nunc Neapolis dicitur, ecclesia quadrifida^h est, hoc est in crucis modum facta, in cuius medio *fons Iacob* quadraginta cubitis altus,ⁱ de quo Dominus aquam a Samaritana muliere petere dignatus est.

XVI. *De Tiberiade & Capharnaum & Nazareth
& de locis ibidem sanctis.*

Locus, in quo Dominus panes benedixit & pisces circa^k mare Galilee, ad aquilonem civitatis *Tiberiadis*,

a. *Tantum Pc.* coctili, coluli. — b. *Pa.; Pc., ed.* undique; Oseu inde descendere. — c. *Pb.* xv. — d. *Al.* corpuscula, corpusculum habentes. — e. *Al.* & rapte. — f. *Pb.* habentesque naturam fragilem. — g. *Pb.*

addit fornice. — h. *L., Pb.* corrupte que dicitur Fida. — i. *Omitto* a latere ipso usque ad summum digitorum extentus, *phrasim* quippe *detruncatam nec intelligibilem V. Arculfum.* — k. *Pc.* circa.

campus est herbosus & planus, nunquam ex illo tempore aratus, nulla suscipiens edificia, fontem tantum, ex quo illi biberunt, ostendens. Qui ergo ab Elia *Capharnaum* pergunt, per Tiberiadem iter habent, deinde secus mare Galilee & locum benedictionis panum: a quo non longe *Capharnaum* in finibus Zabulon & Nephtholim, que murum non habens, angusto^a inter montem & stagnum situ super maritimam oram, orientem versus longo tramite protenditur, montem ab aquilone, lacum ab austro habens. *Nazareth* muros non habet, sed magna edificia duasque grandes ecclesias. Una est in medio civitatis supra duos fundata cancos, ubi quondam fuerat domus, in qua Dominus nutritus est infans. Hec autem ecclesia, duobus, ut dictum est, tumulis & interpositis arcibus suffulta, habet inferius inter eosdem tumulos *fontem* lucidissimum, unde cives omnes^b aquas in vasculis per trochleas^c extrahunt. Altera vero est ecclesia, ubi domus erat, in quam angelus ad Mariam venit.

XVII. *De monte Tabor & tribus ecclesiis super eum.*

Mons Tabor, in medio Galilee campo, in tribus millibus eminens^d ad boream a mari *Genzareth* distat, ex omni parte rotundus, herbosus valde & floridus, altitudine triginta stadiorum. Vertex ipse, campestris & multum amenus, viginti & trium^e stadiorum spatio dilatatur, ubi grande monasterium grandi quoque silva circumdatus est, tres ecclesias habens, iuxta quod Petrus ait: Faciamus hic tria tabernacula. Locus muro cinctus, magna gestans edificia.

a. *Pb.* angulo inter montem & stagnum sito in orientem. — b. *Pb.* omnes *deest*. — c. *Om.*, ut *Pb.* in ecclesiam. — d. *Sic ego*; *M.* *Manasse*, *O.* manans se, *al. etiam*

manens, *Med.* campo in tribus *Manasse* ad bor., *Pa.* & in tribus millibus *Manasse* ad bor. — e. *Pb.* xxiv.

XVIII. *De situ Damasci.*

Damascus in campo sita lato & amplo murorum ambitu & crebris munita turribus, quam magna quatuor flumina interfluunt: ubi, dum Christiani Sancti Iohannis Baptiste ecclesiam frequentant, Sarracenorum rex cum sua gente aliam instituit atque sacravit. Plurima extra muros in gyro oliveta. A Tabor usque Damascus septem dierum iter.

XIX. *De situ Alexandriae, de ecclesia, in qua requiescit Marcus Evangelista, & de Nilo.*

Alexandria ab occasu in ortum solis longa, ab austro ostiis^a Nili cingitur, ab aquilone mari Egypto,^b cuius portus ceteris difficilior, quasi ad formam humani corporis, in capite & statione capacior, in faucibus^c vero angustior,^d quo meatu^e mare ac naves suscipit, quibus quedam spirandi subsidia portui subministrantur: ubi quis angustias atque ora portus evaserit, tamquam reliqua corporis forma, ita diffusio maris longe lateque extenditur. In eiusdem dextra portus parva insula habetur, in qua^f *Pharus*, id est turris est maxima, nocturno tempore flammarum^f facibus ardens, ne decepti tenebris naute in scopulos impingant^g & vestibuli limitem comprehendere nequeant, quia^h ipse semper inquietus est, fluctibus semperⁱ collidentibus. Portus vero semper placidus, amplitudinem habens triginta stadiorum.

A parte Egypti urbem intrantibus ad dextram occurrit ecclesia, in qua beatus Evangelista *Marcus* requiescit: cuius

a. *Pb.* flumine. — b. *Sic ego;* *Pb.* lacu Maritioni; *al.* ab lacu Mareotico. — c. *Mff.*; *ed. Bas.*, *Col.*, *Gretf.*, fluctibus. — d. *Pb.*

quia. — e. *Pa. & Pc.*; *al.* meatus. — f. *Pb.* flammarum *deest.* — g. *Al.* incidant. — h. *Pb.*; *al.* quiet. — i. *Pb.*; *al.* hinc inde.

corpus in orientali parte eiusdem ecclesie ante altare humatum est, memoria superposita de quadrato marmore facta.

Circa Nilum Egyptij aggeres crebros propter irruptionem aquarum facere solent, qui, si forte custodum incuria rupti fuerint, non irrigant, sed opprimunt terras subiacentes. Et quia plana Egyptij incolunt, super rivus aquarum sibi domos faciunt, transversas trabes^a superponentes.

XX. *De Constantinopoli & basilica in ea urbe crucem Domini continente.*

Constantinopolis undique preter aquilonem mari Magno sexaginta millibus passuum usque ad murum civitatis & a muro civitatis usque ad ostia Danubij quadraginta millibus passuum extenditur, ambitu murorum iuxta situm maris anguloso duodecim millia passuum circumplectitur. Hanc primo Constantinus^b iuxta mare, quod Asiam Europamque determinat, edificare disposuit; sed quadam nocte ferramenta omnia ablata, missis qui quererent, in parte Europe,^c ubi nunc est ipsa civitas, inventa sunt: ibi enim fieri Dei voluntas^d intellecta est.

In hac urbe *basilica* miri operis, que *Sancta Sophia* cognominatur, rotundo schemate a fundamentis constructa & camerata, tribus cineta parietibus & magnis sustentata columnis arcubusque sublimata est, cuius interior domus in aquilonali sui parte grande & valde pulcrum armarium habet, in quo capsula lignea ligneoque cooperculo tecta crucis Dominice tres particulas continet, longum videlicet lignum in duas partes incisum & transf-

a. *Pc.*; *al.* transversis trabibus.
— b. *Pb.*; *al.* additur in Cilicia.

c. *Tantum Pb.* Euritine. — d. *Al.* voluntate, nutu.

versum eiusdem sancte Crucis lignum. Hec tribus tantum per annum diebus, hoc est in cena Domini, in parasceve & in sabbato sancto populo adoranda profertur: quarum prima capsula super altare aureum,^a duos cubitos altitudinis & unum latitudinis habens, cum Cruce sancta patefacta componitur,^b accedensque primus imperator, deinde cunctus per ordinem laicorum gradus sanctam Crucem adorat & osculatur, sequenti die imperatrix & omnes matrone vel virgines idem faciunt, tertio nihilominus die episcopi & cuncti clericorum gradus idem faciunt, & sic capsula reclusa ad supra dictum armarium reportatur. Quamdiu autem super altare manet aperta, totam ecclesiam mirus odor perfundit. De nodis^c enim ligni sancti liquor odorifer oleo similis profluit, cuius si etiam aliquis invalens^d particulam contingat, omnem egritudinem sanat.

XXI. Epilogus.

Hec de locis sanctis, prout potui, fidem historiarum secutus exposui, & maxime dictatus Arculfi, Galliarum episcopi, que eruditissimus in scripturis presbyter Adamnanus, latino^e sermone describens, tribus libellis comprehendit. Siquidem memoratus antistes, desiderio locorum sanctorum patriam deferens,^f terram repromissionis adiit,^g aliquot mensibus Hierosolymis demoratus est, veteranoque monacho, nomine Petro, duce pariter atque interprete usus, cupeta in circuitu que desideraverat vivida^h intentione lustravit, necnon Alexandriam, Damascum, Constantinopolim Siciliamque percurrit. Sed cum patriam revivere vellet, navis, qua vehebatur, post multos

a. *Pb.* aureum *deest*. — b. *Pb.* habet cruce cum capsula patefacta c. — c. *Al.* nobis, donis. — d. *Tantum Pb.* ultima duo vocabula. —

e. *Pb.* presbiter adornatus latino s., *al.* laciniato. — f. *Al.* deserens. — g. *Pb.* terram r. adiit *deest*. — h. *Al.* avida, aiuda.

anfractus vento contrario^a in nostram, id est Britanno-
rum insulam perlata est, tandemque ipse post nonnulla
pericula ad prefatum virum venerabilem Adamnanum
perveniens, iter pariter suum & ea, que viderat, expli-
cando pulcherrime illum historie docuit esse scriptorem.
Ex qua nos aliqua decerpentes veterumque libris com-
parantes,^b tibi legenda transmittimus, obsecrantes per
omnia, ut presentis seculi laborem non otio lascivi cor-
poris,^c sed lectionis orationisque studio tibi temperare
sartagas.

a. *Pb.* addit sine. — b. *Pb.* vete-
rumque l. comparantes *desst.*

c. *Pa., Pc. & ed.* torporis.

* * *

RELATIO BEDAE ABBREVIATA.

(Ex codice mf. Wirziburgenfi.)

SCRIPSIT ergo Adamnanus presbiter de loco dominicæ nativitatis in hunc modum. Bethlem civitas David in dorso sita est angusto ex omni parte vallibus circumdato, ab occidente in orientem mille passibus longa, humili sine turribus muro per extrema plani verticis instructo. In cuius orientali angulo quasi quoddam naturale semiantrum est, cuius exterior pars nativitatis dominicæ fuisse dicitur locus, interior presepe Domini nominatur. Hæc spelunca, tota interiori pretioso marmore tecta supra, locus specialius traditur, Sanctæ Mariæ grandem gestat ecclesiam.

Scriptit idem hoc modo de loco passionis ac resurrectionis illius. Ingressis a septentrionali parte urbem Hierosolimam primum de locis sanctis pro conditione platearum divertendum est ad ecclesiam Constantinianam, quæ martyrium appellatur. Hanc Constantinus imperator, eo quod ibi crux Domini ab Helena matre reperta sit, magnifico & regio cultu construxit. Dehinc ab occasu Golgothana videtur ecclesia, in qua etiam rupis apparet illa, quæ quondam ipsam adfixo Domini corpore crucem pertulit argenteam, modo pergrandem sustinens crucem pendentem magna desuper aurea rota cum lampadibus. Infra ipsum vero locum dominicæ crucis excisa in petra crupta est, in qua super altare pro defunctis honoratis sacrificium solet offerri, positus interim in platea corporibus. Huius quoque ad occasum ecclesiæ anastasis, hoc est resurrectionis dominicæ rotunda ecclesia, tribus cincta parietibus, xij columnis sustentatur, inter parietes singulos latum habens spatium viæ. Quæ tria altaria in tribus locis parietis medij continet, hoc est Australij, Aquilonalis & Occidentalis. Hæc bis quaternas portas, id est introitus per tres e regione parietem habet, e quibus quatuor ad vulturum, quatuor ad eorum spectant. Huius in medio monumentum Domini rotundum petra excisum est, cuius culmen intrinsecus stans

homo manu contingere potest, ab oriente habens introitum cui lapis ille magnus adpositus est, qui intrinsecus ferramentorum vestigia usque in præfens ostendit: nam extrinsecus usque ad culminis summitatem totum marmore tectum est; summum vero culmen auro ornatum auream gestat crucem magnam. In huius ergo monumenti aquilonali parte sepulcrum Domini, in eadem petra excisum longitudinis vij pedum trium mensura palmarum pavimento altius eminet, introitum habens a latere meridiano ubi die noctuque xij lampades ardent, iv infra sepulcrum, viij supra. In margine dextro lapis, qui ad hostium monumenti positus erat, nunc fissus est, cuius pars minor quadratum altare ante hostium nihilominus eiusdem monumenti stat, maior vero in orientali eiusdem ecclesiæ loco. Quadrangulum aliud altare sub lintheaminibus extat. Color autem eiusdem monumenti & sepulcri alborubundo permixtus videtur.

De loco quoque ascensionis Domini præfatus auctor hoc modo refert. Mons Olivarum altitudine monti Sion par est, fed latitudine & longitudine præstat. Exceptis vitibus & olivis rare ferax arboris, frumenti quoque & hordei fertilis. Neque est brucosa, set florida & herbosa foli illius est qualitas. In cuius summo vertice ubi Dominus ad cælos ascendit ecclesia rotunda grandis, ternas per circuitum cameratas habet porticus desuper tectas. Interior namque domus propter dominici corporis meatum camerari & tegi non potuit. Altare ad orientem habens angusto culmine protectum, in cuius medio ultima Domini vestigia cælo desuper patente ubi ascendit, visuntur, quæ cum cottidiæ a credentibus terra tollatur, nihilominus manet eandemque adhuc speciem veluti impressis signata vestigiis servat. Hæc circa ærea rota iacet usque ad cervicem alta ab occasu habens introitum, pendente desuper in trocleis magna lampade totaque die ac nocte. In occidentali eiusdem ecclesiæ parte, fenestræ viij totidemque e regione lampades in funibus pendentes usque Hierosolimam per vitrum fulgent, quarum lux corda intuentium cum quadam alacritate & compunctione pavescere dicitur. In die ascensionis dominicæ per annos singulos, missa peracta, validi flaminis procella defursum venire consuevit & omnes qui in ecclesia adfuerint terre profernere.

De situ Cebron & monumentis patrum ita scribit. Chebron quondam civitas & metropolis, civitas regni David, nunc

ruinis quid tunc fuerit ostendens, uno ad orientem stadio speluncam duplicem in valle habet, ubi sepulcra patriarcharum quadrato muro circumdantur, capitibus versis ad aquilonem, & hæc singula singulis tecta lapidibus instar basilicæ dolatis, trium patriarcharum candidis, Adam obscurioris & vilioris operis, qui autem longe ab illis ad borealem extremamque muri illius partem pausat. Trium quoque feminarum viliores & minores memoriæ cernuntur. Mambre collis, mille passibus a monumentis his ad boream, herbosus valde & floridus campestem habens in vertice planitatem, in cuius aquilonali parte quercus Abrahæ duorum hominum altitudinis truncus ecclesia circumdata est.

* *
 *
 *

FRAGMENTUM

QUOD LIBRO PRIMO ARCULFI

ADDITUM EST.

(*B.* cod. Bruxellenſis, *P.* cod. Pariſienſis latinus 12943, *R.* cod. reginæ Chriſtinæ.)

DE loco.^a Aliqua locorum incipiunt ſona. ^b Cognomentum fortitus. Poſt decem eccleſiaſticae hiſtorie libros, poſt temporum canones quos nos latine lingue dedimus, poſt diverſorum vocabula que quomodo olim apud Hebreos dicta ſint & nunc dicuntur expoſuit, poſt cirographiam terre Iudee & diſtinctas tribuum fortes, ipſius quoque Hieruſalem templique ^c in hoc laboravit opuſculo, ut congregaret nobis de ſancta ſcriptura omnium pene urbium, montium, fluminum, viculorum & diverſorum vocabula que vel eodem maneat vel immutata ſint poſtea vel aliqua ex parte corrupta. Unde & nos admirabilis viri ſequentes ſtudium, formam^d litterarum ut ſunt in greco poſita tranſtulimus, relinquentes ea que digna memoria non videntur, mutant & pleraque. Semel enim & in temporum libro prefatus ſum me vel interpretem eſſe vel novi operis conditorem, maxime cum quidam vix in primis inbutus litteris, hunc eundem librum auſus ſit in latinam linguam non latine vertere, cuius imperitiam ex comparatione eorum que tranſtulimus prudens ſtatim lector inveniet. Ut enim mihi excuſa non vindico, ita terre coherentia ſuper-gredi poſſe me credo.^e

De Genezareth idem^f & Aremenia in qua Noe arca poſt catacliſmum requievit, cuius in ea veſtigia, ut alij dicunt, in ibidem hodie uſque reliqua ad eius in poſteros memoriam

a. *P.* deinde aliqua. — b. *R.*
ſona. — c. *B.*; *R.* dextro, *P.* deſt.
— d. *P.*, *B.*, *R.* formidinem.

e. *B.* xxxj. De vineis & ſegetis
montis Oliveti. — f. *B.*, *R.* ibidem.
P. deſt.

remanent. Hunc locum Armenij exitum vel egressum vocant trans Iordanem, id est^a locus, hunc ultra^b area orne, hoc est Hierusalem. Ariel, id est Hierusalem, five templum sacrificare hoc est leonem Dei, quod forte regnum fuerit & potens. Helia, id est Hierusalem, que ab Elio Adriano Helia vocatur. Nec moveri debet quempiam, si interdum civitates Iude^c easdem^d in tribu Simeonis five Benjamin repererat. Tribus autem Iuda bellicosissimis viris pollens & crebro adversarios superans in omnibus tribubus principatum tenuit. De eunucho a Philippo baptizato apostolo in aliquo fonte iuxta radicem montis Chebron est consueti moris gigni a terra & ab ea abforbi. Due civitates uno vocate nomine Betleem, id est in tribu Zabulon & altera Iude. Machamim civitas vel urbs unde homo, scilicet Naaman Syrus ad prophetam cum muneribus sua pro sanitate a lepra, indicante sibi sua Hebraea ancilla filia, venit ad Helifeum. Probatice piscina, id est pecudis que a duobus inrigatur rivis, id est hibernis & pluviis adimpleri solet & cruentis aquis hostiarum in ea gratia emundatarum. Carnaim, id est ubi domum Iob iuxta fuisse alij tradunt peritri locorum. Sidon bis, id est maior & minor fuit. Chana in tribu Aser ubi Dominus noster & Salvator aquas vertit in vinum, unde & Nathanael verus Irahelita Salvatoris testimonio comprobatur. Torrens Cedron, id est flumen iuxta Hierusalem ad orientalem huius plagam in valle Iosaphat in Africam currens dirigitur, ut Iohannes de eo testatur evangelista. Iuxta Iordanem contra Ihericho in occidentali Moab plaga. Moyfes scribit Deuteronomio. Eufrates fluvius Ethiopie in Dei paradiso oriens; porro Sallustius certissimus adserit auctor. Tam Tigris, tam Eufrates in Armenia fons ex quo animadvertimus aliter de Paradiso & fluminibus eius intelligendum. Elieffus,^e id est vallium de quo loco fuit Cleophas, cuius acta meminit Lucas Dei evangelista. Naim in cuius portis Salvator filium vidue suscitavit, huiusque per correptam litteram nominum sunt lecta principia. Exhinc per extensum legamus elementum^f quod grece dicitur, nunc viculus in deserto ubi eris metalla damnatorum suppliciiis effodiuntur.

Sed hec omnia prima & media secundaque in libro Ebraicarum questionum & interpretationum nominum plenius

a. B., R. idem. — b. P. trans Iordanem est idem locus. Hinc ultra. — c. B., R.; P. Iudee. — d. P. deest eisdem (easdem). — e. B.; R. Helyseus. — f. P. Cetera defunt.

exprimuntur & interpretantur. Gergiffa ubi eos qui a demonibus vexabantur Salvator restituit sanitati, quia ibi calide crumpunt aque, & hodie super montem viculus^a demonstratur iuxta Tiberias stagnum, in quo duo millia porci sunt precipitati. Ietfeman locus ubi ante passionem noster oravit Salvator est ad Oliveti radices, nunc ibi ecclesia desuper edificata est. Golgotha locus Calvarie in quo solus pro omnium salute crucifixus est & usque hodie melia^b ostenditur ad septentrionalem montis Sion plagam. Get ac Ofer ubi Ionas fuit propheta. Mambre, hoc est Ebron vel de viri Abrahe amici nomen accepit. Mare Salinarum quod vocatur Mortuum sive Assalti, id est bituminis. Maxilla vicus iuxta Diospolin, unde Machabei fuerunt, quorum hodieque ibidem sepulchra monstrantur. Porro Mallo civitas quam Salomon edificavit. Noge, Themam. Darum quod nos possumus austrum, affricum, meridiem sive eurum^c pam interpretari dicimus, & nos apud veteres quasi opprobrio Nazarei dicebantur, quos nunc Christianos vocant. Huiusque per o brevem litteram legerimus exin per extensum legamus elementum^d Acon Roma,^e idem & Roma in tribu Neptalim, idcirco eadem nomina viculorum variis adsignantur vocabulis, que cum apud nos unum nomen sonare videantur, apud Hebreos divisif sunt scripte littere. Iosephus vero Salem esse adfirmat in qua regnavit Melchisedech, que postea dicta est Solima & ad extremum Hierosolima nomen accepit. Dicunt autem Samaritani qui de Babilone profecti sunt. Ibi nunc ecclesia edificata est ubi dominus noster Ihesus Christus Samaritane locutus est mulieri secundum Iohannem evangelistam.

a. R. vinculus. — b. B.; R. in azlia. B. ilimentum. — e. B.; R. orgoma.
— c. B.; R. Europam — d. R.; — f. B.; R. divisi.

X

SANCTIMONIALIS HERDENHEIMENSIS

HODOEPORICON S. WILLIBALDI

[723-726]

CODICES MANUSCRIPTI

QUIBUS USUS EST EDITOR.

- F.* Frifingenfis *five* Monacensis, lat. 6890, f. VIII-IX.
R. Vallicellanus, Romæ, c. 73, f. XI (fragm.).
Ma. Monacensis, lat. 14396, f. XII.
Mb. Monacensis, lat. 4585, f. IX-XI (fragm.).
C. Augienfis (Carlsruhe, bibliot. mag. duc., LXXXIV), f. XIII (fragm.).
P. Bibliot. nat. Parisienfis, lat. 9744, f. XV, chartac.; quo ufus est Canifius,
Lea. ant., 1603, IV, p. 475, ed. Bafnage, II, p. 99.

SANCTIMONIALIS HEYDENHEIMENSIS

VITA, SEU HODŒPORICON

S. WILLIBALDI

* * *

Prologus.^a

VENERANDIS immoque in Christo carissimis omnibus, sacerdotalis infule honore ditatis, presbyteris, preclareque indolis diaconibus, & nihilominus abbatibus, sive omnibus popularie conditionis proceribus, quos pastoralis cure privilegio pius procerum pontifex alios agio ordine presbyteros, alios sobrie pudicitie elegantes diaconos, alios cenobialis militie monachos, alios sub discipulari habitu folleribus litterarum studiis inherendo, docendo, ad meliora recti regiminis principatu erudiendo provexit, & ita, ut egregius exercituum alumnus sua industria per diocesim diligenter quodam modo ut natos proprios mulcendo, fovendo fovere solebat, istis omnibus istinc sub sacre legis moderamine manentibus, ego indigna Saxo-

a. C. Incipit prologus; P., C. Incipit prologus in vitam sancti confessoris atque pontificis Willibaldi, patroni pariterque pastoris nostri.

nica ^a de gente, istinc venientium novissima, & non solum annis, sed & ^b moribus, & de illorum comparatione contribulium meorum quasi homuncula. Ego quidem vobis religiosus ac catholicis viris, celestis bibliothecae ministris, ob utilitatem memoria pauca perstringendo, paulatim de primordialis vite eius venerandi viri Willibaldi ^c proemio disputare decreveram. Sed tamen precipue ego femina fragilique sexus imbecillitate corruptibilis, nulla prerogativa sapientie suffulta aut magnarum virium industria elata, sed spontanea voluntatis mea violentia coacta, velut quadam ignara parva de pectoris prudentia pauca decerpens & ex multis frondosis frugiferisque arboribus florum varietate onustorum exigua qualibet arte, saltem extremis in ramis, vestre memorie coapta pauca excerpere, compaginare ediffereque me libet. Et nunc reciproco sermone iterando dico, non proprie presumptionis primordio, non temeritatis audacia ^d hoc incipere nisi ut vix audeo.

Sed quia nunc primum Dei gratia venerandique viri tante visionis magnitudine vestreque auctoritatis excellentia & nihilominus bene valido vestre voluntatis auxilio atque consensu aliquatenus me credebam posse impetrare, ut tanti operis celsitudinem tantaque miraculorum necnon etiam virtutum signa, que Dominus pro humani generis salute se humiliando, descendendo in humani corporis assumptione, divine roboratus potentie privilegio, prestare atque perficere dignatus est in hoc mundo, suisque oculis venerandi viri Willibaldi corporaliter cognita suisque plantis per omnia palpando penetrandoque visibiliter comparuere: hec omnia intimando perstringimus. Et non solum signa, que nobis per evan-

a. In P. ad marg. manus quæd.
XV sæculi scripsit: Roswida monialis. — b. C. & P. etiam.

c. C. Uuyllibaldi. — d. instanter freta addit P.

gelij gratiam certa demonstrantur, ille videbat, sed etiam ipsa terrarum loca, ubi Dominus noster nascendo, patriendo ac resurgendo nobis apparuit, & nihilominus alia prodigiorum virtutumque vestigia, que Dominus in isto orbe terrarum depromere diffamareque dignatus est, ille perspicax nostrorum pedagogus omnium omnia transmeando, fide robustus, fato fortunatus procaciter peragrans, omnia visitando reperiebat atque videbat. Unde nunc certe, ut ita dicam, mihi videtur esse protervum, quod ista omnia muto tenacitatis silentio, oppilatis labiis, humana taceat lingua, que Dominus suo sermo per proprii corporis laborem, per visionemque oculorum ostendendo in nostris temporibus revelare dignatus est. Ista non apocryphorum venia erratica differtatione relata esse cognoscimus, sed sicut, ipso vidente & nobis referente, de oris sui dictatione audire & nihilominus scribere destinavimus, duobus diaconibus testibus mecumque audientibus, nono kalendas iulij, pridie ante solstitia^a die.

Ista certe, litterarum apices, non ideo ego idiota disputare inchoo, quod de vestre sagacitatis industria me aliquid diffidere estimatis, seu quod bene non noverim ego multos vestrorum, quos Dominus Deus nosterque antistes mihi prestantiores non solum virilis sexus dignitate, sed &^b divine conditionis ministerio preferre dignatus est, multo melius divine legis eruditione & nihilominus indagacione sollerti cura procaciores, disponere ediffereque posse; sed quia me, indignam tamen, de illorum genealogie stirpe aliunde propagatam, forte de extremis ramorum cauliculis me fore noveram, de tantis talibusque virorum beatitudinibus venerabili que vita eorum non solum in actibus, sed & in itineribus variis multifariisque miraculorum magnitudinibus perfecte pro-

a. C. *add.* martij. — b. C. sed & etiam dignitate divine conditionis.

ficifcentium aliquid memoria dignum lectoris legendi manibus imponere me libet. Quorum alter summa sacerdotalis infule pastoralisque cure prerogativa prelatus, inclitus crucicola, magnus^a magister Willibaldus, & alter, recte soliditatis iter arripiens, prava dirigens, indirecta asperaque ferocia polite planitans, spissas pravorum gentilium protervasque peccatorum spurcicias non deside, repide titubanti mente, sed felici^b temeritatis audacia procaciter superne sagacitatis zelo rite roboratus, instante labore omnia exinanivit. Qui sacerdotali quoque prelatus infula pastoralique computatus honore abbas erat preclarusque christicola Wunebaldus. Ista omnia per albas camporum planities, sulcato tramite, nigra perarata penna vestigia scripta, vestra cara eorum scientia presentata, contra omnes emulorum^c vituperationes, Dei gratia vestraque per omnia protectionis parma, & nihilominus placide^d vestre commendamus perceptioni, ut in omnibus leti laudemus nos liberantem, dona tribuentem Dominum.

I. *Quomodo vitam scribere decernitur.*^e

Primum igitur venerabilis summique Dei sacerdotis atque pontificis primordium viteque illius venerandi viri Willibaldi sublimitatem, qui sollerter sub sacre legis moderamine alma priorum exempla sanctorum militando, serviendo, mente & moribus sectando inherebar, huius itaque vite exordium & inante iuventutis medietatem ad illius usque senectutem processum^f & hactenus usque decrepitam^g etatem intimando, gracilem opusculi huius coniecturam glomerando ordiri decreveram ordinandoque texere.

a. C. multorum magno. — b. C. in C. — f. C. processum est. — felicitus. — c. C. emulorum. — g. C. decrepitati.
d. C. placidata. — e. *Titulus deest*

II. *Infans gravi morbo corripitur.*^a

Cum ille in proemio, sue infantie cunabulis, amabilis atque^b delectabilis blandisque nutrientium adulationibus presertimque parentum, circa illum magno devotionis affectu diurnaue sollicitudinis providentia curam gerentium, confortus atque enutritus ad triennium usque pervenit, tranfactis itaque tunc tribus annorum curriculis, cumque parvus ille seu delicatus fragili evo, infantili etate,^c teneros corporis adhuc gereret^d artus, subito evenit, ut illum triennium gravis corporis opprimebat egritudo, tantaque arreptus est corporis molestia, ut exigua membrorum stringerentur^e compages, & vix in eo permanens flatus^f vicinum minabatur vite exitum. Cumque istud cernerent^g pater & mater, editum suum egrotantem iamque usque pene seminecem, timidi & extasi novaue mentis messtitia valde retenti, angere ceperunt, quod sobolem suam sibi genitam, recenti lue lassatam exitiisque discriminine ex improvisa^h morte irretitam fore viderunt, & illum, quem prius de primordialis infantie cunabulis ab lactatum atque confortum usque ad triennium nutriebant illisque superstitem & heredem habere optabant, iam quasiⁱ exanimem seu extinctum glebaque coopertum dolere timebant. Sed omnipotens Deus, mundi fabricator, celi terreque limator, servum suum infantem & adhuc inoletum exilibusque^k membrorum compagibus tenerum hominibusque incertum illum de corporis ergastulo adhuc educere nolebat, sed ut multis postea per orbem sua norma neophytis patula panderet vite premia.

a. *Titulus d. in C.* — b. atque
d. *in C.* — c. *C. infantili sexui.* —
d. *C. gerebat.* — e. *C. stringebantur.*

f. *F. flatus.* — g. *C. cernebant.*
— h. *C. improviso.* — i. *P. om.*
quasi. — k. *C. exilibusque.*

III. *Cenobialem vitam degere filio parentes promittunt.*^a

Sed ad pristinam nunc redeamus iterum prefati viri infantiam. Cumque parentes eius magno mentis excessu suspensi & de incerta filij sui evasione ambigui, fumentes filium suum, obtulerunt illum coram illa dominica sanctaque cruce Salvatoris, quia sicut^b mos est Saxonice gentis, quod in nonnullis^c nobilium bonorumque hominum prediis non ecclesiam, sed sancte Crucis signum Domino dicatum, cum magno honore alnum, in alto erectum ad commodam diurne^d orationis sedulitatem habere solent. Illic ponentes illum coram cruce, Dominum Deum, omnium plasmatores, illos consolari sospitemque suum servare natum suis virtutibus obnixè flagitabant, sicque intentissimis illorum precibus se vicem reddere spondebant^e Domino, ut, si pristina illius infantis restituta foret sanitas, extemplo illum sub sacri ordinis primordio tonsuram accipere, sub cenobialis vite disciplina, sub divine legis moderamine militando, Christi famulari subiicere^f illum promiserunt. Statimque postquam illi vota voverunt, verba consummaverunt filiumque suum celesti commendaverunt regi militare, confestim gratum postea a Domino petitionum consequerentur effectum, pristinaque puero postea restituta est sanitas.

IV. *De pueritia Willibaldi; ad monasterium Waldheim ducitur.*^g

Cumque illuster ille puer^h ad quinquennium usque pervenisset, in eo iam tunc spiritualis germinabat fa-

a. *Titulus d. in C.* — b. *F. ut.* subiicisse. — g. ad monasterium
— c. *C. nullis.* — d. *C. diuturni.* ... ducitur *d. in C.* — h. *C. addit*
— e. *C. spondebant.* — f. *C.* infantia.

piencie virgultum. Itaque parentes votiva desideriorum implere properabant promissa, atque illustrium quantocius cum consulitu amicorum carnaliumque propinquorum consilio ad sacre cenobialis vite instrumenta preparare atque perficere festinabant. Confestimque illum venerando fidelissimoque viro Theodredo commendabant, sua providentia eum ad cenobium ducere omniaque prudenter de sua causa dispensare disponereque rogabant. Cumque perrexissent ^a & illum ducerent ^b ad monasterium, quod vocatur *Waldheim*, venerando abbati illius monasterij, qui vocatur Egwald, ^c offerebant; ast illum sue conditionis iure iuniorem seu obediendo discipulum suo subdiderunt imperio. Statimque ille abbas monasterij secundum regularis vite disciplinam declarabat ^d ista sue congregationi, sicque, ut cum eorum consilio sive licentia hoc foret, ille flagitabat. Cui protinus omnis illa conventio fratrum simul responsum seu licentiam dabant ^e sueque voluntatis arbitrio omnia fore fas dicebant, acceptumque illum, ocius inter cenobiale vite eorum confortium iungendo, fociabant.

V. *Sacris litteris & monachali vite inheret.*^f

Post hec itaque cum ^g puer iste pudicus, ceu perfectus sacris litterarum studiis imbutus atque eruditus, sacras Davidici carminis paginas sollerti mentis intentione peragrans, sed & etiam alia divine legis hagiographorum armariola ^h indagando sive legendo procaci ille sensu sophyrus mente moderatus indagat, ⁱ & tamen non adhuc plurimorum etate annorum grandevus, sed, sicut divina

a. C. perrexerunt. — b. C. ducebant. — c. C. Egiwald. — d. C. disciplina sua claruerat. — e. da-

bant *d. in C.* — f. *Titulus d. in C.* — g. C. *add.* protinus. — h. C. armariolas. — i. C. indagabat.

semper superne pietatis clementia agere solet, ^a secundum propheticum prophetarum vaticinium, ex ore infantium ceu lactantium perficere sibi solet laudem. Deinde itaque cum in eo simul annorum etas mentisque sagacitas divine dispensationis moderamine pullulare ceperat, & multo magis in eo iam tam ^b divina spiritus sancti gratia, quam corporis magnitudo creverat aut membrorum valetudo, totusque iam ille in Dei amorem conversus magna mentis diuturna meditatione tractando monasterialia moderationis instrumenta monachalisque vite monarchiam in abdita mentis quietudine die noctuque sollicitate volutabat, quomodo illorum se copularet caste monachorum clientele, aut qualiter illorum faustis interfore possit familiaris vite disciplinis.

VI. *Peregrinatio in mentem venit.* ^c

Cumque, ista sedule intra mentis volubilitatem volvens, tractare cepit, qualiter ista cogitatio depromereri proferrique poterit in effectum, ut caduca cuncta colmi istius contemnere sive derelinquere quiret, & non solum temporales terrenarum rerum ^d divitias, sed & patriam & parentes atque propinquos deserere, peregrinationeque tentare tellurem & ignota exteriorum requirere rura. Cumque, aliquanta temporum intercapedine transacta, ^e ille iam post ^f infantiales eius oblectationis ludicras & pueritiales incentivorum lascivias, illecebrosam lubricae etatis perulantiam per indefessam atque ineffabilem divine dispensationis gratiam ad lanuginem & pubertatis adolescentiam pervenisset: maximam in contubernio fratrum dilectionem ^g per obedientie affectum, mansuetudinem,

a. C. addit ut. — b. F. tunc. —
c. Titulus d. in C., P. — d. rerum
d. in C. — e. C. aliquanto...trans-

acto. — f. post d. in C. — g. dilectionem d. in C.

munificentiam in se provocabat, ita ut amore & honore inter omnes haberetur ^a illos, sicque diutius diurne sollicitudinis cura, elucubris litterarum studiis inherendo, die noctuque eatenus vigore & rectitudinis rigore mentem edomaret, ut de die in diem ad meliora celestis militie instrumenta proficeret. ^b

VII. *Pater consentit, & una cum filio Wunebaldo consilium proficiscendi init.* ^c

Postquam ille adolescens, Christi vernaculus, sicut supra diximus, ignotas peregrinationis vias probare volebat atque externas terminorum tellures adire specularique ^d optabat necnon immanissima maris discriminare decreverat equora, statim ^e ille ista cordis sui clandestina, cunctis occulta, carnali suo revelavit patri, atque ^f illum obnixis flagitabat precibus, ut votive sue voluntatis desiderio consilium seu consensum preberet, & ut ^g transire ^h licentiam daret & ipse secum pergeret pater eius poscebat. Cumque illum, ad tanti operis initium tanteque vite conversationem invitando, a seculi voluptatibus, a mundi deliciis, a temporalis vite falsis divitiarum prosperis suggerendo segregare volebat, & illum, ⁱ opitulante Domino, ad recte constitutionis formam & ad celestis militie tirocinium divinum inchoare servitium propriamque deserere patriam & patula secum peregrinationis perquirere rura rogabat, & sic illum primitus blandis oraculorum studiis alloquendo invitabat, ut, comitatu filiorum eius fungens, ^j egregia ^k adiret ^l Petri, apostolorum principis, limina, tunc ille ad primitus, illo postulante, petitum ne-

a C. habebatur. — b. C. proficiet. — c. *Titulus d. in C., P.* — d. C. speculareretque. — e. C. statimque. — f. C. ait. — g. C. addit

illo. — h. transire *d. in C.* — i. C. illos. — j. C. fugiens. — k. C. egregius. — l. C. *add. presagia.*

gaverat transitum, excusando ^a coniugis & liberorum inolektivorum parvitatem & fragilitatem, illos orbare & alienis derelinquere inhonestum & crudele esse respondit. Tunc ille belliger Christi miles, iteratis ^b hortationum oraculis magnisque precum perdurationibus, toties ^c per asperiora rigidioris vite documenta, metu & minis obiurgabat, & toties placidis vite eterne sponsonibus, amenitate paradisi & amore Christi mulcendo ^d illum instigabat, & ita omnibus modis hortando, alloquendo, ad sue voluntatis consensum animum provocare conatus est. Sicque ^e tandem, omnipotentis Dei auxilio, petentis & provocantis invalescebat voluntas, ita ut ille suus pater & frater Wunebaldus ad optatam & hortatam se inchoare metam pollicerentur.

VIII. *De transitu Willibaldi, iter ad Romam:*
Hamelea Mutha, Sigona, Rorum, Gorthonicum, Luca,
S. Petri basilica.^f

Post hec itaque, cum, temporum intervallo & annorum vergente curriculo etatis, iam immineret tempus, pater suus & frater celebs predestinatum & adoptatum inchoaverunt iter. Et congruo estatis tempore prompti ac parati, sumtis secum stipendiis, cum collegarum ceru comitantium ad loca venerunt destinata, que prisco dicebantur ^g vocabulo *Hamelea Mutha*, iuxta illud mercimonium, quod dicitur *Hamwih*. Et non multa transacta temporis intercapedine & navigio parato, nauta ille cum classibus suoque nauclero, ^h nauulo impenso, circio flante, ponto pollente, remigiis crepitantibus, classibus clamantibus celocem ascenderunt. Tumque ⁱ transmeatis mari-

a. C. add. ut. — b. iteratis d. in C.
 — c. toties d. in C. — d. C. mul-
 ciendo. — e. C. & tum. — f. *Ti-*

tulus d. in C. — g. C. dicitur. —
 h. C. nauclerio. — i. C. cumque.

timis fluctuum formidinibus periculofique pelagi profuris, vastum per equor citato celocis cursu, prosperis ventis, velata nave, tuti aridam viderunt terram. Et statim ovantes de navi descenderunt, ^a & illic castraverunt & tentoria fixerunt in ripa fluminis, quod ^b nuncupatur *Sigona*, iuxta urbem, que vocatur *Rotum*; ^c ibi fuit mercimonium. ^d

Et illic aliquantis dierum curriculis requiescentes, iterum pergere ceperunt, & multa illic sanctorum oratoria, que illis in commodum fuerunt, orando petierunt. Et sic inante *Gorthonicum* gradatim ex parte peragrantes supervenerunt. Cumque pergentes ^e venissent ^f ad urbem, que vocatur *Luca*, Willibaldus & Wunebaldus patrem eorum in comitatu itineris pariter cum illis ducebant. Statimque ibi subitanea preventus est corporis infirmitate, ut, ^g preteritis temporum intercapedinibus, prope iam instaret exitus sui dies. Et invalescente in eo egritudinis gravitate, fessi ac frigidi illius iam tabuerunt corporis artus, & sic ultimum vite sue exhalavit spiritum. Statimque illi germani filij eius, corpus patris eorum exanime paterne pietatis affectu percipientes, venuste involverunt ^h & terra tumulaverunt in urbe Luca ad Sanctum Frigidianum. ⁱ Ibi requiescit corpus patris eorum. Confestimque illi, pergentes usquedum per vastas Italie tellures, perneciter ^k per concava vallium, per abrupta montium, per plana campestrium, ad arduas *Alpium* arces pedestrem scandendo gressum dirigebant in altum. Cumque, lustratis *Alpium* cacuminibus glacialique nivium nebulosa turbidine, almi Dei adminiculo sanctorumque sustentaculo, cum cunctorum ^l contribulium clientela omniumque collegarum

a. C. ascenderunt. — b. C. que. — c. C. totum. — d. C. mercimonia. — e. C. pergerent. — f. C. venerunt. — g. C. &. — h. C. venien-

tes voluerunt. — i. C. Priscianum. — j. C. vastam... tellurem. — k. C. pertinet. — l. C. cunctis.

cetu tuti toti tumidas militum evaserunt versutias, illustria extemplo adierunt *limina* egregiaque *Petri*, apostolorum principis, petierunt presidia immensasque ibidem omnipotenti Deo ac gratas referabant gratias, quod, magnis transmeatis maris discriminibus ^a variisque peregrinationis externorum ignominiiis, per omnia prosperi scholasticam scandere meruerunt scalam & preclaram adire ^b Sancti Petri basilicam.

IX. *Roma ; febrī laborant. c*

Tunc illi duo germani, ibi manentes a nativitate sancti Martini usque ad aliud ^d solemnitatis pascha & interim dum illa gelida frugalisque hiems transiēdo preteritū vernaleque ^e iam incumbendo instaret germen & paschale per rotum mundum fulgendo irradiaret tempus, illi duo germani felicem monasterialis discipline vitam sub sacre legis moderamine ducebant. Tum etiam decrescente dierum calculo & crescente estatis caumate, que presaga future solet esse febris, magna corporis illico arrepti sunt molestia, ita ut acriter anhelando, febricitando, toties algore ^f & toties calore estuans, atrox per artus diffusa esset ^g pestis, & sic irretiti & retenti, magno mortis exitio restricti, febre fatigati erant, ut vix iam in illis vite habitus per lassos lucentium ^h artus volitando versaretur. ⁱ Sed tamen indefessa paterne pietatis providentia suis consulere suffragarique dignatus ^j est, ita ut unus de duobus unam hebdomadam & alter unam ^k in subsidium ministrandi illi requiem haberet. ^l Et tamen, prout corporis infirmitas

a. *Hic incipit Mb.* — b. *Mb.* petivere; *C.* petere. — c. *Titulus d.* in *C.*, *Mb.*, *P.* — d. *al.* aliam. — e. *Mb.* hibernalioque; *C.* hibernalique. — f. *Mb.* frigans. — g. *Mb.*

fuit. — h. *Mb.* lucentium. — i. *Mb.* vergebatur; *C.* versabat. — j. *Al.* dignata. — k. *C.* alterum. — l. *Mb.* habebat.

perpetrare poterat, a sacre institutionis norma non recedebant, sed propensius sacre lectionis studio perseverantes inherebant, iuxta veritatis vocem dicentis: *Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (Math. X, 22).

X. *Terracina, Caieta, Neapolis, Rhegium, Catana, mons Etna, Syracusa.*^a

Postquam ille illustre clarusque Christi crucicola magna mentis intentione & cordis contemplatione ad supernam interne vite speculationem provida circumsp^bectione operabatur, & ad sublimiores rigidioris vite virtutes^c anhelando, iam non planam, sed arctam austerioris vite viam per monachalis vite normam inhiando desiderabat & maiorem iam tunc peregrinationis ignorantiam adire optabat quam illa fuit, in qua tunc stare videbatur. Tunc ille strenuus, consilio amicorum contribuliumque licentia flagitata, ut suarum opitulatione orationum illum sequi dignarentur, rogabat, ut, totis^d itineris cursibus, delectabilis atque optabilis^e civitatis Ierusalem menia peragrare specularique per illorum pia precum presidia^f possibiliter potuisset.

Iamque^g transactis dominice paschalis solemnitatibus, agilis exercitus levavit se cum duobus suis focis & peregere ceperunt. Cumque pergerent, venerunt^h usque ad urbem *Terracinam* in oriente, & ibi manebant duos dies. Et inde pergentes venerunt ad urbem *Caietam*,ⁱ que stat in littore maris. Et ibi tunc ascendentes in navim, transfretaverunt ad *Neapolim*. Et illic, relicta nave,^j in qua

a. *Mb.* de transitu Willibaldi; *titulus d. in C.* — b. prov. circumsp. *d. in C.* — c. *Mb.*, *C.* virtutibus. — d. *Mb.*, *C.* tutis. — e. *Mb.* delectabiles, optabiles; *C.* delectabilia, op-

tabilia. — f. *C.* subsidia. — g. *Mb.*, *C.* cumque. — h. *Mb.* perrexerunt &. — i. *Mb.* Gaitam. — j. *Mb.* nebulem; *C.* nabulam.

pergebant, stabant ibi duas hebdomadas. Iste civitates sunt Romanorum; in Beneventis sunt, sed tamen Romanis sunt subdite. Statimque, sicut divina solet pietas incessanter agere, ut votiva vernaculorum desideria suorum implere properat, navim illi de Egypto invenerunt, & illic intro ascendentes navigaverunt in terram Calabrie ad urbem, que dicitur *Regia*.^a Et ibi manentes duos dies, levaverunt se & venerunt in insulam Siciliam, quod est in urbem *Catanensem*,^b ubi requiescit corpus sancte Agathe virginis. Et ibi est mons *Etna*, & quando evenerit pro aliquibus rebus, ut ille ignis dilatare se voluerit super regionem, tunc cito illi cives fumunt velum^c sancte Agathe & contra ignem ponunt, & cessat. Illic fuerunt tres hebdomadas. Et inde navigantes venerunt in *Siracusam* urbem in ipsa regione.

XI. *Mare Adriaticum, Monembasia, Chios, Samos, Ephesus, Phygala, Hierapolis, Patara, Milerus, Chelidonium, Cyprus, Paphos, Constantia.*

Et inde navigantes, venerunt ultra *mare Adriam* ad urbem *Manasiam* in *Slavinia* terra. Et inde navigantes in insulam^d *Choo*, dimittebant Corinthios in sinistra parte, & inde navigantes in insulam *Samo*. Et inde navigaverunt in *Asiam* ad urbem *Ephesum*,^e secus mare unum milliarium. Et inde ambulaverunt in illum locum, ubi septem Dormientes requiescunt.^f Et inde ambulaverunt ad sanctum Iohannem Evangelistam in loco specioso, secus *Ephesum*.^g Et inde ambulaverunt duo milliaria secus mare ad villam magnam, que vocatur *Figila*; ibi erant unum diem. Et petito pane, ibi ibant ad fontem unum in media

a. *Mb.*, *C. Reggia*. — b. *Mb. Cathinensia*; *C. Chatinensia*. — c. *Mb. corpus*. — d. *Mb. add. nomine*, —

e. *Mb.*, *C. Effesiam*. — f. *Mb. requiescent*. — g. *Mb.*, *C. Effesum*.

villa, & sedentes ibi super marginem, tangebant panem in aqua & sic manducabant. Et inde ambulantes venerunt secus mare ad urbem *Strobolem*,^a in montem excelsum. Et inde ibant in locum, qui dicitur *Parara*,^b & illic morabantur, usque dum hiemis gelide horrendum preteriret frigus. Et postea tunc inde navigantes venerunt ad urbem, que vocatur *Milire*; illa fuit quondam de aquis peritura. Ibi sedebant duo solitarij in stulite, id est fabricata atque firmata cum muro magno de lapidibus,^c valde summa, ut aqua illis nocere non possit. Et inde transfretaverunt^d ad montem *Gallianorum*.^e Illud fuit totum transmigratum. Et ibi acri famis restricti fuerunt illi asperitate, ita ut inedia intus lacerati letalem iam diem mortis metuerent^f imminere; sed omnipotens populorum pastor pabulum suis prestare dignatus est pauperibus.

Et inde navigantes venerunt in insulam Cyprum, que est inter Grecos & Sarracenos, ad urbem *Papho*, & ibi fuerunt tres hebdomadas Pasche^g post anni circulum. Et inde ibant ad urbem *Constantiam*, ubi requiescit sanctus Epiphanius, & ibi morabantur usque post natalem sancti Iohannis Baptiste.

XII. *Antaradus, Arca, Emesa; captivitas.*^h

Et inde navigantes venerunt in regionem Sarracenorum, in urbem *Tharratas* secus mare. Et inde ambulaveruntⁱ super novem aut duodecim milliaria ad castellum, quod dicitur *Arche*; & ibi fuit episcopus de gente Grecorum, ibique habebatur^j litania secundum consuetudinem eorum. Et inde pergentes illi ambulaverunt ad urbem que vocatur *Emesa*,^k duodecim milliaria. Ibi est

a. *Mb.* Strobolem. — b. *Mb.* Patara. — c. *Mb.* lapideis. — d. *Mb.* transfretabant. — e. *Mb.* Galanorum. — f. *Mb.* metuebant. — g. *Mb.*,

C. Pampho & pasche. — h. *Titulus d.* in *Mb.*, *C.* — i. *Mb.*, *C.* ambulabant. — j. *Mb.*, *F.* habebant. — k. *C.* Emiffa; *Mb.* Smiffa.

ecclesia magna, quam fecit sancta Helena in honore sancti Iohannis Baptiste, & caput illius fuit ibi diu, hoc est in Syrim.

Tunc erant cum Willibaldo septem contribules, ^a & ille ipse fuit octavus. Confestimque illi pagani Sarraceni, repentes quod advene & ignoti homines illuc venissent, ^b tulerunt eos & captivos habebant, quia nesciebant de quale fuerant gente, sed speculatores esse illos estimabant. Et captivos eos ducebant ad quemdam senem divitem, ut videret & agnosceret unde essent. Ast ille senex interrogavit illos, unde essent aut quali fungerentur legatione. Tunc illi respondentes ab exordio totam intimaverunt ei itineris sui causam. Et ille senex respondens ait: «Frequenter huc venientes vidi homines de illis ^c terre partibus, istorum contribules; non querunt mala, sed legem eorum adimplere cupiunt.» Tunc illi inde pergentes venerunt ad palatium, ut rogarent illis viam transire ad Ierusalem. Cumque illic veniebant, statim ille preses dixit, quod speculatores fuissent, & precepit illos in carcerem trudi usque ad illud tempus, quo reperiret a rege, quid fecisset de illorum causa. Cumque illi fuerant ^d in carcere, confestim mira omnipotentis Dei dispensatione, qui pius ubique suos inter tela & tormenta, inter barbaros & bellicosos, inter carceres & contumacium catervas sua protegere parva tutosque conservare dignatus est, ^e unus homo fuit ibi negotiator, qui sibi in eleemosynam & anime sue redemptionem volebat illos redimere & de carcere eripere, ut liberi possent pergere in suam voluntatem. Et non poterat, sed econtra quotidie misit illis prandium & cenam. Et in quarta feria & in sabbato misit filium suum in carcerem, & eduxit eos ad balneum &

a. *F. addit illius.* — b. *Mb.* — c. *C. illius.* — d. *C. fuissent.* —
 venti fuerunt; *C. venturi fuissent.* — e. *C. dignatur.*

iterum introduxit. Et dominico die ducebat ^a eos ad ecclesiam per mercimonium, ut de rebus venalibus viderent quid eorum mentem delectaret, & ille tunc suo pretio illis obtineret ^b quidquid illorum menti aptum foret. Illi cives urbium curiosi iugiter illuc venire consueverant, illos speculari, qui iuvenes & decori & vestium ornatu induti erant bene.

Tunc, illis in carcere commorantibus, unus homo de Hispania venit & loquebatur cum illis in carcere, & diligenter ab illis inquisivit, qui essent & ^c unde essent. Et illi dixerunt ei omnia secundum ordinem de suo itinere. Ille Hispanus homo habebat fratrem in palatio regis, qui fuit cubicularius regis Sarracenorum. Cumque ille preses, qui eos in carcerem mittebat, ad palatium veniebat, ille ^d Hispanus, qui cum illis in carcere loquebatur, & ille navitor, ^e in cuius navi fuerunt quando pergebant de Cypro, omnes simul venerunt coram rege Sarracenorum, cui ^f nomen Mirmumni. Et cum locutio ^g evenisset ^h de illorum causa, ille Hispanus homo omnia, que illi dixerunt ei in carcere, suo intimavit fratri, & illum rogavit ut regi indicaret ⁱ & in subsidio illis foret. Post hec itaque, cum omnes isti tres simul coram rege venirent, ^j & omnia iuxta ordinem intimando illi indicarent ^k de eorum causa, ille rex interrogavit, unde essent. Et illi dixerunt: « De occidentali plaga, ubi sol occasum habet, isti homines venerunt & nos nescimus terram ultra illos & nihil nisi aquas ». ^l Et ille rex respondit, eis dicens: « Quare nos debemus eos punire? Non habent peccatum contra nos. Da eis viam, & sine illos abire. » Alij homines, qui in carcere habebantur, debebant censum reddere tremissem; ^m

a. C. ducit. — b. quid eorum... obtineret d. in C. — c. Mb., C. aut. — d. Mb. & ille. — e. Mb. nautor. — f. C. cuius. — g. C., & collocutio. — h. Mb. evenerat.

i. Mb., C. indicasset. — j. Mb., C. veniebant. — k. Mb., C. indicabant. — l. C. illos terra amplius non habetur, nescimus rura citra illos. — m. Mb. tremissem.

illis autem fuit dimissum. ^a Illi Cypri sedebant inter Grecos & Sarracenos & inermes fuerunt, quia pax maxima ^b fuit & conciliatio inter Sarracenos & Grecos. Magna & lata regio fuit illa, & duodecim episcoporum parochia est ibi.

XIII. *Damascus, Nazareth, Chana, Tabor mons.* ^c

Confestimque illi cum licentia levantes se, perrexerunt in *Damascum* centum milliaria, & ibi sanctus Ananias requiescit. Illud est in terra Syrim. Ibi erant unam hebdomadam. Et inde sunt duo millia, ubi est ecclesia, & in illo loco primum conversus est Paulus, & Dominus dixit ad illum: *Saule, Saule, quid me persequeris?* (*Act. Apost.*, IX, 5) & reliqua. Et illic orantes ambulabant in Galileam, in illum locum, ubi Gabriel primum venit ad sanctam Mariam & dixit: *Ave Maria* & reliqua. Ibi est nunc ecclesia. Et ille vicus, in quo est ecclesia, est ^d *Nazareth*. Illam ecclesiam Christiani homines sepe comparabant a paganis Sarracenis, quando illi volebant eam destruere. Et ibi Domino se commendantes ambulaverunt inde, & veniebant in villam *Chanam*, ^e ubi Dominus aquam in vinum convertit. Illic est ecclesia magna, & in illa ^f ecclesia stat in altare una de sex hydriis, quas Dominus iusserat implere aqua, & in vinum verse sunt, & de illo communicaverunt vino. ^g Unum diem fuerunt illic. Et inde pergentes venerunt ad montem *Tabor*, ubi Dominus transfiguratus est. Ibi est nunc monasterium monachorum, & ecclesia Domino consecrata & Moisi & Helie. Et illi cives nominant illum locum *Age mons*; illic orabant.

a. *Mb.*, *C.* concessum. — b. *Mb.*,
C. multa. — c. *Titulus d. in Mb.*,
C. — d. *Mb.* nunc est. — e. *Mb.*,

C. Chanaan. — f. *Hic incipit R.* —
g. *al.* vinum.

XIV. *Tiberias, Capharnaum, Bethsaida, Magdalum, Chorozaim.*^a

Et inde pergebant ad urbem, que vocatur^b *Tiberiadis*. Illa stat in littore maris, ubi Dominus superambulabat ficcis pedibus, & Petrus, super undam ambulans ad eum, demersus^c est. ^dIbi sunt multe ecclesie & synagoga Iudeorum, sed & magnus^e honor dominicus. Ibi fuerunt aliquantos dies, & ibi Iordanis transit per medium mare. Et inde ibant circa mare & pergebant secus vicum^f *Magdalene*. Et veniebant ad illum vicum^g *Capharnaum*, ubi Dominus principis filiam suscitavit, ubi fuit domus & murus magnus. ^hEt sic dixerunt illi homines, quod Zebedeus cum filiis suis Iohanne & Iacobo ibi fuerint collocati. Et inde pergebantⁱ ad *Bethsaidam*: inde erant Petrus & Andreas. Ibi est nunc ecclesia, ubi prius erat domus illorum. Et illic manentes unam noctem, mane pergebant ad *Chorozaim*,^j ubi Dominus demoniacos curavit, & diabolum mittebat in gregem porcorum. Ibi fuit ecclesia Christianorum.

XV. *Ior & Dan, Iordanis, paludes Merom, Cesarea Philippi.*^k

Et ibi orantes, pergebant inde, & veniebant ad locum illum, ubi duo^l fontes de terra emanant, *Ior & Dan*, & tunc, venientes de monte deorsum in unum collecti, faciunt *Iordanem*. Ibi morabantur^m unam noctem inter duos fontes,ⁿ & pastores dabant nobis acrum lac bibere. Et ibi

a. *Titulus d. in Mb., C., P.* —
b. *Mb. dicitur.* — c. *Mb., R. demergatus; P. dimerfus.* — d. ad eum ... est *d. in C.* — e. *Mb. magna; P. magno honore.* — f. *Mb., R., vico.* — g. *Mb., R. illo vico.* — h. *Mb.,*

R. mura magna. — i. *C. pergentes.* — j. *Mb. Corozaim.* — k. *Titulus d. in C., Mb., P.* — l. *Mb., R. duos.* — m. *Mb., R. morabant.* — n. *Mb., R. duabus fontibus.*

funt armenta mirabilia longo dorso & brevibus ^a cruribus magnis cornibus creata; omnes sunt unius coloris. Oſtree paludes sunt ibi profunde. Et quando estuali tempore magna ſolis caumatio de celo terram urere ^b ſolet, illa armenta tollentia ^c ſe vadunt ad paludem & demergunt ſe toto corpore, niſi caput ſolum. Et inde pergentes, venerunt ad *Cefaream*, ubi fuit eccleſia & multitudo Chriſtianorum.

XVI. Monasterium & eccleſia Sancti Johannis Baptiſte ſecus Iordanem, baptiſmus in hoc fluvio, ſolemnitas Epiphanie. ^d

Et ibi requieſcentes aliquantum temporis, ^e iterum pergebant ad *monasterium Sancti Iohannis Baptiſte*, & ibi erant fere viginti monachi. ^f Unam noctem ibi manebant. Et inde ibant ſuper unum milliare ad *Iordanem*, ubi Dominus fuit baptizatus. Ibi eſt nunc eccleſia in columnis lapideis ſurſum elevata, & ſubtus eccleſiam eſt nunc arida terra, ubi Dominus fuit baptizatus ^g in ipſo loco. Et ubi nunc baptizant, ibi ſtat crux lignea in medio, & parva derivatio aque ^h ſtat illic & unus funiculus, extenſus ſupra Iordanem, hinc & inde firmatus. Tunc in ſolemnitate Epiphanie infirmi & egroti venientes habent ſe de funiculo, & ſic demerguntur ⁱ in aquam. Sed & mulieres, que ſunt ſteriles, venientes ibi gratiam Domini merentur. Episcopopus ^j noſter Willibaldus balneavit ſe ibi in Iordane. Unum diem fuerunt ^k ibi.

XVII. Galgala, Iericho, monasterium Sancti Euthymij. ^l

Et pergebant inde tunc & veniebant ad *Galgala*. Ibi,

a. *Mb.*, *R.* brevis. — b. *Mb.*, *R.* urire. — c. *Mb.*, *R.* tollentes. — d. *Titulus d. in Mb.*, *P.* — e. *Mb.*, *R.* tempus. — f. *Mb.*, *R.*, *C.* monachorum. — g. ibi eſt nunc...bapti-

zatus *d. in C.* — h. *Mb.*, *C.* atque. — i. *Mb.*, *R.* demergant. — j. *Mb.*, *R.*, *C.* venient (veniunt) ibi episcopopus. — k. *Mb.*, *R.*, *C.* fuerant. — l. *Titulus d. in Mb.*, *C.*, *P.*

funt inter quinque ^a milliaria, & duodecim lapides illic funt in ecclesia. Illa est lignea & non magna. Illic funt duodecim lapides, quos tulerunt filij Israe! de Iordane & portaverunt ^b ad Galgala super quinque milliaria & deposuerunt ^c ad testimonium transmigrationis illorum. Et tunc illic orantes, perrexerunt ^d ab *Iericho* super septem milliaria ab Iordane. Ibi erumpebat fons, qui erat sterilis in imo montis, & fuit inutilis hominibus, antequam veniret ^e *Helifeus* propheta & sanctificavit illum. Et postea emanavit, atque omnis civitas illa partiebat illum in agros, in hortos & in omnia, ubicumque illis necessarium erat, & omne quod irrigat ^f ille fons crescendo proficit ad salutem propter ^g sanctificationem Helisei propheta. Inde perrexerunt ^h ad *monasterium Sancti Eustochij*. Illud stat in medio campo inter Iericho & Ierusalem.

XVIII. Ierusalem: ecclesia & cruces in Calvarie loco, hortus cum sepulcro Salvatoris & mirabili domo. ⁱ

Et inde venit ^j ad *Ierusalem* in illum locum, ubi inventa fuerat sancta crux Domini. Ibi est nunc ecclesia in illo loco, qui dicitur *Calvarie locus*. Et hec fuit prius extra Ierusalem; sed Helena, quando invenit crucem, collocavit illum locum intra Ierusalem. Et ibi stant nunc tres cruces lignee foris in orientali plaga ecclesie, secus parietem, ad memoriam sancte crucis Dominice & aliorum, qui cum eo crucifixi erant. Illa non sunt nunc intus in ecclesia, sed foris stant sub tecto extra ecclesiam. Et ibi secus est ille hortus, in quo erat *sepulcrum Salvatoris*. Illud sepulcrum fuerat in petra excisum, & illa petra stat super

a. *Mb.* ij. — b. *R.*, *C.* deportaverunt. — c. *Mb.*, *R.* ponebant. — d. *Mb.*, *R.*, *C.* pergebant. — e. *al.* venit. — f. *Mb.*, *R.*, *F.* humidat.

g. *C.* post. — h. *Mb.*, *R.*, *C.*, pergebant. — i. *Titulus d. in Mb.*, *C.*, *P.* — j. *C.* venerunt.

terram, & est quadrans in imo & in summo subtilis. Et stat nunc in summitate illius sepulcri crux, & ibi nunc super ^a edificata est mirabilis domus, & in orientali plaga in illa petra sepulcri est ostium factum, per quod intrant ^b homines in sepulcrum orare. Et ibi est intus lectus, in quo corpus Domini iacebat. Et ibi stant in lecto quindecim crateres aurei cum oleo ardentibus die noctuque. Ille lectus, in quo corpus Domini iacebat, stat in latere ^c aquilonis intus in petra sepulcri, & homini est in dextra manu, quando intrat in sepulcrum orare. Et ibi ante ianuam sepulcri iacet ille ^d lapis magnus quadrans in similitudine prioris lapidis, quem angelus revolvit ab ostiolo monumenti.

XIX. Willibaldus egrotus, ecclesia sancta Sion, porticus Salomonis, piscina Probatrica. ^e

Et illuc veniebat in festivitate sancti Martini episcopus noster. Et cito ut illuc ^f venit, ^g cepit egrotare, & iacebat infirmus, usquedum ^h una hebdomada erat ante natalem Domini. Et tunc quando aliquid recreatus fuit ⁱ & de infirmitate melius habebatur, surgit & abiit ad illam ecclesiam, que vocatur *Sancta Sion*. Illa stat in medio Ierusalem. Illic orabat, & inde ibat in porticum Salomonis. Ibi est *piscina*, & illic iacent infirmi, expectantes motionem ^j aque, quando angelus veniret & moveret aquam, & tunc qui primum in illam descenderet ^k sanaretur: ubi Dominus dixit paralytico: *Surge, tolle grabatum tuum & ambula* (*Marcus*, IX, 11).

a. *Al.* supra. — b. *Mb.*, *R.* intrabant. — c. *Mb.*, *R.* latera. — d. *Mb.* hic deficit. — e. *Titulus d. in C.*, *P.* — f. *R.* illic. — g. *C.*, *R.*

veniebat. — h. *F.* usque. — i. *R.*, *C.* vegetatus (vegitatus) fuerat. — j. *R.* remotionem. — k. *R.* illum ascenderet.

XX. *Columna memorialis ubi Iudei corpus sancte Marie tollere voluerunt; translatio eius in sancta Sion.*^a

Similiter & ipse dixit, quod^b ante portam civitatis staret magna *columna*, & in summitate columnæ stat crux ad signum & ad memoriam, ubi Iudei volebant tollere corpus sancte Marie. Cumque illi undecim^c apostoli, tollentes corpus sancte Marie, portarent illud^d de Ierusalem, & statim cum ad portam venirent^e civitatis, Iudei voluerunt comprehendere illud. Statimque illi homines qui porrigebant^f brachia ad feretrum & eam tollere conabantur, retentis brachiis, quasi glutinati, inherebant^g in feretro, & non poterant se movere, antequam Dei gratia & apostolorum petitione iterum resoluti fuerant, & tunc eos reliquerunt. Sancta Maria in illo loco in medio Ierusalem exivit de seculo, qui nominatur *sancta Sion*. Et tunc apostoli undecim^h portaverunt illam, sicut prius dixi, & tunc angeli venientes tulerunt illam de manibus apostolorum & portaverunt in Paradisum.ⁱ

XXI. *Vallis Iosaphat; ecclesia & sepulcrum sancte Marie; ecclesia, ubi Dominus oravit; ecclesia Ascensionis in monte Oliveti.*^j

Et inde descendens episcopus Willibaldus venit ad *vallē Iosaphat*.^k Illa stat iuxta Ierusalem civitatem in orientali plaga. Et in illa valle est *ecclesia Sancte Marie*, & in ecclesia est *sepulcrum eius*, non de eo quod corpus eius ibi requiescat, sed ad memoriam eius. Et ibi orans, ascendit in *montem Oliveti*, qui est ibi iuxta vallem in orientali

a. *Titulus d. in C., P.* — b. *R. quia.* — c. *C. xij.* — d. *R., C.* — e. *C.* — f. *C. pergebant.*

g. *C. inferebantur.* — h. *undecim d. in C.* — i. *R. Paradiso.* — j. *Titulus d. in C., P.* — k. *C., R. Iussabat.*

plaga. Illa vallis est inter Ierusalem & montem ^a Oliveti. Et in monte Oliveti est nunc *ecclesia*, ubi Dominus ante passionem suam ^b orabat, & dixit ad discipulos: *Vigilate & orate, ut non intretis in tentationem* (*Mat.*, XXVI, 41). Et inde venit ad *ecclesiam* in ipso monte, ubi Dominus ascendit in celum. Et in medio ecclesie stat de ere factum, sculptum ac speciosum, & est quadrans. Illud stat in medio ecclesie, ubi Dominus ascendit in celum. Et in medio ereo est factum vitreum quadrangulum, & ibi est in vitreo parvum cicindulum, ^c & circa cicindulum est illud vitreum undique clausum. Et ideo est undique clausum, ut semper ardere possit in pluvia & ^d in sole. Illa ecclesia est desuper patula & sine tecto, & ibi stant due columne intus in ecclesia contra parietem aquilonis & contra parietem ^e meridialis plage. Ille sunt ibi in memoriam & in signum duorum virorum, qui dixerunt: *Viri Galilei, quid statis aspicientes ^f in celum?* (*Act. Apost.*, I, 11.) Et ille homo, qui ibi potest inter parietem & columnas reperere, ^g liber est a peccatis suis.

XXII. *Locus pastorum, Bethlehem, spelunca & ecclesia
Nativitatis Domini.* ^h

Inde venit in locum, ubi angelus pastoribus apparuit, dicens: *Annuntio vobis gaudium magnum* (*Marc.*, II, 10) & reliqua. Et inde venit ⁱ in *Bethlehem*, ubi Dominus natus est, septem ^j milliariis ab Ierusalem. Ille locus, ubi Christus natus est, quondam fuit spelunca sub terra, & nunc est quadrangula ^k domus in petra excisa, & est terra circumquaque effossa & inde proiecta. Et ibi supra nunc est edificata ecclesia. Et ubi Dominus natus est, ibi stat supra nunc

a. montem *d. in C., R.* — b. suam *d. in F.* — c. *R. cincinnudum; P. asindulum.* — d. *F. fed &.* — e. aquilonis & contra parietem *d. in C.*

f. *R., C. aspicitis.* — g. reperere. — h. *Titulus d. in C., P.* — i. *C. venerunt.* — j. *C. vj.* — k. *R. quadrangulus.*

altare, & aliud altare minus factum est, ^a ideo quod illi quando volunt ibi intus missam celebrare in spelunca, tollentes illud altare minus, portant ibi intus illud tempore quando missam celebrant, & iterum levant illud foras. Illa ecclesia, ubi Dominus natus est, que ibi supra stat, est in similitudine crucis edificata gloriosa domus.

XXIII. *Thecua, laura & monasterium Sancti Sabe.* ^b

Et ibi orantes, pergebant inde, & venerunt in villam magnam, que vocatur *Thecua*, ad illum locum ubi infantes quondam occisi fuerant ab Herode. Ibi est nunc ecclesia, & ibi requiescit unus de prophetis. Et tunc venit inde in *vallem Lauram*. ^c Ibi est monasterium magnum, & ibi sedet abbas ad monasterium ^d & ille ianuarium ecclesie alique monachi multi, ^e qui ibi sunt in ipso monasterio, & sedent circa vallem in imo rupis montis. Et habent illi excisa ^f in saxosa rupe montis parva receptacula ^g ubi & ubi. Ille mons est in gyro circa vallem. Et *monasterium* est edificatum in valle, & ibi requiescit sanctus Saba.

XXIV. *Ecclesiola, ubi Philippus eunuchum baptizavit, Gaza, sanctus Matthias, sanctus Zacharias, Hebron.* ^h

Inde venerunt ad locum, ubi *Philippus baptizavit eunuchum*. Et ibi est ecclesia parva in valle magna inter Bethlehem & Gazam. ⁱ Et inde ibant ad *Gazam*, ubi est sanctus locus. Et illic orantes ibant ad *sanctum Matthiam*. Ibi est magna gloria dominica. Cumque sacra missarum solemniam ibi fuissent ^j celebrata, episcopus noster Willi-

a. R. altarius minor factus est. —
b. *Titulus d. in P.* — c. R. laura.
— d. R. ecclesia. — e. multi d. in
C. — f. R. illis excisum. — g. R.

parvas receptaculas. — h. *Titulus
d. in C., P.* — i. R. gam. — j. C.
fuerant.

baldus, stans ibi ad missam, lumen oculorum amisit & cecus fuit duos menses. Et inde ibant ad *sanctum Zachariam* prophetam, non patrem Iohannis, sed alium prophetam. Et inde ibat ad *castellum Aframia*. Ibi requiescunt^a tres patriarche, Abraham, Isaac & Iacob, cum uxoribus suis.

XXV. *Ierusalem, Diospolis (ad Sanctum Georgium), ecclesia Sancti Petri in Ioppe, mare Magnum, Tyrus, Sidon, Tripolis, Libanus mons, Damascus, Cesarea Philippi.*^b

Et inde venit iterum in *Ierusalem*, & introiens in ecclesiam, ubi sancta crux Domini inventa fuerat, aperti sunt oculi eius & visionem recepit. Et ibi aliquantulum^c manens, pergebat inde & venit^d in locum *Diospolim* ad sanctum Georgium. Illud est decem milliariis ab *Ierusalem*. Et inde venit ad aliam villam. Ibi est *ecclesia Sancti Petri* apostoli, & illic suscitavit viduam sanctus Petrus, que fuit nominata Dorcas.^e Et ibi orans, pergebat & venit ad *mare Adriaticum*, longe ab *Ierusalem*, ad urbes *Tyrum* & *Sidonem*. Sex milliaria sunt inter illas duas urbes, & stant in littore maris. Et inde venit ad urbem *Tripolim*^f in littore maris. Et inde pergit super *Libanum montem*, & venit in *Damascum*.^g Et inde venit ad *Cesaream*.

XXVI. *Ierusalem, Emesa, Salamaida, ubi diu infirmus, iterum Emesa, Damascus.*^h

Et inde venit tertia vice ad *Ierusalem*, & ibi fuit totam hiemem. Et inde pergit super ccc millia ad urbem *Emesam*ⁱ in Syria & inde venit ad urbem *Salamaita*. Illa est

a. C., R. requiescent. — b. *Titulus* C. Dorchas. — f. R., C. Tripole. —
d. in C., P. — c. C. aliquantum. g. R. Damasco. — h. *Titulus d. in*
— d. C. venerunt. — e. R. Dorca; C., P. — i. C. Emesam,

in extremis finibus Syrie,^a & ibi erat ille totum quadragesimo^b tempus, quia infirmus fuit & non poterat pergere. Socij eius, qui cum eo erant in comitatu, perrexerunt^c ad regem Sarracenorum, nomine Murmuinni, & voluerunt rogare illi epistolam, ut pergerent, & non poterunt invenire regem, quia^d ipse fugerat foras extra regionem illam infirmitatem atque cladem, que erat super regionem illam. Cumque illi non invenirent^e regem, veniebant iterum, & illic morantes simul in *Salamaita*, usquedum una esset hebdomada ante Pascha.

Tunc venerunt iterum ad *Emesam*,^f & rogaverunt illum presidem dare illis epistolam. Et dedit illis epistolam,^g duobus & duobus, quia illi non poterant^h simul pergere, sed duo & duo,ⁱ quia facilius sic potuerunt alimenta obtinere illic. Et tunc venerunt in *Damascum*.

XXVII. *Ierusalem, Sebastia, ecclesia super puteum ubi Dominus aquam postulavit a Samaritana, mons Garizim, villa magna.*^j

Et inde quarta vice venerunt^k ad *Ierusalem*. Et ibi manentes aliquantum tempus, venerunt ad urbem *Sebastiam*, que prius erat *Samaria* vocata. Sed postquam illa contracta fuerat, construebant iterum unum castellum,^l ubi prius erat *Samaria*, & vocabant illud castellum *Sebastiam*. Et ibi requiescunt^m nunc sanctus Iohannes Baptista & Abdias & Helifeus propheta. Et ibi est puteus ille prope castellum, ubi Dominus postulavit aquam bibere a Samaritana muliere. Et super illum puteum nunc est ecclesia,

a. C. Sitium; R. Sirium. — b. C. quadragesimo; R. quadagesimi — c. C. pergerunt. — d. R. qui. — e. R. invenientes; C. invenissent. — f. C., R. mesam. — g. epistolam d.

in C. — h. *Hic rursus incipit Mb.* — i. Mb., R., duos & duos. — j. *Titulus d. in Mb., C., P.* — k. C. venit. — l. R., Mb. *inferius* unam castellam. — m. Mb., R. requiescent.

& ille mons est ibi, in quo adorabant^a Samaritani. Et illa mulier dixit ad Dominum: *Patres nostri in monte hoc adoraverunt, & tu dicis, quod in Hierosolymis est locus, ubi adorare oportet* (Ioan., IV, 20). Tunc illic orantes, perrexerunt^b super Samaritanorum regionem in extremis finibus illorum^c in villam magnam unam. Ibi erant unam noctem.

XXVIII. *Campus Efdrelon, Ptolemaida, promontorium Album cum turri Libani, Tyrus, fraudatio cum petre oleo.*^d

Et inde perrexerunt^e super *campum magnum* olivarum plenum, & pergit cum illis unus Ethiops cum duobus camelis & uno mulo, qui ducebat unam mulierem per silvam. Cumque perrexissent, obviavit illis unus leo, qui, aperto ore, rugiens rancusque eos rapere ac devorare^f cupiens, valde minabatur^g illis. Tunc ille Ethiops dixit ad illos: « Nolite timere vos, sed pergamus inante. » Statimque illi pergentes appropinquaverunt ad illum. At ille cito, omnipotentis altithroni Dei adminiculo, in aliam partem divertit, & latabat illis viam, ut pergerent. Et sic dixerunt, ut posteaquam inde pergebant, post pusillum audiebant illum leonem magnum mugitum dare, ita ut rancus multos devoraret illorum hominum, qui pergebant olivarum colligere fructus. Inde^h pergentes venerunt ad urbem, que vocatur *Talamaida*,ⁱ in littore maris. Et inde ambulantes venerunt ad *caput Libani*, ubi ille mons in mare vadit, & est promontorium. Ibi est^j *turris Libani*. Et qui illuc venerit non habens cartam, non pertransiret^k locum, quia in custodia est ille locus, & est claustrum;

a. C. adorant. — b. Mb., R. pergerunt. — c. C. eorum. — d. *Titulus d. in Mb., C., P.* — e. Mb., R. pergebant. — f. R. ad devorare. — g. Mb., R. minavit. — h. Mb.,

R. cumque. — i. Mb. Thalamaida; C., R. Thalamaitha. — j. ibi est d. in C. — k. C. pertransiet; F. pertransit.

sed cito si venerit sine charta, tollunt^a illum cives & mittunt ad urbem Tyrum. Ille mons est inter Tyrum & Talamaidam. Et tunc venit iterum episcopus ad Tyrum.

Episcopus Willibaldus prius, quando erat in Ierusalem, emebat sibi balsamum & replebat^b unam munerbam. Tollit unam canam, que fuit concava & habuit imum. ^c Illam replevit de petre oleo, & fecit intus in munerbam, & secuit^d illam cannam parem munerbe, ita ut in margine ambe essent similes plane & sic claudebat os munerbe. Cumque venissent illi ad urbem Tyrum, illi cives urbis tollentes eos constringebant & omnem scirsam eorum exquirebant, ut reperirent, si aliquid habuissent absconditum, & si aliquid invenissent, cito illos punientes martyrizarent. Cumque omnia exquirentes nihil invenissent^e nisi unam^f munerbam, quam habuit Willibaldus, illam aperientes odorabant, quod intus fuisset. Cumque odorabant petre oleum, quia intus in canna fuerat supra, & balsamum, quia ^g intus erat in munerba subtus petre oleum, non reperierunt, & sic eos reliquerunt.

XXIX. Constantinopolis, Nicea.^h

Multos dies erant ibi expectantes navim, quando parata fuerat. Et postea tunc navigaverunt totamⁱ hiemem, ^j a natali sancti Andree apostoli usque unam hebdomadam ante Pascha. ^k Tunc venerunt in Constantinopolim urbem, ubi requiescunt tres sancti, Andreas & Timotheus & Lucas evangelista, in uno altari. Et Iohannes, ille *os aureum*, requiescit ibi coram altari; ubi presbyter stat, quando missam facit, ibi est sepulcrum eius. Ibi erat^l

a. Mb. tollent. — b. C., R., Mb. replevit. — c. Mb. linum. — d. Mb. statuit; R., C. secavit. — e. Mb., R., C. invenerunt. — f. unam d. in F. — g. C. qui. — h. Titulus d. in Mb., C., P. — i. Mb., C. totum. — j. R., C., Mb. gemem; hic desinit R. — k. Hic rursus desinit Mb. — l. C. fuit.

episcopus noster duos annos, & habebat receptacula intus in^a ecclesia, ut quotidie^b posset^c aspicere, ubi sancti quiescebant. Et inde venit ad urbem *Niceam*,^d ubi olim habebat cesar Constantinus synodum. Et ibi fuerunt ad synodum^e trecenti decem & octo^f episcopi: illi omnes habebant synodum. Et illa ecclesia similis est^g illi ecclesie in monte Oliveti, ubi Dominus ascendit in celum. Et in illa ecclesia erant imagines episcoporum, qui erant ibi in synodo. Et ille Willibaldus pergebat illuc a Constantinopoli, ut videret quomodo esset facta illa ecclesia, & iterum remeavit ad Constantinopolim.

XXX. *Syracuse, Catana, Rhegium, infernus Theoderici in insula Vulcani.*^h

Et post duos annos, navigaverunt inde cum nuntiis pape & Cesaris in insulam Siciliam, ad urbem *Siracufam*.ⁱ Et inde venit ad urbem *Catanam*, & inde venit ad *Regiam*, civitatem in Calabria. Et inde navigaverunt ad insulam *Vulcaniam*. Ibi est *infernus Theoderici*. Cumque illuc venissent,^j ascendebant de navi, ut videret qualis esset infernus. Statimque Willibaldus curiosius volens videre, qualis esset intus ille infernus, volebat ascendere in montis cacumen, ubi infernus subitus erat, & non poterat, quia faville de tetro Tartaro^k usque ad marginem ascendentes glomerate illic iacebant, & ad instar nivis, quando de celo nivans candidas^l nivalesque cadentes catervas de aeriis etherum arcibus coacervare solet, ita faville coacervate in apice montis iacebant, & ascensum Willibaldi prohibebant. Sed tamen tetram atque terribilem horrendamque

a. C. intra. — b. C. cottidie. —
c. C. potuisset. — d. C. Nicenam.
— e. ad synodum d. in C. — f. C.
ccccvij. — g. est d. in F.

h. *Titulus d. in C., P.* — i. F.
Saracufam. — j. C. veniebant. —
k. Tartaro d. in C. — l. C. nivalis
candiditas.

eruētuanem de puteo flammam erumpere videbat, ad instar tonitruī tonantis. Sic flammam magnam & fumi vaporem valde sublimem ^a in altum ascendentem terribiliter intuebatur. Ille pumex, ^b quem scriptores habere solent, illum videbat de inferno ascendentem & cum flamma proiectum atque in mare arcitum & tunc iterum de mari proiectum in aridam, & homines tollunt eum & inde ducunt.

XXXI. *Insula Lipara cum ecclesia Sancti Bartholomei apostoli, dein montes Didymi, Neapolis, Capua, Teanum, Casinum.* ^c

Statimque post istos horribiles seu terribiles ignes flagrantie vaporibus flammivomis & fumifetidis mirabilis, visionum spectaculis exploratis, inde levantes se navigaverunt ad *ecclesiam Sancti Bartholomei* apostoli, que stat in littore maris, & venerunt ad illos montes, qui sunt nominati *Didymi*. Et ibi orantes manebant unam noctem illic. Et inde navigantes venerunt ad urbem, que vocatur *Neapolis*. Ibi erant multos dies. Ibi est sedes archiepiscopi, & magna dignitas eius illic habetur. Et ibi est prope castellum, ubi requiescit sanctus Severinus. Et inde venit ad urbem *Capuam*. Et ille archiepiscopus misit eum ad aliam urbem, ad illum episcopum. ^d Et ille episcopus misit eum ad urbem *Tianam* ^e ad illum episcopum. Et ille episcopus misit eum ad *Sanctum Benedictum*. Tunc erat autumnus, quando venit ad Sanctum Benedictum.

XXXII. *Monasterium Sancti Benedicti, amnis Rapidus, vita cenobialis.* ^f

Et tunc fuerant septem anni, quod de Roma transire cepit, & omnium ^g erant decem anni, quod de patria sua

a. F. sublime. — b. C. fomex. — episcopum d. in C. — e. C. Tuana. —
c. Titulus d. in C., P. — d. ad illum f. Titulus d. in C., P. — g. C. omnino.

transiit. ^a Cumque venerandus vir Willibaldus & Tidberchtus, ^b qui cum eo pergebat per omnia, perveniebant ^c ad *Sanctum Benedictum*, non reperiebant ibi nisi paucos monachos & abbatem nomine Petronacem. Statimque ille magno mentis moderamine & dogmatum ingenio felicem fratrum contuberniam, ^d sedulis disputationibus admonitus, ^e non solum verbis, sed morum venustate ^f visitando docebat, & recte constitutionis ^g formam & cenobialis vite normam in semetipso ostendendo prebebat, ita ut omnium amorem seu timorem in seipsum provocando accersiret. Et in primo anno illuc veniens, cubicularius fuit ecclesie, & in secundo erat decanus in monasterio & postea octo ^h annos fuit portarius in duobus monasteriis; quatuor annos erat portarius in illo monasterio, quod stat supra in monte valde excelso, & alios quatuor erat in alio monasterio, quod infra stat iuxta amnem *Rapidum*. ⁱ Et ab illo monasterio sunt duo ^j milliaria ad alium monasterium, quod stat in monte.

Transacta itaque tunc ^kdecem annorum intercapedine, venerandus ille vir Willibaldus, sacram sancti Benedicti regularis vite institutionem, quam omnipotentis Dei auxilio illorumque adminiculo, quos super longa locorum stadia & super vastas marginum vias in redemptionem anime & in opem presentis vite requirebat, omni modo, prout fore ^l possit, observare conabatur. Et non solum ipse, sed & alios cum illo ^m in veneranda regularis vite vestigia preeundo perducebat.

a. *C.* transibat. — b. *C.* Theoderichtus; *P.* Diapertus. — c. *C.* permeabant. — d. *C.* felix f. contubernium. — e. *C.* disputationum admonitionibus. — f. *Sic ed.*; *F.* moribus venustatis; *C.* moribus

veritatis. — g. *C.* institutionis. — h. *C.* septem. — i. *C.* Rapitho. — j. *C.* quinque. — k. *C.* tamen. — l. *C.* ferre. — m. *C.* ipso.

XXXIII. *Roma, coram papa peregrinatio breviter
perstringitur.*^a

Post hec itaque unus^b presbyter, qui, de Hispania veniens, ad Sanctum Benedictum ibi manebat, licentiam rogabat ab abbate Petronace ad Romam pergere. Statimque ille, licentia postulata, rogabat Willibaldum, ut cum eo pergeret & illum duceret ad Sanctum Petrum. Et ille statim^c petitionibus eius consensum seu effectum^d promittebat. Cumque illi pergerent,^e ad *Romam* venerunt, atque illico basilicam Sancti Petri intrantes, sacra celestis clavicularij postulaverunt presidia illiusque se commendabant pio^f precum patrocinio. Tum ille sacer apostolice sedis pontifex, Gregorius III, venerandum virum Willibaldum illic esse comperiens, precepit illum ad se venire. Cumque illic venisset ad sanctum summi sacerdotij^g pontificem, statim prono vultu in terram se vergebat & illum salutabat. Protinusque ille pius populorum speculator piis verborum vicissitudinibus itineris sui ordinem investigare cepit ab illo: quomodo septuplum annorum calculum in externis terminis telluris probando peragraret, aut quomodo per multa temporum spatia perniciosas paganorum pravitates penetrando evaderet, diligenter ab illo sciscitabatur.

Statimque tunc^h ille agilis Christi vernaculus gloriosorum gentium gubernatori, sapienti sermonum industria humiliter edisserendo, seriem sui itineris ex ordine intimavit: quali modo multas migrando mundi istius permeavit mansiones, & quomodo alium altissimi etherum plasmatoris natalemⁱ adventus sui locum in Bethlehem adorando, opem postulando lustrandoque perambulabat, &

a. *Titulus d. in C., P.* — b. *F.*
tunc. — c. *statim d. in C.* — d. seu
effectum *d. in C.* — e. *C. pergentes.*

f. *pio d. in C.* — g. *C. sacerdoti-*
talis sedis. — h. *tunc d. in C.* —
i. *natalem d. in C.*

nihilominus aliam baptismatis eius terram in Iordane speculari seque balneando visitabat, sed & in Ierusalem sicque in sanctam Sion, ubi facer seculorum Salvator in cruce suspensus peremptus est atque sepultus, & postea in monte Oliveti in celum ascendit. Istic quatuor vicibus veniendo orabat & Domino se commendabat. Ista omnia illi intimando explanabat. ^a

XXXIV. *Papa ad sanctum Bonifacium proficisci hortatur.* ^b

Postquam hec omnia delectabilibus verborum sermonationibus inter se fabulantes ^c volutabant, facer ille summusque apostolicus pontifex sobriis sermonum indicii restando intimavit Willibaldo, quod sanctus Bonifacius ^d rogabat illum, ut ipsum Willibaldum a Sancto Benedicto ad illum adducere ^e pervenireque fecisset, & sic illum tunc subsummatim ad illum in gentem erudiendam Francorum cooperando efficeret. ^f Cumque ista ^g sancti Bonifacii vota voluntatum desideria dominus apostolicus papa Gregorius III Willibaldo indicavit, at placidis illum exhortationum oraculis rogando seu precipiendo arcessivit, ut ad sanctum Bonifacium veniret. Tunc ille inclitus Christi athleta ^h Willibaldus petitionibus pontificis simulque iussionibus se solerter subsummatim effectum seu obedientiam perficere promittebat, si secundum regularis vite disciplinam licentiam illi a suo postularet abbate. Statimque summus ille sancte auctoritatis pontifex respondit, illumque sine sollicitudinis ambiguitate securum cum sue iussionis licentia obedientialiter pergere precepit, dicens: « Quia si illum ipsum abbatem Petronacem usquam trans-

a. Ab ista omnia usque ad finem cetera desunt in C. — b. Titulus d. in C. — c. hic denuo incipit Mb. — d. Mb. Ponefatus. — e. Mb. Be-

nedicto adduci. — f. Mb. perficeret. — g. sic Mb.; al. itaque. — h. Mb. anthletus.

mittere me libet, certe contradicere mihi licentiam non habet nec potestatem.» Confestimque tunc Willibaldus sacris sermonum exhortationibus consensum atque effectum se spontanee perpetrare respondit. Et tamen non solum ibi, sed ubique in omni terrarum loco, quocunque illum transmittere dignaretur, devote sine deside differentia, secundum sue voluntatis arbitrium, se pergere spondebat.

XXXV. *Profectio Lucam, Ticinum, Brixiam, Cartam, ad Odilonem, ad Suidger, ad Linthard, ad sanctum Bonifacium, Eihstat, ubi ecclesia Sancte Marie.*^a

Post hec tunc, finitis oraculorum fabulis, pergebat inde Willibaldus in pascha, qui illuc veniebat in natale sancti Andree, & Tidberchtus^b manebat ibi ad Sanctum Benedictum. Et veniebat ad *Lucam*, ubi pater eius quiescebat. Et inde venit ad *Ticinie*^c urbem & inde ad urbem *Brixiam*. Et inde venit ad locum, qui dicitur *Carta*. Et tunc venit ad ducem Odilonem, & ibi fuit^d unam hebdomadam. Et inde venit ad Suitgarium, & ibi fuit cum illo unam hebdomadam. Et inde perrexerunt ad Linthard Suitgarius^e & Willibaldus ad sanctum Bonifacium. Et misit illos sanctus Bonifacius ad *Eihstat*, ut videret quomodo sibi placeret. Illam regionem Eihstat Suitgarius tradidit^f sancto Bonifacio, in redemptionem anime sue, & sanctus Bonifacius tradebat nostro episcopo Willibaldo illam regionem, que adhuc erat tota vastata, ita ut nulla domus ibi esset,^g nisi illa ecclesia Sancte Marie, que adhuc stat ibi, minor quam alia ecclesia, quam postea Willibaldus ibi construxerat.

a. *Titulus d. in P., Mb.* — b. *Mb.*
Tidbertus. — c. *Mb.* Tichine.

d. *Mb.* erat. — e. *Mb.* Suithgar.
— f. *Mb.* tradebat. — g. *Mb.* erat.

XXXVI. *Fringa, Eihstat, Willibaldus in presbyteratum creatus.*^a

Cumque ibi manerent^b duo simul ad Eihstat aliquantulum temporis inducium Willibaldus atque Suitgarius, aliumque ibidem habitationis locum explorando eligerent,^c postea iterum pergebant ad sanctum Bonifacium ad *Frigifingum*, & ibi erant cum illo, usquedum omnes simul iterum veniebant ad Eihstat. Et ibidem tunc illum Willibaldum consecravit sanctus Bonifacius in presbyterialis^d dignitatis gradum. Ipso die, quo episcopus noster Willibaldus consecratus est in presbyteratum, undecimo calendas augusti fuit, ad natalem sancti Apollinaris & sancte Marie Magdalene.

XXXVII. *Thuringia, in Sulzebruce, sacerdotali infulditatur. Nonnulla ad prologum spectantia interserta.*^e

Et postquam unius anni transibat circulus, sanctus Bonifacius precepit illi, ut in Thuringiam^f ad se veniret. Statimque venerandus ille vir Dei Willibaldus^g secundum iussionem sancti viri in *Thuringiam* veniebat & in domo fratris sui sancti Wunebaldi hospitalitatis mansionem habebat, quia illum iam prius octo annorum spatio & nono dimidio ab eo, quod de Roma pergebat, non vidit. Et iam tunc videndo gaudebant & conventionem gratulabantur ambo. Illud fuit autumnale anni tempus, quando Willibaldus veniebat in Thuringiam. Statimque postquam illuc veniebat, sanctus Bonifacius archiepiscopus atque Burchhardus & Wizo sacra episcopatus auctoritate illum ordinando consecraverunt. At ibidem tunc, cum

a. *Titulus d. in Mb., P.* — b. *Mb.* manebat. — c. *Mb.* elegebant & postea. — d. *Mb.* presbyteratum.

e. *Titulus d. in Mb., P.* — f. *Mb.* Thyringeam. — g. *Nova & ultima in Mb. lacuna.*

fummo sacerdotalis infule ditatus erat honore, unam erat hebdomadam, & postea iterum ad predestinatum mansionis sue locum remeabat. Ille Willibaldus, quando in episcopatum consecratus erat, habebat quadraginta annos & unum. Et tunc erat autumnale tempus. Circa illam fere horam, tribus hebdomadibus ante natale sancti Martini, in episcopatum consecratus est in loco, qui dicitur *Sulzebrugge*.

Transacto atque terminato prolixi itineris meatu Willibaldi, quem ille fagax in septem annorum induciis lustrando adibat, illa nunc reperta & ex ritu rimata explanare intimareque conabamur, & non ab alio reperta, nisi ab ipso audita & ex illius ore dictata perscripsimus in monasterio Heidenheim, testibus mihi diaconis eius & aliis nonnullis iunioribus eius. Ideo dico hoc, ut nullus iterum dicat frivolum fuisse.^a

XXXVIII. *In Eihstat monasterium construitur, vita secundum regulam sancti Benedicti instituitur.*^b

Postquam ille de Roma in istam veniebat provinciam cum tribus contribulibus suis, tunc quadraginta & unius annorum etate, iam gnarus & grandevus, sacri episcopatus gradum accepit, & in loco, qui dicitur *Eihstat*, monasterium construere incipiebat, atque ocio ibidem sacram monasterialis vite disciplinam in usum prioris vite, quod videndo ad Sanctum Benedictum, & non solum ibi, sed & in aliis multis monachorum mansionibus, quas ipse solers & sophyrus vasta per rura rimando explorabat, illorum, κατὰ normam venerande vite, conversationem in semetipso ostendendo exercebat. Et cum paucis ad-

a. *In P. alia quædam seculi XV manus hæc adiecit: Hic conuici datur f. Balpurgam scripsisse hanc*

legendam, quia etiam in prologo afferit se esse de parentela f. Willibaldi. — b. *Titulus d. in P.*

huc ibidem operariis latum atque spatiosum divine segetis campum, sacra superni verbi sata ferendo, usque ad messem perducebat. Et sicut apes prudentissime, que per purpurea violarum virecta & per fulvos frondium flosculos & per olida olerum florida letalem liquantes toxicam & suavissimum sorbentes succum nectaris, & sic cruribus & toto corpore referta ad alvearia gestando properant: sic & ille beatus barilion Willibaldus in omnibus, que late lustrando propriis cernebat luminibus, optima eligendo arripiebat, arripiendoque omnibus sibi subditorum phalangibus recte conversationis studium bene vivendo in verbo, in vitiorum obstaculis, in pietate, in bonitate, in patientia, in abstinentia peritus prolatam prebebat normam.

XXXIX. *Undique ad apostolum Baioariorum confluunt.*^a

Ast cito postquam ille strenuus almi Dei athleta monasterialem mansionis locum inhabitare cepit, statim undique de illis regionum provinciis & nihilominus de aliis longinquis regionum limitibus ad saluberrimum eius sapientie dogma^b confluere ceperunt, quos ille quodammodo omnes, ut gallina que sub alis solet suos tegendo enutrire fetus, ita ille pater Willibaldus & mater Ecclesia plures per evum sue pietatis parma protegendo, Domino deferebat adoptivos natos. Et quemadmodum alumnus suos alere solet infantes, ita & ille enutriendo divineque pietatis lacte leniter lactando pascebat, usquedum illi conforti & de infantia eruditi eleganterque edocti usque ad iuvenilem pulchre indolis pubertatem pervenerunt,^c & nunc, secundum magistri precedentis exemplum, sancta sectantes dogmatum^d dona, multis micant adminiculis.^e

a. *Titulus d. in P.* — b. *Inde rursum Mb.* — c. *Mb. peruenti sunt.*

d. *Mb. addit eius.* — e. *Mb. adminicula.*

XL. *Cum innumeris magistratibus populus acquiritur; laus Deo & Willibaldo.*^a

Et ille Willibaldus, qui cum paucis adprimitus satellitum subsidiis sancte conversationis inchoaverat exercitium & tandem cum innumeris aulatum magistratibus^b multiformiter militando Domino dignum acquisivit populum. Et late ille per Baioariorum provinciam^c aratra trudendo, sata ferendo, messem metendo cum multis messorum operariis per vitreos Baioariorum campos cum ecclesiis atque presbyteriis sanctorumque reliquiis digna Domino delibat dona. Inde nunc antiphone crepitant, inde lectiones resultant, inde nunc clara credentium turba, sancta strepitant Christi miracula, & celeberrima conditoris gratulabundi garrulant preconia. Quid dicam nunc de Willibaldo, meo^d magistro & vestro alumno? Quis illo pietate prestantior, humilitate excellentior, patientia purior, continentia rigidior, mansuetudine maior? Cui ille unquam hic in tristium solatio posterior, & cui ille in pauperum opitulatione inferior aut in nudorum^e habitu tardior? Ista omnia non ad iactantiam dicta, sed sicut vidi & audivi, Dei gratia, non hominis facta, qui secundum Apostolum: *Qui gloriatur, f in Domino gloriatur* (1 ad Corinth., 1, 31).

a. *Titulus d. in Mb., P.* — b. *Mb. magistratu.* — c. *Mb. per vastam Baiuuuariorum.* — d. *meo d. in Mb.* — e. *Mb. nudium.* — f. *Mb. gloriatur.*

XI

ANONYMUS

ITINERARIUM S. WILLIBALDI

ANONYMUS

ITINERARIUM S. WILLIBALDI ¹

* * *

PRESUL igitur Willibaldus, angelice castitatis instar, *de genere Anglorum* emicuit oriundus. Cumque egregie indolis puer cum maxima parentum spe iam triennium clauderèt, morborum incommodis subito intabuit; *speſtabile oris decus feda tenuatum macie defloruit*. Ulcerati dolore parentes, quod unicum tunc restabat, eum *vix patulo ore aëra trahentem* ecclesie inferentes, ante adorandam sanctam crucem posuerunt, & si ad salutem recrearetur, eum divine mancipandum servituti devoverunt. Piis statim votis effectum merentibus, puero *cum salute prior oris decencia rediit*, & absolute valetudini reconciliatus *prematuris pollere cepit virtutibus*.

II. Hoc igitur omine *parentes Deum aliquid magni in tante indolis puero operaturum percipientes*, sibi non defuerunt, sed filium suum vix quinquennem monachice districtioni apud monasterium *Waltheim* dictum, sub venerando abbate Egilwardo, dedicaverunt. Litteris ergo applicitus nec momentum temporis otio indulſit, sed brevi

¹ Quæ Italicis impressa sunt typis in sola anonymi relatione reperiuntur.

solertissimus prelatus pectus suum hagiographie armarium fecit, & ut Christum in omnibus exprimeret, quidquid divini, quidquid legis ecclesiastice legendo percepit, hoc moribus & habitu fideliter assequendo implevit. In singulis ergo virtutibus iam excellentissime eminens, ita enituit perfectissimus in Christo, ut nil cogitaret, nisi esse cum Christo.

III. *Quamvis ergo iam abnegato seipso, mundum tam mente, quam habitu calcasset, timere tamen deest perfectioni, quod in natali solo parentele dignitas aliquantulum fame & honoris sibi, licet nolenti, addidit; decreverat patriam egredi, & tam ignotus quam egens pro Christo peregrinari. Et ne solus ex suis Christi militie adscriberetur, patrem nomine Richardum, genere & rebus clarum, adiit, eique mundi contemptum & peregrinationem suadere cepit. Qui, cum obiceret filio sibi videri crudelissimum & omnino ab humanitate alienum filios orbare, coniugem viduare, domum totam desolare, instillavit ei sanctus Willibaldus nil divino amori preponendum, hanc pro Christo crudelitatem omni pietate humaniorem solosque mundi contemptores Christi futuros coheredes. Victus demum veridici filij narratione, se obtemperatum & quocunque a caro duceretur pignore secuturum promittit. Incenderat & idem felix ardor sancti Willibaldi fratrem Wunebaldum, Heidenheimensis cenobij constructorem & abbatem futurum, necnon & amborum sororem, virginum decus, Walpurgam multosque eiusdem non solum cognationis, sed & patrie, ut, capto crucis vexillo, nudi evolarent secuturi regem glorie.*

IV. Anno in estatem vernante, cum ventis patientibus prima fides arrideret pelago, sancti fratres Willibaldus & Wunebaldus cum patre Richardo & sorore Walpurga aliisque non paucis, in quorum pectoribus idem fervebat ardor, navi conscensa, iter optatum arripiunt, & ventis feliciter

subsequentibus, ripam fluminis Sigone iuxta urbem, que vocatur *Rotum*, appulerunt. Inde Romam tendentes, *Lu-* Rotum.
cam, Tuscie urbem, devenere, ibique patrem suum carne Luca.
 solutum & premia, que obsecutus filio meruit, adeptum
 in cemeterio *Sancti Presciani* sepeliere. Hinc desideratam
 diu *Romam* pervenientes, lacrimosa devotione a principi- Roma.
 bus apostolorum indulgentiam exoraverunt, ibique sanc-
 torum loca in illis partibus sita visitantes seque quotidie
 Deo in ara cordis mactantes, a festivitate sancti Martini
 usque ad Pascha, seva excocti infirmitate, sustinuerunt.
 Interim tamen sancti fratres hoc, Deo providente, fortiti
 sunt solatium, ut cum unus unam septimanam gravante
 morbo lectum occuparet, alter, mitigato interim lan-
 guore, iacenti ministraret. Sic, occupante alternatim hunc
 graviori, illum mitiori languore, se sancti fratres procu-
 ravere.

V. Cumque, Deo miserante, sanctus Willibaldus iam
 absolute reconciliatus vigeret sanitati, *amore celestis Ieru-*
salem cepit terrestrem suspirare & loca vestigiis Christi
insignia videre. Dimissis ergo ibi *fratre Wunebaldo soro-*
reque Walpurga, duobus comitatus fociis ipse tertius
 victoriosum iter aggreditur. Venientes igitur *Beneventum*, Beneventum.
ubi sanctus Bartholomeus requiescit, appulsam navem
 Egyptiam invenerunt. *Quam ingressi Calabrie portum Re-* Regia.
giam dictum, velis pleno sinu turgentibus, attigerunt. Inde
 transfretantes in Siciliam, ingrediuntur urbem *Catanen-* Catana.
sum sancte Agathe virginis corpore & patrociniis in-
 signem, ubi *Erna mons* imo exestuans fundo flammaram Ætna mons.
 globos egerere & candente fervens favilla celum solet
 subtexere. Cuius incendio vicina sepe loca inflammando
 solventi Catanenses velum sepulchri sancte virginis op-
 ponunt, nec ledi metuunt. Inde & *visitato apud Syracu-* Syracusa.
sam eiusdem insule civitatem sancte Lucie sepulcro, se rur-
 sum pelago credunt &, transitis Chos Samoque insulis, Chos & Samos.

- Ephesus. *tabentes falo artus apud Ephesum Afie insulam exponunt. Ubi postquam ad sepulcrum sancti Iohannis Evangeliste, ebulliens inde mannam admirantes, lacrimis perfuderunt, postquam se septem dormientibus & Marie Magdalene ibidem requiescenti commendaverunt, postquam in vertice vicini montis locum, ubi sanctus evangelista orare solebat, omni pluvia & tempestate immunem & securum satis admirari nequeunt: duobus inde distantem milliariis villam Sigilam pedites venerunt. Ibi mendicato pane fonti, qui perspicuis ad fundum aquis in media ebullit villa, intincto refecti, transitio urbis Strabolis monte excelsa, Pataram perrexerunt ibique glaciali hieme undas exasperante veris clementiam prestolantur.*
- Figala.
- Patara.

VI. Navem demum ingressi, ad montem Galanorum transfretarunt. Quo bellorum tempestate tunc temporis depilato, levam passi sunt inediam. Inde insulam *Cyprum* inter Grecos & Sarracenos sitam applicuerunt & paschale, quod iam instabat, festum apud *Paphum* urbem agentes, sole iam circumvoluto, tres in ea hebdomadas steterunt. Inde eiusdem insule urbem *Constantiam*, sancti Epiphaniij *presulis miraculis* & corpore *gloriosam*, adeuntes, sancti Iohannis Baptiste nativitatem ibi egerunt. Inde per Sarracenorum civitatem *Tharratas* dictam & castellum *Arahe* venerunt *Edissam Phenicie reliquiis Thome apostoli & epistola, quam Salvator Abagaro regi scripsit, magnificam: ubi nunc miri operis claret ecclesia, quam Helena regina construxit in honorem sancti Iohannis Baptiste, cuius caput, ab Hierosolymis illuc translatum, diu in eadem latuit urbe.*

VII. Iam vero sanctus Willibaldus, comitantibus se septem suis contribulibus, ipse fuit octavus. Sarraceni, videntes eos lingua dissonos, habitu ignotos, prodicionis gratia eos venisse dixerunt & presidi presentantes carceri mancipaverunt. Sed quia Deo nullus clauditur, erat ibi unus

negotiator, qui quotidie eis quelibet necessaria ministravit, interdum balneavit & ad ecclesiam perduxit. Illis in carcere detentis, quidam Hispanus habens in palatio regis fratrem, experto sanctorum Dei negotio, eos adiutorio fratris simul & naute, qui eos adduxerat, apud regem, Mirnum dictum, excusavit & eis abeundi permissionem impetravit.

VIII. Inde progressi venerunt *Damascum reliquiis* Damascus.
Ananie, qui conversum ibi divinitus Paulum baptizavit, insignem. *Fusa ergo oratione in illa ecclesia*, que nunc in loco conversionis sancti Pauli emicat, venerunt in Galileam, in vicum *Ναζαρεθ*, de quo & *Iesus dicitur Ναζα-* Nazareth.
renus, ubi *archangelus Gabriel*, sancte *Marie perpetue virgini* *apparens*, *ei de incarnando in eius ventre Dei filio* *predixit*, & *ubi Spiritu Sancto obumbrante impregnata inestimabiliter Dei filium concepit*. Ibi *digne sanctitatis* constat ecclesia, sepe per Christianos a Sarracenis eam deicere aggredientibus pretio redempta. Inde post visitatam primo miraculorum Domini nobilem *Chanam* Galilee, transito Chana.
monte Tabor, ubi nunc monachorum congregatio in honore Transfigurationis dominice est collecta, per urbem *Tiberiadis* in littore maris, ubi Dominus Petrum aquas Tiberiadis.
siccis calcare vestigiis fecit, sitam, ubi etiam Iordanis *mare Galilee* pertransit, venerunt *Magdala*, vicum *Lazari & so-* Magdala.
rorum eius. Inde per *oppositam in altero littore Capharnaum*, Capharnaum.
ubi Dominus filiam principis suscitavit & ubi Zebedeus, pater Iacobi & Iohannis, requiescit, & per *Bethsaidam*, Bethsaida.
ubi nunc ecclesia domum Petri & Andree demonstrat, tetigerunt *Corozaim*, ubi Dominus expulsis demonibus Corozaim.
gregem porcorum concessit.

IX. Hinc sanctorum amore locorum, itinere tortuoso venerunt ad ortus duorum fontium *in monte Phaneo* Phaneus mons.
quorum unus *Ior*, alter vocatur *Dan*, quorum unus ex una, alter ex altera parte urbis, que in Evangelio *Cesarea*

Paneas.

Philippi, a Phenicibus autem Paneada vel Phaniada dicitur, fluentes non longe ab ipsa urbe, fatigati lapsu fluentis & nomine iuncti, faciunt Iordanem dominico baptismo insignem. Visis ergo in eodem loco quibusdam armentis dorso longo, cruribus brevibus, proceris cornibus, que, sole diem incendente, se preter solum caput vicina palude solent mergere, venerunt ad predictam Cesaream, ubi Petrus celi claviger factus est. Intrantes ibi ecclesiam viderunt statuam Christi. Ad cuius sub divo posite pedem herba admirande virtutis olei oriebatur, de quo sic in ecclesiastica historia legitur. Mulierem, quam sanguinis profluvio laborantem curaverat, huius urbis fuisse civem constat. Pre foribus vero domus eiusdem mulieris basis quedam in loco editiori collocata monstratur, in qua mulieris ipsius, velut genibus provolute palmasque suppliciter tendentis, imago ere expressa videtur. Adstat alia statua, ere nihilominus fusa, vultu & habitu Domini veste fimbriata circumdati dextramque porrigentis prostrate mulieri. Ad pedem autem virilis statue herba quedam nove speciei e predicta basi nascendo surgit, & donec fimbriam vestimenti Iesu tangat, crescere non desinit. Quam cum summo vertice crescens herba contigerit, vires inde ad depellendos omnes morbos conquirat, ita ut quecumque illa fuerit infirmitas, hausto exiguo madefacti salutaris graminis, depellatur; nihil omnino virium gerens, si ante quam eree fimbrie summitatem crescendo contigerit decerpatur. Hanc Eusebius, temporum scriptor, ad sua usque tempora perdurasse & se suis perhibet oculis conspexisse. Hanc autem statuam Christi sceleratissimus Iulianus apostata, ut in Tripartita legitur historia, deposuit & suam loco illius locavit. Sed, Deo tantum scelus ad presens vindicante, eadem Iuliani statue fulminis ictu dividitur, capitis cum cervice pars una terre infigitur, altera in loco herens fulminis incendium testatur; statuam vero Salvatoris pagani confregerunt, Christiani autem colligentes in ecclesia locaverunt.

X. Digressi inde *Iordanis fluenta sequendo*, venerunt ad illum *Iordanis locum, ubi Dominus aquas diluvio olim pollutas suo baptisinate lavans mundavit*. Ibi *salubri liquore perfusi* venerunt *Galgala*, ubi filij Israel sublatos de *Iordane* XII lapides in testimonium transmigrationis sue posuerunt. Inde permeata *Iericho, ubi Iordanis in mare* *Mortuum nomen cum cursu amissurus insluit*, visitato etiam *Sancti Eustachij monasterio* in medietate *Iericho & Ierusalem* sito, *vix expectatam ingrediuntur Hierosolyman*. Cui tunc loco miraculorum vel alicuius operum Domini conscio vir Dei Willibaldus oscula non impressit? Quod ibi altare lacrimis & gemitibus non perfudit? Quanta ibi devotione iacuit ante dominicam crucem mundo crucifixus? Quam torrido lacrimarum fluvio perfudit lapidem, quem ab ostio monumenti removit angelus? Sex ibi hebdomadibus gravissimo irretitus languore cruciabatur, sancta tamen circuire loca, studio laborem fallente, non gravabatur. Quanto videndi Deum Deorum in *Sion desiderio ecclesiam montis Sion* in medio urbis sitam adiit, quam devote translaturum illuc eiusdem ecclesie archidiaconum & protomartyrem Stephanum imploravit?

XI. Egredi demum veniunt in *vallem Iosaphat*, ubi *sepulcrum sancte Marie* monstratur. Sed utrum apostoli eam, relicto hic corpore solutam, ibi sepelierint, an forte sepelire eam destinantibus, post effossum ibi sepulcrum, ipsa sit cum corpore assumpta, vel si sepulta ibi conditur, utrum inde sublata & alias transposita sit, an recepta vera immortalitate resurrexerit, melius dubitatur, quam aliquid inde apocryphum definiatur. Digressos inde recipit eos *mons Oliveti*, ingressos ecclesiam desuper patulam & in loco dominice ascensionis opera *Helene regine* constructam. Locum ergo hunc, in quo Dominus in ipsa ascensionis sue hora, stipantibus discipulis, steterat & unde, elevatis manibus, captivitatem nostram in celum captivam

duxerat, hodie etiam dominicorum vestigia pedum evidentissime demonstrant, & quasi sentiens se ex hac pedum impressione omni artificioso ornatu incomparabiliter pretiosorem, nec pavimento sterni nec tecto patitur operiri. Has pedum Domini notas sanctus Willibaldus cum sociis non cessans lacrimis fluentibus rigare, vere potuit dicere: Adorabimus in loco, ubi steterunt pedes eius. In eadem ecclesia duas perhibent stare columnas in geminorum memoriam angelorum, qui discipulis ascendentem Dominum aspicientibus dixerunt: *Viri Galilei, quid statis aspicientes in celum?* Inde etiam referunt, quicumque inter columnas & ecclesie parietem possit circumreperere, peccatorum veniam hunc meruisse.

XII. Inde venit *Bethlehem*, ubi bos cognovit possessorem suum & asinus presepe Domini sui. *Accedens ergo ibi ad puteum, quod prius mirabatur auditum, vidit in superficie aque ire a margine usque ad marginem figuram stelle, que magis nato Domino apparuit eosque decimo tertio dominice nativitatis die de Bethlehem perduxit.* Inde venerunt *Thecuam*, ubi, *Christi coequevis ab Herode trucidatis, Nathanael sub ficu a matre absconditus evasit, ideoque sic dictum est a Domino: Quia cum esses sub ficu, novi.* Inde per *lauram*, ubi sanctus Saba requiescit, *venere iuxta vicum Betzuro ad aquam, que eodem, in quo gignitur, sorbetur loco: in quo Ethiops ab ultimis terre finibus visitato Domini templo, per Philippum baptizatus, vicinum Israel preveniendo pellem suam mutavit, id est fide dealbatus peccati nigredinem deposuit.* Inde cum venirent *Gazam*, auditis apud *Sanctum Matthiam* missarum solemnibus, sanctus Willibaldus lumen oculorum amisit.

XIII. Inde per *castellum Afframiam*, ubi tres patriarche, Abraham, Isaac & Iacob, cum suis uxoribus requiescunt, revertitur *Ierusalem*, & ingressus ecclesiam, ubi sancta crux inventa est, constructam, per duos cecitatis sue menses

visum recepit. Inde, visitata apud *Diospolim ecclesia Sancti Georgij*, per *Ioppen*, oppidum Palestine maritimum, ubi Petrus viduam Dorcadem suscitavit, per littus *maris Adriatici*, adoratis apud *Tyrum & Sidonem Domini vestigiis*, transito *Libano monte*, peragrata *Tripoli* urbe maritima, visitata iterum *Damasco*, venit *Emmaus*, vicum Palestine, quem *Romani post destructionem Hierosolymorum ex eventu victricis Nicopolim* vocaverunt. Ubi postquam in domo *Cleophe*, in ecclesiam mutata, eum, qui ex fractione panis in ea cognitus est, adoravit viventis aque fontem desiderans, vidit & fontem, qui est in trivio, quo *Christus eodem quo resurrexit die cum discipulis duobus, Luca & Cleopha*, quasi ad alium declinaturus vicum ambulavit. Est enim ibi fons, ad quem *Christus, olim in terris conversatus, cum discipulis dicitur venisse pedesque in eo, emenso aliquo itinere, lavisse, & hinc eandem aquam diversorum efficacem medicaminum a Deo factam [esse]*, ut potata quibuslibet languoribus tam pecudum quam hominum salutis infundat presentiam.

XIV. Inde sanctus Willibaldus tertio *Hierosolymam* venit, ibique totam hiemem stetit. Nec minus, peragrata Syria, quarta vice *Hierosolymam* repetiit. Inde per *Sebastiam* sepulcro Iohannis Baptiste, quamvis tempore Iuliani apostate diruto, ac reliquiis prophetarum Abdie & Helisei puteoque, ubi Dominus potum a Samaritana petierat, claram, viso monte *Garizim*, in quo Samaritana patres Samaritanorum orationi indulgisse dixerat, ad caput *Libani montis* Tyro vicinum, contiguum monti, levos leonum impetus in via passi veniunt. Inde, apud *Tyrum* diu expectata navi, inchoato in natale sancti Andree navigio, per totam navigantes hiemem, vix proxima ante pascha septimana venerunt *Constantinopolim*, sanctorum apostolorum Andree, Timothei & Luce evangeliste & Iohannis Chrysolomi reliquiis celebrem. Ibi biennium moratus transfretavit interim *Niceam, Bithynie urbem*, ubi Constantinus

Diospolis.

Ioppe.

Tyrus.

Sidone.

Libanus mons.

Damasus, Tri-

polis, Emmaus.

Hierosolyma.

Sebastia.

Mons Garizim.

Tyrus.

Constantinopolis.

Nicaea.

Syracufae.

Capua.

Mons Casinus.

ad ventilandam Arij & Athanafij Alexandrini prefulis controverfiam centum decem & octo epifcopos collegit, ibique est ecclefia, in qua ad fynodum confederunt, tecto carens inftar illius, que fita est in monte Oliveri. Conftantinopolim regressus, remenfo maris tranfitu, per Sicilie urbes *Syracufas*, *Catanam*, deveniunt *Rhegium*, hinc *Neapolim*, inde *Capuam*.

XV. Demum, *autumno fe in hiemem contrahente*, depofuit fe fanctus Willibaldus in *monte Cafini* apud monafterium fancti Benedicti, fub abbate Petronace. Et hic decimus erat annus, ex quo exilium est adorfus, *octavus* vero, *ex quo Romam est egreffus*. Postquam ergo fanctus ille vir fe monachis predicti loci coniunxit, vite cenobialis religiofiffimeque converfationis normam in fe pleniffime monftravit. Igitur, amore omnium in eum provocato, in primo, postquam illuc venit, anno factus est cubicularius ecclefie, in fecundo monafterij decanus, postmodum octo annis in duobus positus ibi monafteriis portarius: quatuor annis apud monafterium in vertice montis fitum, quatuor rurfus apud monafterium inferius iuxta *annem Raphito* pofitum.

XVI. *Claruit & eodem tempore in Teutonicis partibus tam opere quam nomine Bonifacius, Moguntine ecclefie archiepifcopus, genere itidem Anglus & fancto Willibaldo cognatus, converfaque postmodum feroci Frefia, infignis Christi martyr futurus. Hic cum de plantando Christiane religionis nutrimento cogitaret & huic operi habiles ac necessarios undicunque anhelaret aggregare, audierat famam fancti Willibaldi apud castrum Casinum divine deditiffimi contemplationi. Veniens ergo Romam idem archiepifcopus, post alia cum prefule apoftolico de catholice ftatu ecclefie collata, subiunxit, quod fe ferventiffime excoquebat, commiffum fcilicet fibi Moguntine fedis archiepifcopatum terre & locorum ftatio amplum, gentilitatis autem ritu effe squalidum & multum,*

messam ibi multam, operarios autem paucos, & cum necessitas irrecuperabilis cogat pastorem commissorum sibi quorumlibet rationem reddere, subditorumque sanguis requiratur a preposito presule, unum pastorem tam numerofo ovili non posse sufficere; ideoque, si Deus annuat & si apostolica auctoritas permittat, se eundem episcopatum, statutis in eo duobus episcopis, decrevisse partiri, ut minor procuratio & gregem munire & pastorem valeat absolvere; esseque apud castrum Casinum monachum quemdam Willibaldum, qui, postpositis divino amori patria & parentibus, post fractam longo viarum & sancta permeandi loca labore etatem, Deo ibi mancipatus serviat, cui unum ex statuendis episcopatibus velit committere, si ipse dominus papa eum monasterio subtractum sibi curet transmittere. Prefuit tunc sedi apostolice Gregorius, eiusdem nominis tertius, papa vero nonagesimus primus. Hic, audito tam laudabili archipresulis Bonifacij desiderio proposito, eius intentionem probavit, sancti transmissionem Willibaldi promisit, & longis foris amplexibus pleno singultibus dimisit.

XVII. Nec longum postea sanctus Willibaldus, decennio iam apud Casinum montem impleto, Romam cum Roma. quodam confratre suo, genere Hispano. ex licentia abbas sui Petronacis adiit. Cuius audito adventu, beatus papa eum vocavit &, post multas inquisitiones & responsa, ei sancti petitionem Bonifacij innotuit. Id durum & propolite contrarium vite sanctus Willibaldus reputans, intulit se, qui propria dimisit, qui mundum pedibus subegit, non posse rursus mundanis irretiri, nec quiete, quam in valle lacrimarum sibi paravit, velle privari, nec esse providi & mente integri, ut, post horrenda naufragia portu occupato, se, titubantibus adhuc vestigiis, sevam pretendenti mortem credat pelago. Ad quem papa his vel huiusmodi utitur dictis: Dilectio Dei per dilectionem proximi probatur. Petro ergo, postquam se amatum ter audivit, gregis

sui curam & passionem commisit. Hinc instructi divinitus sancti patres multis ex monasteriali quiete, compluribus ex solitaria contemplatione raptis, episcopatus commiserunt. Predecessor & equivocus meus Gregorius, mente & habitu monachus, sedi apostolice preficitur. Moyses eremita, innumeris in eremo claris signis, de solitaria, quam duxerat, vita, impetrante apud Romanum imperatorem Manuvia regina, raptus, Sarracenorum genti episcopus preponitur, nec longum indutam agnina pelle ferocissimam gentem Christo lucratur. Quicumque igitur virtutibus pollens preesse renuit suamque quietem aliorum utilitati preposuerit, tot damnatorum penas dignus erit luere, quot peccantium mores ipse prelatus potuit corrigere. His vel similibus animus sancti Willibaldi flectitur &, pedibus pape advolutus, quodcumque imponatur onus devoto se subiturum humero proficitur. Multum ergo instructus & apostolica benedictione munitus dirigitur sanctus sancto, Willibaldus Bonifacio, quem sanctus archiepiscopus quasi angelum celo dimissum recipiens, gratioso affectu amplectitur, dignissime veneratur.

XVIII. *Notificata sibi dehinc vocationis sue causa, rogavit sanctum Willibaldum, ut dignetur ire & locum, cui prepositus preponendus sit, videre. Erat igitur eidem archiepiscopo in finibus Baiarie locus, Eihstet dictus, sibi a quodam pio & religioso, nomine Suigero, pro divine respectu remunerationis in usus divinos traditus. Hoc igitur loco adhuc sue parochie subiecto decrevit sanctus Bonifacius episcopatum facere eique sanctum Willibaldum preficere. Ivit, vidit, probavit, reversusque ad sanctum Bonifacium, eo comitante, denuo locum suum adiit & presbyteratus ibi gradum, archiepiscopo consecrante, perfecit. Nec mora, ecclesie fundamenta cepit ponere, claustrum & officinas cleri signare & quelibet divine necessaria servituti sagaciter disponere. Revoluto abhinc anno, archiepiscopum in Thuringia audiens, tolerabile hospitium habuit in via apud fratrem*

Eihstet.

Wunebaldum, octavo femis anno, postquam apud Romam discessere, non visum. Hinc ad archiepiscopum suum apud urbem *Salzburge* venit, ubi, *confluente anti-* Salzburgus. *stirum collegio, consentiente cleri plebisque suffragio,* episcopalem benedictionem & *Eihstarensis ecclesie cathedram suscepit,* quadragesimum primum etatis annum tunc agens. *Cura igitur episcopali suscepta, non habuit requiem, verbum Dei die ac nocte predicare, defides gentis illius animos & parum de futuro sollicitos ad spem celestium erigere, sepositis inanium rerum curis, eterna querere. Et ne parum fidei colonus proficeret, quod verbo plantabat, vita, doctrina consona rigabat. Nec longum, rudis squalentium cordium campus ita Evangelici ligonis exercitium audierat, ut ignaro fructus agro, extirpato errorum frutice, seges rubicunda & vinea Dei Sabaoth videretur surrexisse.*

XIX. *Postquam igitur episcopatum suum sane institutis vite per septem annos dignissime informavit, dissolvi & esse cum Christo cupiens, spiritum conditori reddidit, sepultus in ecclesia, cui presuit. Quanti nunc apud Deum sit meriti, testatur corona iustitie, quam miracula apud sepulcrum eius coruscantia testantur eum recepisse.*

XII

COMMEMORATORIUM

DE CASIS DEI VEL MONASTERIIS

[circa 808]

EDITOR USUS EST

Membrana in bibliotheca publica Basileensi asservata, fœc. IX sive X.

COMMEMORATORIUM

DE CASIS DEI VEL MONASTERIIS

* * *

BREVE commemoratorij de illis casis Dei vel monasteriis, que sunt in sancta civitate Ierusalem. Ierusalem.
salem vel in circuitu eius, & de episcopis & presbyteris, diaconis & monachis vel cuncto clero per illa loca sancta Dei servientibus seu monasteriis puellarum.

Primum in Sancto Sepulcro Domini presbyteri ix, diaconi xiv, subdiaconi vj, clerici canonici xxiiij, custodes, quos *fragelites* vocant, xiiij, monachi xlj, qui cum cereis antecedunt patriarcham xij, ministri patriarche xvij, prepositi ij, computarij ij, notarij ij, custodes, qui assidu[e] prevident sepulchrum Domini, presbyteri ij, in sancto Calvario j, ad calicem Domini ij, ad sanctam crucem & sudarium ij, diaconus j, syncellus, qui sub patriarcha omnia corrigit, j, cellerarij ij, thesaurarius j, qui fontes custodit j, portarij ix. Sunt in summa cl, exceptis hospitalibus iiij. S. Sepulchrum.

In Sancta Sion inter presbyteros & clericos xvij, exceptis Deo sacratis & inclusis ij. In Sancto Petro, ubi ipse gloriosus ploravit, inter presbyteros & clericos v. In Pretorio v. Sion. Pretorium.

- S. Maria nova. In *Sancta Maria nova*, quam Iustinianus imperator extruxit, xij, in *Sancto Thaleleo* j, in *Sancto Georgio* ij, in
- S. Maria in probatica. *Sancta Maria*, ubi nata fuit in *probatica*, v, incluse Deo sacrate xxv.
- Sepulcrum f. Stephani. In *Sancto Stephano*, ubi sepultus fuit, clerici ij, leprosi xv.
- Vallis Iosaphat. In *valle Iosaphat*, in villa, que dicitur *Gethsemane*, ubi Sepulcrum f. Marie. *sancta Maria sepulta* fuit, ubi sepulcrum eius est venerabile, inter presbyteros & clericos xij, monachi vj, Deo sacrate inter inclusas & ibidem servientes xv, in *Sancto Leontio* presbyter j, in *Sancto Iacobo* j, in *Sancto Quaranta* iij, in *Sancto Christophoro* j, in *Sancta Aquilina* j, in *Sancto Quiriaco* j, in *Sancto Stephano* iij, in *Sancto Domitio* j.
- In *Sancto Iohanne*, ubi natus fuit, ij, in *Sancto Theodoro* ij, in *Sancto Sergio* j, in *Sancto Cosma & Damiano*, ubi nati fuerunt, iij, & ubi medicabant, presbyter j.
- Oliveti ecclesie. In *sancto monte Oliveti ecclesie* iij: una ascensio Domini, inter presbyteros & cleri[cos] iij, alia, ubi docuit discipulos suos Christus, ubi sunt monachi iij, presbyter j, tertia in honore sancte Marie, clerici ij. Inclusi, qui sedent per cellulas, eorum, qui Greca lingua psallent, xi, Georgiani iv, Syriani vj, Armeni ij, Latini v, qui Sarracenicam lingua psallit j. Iuxta illam scalam, quando subis in montem sanctum, inclusi ij, unus Grecus, alter Syrus; ad summam scalam in *Gethsemane* inclusi iij, Grecus & Syrus & Georgianus. In *valle Iosaphat* inclusus j, monasteria puellarum xxvj.
- Gethsemane.
- Sepulcrum Domini. De imperio domini Caroli que ad *sepulcrum Domini* serviunt Deo sacrate xvij, inclusa de *Hispania* j. †
- Bethania. In monasterio *Sancti Petri & Sancti Pauli* in Bisantio iuxta montem Oliveti monachi xxxv, ad *Sanctum Lazarum in Bethania* presbyter j, ad *Sanctum Iohannem*, quod tenent Armeni, monachi vj.

Isti in Ierusalem sunt & in circuitu eius infra millium & supra.

Memoria de illis monasteriis, que sunt in extremis Ierusalem, in terra Promissionis.

In sancta *Bethlehem*, ubi Dominus noster Iesus Christus ^{Bethlehem.} nasci dignatus est de sancta virgine Maria, inter presbyteros & clericos & monachos xv, inclusi, qui in columnis sedent in exemplo sancti Simeonis, ij. In monasterio *Sancti Theodosij*, quod primum in illa eremo conf- ^{S. Theodosius.} [structum] est, monachi lxx; Basilus [epultus ibi]. Succenderunt Sarraceni latrones ipsum monasterium & interfecerunt [ibi multos monachos], & alij propter pa[ganos fugerunt]; ad terram [prostraverunt] ecclesias ij ad ipsum monasterium aspicientes. In *Sancto Saba* monachi cl. In ^{S. Saba.} pa[rvo monasterio], quod *sanctus Chariton* construxit, ^{S. Chariton.} & ubi ipse sanctus ab uno milliaro requiescit, abba no[mine], monachi [. . . . In sancto Euthymio mo- nachi xxx.

In monasterio Sancte Marie in *Coziba* abba [nomine] ^{Chozeba.} Letus, m[onachi In monasterio, ubi baptizabat] Iohannes, monachi x. Construxit id *sanctus Gerasimus*, ubi & ipse sanctus in corpo[re] requiescit; ibi & ecclesiam ipse construxit] & erexit in titulum. Ad Iordanem *monasterium sancti Iohannis & ecclesia* alia, u[bi] peregrini descendunt ^{S. Iohannis ecclesia.} ad fluvium], monachi xxxv. Monasterium *Sancti Ste-* ^{Mon. S. Ste-} *phani prope Iericho* construxit E [. . . . Monasterium *Sancti* ^{phani.} *Theodisti*] in monte *Pharan*. In istis duobus nescimus ^{Pharan.} quanti sint.

In *Galilea*, in civit[ate] sancta *Nazareth*, monachi] xij. ^{Nazareth.} Uno milliaro a Nazareth, ubi Christum Dominum Iudei precipitare vol[uerunt], constructum monasterium & *ecclesia* in] honore *sancte Marie*, monachi viij. In *Cana* ^{Cana.} *Galilee*, ubi Dominus de aqua vin[um] fecit, monachi
Supra *mu[re] Tiberiadis* monasterium, quod vocatur *Hepta-* ^{Heptapegon.}

- pegon*, ubi Dominus satiavit populi su[i] quinque panibus & duobus] pitibus quinque millia; ibi sunt monachi x. Item iuxta mare *ecclesia*, quam vocant *duodec[im thronorum]*, & ibi fuit Dominus cum discipulis suis; ibi est mensa, ubi cum illis fedit; ibi sunt presbyter j, clerici ij.
- Tiberias. In *Tiberia* civitate Theo[dorus episcopus, inter presbyteros] & monachos & canonicos xxx, ecclesie v, monasterium puellarum j. In monte sancto *Tabor* episcopus Theophan[es, ecclesie] iv: una in honore sancti Salvatoris, ubi locutus cum Moysi & Elia fuit, secunda sancti Moysi, tertia sancti Elie, quarta, monachi vero xvij.
- M. Tabor.
- Sebastia. In *Sebastia*, ubi corpus sancti Iohannis requiescit, *ecclesia* magna fuit. Modo est in terra diffusa; tantum ubi illud sepulcrum ipsius gloriosi Baptiste positum est, ex parte non cecidit & ecclesia, ubi ille carce[r] fu[it, &] ubi decollatus est: Basilius episcopus, inter presbyteros, monachos & clericos xxv. In *Sichem*, quam *Neapolim* vocant, *ecclesia* magna, ubi illa sancta mulier Samaritana requiescit, & alie ecclesie; episcopus & clerici & inclusus super columnam.
- Sichem.
- Mons Sina. In sancto monte *Sina ecclesie* iv: una, ubi Dominus locutus est cum Moysi in vertice montis, alia sancti Elie, tertia sancti [Elisei], quarta monasterium Sancte Marie; abba Elias, monachi xxx. Gradicula ad subeundum vel descendendum vij millia dcc.
- Vallis Iosaphat. Quando descendis de Ierusalem in *vallem Iosaphat*, ubi est sepulcrum sancte Marie, habes [gradi]cula cxcv, ad subire in montem Oliveti dxxxvij.
- Ecclesia S. Marie. Ipsa *ecclesia Sancte Marie*, quam ille terre motus [evertit] & in terram demersit, habet mensuram de ambobus lateribus in longo dexteris xxxix, in una fronte xxxv, per medium in adverso xxxij, in longo per medium l.
- Ecclesia in Bethlehem. *Ecclesia in Bethlehem* in longo dexteris xxxvij, in fronte superiore, . . . in illa cruce xxij, in alia fronte xvij, colum-

nas lxix. Illa *ecclesia de Sepulcro Domini* in gyro dexteris cvij, illa alcuba liv. A Sancto Sepulcro usque ad sanctum Calvarium dexteris xxvii, a sancto Calvario usque ubi sancta Crux inventa fuit, dexteris xix; inter Sanctum Sepulcrum & sanctum Calvarium & sanctum Constantinum, illorum tectum in integrum habet in longo dexteris xcvi, in adverso xxx. *Ecclesia Sancta Sion* in longo habet dex-

Ecclesia
S. Sepulcri.

Ecclesia S. Sion.

Dispensa patriarche inter presbyteros, diaconos, monachos, clericos & omnem congregationem eccle[sie per] annum solidos dcxxx, [servientibus] solidos dxi, in fabricaturam ecclesiarum solidos ccc, in ec[clesiis in civitate] solidos cxl, ad Sarrac[enos] solidos dlxxx, in ministris Sarracenor[um] solidos

Dispensa
patriarche.

XIII

ITINERARIUM

BERNARDI MONACHI FRANCI

[circa 870]

CODICES QUIBUS USUS EST EDITOR :

- F.* Codex mf. Britann. Mus. (Cotton. Faustina, B. 1), fæc. XII.
L. Cod. mf. Coll. Lincoln. Oxoniensis, n° 96, fæc. XIII.
V. Cod. mf. Bibliot. Cæsar. Vindobonensis, 2432, fæc. XIV.
M. Cod. mf. S. Remigii Remensis, hodie deperditus, quem exscripsit Ma-
billon (*AA. SS. ord. f. Bened.*, fæc. III, p. 2).

ITINERARIUM

BERNARDI MONACHI FRANCI

* * *

INCIPIT itinerarium trium monachorum, Bernardi scilicet & sociorum eius & de sanctis locis & de *Babylon*. ^a

Descriptio locorum, que vidit Bernardus sapiens quando ivit *Ierusalem* vel rediit, & de ipsa *Ierusalem* & de locis circa eam. ^b

I. Anno nongentesimo septuagesimo incarnationis ^c Domini nostri Iesu Christi, hec nobis comperta sunt. ^d In ^e nomine Domini, volentes videre loca sanctorum, que sunt *Ierosolimis*, cum ^f duobus memet ^g ego Bernardus sociavi fratribus in devotione caritatis, ex quibus erat unus ex monasterio Beati Vincentij Beneventani, nomine Theudemundus, alter Hispanus, nomine Stephanus. ^h Igitur adeuntes in *Urbe* pontificis ⁱ Nicholai presentiam, ^{Roma.} obtinuimus cum sua benedictione necnon & auxilio pergendi desideratam licentiam.

a. *Hec tantum in F.* — b. Descriptio ... eam habent tantum L., V. — c. F. ab incarnatione. — d. hec ... sunt d. in F. — e. omnia q. precedunt des. in M.

f. cum d. in F. — g. F. add. ipsum. — h. nomina sociorum des. in M., qui addit: Francia vero est natiuitatis mee locus. — i. F. pape.

Mons Garganus. II. Inde progressi venimus ad *montem Garganum*, in quo est ecclesia Sancti Michaelis sub uno lapide, super quem sunt quercus glandifere, quam videlicet archangelus ^a ipse dicitur dedicasse. Cuius introitus est ab aquilone, & ipsa sexaginta ^b homines potest recipere in se. Intrinsicus ^c ergo ad orientem ipsius angeli ^d habet imaginem; ad meridiem vero est altare, super quod ^e sacrificium offertur, ^f & preter ^g id nullum munus ibi ponitur. Est autem ante ipsum altare vas quoddam suspensum, in quo ^h mittuntur donaria, quod etiam iuxta se alia habet altaria. Cuius loci abbas vocabatur Benignatus, qui multis preerat fratribus.

Barrium. III. De monte autem Gargano abeuntes, per cl. miliaria venimus ad civitatem Sarracenorum, nomine *Barrem*, ⁱ que dudum dicioni subiacebat Beneventanorum. Que civitas, supra mare sita, duobus est a meridie latissimis ^j munita muris, ab aquilone vero mari prominet exposita. Hic itaque petentes principem civitatis illius, nomine Suldanum, impetravimus cum duabus epistolis omne navigandi negotium, quarum ^k textus epistolarum principi Alexandrie necnon & Babylonie noticiam vultus nostri vel itineris exponebat. Hi namque ^l principes sub imperio sunt Amarmomini, ^m qui imperat omnibus Sarra- cenis, habitans in Bagada ⁿ & Axinarri, ^o que sunt ultra Ierusalem.

Tarentum. IV. Exeuntes ^p de *Barre*, ambulavimus ad meridiem per xc miliaria usque ad portum *Tarentine civitatis*, ubi invenimus naves sex, in quibus erant ix milia captivorum

a. archangelus *d. in L., V., M.* — b. *M. quinquaginta.* — c. *L. intrinsicus.* — d. *L. anguli.* — e. *L. quem.* — f. *L., V., M. geritur.* — g. *L. propter.* — h. *V. quod.* — i. *L., V., M. ad civ. Bar-*

rem Sar. — j. *L. latiffi.* — k. *L. quare.* — l. *sic ego; codd. & M. hab. denique.* — m. *V. Amarmomim.* — n. *L., V. Badaga.* — o. *L., V. Axiar; M. Axiam.* — p. *M. add. autem.*

de Beneventanis christianis. In duabus nempe navibus, que primo exierunt Africam petentes, erant tria millia ^a captivi, alie due post ^b exeuntes, in Tripolim deduxerunt similiter iij.

V. In reliquis demum duabus introeuntes, in quibus quoque predictus erat numerus captivorum, delati sumus in portum *Alexandrie*, navigantes diebus xxx. Volentes ^{Alexandria.} vero progredi in littus, prohibiti sumus a principe nautarum, qui erat super sexaginta. Ut ^c autem nobis copia daretur exeundi, dedimus ei ^d sex aureos.

VI. Inde progressi adivimus principem *Alexandrie*, cui ostendimus epistolam, quam nobis dedit Suldanus, que nihil nobis profecit, licet omnia ^e illius epistole ^f fate- retur ^g se non ignorare. Quo urgente, dedit ei unusquis- que nostrum pro se tredecim denarios, & fecit nobis litteras ad principem Babilonie. Consuetudo preterea illorum hominum talis est, ut ^h quod ponderari potest, non aliter accipiatur nisi in pondere, & ⁱ sex apud nos solidi & sex denarij faciunt ^j apud illos tres solidos & tres denarios. Hec *Alexandria* mari adiacet, in qua predicans sanctus Marcus ^k evangelium gessit ^l pontificale officium. Extra cuius portam ^m orientalem est monasterium predicti ^{S. Marci sepul-} sancti, in quo sunt monachi apud ecclesiam, in qua prius ipse requievit. Venientes vero Venetij navigio ⁿ tulerunt furtim corpus a custodibus ^o eius & deportaverunt ad suam ^p insulam. Extra portam occidentalem est monaste- rium, quod dicitur ad Sanctos quadraginta, in quo simi- liter monachi degunt. Ab aquilone est portus illius civi- tatis; a meridie habet introitum *Gion* ^q sive *Nilus*, qui ^{Nilus.}

a. *V.* iij. — b. *L.*, *M.* primo. —
c. *L.* ubi. — d. ei *d.* in *L.*, *F.* —
e. *M.* omnes. — f. *M.* epistolas. —
g. *L.*, *V.*, *M.* dixerit. — h. *L.* si. —
i. *M.* unde accidit ut.

j. *M.* faciant. — k. *L.* Marchus.
— l. *L.* & gessit. — m. *V.* partem;
F. partem. — n. *L.* navigij. — o. *M.*
custode. — p. suam *d.* in *F.* —
q. *M.* Geon.

rigat Egyptum & currit per mediam civitatem, intrans in mare in predicto portu.

Babylonia.

VII. In quo ^a intrantes navigavimus ad meridiem diebus sex, & venimus ad civitatem *Babylonie* Egypti, ubi regnavit quondam ^b Pharaon rex, sub quo edificavit Ioseph vij ^c horrea adhuc manentia. Dum ^d exivimus autem in Babyloniam, custodes illius ^e civitatis deduxerunt nos ad principem, qui dicebatur Adelacham ^f Sarracenus, qui sciscitatus est a nobis omne negotium nostri itineris, & de quibus scripta haberemus ^g principibus. Qua de causa ostendimus ei litteras de parte predicti Suldani ^h & de ⁱ parte principis Alexandriae. Quod ^j nichil nobis profecit, sed ab ipso missi sumus in carcerem, donec post dies sex, inito consilio, cum Dei auxilio, tredecim ^k denarios unusquisque dedit pro se, sicuti & superius. Qui quoque fecit nobis litteras, quas quicumque viderunt in quacumque civitate aut ^l in quocumque loco, nichil deinceps a nobis exigere ausi sunt. Erat enim secundus in ^m imperio Amarmomini ⁿ predicti. Postquam vero inferius nominatas civitates ingressi ^o sumus, non prius permitti sumus exire, quam cartam aut ^p sigilli impressionem acciperemus, quod ^q uno vel duobus denariis impetrabamus. Est itaque in hac civitate patriarcha domnus Michael & super totam Egyptum disponens gratia Dei ordinem omnium episcoporum & monachorum & Christianorum. Isti autem Christiani talem habent legem apud paganos, ubi pro se ^r singule persone unoquoque anno solvant tributum predicto principi, ut ^s vivant secure & libere. Istud autem

a. *F.* quod. — b. quondam *d. in V., L., M.* — c. *M.* xvj. — d. *F.* cum. — e. *V., L., M.* ipsius. — f. *L.* Adelacam; *M.* Adelhacham. — g. *M.* habemus. — h. *M.* principis Alexandriae. — i. de *d. in L., V.* — j. *L.* quare. — k. trede-

cim *d. in F.* — l. *L.* autem. — m. in *d. in F., M.* — n. *L.* Amarmomeni; *F.* Marmoni. — o. *L.* egressi. — p. *L.* autem. — q. *L.* quare. — r. *M.* pro posse personae suae. — s. *V., L.* &.

tributum aut iij, aut ij, aut unum exigit aureum, vel a viliori persona xij denarios. Si tamen talis est ut non possit hos tredecim denarios solvere, sive sit incola, sive advena Christianus, mittitur in carcerem, donec aut ^a Dei pietate per angelum suum liberatur, aut ab aliis bonis Christianis redimitur.

VIII. His ita se habentibus, redivimus ^b retrorsum per ^c fluvium *Gyon* ^d tribus diebus, & devenimus ad civitatem ^e *Sitinuth*. ^f De *Sitinuth* progressi sumus ad *Maalla*, ^g de *Maalla* transfretavimus ad *Damiatem*, ^h que habet ab aquilone ⁱ mare, ex omnibus autem partibus flumen *Xilum*, excepta paucitate terre. Inde navigavimus ad ^j civitatem *Tannis*, ^k in qua sunt Christiani multum ^l religiosi, nimia hospitalitate ferventes. Hec autem civitas nihil habet terre, excepto ubi sunt ecclesie, & ibi monstratur ^m campus Thaneos, in quo iacent trium instar murorum corpora eorum qui exterminati ⁿ sunt tempore Moisi.

IX. De *Tanis* ^o venimus ad civitatem *Farameam*, ^p ubi ^q est ecclesia in honore ^r beate ^s Marie, in loco ad quem, angelo monente, fugit Ioseph cum puero & matre. In hac ^t civitate est multitudo camelorum, quos ab incolis regionis illius precio locant advene, ad deferenda sibi onera ^u propter desertum, quod habet iter dierum vj. Huius deserti introitus a predicta civitate incipit, & bene desertum dicitur, quoniam nec herbam, ^v nec alicuius seminis fructum affert, exceptis arboribus palmarum, sed

a. *L.* autem. — b. *L.* redivivus. — c. his ita . . . per *d.* in *M.* — d. *L.* Gion; *M.* Geon. — e. tribus . . . civit. *d.* in *M.* — f. *L., V.* Sitinulh; *M.* Sitimulh. — g. *F.* Amiamatem; *L., V.* Amiaten. — h. *M.* aquilonari. — i. mare . . . ad *d.* in *M.* — j. *V.* Thamnis, *L.* Tamnis. — k. *M.* aut etiam. — l. sic *M.*,

al. mittitur. — m. *V.* Thamneos. — n. *F., L., V.* nati. — o. *L.* Tanis, *V.* Thamnis. — p. loco de Tanis . . . Farameam habet *M.* in civitate Faramarea ibi. — q. in honore *d.* in *F.* — r. *V., M.* sancte. — s. *L., M.* illa. — t. *L., F.* honera. — u. *L.* habebam.

albescit^a ut^b campania tempore nivis. Sunt autem in medio^c itinere duo hospitia, unum quod vocatur *Albara*,^d alterum quod vocatur *Albachara*,^e in quibus negotia exercentur a Christianis & paganis emendi,^f que necessaria sunt^g iter agentibus. In eorum vero circuitu nichil, preter quod dictum est, gignit terra. Ab *Albachara* invenitur iam^h terra secunda usque ad civitatem *Gazam*, que fuit Samson civitas, nimisⁱ opulentissima omnium rerum.

Alariza. X. Deinde venimus *Alariza*.^j De *Alariza* adivimus *Ramulam*, iuxta quam est monasterium beati Georgij martyris, ubi ipse requiescit. De *Ramula* festinavimus ad *Emmaus* castellum. De *Emmaus* pervenimus^k ad sanctam civitatem *Ierusalem*, & recepti sumus in hospitale gloriosissimi imperatoris Karoli,^l in quo suscipiuntur omnes qui causa devotionis illum adeunt locum, lingua loquentes Romana. Cui^m adiacet ecclesia in honore sancte Marie, nobilissimam habens bibliothecam studio predicti imperatoris, cum duodecim mansionibus, agris, vineis & orto in *valle Iosaphat*. Ante ipsum hospitale est forum, proⁿ quo unusquisque ibi negotians in anno solvit duos aureos illi, qui illud providet.

Ecclesia S. Marie. XI. Intra^o hanc civitatem, exceptis aliis ecclesiis, quatuor eminent ecclesie, mutuis sibimet parietibus coherentes,^p una videlicet ad orientem, que habet montem *Calvarie* & locum, in quo reperta fuit crux Domini, & vocatur *basilica Constantini*, alia ad meridiem, tertia ad occidentem, in cuius medio est *sepulcrum Domini*, habens^q novem columnas in circuitu sui, inter quas con-

Mons Calvarie.
Basilica Constantini.
Sepulcrum Domini.

a. *M.* tabescit. — b. *L.* in. — c. *M.* habet autem medio. — d. *L.* Albata. — e. *F., M.* Albacara. — f. *Sic L., V.;* alias eiusmodi. — g. sunt *d. in F.* — h. *M.* in Albacara ibi est.

i. *M.* tum. — j. *M.* Alarixa. — k. *L.* venimus. — l. *M.* Ierusalem ibi habetur hospitale. — m. *L.* cuius. — n. *F.* in. — o. *M.* infra. — p. *L.* coherentes. — q. *L.* stabens.

sistunt parietes ex optimis lapidibus. Ex quibus novem columnis quatuor sunt ante faciem ipsius monumenti, que cum suis parietibus claudunt lapidem, coram sepulcro positum, quem angelus revolvit & super quem sedit^a post perpetratam^b Domini resurrectionem. De hoc sepulcro non est necesse plura scribere, cum dicat^c Beda in historia sua^d inde sufficientiam.^e Hoc tamen dicendum est,^f quod sabbato sancto, quod est vigilia Pasche, mane officium incipitur in hac ecclesia, & post peractum officium *Kyrie eleison*^g canitur, donec, veniente angelo, lumen in lampadibus accendatur, que pendent super^h predictum sepulcrum, de quo dat patriarcha episcopus & reliquo populo, utⁱ illuminet sibi unusquisque^j in suis locis. Hic^k autem patriarcha vocabatur Theodosius, qui ob meritum devotionis a Christianis est raptus de suo monasterio, quod distat ab Ierusalem xv millia, & ibi patriarcha constitutus super omnes Christianos, qui sunt in *Terra Repromissionis*. Inter^l predictas igitur iv ecclesias est paradus sine tecto, cuius parietes auro radiant; pavementum vero lapide struitur^m preciosissimo, habens in medio sui confinium iv catenarum, queⁿ veniunt a predictis quatuor ecclesiis. In quo dicitur medius esse mundus.

XII. Est^o preterea in ipsa civitate alia ecclesia ad meridiem, in *monte Syon*, que dicitur *Sancti Symeonis*, ubi^p Dominus lavit pedes discipulorum suorum, in qua pender spinea corona Domini,^q & in hac defuncta traditur esse sancta Maria. Iuxta quam versus orientem, est ecclesia in honore *sancti Stephani*, in quo loco lapidatus esse^r as-

Ignis facer.

Ecclesia Sion.

Ecclesia S. Stephani.

a. L. & superedit. — b. M. perpetrata. — c. L. dicit; M. dicatur. — d. M. hist. Anglorum. — e. M. add. que & nos possumus referre. — f. est d. in F., V., M. — g. L. kariel. — h. L. supra.

i. L. ubi. — j. unusquisque d. in M. — k. L. hi. — l. V. intra. — m. L., V., M. sternitur. — n. L. qui. — o. L. ea. — p. L., V., F. habent spinee corone D. vicarium. — q. esse d. in M.

seritur. ^a In directum autem ad orientem est ecclesia in honore *beati* ^b *Petri* in loco in quo Dominum negavit. Ecclesia S. Petri. Templum. Ad aquilonem est *templum Salomonis*, habens sinagoga. Synagoga. Ad meridiem sunt porte ferree, per quas angelus Domini eduxit Petrum de carcere, que postea ^c non sunt aperte.

XIII. Exeuntes autem ^d de *Ierusalem*, descendimus ^e in *vallē Iosaphath*, que abest a ^f civitate milliario, habens villam *Gethsemani* ^g cum loco nativitatis sancte Marie, in quo est in honore ipsius ecclesia permaxima. In ipsa quoque villa est ecclesia *Sancte Marie* rotunda, ubi est sepulcrum illius, quod, supra se tectum non habens, pluviam minime patitur. ^h In ipso etiam loco est ecclesia, in quo Dominus traditus est, habens quatuor mensas rotundas cene ipsius. In *valle* quoque *Iosaphat* est ecclesia in honore ⁱ *sancte Leontij*, in qua dicitur Dominus venturus ^j esse ad iudicium.

XIV. Inde perreximus ^k in *montem Oliveti*, in cuius declivio ostenditur locus orationis Domini ad patrem. In latere autem predicti montis ostenditur locus, in quo Pharisei deduxerunt ad Dominum mulierem in adulterio deprehensam, habens ^l ecclesiam in honore *sancti Iohannis*, in qua servatur scriptura in lapide marmoreo, quam Dominus scripsit in terra. ^m

XV. In cacumine autem sepius dicti montis, milliario uno a *valle Iosaphat*, est ⁿ locus ascensionis Domini ad patrem, ^o habens *ecclesiam* ^p rotundam sine tecto, ^q in cuius medio, hoc est in loco ascensionis Domini, habe-

a. F. creditur. — b. F. sancti. — c. L., V. post. — d. exeuntes autem d. in M. — e. descendimus d. in M. — f. a d. in L. — g. F. Gethsemani. — h. L. paritur. — i. in honore d. in F. — j. L. dominum ventu-

rum. — k. M. venerunt. — l. M. habetur ibi ecclesia. — m. V. terram. — n. est d. in F. — o. ad patrem d. in F. — p. F., M. habetur ibi eccl. — q. habens....tecto d. in F.

tur ^a altare sub divo patens, in quo celebrantur sollempnia missarum.

XVI. Inde ^b transivimus ^c ad *Bethaniam*, que est ad ^{Bethania.} meridiem, distans a *monte Oliveri* milliario uno, in descensu ipsius montis, in quo est *monasterium* cuius ecclesia sepulcrum monstrat Lazari. Iuxta quod est piscina ad ^{Sepulcrum Lazari.} aquilonem, in qua iussu Domini lavit se ipse Lazarus resuscitatus, ^d qui dicitur postea perstitisse ^e episcopus in *Epheso* xl annis. In descensu etiam de *monte* ^f *Oliveri* ad occidentalem plagam ostenditur marmor, de quo ascendit ^g Dominus super pullum asine. Inter hec ad meridiem, in *valle Iosaphat*, est natatoria *Siloe*. ^h

XVII. Ceterum dum exivimus ab *Ierusalem*, transeuntes ad *Bethleem*, a loco nativitatis Domini, qui fuit vj milliario, ⁱ ostensus est nobis ^j campus, in quo laborabat Abacuc, quando angelus Domini iussit ei ^k prandium ferre Danieli in *Babilonem*, que est ad meridiem, ubi regnavit Nabuchodonosor, ^m quam nunc ⁿ serpentes & bestie inhabitant. *Bethleem* ^o ergo habet ecclesiam valde magnam in honore *sancta Marie*, in cuius medio est crypta ^p sub uno lapide. Cuius introitus est ad meridiem, ^q exitus vero ad orientem. In quo ostenditur *presepium Domini* ad occidentem ipsius cripte; ^r locus autem in quo Dominus vagiit, est ad orientem, habens ^s altare ubi celebratur missa. Iuxta hanc ecclesiam est ad meridiem ecclesia beatorum martyrum *Innocentium*. Milliario denique uno a *Bethleem* est monasterium *sanctorum Pastorum*, quibus angelus in nativitate Domini apparuit.

a. habetur *d. in F.* — b. *L. in.* — c. *M. perrexerunt a B.* — d. *L. resuscitatur.* — e. *L., M. exstitisse.* — f. *L. etiam montis.* — g. *M. descendit.* — h. *F. Syloe.* — i. *M. inde transferunt in Bethleem, ubi Dominus fuit natus, habens vj mi-*

lia. — j. nobis *d. in F.; M. illis.* — k. *F. laboravit.* — l. *F. eum.* — m. *F., L. Nabugodonosor.* — n. *L. nec.* — o. *F. Belleem.* — p. *M. scriptura.* — q. *L., V. a meridie.* — r. *M. scripture.* — s. *M. habet,*

XVIII. Ad postremum triginta milliariis ab *Ierusalem* est *Iordanis* ad orientem, super quem est monasterium *Sancti Iohannis Baptiste*.^a In quibus quoque locis multa consistunt monasteria.

Monasterium S. Iohannis-B.

Ecclesia S. Mamille.

XIX. Est inter hec ad occidentalem partem^b *Ierofolyme*^c civitatis milliario uno ecclesia *Sancte Mamille*, in qua sunt multa corpora martyrum, qui a Sarracenis interfecti,^d ab ipsa sunt ibi diligenter conditi.

Mons Aureus.

XX. Revertentes igitur ab *Ierusalem* civitate sancta, venimus in mare. Inrantes autem in mare, navigavimus^e lx dies cum angustia magna valde, non habentes ventum serenum. Tandem exeuntes de mari, venimus^f ad montem *Aureum*, ubi est cripta habens vij altaria, habens etiam supra se silvam magnam. In quam criptam nemo potest pre obscuritate^g intrare, nisi cum accensis luminibus. Ibidem erat^h abbas dominus *Valentinus*.

Roma.

Ecclesia S. Iohannis.

XXI. A *monte Aureo* venientes pervenimus *Romam*,ⁱ intra quam urbem ad orientalem partem, in loco qui dicitur *Lateranis*, est ecclesia in honore sancti Iohannis Baptiste^j bene composita, ubi est propria sedes apostolicorum.^k Ibidem etiam unaquaque nocte deferuntur ad apostolicum claves de univ[er]sa civitate.^l Ad occidentalem autem partem est *ecclesia beati Petri* principis apostolorum, ubi ipse corpore^m requiescit, cui in magnitudineⁿ non est similis ecclesia in univ[er]sa terra: que continet etiam ornamenta diversa. In qua etiam predicta urbe innumerabilia corpora sanctorum requiescunt.

Ecclesia S. Petri.

S. Michael in periculo maris.

XXII. In hac enim^o urbe separati sumus ab invicem:

a. Baptiste *d. in F.* — b. *M. plagam.* — c. *V. Ierofolime; L. Ierofolimita.* — d. *L. add. sunt.* — e. *L., V. add. eximari.* — f. *M. De Hierusalem intraverunt in mare & venerunt.* — g. *L. pot. obscuri-*

tatem; M. add. tenebrarum. — h. *M. fuit.* — i. *M. de M. A. pervenerunt ad R.* — j. *Baptiste d. in L., V.* — k. *M. apostolorum.* — l. *ibidem . . . civitate d. in M.* — m. *corpore d. in F., M.* — n. *F. magnitudinem.* — o. *F. etenim,*

ego vero ^a postea veni ^b ad *Sanctum Michaellem ad duas Tumbas*, qui locus est situs in monte, qui porrigitur in mare per duas leucas. ^c In summitate cuius ^d montis est ecclesia in honore sancti Michaelis, & in circuitu illius montis redundat ^e mare cotidie duabus vicibus, id est mane & vespere, & non possunt homines adire montem, donec mare recefferit. ^f In festivitate autem sancti Michaelis coniungitur mare in redundando in circuitu illius montis, sed stat ad ^g instar murorum a dextris & a sinistris. Et in ipsa die solemni possunt omnes quicumque ad orationem venerint, omnibus horis adire montem, quod tamen aliis non possunt diebus. ^h Ibi ⁱ est abbas Phinimontius ^j Brito.

XXIII. Tandem ego dico ^k vobis, quomodo tenent Christiani legem Dei sive in *Ierusalem*, sive in *Egypto*. Christiani autem ^l & pagani talem ^m pacem inter se positam habent ibi, ut ⁿ si iter agerem & in itinere ipso mortuus fuerit meus camelus aut ^o asinus, qui meam gereret paupertatem, & ibi relinquerem omnia mea sine custode & ierim ad civitatem propter ^p alium, ego cum rediero, omnia mea illesa inveniam; talis pax est ibi. At si in civitate aut in ponto aut in itinere aliquo invenerint hominem ^q ambulans per noctem vel etiam per diem, non habentem cartulam aliquam aut sigillum ^r alicuius regis vel principis terre illius, illico iubetur recludi ^s in carcerem, quoad usque veniat dies, ^t quo possit reddere rationem utrum sit explorator, aut tale aliquid.

XXIV. *Beneventani* principem suum Sichardum per Beneventum.

a. *L.* enim. — b. *loco* in hac. . . veni *habet M.* inde venerunt. — c. *V.* leugas. — d. *M. d.* cuius. — e. *L.* redundatur. — f. *M.* discesserit. — g. ad *d. in M.* — h. *Cætera omnia desunt in M.* — i. *F.* ubi. —

j. *L.* Phinimontius. — k. dico *d. in L., V.* — l. autem *d. in L., V.* — m. talem *d. in L., V.* — n. *L.* ubi. — o. *L.* autem. — p. *L.* prope. — q. *L. add.* aliquem. — r. *F.* signum. — s. *F.* recudi. — t. *F.* tempus.

superbiam interfecerunt, & legem Christianorum multum destruxerunt. Deinde rixas & contentiones inter se habuerunt, donec Ludovicus, ^a Lotharij & Karoli frater, ipsis eum Beneventanis invitantibus, super eos imperium accepit. In *Romania* vero multa mala fiunt, & sunt ibi homines mali fures & latrones, & ideo non possunt homines, ad Sanctum Petrum ire volentes, per eam transire, nisi sint plurimi & armati. In *Longobardia*, Ludovico ^b memorato regnante, bona fatis pax est. *Britones* quoque pacem habent inter se. Legem etiam habent, qualem vobis dico, ^c ut ^d si alius alij iniuriam fecerit, statim veniat ^e tertius, quicumque sit, qui hoc viderit, & vindicet ^f eum quasi ^g eius fuisset proximus. Et si comprobatum ^h aliquem invenerint de furto ultra iv denarios, eum interficiunt aut ⁱ in patibulo ^j suspendunt.

Gethsemani. XXV. Denique in *valle Gethsemani*, ^k vidimus eiusdem subtilitatis marmoreos lapides quadratos, ut ^l in eis veluti in speculo omnia quecumque voluerit homo conspiciari possit. ^m

a. *L.* Hludowicus. — b. *L.* Hludovico. — c. *L.* dicunt. — d. *L.* ubi. — e. *L.* venit. — f. *L.* vindicat. — g. *L.* quia. — h. *L.* probatum. — i. *L.* autem.

j. *V.* patulo. — k. *V.* Gethsemani. — l. *L.* ubi. — m. *Hæc ultima verba forte in capitulo XIII (v. sup. p. 316) collocanda fuissent.*

XIV

DESCRIPTIO

PARROCHIAE IERUSALEM

[circa 460]

CODICES QUIBUS USUS EST EDITOR:

- A.* Romæ, Reginae Sueciæ Bibl., 196, membr., fæc. XII.
- B.* Bruxell., Bibl. reg., 7579, ch., fæc. XVII.
- C.* Ibid. Ibid. 9827, pargam., fæc. XII.
- D.* Parisiis, Bibliot. nat., lat. 5129, membr., fæc. XII.
- R.* Biblioth. Remensis, 821, f. 63 v°, membr., fæc. XII.

DESCRIPTIO

PARROCHIAE IERUSALEM

* * *

INCIPIT descriptio parrochie Iherusalem. ^a
Descriptio parrochie sancte Dei civitatis
Iherosolime, ^b reperte ^c in sanctis canoni-
bus, designate quidem a sanctis patribus per
inspirationem sancti Spiritus ab initio sui ^d
patriarchatus. ^e

Sunt quidem ^f ei quatuor metropolitae episcopi, ^g quo-
rum primus Cesariensis, Scitopolitanus ^h secundus, Pe-
treius tertius, Bostrensis quartus.

1. CESARIENSIS vero habet :

Doram. ⁱ

Antipatron. ^j

Diospolim.

Iamnam.

Nichopolim.

Denhu. ^k

Sozusan. ^l

a. *Hic titulus tantum habetur in A.*
— b. *Iherusalem d. in R.* — c. *re-
perte d. in R.* — d. *sui d. in R.* —
e. *Hunc titulum omit. B., C., D., qui
tantum hoc habent: Descriptio ec-
clesie sancte civitatis Ierusalem.* —

f. *quidem d. in B., C., D.* — g. *epif-
copi d. in A., R.* — h. *R. Scitopo-
linus.* — i. *R. Boram.* — j. *A. An-
tipatram.* — k. *A. Denu; R. Deny.*
— l. *A. Sozusan.*

Ioppen. ^a
 Afchalonem.
 Gazam.
 Raphiam. ^b
 Anthidonam. ^c
 Diocletianopolim. ^d
 Neapolim. ^e
 Sebaften. ^f
 Apathus. ^g
 Iericho. ^h
 Liviam.
 Gazaram.
 Azorum Paralie. ⁱ
 Azorum que ^j dicitur Ippinos. ^k
 Eucomazon. ^l
 Euthiliu. ^m
 Trichomias. ⁿ
 Toxum. ^o
 Saltum Constantini. ^p
 Saltum Ieratico, ^q que ^r dicitur Barfamon. ^s

II. SCITOPOLITANUS ^t habet : ^u

Pellem.
 Capitoliā. ^v

a. *A.* Ioppem. — b. *A.* Raphati quoque dicitur Barfamon. — c. *A.* Atydonam; *R.* Anthychonam — d. *A.*, *B.*, *C.*, *D.* Dyodicianopolim; *R.* Dyodycynopolim. *Hanc villam sub Scitopoli collocat A.* — e *Hanc etiam in Scitopolitana provincia habet A.* — f. *R.* Sebaftem; *hanc ut supra A.* — g. *R.* Apatus; *ut supra A.* — h. *Iherico A. qui hanc villam in Scitopolitana.* — i. *B.*, *C.* Paralye.

— j. *B.* quod. — k. *A.*, *C.*, *D.* Ypinos; *B.* Yponos. — l. *B.*, *C.* *D.* Euchamaton; *A.* Euchoniazon. — m. *A.* Ethilui; *R.* Ethyliu. — n. *B.* Gricomias; *D.* Thricomias; *R.* Trycomiam. — o. *A.* Tozum. — p. *A.* Constantij; *R.* Constanti. — q. *A.* Iherati. — r. *R.* quidem. — s. *B.*, *C.*, *D.* Barfamon. — t. *A.* Scitopolis. — u. *R.* vero habet. — v. *B.*, *C.*, *D.*, *R.* Capitholiam.

Gazarim. ^a
 Avillam.
 Maximianopolim. ^b
 Diocefaream. ^c
 Tyberiadem. ^d
 Ganem. ^e
 Helenopolim. ^f
 Yppum.
 Tetracomiam. ^g
 Clima Gablanim. ^h
 Naim. ⁱ
 Nazareth.

III. PETREIUS habet: ^j

Augustopolim.
 Arindilem. ^k
 Cahmidam. ^l
 Arapolim. ^m
 Mampsim. ⁿ
 Elufam.
 Zoaram. ^o
 Virosamum.
 Ellas. ^p
 Pentachomiam. ^q
 Mamopforam. ^r
 Mitrocomiam. ^s

a. B., C., D. Gezarim. — b. R. Maximianeopolym. — c. B., C., D., R. Dyocefaream. — d. R. Tyberiadym; B., C., D. Tyberiadim. — e. A. Panem; D. Ghanem. — f. A. Elenopolim; C., D. R. Glenopolim. — g. *Sic editor*; A., B., C., R. Tetrachoniam; D. Thetrachoniam. — h. B., C., D. Glimagablanim; R. Climagabalinim. — i. A. Nain;

B., C., R. Naym. — j. A., R. Metropolis Petree (R. Petre) habet. — k. A., C., D., R. Arnidilem. — l. B., C., D., Cathmida. — m. B., C., D. Arapolem. — n. R. Mampsym. — o. B., C., D., R. Zooram. — p. C. Evas. — q. A. Pentachoniam; R. Phentaconiam. — r. D. *in A.* — s. D. *in A.*

Salton Ieratico.^a

IV. BOSTRENUS habet: ^b

Adraſon.

Diam.^c

Medevam.^d

Geraſam.^e

Philadelphiam.^f

Eſuum.

Ierapolim.^g

Fenuthon.

Philippopolim.^h

Conſtantiam.

Dyonifiam.

Tricomidiam.ⁱ

Canotham.

Bethaniam.^j

Exacomiam.^k

Eniacomiam.^l

Comi Goniam.^m

Comi Cherum.ⁿ

Comi Stranem.^o

Comi Machaveron.^p

Comi Choreathan.^q

Comi Blibanum.^r

a. *A.* Salto Iheratico; *B., C., D.* Ieratico; *R.* Saltum Iheratico. — b. *A.* Boſtrm.; *R.* Boſtron. — c. *A., B., C., D.* Dyam. — d. *A.* Metlenam. — e. *A., R.* Geraſam. — f. *A.* Sic editor; *A.* Pyladelfiam; *B., C.* Phyladelfiam; *D.* Filadelphiam; *R.* Filadelphyam. — g. *R.* Ierapolym. — h. *A.* Philippopolim; *B., C., D.* Phylipolim; *R.* Phylippopolym. — i. *A.* Drychomi-

cham; *B.* Trimidam; *R.* Trichomidam. — j. *R.* Bathanym. — k. *A.* Exachomiam. — l. *R.* Ennochomiam; *d. in B., C., D.* — m. *A.* Comigomiam. — n. *A.* Comigerum. — o. *A.* Comiftranem; *R.* Comiftranem. — p. *A.* Comimacaeuron; *R.* Chomimachaueron. — q. *A.* Comichoreathan. — r. *A.* Comibliblanum; *R.* Comibliblanum.

Comi Capron. ^a
 Comi Pyrgoarethon. ^b
 Comi Sethinin. ^c
 Comi Arichon. ^d
 Neothim. ^e
 Comi Ariathan. ^f
 Comi Trachonon. ^g
 Comi Babdamon. ^h

Hec est parrochia sancte Dei civitatis Ierusalem. ⁱ

a. *R.* Chomicapron. — b. *B.*,
C., *D.* Comipirgo; *R.* Chomipyrgo;
A., *R.* Areton; *B.* Reathon. —
 c. *R.* Chomifethynin; *d. in A.* —
 d. *R.* Chomiarycon; *d. in A.* —
 e. *A.* Neotym; *R.* Neothym. —
 f. *A.* Comiariatim; *R.* Chomia-
 ryathan. — g. *A.* Comitraconon;
R. Chomitrachonon. — h. *A.* Co-
 mibeddamon; *D.* Chomibabdamon;
R. Chomibeddamon. — i. Explicit
 descriptio parrochye *addit R.*

XV

NOTITIA

ANTIOCHIAE AC IEROSOLYMAE

PATRIARCHATUUM

[Sæc. VI.]

CODICES QUIBUS USUS EST EDITOR :

- A.* Parif., Biblioth. nat., lat. 17801 (ol. Navarre 21), fœc. XII exeunt.
- B.* Romæ, Bibl. Regin. Sueciæ, 690 (ol. Petavianus), fœc. XIII.
- C.* —, Vatican. 2002, fœc. XIII vel XIV.
- D.* Cambridge, Bibl. Coll. Corporis Christi (Lat. n. 95), fœc. XIV.
- E.* Codex collegij S. Hieronymi Dolenfis, hodie deperditus, quem exscripsit Phil. Poyffenot, ad suam Guillelmi Tyrij editionem (Bafilæ, Oporinus, 1549) contexendam.

NOTITIA

ANTIOCHIÆ & IEROSOLYMÆ

PATRIARCHATUUM

* * *

HEC est ordinatio sub apostolica sede Antiochie catholicorum metropolitanorum, archiepiscoporum, episcoporum.

Catholicus Irinopolis, ^a que est Baldac; ^b Catholicus Ani, qui est Persidis. ^c

Sedes prima: TYRUS. Sub hac sede sunt episcopatus xiiij. ^d

Porphyreon. ^e

Archis. ^f

Ptolemis. ^g

Sydon.

Sarepta.

Biblum. ^h

Botrion.

Orthosia. ⁱ

Arados.

Anrarados.

a. A., B., C. Yrinopolis. — b. B. Baldrach. — c. *Quæ præcedunt d. in E.* — d. E. xiiij. — e. A., B. Por-

phyreon. — f. A. Archius. — g. B. Phtolomais; A., C., D. Ptolemis. — h. E. Byblion. — i. B. Ortofia.

Pancas.
 Aracli. ^a
 Tripolis

Sedes secunda: TARSUS. ^b Sub hac sede sunt episcopatus v.
 Sebastii. ^c
 Mallos.
 Thina. ^d
 Coricos. ^e
 Poderados. ^f

Sedes tertia: EDESSA. ^g Sub hac sede sunt episcopatus x. ^h
 Virthi. ⁱ
 Constantia.
 Carron. ^j
 Marcopolis.
 Vatnon. ^k
 Cedmaron. ^l
 Ymeria. ^m
 Querquensia.
 Tapfaron. ⁿ
 Callinicos. ^o

Sedes quarta: APAMIA. ^p Sub hac ^q sede sunt episcopatus vij.
 Epiphania. ^r
 Seleucovila. ^s
 Lariffa. ^t

a. E. Maraclea Araclia. — b. A., E. Tharfus. — c. E. Sebastia. — d. A., B., C. Thiva. — e. E. Choricos. — f. D. Poderades. — g. E. Ediffa. — h. A. xj. — i. *Codd. omnes ac E.* Virchi. — j. E. Capron. — k. B., C., E. Varnon. — l. B. Cedinaron; D. Gedmaron. — m. Himeria *corr.* E. — n. D. Capfaron. — o. C. Callynicos; E. Celimeos. — p. D. Aparma. — q. E. qua. — r. A., C. Epyphania. — s. E. Seleuconvila. — t. A., C. Lariffa.

Valanea. ^a
 Mariani. ^b
 Raphania. ^c
 Arethufa.

Sedes quinta : HIERAPOLIS. ^d *Sub hac e sede sunt episcopatus viij.*

Zeuma.
 Surron.
 Varvalis. ^f
 Neocesarea. ^g
 Perri.
 Orimon. ^h
 Dolichi. ⁱ
 Europi.

Sedes sexta : BOSTRA. ^j *Sub hac k sede sunt episcopatus xix.*

Gerafon. ^l
 Philadelphia. ^m
 Adra[if]on.
 Midavon. ⁿ
 Auftanidon. ^o
 Delmundon. ^p
 Zoroima. ^q
 Herri. ^r
 Yeevi. ^s
 Eutinij. ^t

a. C. Valanea. — b. D. Mariani; E. Mariana. — c. E. Ruphania. — d. A. Ierapolis; C. Gerapolis. — e. E. qua. — f. B., D., E. Varnalis; A. Varuat. — g. E. Neocesaria. — h. C. Orymon; E. Ormion. — i. C. Dolychi. — j. B. Boftrum. — k. E. qua. — l. A., B. Gerafon; E. Ceraf-

fon. — m. B. Phyladelphia; C. Phyladelfia. — n. C. Mydanon. — o. B. Auftanolon; C. Auftandon; E. Auftamidon. — p. E. Belmindon. — q. A., D. Zozoyma; C., E. Zoroyma. — r. E. Herry. — s. D. Seem; E. Iceny. — t. D. Eucuni; E. Eutimij.

Constantia. ^a
 Paramboli.
 Dionysia. ^b
 Conathon. ^c
 Maximopolis.
 Philippolis. ^d
 Cryfopolis. ^e
 Neilon. ^f
 Lorea.

Sedes septima: ANAVARZA. Sub hac ^g sede sunt episcopatus ix.

Epiphania. ^h
 Alexandros. ⁱ
 Irinopolis. ^j
 Cambrifopolis. ^k
 Flvias.
 Roffos. ^l
 Castavali. ^m
 Eguas. ⁿ
 Sifia. ^o

Sedes octava: SELEUCIA. Sub hac sede sunt episcopatus xxiv.

Claudiopolis. ^p
 Diocesarea.
 Oropi.
 Dalifandos. ^q

a. B. Constantia; C. Costantia. — i. E. Alexandris. — j. B., C. Yrinopolis; E. Hirenopolis. — k. B. — b. A., B. Dionysia. — c. A. Coriaathon; C. Conaathon; D. Conaathon; E. Conohaton. — d. B. Phylipolis; C. Phylippolis. — e. A., C., D. Crifopolis; E. Chrisopolis. — f. B., C. Neylon; E. Heylon. — g. E. qua. — h. A., C. Epyphania. — l. A., D. Roffas. — m. D. Castravalet; E. Castanali. — n. D. Egnas. — o. B., D. Syfia; C. Syfya. — p. A. Clamdiopolis; D. Olamdiopolis. — q. A. Dalifanidos; E. Dalyfanidos.

Sevila. ^a
 Kelenderis. ^b
 Anemori. ^c
 Titopolis. ^d
 Lamos. ^e
 Antiochia parva.
 Nephelia. ^f
 Kiftra. ^g
 Selenunta. ^h
 Yotapi. ⁱ
 Philadelphia ^j parva.
 Irinopolis. ^k
 Germanicopolis. ^l
 Mofbda. ^m
 Dometiopolis. ⁿ
 Sbidi. ^o
 Zinonopolis. ^p
 Adrafon. ^q
 Miloi. ^r
 Neapolis.

Sedes nona: DAMASCUS. Sub hac sede sunt episcopatus x.

Abli. ^s
 Palmyron. ^t
 Laodicia.
 Euria. ^u

a. *E.* Seriuila. — b. *E.* Celenderis. — c. *A.* Auemori; *E.* Anemory. — d. *B., C.* Tytopolis. — e. *E.* Lamofy. — f. *A.* Nefelia; *C.* Nefelya. — g. *Sic ed.; codd. omnes* Rittra. — h. *D.* Selenunca; *E.* Selenuntis. — i. *D.* Yocapi; *E.* Yocopi. j. *B., C.* Phyladelphia; *A.* Philadelphia. — k. *B., C.* Yrinopolis; *D.*

Yrmopolis; E. Hermopolis. — l. *D.* Sermanicopolis. — m. *A.* Mofbea; *B., C.* Mofbda; *E.* Mofoda. — n. *B.* Demeciopolis; *E.* Demenopolis. — o. *E.* Sbydi. — p. *E.* Synopoli. — q. *C.* Andraffon. — r. *B.* Minu; *C.* Miloy; *D.* Mynu; *E.* Myim. — s. *E.* Ably. — t. *Sic ed.; codd. habent* Palmipon. — u. *C.* Puria.

Renocora. ^a
 Yabruda. ^b
 Danabi.
 Karatea. ^c
 Hardani. ^d
 Surraquini.

Sedes decima: AMIDA. Sub hac fede sunt episcopus vij.

Ynilon. ^e
 Valentini. ^f
 Arlamofata. ^g
 Sophim. ^h
 Kitaris. ⁱ
 Ripha. ^j
 Zeuma.

Sedes undecima: SERGIOPOLIS. Sub hac fede sunt episcopus iv.

Bizonovias. ^k
 Marcopolis.
 Venethali. ^l
 Ermenia.

Sedes duodecima: THEODOSIOPOLIS. Sub hac^m fede sunt episcopus vij.

Ortros. ⁿ
 Maznuni. ^o
 Maurocastron.

a. D. Conochora; A., B., C. Kono-
 kola. — b. E. Hiabanda. — c. C.
 Karathea; E. Carathea. — d. E.
 Hardam. — e. C. Ynylon; E. Hyni-
 lon. — f. E. Valentium. — g. D.
 Arlamofata. — h. E. Sophym. —

i. D. Kicaris; E. Caytaris. — j. E.
 Ryphi. — k. C. Bzonavias; D. Bi-
 zonamas; E. Bizanonias. — l. B.,
 C., E. Venethal; D. Venechalis.
 — m. E. qua. — n. E. Oricos. —
 o. D. Mazimin; E. Maznimi.

Agia Maria. ^a
 Axieri.
 Taroza. ^b
 Politimos. ^c

Sedes tertia decima: EMISSA. Sub hac sede sunt episcopatus iv.

Arqui.
 Ariston. ^d
 Herigen. ^e
 Orogifon.

METROPOLITANI *per se subsistentes* ^f viij.

Beritus. ^g
 Heliopolis. ^h
 Laodicia.
 Samofata.
 Kyros. ⁱ
 Pompeiopolis. ^j
 Mopsuestia. ^k
 Adana. ^l

ARCHIEPISCOPI *xij.*

Verea.
 Kalquis. ^m
 Gabula.
 Seleucia. ⁿ
 Piperia. ^o

a. B., C., E. Agya; D. Marca.
 — b. D. Carofa; E. Tarofia. —
 c. E. Palitinos. — d. B. Otiffon;
 C. Orifon. — e. A. Herigeni; D.
 Herygem; E. Herygen. — f. A.
 subfidentes; D., E. fufidentes.
 — g. E. Piericus. — h. A. Elio-

polis; B. Elyopolis; C. Helyopolis.
 — i. B. Kirof; E. Cyros. — j. A.
 Penipeipolis; B. Peneipeipolis; C.
 Panypeypolis. — k. E. Mopsphetia.
 — l. B. Adaua; E. Adama. —
 m. E. Calquis. — n. B. Seleucia.
 — o. C. Pyperia.

Anafarphon.
 Paltos.
 Germanicia.
 Salamias.
 Varcoffos.^a
 Faffos.^b
 Anavagathon.^c

[*Iuxta traditiones veterum & etiam quedam scripta, que auctoritatem habent non modicam apud Palestinos & maxime Grecos, Ierosolimitana ecclesia usque ad tempora domini ^d Iustiniani, sancte recordationis augusti, episcopum habuit nulla vel modica dignitatis prerogativa gaudentem. Tempore vero predicti Deo dilecti principis, congregata est synodus generalis apud Constantinopolim, tempore domini Vigilij ^e pape, Euticij ^f Constantinopolitani, Apollinari Alexandrini, Domini ^g Antiocheni, Eustochij Ierosolimitani patriarcharum, super tribus capitulis, videlicet scriptis Theodoretii Cyri, item scriptis Theodori, Mopsuestie ^h episcoporum, & epistola Ybere ⁱ ad Marym Perffam. In qua synodo, post alias ecclesie Dei necessarias institutiones, quas pro tempore promulgandas ^j decrevit, sanctorum patrum, qui ad eam convenerant, auctoritas predictam Deo amabilem honorare ecclesiam, & eius episcopo locum inter patriarchas dare communi sanxit ^k voluntate, reverentiam exhibens sancte resurrectioni. Et quoniam predicta Dei cultrix civitas ^l quasi in limite Alexandrini & Antiocheni patriarchatuum ^m erat, nec haberent unde illi urbes ordinarent suffraganeas,*

a. C. Varconfos; E. Varcosfos. — h. C. Mopsuestie; E. Mopsuestie. — i. E. Hyberæ. — j. C., D. promulgatas. — k. C. sanxit. — l. civitas d. in C. — m. A. patriarchatuum.
 b. A. Saffos; D. Foffos. — c. E. Ananagarthon. — d. domini d. in E. — e. D. Eugenij. — f. D. Eucij; E. Eurychij. — g. E. Pauli.

nisi patriarche aliquid detraherent, visum est expedire ab utroque aliquid decerpere, ut eidem iuxta formam aliorum patriarchatum^a ordinarent subiectos. Subtraxerunt ergo Antiocheno Cæsariensem & Scitopolitanum metropolitanos, Alexandrino vero Rabbensem & Beceirenses^b item metropolitanos. Et quoniam iterum eundem patriarcham oportebat habere preter supradictos metropolitanos familiares suffraganeos, quos Greci cincellos^c vocant, subtraxerunt predictis metropolitanis quosdam episcopos, & quosdam de novo creaverunt usque ad viginti quinque, quorum urbium numerum & nomina subiunximus, computatis prius metropolitanis & eorum suffraganeis. Est autem ordo talis:]^d

Sedes prima: CESAREA MARITIMA. Sub hac sede sunt episcopatus *xix.*^e

Dora.

Antipatrida.

Iamnas.^f

Nicopolis.^g

Onus.

Sozucis.^h

Rafias.ⁱ

Regium Apatos.

Regium Ierico.^j

Regium Livas.

Regium Gadaron.

Azotus Paralias.^k

Azotus Ippum.^l

a. *A.* patriarchatum. — b. *B.*, *C.* Beterensem; *E.* Berythensem; Beceirenses *d.* in *D.* — c. *D.* cincellos; *A.* cancellos. — d. *Quæ inter* [] *impressa sunt inseruit, ut arbitramur, Wilhelmus Tyrius.* —

e. *E.* xx. — f. *D.* Iampraas. — g. *A.* Nichopolis; *C.* Nychopolis. — h. *E.* Sorutis. — i. *C.* Raphyas; *D.* Bafias. — j. *C.* Hiericho; *D.*, *E.* Hierico. — k. *E.* Hiaralias. — l. *C.* Yppum; *E.* Hippum.

Eſcomazon. ^a
 Eſtilion. ^b
 Tricomias. ^c
 Toxus. ^d
 Saltum.
 Conſtantiniaquis. ^e

Sedes ſecunda: SCITHOPOLIS. ^f Sub hac fede^g ſunt epiſcopatus viij. ^h
 Capitoliados.
 Miru. ⁱ
 Gadarum. ^j
 Pelon. ^k
 Villiſippus. ^l
 Tetracomias. ^m
 Clima ⁿ Gaulanis. ^o
 Comanas. ^p

Sedes tertia: RABBA ^q MOABITIS. ^r Sub hac fede ſunt epiſcopatus xij.
 Auguſtopolis.
 Arindila. ^s
 Karah. ^t
 Ierapolis. ^u
 Memſidos. ^v
 Elucis. ^w

a. *D., E.* Eſtomafon. — b. *Deeff in E.* — c. *E.* Tricomias. — d. *C.* Toxus; *D.* Toxtus; *E.* Taxus. — e. *E.* Conſtantinianum. — f. *A., C.* Scitopolis. — g. *fede d. in A., C., D.* — h. *Sic ed.; codd. ix.* — i. *C.* Myra. — j. *E.* Gadaron. — k. *D.* Pelos. — l. *C.* Ypus; *E.* Philippus. — m. *E.* Terracomias.

— n. *C., D.* Oluna. — o. *C.* Gaidanis; *D.* Galanis; *E.* Gallanis. — p. *D.* Komanas. — q. *E.* Rubba. — r. *A., D.* Moabitis. — s. *E.* Arnidilla. — t. *C.* Karath; *E.* Carah. — u. *C.* Yerapolis; *E.* Hierapolis. — v. *C.* Memſidos; *D.* Mempſidos. — w. *A.* Glueis; *D.* Eulutis; *E.* Eluris.

Zora.
 Viroffam. ^a
 Pentacomia.
 Mamapfon.
 Mitrocomias. ^b
 Saltum Ieraticon. ^c

Sedes quarta: BECEIRA. ^d Sub hac fede sunt episcopatus xxxiv.

Adraffon. ^e
 Dias. ^f
 Medavon. ^g
 Ieraffon. ^h
 Nevi. ⁱ
 Philadelfias. ^j
 Ierapolis. ^k
 Efuos. ^l
 Neapolis.
 Fenustus. ^m
 Philipopolis. ⁿ
 Dyonisia. ^o
 Constantianis.
 Pentacomias.
 Tricomias.
 Canophados. ^p
 Saltum.
 Votaneos.
 Exacomias. ^q

a. *D.* Viroffam. — b. *C.* Mytrocomias; *D.* Mitrotomias. — c. *C.* Yera . . . ; *D.* Hieraticon. — d. *C.* Beceyra; *D.* Beteira; *E.* Becerra. — e. *C.* Andrafon. — f. *C.* Dyas. — g. *D.* Medanon. — h. *D., E.* Hieraffon. — i. *D., E.* Nein. —

j. *A., D.* Philadelfia. — k. *C.* Yerapolis; *E.* Hierapolis. — l. *D.* Efnos. — m. *E.* Phenuftus. — n. *A.* Filopolis; *C.* Phylipopolis. — o. *A.* Dionifias; *E.* Dyonifius. — p. *A.* Canofados; *E.* Canafados; *D.* Conafados. — q. *E.* Hexacomias.

Como Gonias. ^a
 Como Geros.
 Como Stanis.
 Comis Mahaderon. ^b
 Como Corcatas. ^c
 Comis Capron. ^d
 Comis Iuluanos. ^e
 Comis Pirgoarethon. ^f
 Comis Pernis. ^g
 Comis Ariacon. ^h
 Comis Neotis.
 Clima Anatolis. ⁱ
 Comis Ariothas. ^j
 Comis Trachonos. ^k
 Comis Vefdamos. ^l

SUFFRAGANEARUM *prima* ^m

Lidda. ⁿ
 Ioppe.
 Afcalon.
 Gaza.
 Meimas. ^o
 Diocletianopolis. ^p
 Beithgebrin. ^q
 Neapolis.
 Sebattea. ^r
 Iericuntus.

a. *E. Gonnas*. — b. *E. Mahaderon*. — c. *E. Coreatos*. — d. *E. Copion*. — e. *E. Iulianos*. — f. *D. Pirroareton*; *E. Pygmarethon*. — g. *D., E. Pecius*. — h. *E. Anathon*. — i. *Anat. que visinon codd.*; *cf. Parthey*, p. 93: *καὶ δυσμῶν*. — j. *E. Anochis*. —

k. *A., C. Trachonos*; *E. Traliconos*. — l. *C., D. Nefdamos*; *E. Nephdomos*. — m. *E. suffraganeæ*. — n. *C. Lydda*. — o. *E. Mennas*. — p. *D. Dioclicianopolis*; *A., B., C. Dioclicianopolis*. — q. *D., E. Beithgerbein*. — r. *D. Sebatia*.

Tyberiadis. ^a

Diocefarea.

Legionum.

Capitolina.

Mauronenfis.

Gedara. ^b

Nazareth.

Thabor. ^c

Caraca ^d vel Petra.

Hadroga. ^e

Afra. ^f

Helis. ^g

Faram. ^h

Helenopolis.

Mons Syna. ⁱ

a. *D.* Tyberyadis. — b. *E.* Geder-
 dera. — c. *A.* Tabor. — d. *D.*
 Caratha. — e. *C.* Adroga; *D.* Sta-
 droga. — f. *C.* Affra; *E.* Aphra.
 — g. *D.* Stelis; *E.* Helem. — h. *D.*
E. Faran. — i. *D.* Sina.

XVI

QUALITER SITA EST

CIVITAS IERUSALEM

[Ante l bellum sacrum ?]

CODEX MANUSCRIPTUS:

Parif., Bibl. Arman., 1161 (102), membr., f. XII, in-fol.

QUALITER SITA EST
CIVITAS IERUSALEM

* * *

Descriptio locorum sanctorum.

IN nomine Domini nostri Iesu Christi. Quicumque ad *Ierusalem* civitatem sanctam ire voluerit, semper ad solis ortum intendat, & sic, Deo ductore, ad sanctam *Ierusalem* veniet. Ab occidentali vero parte *mons Gaudij* conspicitur conspicuus. A quo monte unum miliarium usque ad civitatem. Ad introitum vero civitatis *turris David* habetur fortis. Templum vero *Sancti Sepulchri* est rotundum & super Sanctum Sepulchrum in summitate templi foramen rotundum. In medio vero templi est Sepulchrum Domini nostri Iesu Christi. Similiter rotundum de foris, intus autem quadratum invenitur. In introitu vero est porta australis; in occidentali vero parte alia, & ad meridiem porta alia. Per australem vero portam intrant homines, & per aliam portam Sepulchri, que sola est, intratur intus, & per portam meridianam exeunt supra iam dicti homines. In orientali parte est medius mundus. Inde non longe ad orientem est *mons Calvarie*, in quo Dominus crucifixus est; sub quo monte

Ierusalem.

Mons Gaudij.

Turris David.

S. Sepulchrum.

Mons Calvarie.

- Golgotha. est *Golgotha*. A quo monte est longe Sepulchrum quantum potest homo iacere petram pugnalem. Ad sinistram *montis Calvarie* est carcer, & prope carcerem ad sinistram partem columpna, in qua est ligatus. Contra meridiem a Sancto Sepulchro *Sancta Maria Latina*. A monte vero Calvarie est locus ad orientem ubi sancta Helena invenit crucem Domini. Inde ad orientem est *porta Speciosa* que ducit ad templum Domini. Quod templum est rotundum, trinas habens portas & in circuitu atrium valde conspicuum. In quo templo in medio est templum non manufactum, id est tabernaculum; & virga Aaron, & caput Zacharie, filij Barachie, & altare quod Iacob edificavit Domino, & due tabule Testamenti, & archa federis Domini, & manna unde pascebantur filij Israel in deserto, condita esse creduntur; & in summitate templi est lampada aurea pendens. A templo vero Domini contra meridiem est *templum Salomonis*. Ad orientem a templo Domini extra portam atrij *probatica Piscina*, quinque porticus habens. Inde ad exitum civitatis
- Vallis Iosaphat. contra orientem est *vallis Iosaphat*, ubi est ecclesia & venerabile sepulchrum sanctissime & venerabilis Marie, & *ortus Gethsemani*, ubi Dominus oravit cum discipulis suis & ubi a condiscipulo suo Iuda traditore est traditus.
- Mons Oliveti. Inde ad orientem est *mons Oliveti*, unde Dominus celos ascendit & ubi discipulis suis *Pater Noster* scripsit. A monte vero *Oliveti* uno miliari (*sic*) est monumentum, unde Dominus quatruiduanum suscitavit Lazarum. Inde etiam ad orientem ultra leugas sex, est locus ubi Dominus ieiunavit diebus xl & ubi a diabolo est temptatus, non superatus. A quo monte usque ad flumen *Iordanis* sex miliaria sunt. A *Ierusalem* vero contra meridiem ultra quatuor miliaria est *Bellehem* (*sic*) civitas David, in qua Christus natus, & puteus super quem stella descendit, que Magos duxit ad puerum adorandum. Extra portam Ierusalem

contra meridiem prope est *mons Syon*, ubi sancta Maria de mundo migravit. Mons Sion. Inde non longe est *Acheldemac*, Acheldemac. hoc est ager sanguinis. Inde etiam ad meridiem non longe est *natatoria Siloe*. Siloe. Sub monte prope menia civitatis ibi est locus, ubi sanctus Petrus ploravit postquam Christum negavit. Contra septentrionem extra portam civitatis est locus ubi sanctus Stephanus est lapidatus. Et ita constructe sunt omnes orationes in Ierusalem, & ego testis qui vidi & hunc parvissimum titulum scripsi.

Explicit feliciter.

XVII

THEODOSII, ANTONINI ET ARCULFI

LECTIOŅES VARIAE

A

THEODOSIUS

DE LOCIS SANCTIS

I

[E codice Waffobrunensi, in bibl. reg. Monacensi (lat. 22,053, m. sæc. IX)
affervato, ff. 23-24.]

* * *

INCIPIT [NUME]RUS IN MILITARUM (*sic*)¹ UBI DOMINUS
PEDIBUS AMBULAVIT DE LOCIS SANCTIS.

f. 22. IVITAS Hierosalem habet portas xij. Parte orientis porte iij, parte meridianæ porte iij, I parte occidentis porte iij, parte aquilonis porte iij, & inter porta & porta milia trea.

Deinde *porta Benjamin* exiens vadit ad *Hiericho* hab. milia xxxij. Ibi mulier fornicaria XVI celavit exploratores de populo Israhelitico.

f. 22 b. De *Hiericho* usque in *Galgala* miliarium unum. Ibi est ager, quem ipse Dominus manu sua aravit & seminavit, & ibi est monasterium & in ipso monasterio ccc. monachi, quæ possident agrum illum, & ipse ager in anno tertio fructum dat & finguli fructi viij modios dant.

De *Galgala* usque ad *Betsaida* milia xij. In qua Iacob somnium vidit scalam ad cælum iunctam, per quam ascendebant angeli & discendebant, & Dominus incumbebat in cacumine f. 23. eius, & ibi vovit Iacob votum Domino dicens: *De omnibus* XXVII

¹ IN MIL. VIARUM *sive* IN MILIARIM (?).

- [que] *dederis mihi, decimas decimabo tibi*. De *Betsaida* usque in *Samaria*, q[ue] modo dicitur *Naboli*, milia xxiii. Ibi est puteus, quem ipse Iacob fecit. Ibi ossa Ioseph filij sui. (*Gen.* 22.)
- XXVIII De *Samaria* usque in *Sabaftia* mil. vii. Ibi sanctus Iohannes decollatus est in carcerem. De *Sebastia* usque in *Cinopoli* mil. xx. Ibi sanctus Basileus passus est. De *Cænobili* usque in *tho (sic) Thiberiata* mil. x[xvi]iiij. Ibi ipse Dominus super mare ambulavit. De *Thyberiata* usque ad *Magdalene* mil. unum. Ibi sancta Maria nata est. De *Magdalenæ* usque ad *vij fontanas*, ubi Dominus baptizavit apostolos. Ibi faciavit populum de v panibus & duobus piscibus. De *vij fontanas* usque in *Capharnaum* mil. ij. Ibi Dominus puerum centurionis sanavit. De *Capharnaum* usque in *Betsaida minori* mil. vj. Ibi nati sunt apostoli iij, Petrus & Andreas frater eius & Philippus filius Zebedi. De *Betsaida* usque in *Paniata* mil. quinquaginta. Ibi est mons quae] vocatur *Ior*, ex ipso monte exeunt duo fontes, unus vocatur *Ior* & alius vocatur *Dan*, &
- XXIX circumdant civitatem que vocatur *Paniata* & subtus civitatem congregant se in unum, & ex ipso loco vocatur *Iordanis* fluvius usque ad locum, ubi intrat in mare Mortua. f. 23 b.
- XXVIII Et in ipsa civitate *Paniata* fuit mulier, quam Dominus a profluvio sanguinis sanavit. Nomen ipsius mulieris *Mariosa* dicitur.
- XXIX Ibi ecclesia est ædificata in ipso loco & [in] ipsa ecclesia est statua Domini, quam ipsa *Mariosa* fecit. Et ibi habet caput *mons Libanus*, ubi pugnavit David cum Goliath.
- XXII Deinde usque ad *Eleotofori* mil. xx, ubi sanctus Zacharias pausa[vit] in corpore, pater sancti Iohannis Baptiste. De *Oleotofori* usque ad *Afcaloniam* mil. xlvi, ubi Holofermus mortuus est. f. 24 b.
- XXIV De *Afcalonia* usque in *Sydonia* mil. viij, ubi archa Testamenti Domini, qua[m] Moyses fabricare precepit. De *Sydonia* usque *Inmaus*, quod vocatur *Nicoboli*, mil. vij. In qua *Maus* sanctus Cleophas agnovit Dominum in fractione panis. Ibi martyrium pertulit. De *Mau* usque in *Diospoli* mil. xij, ubi sanctus Georgius passus est, & ibi requiescit corpus eius, & multa mirabilia ibi fiunt.
- XXV De *Diospoli* usque in *Ioppe* mil. xij, ubi sanctus Petrus refuscitavit sancta Thabita, & ibi pisces cetus evomuit Ionam prophetam ex utero suo. De *Ioppe* usque ad *Cesaria Palestina* f. 25.

mil. xxx, ubi baptizatus est sanctus Cornelius a sancto Petro. Ibi martyrium accepit.

De *Cesaria* usque ad *Nazaret* mil. v, ubi natus est Ioseph XXVI sponsus beate Marie virginis. De *Nazaret* usque in *Sicetaburi* mil. vij, ubi Dominus post resurrectionem apostolis apparuit piscantibus in mari.

f. 25 b. De *Nacaret* usque ad locum ubi baptizavit sanctus Philip- XXI pus eunuchum mil. xvj. Deinde usque ad terra vetitu, quod appellatur *Ilice Mambre*, mil. iij. Ibi requiescunt corpora Abraham, Isaac & Iacob De terra vetitu usque in spelunca duplici, que vocatur *Cebron*, milia duo.

De *Hierusalem* usque in *Ramatha*, ubi requiescit Samuel XXIV propheta mil. v.

Deinde usque ad domum Zacharie patris Iohannis Bap- XV tiste & matris sei (*sic*) *Elisabeth* mil. j.

Deinde *Anatbot*, ubi natus est sanctus Hieronimus pref- XIV biter, ibi requiescit, mil. vj.

f. 26. Deinde in *Bethania* mil. ij, ubi Christus Lazarum suscitavit. XIII De *Bethania* usque in *monte Oliveti*, quod scribitur stadia vij, miliarium unum. Inde Dominus in cælis ascendit & in ipso monte sunt fabricat[e] ecclesiæ numero xxiiij.

De *monte Oliveti* usque in via *Ernippe*, ubi dormivit Abi- XV milech, discipulus fuit Hieremie prophete, & ibi fuit Baruc propheta in spelunca abscondus, mil. xv.

f. 26 b. De *Hierosalem* civitate usque ad *monte Calvarie* ad locum, II ubi est *Sepulchru[m] Domini*, mil. ij, & ibi obtulit Abraham filium suum in holocaustum & ipse mons petreus est, & in ipso monte fecit Abraham altari in loco, in quo obtulit filium suum. Ibi & in ipso loco Dominus noster Iesus Christus crucifixus est.

Deinde ad *Sepulcrum Domini* passi sunt numero xv; sub IV unu[m] tectu[m] totum est. De *Calvarie* locu usque in *Golgotha* passi sunt numero xij, ubi crux Domini inventum est, quia *Golgotha* ecclesia est.

f. 27. De *Golgotha* usque sancta *Sion* passi sunt numero cc & in VI ipsa mater est omnium ecclesiarum, que *Sion* Dominus noster Iesus Christus cum apostolis fundavit, & in ipsa fuit domus sancti Marci evangeliste. De sancta *Sion* usque ad *domum Caiphe*, que [mo]do est *ecclesia Sancti Petri*, inde plus minus passi numeri l.

- VII De *domo Caiphe* ad *pretorio Pilati* presidis passi numero c. Ibi est *ecclesia Sanctæ Sophiæ*. Ibi iuxta remissus est sanctus Hieremias in lacum. Columna, que fuit in domo Caiphe, ad quam Dominus noster Iesus Christus flagellatus est & modo in sancta *Sion* iusso Domini posita est, & dum eum flagellabant amplexavit, & sicut in cera, sic brachia eius, manus & digiti eius in ea heserunt, & semper paret signum eius similiter & facies eius, manus, nasus & oculi eius sicut in cera designat. f. 27 b.
- X Deinde usque ad locum ubi sanctus Stephanus lapidatus est passi numero cc. Ibi est ecclesia eius, quam ordinavit domina Eudofia, uxor Theodosij imperatoris. Deinde ad *piscina Siloe*, ubi missus est Hieremias propheta ad Abacuc, passi sunt numero c. Que *piscina* intra murus est.
- De *domo Pilati* usque ad *piscina Probatico* passi sunt numero c, ubi Dominus Iesus Christus paraliticum curavit, cuius lectus adhuc ibi est. In *Probatica ecclesia Sanctæ Mariæ* matris Domini. Ubi sanctum Iacobum Dominus manu sua episcopum ordinavit post ascensam Domini, & ipse Iacob episcopus de pinna Templi iactatus est & nihil ei nocuit, sed fullo eum cum fuste percussit & propterea defunctus est, & positus est corpus eius in *monte Oliveti*. f. 28.
- XII Et ipse sanctus Iacobus & sanctus Zacharias & sanctus Symeon in una memoria. Sanctus Iacobus fabricavit.
- XI Et ibi est iuxta vallis Iosaphath ubi Iudas crudelis Dominum Iesum Christum Iudeis tradedit pro xxx argenteos. Et ibi est *ecclesia Sanctæ Mariæ* matris Domini, & ibi Dominus lavavit pedes discipulorum suorum & ibi cenavit eis, & ibi sunt iiij accubita, & in ipsa accubita ternos homines sustinent, & ipse locus in spelunca, & ibi est monasterium ccc monachorum. f. 28 b.
- XII Subtus pinna templi, ibi est monasteria puellarum virginum, & quando aliqua earum de seculo transierit, in ipso monasterio ponitur corpus eius & qualiscunque intraverit deidit, inde non permittitur foris exire. Et porte de monasterio ipso numquam aperiuntur, nisi quando aliqua de puellis ibi propter Deum intrare voluerit, nam semper clausa est, & masculus ibi numquam ingrediatur. Et victus eorum super muros deponitur, aquam vero de cisterna auriuntur. f. 29.
- XXXI Deinde usque ad *mare Pontu* xxx mil., ubi sanctus Clemens missus est in mari, cui anchora ad collum ligata est, & modo in natali eius sacerdotes & omnes populos per barcas discent-

dunt usque ad corpus eius, & ibi missæ celebrantur usque ad
f. 29 b. vij diebus, & maris recedit sex milia, & ibi Dominus multa
mirabilia ostendit per eum. Si quis vero de vexaticis ad ipsa
anchora adtingere potuerit & eam tetigerit, statim libera-
bitur. Ibi iuxta est civitas, que vocatur *Cessona*.

De *Cessona* usque in *Senoppe*, ubi sanctus Andreas libera- XXXII
vit Mattheum evangelistam de carcere, xx milia. Quia *Senop-*
pis illo tempore *Mermedonia* dicebatur, & homines qui ibi
f. 30. manebant pares suos comedebant. Nam modo¹. . . irrigat
terra *Evilat* & transit iuxta *Hierosalem*. *Fison* inrigat omnem XXXVII
terram *Æthiopiæ* & pergit per *Egyptum*. *Tygris* inrigat terram
Affyriorum. *Eufrates* inrigat terram *Mesopotamiæ*.

De monte *Oliveti* ascendit Dominus in celis, & ibi prope XIII
est spelunca, que dicitur *Mazi*, quod interpretatur *discipulo-*
rum, ubi Dominus quiescebat quando predicabat in *Hiero-*
salem. Et ibi sanctus Iohannis evangelista super pectus Do-
mini recubuit.

Et ager Domini, que est in *Galgala* & dat fructum in anno. XVI
f. 30 b. Et ibi est vitis, quam ipse Dominus plantavit, & in ipsa in
Pentecosten fructum dat, & ex ipsis communicat imperator
in Pascha Domini.

Civitas dicitur *Leviata*, trans Iordane est. Habet *Hiericho*
mil. xij. In ipsa *Leviata* Moyfes lapidem de virga percussit, XIX
& fluxerunt ex ea aquæ. Et ipse vocatur torrentis, & ibi nas-
citur dactalus, & exinde usque ad nicolaum maior est mil.
xij. Ibi Moyfes defuncti, & ibi aqua calida sunt. Et si quis
ex lebrofis ibi labatur, sanus fiet.

In loco ubi Dominus baptizatus est, ibi stat columna mar- XVII
f. 31. mor[e]a, & in ipsa est crux ferrea, & ibi est *ecclesia Sancti*
Iohannis Baptiste. Ibi est monasteria monachorum, & quando
monachus exiturus erit, ter ex flumine *Iordanis* exiet aqua &
mittit in ecclesia *Sancti Iohannis* & ibi monachi fenos solidus
pro sepultura dant.

Et circum locum, ubi Dominus baptizatus est, monti celli
sunt, & quando Dominus ad baptismo venit, tunc ipsi monti-
celli ante ipsum gestiendo ambulant, & hodie velut saltantes
videntur.

Trans ipso *Iordane* est montes modicus, quæ vocatur *Tha-* XVI
t. 31 b. *bor*. Deinde in *Galilea*, ubi sanctus Helias raptus est in celis,

¹ Hic folium unum vel plura deesse videntur.

- x mil., & ibi est memoria sancti Helisei discipuli sui, ubi est fons, quem ipse Heliseus benedixit, & super ipsa memoria fabricata est ecclesia. Et ab ipso loco ubi Dominus baptizatus est usque ad *mare Mortua*, ubi intrat *Jordanis* fluvius, mil. v.
- XVIII Et ipse est *maris Mortuus*, ubi *Sodoma* & *Gomorra* demersi sunt in profundum, & alias iij, quia ille civitates demersit dominus Iesus in profundum propter luxoria eorum. Et ibi est uxor Loth, quia facta est statua salis & quomodo crescit luna, crescit & ipsa, & quomodo se minuit luna, minuit & ipsa. f. 32.
- XIII In *monte Oliveti*, ubi Dominus super lapidem humeros suos inposuit, in qua petra ambo humeri eius discenderunt, sicut in cera, quia locus ille *Anchora* dicitur & ibi ecclesia fabricata est. Ubi prope est ecclesia, ubi pausat sancta Tecla. Locus ipse dicitur *Betfage*.
- XIV In (*corr. unde*) pullus asine, quem Dominus sedit, adductus est. Cumque intravit porta Benjamin in *Hierusalem*, ubi legitur: *Maris, quare conversus es retrorsum, & tuos montes quare exultas sicut arietes, & tuos colles sicut agni ovium.* (*Psaln. cxiiij.*) f. 32 b.
- XVI Civitas dicitur *Sarapta*, stat iuxta *montem Garmelum*, xij mil. habet. Ubi sanctus Helias missus est ad viduam illam, que eum pascebat. Cuius filium resuscitavit & ibi est *ecclesia Sancti Helie*; nam nomen mulieris nescimus. Lazarum, quem Dominus suscitavit, scimus, quia resuscitatus est. Nam & secunda morte eius nemo vidit, nisi solus Deus, & modo in ipso loco omnis populus, que in circuitu eius versantur, ibi missas celebrantur.
- XXXIX In *Arabias* civitates xij, ubi fuerunt Amorrei & Gergefei, f. 33. Iebusei & Ferezei. *Palestina* dicitur provincia ubi *Hierusalem*, civitas xxiiij, id est *Galilea supra*, [*Me*]sopotamia, *Armina minore*, *Armina maiore*, *Persidia*, *Affia*, *Epheso*, *Musica*, *Filadelfia*, *Grasseger*, *Erena*, *Damascus*, *Galidura*, *Lalia*, *Caritolia*, *Astra*, *Iunctiana*, *Volumia*, *Medesva*, *Hiericho*, *Alexandria*, *Nicomedia*, *Sirmionia*. Quas civitates sub imperatore est.
- XXXIV In *Effeso* sunt vij fratres dormientes, quorum nomina hec f. 33 b. sunt: Achillius, Dionisius, Eugenius, Sabatius, Propatius, Stephanus, Chyriacus. Mater eorum grece vocatur Caritina & latine Felicitas, catulusque vocatur Urcanus. Ipse iacet ad pedes eorum. Ubi iacet sanctus Timotheus discipulus sancti Pauli.
- XXXVIII Iuxta *montem Synai*, infra civitatem, ubi Moyfes Abime-

lech pugnavit. De *Hierosalem* usque in *Luzza* xij mil. Et ibi Alexander magnus Macido menfuravit altitudinem cæli, profunditatem maris. De *Luzza* usque ad *montem Synam* mansiones sunt viij.

In *Constantinopoli* fuit homo, qui vocatur Urbitius, & ipse ad septem imperatores prepositus fuit & coronam ipsis in capite inposuit, similiter & conservavit. Ab *Hierosalem* civitate est locus in tertio miliario, ubi sancta Maria mater Domini, dum iret in Bethlem, descendit de asina, sedebat super petram & benedixit eam. Ipse vero prepositus Urbitius ipsum lapidem incidit, & fecit eum quadratum, [vollens eum] in *Constantinopolin* dirigere. Ut cum portas sancti Stephani veniret, iam amplius eam movere non poterat. Quam lapidem unus iugus bovum deducebant, & dum viderent quia nullatenus potuerunt eam movere, in ante redacta est ipsa lapis ad *Sepulchrum Domini*, & ibi altaris de ipsa petra facta [est], & ab ipso altare communicantur. Postea vero Urbitius prepositus defunctus est sub Anastasino; [sepulchrum] Urbitium usque ad tertio sepultum, eum foris iactavit.

Anastasius imperator ædificavit civitatem in *Mesopotamiam*, & ipsa civitas dicitur *Dara*. Tenit in longitudine mil. vij propter Persos, & quando in provintia imperatoris veniebant ad predandum, ubi fossatum faciebant, quia aqua in alia loco non inveniebant. De qua civitate fluvius exiit, muro cinctus est c milia a civitate illa propter Persos. *Persidia* vocatur provintia. Ubi est civitas quem Mellitinus rex ordinavit, & ipse vocatur *Arminia*, ipsa est metropoli, & ibi iacet corpus Danielis prophete, que in lacu leonum missus fuit. Deinde usque ad *Babylonia* xxx milia, ubi requiescunt tres pueri, Sidrac, Misfac & Abdenago, in qua cum habitatio hominum non est, propter serpentes, ypaumentaures. Eudoxius diaconus primus scripsit, quia de ipsa provintia fuit.

II

[E codice Bibl. regiæ Haganæ (nº 165, m. f. VIII), ff. 127-134.]

* * *

- I *Civitas Hierusalem* habens portas maiores vij absque postica. f. 126 b.
Idem porta Benjamin exiens ad Iordanem, habens ab Iericho mil. xvij. Inde ad Iordanem mil. xvij.
- XVI Dericho usque ad Galgala mil. j. Ibi est ager Domini, ubi Dominus Ihesus Christus unum fulcum de sua manu aravit. Ibi sunt duodecim lapides, quos elevaverunt filij Israhel de Iordane.
De Hiericho usque ad fontem Elyfei mil. ij. Ibi erat domus f. 127.
- XXVII Raab publicane meretricis qui excepit exploratores. Item de Hierusalem usque in Bethsaida mil. j. In qua Bethsaida vidit Iacob angelus in somnis ascendentes & descendentes de cælo.
De Bethsaida usque in Samaria, que dicitur Naphulis, mil. xxviiiij. Ibi est puteus, quem fabricavit Iacob. Ibi sunt ossa Ioseph.
- XXVIII De Samaria usque in Settopolim mil. xxx. De Settopolim usque ad mare Tibiriadis mil. xxiiiij. Ibi Dominus Ihesus f. 127 b. Christus ambulavit pedibus super mare. De Tibiriade usque ad Magdale, ubi sancta Maria est nata, mil. v. De Magdale usque ad septem fontes, ubi Dominus Ihesus apostolus baptizavit, mil. ij. Ibi saturavit populo de quinque panibus & duos piscibus. De septem fontibus usque in Bethsaida mil. vij. Ibi nati sunt apostoli Petrus, Andreas, Philippus, filij Zebedei. De Bethsada usque in Beniada mil. l. Inde exiet Iordanis de f. 128. duo loca, Ior & Dan.
Ipsa Paniada in medio mittent & sub civitate coniungunt, adparet & deinde accipit Iordanis.
- XXIX Inde fuit mulier, quam Dominus Ihesus Christus liberavit de fluxu sanguinis, nomen ipsius mulieris Marosa. Ibi est statua Domini electrina in æcclesia, quam ipsa fecit. Ibi habet capud mons Libanus.

f. 128 b. De porta Purgius usque in montem Buzana, quod inter- XXII
pretatur *lucerna*, mil. xv. Ibi pugnavit David cum Golia. De
Buzana usque Eleotupori mil. xv. De Eliotopori usque in
locum, ubi iacet sanctus Zacharias, mil. vj. De ipso loco
usque Afcalonam & usque Gaza mil. xij.

Inter Afcalonam & Gazam civitates duas, id est Antio- XXIII
noda & Mazona.

De Gaza usque Raphidon mil. xxvij. De Raphidon usque
f. 129. Betuliam, ubi Olofernis mortuus est, mil. xij. De Hierusalem
usque Sinoda, ibi fuit Archa Testamenti Domini, mil. viij.
De Sinoda usque in Amaum, qui nunc Neapolis dicitur,
mil. viij. In qua Amau sanctus Cleuphas cognovit Dominum
in fraccione panis, ibi & martyrium pertulit. De Amau usque
in Diopolim mil. xij. Ibi sanctus Gregorius martyrizatus est,
ibi & corpus eius, & multa mirabilia fiunt.

De Diopoli in Iopen mil. xij. Ibi sanctus Petrus suscitavit xxv
sanctam Tabitam, ibi & cœtus iactavit se victo Ionam. De
f. 129 b. Iopen usque ad Cefaream Palestine mil. xxx. Ibi baptizatus
est Cornelius a sancto Petro & martyrizatus est.

De Cefaria usque in Diocefarea mil. xxx. Inde fuit Symon xxvi
magos. De Diocefaria usque in Canan Galileæ mil. v. De
Diocefaria usque Nazareth mil. v. De Nazareth usque Tha-
buri mil. vij, ubi Dominus post resurrectionem aparuit
apostolis.

De Hierusalem ubi Philippus baptizavit eunuchum, mil. XXI
f. 130. xij. Inde usque ad terebintum, quod appellatur ilex Mam-
bre, mil. v. De terebintum usque ad speluncam duplicem,
ibi requiescunt patriarche, mil. vij. De spelunca duplicæ us-
que in Ebron mil. ij. Ibi habitavit sanctus David vij annos,
quando fugiebat ante Saul.

De Hierusalem in Rachama, hubi requiescit Samuel, xxiv
mil. v.

De Hierusalem, hubi habitavit Elisabeth, mater sancti Io- xv
hannis Baptiste, mil. v.

De Hierusalem usque Nabo, hubi natus Hieremias pro- xiv
pheta, ubi & requiescit, mil. vj.

f. 130 b. De Hierusalem in Bethania mil. ij, ubi resuscitavit Domi- xiii
nus Ihesus Lazarum. De Hierusalem usque in montem Oliveti,
quod scribitur stadia vij, mil. j. Inde Dominus ascendit in
cœlos, ubi sunt fabricate numero xxiiij æcclesias.

De monte Oliveti usque in vicum Ermipholi, ubi dormi- xv

- vit Abimelec sub arbore ficus annis xliij, mil. j, quia Abimelec discipulus fuit sancti Hieremie. Hubi fuit Baruc propheta.
- II In civitate Hierusalem ad Sepulchrum, hubi est Calvarie f. 131 locus, hubi Habraham optulit filium suum holocaustum. Et que mons petreus, in ipso monte, oc est ad pedes montes ipsius, Abraham fecit altaria, subtus eminet mons. Ad quem montem per grados colator, ubi Dominus crucifixus est. De Sepulchro Domini usque ad Calvarie locum sunt passi numero xv. Ubi crux Domini inventa est.
- IV De Gulgota usque in sanctam Syon passi numero cc, que mater est omnium æcclesiarum, quam Sion Dominus noster f. 131 b. Ihesus Christus cum apostolis fundavit. Ipsa sunt domus sancti Marchi evangeliste. De Sion ad domum Caiphe, que est modo æcclesiæ Sancti Petri, sunt passi numero l.
- VII De domo Caiphe usque ad pretorium Pilati passus numero c. Ibi est æcclesia Sancti Eusebie, hibi missus fuit Hieremias propheta in lacum. Ibi est columna, que fuit in domo Caiphe, ad quam Dominus Christus flagellatus est. Modo in f. 132 sancta Syon iussu Domini ipsa columna secuta est. Et quomodo eam dum flagelaretur amplexavit, sicut in cera sic brachij eius, manus vel digiti in eum heserunt.
- X Sanctus Stephanus foris portas Galileæ lapidatus. Ibi æcclesiæ eius, quam fabricavit Teodosia, uxor Theodosij imperatoris. Piscina Syloe, a loco hubi missus est Hieremias propheta f. 132 b. in lacum, habet passus numero c, que intra murum est.
- IX De domo Pilati usque ad Piscinam Probaticæ passus numero c, hubi Dominus Ihesus Christus paralticum curavit, cuius lectus adhuc ibi est. Iuxta Piscinam Probaticam idem æcclesia Sancte Marie. Sanctus Iacob, quem Dominus manu sua episcopum ordinavit, qui post ascensionem Domini de pinna Templi proiectus est, & nichil ei nocuit, sed fullo eum de vecte, in quo res portare confueverat, occidit eum, & positus est in monte Oliveti.
- XII Ipse & sanctus Zacharias & sanctus Symeon in una memoria positi sunt, quam memoria ipse sanctus Iacobus fabricavit, corpora illorum ipse hubi recondedit & se ubi cum eis precepti poni. f. 133.
- XI Ibi est vallis Iosaphat, ubi Dominum Iudas tradidit. Ibi est æcclesiæ Sancte Marie matris Domini. Ubi Dominus lavit pedes discipulorum, ibi & cenavit. Ibi sunt trium occubita, ubi Dominus cum discipulis ipse medius accubuit, qua accu- f. 133 b.

bita ternus homines recipiunt. Modo aliquanti, cum pro religiofitate, ibi cum venerint, excepto carnis ibi cibaria fua comedere dilectantur, & accendunt luminaria. Ubi ipfe Dominus pedes apoftolorum lavabit, que ipfe locus in fpelunca eft, & defcendent ibi modo cc monachi.

- f. 134. A pinna Templi fubtus monafterium de caftas, & quando XII aliqui eorum de feculo tranfierit, ibi intus in ipfo monafterio reponitur, & a quo illud intraverint ufque dum vivunt, inde non exeunt. Quando aliqua de fanctemonialibus illuc converti voluerit aut aliqua penitens, huic tantum portas ipfas aperiuntur. Nam femper claufæ erunt & victualia eis per murum deponitur. Nam aquas in cifternas habent... (*Cætera defunt.*)

B

ANTONINUS MARTYR

DE

LOCIS TRANSMARINIS SACRIS

RELATIO ABBREVIATA

P. Parisiis, Bibl. Nat., lat. 4847, m. sæc. XIV.

V. Romæ, Vatican., 636 A., m. sæc. XIII.

I. Placentiæ, Archiv. S. Antonini, sæc. XIV.

L. Ibid. Bibl. commun., Palastrelli 139, ch. sæc. XVI.

* * *

INCIPIT ITINERARIUM ANTONINI MARTYRIS.^a

PROCEDENTE^b beato Antonino una cum collega^c suo, ex eo quod^d civitatem *Placentiam* egressus, Christi vestigia sequi cupiens,^e per que & loca iter agressus est edicere curabo.^f Egredientes de *Placentia* g *Constantinopolim* venimus. De qua egressi^h venimus in insulam *Cyprum*, civitatem *Constanciam*, in qua requiescit sanctus Epiphanius, civitatem pulchram & deliciosam,ⁱ ornatam & decoratam^j palmis dactylorum.^k Deinde venimus in partes^l *Syrie* in insulam *Santarum*^m ad *Tyrum*. Tunc invenimus Pto-

a. *Titulus d. in V., I.; L. habet:* Antonini martyris Placentini itinerarium feliciter incipit. — b. *P. precedente.* — c. *V. collegis suis.* — d. *V. quod; I. quo a.; L. Placentina.* — e. *V. sequentes.* — f. *V. in quibus locis peregrinatus est ire, vestigia Christi sequentes & miracula sanctorum prophetarum providere ceperunt; I. locis per*

regnum conatus est ire, ubi vestigia... prophetarum indicere ceperunt. — g. *I. Placentina.* — h. *V., I. ita exeuntibus nobis de Constantinopoli.* — i. *V. civitas pulchra, deliciofa... ornata.* — j. *decoratam d. in V., I.* — k. *dactylorum d. in P., L.* — l. *V. partibus; I. in partibus.* — m. *I. Sanctia; V. Santarus.*

lomaidam, ^a civitatem honestam, ubi invenimus ^b monasteria valde bona. ^c Contra *Ptolomaidam* vj miliario civitas est, que vocatur *a Sugamina* sub monte *Carmeli*, & ibi sunt castra *Samaritanorum* ^d & super ipsa castra miliario semis *monasterium Helisei* prophete, ubi occurrit ei mulier, cuius filium suscitavit in monte *Carmeli*. Ibi que ^e est petra modica & rotunda, que cum ^f agitur sonat, quia solida est. Talis ^g autem est virtus petre illius, ut si suspensa fuerit mulieri vel cuicumque animali, iactum nunquam faciet, ^h & a civitate sex aut septem millia perfonat. ⁱ

De *Ptolomaida* ^j *maritima* venimus in fines ^k *Galilee*, in civitatem que vocatur *Neocesarea*, ^l in qua adoravimus pro veneratione ^m amolam & canestellum sancte Marie, in quo loco est cathedra, in qua ⁿ sedebat, quando ad eam venit Gabriel ^o angelus. Deinde venimus miliario iij ^p in *Chanan*, ubi Dominus fuit ad nuptias & accubuimus in ipso accubitu, ubi ego indignus parentum meorum nomina scripsi. Ydrie ^q ibi due sunt, ex quibus unam implevi aqua, & protuli vinum ex ea & in humero plenam levavi & optuli ad altare. Et ibi est fons ^r & in ipso fonte lavimus ^s pro benedictione.

Exinde ^t venimus in partes ^u *Syrie*, ubi requiescit sanctus Leonthus, que civitas tempore Iustiniani imperatoris subversa est a terre motu cum aliis civitatibus. Venimus exinde *Bibolum*, ^v que & ipsa civitas cum omnibus que in ea erant subversa est. Exin civitate *Triari*, que ipsa subversa est. ^y Deinde venimus in civitatem splendidissimam *Berithum*, ^z in qua nuper fuit studium literarum, que & ipsa subversa fuit, dicente nobis episcopo civitatis, cui cognite fuerant persone, exceptis ^{aa} peregrinis, qui ibi perierant. Ipsa autem civitas sub montana *Libani* sita est. ^{bb} A *Berito* venimus

a. *V.*, *I.* venimus (*I.* ad) *Tholomaida*. — b. *I.* ubi sunt. — c. *I.* m. magna. — d. *V.*, *I.* *Tholomaida* pertinet (*I.* permanet) contra civitatem millia vj, in castra Samaritanorum miliario a *Sugamina*. — e. *P.* ibi etiam — f. *V.*, *I.* quando exagitur. — g. *P.* taliter — h. *P.* faciat. — i. *P.* perfonet. — j. *P.*, *V.*, *I.* *Tholomaida*. — k. *V.*, *I.* finibus. — l. *P.*, *I.* in civ. *Neocesaream*. — m. pro

veneratione *d.* in *V.*, *I.* — n. *V.*, *I.* ubi. — o. Gabriel *d.* in *V.*, *I.* — p. *I.* miliaria tria. — q. *P.* ydre. — r. & ibi est fons *d.* in *V.*, *I.* — s. *V.* levavimus. — t. *P.* & inde. — u. *V.*, *I.* in partibus. — v. *V.* *Bibolo*; *I.* *Bobillo*. — x. que... erant *d.* in *V.*, *I.* — y. exin... est *d.* in *P.*, *L.*; *I.* habet Tyri. — z. *V.* *Ihericho*; *I.* *Beryto*. — aa. *V.* excepto. — bb. *V.*, *I.* iacet.

Sidonem,^a que & ipsa ex parte ruit, & adheret^b *Libano*. Homines in ea pessimi. Illic currit fluvius *Afdepinus*,^c & fons unde furgit stat. De *Sydone*^d venimus *Sareptam*, que civitas modica est, & homines in ea christianissimi.^e In qua civitas cenaculum illud, quod fuit *Helie*, & lectus ubi recubuit,^f & alveus^h marmoreus, ubi illa vidua fermentavit. In quo loco multa offeruntur & virtutes multe fiunt. Exeuntibus nobis de *Sarepta*, venimus in civitatem *Tyrum*; ⁱ a *Tyro* usque *Sarepta* continue milia vij. ^j In *Tyro* civitate^k homines sunt potentes, vitam pessimam ducentes^l & tante luxurie, que dici non potest. Gynecia sunt ibi^m plurima, oloferica & diversa genera telarum. Deⁿ *Tyro* venimus in civitatem *Nazareth*, in qua sunt multe virtutes; ^o ibi pendet thomus, in quo ^p Dominus Iesus Christus ^q habuit caput impositum. Ibi est^r etiam synagoga, in qua ^s posita est trabs, ^t ubi Dominus Iesus cum aliis sedebat infantibus. Que trabs, ^u cum a Christianis agitatur, sublevatur; Iudei vero nullo modo possunt agitare trabem, set nec permittit se foras tolli. Domus est ibi, ubi basilica magna est^v & multa ibi sunt beneficia de vestimentis eius. In civitate vero illa tanta est gratia mulierum Hebrearum, ut in terra illa inter Hebreas^x pulciores non ^y inveniantur, & hoc a^z sancta Maria sibi concessum dicunt. Nam & parentem suam eam dicunt.^{aa} Et dum nulla sit caritas Hebreis erga Christianos, ille ^{bb} omni caritate sunt plene.

Provincia Paradiso similis, in tritico vero & frugibus^{cc} similis *Egypto*. Modica quidem est terra, set precellit in vino & oleo^{dd} & melle, set & milium est ibi extra naturam & altum nimis super statum hominis^{ee} & palea^{ff} grossa.

De *Nazareth* venimus in montem *Thabor*,^{gg} qui mons exit in medio campestri, terram vivam^{hh} tenens in circuitu milia vj,

a. P., L. *Sidonem*. — b. P. adhexit. — c. V., I. *Afdepius*. — d. P., L. deinde ven. — e. V., I. & valde Christiana est. — f. V., I. factum fuerat. — g. P. requievit. — h. V., I. alius; P. alluens. — i. V., I. in civitate *Tyro*. — j. P., L. a *Sarepta* miliario vj. — k. V., I. *Tyros* hec civitas. — l. V., I. vita pessima. — m. V. gignit etiam; I. gynecia publica. — n. V., I. at vero de. — o. P., L. multa admiranda. — p. P., L. ubi. — q. P. Christus r. r. c. (*sic*); L. N. B.

c. c. — r. V., I. in qua. — s. in qua d. in V., I. — t. V. traxis. — u. V. traxis — v. V., I. domus sancte basilice est. — x. P., L. inter ceteras Hebreas; inter Hebreas d. in I. — y. non d. in P., L. — z. V., I. de. — aa. nam... dicunt d. in P., L. — bb. V., I. ille vero — cc. V., P. in fruges. — dd. est.... oleo d. in P. — ee. super... hominis d. in P., I. — ff. V. talea. — gg. V., I. in monte. — hh. V., I. terra viva.

& in ascensu milia iij. ^a Sursum ad unum miliarium mons planus est, ^b in quo tres sunt ecclesie, ubi dixit Petrus ad Iesum ^c: *Faciamus hic tria tabernacula.* (Luc., ix, 33.) In circuitu montis diverse civitates sunt, que in Regum volumine ^d leguntur.

De *Thabor* venimus ad *mare Tyberiadis*, in civitatem que nuper ^e appellata est *Samaria*, modo vero dicitur *Neapolis*. In qua puteus est, ubi Dominus a muliere Samaritana aquam petiit, & ibi facta est basilica in honore ^h sancti Iohannis, & ipse puteus est ante cancellos altaris, & situla, de qua dicitur, quod ex ea ⁱ Dominus jiberit, & multi egri ibi veniunt & sanantur.

Deinde venimus in civitatem *Tyberiadem*, in qua sunt terme false, nam aqua maris ipsius dulcis ^k est, quod mare circuit milia vij. ^l Deinde venimus in civitatem *Capharnaum*, in domum beati Petri, que est modo basilica. Inde transeuntes per castra vel vicos aut civitates, venimus ad duos fontes, ^m scilicet *Ior* & *Dan*, qui in unum confluunt, & vocatur ⁿ *Iordanis*. ^o Parvus ingreditur mare & pertransit totum pelagus maris usque ad aliud ^p litus maris. ^q Pretereuntes ^r post nos venimus ad locum, ubi *Iordanis* de mari egreditur, transivimus *Iordanem* in ipso loco, & venimus in civitatem, que vocatur *Gadda*, ^s que & *Gabaon* dicitur. In parte ipsius civitatis ^t miliario iij sunt aque calide, que appellantur *terme Helye*, ubi leprosi mundantur. Ibi est etiam xenodochium ^u de pupplico, delicias habens, & hora vespertina mundantur terme. Ante ipsas vero termas ^v est grande folium, quod dum impletum fuerit, clauduntur omnia ostia, & per ostium mittuntur intus infirmi ^x cum luminaribus & incenso, & sedent in illo folio tota nocte. Et dum soporati fuerint, tunc videt ille qui mandatus est ^y visionem, & dum eam recitaverit, non mundantur ipse terme per vij ^z dies. Ibi vero ^{aa} defunctus est collega noster Iohannes

a. *V.*, *I.* ascensum; *I.* miliaria tria.—b. *V.*, *I.* sursum (*V.* ad unum) miliarium planum.—c. *V.*, *I.* ubi a discipulis (*I.* discipulo) dictum est.—d. volumine *d.* in *V.*, *I.*—e. *V.*, *I.* alio tempore.—f. *V.* vocata.—g. dicitur *d.* in *P.*, *L.*—h. in honore *d.* in *V.*, *I.*—i. ex ea *d.* in *V.*, *I.*—j. Dominus *d.* in *P.*, *L.*—k. *P.*, *L.* in ipso loco.—l. *V.*, *I.* circa milia (*I.* miliaria) vij. —

m. venimus... fontes *d.* in *P.* — n. *P.* vocatur. — o. *I.* hic & semper *Yordanis*.—p. aliud *d.* in *P.*, *L.*—q. *V.* usque alio litore maris.—r. *V.*, *I.* revertentes.—s. *V.*, *I.* *Gaddera*.—t. *V.*, *I.* in ista parte civit.—u. *V.* *sinodochium*; *I.* *sinodochium*.—v. *V.*, *I.* ipsum v. *clibanum*.—x. infirmi *d.* in *V.*, *I.*—y. *I.* mundandus.—z. *P.*, *L.* vij.—aa. *P.*, *L.* igitur.

de ^a Placencia. Ibi etiam est ^b fluvius calidus, qui dicitur *Gad-dara*, & descendit torrens & intrat in *Jordanem*, & ex ipso ampliatur *Jordanis* & maior fit. Tunc descendimus per *Galileam* iuxta *Jordanem*, transeuntes multas civitates, que leguntur in Regum volumine, ^c & venimus in civitatem metropolim *Galilee*, que vocatur *Scitopolis*, ^d in monte positam, ubi Dominus ^e multas operatur virtutes. Exinde descendimus per alia ^f loca *Samarie* & *Iudee*, & venimus in civitatem *Sebasteam*, ^g in qua requiescit Helifeus propheta. Descendentes per campestria, per civitates & vicos vel plateas Samaritanorum, ^h quas nos pertransivimus, ⁱ venientes post nos, Iudei cum paleis vestigia nostra incendebant. ^k Tanta est illis execratio Christi, ^l ut vix Christianis quidem responsum faciunt. ^m At cum ⁿ quod ab illis emere vis, non tangas priusquam precium des; quod si tetigeris & non comparaveris, mox scandalizabuntur. Nam foris vicum habent domum unam, ^o & in ipsa talem personam, que dat responsum venientibus. ^p Nummos autem non accipient de manu tua, set tu in aqua proicies eos. Et denunciabunt ^q tibi quando ingrediaris. Tunc vero noli exspuere; si enim ^r exspueris, scandalizabuntur. Sero autem purificant se in aqua & sic egrediuntur in vicum aut civitatem. ^s

Ac deinde venimus ad locum, ubi Dominus de ^v panibus & duobus piscibus ^t ^v milia hominum faciavit, extra parvulos & mulieres, ^u in extensa campania, habente ^w oliveta & palmeta. Inde venimus ad locum, ubi baptizatus est Dominus, ^x & in ipso loco filij Israel tranfierunt *Jordanem*, & filij prophetarum perdiderunt ^y securim, & ex ipso loco Helias assumptus est in celum. Ibi quoque ^z est mons *Hermion* modicus, qui legitur in psalmo. In radice ^{aa} ipsius montis ascendit de fluvio nubes hora prima oriente sole, & venit *Ierosolimam* supra

a. L. Placentina — b. V., I. nam ipse f. — c. Sic editor; in Regum vol. d. in P., V., L.; I. habet in regnum. — d. P. Scitopolis. — e. V., I. sanctus. — f. alia d. in P., L. — g. V. venimus Sebastea; I. Sabastam. — h. Samaritanorum d. in P., L. — i. V., I. unde transivimus. — j. post d. in P. — k. V., I. incendentes. — l. Christi d. in V., I. — m. P., L. omnibus itaque Chr. hoc quidem

faciunt. — n. V., I. attamen (I. & tamen) ut. — o. V., I. condoma una posita. — p. V., I. qui (I. que) ipsius faciunt responsum. — q. V., I. denunciant. — r. V., I. autem. — s. in vicum... civit. d. in P., L. — t. & duobus piscibus d. in P., L. — u. extra... mulieres d. in P., I. — v. habente d. in V., I. — x. P., L. Iesus. — y. P., L. perdiderant. — z. V., I. ibique. — aa. V., I. ad pedes.

basilicam^a *Sanctæ Mariæ ad Sanctam Sophiam*, que fuit pretorium, ubi adductus^b est Dominus. Super his locis descendit^c ros sicut pluvia, colligunt eum medici, & in ipso coquuntur omnes confectiones.^d Nam multi languores sanantur ex ipso rore.^e Ipse est enim^f ros, de quo propheta David canit: *Sicut ros Hermon, qui descendit in montem g Syon.* (Pf. cxxxii, 3.) Et prope ipsam ripam^h *Jordanis*, quasi miliario ij, ⁱ est fons ubi baptizabat sanctus Iohannes.^j In ipso loco est vallis,^k in qua inventus est Helyas, quando ei corvus deferebat panem & carnes. In circuitu autem vallis ipsius multitudo habitantium ibi^l heremitarum. Et ibi prope est civitas, que vocatur *Salamaida*,^m ubi remanseruntⁿ due femis tribus filiorum Israel, priusquam transirent *Jordanem*. In quo loco terme sunt,^o que vocantur *Moyfi*, ubi etiam leprosi mundantur, & ibi est dulcissimus aque^p fons, qui bibitur propter catarcium^q & multos sanat languores. Non longe a *mari Salinarum*, in quod *Jordanis* ingreditur, subtus *Sodomam* & *Gomorrham*,^r in cuius littore^s bitumen & sulphur colligitur. In quo mari mense julio & augusto & usque medio septembri mediante^t tota die iacent leprosi. Ad vesperum autem lavantur in ipsis termis,^u & aliquociens quos vult^v Dominus mundat. Nam ex generalitate est aliqua permiscia.^x In quo mari nichil vivificatur,^y nec ligna nec palee ibi natant, neque homo ibi natare potest, set quicquid ibi proiectum fuerit, in profundum demergitur.

De *Jordane* usque ad locum illum, in quo Moyfes de corpore exiit, sunt milia^z viij. Exinde non multum longe a *Segor*, sunt multi heremite. Vidimus etiam ibi *monumentum Absalon*, filij David. Tenuimus *Theophaniam*^{aa} iuxta *Jordanem*. Et ibi fiunt mirabilia^{bb} ubi baptizatus est Dominus in ipsa nocte.

a. *V.*, *I.* que est in Syon & super basilicam. — b. *V.*, *I.* auditus. — c. *P.*, *L.* cum per hec loca ascendit. — d. per sinodochia *add. V.*, *I.* — e. ex ipso rore *d. in V.*, *I.*, qui habent ibi: ubicadit ipse ros. — f. *P.* vero. — g. montem *d. in V.*, *I.* — h. *V.*, *I.* in illa ripa. — i. quasi... ij *d. in V.*, *I.* — j. inde usque *Jordanem* milia duo *add. V.*, *I.* — k. *V.*, *I.* in ipsa valle. — l. habitantium ibi *d. in V.*, *I.* — m. *P.*, *L.* *Salmaida*. — n. *V.*, *I.* remiserunt. — o. ex se

lavantes *add. V.*, *I.* — p. aque *d. in P.* — q. pr. catarc. *d. in P.*, *L.* — r. *P.*, *L.* *Gomarram*. — s. *V.*, *I.* ad cuius littus. — t. *P.* septembrio mediante; *I.* medium septembrem. — u. *I.* ipse terme. — v. *V.*, *I.* quem vult. — x. nam... permiscia *d. in P.*, *L.*; *I.* hab. primicis. — y. *P.*, *L.* in quo loco quicquid in mare mittitur non vivificatur. — z. *V.*, *I.* miliaria. — aa. ten. *Teoph. d. in P.*, *L.* — bb. & ibi... mirabilia *d. in P.*, *L.*

Est ibi tumulus cancellis circumdatus, & in loco ubi redundat aqua de alveo suo, ^a posita est crux lignea, intus in aqua ex utraque parte rupes strata ^b marmoris. Et vigilia ^c Theophanie magnus ibi fit conventus populorum, & quarta aut quinta vice gallo canente fiunt vigilie. ^d Completis matutinis, primo diluculo, surgentes procedunt ad sacra misteria celebranda sub divo, ^e & diaconibus tenentibus ^f sacerdotem, descendit in fluvium sacerdos, & hora qua ceperit benedicere aquam, mox *Jordanis* cum magno rugitu post se revertitur, & stat aqua superior in se, usquedum baptismus perficitur, inferior vero fugit in mare, dicente Psalmista: *Mare vidit & fugit, Jordanis conversus est retrorsum.* (Pf. cxiii, 3.) Tunc omnes Alexandrini, qui ibi suas naves habent, calathos plenos aromatibus & balsamo tenentes, hora qua sacerdos benedixit ^g fontem, antequam incipiat ^h baptizare, fundunt ipsos calatos in fluvium, & tollunt inde ⁱ aquam benedictam, & exinde faciunt aque asperionem in suis navibus antequam exeant ad navigandum. Baptismo autem completo, descendunt omnes in fluvium pro benedictione, induti sindonibus, ^j quos sibi ad sepulturam servant. His perfectis omnibus, statim aqua revertitur in proprium alveum.

Unde vero surgit *Jordanis* a mari *Tyberiadis* usque ad mare *Salinarum* ubi deficit, ^k sunt milia cxxx.

In ipsa vero ripa *Jordanis* est spelunca, in qua sunt cellule septem cum septem puellis, que ibi infantule mittuntur, & cum aliqua ex illis mortua fuerit, in ipsa cellula sepelitur, & alia cellula inciditur & mittitur ibi alia puella, ut numerus stet. Et habent foris, qui eis cibaria preparent. ^l In quo loco cum magno timore ingressi sumus ad orationem. Nullius ibi faciem vidimus. In ipso loco dicitur esse sudarium, quod fuit ^m super caput Iesu. Non multum longe vero a *Jordane*, ubi baptizatus est Dominus, est *monasterium Sancti Iohannis*, in quo sunt xenodochia duo. ⁿ In ambobus ^o vero ripis *Jordanis* sub montibus inveniuntur serpentes, de quibus conficitur tyriaca.

a. *V.*, *I.* in alveum suum. —
b. rupes strata *d.* in *V.*, *I.* — c. *V.*,
I. in vigiliis. — d. *V.*, *I.* grandes
fiunt vigilie populus infinitus (*I.*
a populo infinito). — e. *V.*, *I.* pro-
cedunt ministeria sub divo. — f. *V.*,
I. diaconi tenentes. — g. *V.*, *I.* qua
benedixerunt f. — h. *V.*, *I.* inci-

piant. — i. tollunt inde *d.* in *P.*, *L.*
— j. *V.*, *I.* sindones & alias multas
species. — k. ubi deficit *d.* in *P.*
— l. *V.* preparent; *I.* preparent.
— m. *P.*, *L.* qui fuerat. — n. duo
d. in *P.* — o. in ambobus *d.* in *L.*;
V., *I.* hab. in ista vero vel in illa
rippa.

Inde venimus *Iericho*.^a De *Jordane* usque *Ierico* sunt milia vj.^b *Ierico* autem in oculis hominum^c ita videtur ut Paradisus. A terre motu muri diruti. Domus itaque Raab ibi stat & est xenodochium, set & cubiculum illud, de quo exploratores depofuit,^d oratorium est *Sancte Marie*. Lapidés vero illi, quos levaverunt filij *Israel* de *Jordane*, non multum longe a civitate *Iericho* pofiti sunt in basilica fecus altare. Et ante basilicam est campus, *ager Domini*,^e in quo Dominus *Iesus* manu propria feminavit ferens fatis quali modia tria.^f Qui etiam colligitur & nunquam feritur, set ex se profert femen. Colligitur autem mense februario, & inde communicant Christiani in *Pafcha*.^g Cum autem collectum fuerit, aratur^h & iterum cum reliqua messeⁱ colligitur. At vero fons aque, quem indulcavit *Helifeus* propheta,^j irrigat omnem *Iericho*. Ibi etiam nascitur vinum, quod febricitantibus datur.^k Ibi nascuntur daftili de *Libano*,^l ex quibus mecum detuli in nostram provinciam,^m & dedi unum domino *Paterio*ⁿ patricio. Ibi nascuntur & cedri de *Libano* ccxl^o & virga faceoli ij pedes longa. Ibi est & vitis, unde in *Ascensione Domini* plenos calathos racemis in *monte Oliveti* deferunt ad emendum,^p unde in *Pentecosten* mustum colatum proponitur.^q

Exeuntibus nobis de *Ierico*, venimus contra *Ierosolimam*. Non longe ab *Iericho* est illa arbor, in qua *Zacheus* ascendit, ut videret Dominum. Que arbor^r infra oratorium inclusa est, & per tectum defuper ficca videtur. Igitur exeuntes de *Iericho*, venimus contra occidentem in sinistra manu^s & intravimus villas *Sodome* & *Gomorre*.^t Super illam provinciam descendit semper obscura nubes cum odore sulphureo. Nam quod dicunt homines^u de uxore *Loth*, quod lingendo ab animalibus minuatur, mendacium est, set stat in statu quo

a. *V.*, *I.* ad *Jordanem*. — b. *V.*, *I.* miliaria. — c. *P.*, *L.* omnium. — d. *V.*, *I.* exposuit. — e. *ager Domini d. in P., L.* — f. ferens... tria *d. in P., L.* — g. *V.*, *I.* communicatur in *Pafca*. — h. aratur *d. in V., I.* — i. *P.*, *L.* reliquis messibus. — j. *P.* inde vero fons aque nascitur quem... propheta — k. ibi... datur *d. in L.* — l. *V.*, *I.* nascitur daftilum de *Libra*. — m. *V.*,

I. in provincia adduxi. — n. *Paterio d. in P., L.* — o. *V.*, *I.* nascitur cedrus de *liris xl.* — p. *V.*, *I.* plenas hastas (*I. cistas*) racemis... venales sunt. — q. *V.*, *I.* mixtum (*I. mustum*) exinde plena colata preparantur. — r. que arbor *d. in P., L.* — s. *P.*, *L.* parte. — t. *P.* *Sodomam* & *Gomoram*. — u. *P.*, *L.* quod vero dicunt.

fuit. His peragratis, ^a ascendentes per montana ^b *Ierosolime*, venimus *Baoridem*. Inde revertentes ad finistram, ad opidum *montis Oliveti* venimus ad *Bethaniam*, ad monumentum *Lazar*i, & respicientes valles illas & perambulantes, monasteria multa & miranda ^d loca vidimus, clausam multitudinem in *monte Oliveti* virorum ac mulierum.

Et rursum ^e in monte, unde ^f Dominus ascendit ad Patrem, ubi & iudicare veniet, ^g vidimus monasteria copiosa & ^h cellulam, in qua clausa fuit vel iacet in corpore ⁱ sancta *Pelagia*. Et in ipso monte *Zebedeus* & *Cleophas* & multa corpora sanctorum requiescunt. ^j Descendentes de *monte Oliveti*, venimus in villam *Gethsemani*, in locum ubi traditus est Dominus. In quo sunt tria accubita, in quibus ille accubuit, & nos pro benedictione accubuimus. Et prope est *vallis*, que vocatur *Iosaphat*, ^k & in ipsa valle est *domus sancte Marie*, in qua monstratur sepulcrum, ^l de quo dicunt eam ad celos fuisse sublatam. Que *vallis* est inter *montem Syon* & *montem Oliveti* posita. ^m

In dextera vero parte porte *Ierusalem* est olivetum & ficulnea, in qua *Iudas* laqueo se suspendit, ⁿ cuius talea stat. Munita petris porta civitatis, que coheret *Porte Speciose*, que fuit *Templi*, cuius liminare & tribulatio ^o stat.

Clinantes proni in terram ingressi sumus in sanctam civitatem, in qua adorantes Domini monumentum, quem (*sic*) ipsum monumentum, in quo corpus Domini positum fuit, in naturale excisum est petram. Lucerna in ydria, que illo tempore ad capud eius posita fuerit, ibidem ardet die nocteque. Ex qua benedictionem tulimus & recomposuimus ea. ^p In quo monumento deforis mittitur terra, & ingredientibus pro benedictione tollunt. Lapis vero, unde clausum fuit monu-

a. His peragratis *d. in V., I.* — b. *V., I.* de montanis — c. *V., I.* oppida. — d. *V., I.* mirabilem. — e. *V., I.* rursum. — f. *P., L.* ubi. — g. ubi... veniet *d. in P., L.* — h. monasteria.... & *d. in P., L.* — i. *V.* ubi inclusa fuit. — j. *V., I.* *Iacobi, Zebedei & Cleophe* & m. s. corpora. — k. & prope... *Iosaphat d. in V., I.* — l. sancte... sepulcrum *d. in V., I.* — m. loco que... posita,

hab. V., I. & ipsa *vallis Gethsemani* ibidem vocatur *Iosaphat*. — n. *V., I. add.*: hoc est ad portam *Hierusalem*. — o. *I.* tribunal. — p. loco cuius talea... ea, *habent P., L.*: Ingressi autem in sanctam civitatem *Ierusalem*, perreximus Domini sepulcrum & adoravimus ibi Dominum *Iesum*, ubi lucerna die ac nocte ardet, ex qua benedictionem accepimus.

mentum, ipse est ante ipsum monumentum. ^a Nam ipsa petra ornata est ex auro & gemmis, & postmodum de ipsa petra factum est altare, in loco ubi crucifixus est Dominus Iesus. Petra vero monumenti veluti molaris est, & est mirifice ^b ornata virgis ferreis. Pendent supra ^c brachialia, ^d dextrocheria, murene, ^e monilia, anuli, capitulares, cingella girata, ^f baltei & corone, ^g ex auro & gemmis ornamenta plurima. Ipsum vero monumentum in modum edis est coopertum ex argento, & ante monumentum altare positum.

A monumento usque *Golgotha* sunt gressus lxxx : ab una parte ascenditur per gradus, per quos ^h Dominus Iesus ascendit ad crucifigendum. ⁱ In loco ubi fuit crucifixus Iesus, apparet cruor sanguinis in petra, ^j & in ipso latere petre est *altare* patriarche *Abrabe*, in quo ibat offerre Ysaac, quando temptavit eum Dominus. Ibi & Melchisedech obtulit sacrificium Abrahe, ^k quando obviam revertebatur cum victoria de cede Amalech. Tunc ibidem dedit ei Abraham omnem decimationem in hostias. ^l

Iuxta ipsum altare est cripta, ubi si ponas aurem, audies flumina aquarum, & si iactaveris intra pomum ^m aut quod natare potest, vade ⁿ ad *Siloam fontem*, & ibi eum suscipies. Hic enim fons est, de quo legitur ex ceco: *Vade ad natatoria Siloam* (Iohann., ix, 11). Inter *Siloam* & *Golgotham* credo esse miliarium.

Ierosolima etenim aquam vivam non habet, preter *Siloam* & *fontem*. De *Golgotha* usque ad locum ubi inventa est crux sunt gressus l. ^o In *basilica Constantiniana*, ^r que coheret monumento vel *Golgotha*, in atrio ipsius basilice, est cubiculum, ubi lignum crucis absconditum ^s est, quod adoravimus & osculati fumus. ^t Nam & titulum, qui super caput Domini positus fuerat, in quo scriptum est: *Iesus Nazarenus rex Iudeorum*, tenui in manu & osculatus sum. ^u Quod lignum crucis ^v de

a. Color vero petre, que excisa est de *Golgotha* add. *V.*, *I.* — b. *V.*, *I.* infinite. — c. *P.*, *L.* pendentia. — d. *P.* brachia; *L.* bracia. — e. murene *d. in P.*, *L.* — f. *I.* cingellata; *P.*, *L.* cinguli. — g. imperium add. *V.*, *I.* — h. *V.*, *I.* unde. — i. *L.* ut crucifigeretur. — j. in petra *d. in V.*, *I.* — k. Abrahe *d. in P.*, *L.* — l. *P.* & ibi dedit

omnem declinationem. — m. *I.* & iactas pomum. — n. *V.*, *I.* & vadis. — o. hic enim... *Siloam d. in V.*, *I.* — p. *P.* *Fiolan*; *V.* *Solua*. — q. *xij hab. P.*, *L.* — r. *V.*, *I.* *Constantini*. — s. *V.*, *I.* *reconditum*. — t. *V.*, *I.* *osculavimus*. — u. *V.*, *I.* *osculavi*. — v. *crucis d. in P.*, *L.*

nuce est. Procedente vero sancta cruce ad adorandum de cubiculo suo, & veniente ^a in atrio, ubi adoratur, ^b eadem hora apparet in celo stella, & venit super locum ubi crux refidet. Et dum adoratur crux, stat supra eam stella, & affertur ^c oleum ad benedicendum in duabus ampullis. ^d Hora vero, qua tetigerit lignum crucis has ampullas, mox ebullit oleum foras, & nisi ^e citius claudantur, totum ebullit foras. Revertente vero sancta cruce in locum suum, & stella pariter revertitur, & post reclusam crucem ultra non apparet stella.

Arundo vero & *f* spongia, de quibus legitur in Evangelio, ibi sunt, cum qua spongia aquam bibimus. Ibi est & calix onichinus, ^g quem benedixit in cena, & alie multe virtutes.

Ibi est etiam imago ^h beate Marie in superiori loco & zona ipsius & ligamentum, quo utebatur in capite, & ibi sunt vij cathedre marmoree ⁱ seniorum. Inde ascendimus in *turrem David*, valde magnam, ^j in cenaculis ubi decantabat psalterium. ^k Que turris quadrangulatum & sculptum opus habet, non habens tectum. In quam etiam Christiani pro devotione ascendunt. Circa medium vero noctis spacium surgentes, audiunt voces murmurantium deorsum in *valle Iosaphat* contra *Iordanem*, ad loca que respiciunt *Sodomam* & *Gomorrham*. Deinde venimus in *basilicam Syon*, ubi sunt mirabilia ^l multa. Inter que vidimus lapidem angularem, ^m qui reprobatus est ab edificantibus, & factus est in caput anguli. ⁿ Domino autem ingrediente in ipsam basilicam, ^o que fuit *domus sancti Iacobi*, invenit lapidem deformem in medio iacentem, tenuit eum & posuit in angulo. ^p Quem cum tenueris & levaveris ^q in manibus, pone aurem in ipso angulo, & sonabit in auribus tuis quasi multorum hominum murmuratio.

In ipsa vero ecclesia est columpna, ubi Dominus flagellatus est. In qua columpna tale est signum, ^r ut dum eam ^s am-

a. veniente *d.* in *P.*, *L.* — b. *P.* adorant. — c. *P.* offertur. — d. *V.*, *I.* ampullas medias. — e. *P.* ubi. — f. *V.* nam ibi est canna. — g. *V.* onichilus. — h. *V.*, *I.* species. — i. marmoree *d.* in *P.*, *L.* — j. valde magn. *d.* in *V.*, *I.* — k. *V.*, *I.* ubi decantavit psalterium magna

voce valde in cenaculis singulis. — l. *P.* miracula. — m. *V.*, *I.* inter que quod legitur de lapide angulari. — n. &... anguli *d.* in *V.*, *I.* — o. *V.*, *I.* ecclesia. — p. tenuit... angulo *d.* in *P.*, *L.* — q. *V.*, *I.* tenes... levas. — r. ubi... signum *d.* in *P.*, *L.* — s. *P.*, *L.* quam cum.

plexus^a fuisset Iesus, in ipsa pectus eius adhesit, & apparent in ea palmi & digiti. Si ex ea pro quocumque languore^b tollatur mensura^c & circa collum habuerit infirmus, sanabitur.^d

In ipsa columpna est cornu illud, de quo reges unguebantur, unde & David unctus est in regno. Et ibi est corona spinea,^e qua Dominus Iesus fuit coronatus. Ibi & est lancea, de qua in latere percussus est. Ibi sunt & lapides multi, de quibus lapidatus est Stephanus. Ibi est & columpna, in qua crux posita fuit beati Petri apostoli, ubi crucifixus est *Rome*. Ibi & calix, in quo post resurrectionem Domini sanctam missam^f cebraverunt apostoli, & multa alia mirabilia, que non recolo.

Ibi est monasterium puellarum, & ibi vidi testam^g inclusam in loculo ornato^h aureo gemmis, quam dicunt esse caput martyris Theodote, in qua multi aquam pro benedictione bibeant, & ego bibi.ⁱ Exinde venimus in *Syon*, deinde vero ad *basilicam Sancte Marie*, ubi est congregatio magna monachorum ac mulierum. Oravimus etiam in *pretorio*, ubi auditus est Dominus, & ^k modo est *basilica Sancte Sophie*. Ante ruinas vero *templi Salomonis* sub platea aqua decurrit a *fonte Siloa*,^l fecus *porticum Salomonis*. In ipsa ecclesia est sedes, in qua sedit Pilatus, quando audivit Dominum. Petra autem ibi est quadrangula, in qua reus levabatur,^m ut ab omnibus videretur & audiretur; in ea videlicet levatus est Dominus Iesus, quando auditus est a Pilato. Ibi quoque remansit imago, habens pedem pulchrum,ⁿ modicum, subtilem, naturam communem, pulchram faciem, capillum subanelatum, manum formosam & digitos longos. Et quantum imago designabat, cum in mundo esset,^o picta est & posita in ipso pretorio. Nam de ipsa petra multe fiunt^p virtutes, tollentes mensuram de ipsis vestigiis, ligant per singulos languores & sanantur. Ipsa vero petra ornata est auro & argento.

Inde venimus^q ad arcum, ubi fuit antiquitus *porta civitatis*.

a. *P.* amplexatus. — b. *V.*, *I.* pro singulis langoribus. — c. mensura *d.* in *P.*, *L.* — d. *V.*, *I.* circum colla habent, sanantur. — e. *V.*, *I.* de spinis. — f. *V.*, *I.* missas. — g. *P.*, *L.* caput. — h. ornato *d.* in *P.*, *L.*; *I.* ornata. — i. in qua... bibi *d.* in *P.*, *L.* — j. *V.*, *I.*

de *Syon* vero usque in. — k. *P.*, *L.* qui. — l. *P.*, *L.* ad fontem *Syloam*. — m. *P.* levabitur. — n. *V.* pede pulchrum; *I.* ibique illius remansit pede pulero. — o. *V.*, *I.* quantum ymago designat que illum viventem & pedibus ambulantem. — p. *P.*, *L.* sunt. — q. *P.*, *L.* venit.

In ipso loco sunt aque putride, in quibus Ieremias propheta missus est. Ab arcu illo descendentibus nobis per gradus multos ad *fontem Siloe*,^a vidimus basilicam volubilem,^b de sub qua surgit *Silva*,^c que habet folia duo ex marmore manu hominis facta, & inter folia clausura cancellorum.^d In quibus pro benedictione in uno lavantur viri & in altero femine.^e In quibus aquis multa ostenduntur, immo & leprosi mundantur. Et ante illud atrium est piscina grandis, in qua lavantur populi assidue. Certis etenim horis fons ipse irrigat aquas multas, que descendunt per *vallem Iosaphat*, que & *Gethsemani* vocatur, & ingrediuntur in *Jordanem* fluvium, ubi deficit in *mare Salinarum* subtus *Sodomam* & *Gomorrham*. Nam modo & ipse *fons Siloas* infra civitatem inclusus est, quia Eudoxia^g Augusta, uxor Iustitiani imperatoris, addidit muros in civitate *Ierusalem*, & ipsa munivit *basilicam* & *sepulchrum sancti Stephani*.^h Intra sepulchrumⁱ sunt gressus vj.^j Beatus vero Stephanus foris portam uno iactu sagitte^k requiescit. Una modo porta ex nomine ipsius martyris^l vocatur, & est ad viam que respicit ad occidentem,^m que descendit ad *Ioppen* & *Cesaream Palestine* vel *Diapolim* civitatem, que antiquitus dicebatur *Azotus*, in qua requiescit sanctus Georgius martyr. In ipsa via, non longe a civitate, stat columna marmorea, que priusquam Dominus Iesus illuc duceretur ad flagellandum,ⁿ fugiens levata est ad nubes & deposita in ipso loco. Et in tantum cognoscitur verum^o esse, quia non habet basem^p ubi debet esse fundata, set suspensa stat^q & agitatur. In cuius summitate crux ferrea posita est, & sursum^r per scalam ascenditur, & homines mittunt^s ibi luminaria & incensum & demoniaci ibi liberantur.^t

Itaque exeuntibus nobis^u a *Silva fonte*, venimus in agrum,

a. *V.* a fonte. — b. *V.*, *I.* est ibi. — c. de... *Silva d.* in *P.*, *L.* — d. *Loco* que habet... cancellorum *habent P.*, *L.*: ex marmore factam, duos cancellos habentem. — e. *V.*, *I.* mulieres. — f. *P.*, *L.* fons vero *Silva* modo. — g. *Eudoxia d.* in *P.*, *L.* — h. & ipsa... *Stephani d.* in *P.*, *L.* — i. *V.*, *I.* & infra sepulchra. — j. *V.*, *I.* xxxj. — k. *V.*, *I.*

sagitte iactum (*I.* iactu). — l. *P.*, *L.* & illa porta ex nomi. illius. — m. *P.*, *L.* orientem. — n. *P.*, *L.* in qua Dominus prius ducebatur ad flagell. que. — o. *V.* non. — p. *V.* basitem; *I.* basim. — q. *V.*, *I.* sic stat super terram. — r. sursum *d.* in *P.*, *L.* — s. *V.*, *I.* & fiunt. — t. *P.*, *L.* mundantur. — u. *V.*, *I.* exeuntes.

qui comparatus est de precio sanguinis Christi, ^a qui vocatur *Acheldemach*, hoc est ager sanguinis, ^b in quo omnes peregrini sepeliuntur. Et infra sepulchra ^c sunt cellule fervorum Dei, ubi sunt multe virtutes, & per loca infra ipsa sepulchra sunt vinee & pomaria. ^d

Revertentibus nobis ^e in civitatem, venimus ad *piscinam natatoriam*, ^f que v porticus habet, & in uno eorum est *g* *basilica Sancte Marie*, ubi multe sunt ^h virtutes. Ipsa vero piscina modo redacta est ⁱ in stercore, & ibi lavantur omnia necessaria. ^j Vidimus ibi & in uno angulo tenebroso catenam ferream, ^k qua se in laqueum ^l infelix Iudas suspendit. ^m

Item exeuntibus nobis a porta maiore, ⁿ venimus ad locum ubi requiescit sanctus Yficius, ^o ubi *p* erogantur pauperibus panes, quos deputavit sancta Helena. Et in via, que ducit *Bethleem*, miliario iij ab *Ierusalem*, iacet Rachel, ^q uxor Iacob, mater scilicet Ioseph ^r & Benjamin, ^s in finibus *Rama*.

In ipso loco in media via vidi aquam surgere, quasi sextarios vij dicunt. ^t Unde complent omnes facietatem bibendi, & nec minuitur nec augetur, & est suavis ad potandum. Dicunt vero, ^u quod fugiens beata Maria in Egyptum, sederit ibi cum puero, ^v & sciens oravit & continuo ipsa aqua emanavit. Et in ipso loco modo ecclesia constructa est. ^x

Inde usque *Bethleem* miliaria tria. ^y *Bethleem* locus splendidissimus & servi Dei ibi multi. Ibi est *spelunca*, in qua natus fuit Dominus Iesus, & presepe ^z ex auro & argento ornatum, & iugiter ibi sunt luminaria. ^{aa} Os vero spelunce angustum. Hieronimus presbiter, in loquendo peritus, interpretatione clarus, inter cunctos zelator conspicuus, in ipso ore spelunce petram sculpsit, ^{bb} & ob devocionem Salvatoris ibidem

a. *V.*, *I.* Domini. — b. qui... sanguinis *d. in P.*, *L.* — c. *V.*, *I.* & intra ipsa sepulchra. — d. *P.*, *L.* poma. — e. *P.*, *L.* revertentes. — f. natatoriam *d. in P.*, *L.* — g. *P.*, *L.* & una piscina, in qua fuit. — h. *P.*, *L.* fiebant. — i. *V.*, *I.* iactata est. — j. *V.*, *I.* que necessaria sunt. — k. ferream *d. in P.*, *L.* — l. *L.* illaqueatum. — m. *V.*, *I.* cum qua se laqueavit inf. Iud. — n. *V.* exeuntibus ad portam natatoriam;

I. maiorem. — o. *P.*, *L.* Sicius. — p. *V.* ibi etiam; *I.* ubi etiam. — q. *P.*, *L.* Rachel iuxta Iacob. — r. requiescit *add. V.*, *I.* — s. *Hic multa in L. desunt.* — t. dicunt *d. in V.*, *I.* — u. *V.*, *I.* & dicunt. — v. *P.* parvo. — x. *P.* ubi modo ecclesia constituta. — y. inde... tria *d. in P.* — z. *P.* presepium. — aa. *P.* & ibi fiunt luminaria. — bb. *V.* sculpsit.

fibi monumentum fecit. Miliario femis de ^a *Bethleem* in suburbio ^b iacent David & Salomon filius eius, & appellatur locus ille *basilica Sancti David*. Set & infantes, quos occidit Herodes, in ipso loco habent sepulchra, & omnes in una requiescunt domo, & aperiuntur eorum monumenta, ^c & videntur eorum sancta ossa. Ante *Bethleem* est monasterium, muro cinctum, ^d in quo est multitudo monachorum. De *Bethleem* usque ad *ilicem* ^e *Mambre* sunt milia xxiii. In quo loco requiescunt Abraham, Ysaac, Iacob & Sare simul & Ioseph ossa. Est ibi basilica edificata in quadrum ^f & atrium in medio discooperatum, & per medium cancellum ex uno latere intrant Christiani, ex altero vero Iudei, incensa deferentes ^g multa. Nam depoficio Iacob & David in tertia ^h illa die primo post natalem Domini devotissime ab omnibus celebratur, ita ut ex omni terra Iudeorum conveniat multitudo, incensa deferentes vel luminaria, & dant munera & serviunt; ibidem.

Item revertentes per *Ierusalem*, descendimus per viam, que vadit *Gazam* & *Afcalnem* ^k milia xx. ^l De *Ierusalem* venimus in *montem Gelboe*, ubi occidit David Goliath gigantem, ^m & ibi mortuus est Saul & filius eius Ionathas. Iacet ibi Goliath in media via, ⁿ ligneum ad caput habens acervum ^o & super eum congeriem petrarum, ita ut ad xx miliaria ^p non possis invenire lapidem, quem movere possis, quia consuetudo ^q talis est. Quocienscumque quis ibi transiit, ternos secum defert lapides, & proicit illos ibi. Set & nos similiter fecimus. In ipsis vero montibus ^r nec ros nec pluvia descendit, postquam eos David maledixit. Et nocturnis horis secreto ibi videntur immundi spiritus volvi, tanquam ^s vellera lane vel unde maris.

Deinde vertentes nos ^t ad latus, ^u venimus in civitatem, que dicitur *Heliuteropolis*, ^v in loco ubi ille Sanfon fortissimus cum maxilla asini mille occidit viros, ex qua maxilla illo ^x orante

a. *V.* fecus. — b. in suburbio *d.* in *P.* — c. *P.* sepulchra. — d. muro cinctum *d.* in *P.* — e. *P.* rodiam. — f. *V.*, *I.* in quadriporticus. — g. *V.*, *I.* facientes — h. *V.*, *I.* terra. — i. *V.*, *I.* & dantes mun. ac fervientes. — j. *P.* ab. — k. *V.* Abfcalon; *I.* Afcalon. — l. *P.* miliario xx^{mo}. — m. gigantem *d.* in *P.* —

n. *P.* medio vie. — o. *V.* ligneus ad caput acervus; habens *d.* in *I.* — p. *P.* a xx milibus. — q. *V.*, *I.* usus. — r. *V.*, *I.* nam in ipsos montes. — s. tanquam *d.* in *V.* — t. *V.*, *I.* deviantes. — u. *Hic denuo incipit L.* — v. *P.* Eliotropolis; *L.* Heliotropolys. — x. *V.*, *I.* ipso.

aqua profluxit. Qui fons loca illa ^a usque in hodiernum diem irrigat. Nam ^b in loco ubi furgit fuimus.

Deinde venimus in loco, ubi requiescit Zacharias, qui occisus est inter Templum & altare, ^c & est ibi ^d ecclesia ornata, & sunt ibi ^e servi Dei multi. Inde venimus ad locum, ubi Isaias propheta de ferra lignea secatus est, & ibidem ^f iacet sub *quercu Rogel* iuxta aque ^g decursum, & ipsa ferra in testimonium ^h posita est ad sanctum Zachariam.

Exinde venimus in locum, ubi Abacuc propheta prandium ferebat messoribus, quando eum angelus Domini, per verticem tenens, super locum ⁱ in quo Daniel inter leones orabat, deposuit. ^j Et ibi furgit fons, in quo Philippus baptizavit eunuchum. In ipsis locis sunt putei, quos foderunt Abraham & Ysaac, ^k quos appellaverunt *Calumpniam*. Inde ingressi sumus *Afcalon*. ^l Ibi est *puteus Pacis*, in modum ^m theatri factus, in quo usque ad aquam per gradus descenditur, ⁿ ubi requiescunt tres fratres martyres, propria quidem nomina habentes, ^o sed vulgariter Egypcij vocantur.

Miliario a civitate *Sarafia* est civitas *Mazon Afcalonites*. ^p Inde venimus in civitatem *Mazomatem*, ^q in qua requiescit sanctus Victor martyr. De *Mazoma* usque *Gazam* est miliarium. ^r *Gaza* autem est civitas splendidissima & deliciosa, & homines in ea honestissimi, omni liberalitate decori, ^s amatores peregrinorum. Inde miliario secundo ^t requiescit sanctus pater Hilarion.

Et inde venimus in civitatem *Eluaba*, ^u in capite heremi, que ducit ^v ad *Syna montem*, in qua audivimus ex relatione ^x episcopi ipsius civitatis unum miraculum, quod fileri non potest. ^y Puella quedam nobilissima, nomine Maria, cum nupta fuisset, ipsa nocte prima ^z sponsus eius mortuus est. Ipsa quoque hanc

a. *V.*, *I.* ipsa. — b. *P.*, *L.* & in loco. — c. *V.*, *I.* inter Templum & altare, ubi occisus est Zacharias & ubi requiescit. — d. una *add.* *V.*, *I.* — e. *V.*, *I.* in ea. — f. *P.*, *L.* ubi iacet. — g. *V.*, *I.* aquarum. — h. *V.*, *I.* pro testimonio. — i. *P.*, *L.* duxit ad locum. — j. deposuit *d.* in *P.*, *L.* — k. *V.*, *I.* Abraham scilicet & Iacob. — l. inde... *Afcalon d.* in *P.*; *V.* *Afcalon* —

m. *P.*, *L.* in loco. — n. in quo... descenditur *d.* in *P.*, *L.* — o. *V.*, *I.* habent. — p. miliario... *Afcalonites d.* in *P.*, *L.* — q. *V.* *Mazomazes*. — r. *P.*, *L.* mil. invenies. — s. *P.*, *L.* facie libera decori. — t. *P.* uno. — u. *I.* *Heluaha*; *P.* *Eoal*; *L.* *Euaal*. — v. *V.*, *I.* vadit. — x. *V.*, *I.* revelatione. — y. *V.*, *I.* silere non oportet. — z. *V.*, *I.* nocte nuptus fui.

rem pacienter portavit, & infra ipsam septimanam omnia sua pauperibus distribuit, celebratoque die septimo, nocte ipsa ^a veste sponsi sublata, inventa non est. De qua dictum est nobis, quod esset in heremo trans *Jordanem* inter calameta vel palmeta ^b ante nos in finibus *Segor*, circa *mare Salinarum*. In quibus locis invenimus monasteria ultra xv vel xvij puellarum, quas Christiani pascebant. ^c Que habentes unum asellum, qui eis cibaria deportabat, ^d nutriebant & leonem terribilem ad videndum. Cumque appropinquassemus cellule, ^e omnia animalia, que erant nobiscum, minxerunt a rugitu illius ^f & in terra corruerunt. Et dixerunt ^g nobis, quod ipsum asellum leo ipse gubernaret ^h in pascuis. Quem & offerebant nobis pro ^c solidis, set pater Antonius accipere ⁱ noluit. Sed misit in Hierusalem cito, & fecit ^j eis ternas tunicas deferri, & oleum ad luminaria & legumina multa. Et ipse nobis dixerunt de virtutibus puelle, ^k cuius superius mencionem fecimus, que ambulaverat in heremo sola, portans legumine sportellas plenas vel tunicas, quas ei cupiebant offerre, ^l set nullus eam invenire potuit. Attamen de hiis, que secum detulerat, ^m nichil deportavit, revertens ⁿ de heremo. Cuius afflictionem vel ploratum nulla ratione consolari potuimus, set tantum sepius ^o flens dicebat: *Ve mihi misere, cuius causa p me Christianam dico.*

Proficiscentes de civitate *Eulatia*, ^q intravimus heremum miliario xx. In quo est ^r castrum, ubi est *xenodochium sancti Georgij*, in quo habent transeuntes vel heremite refugium sive stipendia. Inde intrantes in interiorem heremum, venimus ad locum, de quo dicitur in Psalmo: ^s *Posuit t terram fructiferam in saljugine, hoc est in amaritudine u a malitia habitantium in ea* (Ps. cvi, 34). Et ibi vidimus homines rastos fugientes cum camelis. Et in *Hierosolima* vidimus homines ex *Ethiopia* habentes fissas nares & aures, calliculos calciatos, ^v & in digitis & in pedibus ^x anulos

a. nocte ipsa *d. in P., L.* — b. *V. calamora vel palmora.* — c. *V., I. que Christiani (I. Christianos) populabant.* — d. *V. asellum cibario deportabant.* — e. *cellule d. in P., L.* — f. *P., L. territa sunt a rugitu illius.* — g. *V., I. dicebant.* — h. *ac provideret add. I.* — i. *V., I. suscipere.* — j. *V., I. & adduxit eis.* — k. *V., I. Marie.* — l. *V.*

aufferre. — m. *V. duxerat; I. duxerant.* — n. *V., I. reportant revertentes.* — o. *sepius d. in P., L.* — p. *causa d. in P.* — q. *V. Eulatia.* — r. *P. & est ibi.* — s. *P. Psalmita.* — t. *posuit d. in V., I.* — u. *hoc... amarit. d. in P.* — v. *calliculos calciatos d. in P., L.* — x. *V., I. per digitos in pedes.*

miffos. Et interrogavimus ut quid hoc haberent, ^a qui dixerunt: *Traianus* ^b *imperator* *signum* *hoc* *nobis* *reliquit*.

Ambulantes per heremum diebus *vj*, camelis nobis aquam portantibus, sextarium unum mane & sextarium unum vespere cotidie dabatur per unumquemque ^c hominem. Amarescente aqua in utres ^d in modum fellis, mittebamus in eam arenam & indulcabatur. Familia autem Sarracenorum vel uxores eorum, venientes de heremo cum lamentacione & in via sedentes, farcinis depositis, ^e petebant panem a transeuntibus. Et veniebant viri ipsarum ^f de interiori parte heremi, adducebantque utres cum aqua frigida, & accipiebant sibi panes. Deferebant ^g etiam resses (*sic*) cum radicibus, ^h quarum ⁱ odor suavissimus super omnia aromata; & dies festos suos celebrabant. Populus autem, qui per ipsam maiorem heremum ingrediebatur ad explorandum, numero *xij^m dc.* Qui perambulantes heremum, octava ^j die venimus ad montem Dei *Oreb*. ^k Et exinde moventes, ut ascenderemus *montem Syna*, ecce multitudo monachorum & heremitarum ^l cum crucibus pfallentes obviaverunt nobis, & prostrati ^m in terram adoraverunt nos. ⁿ Simili modo & nos facientes lacrimavimus. ^o Tunc introduxerunt nos in vallem inter *Oreb* ^p & *Sina*. Ad cuius pedes ^q montis est fons ille, ubi Moyfes adaquabat oves, quando vidit ardentem rubum, qui fons inclusus est infra ^r monasterium. In quo monasterio ^s tres sunt abbates, scientes linguas Latinam, ^t Grecam, Syram, Egyptiacam & Beffam. ^u Inde venimus ad speluncam, ubi absconditus fuit Helias propheta, quando fugit Iezabel mulierem perfidam. Ante ipsam speluncam furgit fons, qui irrigat ipsum montem.

Inde ascendimus in summum montis cacumen, in quo est oratorium modicum, habens in longitudine pedes *vij*, ^v fimiliter & in latitudine. In quo nullus manere presumit, set orto iam die, ascendunt monachi de supradicto monasterio, &

a. *V.*, *I.* quare sic. — b. *V.*, *I.* quia Traianus. — c. unumquemque *d.* in *V.*, *I.* — d. *P.*, *L.* utre. — e. *V.*, *I.* farcina deposita. — f. *P.*, *L.* similiter viri. — g. *V.*, *I.* & adducebant. — h. *P.* indicibus. — i. *P.*, *L.* & erat. — j. *P.*, *L.* *vij^o*. — k. *V.* *Choreb*; *P.* *Ozeb*.

— l. *V.* monach. heremit. — m. *P.* postea. — n. &... nos *d.* in *V.* — o. *P.* lacrimati sumus. — p. *V.* *Choreb*; *I.* *Coreb*. — q. *P.* indices. — r. *V.* intra. — s. *P.*, *L.* modo. — t. *V.*, *I.* hoc est Lat. — u. *P.* *Restam*; *L.* *Rescam*. — v. *V.* *vj*.

celebrant ibi divinum officium. ^a In quo loco multi ^b pro devocione tondent capillos suos & barbam, ^c & ego ibi totondi barbam meam. *Mons* vero *Syna* petrosus est, raro habet terram, & in circuitu eius cellule multe fervorum Dei, similiter & in *Oreb*. ^d In parte vero ipsius montis habent Sarraceni idolum suum positum marmoreum, candidum sicut nix. ^e Ibi etiam permanet sacerdos ipforum, indutus dalmaticam & pallium lineum. Et quando venit tempus festivitatis illorum, precurrente luna, antequam aggrediatur ad diem festum ^f ipforum, incipit marmor illud mutare colorem. Et quando ceperint adorare ^g idolum, fit marmor illud nigrum sicut pix. Completoque tempore festivitatis, revertitur iterum in pristinum colorem, unde valde admirati sumus. ^h Inter *Sina* & *Oreb* ⁱ est vallis, in qua certis ^j temporibus descendit ros de celo, quod *manna* appellant, & coagulatur, & fit tanquam gramen mastici, ^k & habent inde plenos dolios, ^l & dant aliis pro benedictione, & nobis dederunt sextarios quinque, ex quo ^m illi bibunt nobisque dederunt bibere. Et in ipsis montibus leopardus & capree & burdones simul pascunt, & nullus eorum a leone leditur propter heremi vastitatem. Et quia iam se complebant dies festi ⁿ Hismaelitarum, prece exiit ut nullus subsisteret per heremum, per quam ingressi fumus, ^o alij per *Egyptum*, alij per *Arabiam* reverterentur ^p in sanctam civitatem.

De monte *Sina* usque in *Arabiam* civitatem, que vocatur *Abela*, ^q mansiones octo. ^r In *Abela* autem descendentibus navibus de *India* cum diversis aromatibus, visum est nobis per *Egyptum* reverti.

Venimus itaque *Ira* ^s civitatem, in qua pugnavit Moyfes cum Amalech, ubi est oratorium, cuius altare positum est super lapides illos, quos subposuerunt Moyfi oranti. ^t In ipso loco est civitas munita de lateribus, & locus ille sterilis est

a. & celebrant ipsi (*I. ibi*) officium *V.*, *I.* — b. multi *d. in P.*, *L.* — c. *V.*, *I.* barbas. — d. *V.* Choreb; *I.* Corheb. — e. *P.* quod cand. est f. n.; *V.* candidum tanquam nix. — f. *V.* egrediatur a die festo. — g. *P.* dum adorant. — h. *V.*, *L.* admiratus sum. — i. *V.*, *I.* Coreb. — j. *P.*, *L.* cunctis. — k. *V.* gra-

masticis; *I.* grans misticis. — l. *P.* co- leos. — m. etiam & prodito (*I. proditi*) *add. V.*, *I.* — n. *P.*, *L.* complebatur dies festus. *Hic desinit L.* — o. *P.* per quem illi perrexerunt. — p. *P.* reversi sunt; *I.* revertuntur. — q. *V.* Ahela. — r. *P.* vij. — s. *Ira d. in V.*, *I.* — t. *P.* posuerunt subtus Moyfen, illo orante.

valde propter aquas. Ibi occurrerunt nobis mulieres ^a cum infantibus, palmas in manibus tenentes ^b & ampullas cum rasanino ^c oleo, & prostrate pedibus nostris plantas nostras ungebant & capita, ^d cantabantque ^e lingua Egyptiaca, psallentes antiphonam: *Benedicti vos a Domino, benedictusque adventus vester, osanna in excelsis.* Ipsa est terra *Madian*, ^f & ipsi habitantes in ea civitate ^g ex familia Iethro, foci Moyfi, descendisse dicuntur. ^h Octingente domus militancium, ⁱ cum uxoribus annonam & vestes accipientes ex *Egypto*.

De quibus locis venimus ^j *Magdalu* ^k & inde in *Socoth*, ubi sunt lxxvij palme ^l & xij fontes, & applicuimus ibi dies duos, ^m fatigati post tantum laborem atque heremi vastitatem. ⁿ In quo loco est ^o castellum modicum, quod vocatur *Sarandalu*. ^p Et infra ipsum castellum est ecclesia cum xenodochio ^q propter transeuntes. Inde venimus ad locum, ubi filij Israel, transeuntes *mare Rubrum*, castrametati sunt, & ibi similiter castellum ^r cum xenodochio. Et in loco, ubi exierunt de mari, est *oratorium Helie*. Et transcendent ^s venimus in locum, ubi intrarunt in mare, ubi est *oratorium Moyfi*. Ibi est civitas parva, que appellatur *Diffima*, ^t ad quam de *India* naves veniunt.

In loco vero ubi transierunt exit gulfus ^u de maiori pelago & extenditur intus in multis milibus, accessum recessumque habet. ^v Recedente ^x mari, apparet omnis submersio *y* Pharaonis, & omnia arma in marmore mutata videntur. Ibi accepimus nuces virides, que de *India* venerunt, quas de Paradiso credunt homines esse, & qui ex eis gustaverit faciat. Intus autem in ipso pelago modica est insula, in qua est petra viva, ubi pendent lapides molles ut carnes ^z in modum dactylorum,

a. *P.* venerunt m. in occursum nobis. — b. *V.*, *I.* portantes. — c. *I.* rasanino; *P.* rosaceo. — d. & capita *d. in P.* — e. cantabantque *d. in V.*, *I.* — f. *P.* Mediamitarum. — g. civitate *d. in P.* — h. *V.*, *I.* dicitur autem quia ex familia Iethro, focero Moyfi, descendunt. — i. *V.*, *I.* lxxx condomas militantes in publico. — j. venimus *d. in P.* — k. *V.*, *I.* *Magdalo*. — l. *V.*, *I.* ad lxx duas palmas. — m. &... duos

d. in P. — n. *P.* post hoc fatigati pro tanto labore atque heremi vastitate. — o. *P.* venimus in. — p. *P.* *Saraneluna*. — q. *P.* & xenodochium. — r. *P.* ibique castellum fecerunt. — s. *V.* transeuntes. — t. *P.* *Diffima*; *V.* *Clyfma*. — u. *P.* mare. — v. *P.* quia habet accessum & recessum; *V.* accessum recessumque habet. — x. *P.* procedente. — y. *P.* subversio. — z. *P.* in qua quibus temporibus fructus colligitur; *I.* carni.

qui fundunt ^a unguentum, quod oleum petrinum appellant qui pro maxima benedictione tollitur. ^b Vas in quo portatur, si inpletum fuerit & volueris reiterare, ad tollendum ^c iam, non eum capit. In quo loco, quanticumque egroti ^d perungere possunt, fanantur. Quod tollentes pro benedictione, non permittitur iterum introire per *Clyfma*, ^e antequam commisceatur cum oleo. Nam si non adulteraretur, credo quia & ipsam virtutem semper faceret. ^f Nam liquor ipsius tenetur continuo per ij milia. ^g Et inde nobis exeuntibus, venimus ^h in civitatem, que dicitur *Clisma*, ⁱ intus in basilica ^j vidimus loculos ligneos sanctorum patrum cxiiij heremitarum. ^k Et inde venimus per heremum ad speluncam beati Pauli heremite, ad fontem ^l qui vocatur *Siracumba*, qui fons locum ipsum irrigat. ^m Exinde pergentes venimus ad *cataraetas Nili*, ⁿ ubi ascendit aqua ad signum manu hominis factum & habet gradus xij. ^o Ex utraque parte ipsarum ^p cataraetarum sunt due civitates, quas dicunt edificasse filias Loth, & una earum *Babylonia* dicitur.

Tunc venimus per *campos q Thaneos* & in *Mimphi* ^r civitate & *Antino*, ^s in qua residebat Pharao, quando filij Israel exierunt de *Egypto*. ^t In ipsis locis sunt horrea xij ^u Ioseph. In *Mimphi* ^v fuit templum, quod modo est ecclesia, cuius una porta se clausit ante Dominum Iesum, quando beata Maria cum ipso fugit in *Egyptum*, & adhuc non potest aperiri. Ibi vidimus pallium lineum, in quo dicunt illum tempore illo se ^x terfisse, & idcirco ibi eius remansisse vestigia. ^y Que imago singulis temporibus adoratur, & nos adoravimus, set propter splendorem non potuimus in eum intendere, quia quantum in ipsam effigiem intendis, ^z immutatur in oculis tuis.

Descendentes per *Egyptum*, venimus in civitatem *Athelphi* ^{aa}

a. P. fundit. — b. P. colligitur. — c. colligendum. — d. maximeque energumini *add. V.* — e. P. Dei montem Syna. — f. P. dicunt vero, quia huius olei liquor magnam habet virtutem. — g. nam... milia *d. in P.* — h. & inde... venimus *d. in P.* — i. P. Olisma. j. intus... basilica *d. in V., I.* — k. V., I. sanct. pat. herem. xij. — ad fontem *d. in V., I.* — m. qui

fons... irrigat *d. in V.* — n. Nili *d. in P.* — o. P. ubi ascendit in qua per gradus duodecim. — p. P. duarum. — q. P. campum. — r. V. Nimphi. — s. &... Antino *d. in P.* — t. V., I. ex qua filij Israel exierunt. — u. P. cxij. — v. V. In Nimphi; P. immensum. — x. se *d. in P.; I. exterfisse.* — y. P. imaginem; &... remansisse *d. in I.* — z. P. intenderis. — aa. V. Athlepi; I. Adhlepi.

ad sanctum Mennatum, ^a qui multas virtutes ibi operatur. Inde per stagnum navigantes, *Alexandriam* venimus. In ipso stagno vidimus multitudinem cocodrillorum. *Alexandria* est civitas pulchra, populus levis, set amator peregrinorum, hereses ibi multe sunt. Ibi enim requiescit sanctus ^b Athanasius, episcopus ipsius civitatis, qui contra Arium, presbiterum ipsius civitatis hereticum, ^c pro fide Christi certando multa pericula mortis sustinuit, temporibus Constantini imperatoris, ^d Helene filij. ^e Ibidem requiescit sanctus Faustus & sanctus Epymachus ^f & sanctus Antonius sanctusque Maurus, & alia multa sanctorum corpora.

Iterum venimus ^g *Ierosolimam*, ubi ego egrotus ^h per multum tempus iacui, usquedum vidi per visionem sanctum Antonium & sanctam Eufemiam, qui me pariter sanaverunt. Egressi ⁱ de *Ierosolima*, venimus ^j *Ioppen*, ubi requiescit sancta Thabitha, que dicitur Dorcas. Deinde venimus *Cesaream Philippi*, que *turris Stratonis* dicitur, ^k que & *Cesarea Palestine* vocatur, in qua requiescunt sanctus Pamphilus ^l & sanctus Procopius & sanctus Cornelius. ^m Ex cuius lecto benedictionem tulimus.

Inde per *Galileam* ascendimus & venimus *Damascum*, ubi est monasterium, ubi sanctus Paulus conversus est, in vicum qui vocatur ⁿ *Reetus*, in quo multe virtutes fiunt. Deinde venimus *Heliopolim* & inde venimus *Emiza*, ubi est caput sancti Iohannis Baptiste in dolio vitreo, & nos ibi eum ^o intus vidimus & adoravimus. Et inde transeuntes per civitates, hoc est per *Arissam* & *Aristossam* & *Epiphaniam*, ^q venimus in civitatem splendidissimam *Ampamiam*, ^r in qua est omnis nobilitas Syrorum. ^s Inde exeuntes venimus *Antiocham maiorem*, ^t in qua requiescit sanctus Babyllas ^u episcopus, & tres parvuli, & sancta Iustina & sanctus Iulianus, & fratres Machabei, ^v hoc est septem sepulcra, & super uniuscuiusque sepulcrum scripture sunt passiones illorum. ^x Exinde descendimus *Mesopotamiam* in

a. P. Rennatum. — b. enim... sanctus *d. in V.*, *I.* — c. ipse... hereticum *d. in P.* — d. P. tempore Const. — e. Helene filij *d. in P.* — f. *I. Epymachus*; *P. Pimachus*. — g. *V.*, *I.* venientes. — h. *V.* eger; *I.* egrotatus. — i. *V.*, *I.* egressus. — j. *V.*, *I.* veni. — k. dicitur *d. in V.*, *I.* — l. *V.* Pamplius. — m. *V.*

Cornelius. — n. in... vocatur *d. in P.* — o. ibi eum *d. in P.* — p. *V. Aristosa*; *P. Aristoniam*. — q. *V. Epiphaniici*. — r. *V. Campaniam*. — s. *P. Sororum*. — t. *P. magnam*. — u. *I. Bayllas*. — v. *iiij* monaci. — x. *loco* hoc est... illorum *habet P.*: ibi habent sepulcra supra que scripture sunt passiones eorum.

civitatem *Calcidam*,^a inde venimus *Carran*, ubi natus fuit Abraham. Et inde venimus in civitatem *Barbariffum*, ubi requiescit sanctus Bachus, frater sancti Georgij martyris. Inde venimus in civitatem *Saram*,^b per quam mediam civitatem descendit fluvius *Eufrates*, qui ibidem per pontem tranfitur. In ipsa civitate passi sunt sanctus Bachus & sanctus Georgius, set sanctus Georgius in civitate *Tyra* requiescit.^c Tanta videntes loca miraculis plena,^d reverfi postmodo per multas civitates & castella & vicos & villas & plateas, fatigati ex tam longo itinere,^e cepimus iter carpere,^f & transeuntes mare, venimus *Italiam* propriam regionem, adjuvante Domino nostro Iesu Christo,^g pro cuius amore ab hiiis locis^h egredi pro videre ivimus tam sua mirabilia, que ipse inter homines habitans fecit, quamⁱ & beatorum apostolorum, vel que ante tempus incarnationis sue ex virgine allumpta olim per patriarchas & prophetas suos fecerat Iesus Christus Dominus noster. Viventes ovantes^j venimus *Placentiam*, propriam civitatem nostram, positam super fluvium qui dicitur *Padus*, infra iamdictam *Italiam*.

Explicit istoria beati Antonini martiris & visitacio sanctorum corporum atque locorum, que visitavit.^k

a. *V.* Chalcida. — b. *V.* Suran;
I. Syron. — c. set... requiescit *d.*
in P. — d. *V.*, *I.* tunc per tanta
& talia vidimus loca in miraculis
posita. — e. *P.* ex causa longa iti-
nere. — f. *V.* iterum carpere; *P.*

reverti. — g. cuius est honor &
gloria in secula seculorum. Amen.
add. P., in quo defunt reliqua. —
h. *V.* hac loca. — i. quam *d.* in
V. — j. *I.* orantes. — k. *Explicit*
d. in V.

LES

VOIAGES QUE SAINT ANTOINES FIST

EN LA TERRE D'OUTREMER

[Paris, Bibl. Nat., fr. 1038, m. f. XIII, in-fol.]

* * *

f. 110 a. Cil qui ce livre ¹ fist, conte cy le voiage saint Antoine, commant il ala pour l'amor Ihesu Crist par touz les leus ou il avoit alé & parolle anfant comme s'il meismes avoit esté en cel voiage:

De Plaisance, feit-il, nous en alames en Costantinoble.

De Costantinoble venimes en l'ille de Chippre, en une cité que l'en apeloit Costance, mout belle & mout delitable & plainne de paumiers; si i gisoit li cors saint Epiphane.

D'ilec venimes en une terre vers Sulye qui avoit à non Sathaire à la cité de Sur.

Après trouvames Acre Tholomays. Si y avoit une cité que l'en apeloit Chaiphas, une mout honeste cité & maintes abayes y avoit. A vj liues de Tholomays avoit une cité que l'en apeloit Chayphas a Sugammina jus le tertre de Carmel. A demie liue d'ilec estoit li mostiers Helysei le prophete, là où la fame li vint a l'encontre qui fiuz il resuscita. Illec avoit une petite pierre reonde qui sonnoit quant l'an la demenoit, si que l'an l'oïst bien de vj liues ou de vij.

De Tholomays venimes en la contrée de Galylée à une cité que l'en apeloit Neocesaire. Illec estoit la chaire à la glorieuse vierge

¹ *La Vie des Peres.*

Marie ou elle se feoit quant li angeles Gabryel vint à lui. D'iluec f. 110 b. venimes en Chanaam là où nostres Sires fu aus noces & illec avoit ij buires; si emplismes l'une d'eine & en tressmes vin; quant nos veismes ce, si l'ofrimes a l'autel.

D'illuec venimes en une cité où saint Leonces gist qui puis fu destruite par le crolle de la terre au tens de l'empereur Juslinien. D'ilec nous en alames en Abibolim, une cité qui fu ausint destruite, & après à Triam, une cité qui ausi péri.

Après ce nos en venismes en une cité noble qui avoit non Barito où lors estoit toute la clergie. Celle cité si chei si comme li evesques nos conta. Puis de Berito nos en venimes en Sidoine dont il chei une grant partie & est près du mont Libam; mauvezes genz a en la ville; si i cort un flueves que l'en apelle Adempius. De Sidoine nous en venimes en Sarepte une petite cyté où il avoit j cellier où Helyes li prophetes manoit & li liz ou il jut i estoit & une auge de marbre là où la veuve fame mist sa farine lever. Illec fist l'en mout grant offrande por les vertuz qui i sfont. De Sarapte nos en venimes en la cité de Sur à vj liues d'ilec. La trouvames poissanz gens & menoient mauvezes vies & estoient si luxurieux que l'en n'[e]n porroit dire.

De Sur nous en venimes en Nazareth où il a maintes merveilles. Illec est la signagogue où nostres Sires se feoit avec les autres enfanz quant ill i estoient. Quant li Cretien remuent j fust qui i f. 11 c. est, si se soulieve & li Juif ne le puent mouvoir en nulle maniere de là où il est. En celle ville ont si grant grace les Juives que elles sont plus beilles que autres. Si dient que Nostre Dame leur oiraice. Mout aimant les Cretiens, ce que les autres ne font mie, & sont plainnes de grant charité. Cil pais ressemble paradis, de blez & d'autre fruiz ressemble Egypte. Petite terre i a, mes mout est habundanz de vin & d'uille & de miel; mout i a grant planté de mil & mout est granz & gros. De Nazareth nous en venimes u mont de Tabor, qui dure bien à la raonde vj liues & ij de montée, a une liue si comme l'en monste en haust. Si a une plainne terre où il a ij yglise là où saint Peres dist à nostre Seigneur: Sire fasons ci ij habitacles. Entor ce mont, i a maintes citez dont l'en parolle el livre des Rois. De Tabor nos en venimes à la mer de Thiberie en une cité que l'en apelle Samarie, où il a j puis ou nostre Sires demanda à boire à la Samaritane. Illec a une eglyse en l'enneur de saint Faban & cil puis si est droit devant l'autel & si i est une seille, où nostres Sires but, si comme l'en dist; si i vont maint malades & guerissent illuec.

D'iluec nous en venimes en la cité de Thabarie & après si alames en Charpharnaom en la meson saint Perc, qui est ore une eglise. D'ilec nous en venimes par chatiaus & par villes & par citez, tant que nous venimes à ij fontainnes. Si a non l'une Jour f. 110 d. & l'autre Dan, & quant elles viennent ensemble, si les apelle l'an le flun Jourdain. Icil flueves chiet en la mer & passe outre juques à la rive, si comme cist liores dist. Et d'ilec alames juques là où li fluns Jordains ist hors de la mer & le passames & venimes & a une cité que l'en apelle Gasela, ore si l'apelle l'an Gabaon; à une partie de celle cité à iij liues si a eues chaudes, que l'en apelle les Termes Elye, là où li mesel guerissent. Devant ces termes a j grant sollier, si i mest l'en touz les malades & sont illec toute la nuit. Endementres qu'il soumeillant, cil qui est mondez si voit une avision, & quant il a racontée, si ne leve l'an le terme de vj jourz. Lors nos en alames par Galilée selonc le flun Jourdan & passames moult de citez que l'en treuve en escript. Si venimes en une cité que l'en apelle Critopolis & si estoit arceveschiez grant & planteurcuse.

D'iluec nos en venimes en Sebaste, là où Elyes li prophetes gista. Après si nous en alames là où Dieux saoula xv mille homes de v pains d'orge. Illec a une grant champaingne longue & estandue; si i croissent olivier & paumier. D'illuec nos en venimes là où Iesu Crist fu baptiziez. Illec passerent li fiuz Israel le flun Jourdain & d'illec fu raviz Helyes li prophetes u ciel. Illec a j petit mont que l'en apelle Hermon. Du pié de ce mont monte une nuée à l'heure de prime du flun, quant li souleuz lieve & vient en Ibc- f. 111 a. rusalem seur l'eglyse madame Sainte Marie, qui fu enciennement li leus où l'en pledoit, & où li Iuif amenerent nostre Seingneur devant Pilate. Par ices leus descent une rousée ansint comme pluie; si la recueillent li mire & en font leur confectiions, & en guerissent maint malade. C'est la rousée dont David dist u Sautier: Ansint comme la rousée d'Ermon descent u mont de Syon. Pres de cel lieu à ij liues est une fontainne où saint Iehan baptisoit. En ce maismes leu avoit une valée, où Helyes li prophetes fu trouvez, quant l'en li aportoit pain & char.

Près d'illuec a une cité que l'en apelle Sallemende, là où une partie des Iuis remest quant il venoient d'Egypte, ains qu'il passasent le flun Jourdain. En cel lieu a termes que l'en apelle les Termes Moysi, si guerissent illec li mesel & a ilec une fontainne de douce yauc dont l'en boit, si en guerist l'en de maintes langueurs

Et n'est guieres loing celle fontainne de la Morte Mer, que l'en apelle le flueve au deable.

Là où li fluns Iordains chiet desus Sodome & Gomore, u rivage de ce flueve trueve l'en betun & soufre & le porte l'en vendre aval le pais. Nulle riens ne puet vivre en celle mer, ne fuz ne hons ne paille n'i puet trouver ne noer, que tout ne voit au fonz quant que l'en i mest.

Dès le flun Iordain là où Moyses morut à viij liues en cel meismes pais est la tombe Absalon le fiuz David. Delez le flun f. 111 b. Iordain, là où nostre Sires fu baptizez, a j tonbel, tout environné de chanciaus; si s'asembent illec touz ceus du pais la veille de l'Apacion & quant ce vient l'andemain, si descendent li prestres au flun Iordain & li dyacres & li soudiacres & à celle heure qui commencent à beneir l'eue, si s'arestent li fluns par desus juques à tant que li baptesmes est fait; si descendent tuit en ce flueve pour la beneicon & quant il ont ce fait, si repere l'eue à son premier point. De là où li fluns Iordains sourt de la mer de Tiberie, si a c & trente liues juques à la Morte Mer où il chiet. Seul la rive du flun Iordain a une croute; si i a vij celles; en chascune celle une pucelle que l'en i mest dès s'anfance & se l'une muert par aventure, l'en l'enfuet dedenz sa celle & fait l'en mestre une autre en son lieu, si que li nombres des vij i est. Ades là alames à orïsson, onques n'en veismes nulles; si dist l'en que li sueres nostre Seingneur est illec. Entre ij les rives du flun Iordain desouz les montaignes trueve l'en serpanz, dont l'en fait le triacle.

D'ilec en Ierichoc à vj liues mout i a belle cité & delitable, mes les murs en sont cheoiz. La meson Raab la legiere fame i est; si i est orendroit une meson Dieu & le leu dont elle mist hors l'espie Israel si est une yglise de madame sainte Marie. Les pierres que f. 111 c. li fil Israel leverent du flun Iordain ne sont guieres loing de Iericoch en une eglise devant l'autel de cel aiglise. A j champ que nostre Sires sema. Or si queut l'en fruit, encor ne soit onques semez, ains a en soi maïsmes semence; l'en le quieut u mois de fevrier, si s'en commenient li Crestien à la pasque; ne ne remaint pas pour ce que l'en ne la cueille en moissons. Illec sourt la fontainne que Helyseus li prophetes adouci. Illec vint j vin que l'en donne à boire à ceus qui ont la fievre pour avoir santé. Illec a une treille dont l'en puet porter les resins vendre u mont d'Olivete le jor de l'Ascension & si a l'en là du mout à la pentecost tost nouvel.

Quant nous yssimes de Ibericoch la voie qui va vers Iberusalem ne guieres loing de Iericoch, si est li abres où Zacheus monta por veoir

nostre Seigneur. A ce que nous en alions, si passames par le pais de Sodome & de Gomorre, où il descent une obscure nue o une puer de souffre. Ce que l'en dist de la fame Lost (sic) que les bettes la leichant & ainsint va al neant, c'est menconge, ainz rement ades en son point & en son estast.

D'ilec nous en venimes au chastel de Mont Oliveite & après nos en alames en Bethanie au monument Saint Ladre, là ù nostre Sires monta u ciel au jour de l'Acenxion; si a une celle où sainte Pelage fu recluse. Or si gist son cors en cel maismes mont. Si i gisent Zebedeus & Cleophas & maint autre cor saint. Quant nos f. 111 b. descendions de Mont Oliveite si venimes en la ville de Iessonani, où nostre Sires fu trabiz. Près d'ilec a une valée, où il a j sepulchre dont l'en dist que madame sainte Marie fu ellevée es ciex. Icele valée est entre le mont de Syon & le mont d'Oliveite. A destre d'une porte de Ierusalem si a j olivier & j figuier & j feuz où Iudas se pendi par sa follie.

Lors nous en alames en la cité de Iherusalem au sepulchre nostre Seingneur; la pierre dont li sepulchres fu clos est moult bellement atornée d'or & de pierres precieuses & si fist en celle meismes pierre j autel, là où nostre Sires fu crucefiez; elle est toute raonde ansint comme une mole & li monumenz est couverz d'argent ansint comme une meson & devant j autel ou leu où nostre Sires fu crucefiez & si apert sanc en la pierre. Si est li autiex Abraham li patriarches là où il vout sacrefier son fuiz Ysaach, quant nostre Seingneur l'essoia. Illec sacrefia cil Melchisedech pain & vin à nostre Seigneur, quant Abraham reperoit de l'ocision Amalech. Deles cel austel a une croute; quant l'en i mest l'orelle, si ot l'en ansint comme j bruit d'eives & se l'en i gitoit par aventure une poume ou aucune chose qui nouer pouist, si alast l'en au lavouer de Syloe, illec si la trouveroit l'en.

Entre Syloe & Golgotha a bien une lieue de terre. En Ierusalem n'a point d'eive vive fors que la fontaine de Syloe. Dès le mont f. 112 a. de Calvoire juques où la croiz fu trouvée, si a xij pas. Une eglise y a qui maint au monument & dedenz celle yglise est li fuz de la vraie croiz; quant l'an la renue & l'en la porte u porche de l'eglyse pour ourer, illuec s'apert une efoille u ciel & estat toute coie tant comme l'en mest à aourer la croiz & quant l'an l'a aourée, si aporte l'en huille en ij empolles pour bencir, & si tost comme la croiz atouchoit à ces ij ampolles pour bencir, si les habandonne li huilles des empolles. Quant l'en a tout ce fait & l'an reporte la croiz en son leu, si s'en reva l'estoille ne ja puis n'aperra, ju-

ques à tant que la croiz est mise hors. Illec est l'esponge que li Iuif tendirent à nostre Seingneur en la croiz & li galices qu'il benei a la ceinne & maintes autres vertuz; la ceinture nostre dame sainte Marie si i est ansint & la guimpe dont elle se lioit. D'ilec en venimes en la tor David & entrafmes u follier, où il lisoit son sautier. Li Crestien i monterent par devotion & quant ce vient vers la mie nuit, si ost l'en aval desouz voiz & murmurenz.

Après ce nous en venimes en l'eglise de Syon qui estoit enciennement mayson saint Iaques; si i trovames une moult laide pierre; qui celle pierre prant & la lieve en ses mains & la poie à s'orelle, au corneit de la pierre orra ansint comme le son de maintes genz. En celle maismes yglise si a une colombe moult grant; quant nostre
 f. 112 b. Sires l'embraca, si verdi ses piez à la colombe, si que encore i pert la trace des paumes & des doiz. En celle coulombe si est la coroune d'espines dont nostre Sires fu coronnez & la lance dont il fu feruz u costé & la pierre dont saint Estienne fu lapidez. Illec est li galices, où li apostre celebrerent la messe après la resurreccion Ihesu Crist. D'illuec nous en venimes au mont Syon à une eglise de Nostre Dame où il a moignes & nonnains. Devant le temple Salemon cort une cue Siloem. Delez le porche Salemon a une eglise; si a j siege où Pilates seoit quant nostre Sires fu amenez devant lui & si i a une pierre à quatre carrés; si metoit l'en seur celui qui estoit forseiz porce que l'en vouloit que tuit le veissent & oissent. Nostre Sires i fu mis; si remest la forme de son pié en la pierre; si i avoit une doiz lons. De celle pierre fait l'en mout de vertuz & maintes langucurs en sont sanées par la vertu de la pierre.

D'ilec nous en venimes en j lieu, où il avoit cues puanz, là où Ieremics fu mis. La fontaine de Syloem est encluse dedanz la cité, que la fame Iustinen l'emperecur crut tant les murs de Ierusalem, qu'elle la mist dedanz; icelle maismes dame garni moult bien le sepulchre saint Estienne qui gist hors de la porte tant comme l'en puet traire d'une saieste, u chemin de Palestine où il a une cité que l'en apelle Ioppen & si i gist saint Iorge le martis. En
 f. 112 c. celle maismes voie ne guieres loing de là a une coulombe de marbre, où l'en vouloit lier nostre Seingneur & baire à la coulombe & por ce nostre l'en que ce est voirs qu'elle pent encore en l'air ne riens ne la soutient par desouz. De là nos en venimes u champ qui fu achetez des deniers dont nostres Sires fu venduz & ore si enterre l'en touz les pelerins. Après si veismes la chaanne où Iudas li traitres se pendit. En la voie qui va em Bethleem à iij liues

de Iherusalem gist Rachel la fame Iacob & Ioseph & Beniamin; si gisent en la contrée de Rama. En ce meismes lieu enmi la voie sourt eue juques à vij setiers; si en boit qui mestier en a & celle eue ne croit ne n'apetice & si est mout douce à boivre. L'an dit que quant madame sainte Marie douce & debonnere s'enfuoit en Egypte, qu'ele s'asist illec atout son enfant & moroit de suef, si fist oraison & isnellement vint celle eue.

Bethleem si est j mout biaux leus & la fosse où nostre Sires fu nez si i est & l'entrée en est mout estroite. Quant sainz Giroines se dujt mourir, si se fist mesire enz par devocion. A demie liue de Bethleem gist David & Sallemons ses fiuz & li enfant que Herodes ocist. De Bethleem juques à chasne Membre a xxiiij liues & là gist Abraham, Ysaac & Iacob & Sarra & Ioseph, que li fuiz Ysrael aporterent d'Egypte. D'illuec nos en venimes toute la voie f. 112 d. qui en va vers Gazam & vers Escalone. Après si en alames u mont Gelboue, là où David ocist Goulias; illec gist Goulias enmi la voie, si a j grantdisme moncel de pierre seur lui si que l'en puet nulle trouver, que tiex est la costume que tuit cil qui passent parmi illuec portant chascun iij pierres & gietent seur lui. En ce mont ne vient ne pluie ne rousée; non fist il onques puis que David le maudist. L'an dist que de là viennent li papeiai.

D'ilec nous en venimes en une cité que l'en apelle Elytropolis, là où [San] sons ocist nul hommes de la joie d'un asnes; de celle joie oist une fontaine par l'oroson Sanson, qui encore arouse les leus entour. D'illec nos en venimes là où Zacaries fu ocis entre lui & l'autel & après si nous en alames là où Ysayes li prophetes fu siez. Si gist defouz le chefne Rougel, lez une eue. D'ilec nous en venimes là où Abacuc li prophetes portoit à mengier à ses moissonneurs quant li angles Dame Diex le prist par les cheveux & le porta en la fosse là où Danniel estoit avec les lions. Illec sour une fontaine, là où sains Peres baptiza le crepe à une roinne d'Ethyope. Illec font li puis Abraham & Iacob. D'ilec nos venimes en la cité de Mazomete. De Mazomete nos en venimes en Gaze, une mout bonne cité & moult delitable. A ij liues de Gaze gist saint Yla- f. 113 a. rium. Après ce nous en venimes en la cité de Naal. Si nous conta li evesque de la ville j nouvel miracle, qui ne fist mie a teire: une gentil pucelle se maria en la ville; ses mariz fu morz la premiere nuit qu'elle fu espousée & elle souffri tout en bonne pes; si donna tout quanqu'elle avoit au pources, dedanz les viij [jourz]. Quant les viij jourz furent passéz, si emporta la robe son mari & s'en ala en j desert vers la Morte Mer. Illec si ploura & cria tant

que par poi qu'elle ne fu morte, ne nus ne la poit conforter. Ains disoit: Ades, lassé moi chetive, por quoi di ge que je sui crestienne. D'ilec en alames u desert & veïsmes homes d'Ethyope, qui avoient les narines trenchiés, & des doiz des piez & des mains avoient anniax & nous leur dema[n]dames pourquoi il portoient ainsint ces choses; il respondirent que Traianus li empereres leur empiria & les leur avoit lessies ices choses. Tant errames par cel desert, que nous venimes à mont Oreb & d'ilec au mont Singna. Mes nous encontrames moïsmes hermites, qui nous retindrent; si nous enmenèrent en une vallée qui est entre Oreb & Singna. Au pié de ce tertre sourt une fontainne où Moyses abuvoit les oeilles Ietro son cousin. D'ilec nous en venimes à la fosse où Helies li f. 113 b. provoire se repost quant il s'enfuït pour Iezabel la trichierresse fane. Li monz Sina si est perreus & si i a mout ciaulles & hermites; ansint a à mont Oreb. Si ont li Sarradin en une partie de ce mont j Mahomet de marbre plus blanc que noif; ades i a j provoire de leur loi qui a vestu une damatique & une autre afubleure de linge. Et quant la feste d'isce Mahomet approche, si se mue & change sa couleur & quant ce vient au jour de la feste, si devient ansint noir comme poiz; si tost comme la feste est pafsée, si revient en sa coulor premiere & de ce nous merveilliemes nous mout. Une autre fesoient li fuiz Israel; si issi uns crierres par la terre que nus n'i demorast u desert; si s'en alerent li uns par Egypte & li austres par Arrabe.

Et nous en alames en la cité où Moyses se combati o Amalec. Si i trovames une chapelle où Moïses avoit ouré quant ses pueples se combatoit; quant il laschoit ses mains, si vaincoit Amalech & quant il les soulevoit, si vaincoient li Iuif & au darrien ost la victoire par s'oroïson. D'ilec alames en Sohot où il a là lxx paumiers & xij fontainnes & illec s'ichierent li fuiz Israel leur tentes & leur paveillons quant il revenoient d'Egypte.

Après ce nous en venimes en j petit chastel que l'en apele Saralamia & d'ilec là où li fuiz Israel s'ichierent leur tentes, quant il orent pafsée la Rouge Mer. Illec a une petite chapelle de Helie le f. 113 c. prophete. Quant nous eumes ce veu, si entrames en mer & venimes là où les Iuis entrerent enz. Si i a une petite cité qu'en apelle Dysma & mout i arivoit de nes qui viennent d'Ynde. Illec trovames noiz qui viennent d'Inde toutes verz; qui en manjue, si est tout saouz. Ce pais lessames.

Si alames en une cité que l'en apelle Olistma, où nous trovastes c & xiiij serqueuz à hermites & d'ilec venimes ès deserz

où sainz Pouz li premiers hermites habita. Illec trouvasmes ij citez que l'en disoit que les filles Loth avoient edefiés. D'ilec alames u champ Thamis en une cité, où Pbaraon habitoit quant li fil Israel issirent d'Esgypte. Là sont li guernier Ioseph qu'il fist en Esgypte par la famine. Si i s'fouloit avoir j grant temple, ore i a une eglise, dont une des portes clot & enconstre nostre Seingneur Ihesu Crist, quant il ala en Esgypte, ne ne la post l'an puis ouvrir. Là trouvasmes j sucire de linge où nostre Sires terdi sa face; si remest sa precieuse ymage ansint come s'elle i fut enprainte & tant ist de celle precieuse ymage grant resplandisseur qu'à poimmes i puet l'en fichier sa veue. D'ilec en alames par Esgypte à une cité que l'en apelle Ateleps. Si i gysoit j saint qui avoit non Ruminatus & feisoit mout de miracles & de vertuz.

D'ilec venimes par navire en Alixandre, qui mout est belle cité f. 113 d.
& mout herberge l'en volentiers pelerins. La gist saint Athanaises Pevsques qui moult desputa de la foi contre Arion Perite, u temps Costantin l'empereres. En celle maismes cité gist saint Epymache & saint Faustes & saint Antoine & saint Maures & mout d'autres cor sainz. De rechief nous en venimes en la terre de Ierusalem en cel lieu où saint Pous fu convertiz par les parolles Ananie. Illec feït Diex tant de vertuz & de miracles pour saint Pol, que tuit cil qui sunt encumbrez d'aucun malage i guerissent.

D'ilec nous en venimes en Heliopolim & après à Enmiza où li cbies saint Iebans Baptistes est en j vessel de voire. Après ce passames par Artisse & par Astipe & par Epyphanie. Si venimes à une noble cité que l'en apelle Campaniam & d'ilec nous en alames en Entyoche la greigneur, là où saint Basille Pevsque & sainte Yfame & saint Iulien gisent.

D'ilec nous en venimes là où Abraham fu nez, en j lieu qui avoit non Carran.

Quant nous eumes touz ces leus veuz, lor si nous en reperames en Lombardie, nostre terre, à l'aide de nostre Seingneur Ihesu Crist, qui vit & regne par touz les siecles des siecles. Amen.

C

ARCULFI

LECTIONES VARIÆ

Ex codd.:

- X. Vindobonæ, Bibl. Cæf. Palat., 609, m. sæc. XIII.
 Y. Id. id. 458, m. sæc. X.
 A. Monaci, Bibl. reg., lat. 19150, m. sæc. X. [fragm.]
 B. Lauduni, Bibl. urb., 92, m. sæc. IX. [fragm.]

* * *

P. 141:

- l. 1, *loco* Prologus, *habet* X: Incipit prologus de situ Iherusalem; Y *autem*: Orditur prefatio libri Arculfi episcopi, maxime de locis sanctis Hierusalem. *Prologi loco epilogum ponit* A.
 l. 2-3, X, Y *deest*: in nomine . . . sanctis.
 l. 7, *loco* & *locis* . . . peragratis, *habent* X, Y: loca sancta cotidianis visitationibus peragrans.
 l. 8, Y Adomnano. — X *loco* hec, *habet* habet.
 l. 9, X, Y, *craxanda pro* caraxanda.
 l. 11, X, Y, *tabulis*. — X, *discribenti*.

P. 142:

- l. 1, X, Y *d.* liber primus.
 l. 2, *loco* capitula, X *habet*: Descripcio prime particule Y: *vero* incipiunt capitulationes. In X *capitulorum series omittitur, quæ vero in Y habetur cum plurimis differentiis infra indicandis*.
 I. Y *d.* porte . . . magne.
 II. Y *hoc capitulum cum* III *iunxit*; tegorioli *pro* tugurioli *habet*.

- IV. *Y* habet illo *pro* ipso; — *ad.* eius *post* monumenti; — est *pro* erat; — *om.* de tugurio & sepulcro.
 VII. *Y* habet tempora *pro* secula.
 VIII. *d.* in *Y*.
 IX. *Y* habet de alia exedra. — inter *pro* intra; — & spongia in eo; — & vinum *d.*
 X. *Y* pupungit.
 XI. *Y* tegebatur *pro* contactum est.
 XII. *Y* contextit.
 XIII. *Y d.* & de medio mundi.

P. 143:

- XVIII. *Y* in duo dividit capitula; — Scariothes habet *pro* Ifcarioth.
 XX. *Y* habet agellulo; — ebraice; — Acheldemag; — vocitatur.
 XXI. *Y* Samuhelis.
 XXII. *Y* Olivarum. *De hoc capitulo duo fecit.*
 XXIII. *Y* de hoc duo fecit capitula.
 XXIV. *Idem.*
 XXV. *Y* dexteram. — *Deinde addit duo capitula quæ sic intutulantur:* XXVIII. De vineis & segetibus montis Oliveti.
 XXIX. De superioribus locis eius. Finiunt capitula.
 l. de situ Hierufalem.... magne *d.* in *X, Y*. — Porte... magne.
 l. 1, sanctus... Arculfus *deest A*.
 l. 7, ip. est porta *deest A*.
 l. 10, *deest A*.
 l. 9, ab hac per gradus a valle *X*.
 l. 10, *Y* Iofaphat; — *X* Tecuitis.

P. 144:

- l. 1, hinc ita *X*.
 l. 2, intercapidines *X*.
 l. 3, loco septentrionem versus, habet *X*: ad septentrionem versa.
 l. 4, sed *deest X*. — quelibet *X, Y*.
 l. 9, per aquilonale monticulum, quod a meridie *Y*.
 l. 16, prefatus *d. Y*.

- l. 17, duodecimo (*X XII^a*) die mensis septimi *X, Y*.
- l. 23, mulorum *deest X, Y*.
- l. 24, loco masculorum *habent X, Y* iumentorumque; — diversorum veterum *X*.
- l. 26, nitor *X, Y*.
- l. 29, memoratarum *X, Y*; loco recessionis, *habet X* necessitatum.
- l. 32, quæ totas abominaciones & fordes de plateis abstergens *Y*.

P. 145:

- l. 4, clivo *X, Y*.
- l. 11, stercuralia *X, Y*.
- l. 13, portalem *X*; baptismationem *X*.
- l. 14, exuberantis *X*.
- l. 18, honorificentia *X*.
- l. 21, quondam *deest X, Y*.
- l. 22, vicino *X, Y*, vicina *Y*.
- l. 24, subnectis *X*; subnexis *Y*.
- l. 26-27; tres homines *X*; que domus ut fertur III hominum simul capere potest *Y*.
- l. 29, respondit *X*.

P. 146:

- l. 4, in locis sancte *X*.
- l. 8, cereata *X*.
- l. 9-10 *defunt in X, Y*.
- l. 14, *denuo incipit A*.
- l. 15, latus *X*.
- l. 16, sunt *deest A*; — fabricata *X*.
- l. 17, eo fummam *X*.
- l. 19, versus *deest X, Y*, ad occasum versus *A*.
- l. 22, intergectis *X*, interdictis *A*.
- l. 23, ulternum *X, Y*; alternum *A*. — Calcias *X, Y, A*.
- l. 24, eorum *X, Y*.
- l. 25, *deest X, Y*; — tegurioli *A*.
- l. 26, de eius sepulchri petra et tegurioli *add. A*.
- l. 28, tegurium *A*.

P. 147:

- l. 1, ter *deest* *A*.
- l. 4, tegurioli *A*.
- l. 6, exterioris *A*.
- l. 7, parva sustentata crux *A*.
- l. 7, tegurioli *A*.
- l. 8, aquilonea *X, Y*, aquilonia *A*; — in eadem parte *X*.
- l. 9, tegurii *A*.
- l. 11, ad sepulchrum *Y*.
- l. 11, *post* mensura *add. A*: a poplite usque ad auriculam.
- l. 12, habere dinoscitur *A*.
- l. 13, sepe *deest* *A*.
- l. 15, proprietas vel *add. A*, inter *deest* *X*.
- l. 16, & semper *A*; sepe supra *A*.
- l. 17, tegurium *A*.
- l. 18, ab eius orto *X*.
- l. 20, prophete *X*; ille locus *A*; tegurio *A*.
- l. 23, loco septem habent *X, Y*, quatuor; — in *deest* *A*.
- l. 26, de ipsa petra maceriolam habens excisam *Y*; maceriolam petra habens excisam *X*.

P. 148:

- l. 2, humile *deest* *A*; fabricatum *A*, in quo utique *X*.
- l. 3, dudenæ *Y*; loco duodecim habet *A* sanctorum.
- l. 8, præfulgente *X*; præfulgentes *Y*; præfulgent *A*.
- l. 9-16, fed & hoc . . . videbitis *deest* *X, Y*.
- l. 16, novum *A* capitulum incipit, cuius titulus: De ecclesia sanctæ Mariæ semper virginis undæ coheret ecclesiæ.
- l. 17, rotundæ *add. X, Y, A*.
- l. 18, teguriolo *A*.
- l. 19, habent *X*.
- l. 20, figuras *A*.
- l. 21, *post* vocem intimabitur *X, Y* collocant quæ inferius p. 151 legere est, l. 13-19: in eadem ecclesia. . . . mysteria.— Deinde vero *X* sequentia addidit: De Constantiniana basilica. Constantiniana basilica est in eo loco, ubi crux dominica cum binis latronum crucibus sup . . . terra reperta & extracta

est. — De mensa & ara & plateola. Inter ecclesiam Constantinianam & Iherusalem habetur mensa lignea cum alta ara & plateola, in qua die & nocte lampades non extinguuntur. — *Hæc verba figuræ illi iunguntur, quam videre est* p. 149.

- l. 23, dictum *deest* A.
- l. 24, cereata X. *Definit* A.
- l. 25, quia Y.
- l. 26, tam vili figuracione X.
- l. 28, *loco* utique . . . ecclesia, *habet* X: aut quod propius ecclesia; Y *vero* aut quæ propius e.

P. 150:

- l. 1-3, *deest* X; in Y *autem* *desunt* l. 1-6, *usque* ad *vocabula* ad-
volutus est.
- l. 6, sepulturam X; — trudentibus X.
- l. 7, que X.
- l. 9, dolat *add.* X *post* quadratum.
- l. 10, desuper scripta X.
- l. 26, rubeus X, Y.
- l. 28, *deest* X, Y.
- l. 30, illius X.

P. 151:

- l. 1, rememorate X; — anastaseos X.
- l. 2, *denuo incipit* A.
- l. 3, a dextera coh. parti X.
- l. 4, Domini *deest* X.
- l. 5, *deest* X, Y.
- l. 7, vocitatur A; in *deest* A.
- l. 8, enea X.
- l. 9, pendit X; que A.
- l. 13-22, *desunt* A.
- l. 15, quorum X.
- l. 16, effertur X; — interim *deest* X.
- l. 17, ecclesie *deest* X.
- l. 18, usque X.

- l. 20-22 *defunt* X, Y.
- l. 23, *fabricata* X, Y.
- l. 26, *fabricatum* A.
- l. 28, *Domini deest* A.
- l. 28, *circulos* Y; — *post ducentos xxxiiij cyclos annorum.*

P. 152:

- l. 1, *deest* X, Y.
- l. 7, *elemosine* X; — *elimosinæ* Y.
- l. 12, *die & nocte* X.
- l. 13-15 *defunt* X, Y.
- l. 17, *est deest* X.
- l. 22, *contenens* X.
- l. 23, *hisopo* X, Y.
- l. 27, *opusculi* X.
- l. 28, *penetraturi* X; — *oculatus* X.

P. 153:

- l. 1-2 *defunt* X, Y; l. 1 *deest* A.
- l. 3, *item* Y; — *nichilominus* X; — *in illam* X.
- l. 5, *Constantinianæ* Y.
- l. 6, *in cruce deest* X, Y; — *astile* X, Y.
- l. 9-10, *defunt* X, Y.
- l. 9, *sepe inquiens* A.
- l. 11, *fudario Domini* X.
- l. 12, *platiola add.* A.
- l. 13, *de alia* A; *intra . . . fita deest* A.
- l. 14, *in eo recondita* A.
- l. 15, *hanc deest* X.
- l. 17, *testimonium* Y, A.
- l. 19, *definit* A.
- l. 24, *lintoleum* X.
- l. 26, *fur deest* X; — *furax* Y.
- l. 27, *furanter* Y.

P. 154:

- l. 1, *optio nunc daturus* X.
- l. 2, *defideret* X, Y.

- l. 3, iuxta *X*.
- l. 4-5, loco aut, habet *X* &.
- l. 8, sibi deest *X*.
- l. 9, commendatas *X*.
- l. 10, & ad patrimonium *Y*; — quas *X*, *Y*.
- l. 12, nichilum *X*.
- l. 13, furacis *Y*.
- l. 16, etiam *X*.
- l. 19, fidelis *X*, *Y*; — fidelibus suis *Y*.
- l. 20, secundum deest *Y*; — prorapie *X*.
- l. 21, commendabat *X*.
- l. 25, quamlibet *Y*; — quelibet *X*.
- l. 27, diverfi *X*, *Y*; — locupleti *Y*.

P. 155 :

- l. 2, loco contra habet *X* &.
- l. 3, Saracinarum *Y*.
- l. 4, eos deest *X*.
- l. 5, loco inter utrosque dijudicans, habent *X*, *Y* coram præsentibus Iudæis Christianis inter utrasque deiudicans.
- l. 7, in meam manum *X*, *Y*.
- l. 11, inflammatio *X*.
- l. 14, contineo *X*, *Y*.
- l. 16, positus *X*.
- l. 18, contententium *Y*; contentosium *X*; — loco tale habent *X*, *Y* tollere.
- l. 20, flammam *X*, *Y*.
- l. 21, incolome *X*, *Y*.
- l. 23, defidentes *X*; — & deest *X*.
- l. 24, prospicientes *X*.
- l. 25, in vacuo hore *X*; — intervallo *X*.
- l. 27, & patre *X*, *Y*.
- l. 28, Christo iudice *X*, *Y*; — exortancium *X*.

P. 156 :

- l. 1, lætificatione *Y*; — geniculantes *X*, *Y*.
- l. 2, a se *X*.

- l. 4, datori *Y*.
- l. 6, alia *Y*.
- l. 9, octonos *X, Y*; — hec ita *Y*.
- l. 11-12, *capitulum istud in X sic rubricatur*: De alio linetamine; *in Y vero*: De alio sacro linteo quod, sicut fertur, sancta Maria virgo, mater Domini, contexerat.
- l. 13, sanctus Arculfus *X*.
- l. 14, quia *X*.
- l. 15, contexit *X, Y*.
- l. 16, habetur *X*.
- l. 21-23, *desunt X, Y*.
- l. 24, aliqua *desit X*.
- l. 27, loci *X*.

P. 157:

- l. 2, umbra *X*; — *loco enim habet X huius*.
- l. 3, interlectis *X*.
- l. 5, hanc itaque columpnam que folis *X*.
- l. 6, solisticio *X*.
- l. 7, stans *X*.
- l. 8, circumfulsa *Y*; circumfulsam *X*.
- l. 10, psalmigrafus prophete sancte passionis.
- l. 11, ipsam ecclesiam *X*.
- l. 15-16, de ecclesia Iosaphat *tantum habet X; Y vero titulum hunc habet*: De ecclesia Sancte Marie.
- l. 19, fabricata *X, Y*.
- l. 20, tabulatu *X*.
- l. 21, alterius *X*.
- l. 22, eius *desit X*.
- l. 26, expectet *X*; — *loco ut fertur, habet X infertur*.
- l. 28, videt *X*.
- l. 29, super *X*.

P. 158:

- l. 1, Getfamani *Y*.
- l. 7, hoc quod *X, Y*.
- l. 8, superiori *X*.

- l. 9, tria *X*, *Y*.
- l. 10, *deest Y*; — *in X habetur*: Item de valle Iofaphat.
- l. 11, nominata *X*.
- l. 12, admonstratur *X*.
- l. 13, cernitur sine ornatu aliquo *X*, *Y*.
- l. 14, *deest X*, *Y*.
- l. 15, quadam *X*; — ad dexteram coh. partem *X*.
- l. 18, quorum in unum *X*.
- l. 19, est *d. in X*.
- l. 20, anbis complexus *X*; ambabus amplexans *Y*.
- l. 21, prophetavit *X*; — profetavit *Y*.
- l. 23-24 *desunt in Y*; — *X habet*: De monte Oliveti.
- l. 25, quandam ineffe speluncam *X*, *Y*; — haut *X*.
- l. 26, procul abest *Y*.
- l. 27, positam ac vallem *X*; — Iofafad *Y*.

P. 159:

- l. 3, infertur *X*.
- l. 4, tramite *X*.
- l. 5, cluduntur *Y*; — sunt *X*, *Y*.
- l. 6, quorum *X*.
- l. 8, sedis *X*; — duodenis *Y*.
- l. 12, describimus *X*; — descripsimus *Y*.
- l. 16-17, *desunt X*, *Y*; l. 16, *denuo incipit A*; l. 16-17, de porta David, illo, laqueo *desunt A*.
- l. 20, proximam *X*.
- l. 21, pontem lapideum *X*.
- l. 22, arcibus *Y*, *A*.
- l. 23, ille *deest X*, *Y*; locus *deest A*.
- l. 24, disperatione *Y*; — se suspendens disperierat *X*, *Y*, *A*.
- l. 25, hodieque *A*.
- l. 27, sapiens verficus *Y*; — verficator *X*, verfidicus *A*.
- l. 28, informe *X*, *Y*; — montem *X*, *Y*.

P. 160:

- l. 1-2 *desunt X*; — *in Y tantum desunt fabricate situ*; montem *A*.
- l. 3, & quo *X*; — mentio *X*.

- l. 5, sunt *deest* X, Y, A; scribitur A.
Figura deest A.
 l. 9, basilicam X, Y, A.
 l. 10, complect. localia Y.
 l. 11, eiusdem petre X; — Dominus flagellatus est X, Y, A.
 l. 15, agello Y; — X *habet*: De agro qui grece dicitur Acheldemac. — Achedemach dicitur A.
 l. 17, frequentatus vir X.

P. 161 :

- l. 2, loco aut *habet* X an; ex ipsis aut A.
 l. 3, negligentius Y, neglegentius A; humati A; super terre faciem putrefacti iacentes inhumati X, Y.
 l. 4, faciem putrefacti iacentes A.
 l. 5-7 *defunt* X, Y; l. 7, *definit* A.
 l. 8, ad *deest* Y.
 l. 9, Ramatha X.
 l. 10, intervalla X; — valles quoque spinose *deest* X.
 l. 11, Tamniticam X; Tamnicam Y; — aliter vero X.
 l. 14, aliqua reperiatur X; respiciantur Y; — asperaque Y.
 l. 16, laciores X.
 l. 17, Y *habet* de monte Olivarum; — X *autem* que ibi nascantur arbores. — *Hic incipit* B.
 l. 19, sanctus Arculfus X, Y, B.
 l. 20, ordeï Y; lateque B.
 l. 21, bruscosa X.
 l. 23, quamvis videatur B.
 l. 24, geometrice B.
 l. 25, demensionibus X, Y.
 l. 26, angustus equalis tamen videtur altitudine B.
 l. 27, interlactet X.

P. 162 :

- l. 1-2, X *habet* De monte Oliveti; Y *autem* XXIII. De loco dominice Ascensionis & ecclesia eius. — *Titulus deest* B.
 l. 6, videlicet rotunde *add.* B. — *Deinde quæ sequuntur addit* X: altitudo aperta monstratur, nec umquam poterat aer aliquo artificio claudi, ut ab omnibus in eadem ecclesia

orantibus celum semper respiciatur, quo Dominus post resurrectionem suam ascendit & receptus est. *Deinde deficit penitus codex X.*

- l. 9, tecto constructum *A.*
- l. 10, cameram supra collocatam *A.*
- l. 11, infiter. vestigia *Y, B.*
- l. 12, fit *deest B.*
- l. 13, in eodem loco *add. Y;* & ad ethera celorum directa oculis exor. in eodem loco pateat *B.*
- l. 14, memorantur *Y;* commemorantur *B.*
- l. 16, pavimento *Y, B.*
- l. 18, terra *deest B.*
- l. 19, *post* apponentium *add. Y, B* excuffis marmoribus.
- l. 20, Deo calcati *Y.*
- l. 23, harena *B.*
- l. 27, collocata *Y.*

P. 163 :

- l. 1, pertuffura *Y, B.*
- l. 2, apertam *Y.*
- l. 3, illa quoque *B.*
- l. 4, qua quedam *Y.*
- l. 8, de loco vestigiorum *Y, B.*
- l. 9, quia *Y.*
- l. 10, speciale *Y.*
- l. 11, *denuo incipit A;* semper manifeste *B.*
- l. 12, frequentantibus *A, B;* conspiciatur *A, B.*
- l. 13, in *deest B;* clare demonstrantur *A, B.*
- l. 13-14, eiusdem loci vestigia *deest Y.*
- l. 14, enim eadem *B.*
- l. 15, lampades *A.*
- l. 16, die et nocte *Y;* — *post* illuminantur *habet:* hæc enim eadem dominica vestigia in eiusdem loci pulvere depicta clare demonstrantur.
- l. 17, ecclesie *deest A.*
- l. 18, fabricate *A.*
- l. 19, valvas habentes vitreas *Y, A, B.*
- l. 20, eiusdem numeri lampades *Y, B;* — & *deest Y.*
- l. 22, sunt *deest Y, B.*

- l. 23, adherens eius vid. *A*.
- l. 24, posite *deest Y*.
- l. 25, lampadarum *B*.
- l. 26, superiore montis (Oliveti *B*) loco coruscantium *A, B*.
- l. 27, vitreum *Y*.
- l. 28, tamen *Y*; — ea eiusdem *Y, A, B*; — versus eidem *Y, B, A*.
- l. 29, & lapideæ basil. *Y, A, B*; de . . . illustretur *deest B*.
- l. 31, sublimatus *Y, A*; quamlibet *A*.
- l. 32, antierius *Y*.

P. 164 :

- l. 1, claritudine *A, B*; l. 1-9 *defunt B*.
- l. 2, octenarium *Y, A*.
- l. 4, refulgentium *Y, A*; — refert *Y, A*.
- l. 6, mentis *A*.
- l. 8, Sed & hoc nobis non esse tacendum videtur, quod sepe memoratus Arculfus de hac eadem rotunda ecclesia mihi diligentius interroganti retulit, dicens : in anniversaria diei *Y*.
- l. 10, fluminis *Y*.
- l. 11, post peracta in ead. basil. sacrosancta missarum solemnina *Y, B*.
- l. 12, forti impetu inruere in tantum solet *Y, B*; — nullus hominum *Y, B*.
- l. 13, vel etiam *Y*; — stare quoquo possit modo *B*; orantes *deest Y*.
- l. 14, vultibus superstrati iacent *Y*; tamdiu in terra iacent *B*.
- l. 16, monstratur *B*.
- l. 17, quæ supra *Y*.
- l. 19, emissâ venti validitas destruebant *B*.
- l. 21, componendam *Y*; — si quando humane manus ars ædificare *Y*.
- l. 22, emissâ validitas destruebat *Y*.
- l. 25, inruit *Y*.
- l. 26, descriptiuncula *Y*; — descriptiungula *B*.

P. 165 :

- l. 2, lumen *deest B*.
- l. 3, viij lampadarum supra *Y*.

- l. 4, nocte festiva *Y, B.*
- l. 5, adici *Y*; — solent *Y.*
- l. 6, ammirabili *Y.*
- l. 9, inlustrari in humiliore & vicino fita loco *Y.*
- l. 10-11, & de ecclesia..... adherente *deest Y.*
- l. 10, *denuo incipit A.*

P. 166 :

- l. 1, super *Y.*
- l. 4-5 *defunt Y.*
- l. 8, suos *add. A.*
- l. 10, hinc non negligenter *Y*; hinc non negligenter *A.*
- l. 13, scripta *deest A*; — evangeliorum scriptores *Y*; — Mattheum, Marcum, Lucam *Y.*
- l. 14, clarebit *A.*
- l. 15, continentes *A.*
- l. 16, poterit & de sermonis forma *Y*; & sermonis forma que *A.*
- l. 17, Mathei evangelium legit, ubi de Domino ipse commemorat Evangelista dicens *Y, A.*
- l. 22, tacet *A*; — scribit *Y, A.*
- l. 23, Iacob *Y*; qui *A.*
- l. 25, commemoratos *Y.*
- l. 26, dicendo *Y, A.*
- l. 27, Christus *deest Y, A.*
- l. 30, & de tempore *Y.*

P. 167 :

- l. 1, scribens *Y, A.*
- l. 2-4, discipulis . . . cetera *deest A.*
- l. 4, in die quarta *A.*
- l. 5, in die quarte ferie *Y.*
- l. 6, diem *deest A*; — que *Y*; — commemoratum *Y.*
- l. 8, itaque habiti (illius *A*) sermonis *Y, A.*
- l. 11, sanctis *deest A.*
- l. 12, montis quoque *Y, A.*
- l. 13, ita sancti *A.*

l. 14, discripſiſſe *Y*. — *Hic in eodem codice additur*: Hinc primi libelli terminus fiat. Abhinc ſecundi ſequuntur capitulationes.

Hic A quoddam parvum inſeruit fragmentum, quod infra videre eſt, p. 228.

P. 168 :

In fronte libri ſecundi XII tantum indicat capitula Y, quæ ſequuntur.

I. De Bethlem civitatis ſitu.

II. De loco nativitatis Domini.

III = capit. III editionis noſtræ.

IV = capit. IV; illud deſt; Daviticum.

VI = capit. VI; de eccleſia illorum deſt *Y*.

VIII. De valle Mambre. IX. De ſepulcris patriarcharum.

Hæc duo capitula capitulo IX noſtræ editionis reſpondent.

XI = X capit. de monte *Y*.

XII = XI capit.; — de illo pineto *Y*; — hæc autem addit:

Hinc ad alia in ſecundo tranſibimus.

P. 169 :

l. 2, noſtri ſecundi *Y*; — libelli *Y*.

l. 4, craxanda *Y*.

l. 7, defamata *Y*.

l. 12, extremitates *Y*.

l. 14, muros *Y*.

l. 16 deſt *Y*.

l. 17, eiufdem vero *Y*.

l. 19, nominatur *Y*.

l. 21, propior *Y*.

l. 22, illa ergo *Y*.

l. 24, cui utique *Y*.

l. 26, ſpecialiter *Y*.

P. 170 :

l. 1-2 deſunt *Y*.

l. 9, natalico *Y*; — ex deſt *Y*.

- l. 11, demunitione *Y*.
- l. 16, aquam vel *deest Y*.
- l. 18, educit *Y*.
- l. 20, ea *Y*.
- l. 21-22, *III*. De sepulchro David *Y*.
- l. 23, *rursus incipit A*.
- l. 25, neglegenter *Y, A*.
- l. 28, lapidem *Y*.
- l. 29, semper superpositam *Y*.

P. 171 :

- l. 4-5, *V*. De sepulchro Hieronimi *Y*. De alia *A*.
- l. 8, conspexi Arculfus *A*.
- l. 9, in alia *A*; civitatem *A*.
- l. 9, civitaculam *Y*.
- l. 11, monticelli *Y, A*; — contermina *Y*.
- l. 13, Daviticum *Y, A*.
- l. 15, trium *deest A*.
- l. 17, de . . . illorum *deest A*.
- l. 15-17 *defunt Y*.
- l. 20, breviter *A*.
- l. 22, Gazer *Y*; Sader *A*; — quod *Y*.
- l. 24, turrem *A*.
- l. 25, vocis *A*.
- l. 26, eorundem *Y, A*.

P. 172 :

- l. 1 *deest Y*.
- l. 2, Effrata *Y, A*; — Bethlem *Y*.
- l. 3, enarrat *Y*; narrat *A*.
- l. 5, percunctanti *Y, A*.
- l. 6, quidem *Y*.
- l. 7, quinque *A*.
- l. 10, latere habetur *Y*.
- l. 11, vel operatione *A*.
- l. 12, orationem *Y*; de lapidea *A*.
- l. 13-19 *defunt A*.

- l. 14, eius *deest* *Y*.
- l. 16, quod *Y*; — Filistinorum *Y*.
- l. 17, gygantum *Y*.
- l. 19, & quedam *Y*; solum *A*.
- l. 20, civitas *A*.
- l. 21, vicos tamen quasi vili *A*.
- l. 22, alios intra & alios extra *Y*.
- l. 23, reliquis *Y, A*; — collocatos *Y, A*.
- l. 25, inhabitat *Y, A*.
- l. 26-27 *defunt* *Y*.
- l. 29, agrell . . . *A*.

P. 173 :

- l. 1, spelunce duplicis *Y, A*; — quem *Y, A*.
- l. 2, Effron Altheo (Cetheo *A*) *Y, A*.
- l. 6, Ifac *Y*.
- l. 7, sunt *deest* *Y*.
- l. 11, protoplauftus *Y, A*.
- l. 14, vili *Y*; illius extremam quadrangulati *A*.
- l. 15, extremum *Y*; extremus *deest* *A*; — excisa *Y*.
- l. 19, talis de sepulcro *Y*.
- l. 20, de seipso *Y*.
- l. 22, & ipsi *Y*.
- l. 25, & *deest* *Y*.
- l. 27, Ifac *Y*.
- l. 29, nunc *deest* *Y*.

P. 174 :

- l. 3, conspexit *Y*; — Sarræ *Y*; *hic desinit* *A*.
- l. 7, dinoscitur *Y*.
- l. 9, Egíptivas *Y*.
- l. 10, distructa *Y*.
- l. 11, craxasse *Y*.
- l. 13, De Mambre colle *Y*.
- l. 15, discriptis *Y*.
- l. 17, monticellus *Y*.
- l. 18, grandes *Y*.

- l. 21, recipit *Y*.
- l. 26, tamen aliqua pars eius permanfit in fuæ ftabilitatis loco, in qua, ut refert Arculfus, qui eam propriis confpexit oculis, adhuc quoddam truncatum remanet fpurium radicatum in terra *Y*.
- l. 27, protectum *Y*.
- l. 28, duum *Y*.

P. 175 :

- l. 1, conrofo *Y*.
- l. 2, aftellarum *Y*.
- l. 10, ad alia pergamus *defunt Y*.
- l. 11-12, *defunt Y*. — l. 11, *rurfus A*.
- l. 13, ad alia pergamus egred. *A*.
- l. 14, aquilonem *A*; — haut *Y*; — finiftrum *Y*.
- l. 16, pineto pineta *Y*.
- l. 17, vechuntur *Y*; — ficos *Y*.
- l. 18, in camelis *deeft A*; — inquam *deeft Y*.
- l. 19, vel etiam fanctus nofter Arculfus confpexit *add. A*.
- l. 20, de Hiericho *Y*.
- l. 21, Iefus *Y*.
- l. 22, fanctus . . . locum *deeft A*.
- l. 23, Oza de Bethel *A*; — contra de Bethel *Y*.
- l. 26, obpugnantes obfedebant *Y*.
- l. 27, diftructa *Y*.

P. 176 :

- l. 3, poft tres . . . diftructas civitates *Y*.
- l. 4, filius Nun *Y*; — mifit *A*.
- l. 6, totius *Y*.
- l. 8, vineas recepit *A*.
- l. 9, diftructæ *Y*.
- l. 10, palmita *A*.
- l. 11, Cananeæ *Y*.
- l. 12, innumeræ *A*.
- l. 13, habitantium *A*.
- l. 14-16, de Galgalis *Y*.
- l. 16, profundo *deeft A*.

- l. 17, sepe memoratus *Y, A*.
- l. 18, *definit A*.
- l. 21, dudenos *Y*.

P. 177:

- l. 2, ferro *Y*.
- l. 3, vero *Y*.
- l. 4, antique *Y*.
- l. 7, in cuius *Y*.
- l. 8, dudeni *Y*.
- l. 10, habita honorificatur *Y*.
- l. 11, de illo Iordanis loco, ubi Dominus a Iohanne baptizatus est *Y*.
- l. 12, sanctus *Y*.
- l. 15, natavit *Y*.
- l. 17, iuxta aquam quæ usque *Y*.
- l. 25, arcibus *Y*.
- l. 28, reversi *Y*.

P. 178:

- l. 2, lapidibus *Y*.
- l. 3, cancris *Y*.
- l. 5, cancris & arcibus *Y*.
- l. 8, grande est *Y*.
- l. 9, discriptæ *Y*.
- l. 11, honorem *Y*.
- l. 12, idem *Y*.
- l. 14, de colore Iordanis *Y*.
- l. 15, Iordanici *Y*.
- l. 17, intrans *Y*; — maris *deest Y*.
- l. 20, conlisione *Y*; — efficit *Y*.
- l. 21, solet *deest Y*.
- l. 26, comprobantur *Y*.
- l. 27, ergo *Y*.
- l. 28, vocitari *Y*.

P. 179 :

- l. 5, *titulus deest* *Y*.
- l. 7, *isdem* *Y*.
- l. 12, Sodomorum *Y*.
- l. 13, *titulus deest* *Y*.
- l. 15, Fenicis *Y*.
- l. 19, Paneas *Y*; — Traconitide *Y*.
- l. 24, dirivatur *Y*; — aquarum duabus *Y*.
- l. 26, inde *Y*.

P. 180 :

- l. 1, lacum fitum *Y*; — Genesar *Y*.
- l. 2, per plurima *Y*.
- l. 3, Asfaltio *Y*.
- l. 8, circumiit *Y*.
- l. 9, ipfius *Y*; — quondam *Y*.
- l. 10, longitudinem *Y*; — clx *Y*.
- l. 13, uiliginis *Y*; — turpidum *Y*; = quod *Y*.
- l. 15, est ac mollior *Y*.
- l. 16, reperiri *Y*.
- l. 20, excepta detulimus *Y*.
- l. 22, in *deest* *Y*.
- l. 26, de puteo Samariae *Y*.
- l. 27, regiones *Y*.
- l. 28, eiusdem *Y*.

P. 181 :

- l. 4, quadrifica *Y*. *Hic denuo incipit A; pauca tamen propter temporis iniuriam legere est.*
- l. 9, in cuiusdam *Y*.

P. 182 :

- l. 3, enarravit *Y*.
- l. 4, inquiens *Y, A*.

- l. 5, orias *Y*; oria *A*.
- l. 6, extenso *Y*.
- l. 7, dicitur *deest Y*.
- l. 8, Sicima *Y*.
- l. 9, habetur *Y*; — Manafe *Y*.
- l. 10, Efraim *Y*.
- l. 11, *titulus deest Y*.
- l. 15, pellito *A*.
- l. 16, lucustis *Y*.
- l. 17, Iohanne *deest Y*.
- l. 18, erant *Y*.
- l. 19, inhabitabat *Y, A*.
- l. 20, quorum *Y*.
- l. 21, quod *Y, A*.
- l. 22, est *deest Y*; — valde volatus *Y, A*.
- l. 23, pauperem *Y*.
- l. 25, eo *deest Y*.
- l. 27, mellis *A*.
- l. 29, confringunt *A*; — hoc est *Y, A*.
- l. 30, repertum *Y, A*.

P. 183 :

- l. 1, ubi *A*; — salvator *Y*.
- l. 4, ex qua diei *A*.
- l. 8, conspexit *A*.
- l. 9, eadem *Y*; — refert *A*.
- l. 11, contra *A*.
- l. 13, De Cafarnaum *Y, A*.
- l. 14, Hierufolyimis; — Cafarnaum *Y*.
- l. 17, locum nam *A*.
- l. 18, pervium *Y*.
- l. 20, pervenerunt *A*.
- l. 21, Neptalim *Y*.
- l. 23, spatia *Y*.
- l. 24, ab *deest A*.
- l. 25, locum *A*; — auftrale *Y*.

P. 184 :

- l. 1, de Nazareth *Y*.
- l. 3, Cafarnaum *Y*. — *Hic demum definit A*.

- l. 6, duos *deest* *Y*.
- l. 8, dominus *deest*; — hec itaque *Y*.
- l. 10, arcibus *Y*.
- l. 17, locutus.... inventans *Y*.
- l. 19, in illa *Y*.
- l. 21, Burgunnia *Y*.
- l. 22, qui iam post circuitum *Y*.
- l. 23, erat *deest* *Y*.
- l. 24, Thabor *Y*.
- l. 25, Cinereth *Y*.
- l. 26, collectus *deest* *Y*.
- l. 28, filvæ *Y*.

P. 185 :

- l. 1, eorundem *Y*.
- l. 6, superiore planitie *Y*.
- l. 7, celebres *Y*.
- l. 12, monasteria *Y*.
- l. 16, Burgunnio *Y*; — in *deest* *Y*.
- l. 20, Gregorum *Y*.
- l. 22, ortografia *Y*.
- l. 26, illa *Y*.
- l. 27, est *deest* *Y*.
- l. 28, etiam & *Y*.
- l. 29, extra muros habens *Y*.

P. 186 :

- l. 1, Saracinarum *Y*.
- l. 2, adeptus eius; — & *deest* *Y*.
- l. 4, Saracinarum *Y*.
- l. 9, Thyrum Fenicis; — introiit *Y*.
- l. 10, hebreo *Y*; — Soar *Y*.
- l. 12, Nabucon *Y*.
- l. 13, Caldeorum; — adfirmant *Y*.
- l. 14, aurietibus *Y*.
- l. 14, fuisse. Campi planities pulchra *Y*.

- l. 16, angifta; — demenfionem *Y*.
- l. 17, hec *deeft* *Y*.
- l. 18, Sirofiniciffa *Y*.
- l. 20, Arculfî relatione de fitu Tiri per omnia concordet *Y*.
- l. 21, & de... Thabor *deeft* *Y*.
- l. 22, de *deeft* *Y*.
- l. 23, fuperius *Y*.
- l. 25, defcriptam; difcrepat; — aliis *Y*.
- l. 28, dierum Arculfus habuit *Y*.

P. 187:

- l. 1, de Alexandria fitu & Nilo flumine *Y*.
- l. 3, Hebreorum olim noua *Y*.
- l. 5, famofo; — nominis *Y*.
- l. 7, reedificatore *Y*.
- l. 10, Hierufalem *Y*.
- l. 12, nouum *Y*.
- l. 14, hofis *Y*.
- l. 15, difcriptus *Y*.
- l. 21, in *deeft* *Y*.
- l. 28, Farum uocitarunt *Y*.

P. 188:

- l. 1, incedant; — non queant *Y*.
- l. 2, illi *Y*.
- l. 4, & prænuntius & *Y*.
- l. 6, preffringant *Y*.
- l. 8, oporteat *Y*.
- l. 9, inlifa; — fibi *Y*.
- l. 10, artatur *Y*.
- l. 11, ergo *Y*.
- l. 13, infula conlifa *Y*.
- l. 15, fcrupeas *Y*.
- l. 20, eſt *deeft* *Y*; — qua.
- l. 26, modicum in eum qui ad *Y*.

P. 189 :

- l. 4, opime *Y*.
- l. 5 ferunt *Y*; — circumuectuntur *Y*.
- l. 6, terram *deest* *Y*.
- l. 7, diffinatam *Y*.
- l. 10, coherent *Y*.
- l. 12, tolli *Y*.
- l. 13, precipiti *Y*.
- l. 17, de quibusdam *Y*.
- l. 19, urbis de *Y*.
- l. 25, orientem protendatur *Y*.
- l. 29, potuerat *Y*.
- l. 31, fluminis *deest*; — culpi *Y*.

P. 190 :

- l. 3, in terra humatus *Y*.
- l. 4, orientale *Y*.
- l. 7, de *deest* *Y*.
- l. 8, nomen ut supra *Y*.
- l. 9, dictum est *deest* *Y*.
- l. 10, Canope cognominatur *Y*.
- l. 11, Libia *Y*.
- l. 12, Ægyptivi *Y*.
- l. 13, custodie neglegentia *Y*.
- l. 15, populantur *Y*.
- l. 20, *novum capitulum, sic intitulatum* : De corcodilis *Y*; — corcodili *Y*.
- l. 22, ut etiam *Y*.
- l. 23, aut afinum *Y*.

P. 191 :

- Tertij libelli capitulationes *Y*.
- III = II *editionis*.
- II = III *editionis*.
- IV. Sancto *deest* *Y*.

- VII. *Epilogus deest* \mathcal{Y} .
 l. 1, *titulus deest* \mathcal{Y} .
 l. 9, *hoffia Danaï* \mathcal{Y} .
 l. 15, *habet deest* \mathcal{Y} .

P. 192 :

- l. 1, *titulus deest* \mathcal{Y} .
 l. 10, *latitudinem* \mathcal{Y} .
 l. 15, *querimonium* \mathcal{Y} .
 l. 18, *aiunt* \mathcal{Y} .
 l. 20, *que deest* \mathcal{Y} .
 l. 22, *repperiatis*; — *ea deest* \mathcal{Y} .
 l. 26, *obsequuntur* \mathcal{Y} .
 l. 30, *repperiunt* \mathcal{Y} .

P. 193 :

- l. 6, *reportatorum* \mathcal{Y} .
 l. 10, *appellatione* \mathcal{Y} .
 l. 11, *nominatur* \mathcal{Y} .
 l. 13, *discripta* \mathcal{Y} .
 l. 15, *titulus deest* \mathcal{Y} .
 l. 22, *camara*; — *arcibus* \mathcal{Y} .
 l. 24, *vel etiam ad exorandum Dominum*; — *supercluditur* \mathcal{Y} .
 l. 25, *quo illud salutare* \mathcal{Y} .
 l. 27, *suspensus passus est* \mathcal{Y} .

P. 194 :

- l. 6, *fibi deest*; — *supra* \mathcal{Y} .
 l. 15, *ac mulieres observato supra ordine* \mathcal{Y} .
 l. 19, *victorale* \mathcal{Y} .
 l. 22, *supercluditur* \mathcal{Y} .
 l. 24, *neglegenter* \mathcal{Y} .
 l. 27, *tripertitis* \mathcal{Y} .
 l. 29, *mirabili* \mathcal{Y} .

P. 195 :

- l. 1, quasi *deest* *Y*.
- l. 3, adgregatos *Y*.
- l. 7, recipient *Y*.
- l. 9, sancto *deest* *Y*.
- l. 13, Georgius; — relationem *Y*.
- l. 21, homo *Y*.
- l. 22, eandemque *Y*; — eam videns *Y*.
- l. 23, interrogavit *Y*.
- l. 25, qui respondent & dicunt.
- l. 26, & castigatus *deest* *Y*.
- l. 27, homo *Y*.
- l. 30, nimis *Y*.

P. 196 :

- l. 2, exteriore *Y*.
- l. 3, quomodo nec; — ullo modo *deest* *Y*.
- l. 5, imaginem *Y*.
- l. 10, poline *Y*.
- l. 11, tunc videns *Y*.
- l. 13, & *deest* *Y*.
- l. 15, penitudinem; — solveretur *Y*.
- l. 17, Deus *Y*.
- l. 20, fidei *Y*.
- l. 22, Dominum *Y*.
- l. 23, torace clam in se *Y*.
- l. 24, potentia *Y*.
- l. 25, efficit *Y*.
- l. 27, inpenetrabili re potenter penetrales *Y*.
- l. 28, primule *Y*.

P. 197 :

- l. 2, digitolorum *Y*.
- l. 5, quoque humilli *Y*.
- l. 13, Constantinopolitana *Y*.

- l. 15, homunculus *Y*.
- l. 16, ad *deest* *Y*.
- l. 18, in domum *Y*.
- l. 19, in se sancti *Y*.
- l. 22, & *deest* *Y*.
- l. 23, orationem virtutum *Y*.
- l. 28, prosperam faciens obtionem nostræ *Y*.
- l. 29, equum *deest* *Y*.

P. 198 :

- l. 1, bella periculosa *Y*.
- l. 2, vel quæ misella.... hominum *Y*.
- l. 3, constituta *Y*.
- l. 4, iuxta supra *Y*.
- l. 5, Christicola *Y*.
- l. 7, habetur *Y*.
- l. 10, gratis *Y*.
- l. 11, celsitudinis firmitudinem *Y*.
- l. 13, primule *Y*.
- l. 15, discriptum *Y*.
- l. 17, ingenti locutione *Y*.
- l. 20, homo *Y*.
- l. 22, equique *Y*.
- l. 31, in domum *Y*.
- l. 32, ad *deest* *Y*.

P. 199 :

- l. 1, illius ipsius instigatione *Y*.
- l. 4, repetens *Y*.
- l. 8, per singulas vices *Y*.
- l. 11, hoc *Y*.
- l. 12, vidi lx *Y*.
- l. 13, equum *deest* *Y*.
- l. 14, post expedit *Y*.
- l. 17, in Deo *Y*.
- l. 18, egrediens *Y*.
- l. 23, quia omne quodcumque *Y*.

- l. 26, & quod *Y*.
 l. 27, & pro quo *Y*; — sacrificabitur *Y*.
 l. 28, remittetur *Y*.
 l. 30, & *deest* *Y*.
 l. 31, toracicla *Y*.

P. 200 :

- l. 6, proprie *Y*.
 l. 12, degeri *Y*.
 l. 16, torciclam *Y*.
 l. 17, effudit *Y*.
 l. 26, abstergens & lavans *Y*.
 l. 27, domu *Y*.
 l. 31, Ihesu Chriffti; — ait per prophetam *Y*.

P. 201 :

- l. 3, reconditum habetur *Y*; — diximus *deest* *Y*.
 l. 5, primaria *Y*.
 l. 7, appetens navigavit *Y*.
 l. 12, terre *Y*.
 l. 14, tonare *Y*.
 l. 16, scribendi *Y*.
 l. 17, noctu *Y*.
 l. 18, eius quoque *Y*.
 l. 20, *titulus deest* *Y*.

IMPRESSUM FELICITER GENEVÆ

sumptibus

SOCIETATIS ILLUSTRANDIS ORIENTIS LATINI MONUMENTIS

TYPIS I.-G. FICK

ANNO DOMINI M. D. CCC. LXX. IX.

ITINERA
ET DESCRIPTIONES
TERRÆ SANCTÆ

LINGUA LATINA SÆC. IV-XI EXARATA

sumptibus

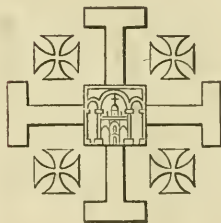
SOCIETATIS

ILLUSTRANDIS ORIENTIS LATINI MONUMENTIS

edidit

T. TOBLER

I

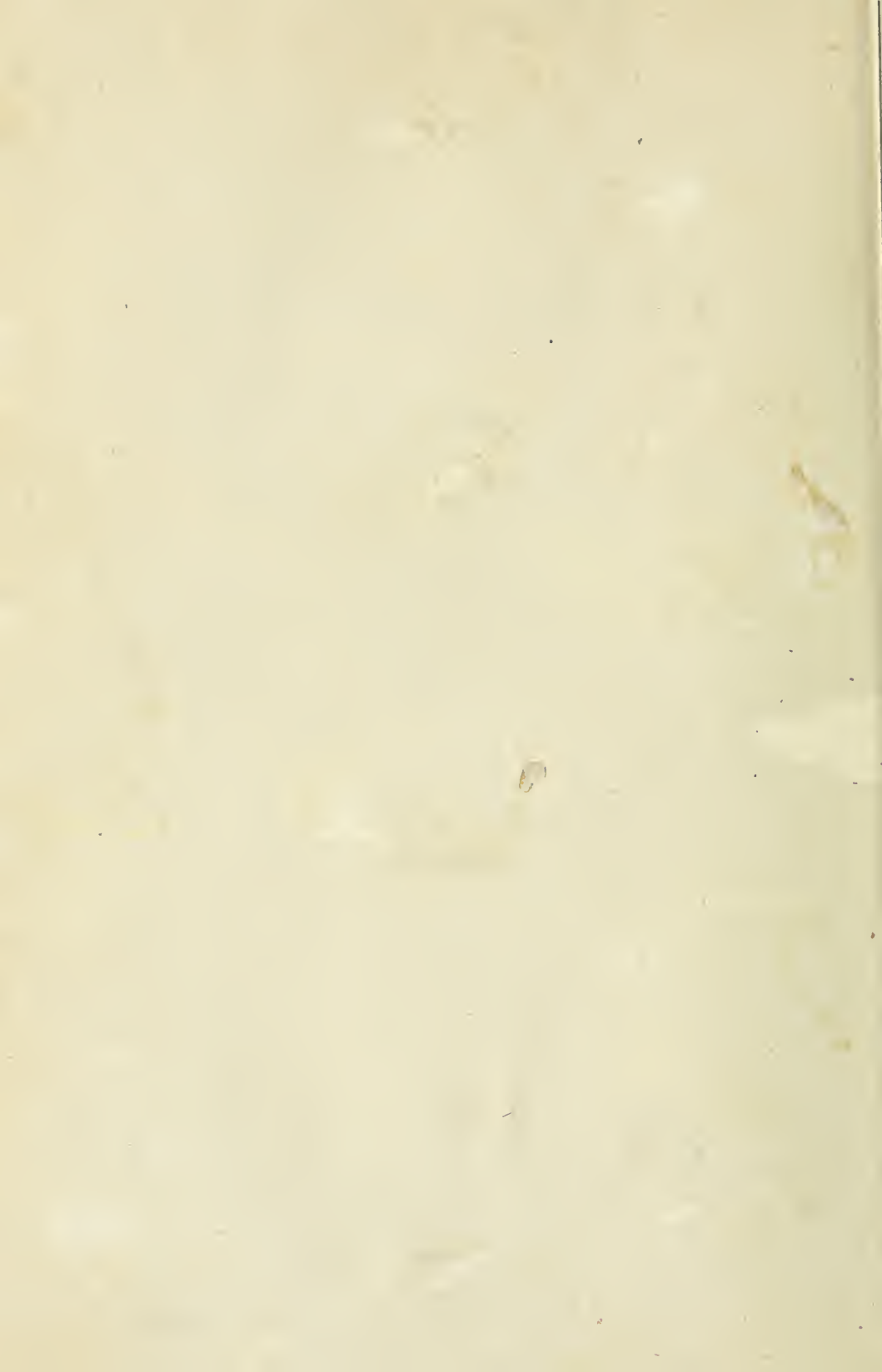

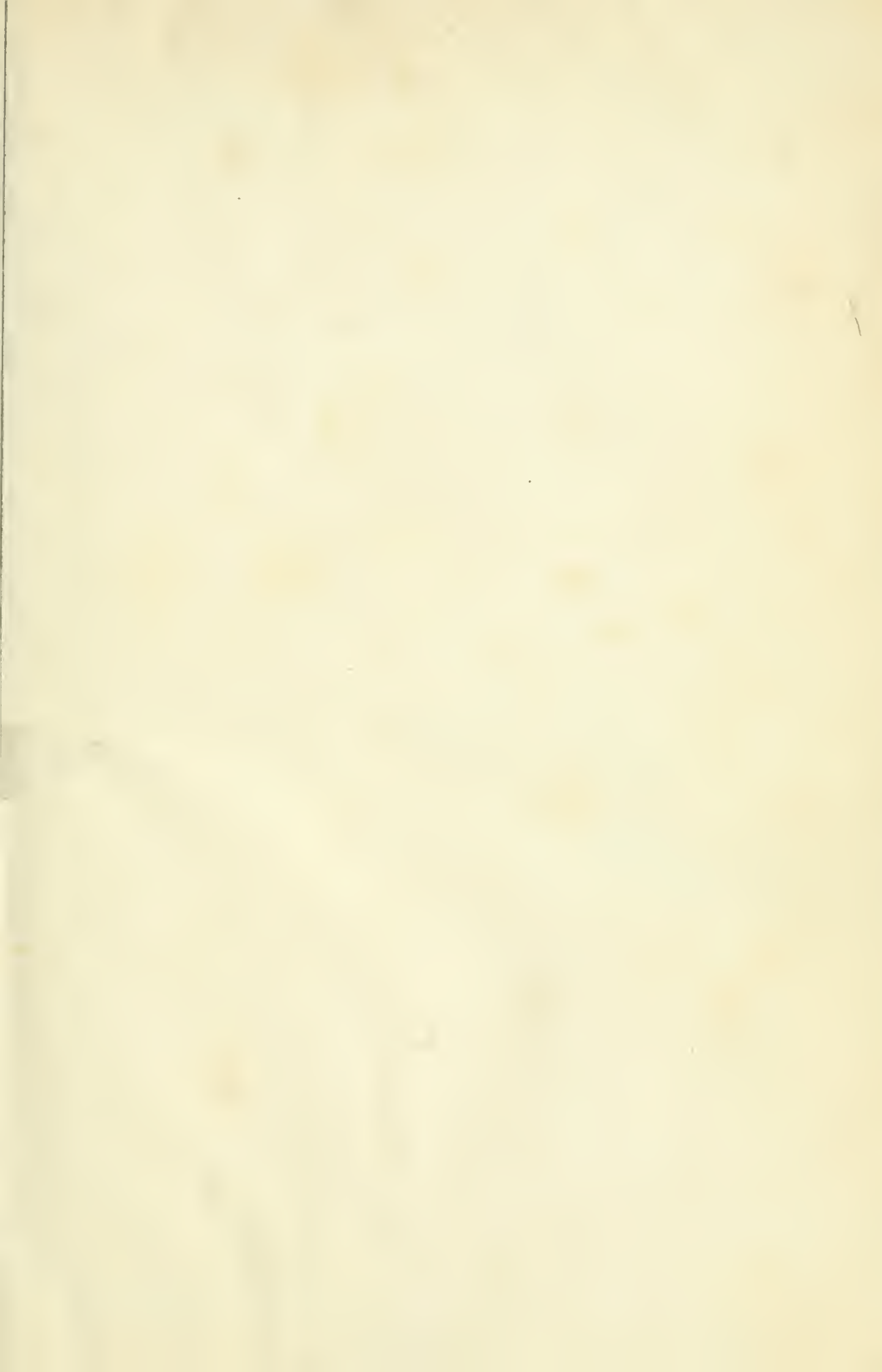
PARIS
ERNEST LEROUX, ÉDITEUR

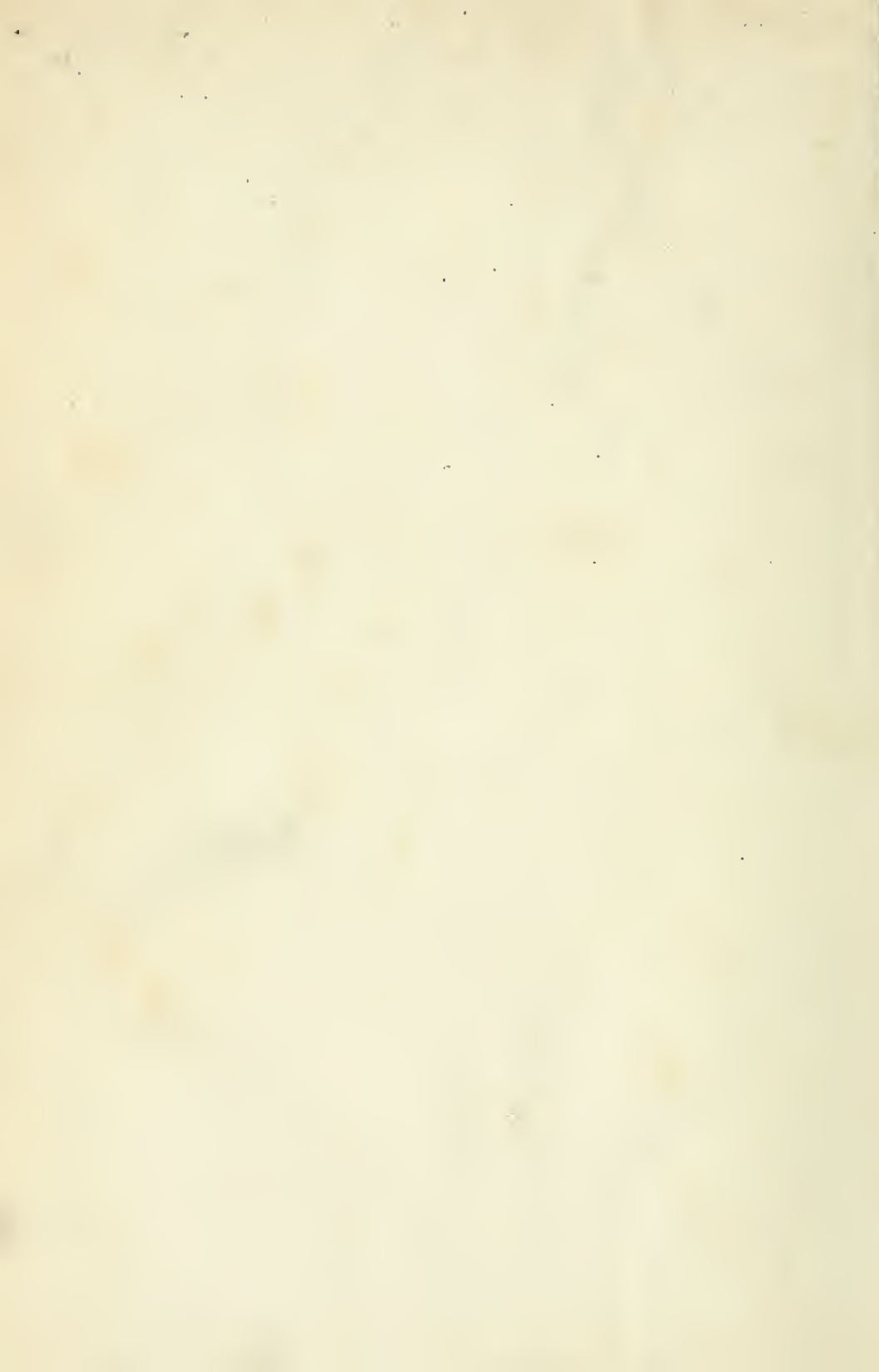
RUE BONAPARTE, 28

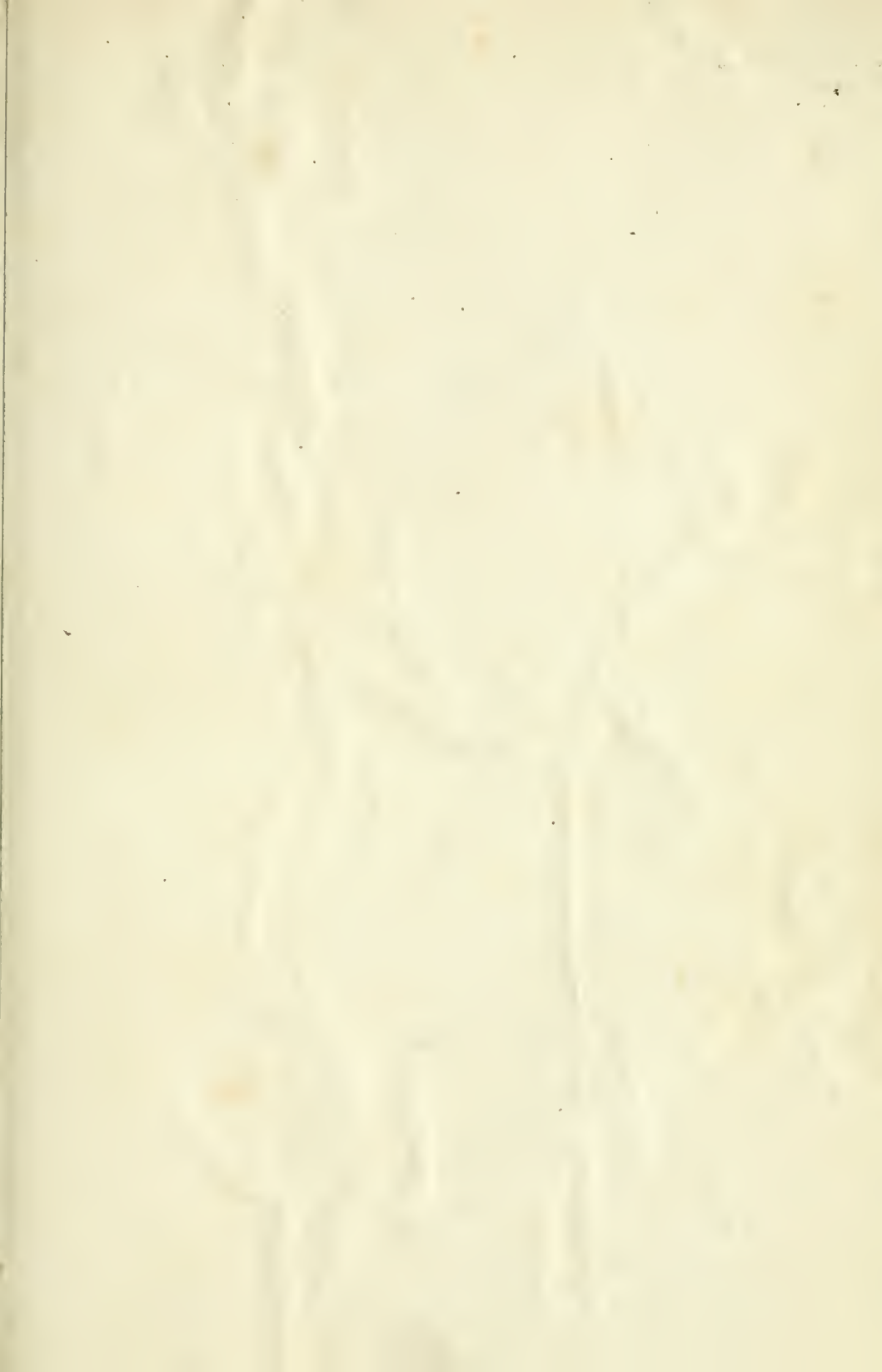
1877

W. BAKER & CO
57 & 59 LUDGATE HILL
LONDON

ITINERA
HIEROSOLYMITANA
ET
DESCRIPTIONES TERRAE SANCTAE

BELLIS SACRIS ANTERIORA

&

LATINA LINGUA EXARATA

sumptibus

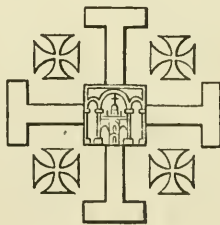
SOCIETATIS

ILLUSTRANDIS ORIENTIS LATINI MONUMENTIS

ediderunt

TITUS TOBLER & AUGUSTUS MOLINIER

I 2

GENEVAE

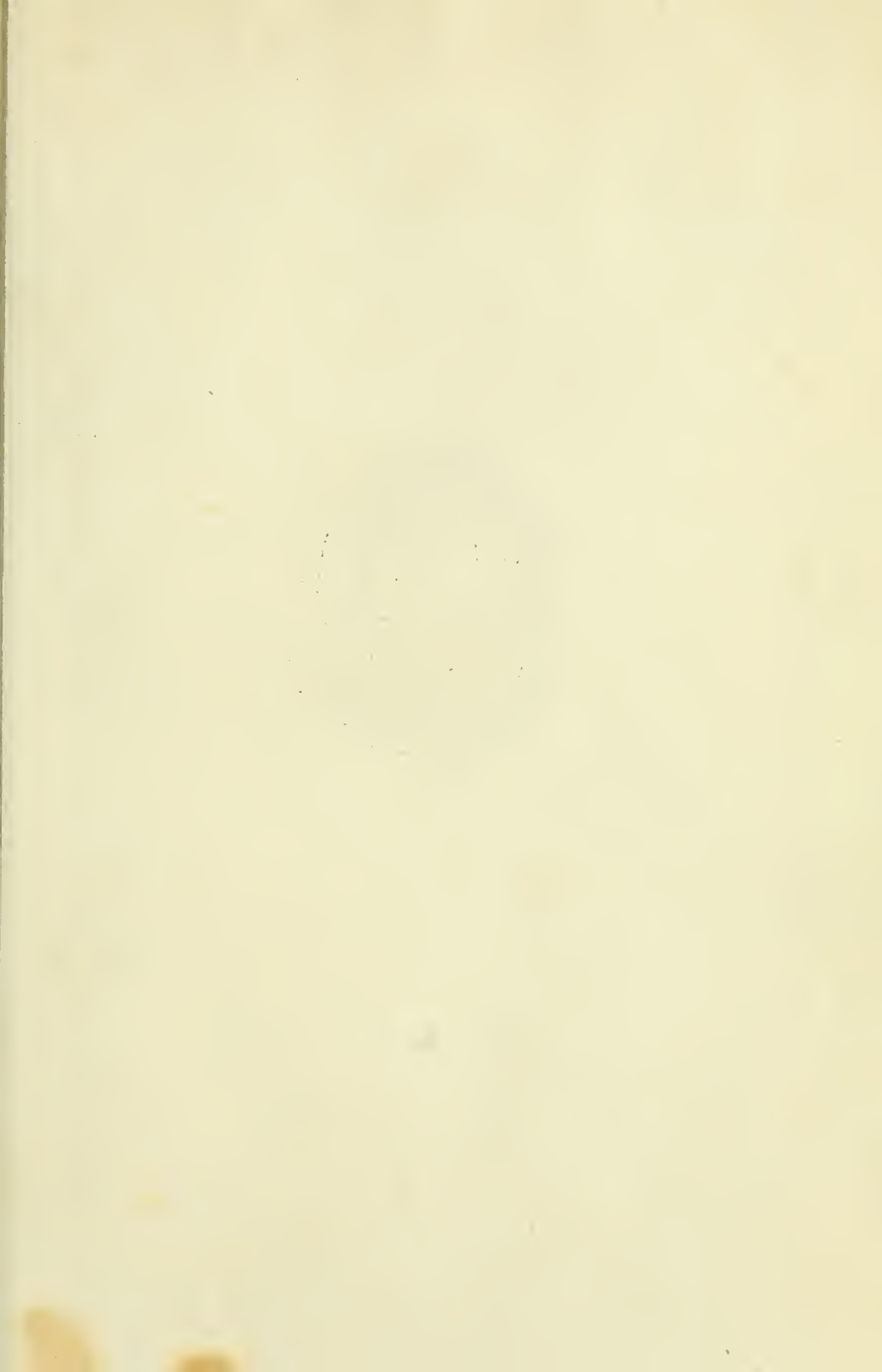
Typis J.-G. Fick

1880

MOLINIER & CO
57 & 59 LUDGATE HILL
LONDON

AVIS AU RELIEUR

Le présent volume doit être coupé en deux : les pages j-lij placées en tête, & les pages 241-420 à la fin du volume précédent des *Itinera Latina*.

PUBLICATIONS

DE LA

SOCIÉTÉ DE L'ORIENT LATIN

SÉRIE HISTORIQUE

II

QUINTI BELLI SACRI

SCRIPTORES MINORES

LIBRAIRES DE LA SOCIÉTÉ

PARIS: *Ernest Leroux*, 28, rue Bonaparte.

LEIPZIG: *Otto Harassowitz*.

QUINTI
BELLISACRI

SCRIPTORES MINORES

sumptibus

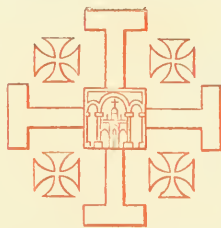
SOCIETATIS

ILLUSTRANDIS ORIENTIS LATINI MONUMENTIS

edidit

REINHOLDUS RÖHRICHT

Ph. Doctor

GENEVAE

Typis J.-G. Fick

1879

TRÜBNER & CO
67 & 69 LUDGATE HILL
LONDON

Tiré à 500 exemplaires numérotés, dont :
50 sur grand papier,
50 sur papier vélin,
400 sur papier ordinaire.

N° 364

SOCIÉTÉ DE L'ORIENT LATIN

*

EXTRAIT DES STATUTS

Art. 19. Les publications de la Société sont faites sous la surveillance du Comité de direction, & la garantie du secrétaire-trésorier & de l'un des commissaires responsables.

Art. 20. Au cas où l'un des volumes a, pour éditeur ou pour commissaire responsable, le secrétaire-trésorier, le contre-feing de ce dernier est remplacé par celui du vice-président.

*Vu l'édition des Quinti Belli sacri Scriptores minores,
par le docteur R. RÖHRICHT.*

Le Commissaire responsable,

COMTE RIANI.

Certifié.

Le Vice-Président,

CHARLES SCHEFER.

Paris, 1er mars 1879.

CONSPECTUS

	Pag.
PRÆFATIO.	vij
I [PHILIPPUS OXONIENSIS?], <i>Ordinacio de predicacione S. Crucis in Anglia.</i>	1
II <i>Gesta crucigerorum Rhenanorum</i>	27
III <i>De itinere Frisonum</i>	57
IV <i>Gesta obsidionis Damiate</i>	71
V IOHANNES DE TULBIA, <i>De domino Iohanne, rege Ierusalem.</i>	117
VI <i>Liber duellij christiani in obsidione Damiate exacti.</i>	141
VII <i>Fragmentum de captione Damiatæ, provincialis textus cum versione gallica, a PAULO MEYER confecta.</i>	166
VIII <i>Prophetiæ cuiusdam arabicæ, in Latinorum cas- tris ante Damiatam vulgatæ, versio qua- druplex.</i>	203

	Pag.
<i>Tabula chronologica e quinti Belli sacri scriptoribus minoribus desumpta.</i>	229
<i>Index nominum & rerum.</i>	233

PRÆFATIO

POSTQUAM Leopoldus de Ranke & Henricus Pertz ratione & exemplo primi docuerunt, fontes historicos critica subtilitate tractari necesse esse, nonnulli quoque viri docti, quorum in numero habendi sunt : Sybel, Hagenmeyer, Thurot, Jaffé, Kugler, Kosack, Mas-Latrie, Streit, Riezler, Wailly & Riant, exsisterunt, qui de fontibus bellorum sacrorum ab anno *MXCV* usque ad annum *MCCV* susceptorum critica arte usi differerent. Quum tamen adhuc restaret, ut de *Quinti belli sacri* fontibus eadem ratione ageretur, editor libentissime hoc negotium suscepit, præsertim quum Societate illustrandis Orientis Latini monumentis, ut hanc operam subiret, commonitus esset.

Quânquam hoc opere *Oliverij Scholastici Historia Damiatina* & nonnulli alij fontes principales, necnon carmina, in volumen aliud reservanda, a nobis omittenda sint, & minores tantum fontes edendi, summa tamen vi operam dare nobis necesse fuit, ut omnem fidam rerum, relationes minores, testimonia minora, epistolas, bullas, chartas & documenta varia congereremus & disponeremus, e quibus hoc tomo in lucem prodeunt scriptores quidam minores, maximam partem adhuc inediti.

I

ORDINACIO DE PREDICATIONE S. CRUCIS IN ANGLIA.

Primum igitur scriptorum minorum locum obtinet tractatus quidam, qui inscribitur : *Ordinacio de predicacione S. Crucis in Anglia* & in codicibus *Oxonienfibus* exstat duobus.

Perpaucas orationes *Crucis prædicatorum*, quorum in numero vocamus eas, quæ ab *Urbano II papa*, episcopo *Oportensi*, Hen-

rico de Albano, sedis apostolicæ legato, Martino Parisiensi abbate & Iacobo de Vitriaco¹ habitæ sunt, adhuc restare, constat, attamen ij valde errant, qui ex titulo, libello nostro inesse Crucis plenam prædicationem, colligendum esse putent. Etenim eius summa dissertatio dogmatica est, qua auctor de cæna Domini & cruce Christi, in mystica & allegorica exegesi nisus, disputat, sub finem vero sermone Crucis prædicatoris utitur.

Auctorem nostrum virum haud modica fuisse doctrina, satis inde apparet, quod ex hymno « Te Deum laudamus, » e canticis Adami de S. Viatore, ex Augustini & Gregorij scriptis, laudat versus, quodque Scripturæ Sacræ, ubicunque fieri potest, verbis utitur. Præterea audientibus acriter insistat, ut Crucem assument, & quibusdam cruce signatorum exemplis allatis, divino instinctu animos concitare studet. Quum vero tractatus ille de cæna Domini & cruce Christi non arte coniungatur cum sermone, quo ad

¹ Iacobi Vitriacensis prædicationes, *Sermones duo ad Crucesignatos & duo ad Peregrinos*, qui in eiusdem *Sermonibus ad status*, in multis codicibus & præsertim in codice Parisiensi (Bibl. nat., n° 17590, m. sæc. XIII) asservatis, extant, a viro doctissimo Lecoy de la Marche (*La chaire française au moyen âge*, p. 66-67) iam satis laudatæ sunt. Difficillimum est diiudicatu, quo tempore hæ orationes habitæ fuerint. Quum vero auctor (f. 94b), postquam de expugnatione urbis sanctæ in flebiles lamentationes profuderit, verba Iohannis (Apocal. xi, 2) citet: *Civitatem sanctam conculcaverunt mensibus xl duobus & addat: « Peccatis exigentibus annus pro mense datus est nobis, »* colligi potest, orationes anno quadragesimo secundo post urbem a Saladino captam, itaque anno MCCXXIX habitas fuisse. Iacobus autem anno MCCXXIX cardinalatus honoribus ornatus prædicator non fuit

constitutus (Matzner, *De Iacobi Vitriaci vita*, Monast. 1863, 12°, 62). Verisimillimum igitur nobis esse videtur, has orationes a. MCCXXVII habitas fuisse, quo Iacobus in Belgio crucis prædicator erat (Matzner, 61) & expeditio Friderici imperatoris in Saracenos instabat (Röhricht, *Beiträge*, I, p. 17-19), qua christiani omnes summa spe recuperationis Terræ Sanctæ implebantur, præsertim, quum, anno MCCXXIX islami errorem plane periturum, ubique creditum fuerit (Röhricht, *Beiträge*, I, p. 79, nota 235 sub fine). Hanc igitur prophetiam sequutus Iacobus iam anno MCCXXVII, ut animos christianorum acrius incitaret, recuperationem Terræ Sanctæ anno MCCXXIX imminere, prædicavisse nobis videtur. Sermones igitur prædictos, utpote ad rem nostram ætate non spectantes, in præfens volumen inferere non placuit.

Crucem sumendam impellat, censeret, auctorem tractatum quendam, a se aliquando doctè & erudite conscriptum, cum oratione habita composuisse & in unum redegisse, quamquam altera cum altero parum conveniret.

Sed putare mallemus, orationis commentarium inchoatum sive materiæ descriptionem imperfectam exstare, cui extremus perpoliendi operis labor desit. Auctor, quæ præmeditatus & commentatus invenerat, aperte nondum disposuit; versus enim e Scriptura sacra propositus deest, unde oratio pendeat, sed orationes prædicatorum pendere solent, neque finis orationis prostat. Quum enim toto attentissimo animo audiamus prædicatorem exemplis illustrantem, quomodo cruce signati Dei manu omnipotentis sæpe adiuti fuerint, sermo inceptus ante finem legitimum præcisus est. Nihilominus oratio nostra permagni est momenti, quippe quæ aliquid novi afferat ad prædicatorum illorum sermones cognoscendos.

Prædicatorem nostrum anglo-gallica lingua, quam equites callebant, usum fuisse, verisimile est, unde hanc Ordinationem de prædicatione sanctæ Crucis, sive Thema orationis ad Crucis assumptionem invitantis in linguam latinam, quam clerici & monachi præponebant, versam fuisse arbitramur.

Quis autem hanc ordinationem conscripserit, facile definiri non potest; quum vero orator sententias, anglo-gallica lingua scriptas, & exempla cruce signatorum proferat, ¹ qui ex septentrionali Galliæ regione nati sunt, ² ipsum inde ortum fuisse colligi licet. Radulphus de Coggeshale, ³ prædicatores sanctæ Crucis in Anglia Nicolaum, sedis apostolicæ legatum, necnon Walterum, archidiaconum Londniensem, & Philippum, magistrum Oxoniensem fuisse

¹ Ordinatio, 20, 24. 26.

² Commemorat (p. 25) Hugo-
nem de Beauchamp, quem in prælio
Hattinensi MCLXXXVII cecidisse,
Benedictus Petroburgensis (1, 360;
II, 22) narrat, Enguerranum de
Boves (prope Ambianum), qui in
quarto bello sacro versatus fuisse
dicitur (*Eracles*, in *R. des hist.*
occ. des Cr., II, 244; cf. Klimke,
Quellen d. IV. Kr., p. 90), &
Walterum de Avesnis, de quo

conferas Röhricht, *Beiträge*, II,
327. Præter hos auctor men-
tionem facit fratrum ij, Eustachij
scilicet & Godofredi de Bullione,
quorum prior in pugna cecidit.

³ Martène, *Thef. Anecd.*, v, 873;
Potthast, *Regesta*, n° 4727; cf.
Matzner, p. 19. De Iacobo Vi-
triacensi. præter Matzneri opu-
culum egregium, videas: *Hist. litt.*
de France, XVIII, 209-246; Ville-
hardouin, ed. Du Cange, 318.

memorat. Quum Oxonienses sint codices duo, qui Ordinationem nobis servaverunt, fortasse consequitur, quod auctor Oxoniensis (haud scio, an Philippus ipse) fuerit.

Accuratius autem tempus, quo Ordinatio nostra composita sit, perspicere potest; quum enim de bello contra Albigenes facto & indulgentiis a Pontifice promissis auctor mentionem (p. 24) faciat, 1 anno millesimo ducentesimo sexto decimo factam scriptamque esse videtur.

CODICIBUS usi sumus duobus, quorum unus in bibliotheca collegij Balliolensis Oxonij asservatur (sæc. XIII, n° 167), qui in fol. min. 215 ff. membr. constat.² Alter autem, qui & olim Oxoniæ, collegij Omnium Animarum erat, nunc in Musæo Plantiniano Antwerpici (s. XIII, in-4, n° 56) asservatur; binis columnis exaratus, ff. 218 membranaceis constat.

II-III

GESTA CRUCIGERORUM RHENANORUM

(pp. 27-56),

DE ITINERE FRISONUM

(pp. 57-70).

Scriptores, quibus *Quinti belli sacri historia* 3 continetur, pro eo ut, quæ peregrini in Portugalia, aut in Aegypto 4 gesserint,

1 Hanc sententiam intelligere non possumus nisi de bello, anno MCCXVI, inter Angliæ & Franciæ reges exorto; cf. Guilelm. Brito. (*Recueil des hist. de la Fr.*, xvii, p. 109; Röhricht, *Beitr.*, I, p. 57, not. 28 & 30).

2 Conf. H. Coxe, *Catalog. codd. mss. coll. Oxon.*, I, p. 56.

3 Historiam quinti belli sacri scripserunt: Huillard-Bréholles, *Hist. dipl. Fr.*, II, introd., p. cccxxij-cccxxv; Wilken, *Geschichte der Kreuzzüge*, VI, 116-358; Röhricht, *Die Belagerung von Damiette*, 1218-1220 (Raumer's

Taschenbuch, ed. Riehl, 1876, p. 59-98). De Iohanne rege Hierosolymitano videas: Abbé Georges, *J. de Brienne* (Troyes, 1853, 8°); Arbois de Jubainville, *Recherches sur les premières années de J. de Brienne* (Paris, 1868); Montcarmet, *J. de Brienne* (Limoges, 1876); Schlumberger, *Les principautés franques du Levant* (P., 1877, 8°), p. 39, & *Numismatique de l'Orient latin* (P., 1878, 4°), p. 93, ubi moneta Iohannis, in obsidione Damiatæ constituti, describitur.

4 Longum est enarrare, quot vicibus christiani a tempore regis

referant, in duas classes dividendi sunt, quarum in priore ponenda: *Gesta crucigerorum Rhenanorum*, *Relatio de itinere Frisonum*, quam nobis præbet *Emo*, & *Narratio*, quæ in *Annalibus Coloniensibus* maximis legitur, quorum duo priores in se absolutos, in hoc volumine edidimus, tertiam, e contextu maioris chronici extraxim, cum ceteris eiusdem formæ testimoniis ad sequens volumen reservaturi. Hæc vero relationes, quarum auctores, ut optata brevitate utamur, Rhenanum, Frisonem, Coloniensem notare liceat, tam arte inter se coniunctæ sunt, ut nobis de iis communiter agendum sit.

Amalrici Hierosolymitani usque ad finem XVIII sæculi Aegyptum aggressi fuerint; ceterum ad ea remittere licet, quæ Haithon (L. de Backer, *L'extrême Orient*, 231 seqq.), Marinus Sanutus (1 pars, c. 6, p. 25-26; c. 8, p. 47; c. 28, p. 92-93), Emm. Piloti (Reiffenberg, *Le chevalier au Cygne*, 1, 325 seqq.) & magnus ille Leibniti (De expeditione ægyptiaca, ed. Onno Klopp, Hannover, 1864, p. 81, 177-178, 214, 252-253) disputaverunt. Sed tamen hoc loco pauca de urbe Damiatæ afferre expedit.

Damiatæ urbs, cuius nomen in Aegypti vetustissimis monumentis legitur, a Stephano Byzantino (632) *Ταμιαδης* vocatur & sedes episcopalis fuit (Quatremère, *Mém. sur l'Égypte*, 1, 350), a chalifo Mutawakkel & Saladino, soldano Aegypti, castellis & mœnibus communita erat (Wilken, VI, 180-183; Röhricht, *Die Belag. von Damiette*, p. 63; Schultenus, *Index ad Bohæ ad-dinum* sub voce), ita ut cruce signatis apulsi in expugnabilem esse videretur (Oliver., in *Eccardi Corpus Hist. M. Aevi*, II, 1418; *Gesta crucig.*, infra, 56; *Gesta obsidionis Dam.*, 114; *Lib. Duellij*, p. 165 seq.; Hopf, *Chroniques*, 33; Marinus Sanutus,

p. 259-261; ceterum conferas Jakut sub voce; Bakui, in *Notices & extr. des mss.*, II, 436; Abulfedæ *Aegypt.*, ed. Michaelis, sub voce; Edrizi, ed. Jaubert, I, 303 seqq.; de Sacy, *Chrestomathie arabe*, ed. II, t. II, p. 7; Guilel. Tyr., XIX, 23; XX, 15; XXII, 14; Niebuhr, *Reise*, I, 65; Champollion, *L'Égypte sous les Pharaons*, II, 138 seqq.; delineationem urbis ipsius videas in Makrisi, ed. Hamaker, 1824, Wilken, VII, & topographiam totius regionis in *Description de l'Égypte*, Mémoires, I, 290). Post annum MCCXLIX destructa (Matth. Paris, ed. Wats, 712; Aboulf., *Géographie*, ed. Reinaud, II, 160-161; Aboulf., *Annal.*, ed. Paris, p. 130, 768; Quatremère, Makrisi, *Histoire des Mamel. Sultans*, I, 15), ex ruinis restituta est (Ibn Batoutah, *Voyages*, I, 65) & in sæculo XVI, præter Alexandriam, urbs frequentissima & ditissima vocatur (Wilken, in *Abhandl. der k. Academie d. Wissenschaften in Berlin*, 1831, p. 38; Heyd, *Le colonie commerciale*, II, 220; cf. Paul Meyer, *La prise de Damiette*, in *Bibliothèque de l'École des chartes*, 1877, p. 514-515).

A Frifone igitur nobis narratur, multos cruceſignatos a Lauwerze, apud Groningam ſito, Dortmundam, quæ portus eſt Angliæ celeberrimus, profectos fuiſſe, ibique Guilelmum de Hollandia & Georgium de Wied comites inveniſſe. Unde claſſis peregrinorum congregata exit,¹ ſed, tempeſtate, v die iulij exorta, ad littus Bretoniæ navis quædam frangitur; naufragium vero paſſi a morte ſervantur.² Deinde auctor noſter, in Guilelmi comitis clafſicula verſatus, narrat, quæ peregrini tempeſtatibus paſſi fuiſſent, & multos enumerat portus, quorum nomina in Annalibus Colonienſibus fruſtra quærentur, quorum auctor, Georgium comitem ſequutus, iam xj die iunij Ulixibonam venit, quo Friſo xiv die iunij appulſus eſt. Hic illius urbis topographiam profert ei ſimilimam, quæ in Annalibus Colonienſibus & Geſtis crucigerorum invenitur, ſed ſolus auctor noſter narrat, iam anno MCXLVII Utvingam Poptetum 3 cum armigero ſuo in Portugalia res egregie geſſiſſe quendam & mortuum nomine Henricum, catalogo ſanctorum adſcriptum fuiſſe. Neque tamen Friſo refert, cruceſignatos a Portugaliæ incolis & rege, ut caſtellum Alkazar obſiderent & expugnarent, admonitos fuiſſe, eosque Ulixibonæ hiemantes delicate & luxurioſe vixiſſe, quæ omnia a Colonienſi & Rhenano accuratius narrantur. E contra certiores nos facit de iis, quæ peregrini, ſocii ad Alkazarum caſtellum obſidendum remanentibus, Ulixibona provecti geſſerint. 4 Colonienſem igitur & Rhenanum, cum

1 Oliverius (p. 1401) narrat, e provincia Colonienſi fere ccc naves fuiſſe profectas; *Annales Colon. maximi*, 829, memorant cccI, quarum clxxx in Portugalia remanſiſſe, dum cxij (Emo, p. 59), nulla mora facta, proveherentur.

2 Hanc navem fuiſſe « de Munheim » ſive Mühlheim, *Colonienſis & Rhenanus* nuntiant.

3 De fabuloſo illo Friſonum heroë conſeras: *Geſta Friſonum (Werken, uitgegeven door Frieſch Genootſchap, 1837)*, p. 138-140, & *Geſta Frefonum* (ibid., 1853), p. 293.

4 *Rhenanus* narrat, hos peregrinos, poſtquam in Italia hiemaſſent, xxiv die aprilis ad urbem Acon appulſos fuiſſe; & Iacobus de Vitriaco (*Epist.*, 1, 290) aperte noſtros intelligit dicens, Friſones cum coggonibus « non multum poſt paſcha » (xiv die april.) adveniſſe. Ex iis vero peregrinis, qui in Portugalia remanerant, plurimi xxiv die maij in Terram Sanctam venerunt cum xxij navibus; eos enim xxij die aprilis adhuc in Sicilia verſatos fuiſſe, probe ſcimus (*Geſta crucig.*, 38-39). Hæ vero cruceſignatorum naves non

maxime inter se convenire appareat, non tamen negandum est, alterum cum altero nonnullis discrepare.

Prior enim narrat, multos peregrinos ab urbe Vlaardingén Dortmudam navibus profectos esse, hac in re cum altero congruens; sed solus Colonienfis de tempestate ij die iulij coorta, & de historia Ulixibonæ narrat. Alter ab altero abhorret arcem a cruce signatis obsessam nominans; ¹ Colonienfis hanc nuncupat: Alchaz, Rhénanus: Alkazar, & hic nominis originem ex teutonico: « Aller Kerker » (« omnium carcer ») scrutatur. ² Solus Colonienfis narrat, cruce signatorum, qui in Portugalia non remanserant, quasi ducem ac principem fuisse abbatem Werdensem, ³ sed tamen multos eorum « nebula palpabili cecatos ad portum Algazer preter propositum invitos cum aliis applicuisse » (p. 31). Abhinc Colonienfis & Rhénanus iterum conveniunt, quum uterque affirmet, episcopos Portugalenses ij die augusti in castra peregrinorum venisse, sed Colonienfis addit, murum castelli xvij pedes latum fuisse & exercitum hostium, ad centum millia militum taxatum, milliaro a castris christianorum consedisse; nomina vero quatuor regum omittuntur,

eodem die apud Damiatam appulsæ sunt. Primum enim appulsi sunt cruce signati, postquam Accon venerunt (mai. 24), « infra triduum » (mai. 27; cf. *Gesta cruciger.*, 39), hos vero « mediocres & minores » Iacobus de Vitriaco. xxix die maij cum aliis peregrinis appulsos, invenit in insula Damiatæ constitutos (Iacob., *Epist.*, II, 290-291; *Epist. principum*, in Boëhmer, *Acta imperij selecta*, II, 642-643) & tertio, xxxj die maij, appulsi sunt principes « sexta die post exitum de Accon » (Oliverius, 1401; *Epist. princ.*, in Böhmer, *Acta imp.*, 642-643; cf. *Gesta obsid.*, § 2, p. 74; § lix, p. 115).

¹ Arabes vocant illam arcem Kafr Abû Danes (Edrizi, ed. Jaubert, II, 23); hostium illius regionis ultimum refugium fuisse, fatetur

Abulfeda (*Géographie*, ed. Reinaud, IIa, p. 243). Huius arcis (descriptæ ab Reinerio Leodienfi in *Mon. Germ. SS.*, xvi, 676) princeps fuit Abd Allah ibn Muhammed ibn Wafir (Anton Conde, *Historia de la dominacion de los Arabos en Espanna*, t. II, cap. 429-430).

² Hanc etymologiam ineptam sequitur Cæsarius Heisterbacensis (*Dialog. miracul.*, VIII, c. 66).

³ De hoc abbate Heriberto (1198-1218), qui in bello civili, inter Philippum II & Ottonem IV exorto, alterius partes sequutus fuerat, conferas Schnucken, *Geschichte der Reichsabtei Werden* (Köln, 1865), p. 91-99; Crecelius, in *Zeitschrift des bergischen Geschichts-Vereins*, VII, 34-36.

quæ sola auctori Rhenano debemus. De prælio cum hostibus commisso fere idem refertur; uterque Gosvini carmen « De expugnatione Salaciæ »¹ citat, uterque, turbam candidatorum christianis succurrisse, narrat. Rhenanus refert (eumque iterum sequitur Cæsarius Heisterbacensis), in prælio illo unum tantum regem cecidisse; Colonienſi vero auctore, duo reges cum centum millibus militum interfecti sunt.

Præterea narrat Rhenanus, Westphalos, Saxones & Rhenenses, maxime vero Nuffiensis, Giraldo comite duce,² fortitudine inter se æmulatos esse, & principem castelli, qui a Colonienſi & in Epistola Guilelmi comitis³ Abur nominatur, baptizatum fuisse, sed paulo postin pristinum errorem recidiſſe. In Epistola Guilelmi duo millia, a Colonienſi duo millia & quingenti, a Rhenano feretria millia hostium capti fuisse dicuntur. Horum de miseria Rhenanus maxime dolet narrans, patrem a filio, matrem a filia separatos fuisse in præda dividenda, ut in servitutem deducerentur, neque aliunde magis quam ex hac narratione colligi potest, auctorem arbitrum fuisse; idem refert, victorum alium alium defraudasse in præda dividenda, & clericos peregrinorum, clerici cuiusdam Ulixibonenſis consuetudine & doctrina, optime delectatos fuisse.

Quæ abhinc Rhenanus narrat de expeditionibus, quas christiani anno MCCXVII in Syria & anno MCCXVIII contra Aegyptios Sarracenos fecerunt, fere omnia Oliverij Historia Damiatina continentur. In initio huius textus auctor noster Oliverij epistolam ineditam, de qua alias nobis agendum erit, sequutus est. In capitulo vero, quod inscribitur: De passionibus navigantium, multa insunt, quæ alias frustra quæres. Primo Colonienſis cum Rhenano conveniens, cruce signatos tempestate xij die aprilis MCCXVIII territos & disiectos fuisse, tum vero solus noster narrat, in hoc dis-

¹ Mon. Portugalie historica, 1, p. 102-104; conf. Röhrich, in Forschungen zur deutschen Geschichte, xvi, 148.

² Nescimus, num auctor erraverit, nomine Giraldi pro Georgio usus, an Giraldus fortasse Georgij frater eiusque socius fuerit.

³ Exstat in Raynaldi Annal., ed. Mansi, p. 413, § 35-36, ad 1217; Baronij Annal., xiii, p. 241, § 34-35, ad 1217; Van Mieris, Groot Charterboek der graa-ven van Holland, 1, 175; Oorkondenboek van Holland, 1, p. 153, n° 263.

crimine positos Nussiensis sanctum Quirinum,¹ urbis patronum, precibus fatigasse, & naves dissipatas sub finem aprilis Messinam appulsas fuisse. In sequenti vero textu Rhenanus & iterum Colonienfis conveniunt, soli vero Colonienfi auctori debemus topographiam Damiatæ, adhuc ignotam. Præterea refert, christianorum machinas « vix pulverem turris concussisse, » & civem Colonensem Henricum de Hernothe² ad machinas construendas magnam pecuniæ vim contulisse, sed paulo post mortuum fuisse.

Quæ quum ita sint, adhuc restat, ut ex his omnibus colligamus, quod nobis verissimum esse videatur: auctores scilicet istos Frisonem, Colonensem & Rhenanum, ex quibusdam diariis sive commentariis, quæ referunt, hausisse, vel ipsos in expeditione crucesignatorum versatos fuisse. Primum enim Emo ipse narrat, se a familiari quodam historiæ textum nostræ accepisse. Quum vero Emo clausuri Præmonstratensium, quod dicitur Floridus Hortus, abbas fuerit, & auctor textus de navibus a Lauwerzee profectis & Frisonum herœ Popteto verba fecerit, non alienum esse censemus, quod ipse clericus & Frisia ortus habendus esse videatur.⁴

Neque nos errare putamus, dicentes, pari modo textum Annalium Colonensium, quo, quæ Colonenses gesserunt & passi sunt in sacra expeditione navali constituti, continentur, e commentariis quibusdam compositum fuisse ab aliquo peregrino vel clerico Colonensi, quem, Ulixibonæ hiemantem, Carmen Gosuini & Epistola Guilelmi comitis non latuerunt, ita ut ex iis, quæ ipse viderit & audierit, & fontibus istis Colonensis narrationem conscribere poterit. Ceterum vero Annalium Colonensium auctorem Oliverij Historiam Damiatinam fere verbo tenus exscripsisse, iam neminem fugit.

Tertio censemus, textui auctoris Rhenani præter Oliverij Historiam subesse commentarios cuiusdam peregrini Nussiensis. Neque prætereundum est, Cæsarium Heisterbacensem iam nosiri auctoris narratione de pugnis in Portugalia commissis usum esse;

1 De sancto Quirino conferas: *Acta SS. Boll.*, mart. III, 811-815, eiusque de translatione anno ML facta, Löhner, *Geschichte der Stadt Neufs*, 1840, 44-46.

2 Istius personæ vestigia nuf-

quam reperiri possunt.

3 Emo, p. 478.

4 Conf. Gelhorn, *Die Chronik des Emo und Menko*, Danzig, 1872, p. 4; Wind, *Bibl. de Nederl. Geschied.*, 34-36.

uterque enim solus dicit, pugnam illam xj septembris¹ die factam esse, unum tantum ex principibus exercitus hostium cecidisse & nomine castelli Alkazar intelligi oportere: « omnium carcer. » Cæsarius autem, verbis textus nostri res a christianis in Portugalia gestas narrantis, addit: « Hæc mihi relata sunt ab his, qui « certamini interfuerunt & ex ore Sarracenorum, quæ dicta « sunt, audierunt. »²

In Gestis crucigerorum Rhenanorum edendis usi fuimus CODICE membranaceo Lugdunensi, qui sæculo excedente XIV, vel ineunte XV, negligenter scriptus est, 3 quem cum optimo codice Londoniensi membranaceo, qui in Museo Britannico exstat, 4 conferri fecimus. Textum vero De Itinere Frisonum in Monumentis Germanicæ ad fidem codicum duorum Groningatorum 5 accurate editum, 6 inde deprompsimus, eodemque de fonte textum Annalium Coloniensium maximorum 7 in secundo huius operis volumine typis mandabimus.

¹ *Annal. Colon.*: ix die septemb.

² *Dialogi miracul.*, VIII, c. 16 (ed. Strange, II, p. 137; cf. *Homiliæ*, I, p. 119). De ratione, quæ inter Oliverij *Historiam Damiatinam*, quam eandem esse ac tertium Pseudo-Iacobi historię orientalis librum primus Riant (*Haym. Monach.*, p. 63, not. 2), eumque sequutus Fr. Zarncke (*Sitzungsber. der königl. sächs. Gesellschaft der Wissenschaften*, 1875, p. 138-148), nos docuerunt, eiusque epistolam a nobis in tertio huius operis tomo edendam (Cod. Guelferb. Gud., n° 131, sæc. XIII, fol. 5 a-7 a) intercedat, hoc loco differere non licet. De Oliverio etiam notamus, quæ in *Hist. litt. de la France*, XVIII, 14-28, & in *Zeitschrift für katholische Theologie*, Münster, 1851 (ab Junkmanno), p. 99-129, 205-230, aguntur.

³ Cod. lat. Voff., n° 95, fol. 2-5. Hoc codice primus usus

fuit Riant, *Les Scandinaves en Terre-Sainte*, p. 330 seqq., tum vero Röhricht, *Die Kreuzzugsbewegung im Jahre 1217 (Forschungen zur deutschen Geschichte*, XVI, 153-156).

⁴ Cod. Burneyanus, n° 351 (m. sæc. XIII), fol. 223-227.

⁵ De quibus vide *Mon. Germ. SS.*, XXI, p. 460 seqq.

⁶ Hugo, *Sacræ antiquit. mon.*, I, 445-451; *Mon. Germanicæ SS.*, XXIII, 478-479. De Emone conferas *Hist. litt. de la France*, XVIII, 177-184; XIX, 68-70; XXI, 726-728; Gelhorn, *Die Chronik des Emo und Menko*, Danzig, 1872 (Differt. inaug. univers. Gotting.); Wattenbach, *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter*, II, 329-330.

⁷ *Mon. Germ. SS.*, XVII, 829-831; ceterum conferas Max Lehmann, *De annalibus, qui vocantur Colon. maximi*, Berolini, 1867, 63-64; Wattenbach, II, 338-352.

IV-VI

GESTA OBSIDIONIS DAMIATÆ

(pp. 71-115),

IOHANNES DE TULBIA

(pp. 117-140),

LIBER DUELLII CHRISTIANI

(pp. 141-166).

Nunc autem de iis scriptoribus differamus, a quibus, quæ a cruce signatis in Aegypto gesta sunt, narrantur; quorum autem relationes, quum inter se similitudine quadam cohæreant simul intueri, sed, ut commoda brevitatem utamur, significationibus: Gesta Damiatæ, M. (Cod. Mutinensis) & P. (Cod. Parisiensis), Iohannes (Cod. Londinensis) & Liber Duellij (Cod. Heidelbergensis) intelligere liceat. Priusquam vero de ratione & indole horum quattuor fontium disputemus, nobis pronuntiandum est, nonnulla iis communia esse cum Oliverij Historia Damiatina & Iacobi Vitriacensis Epistolis.

Ab omnibus enim Quinti belli sacri scriptoribus narratur, cruce signatos anno MCCXVIII ad insulam quandam Aegypti appulso¹ fuisse, in qua Moyses, ² Ieremias ³ & Maria Aegyptiaca ⁴ quondam habitavissent; ab omnibus quoque eidem principes exercitus christiani,

¹ Intelligenda est Nili ripa occidentalis, quam Makrisi (ed. Hamaker, 74) « *Djiza Damiât* » (insula Damiatæ), Iacobus (*Epist.*, 11, 291) *Sabulum* & (*Epist.*, 111, 295) *Campus Taneos* vocant.

² Moyses cum Pharaone in urbe Zoan vel Tanis collocutus fuisse fertur (*Psal.* LXXVIII, 12, 43); de illa vero urbe conferas Quatremère, *Mémoires sur l'Égypte*, 1, 284 seqq.; *Description de l'Égypte*, v, 99 seqq.; Champollion, *L'Égypte sous les Pharaons*, 11, 101-104.

³ Ieremias in Aegypto a Iudæis lapidatus fuisse dicitur (Hieron., *Ad Iovin.*, 11, 37; Tertullian., *Advers. Gnost.*, 8). Pseudoepiphanius (*Opp.*, 11, 239) locum, ubi mortem occubuit, vocat « *Taphnas*; » cf. *Chron. paschale*, ed. Bonn., 156.

⁴ Mariam cum puero in Aegyptum fugisse, fatis constat; locus, ubi habitavit, vocatur *Mâthâria* (*Évangel. infantie arab.*, ed. Thilo, c. 24; cf. Robinson, 1, 41; Tischendorf, *Reise*, 1, 141-142).

qui in pugna xxx die augusti MCCXIX commissa a Saracenis victoribus capti sunt, enumerantur. Neque minus conveniunt omnes, quum pacis condiciones memorent, quas soldanus Aegypti christianis ante urbem captam obtulerat. Præterea omnes scriptores rerum gestarum fere eundem ordinem chronologicum sequuntur,¹ quum pugnas, ix & xxvi diebus octobris, xxix vel xxx die novembris anno MCCXVIII factas, commemorant,² & eisdem fere verbis miseriam describunt, & spolia enumerant, quæ christiani in urbem ingressi viderunt.³

Quamquam vero hi scriptores verbis & rebus maxime inter se convenient, tamen, nostros quatuor auctores ex Oliverij Historia vel Iacobi Epistolis suos libellos conscripisse, minime arbitramur. Quum enim relationes de rebus gestis in casiris facile propagarentur sæpiusque narrarentur, haud prorsus mirandum est, quod eadem similem quandam in formam redactæ fuerunt, ut prætermittamus, quod præcliorum ordinem chronologicum & nomina commutari non liceret.⁴ Et tamen quatuor relationes nostræ ab Iacobi Epistolis & Oliverij Historia prorsus abhorrent.

Iacobus enim in Epistolis suis tam paucas singulas res affert, ut historiam etiam captionis arcis maritimæ & transitus, quem exercitus festo s. Agathæ fecit, per paucis verbis memoret. Oliverius autem multa & gravia narrat, præsertim de iis, quæ Frifones

¹ Iacobus solus negligentia quadam ordinem rerum gestarum turbat.

² Ab auctoribus *Gestorum M. & P.* pugna ix die octobris commissa, quæ falso dies martis fuisse dicitur, memoratur. Festum vero s. Demetrii, quo iterum prælium factum est, & mille occubuerunt hostes (*Epist. Iacobi*, III, 296), non fuit viij, sed xxvj dies octobris, & ut recte dicit Ioh. de Tulb., dies Veneris (Reinaud, *Extraits*, 394; cf. Wilken, VI, p. 219, nota 22).

³ Oliverij *Hist. Dam.*, 1418-1419, Iacobus (*Epist.*, II, 293, III, 299, IV, 303), Oliverius (p. 1415) & *Récits d'un ménestrel de Reims* (ed. Nat. de Wailly,

p. 78, § 148) arcem maritimam, quam Eracles (327) *Cosbarie*, sive *Kasba-rajja* (arcem irrigatam) nominat, « *clavem Aegypti* » vocant (cf. Wilken, VI, p. 206, nota). Iacobus (*Epist.*, IV, 303) & Oliverius (1419) cruce signatos, thesauros in urbe inventos defraudantes, cum Achor (Iosue, VIII, 1, seqq.) comparant.

⁴ Memorandum est, fontes maxime inter se discrepantes, arabicos scilicet & occidentales, nonnullis verbis & elocutionibus fortuito convenire (Wilken, VI, 233, nota 62; Winkelmann, *Friedr. II*, I, p. 298, nota; Klimke, *Die Quellen des vierten Kreuzzuges*, 1875, p. 76-79).

Et Theutonici præclare gesserunt, cruce signatorum vero Latino rum superbiam Et infortunium acerbe iocans irridet.¹

Longe aliter in nostris chronicis prælia Damiatina traſantur, quibus plerumque ſingulæ res adhuc ignotæ traduntur eæque maxime, quas cruceſignati Latini eorumque dux « Dominus legatus » gesserunt, ut, qui attente legerit, non dubitet, quin relationes noſtræ in prætorio ipſo, certe auctoritate quadam publica, redactæ ſint. Has enim ex uno Et eodem fonte manaviſſe, nullo modo negari licet.

Ac primum res geſtæ eodem ordine chronologico Et iisdem fere vel ſimilibus verbis referuntur, multa quoque notanda ſunt, quibus noſtri tantum fontes conveniunt. Ut enim exempla proferam, nullo alio fonte, arcem maritimam tres habuiſſe² catenas, narratur, j die iulij MCCXVIII,³ quem diem in aliis fontibus notatum fruſtra quæras, nepotem Leopoldi ducis, cuius Oliverius

¹ Oliv., *Hiſt. Dam.*, 1411-1412, ubi 1 Macc., v, 62, citatur, quod nullus editor notavit.

² Urbes maritimas catenis non ſolum ad veſtigialia ſumenda (catena, la chène, douane), ſed etiam ad urbem defendendam obſtructas fuiſſe, fatiſ conſtat; nam ut omittam Conſtantinopolim, de Tyrum quoque & Laodiceam catenis deſenſas fuiſſe, apparet ex Ibn Batouta, *Voyages*, ed. Defrémery, 1, 131, 179-183 (cf. E. Rey, *Etude ſur l'architecture*, 166). Damiatina obſtructa fuiſſe dicitur una catena (Guil. Tyrienſ., xx, 26; Burchardi *Chron.*, in *Mon. Germ. SS.*, xxiii, p. 380; *Epistol. princip.*, in Böhmer, *Act. imperij ſelecta*, n° 934; *Epistol. Honor.*, in *Rec. des hiſt. de la France*, xix, 663; cf. Makriſi, p. 12), vel duabus (*Epistol. Iacobi*, 11, 295; Abû Schâmah, in Wilken, vi, 188). De fabuloſo impetu, quem Friſones, ex urbibus Harlem & Dokkum orti in catenam fecerint, auctores poſ-

teriores nuntiant; conf.: Röhricht, *Die Belagerung von Damiette*, p. 93, nota 17. In arce fuiſſe dicuntur milites: ccc (*Epistol. Honor.*, in *Rec. d. hiſt.*, xix, 668; *Hiſtoria patriarch. Alex.*, 390; Ioh. de Tullia, § 111; *Lib. Duellij*, § 111), cc (Iacob., *Epistol.*, 11, 292), c præter baſilitarios & ſagittarios (*Geſta obſid.*, p. 74); capti vero: fere c (*Geſta crucig.*, 42), c (Oliv., 1404), cxiiij (Iacob., *Epistol.*, 1, 289), ccl (Iacob., *Epistol.*, 111, 293).

³ Primum impetum chriſtianos feciſſe cum lxx navibus xxij die iunij, aliis chronicis narratur (*Hiſtor. patriarch.*, in Reinaud, *Extraits*, 390; Makriſi, 26, 75; Iacob., *Epistol.*, 11, 291; cf. Oliv., 1403); de navi Friſonum duplici, quam orientales fontes *Marmah* (id eſt *manganon*) & *Oliver.*, 1408, *Sanctam Matrem* (cf. Iacob., *Epistol.*, 11, 292) vocant, videas *Hiſt. patr.*, 391-392; Makriſi, 12, 94.

vexilliferum notat, neque tamen nepotem fuisse bene scimus, cecidisse, & christianos arcem maritimam s. Georgio auxilio cepisse.¹

Longum est enarrare, quot & quibus auctores nostri (Gesta, scilicet M. & P., Iohannes & Liber Duellij) verbis conveniant, sed tamen pronuntiari necesse est, horum omnium brevissime referre Gesta P.² & maxime cohærere cum eis Gesta M., cum Iohanne vero Librum Duellij.³ Itaque relationes nostræ in duas classes disponendæ & illustrandæ sunt, quarum in priore Gesta M. & P. ponantur.

Gestis P., a quibus initium capiamus, exordium propositum est, quod, nonnullis verbis correctis, legimus in Annalibus Placentinis Guelfis,⁴ neque vero alibi invenimus. Deinde nosler de

¹ Præter s. Georgium turba candidatorum christianos adiuvisse dicitur, quam christianis urbem quoque Alcaffar expugnantibus succurrisse, in aliis chronicis nuntiari, supra exposuimus; sæpenumero non solum Iudæis Maccabæorum tempore pugnantibus (2 Macc., v, 2, seqq.; x, 29; xl, 8) angeli apparuerunt, sed etiam a christianis cruce signatis Georgius, Mauritius, Demetrius sancti & a Saracenis « virides equites» (Röhrich, *Die Belagerung von Akká*, 518, nota; Reinaud, *Extr.*, p. 41, 549) videbantur. Neque igitur putari oportet, historiam, quam chronicis nostris debeamus, ex narratione illa manavisse, quæ in *Annalibus Colonienfibus*, *Gestis crucigerorum & Casarij Dialogis* existat. Thomas Cantiprætenfis, *Bonum universale de Apibus*, II, c. 53, p. 511, notat: « Albati apparent illi, quos christiani elemosynis & missarum suffragiis de purgatorio liberaverunt» (cf. Apocal., xix, 11, 14-16; *Gesta*, §§ xv, xli; *Ioh. de Tulbia*, § xli).

² Plurima narrant *Gesta M.*, *Ioh. de Tulbia*, *Liber Duellij*, qui-

bus folis de transitu christianorum, de pugna xxxj die martis, de captione merforum hostium (xv aug. MCCXIX) accuratius refertur. Hic tantum legimus, in ultima die septembris MCCXIX christianorum xv (*Ioh. de Tulbia*: xij) naves appulas fuisse, & foldanum iv ieremitas misisse; neque alibi leguntur verba foldani, ex libro Iob desumpta, quæ, Damiata capta, protulisse feratur; sed *Gesta P.*, *Ioh. de T. & Lib. Duellij* sola nuntiant, foldanum post transitum christianorum unum ex emiris suis interfici iussisse.

³ Sed *Gesta P.* tamen (§ xxxv) & *Lib. Duellij* (§ xxxvi) conveniunt verbis: « Quid faciemus? Fugere non valemus? » Neque unquam legitur: « Damiata, catena olim captivorum », nisi in *Gestis P.* (§ liv) & *Ioh. de Tulbia* (§ lv), sed *Gesta M.* (§ lii) & *Liber Duellij* (§ lii-liii) verbis maxime congruunt. Quibus tamen minime refutatur, quod de ratione inter quatuor relationes versante supra statuimus.

⁴ *Mon. Germ. SS.*, xviii, 439.

præliis Damiatinis & *de urbe capta brevius, quam auctor Gestorum M., narrat* & *cum Gestis M. historiam expugnationis Thaneos omittit,*¹ *auctoribus vero Iohanne & Libro Duellij accurate res usque ad ij diem februarij MCCXX gestas persequentibus. In nostris vero Gestis M. & P. sæpenumero verba: « Gratias Deo dicamus! » legimus, quæ ex epistolis sive aliquo diario mansisse videntur; uterque auctor verba hymni: « Dies iræ, dies illa » (§ XL) citat, & Templarios in cocca cum Sarcenis mercis cum moriente Samson comparat (§ X);² *uterque, in arce maritima centum milites cum balistariis fuisse (§ III), & quæ legatus xxvj die octobris MCCXVIII egerit (§ VII, IX) nuntiat; uterque solus refert, duces Leopoldum v die maij MCCXXI domum abiisse,*³ & *accurate de præliis ix die martis, viij die maij, xxiv die iunij, viij, x, xxxj diebus iulij,*⁴ *de ieiunio xxiv die iunij factò, & de carrocio xxvj die maij*⁵ *confectu agit.**

Attamen Gestæ M. & P. multis rebus inter se differunt; ac primum quidem Gestæ M. verborum copia non solum auctorem alterum, sed etiam alios superant; deinde autem accuratissime de rebus a « Domino legato » gestis agunt. Gestæ M. igitur a clerico, quamobrem de familia legati, scripta fuisse putari licet. Gestæ M. enim de christianorum transitu accuratissime agunt, quos s. Georgium ipsum in alterum Nilis ripam duxisse, Oliverius autem, apostatam, dicit (§ XV). De Hispanis & Britannis christianos tradituris (§ XXXIV), de pugna navali xv die aug. MCCXIX commissa (§ XXXVIII), de mercatoribus mutilatis (§ XXXVIII),

¹ *Gestæ M.* (§ LVIII) perpauca verbis discordiæ inter legatum & Iohannem regem ortæ, mentionem faciunt, quæ neutri honesta fuerit.

² Eadem comparatio legitur in Oliverij, *Historia Damiatina*, 1407, & in Iacob., *Epist.*, III, 296. Qui vero, num christiani, an Sarraceni, coccam illam fregerint, in dubio est; christianos fuisse Burchardus, 380. Iacobus, *Gestæ M.*, Ioh. de *Tulbia*, *Liber Duellij* putant, Sarrace-

nos vero *Gestæ P.* nuntiant (§ x). Neque probe scimus, quo mense (*Gestæ P. & M.*: nov.; Ioh. de *Tulbia* & *Lib. Duellij*: septemb.) hoc factum sit; ceterum conferas Markrisi, 14, 81, *Histor. patriarch.*, 395.

³ Röhricht, *Beiträge*, II, 372.

⁴ *Epist. Iacob.*, III, 299; Oliver., 1411.

⁵ Wilken, VI, 249, nota 111.

de pacis conditionibus a soldano oblatis, de milite Theutonico, de episcopi Hungarici aliorumque procerum reditu, de pugnis sub finem mensis septembris factis (§ XLI-XLIII), de lege militari a legato promulgata (§ LIV), de discordia inter legatum & regem post urbem captam exorta (§ LIV), apud Geſta P. nihil invenimus. Iſta vero de iis, quæ legatus fecerit & oraverit, de pugnis a xv die martis uſque ad vj diem aprilis, viij die iulij & xxix die auguſti MCCXIX, a medio octobri uſque ad urbis captionem commiſſis, breviora verba, quam Geſta M., faciunt; nomina vero eorum, qui xxix die auguſti fuerunt capti, valde corrumpunt.

Neque tamen deſunt, quæ ſolis Geſtis P. debemus. Ea ſola enim xv diem martij MCCXIX vocant, quem Geſta M. x calend. februarij fuiſſe dicunt (§ XIX) & Geſta P., captosque decc. (§ XL, p. 109), pro quinque millibus a Geſtis P., memoratis, notant. Cum Iacobo de Vitriaco¹ conveniunt Geſta P., quum inepte iocent, chriſtianos hoſtium merſores retibus capientes, Petri imitatos fuiſſe, quem Chriſtus hominum piſcatorem ipſe vocaverit (§ LII a).

Secundum & tertium locum Ioh. de Tulbia & Liber Duellij occupant, quorum prior, clericus ex Italia inferiori ortus, vocatur, alter vero auctor ex Alemannia natus eſſe videtur. Haſ vero relationes artiſſime inter ſe cobærere, apparet, quæ ſolæ (§ XI) de illo canali, quem chriſtiani hieme anni MCCXVIII effoderunt,² de periculo illi canali xxx die nov. imminente (§ XII) & de reditu inhoneſto comitis de Niverno (§ XXXVII) aliquid referant. Attamen Iohannes ſolus de caliſo, de quo Liber

¹ *Epist.*, IV, 306; cf. *Eracles*, 344.

² De illo canali, cuius Oliverius (1407) & Iacobus (*Epist.*), III, 297, breviter mentionem faciunt, conſeras: *Chron. Abulphar.*, 459; Reinand, *Extr.*, 396; Makriſi, 90. Auctor quidam arabicus in hunc modum verba facit: « L'an 620 (1223) l'ennemi, monté ſur pluſieurs galères, vint débarquer devant cette ville & la livra au pillage. Les vaiſſeaux ſtationnés à

« Raſchid ayant fait voile vers « Boura, l'ennemi ſe retira. » — « De cette ville (*Kais*, *Kais* du Hauſ, « ſituée ſur mer entre Sawadah & « Adadah) à *Ferma* la diſtance par « terre était de ſix poſtes. On y « voit un grand tertre de ſable qui « avance dans la mer de Syni « derrière lequel les Francs ſe met- « taient en embuſcade pour ſur- « prendre les paſſants. » (Quatre- « mère, *Mém. ſur l'Égypte*, I, 337.)

Duellij, in suo prologo, plura memoraverat, de impetu xxxj die iulij factō (§ XXXV-XXXVI), de morte comitis de Barro (§ XXXVIII) accurata refert, & præpositum S. Audonari & Signum de Monte xxix die aug. MCCXIX captos esse, nuntiat (§ XLI). De pugna xxvij die septembris commissa (§ XLVII), de tumultu in exercitu victorum orto (§ LVII-LX) summa cum diligentia agit.

Liber vero Duellij alia notat, quæ Iohannes omittit. Textum enim in capitula dispositum & nonnullis locis correctum præbet atque memorat, ducem Austriæ Leopoldum nominatum (§ I), cruce signatos die martis post Ascensionem Domini ex Syria profectos esse refert (§ II), & solus recte citat (§ VIII): « Saul percussit mille, David decem millia » (1 Sam., xviii, 7).¹ Solus Liber refert, civem Romanum pugna interfectum, Nicolaum de Antonia vocatum fuisse (§ IX); de pugnis xvij die aprilis, xxij die iunij, xij & xvij diebus iulij factis, de pœnitentia xxix die iunij habita accurata verba facit; solus nuntiat, califum fugatum, ira commotum, pileum in terram proieciſſe (§ XXXIII), & mulieres christianorum natatores hostium crudeliſſime trucidaviſſe (§ LII-LIII). Idem, urbi Damiatæ xxix turres fuisse & lxxxvij alia munimenta,² & militum a soldano obsessis auxilio missorum ccv interfectos & lx captos esse, ccxj vero effugiſſe refert.

Nonnullis aliis locis Iohannes & Liber Duellij levioribus numeris tantum abhorrent. Pugna enim, xxx die novembris MCCXVIII commissa, vi (Iohannes) vel v (Liber) naves periiſſe & xx (Iohannes) vel xxx (Liber) marinarios interfectos esse, dicunt (§ XII). Prælium, quod ix die martis factum esse Iohannes nuntiat, viij die eiusdem mensis commiſſum est, auc-

¹ Corrigit Agathen pro Agneten (§ xvi), sed male scribit scalis pro galeis (§ xliii) & comes Tubernenſis pro Nirvernensis (§ ix), comes Belquilius (§§ xliii-xlix) pro (?) Oremigius (Gesta, § xliii) vel de Belmonte.

² Conferas Oliv., 1418; Gesta, § lvii. Hoc loco notare nobis

liceat, s. Leonardi laudem & virtutem, cuius festo urbs capta fuit, aliquo modo pertinere ad successum, qua Christiani lætarentur; nam: « Ad invocationem deserto « rum semper est adiutor, eiusque « auxilio captivi vinculis liberantur! » (Walramus Naumburgensis, in Martène, *Ampl. Collect.*, 1, 635-636.)

tore Libro Duellij (§ XIX-XX);¹ *prælium vero xvij die majj, xvij die aprilis factum esse*, Liber Duellij memorat (§ XXIV-XXV). *Si fidem habeamus auctori Iohanni, in pugna lxx milites hostium singulis christianis obstiterunt*, Liber autem notat xl. *Idem memorat octo millia (§ XXVIII) hostium*, Iohannes vero cum Gettis M. & P. *quinque millia*. Iohannes nuntiat, *episcopum Hungariæ, Agrenensem, xiv die septembris domum rediisse, quod iam ij die sept. factum esse*, Liber Duellij refert (§ XLII).

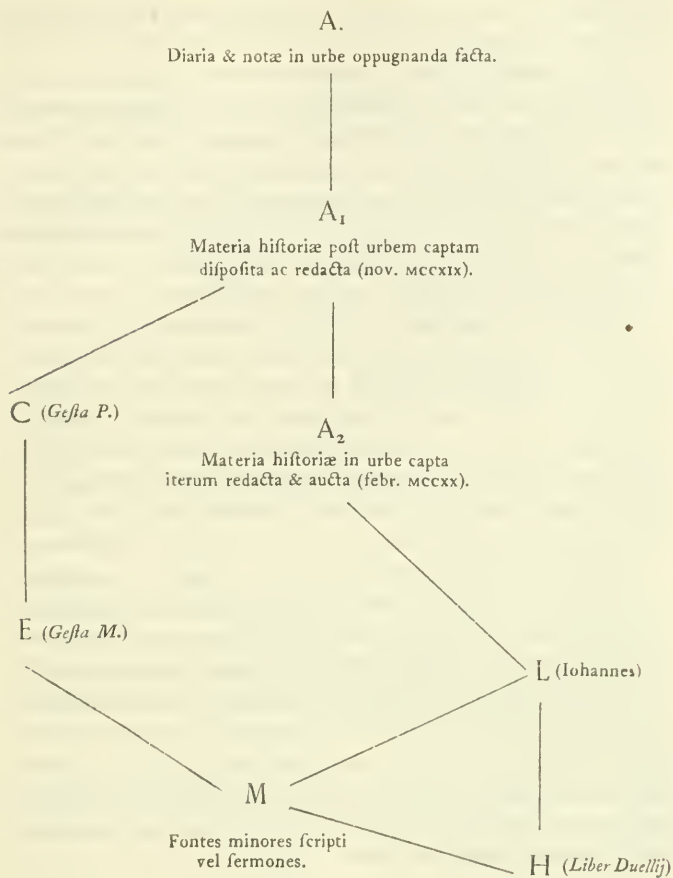
Quum igitur, quot & quibus quatuor nostræ relationes conveniant aut discrepent, monstraverimus, nunc restat, ut de ipsarum origine disputemus.

Erant sine dubio in castris christianorum nonnulli clerici, qui molesto otio usi, notas, diaria & epistolas scriberent, quibus res a christianis gestæ continerentur (A). Ex his igitur commentarij accuratius dispositi post urbem captam exstiterunt (A 1). Hi vero, quum christiani hiemarent in urbe, sermonibus & narrationibus aliquorum peregrinorum, clericorum, equitum aucti & quodam modo confecti sunt (A 2). Itaque censemus, primum Gestæ P. manavisse ex A 1, eaque, aliis quoque fontibus usa, Gestæ M. secuta esse; ex A 2 vero Iohannem, quæ refert, hausisse, atque ex eodem Librum Duellij exscriptum esse, nonnullis tamen additis. Quosdam autem auctores fontes nunc amissos cognovisse, nemo negabit.² Sed nunc, quæ summa sit dissertationis nostræ, hoc schemate complectamur:

¹ Hoc proelio Coradinus emi-
nuisse dicitur (cf. *Gesta*, § xx), qui
eodem tempore Hierosolymam
subverti iussit (Abû Schâmah, apud
Wilken, vi, 237).

² Matth. Paris (*Chron. minor.*,
ed. Madden, II, 332) notat librum
quendam Templariorum, Burchardus
(*Mon. German. SS.*, XXI, 380)
fonte utitur adhuc ignoto; in *An-*

*nalibus Marbacensibus (Mon. Ger-
man. SS.*, xvii, 174) citatur opus
quoddam de bello in Aegypto
gesto, quod in armario Neubur-
genfi afferretur; Reinerus Leo-
diensis (*Mon. German.*, xvi, 676)
& auctor *Chronici Turonensis*
(*Recueil des hist. de la Fr.*, xvii,
300-302) fontibus utuntur, qui
alibi frustra quærentur.

Hæ vero quatuor relationes, quamquam gravissimæ sint, rarissime in ceteris Quinti belli sacri fontibus citantur, eorumque vestigia haud facile inveniri possunt.

In Annalibus Placentinis Guelfis eadem verba legi, quibus prologus Gestorum P. contineatur, iam supra (p. xx) demonstravimus, neque tamen alio loco similitudinem invenies alterius fontis cum altero. Præterea (p. xxj, nota 2) exposuimus, in Chronico Burchardi (380) de prælio navali inter Templarios & Sarra-

cenos exorto, fere idem, quod in Gestis & in Libro Duellij (§ X & V), narrari.

Aperte Gestis (§ VIII) cum Chronico Viconiensi¹ eo conveniunt, quod in utroque fonte eadem verba: « Quod unus mille & duo fugarent decem millia » laudantur, quæ in I libro Samuelis, xviii, 7, unde manarunt, longe aliter leguntur, & in Libro Duellij (§ VIII) recte proferuntur. Huc accedit, quod in Gestis is, cuius auxilio christiani in festo s. Agathæ in alteram Nili ripam transfrent, s. Georgius vocatur, in Chronico vero Viconiensi abbas Aegidius eos transfudixisse dicitur.

Neque vero omittendum est, quod in Libro Duellij (§ IX) & in eius fonte principali, in Iohannis de Tulbia Chronico,² de pugna singulari a Iohanne rege cum principe quodam hostium egregie commissa, idem breviter legitur, quod in Chronico Tolofani³ invenimus. Postremo huc spectant quædam subsimilia, quæ leguntur inter verba Iohannis de Tulbia⁴ & Oliverij (1419), quum de præda urbis dividenda sermones faciant. Prior enim dicit: « Ceperunt dare porcionem ad eorum libitum militibus 24 « byfantios, sacerdotibus & turcopulis 12, clientibus 6, mulieribus « & pueris 3. » Alter vero: « Annona, argentum cum perlis « & aliis rebus mobilibus non solum inter clericos & milites, « sed etiam inter satellites, mulieres & pueros dividebatur. »

Hi vero, quamquam nonnulla similia inter se habent, nullo modo probari posse putamus, Oliverium Iohannis de Tulbia Chronico usum fuisse; alter enim ab altero plurimum abhorret. Ceterum satis constat, varios scriptores idem, quod factum sit, narrantes, sæpenumero similibus vel fere iisdem verbis fortuito uti, ita ut alius alium exscripsisse videatur.

In his fontibus Quinti belli sacri edendis usi fuimus primum codice Mutinensi (Bibl. Estens., VI, H. S.) qui a capite CLXXI

¹ Hugo, *Sacræ ant. monumenta*, 11, 214; *Mon. Germ. SS.*, xxiv, 309.

² § 1x; in *Gestis* vero nihil simile legitur, unde colligi potest, nos recte censuisse, Iohannem de Tulbia traditionibus quoque & sermonibus peregrinorum usum fuisse

in chronico suo conscribendo; ex hoc vero communi fonte Iohannes & Tolofanus narratiunculam hauerunt.

³ *Documenti di storia italiana*, 1876, p. 704.

⁴ P. 139.

totus iam a Muratorio editus fuit. Hic codex, iam ab Alfredo Dove¹ & ante ab Huilliard-Brébolles accurate² descriptus, cuius folia in binas columnas dividuntur, duas habet partes. Prior, in cuius præfatione auctor opus suum: « Breve compendium collectum ex variis cronicis & per ordinem digestum de temporibus, &c. » vocat, quæ usque ad annum MCCXC gesta sunt, 87 paginis & 308 capitibus continet, quorum in ducentesimo vicesimo Gesta obsidionis Damiatæ incipiunt. Altera vero pars habet 34 folia manibus XIII, XIV & XV sæculorum scripta, eiusque in initio legitur: Incipit liber cronicæ imperatorum latinorum & græcorum & regum longobardorum. Collationem textus Muratoriani, cum codice ipso factam debemus liberalitati Domini Ludovici Lodi, bibliothecæ regiæ Estensis vicepræfati.

Cum hoc codice Mutinensi codicem Parisiensem, quem primus Huilliard-Brébolles laudaverat, contulimus.

Codicis Londoniensis³ auctor vocatur presbyter quidam Iohannes de Tulbia. Quum vero urbs Tulbia eadem sit, quæ nunc Tolve nominatur, chronici huius scriptor clericus fuit ex inferiore Italia ortus.⁴

Quartus textus prostat in codice quodam Heidelbergensi, in Cisterciensium claustris Salem, Constantiæ urbi vicino, olim asserto, eodemque, ex quo Canisius celeberrimam Historiam peregrinorum edidit. In eadem codicis parte, a fol. 171 b usque ad fol. 183 a, eademque manu scripta, inest textus noster; paginis anterioribus

¹ Dove, *Die Doppelchronik von Reggio*, p. 18-23, 56. De indole vero *Memorialis potestatum Regiensium* conferantur, quæ Winkelmann (*Göttinger Gelehrte Anzeigen*, 1873, p. 1842-1846) & Scheffer-Boichorst (*Jenaer Literatur-Zeitung*, 1874, n° 30, p. 455-457) disputarunt. In codice Parisiensi (Biblioth. nation., n° 9076, fol. 65 a-79 b), recentiori manu scripto, textus, a Muratorio editus, prostat.

² *Chronicon Placentinum*, p. xvij.

³ British Museum, Harl., n° 108, membr. sæc. XIII, fol. 28 b-37 b.

⁴ Tulbia, alias *Tulba*, *Tulbiti* nuncupata (Ughelli, *Ital. sacra*, VII, 25; Jaffé, *Reg. pont.*, 3435), nunc vocatur *Tolve*, quæ sita est in provincia Basilicata, prope Potentiam & Acheruntiam (Acerenza), de qua videas Zuccagni-Orlandini, *Corografia dell' Italia*, XI, suppl., 247. Iohannis vero nostri nusquam invenimus vestigia.

⁵ Salem IX, 29, membr. sæc. XIII, fol. 175 b-183 a. Codicis nostri prima facta est mentio in Pertz, *Archiv*, IX, 583. Eum nobis maxima cum liberalitate præstitit

Descriptio terræ Agarenorum *satis cognita continetur* (fol. 171 b-172 b); *tum sequitur capitulum De distinctu locorum, & fol. 174 b: De Damietta & turre sibi vicina; a fol. 175 b-183 a: Liber duellij christiani in obsidione Damiate exacti. Libro Duellij excepto, cætera omnia e Pseudo-Iacobi Hist. orient. (Bongarsf., I, 1125-1127) brevissime excerpta sunt, sed fol. 174 b additur, arcem maritimam tres habuisse catenas, quo verba Libri Duellij, « sicut supra dictum est, » (§ III) spectant. In fol. 175 a legitur: « Venetianos corpus s. Marci Alexandria Venetiam traduxisse, sed membra eius postmodum Augiam in « lacu Alemannico sitam a Venetianis transvecta esse. »¹*

Huius codicis auctorem ex Alemannia ortum esse, verisimillimum nobis esse videtur. Primum enim de s. Marci reliquiis Augiam translatis accuratius refert, tum vero in narratione verbis franco-gallicis utitur, quod maxime Cisterciensium Alemanniæ morem fuisse, constat; immo in clauistro Cisterciensium Salem, ubi codex inventus fuit, ipse fortasse scriptus est. Quod si verum vel verisimile sit, conicere licet, unum ex fratribus cruce signatum, & in obsidione Damiatæ constitutum, hunc libellum conscripsisse, præsertim quum Eberhardus abbas, Innocentio III dilectus,² Honorij papæ iussu anno MCCXIII crucem prædicaverit in Alemannia³ neque solum laicos, sed etiam ex fratribus nonnullos, ut Terram Sanctam adirent, eum incitasse putandum sit. An forte Eberhardus ipse in Terram Sanctam sive in Aegyptum profectus sit, itaque auctor Libri Duellij esse possit?⁴ Certe auctor noster, quem Oliverij Historiam excerptisse iam memoravimus,

biblioth. Univerf. Heid. præfectus dominus Prof. & Dr. Zangemeister.

¹ De hac translatione s. Marci conferas: *Transl. s. Marci* in *Mon. Germ. SS.*, VI, 449-450; Mone, *Quellenfamml.*, I, 61-67.

² Winkelmann, *Phil. v. Schwaben*, p. 256, 300, 302, 379, 469; Mone, *Quellenfamml.*, III, 26; *Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins*, 1876, p. 347.

³ Lünig, *Reichsarch.*, XX, 13.

⁴ Eberhardus noster, de quo ac-

curate differuit Mone, III, 26-28, 663-664 (cf. *Zeitschr. für die Geschichte des Oberrheins*, 1878, XXX a, p. 56), ab anno MCCXVII prætermisso usque ad martij mensem MCCXX in chartis non memoratur (*Zeitschr.*, 1878, p. 59; *Wirtemb. Urk.-Buch*, III, 107), eumque Honorius xx die augusti MCCXX vel MCCXXI hortatur, ut cruce signatos Alfatia ad implendum crucis votum compellat (Rayn., *Annal.*, 1220, § 54; Man-

ipse in castris christianorum versatus fuit, quum (§ LII-LIII) fateatur, se cum mulieribus, captos mercatores trucidantibus, colloquutum esse, atque pronuntiari potest, eum hoc loco Iohannis de Tulbia Chronicon in manu habuisse, unde Librum Duellij conscripserit.

Quum Gestæ M. & P. arctissime verborum similitudine inter se coniuncta sint, Iohannis vero de Tulbia Chronicon a Libro Duellij verbis & factis sæpenumero abhorreant, illa in unum redegitimus, quæ varia sunt, notantes, horum vero textus, alterum post alterum, posuimus.

VII

FRAGMENTUM PROVINCIALE DE CAPTIONE DAMIATÆ

(pp. 169-202).

Nunc de Fragmento quodam Provinciali nobis agendum est, quo multa, quæ magni sunt momenti, continentur.¹

Auctor huius fragmenti primum refert, soldanum Aegypti Nilum impedimentis variis obstruxisse² & paulo post principem quemdam eiusdem exercitus, Imad ad-dinum, 3 filium illius Saif ad-dini, qui anno MCXCI, urbi Accon præfessus, in manus Christianorum inciderat, 4 cum aliis contra soldanum se coniuravisse,

rique, Annal. Cisterc., IV, 207; Potth., Reg., 6343).

¹ P. Meyer, præclarus ille, primus partem quandam huius fragmenti in *Recueil d'anciens textes bas latins, provençaux & français*, Paris, 1874, I, p. 138-141, & totum edidit in *Bibliothèque de l'École des chartes*, 1877, p. 495-571.

² Conferas Oliv., 1408; Iacob., *Epist.*, III, 295; Makrisi, ed. Hamaker, 13; *Chron. Syriac.*, 459; *Hist. patriarch. Alex.*, in Reinaud, *Extr.*, 396. Oliverio (1408) auctore, hæc impedimenta removit ducis Austriæ prohibitas; Ernoul

(418) vero narrat, hoc a camerario regis Franciæ factum esse.

³ De eo agit Makrisi, 14, 95-97; *Hist. patr.*, 397-399; Ibn Khalikan, *Biogr. dictionary*, I, 162; III, 240.

⁴ Röhricht, *Die Belagerung von Akkâ in Forschungen zur deutsch. Geschichte*, 1876, p. 489, not. 3, 511, 520. Eadem, quæ in fragmento nostro de Imad ad-dino referuntur, in *Eracles*, 336 (ubi christiani xxv die iunij MCCXIX flumen transiisse dicuntur) & in Ernoul (419), ubi vero nomen Mestol mittitur, leguntur.

qua re Al-Kamili exercitum nocte iv februarij diffugisse, ita ut christiani die festi s. Agathæ divino auxilio adiuti,¹ alteram Nili ripam occuparent² & castra ab hostibus deserta omnibusque necessariis plena spoliarent (p. 169-171).

Christiani igitur victores, progressi ante urbem, plus quam c. Saracenos occidunt. In nocte dici quinti februarij d. hostes ex urbe egrediuntur, cruce signatos, qui dimidiam leucam ab urbe castra posuerant, exploraturi. Sequenti die, Iohannes rex munimenta & valla inspicit urbis,³ quæ vij die februarij undique obsidione cingitur.⁴ Hæc vero præsidio xlv millium militum,⁵ quorum in numero xv millia equitum & xxx millia peditum erant, & alimentis variis satis munita fuit⁶ (p. 172).

Christiani paulo post navibus⁷ pontem construunt ad insulam medio in Nilo sitam cumque tantæ latitudinis, ut terni vel quaterni equites transire possint, quem funibus, ancoris & truncis impaëtis undique muniunt; ab insula vero usque ad arenam, in qua, quum appulsi fuissent, castra posuerant, & Frifones cum Teutonicis remanebant, pons alter construitur.⁸

Per tres hebdomadas soldanus Aegypti christianos pugna laceffere non ausus est, sed haud multo post soldani frater Corra-

1 Nomen vero s. Georgij hoc loco non vocatur.

2 Auctor noster hoc loco memorat, in urbe Damiatæ obfessos dysenteria & in ore valde laborasse, quod aliis fontibus (*Eracles*, 344; Ioh. de Tulbia, *Gesta obsid.*, § XII; Oliv., 1417; cf. P. Meyer, 547) satis confirmatur. Diem vero transfretationis non ab omnibus auctoribus eandem notatam esse Hamaker, p. 98-101, fusius exponit.

3 *Gestis*, § XIX, auctoribus, Iohannes rex xv die martis valla urbis inspexit.

4 In *Eracles*, 337, acies christianorum obsidentium, quorum in numero Provinciales quoque memorantur, descriptas invenies.

5 Makrifi, 16; Oliverius, 1418; *Gesta*, § XVIII (§ XIX: 1 millia; Ioh. de Tulbia, § LV: millia), notant: lxxx millia; Iacobus (*Epist.*, IV, 303): plus quam xl millia (ibid., 306: xlv millia).

6 E *Gestis* (§ XIX) intelligitur, alimenta ad duos annos pro l millibus virorum & xx millibus mulierum, infantibus exceptis, provisa fuisse.

7 Navibus xxxvij usi (*Gesta*, § XXI); cf. *Eracles*, 337; Oliver., p. 1420; Meyer, p. 547-549.

8 Quæ hic legimus, breviter inveniuntur in Ernoul, 420, Oliv., 1420; de « *fabulo* » conf. Meyer, 546, 548.

dinus, duas leucas a castris eorum acies suas instruit.¹ Eodem fere tempore Venetiani, Pisani & Ianuenses pontem construunt, & quatuor, scalis in quatuor, navibus impositis, urbem aggrediuntur; ² sed soldanus, ab obsessis signo ex urbe dato, ³ christianos a tergo adortus, ut se recipiant, cogit. Hi quidem, multis balistariis stipati, hostes repellunt, sed tamen Venetiani eorumque socii cedunt; hostes enim, intervallis interpositis, castella, quæ vocantur échafauds, ædificaverant, ⁴ & igni ⁵ græco scalas accendebant. Eodem igne v christianorum catti paulo post comburuntur.

In Ramis (xxxj die martis) hostes, christianos denuo adorti, licias intrant & duos pontes capiunt, sed, atroci prælio commisso, repelluntur (p. 172-176).⁶

Post festum Omnium Sanctorum (nov. 1), ⁷ christiani machinas construunt, quorum una in sabulo vel in occidentali Nili ripa, ante portam de Tænez⁸ collocatur, altera vero in colle quodam⁹ præter Nilum, tertia, quæ ducis Leopoldi dicitur,¹⁰ in altera Nili

1 Ernoul (420), Ioh. de Tulbia (§§ XIX-XXI) & Oliv. (1409) referunt, hostes cum christianis, flumen transgressis. primum ix die martis (*Gesta*, § XX, XVII) prælium fecisse.

2 Hic impetus viij die iulij factus est (*Gest.*, § XXX; Oliv., 1412).

3 *Gesta* (§ XXX): « Signum dantes ignem accensum super murcitam. »

4 Hoc nusquam invenitur; de « échafauds » verbo conferas Meyer, 549.

5 Fortasse illæ quinque « veredrefcæ » sunt, xxxj die iulij MCCXIX combustæ (Ioh. de Tulbia, *Gesta*, § XXXV), vel catti, x die iulij flammis consumti (*Gesta*, § XXXII).

6 Ioh. de Tulbia, *Gesta*, § XXII; Oliver., 1410; Reinaud, 401.

7 Machinas alio ordine dispositas esse (MCCXIX mense mart.), legimus in *Eracles* (337); sed tamen, quæ hic inveniuntur, ab aliquo,

qui obsidioni ipsi interfuerit, memorata esse, neminem fugiet.

8 Estne legendum Tanis an Faiz? Fâiz enim fuit frater Al-Kanili, de quo turris & porta Damiatæ nominatæ sunt (*Eracles*, 337).

9 « Ancon el toron. » De hoc colli legis in *Epistola Iacobi* (d'Achery, VII, 378-379): « Ex parte autem opposita civitatis super fluvium « Nili ad custodiam portus & navium mirabilem cum labore maximo construxerunt munitionem, « omnes a maiori usque ad minorem « supra collum & humeros sabulum « deportantes & in uno loco congregato quasi in collis similitudinem « erexerunt, terræ argillose muro, « sabulum concludentes. »

10 Dux Austriæ v die maij MCCXIX domum rediit (*Gest.*, § XXIV).

ripa, neque tamen in sabulo; quibus vero, a Leopoldo redeunte, Templariis traditis, turris quædam rotunda & albis lateribus firmissime ædificata, valde concutitur. Haud procul a Leopoldi scala, ingenti quidem, sed parum utili,¹ aliæ quoque machinæ dispositæ sunt, quæ Templariorum, Hospitalariorum & comitis de Niverno² erant (p. 176-178).

Barones vero exercitus, quum vidiissent machinis se nihil proficere, construunt cattum & vervicem, utrumque ferro & terra cooperiunt, & istum, qui Romanorum esse dicebatur, in ripa valli contra turrim, turri albæ vicinam ponunt; sed ab hostibus egressis comburitur. Eodem modo cattus periit in pugna commissa, qua miles quidam regis cecidit³ (p. 178-180).

Primis mensis augusti diebus, christiani urbem aggrediuntur,⁴ sed ingeniosi hostes impediunt, quominus scalæ apponi possint; licias enim, lancearum forma erectas, in muris usque ad Turrim Emiri flumen superminentes, collocaverant.⁵ Signo igitur dato, soldanus christianos adoritur, sed Templarij maxima fortitudine resistentes, plus quam cccc hostes occidunt, ita ut ceteri extra telorum iactum recedant. Victores capita hostium truncata in urbem iaciunt, sed igni græco gravem iterum patiuntur iacturam (p. 180-181).

Die lunæ (1 april.) emirus quidam, magno præmio promisso, in cortice se insui fecit, ut in urbem natando intraret. Audax ille, senex lxxx annorum, captus est, sed, vinculis elapsus, peregrino qui necessitudini naturæ cesserat, longe a castris occurrit & ab

¹ Auctor noster aperte scalam ducis intelligit, qua christiani usi, j die iulij arcem maritimam frustra aggressi sunt (*Gesta*, § III; *Oliv.*, 1403).

² Comes ille xj die augusti MCCXIX, « imminente periculo « cum christianorum scandalo recessit domum » (*Oliv.*, 1406; *Ioh. de Tulbia*, § xxxviii; *Lib. Duellij*, § xxxvii); *Ernoul* (425) narrat, eum, quum urbs caperetur, adhuc in exercitu versatum, & traditorem habitum fuisse.

³ Cattus combustus est x (*Ioh.*

de Tulbia, § xxxii : xvij) die iulij (*Gest.*, § xxxii); de « Turri Alba » confers Meyer, 550-551.

⁴ « Cattus Romanorum & regis « combustus est vj die aug. » (*Oliv.*, 1418); septem alios (*Ioh. de Tulbia*, § xxxvii : quinque) cattos periisse eodem tempore, e *Gestis* (§ xxxvii) apparet. Numerus quoque quinque memoratur, quo de impetu xxxj die iulij factò legimus (*Meyer*, p. 552).

⁵ Quæ hic legimus, nusquam inveniuntur.

eodem interfectus est. Rex interfecti corpus omnibus proposuit, ne suspicarentur, se illum hostibus, magnum ut honorifice sepeliretur præmium oblaturis, vendidisse (p. 182).¹

Dum hæc gerebantur, pestilentia & morbis variis cives Damiatæ tantopere laborarunt, ut uno die duceni vel plus obirent neque vivi mortuos sepelire possent,² cadaverum enim sepultura singulis byzantinis stabat.³ Bulbus quattuor denariis, sacchari particula magnitudinem ovi columbini non excedens, x byzantiis, laguncula, aqua dulci plena, ij byzantiis emebatur; ⁴ in flumine enim urbi vicino aqua, quæ a christianis dulcis inveniebatur, salsa facta erat.⁵

Nonnulli christiani Saracenis aquam & carnem vendentes⁶ & natatores, qui epistolas, cibaria & vasa igni græco plena civibus asportarent, a cruce signatis capti sunt.⁷ Soldanus verò epistolas obsessis transmittit, columbis internunciis, quarum nonnullæ apud Templariorum molendinum falconibus captæ sunt (p. 183-184).

Impetum christianorum velocius flumen⁸ impedivit, qui scalas muris apponere nequiverunt; unde omnes christiani cum hostibus prælium poposcerunt.

¹ Hæc omnia nova sunt & fide digna. Natator alius Damiatam incolumis intraverat, & postea urbi Cairo præfectus factus est, alij vero merfores capti sunt (xvii die aug., ut notat Ioh. de Tulbia, § xxxviii, & in mense sept., ut memoratur in *Eracles*, 344) retibus, quibus tinnabula alligata erant (Iacob, *Epist.*, iv, 306; cod. Paris., p. 109). Quare hostes cadavera camelorum cibariis implebant eaque Nilo flumine ad urbem agi faciebant (*Eracles*, 345, unde Marin. Sanut., 208, hausit, & Nuwairi apud Hamaker, p. 106). Auctorem vero nostrum hoc loco narrare, quæ paucis mutatis legimus in *Récits d'un ménéfrel de Rhéims*, ed. Nat. de Wailly, § 161-164, iam P. Meyer satis exposuit.

² Ioh. de Tulbia, § lv: « quod

« unus alterum sepelire non poterat.»

³ Ioh. de Tulbia, § lv, idem refert; *Annal. Dunstapl.*, ed. Luard, p. 50: « Tanta fuit hominum mortalitas, quod christiani « dederunt tria millia bifantorum « pro trahendis ad fluvium proximum cadaveribus defunctorum.»

⁴ Pretia cibariorum notantur in Ioh. de Tulbia, § xvii; *Gest.*, § xviii; *Eracles*, 328; Makrisi, 107.

⁵ Oliver., 1402.

⁶ *Gest.*, § xxxiv, § xlix.

⁷ Conferas *Gesta & Lib. Duellij*, § xxxviii.

⁸ Cod. Paris., p. 101: « Propter fluminis inundationem (*Gest.*, § xxxix: « propter currentiam fluminis) civitati appropinquare minime poterant (xxiv die aug.); » cf. P. Meyer, 554.

Rex quidem, barones & ordinum magistri noluerunt ad id assentiri; sed quum vulgus pugnandi cupiditate arderet, & regem eiusque barones ignavos & traditores vocaret,¹ hic die sexta decima² in hostes se ingressurum indixit, Radulfo de Tabaria ad defendenda castra, cum quatuor millibus peditum & cccc equitibus, relicto.³ Peregrinorum alij pœnitentiam faciebant, alij funes, quibus captos vincirent, alij pecuniam secum portabant, qua vestes & calcaria emerent. Dum classis cibariis onusta, flumen transire iussa, ventis repelleretur, exercitus progressus est, cuius in primo agmine Templarij, comes de Glocestria,⁴ Franci & Angli proficiscebantur. Hostes vero recesserunt, castris desertis, dum christiani consisterent & deliberarent, quid faciendum esset; ⁵ alij, hostes facile vincendos dicebant; alij, quum pauci equites adessent, commonebant, ne longius in hostes progredirentur. Illi vero prælium committere cœperunt cum Romanis & mulieribus aquam asportaturis, qui præter flumen collocati erant, eosque celeriter fugarunt. Quod cum vidisset Iohannes rex, Hospitalarios Romanis succurrere iussit; hi vero, Hospitalarios in fuga esse rati, ipsi fugerunt; neque patriarcha sanctam Crucem gerens, neque legatus, neque rex, fugientes ut insisterent, adducere poterat; Romanos ensibus non stridentibus⁶ sequebantur Lombardi & Tusci. Itaque christiani in fugam dispersi sunt, qui, nisi Templarij in ultimo agmine constituti, unam dimidiam leucam impetus hostium susinuisissent, fere omnes perisissent; rex, igne græco obrutus, lorica suam amisit & vix mortem evasit. Hac die obierunt ccl equites,⁸ quorum in numero erant

1 Oliv., 1412; *Gesta*, § XL; *Eracles*, 340.

2 Hoc temporis spatium nusquam notatur.

3 *Eracles*, 344; de Radulfo conferas *Aff. de Irlm.*, ed. Beugnot, II, 525; Du Cange, *Les familles d'outremer*, ed. E. Rey, 456-457; Meyer, 555. Forma vocabuli *Tabaria*, arabice idem sonantis, nusquam nisi in gallicis narrationibus legitur.

4 Intelligendus est comes de Cestro (Oliv., 1412; Meyer, 555).

5 Idem narratur in *Eracles*, 344, Ernoul. 424.

6 Oliverius (1412) quoque narrat, Italicos primos fugisse, & Cyprios in dextro cornu instructos fuisse; a *Gestis* vero, § XL, refertur, Romanos & Latinos in media acie collocatos fuisse & Hispanos primos fugisse.

7 Oliv., 1412: « rex igni græco fere combustus fuit. »

8 In *Gestis* (§ XL) nuntiatur, Templariorum cecidisse l, Teutonicorum xxx, Hospitalariorum xxxij &

*xvij signiferi; Templariorum xxx fratres, Hospitalariorum xiiij balistarij occisi sunt. Capti vero sunt: episcopus electus Bellovacensis, frater eius Andreas de Nantolio, Gualterus camerarius, Adami filius, dominus Iohannes de Arcis, Andreas d'Espoisses, vicecomes de Belmonte, Iohannes d'Ag...; obierunt vero ex equitibus præter alios lxxx: præpositus S. Audomari, Guilelmus Tu... , Robertus de Pachi, Guilelmus de Elisem, comitis de Glocestria marescalcus*¹ (pp. 184-191).

*Sequenti die (xxx aug.)*² *hostes, castra christianorum aggressi, repelluntur, qua re soldanus a fratre suo & chalifo auxilium petit, vexilla capta & occisorum christianorum capitum pelles, quasi trophæa mittens:*³ *Deus vero impedivit, quominus califus soldano succurreret. Soldanus igitur, post octavam s. Crucis (xxj die sept.), denuo christianorum castra adoritur*⁴ *& telorum nimbo superfundit. Eodem tempore Savaricus de Maloleone cum multis peregrinis appulsus est, isque christianos adiuvit in pugnis, quæ per dies iovis, veneris & saturni (xxvj-xxviii sept.) committuntur.*⁵ *Christiani fortissime resistentes hostes a ponte repellunt, qui pacis conditiones regi Iohanni & legato offerunt*⁶ (p. 191-194).

*Interea cives Damiatæ morbis variis ita absumpti sunt,*⁷ *ut domus & plateæ mortuis plenæ essent, quamquam neque caro*

de exercitu v millia militum; Oliverius (1413) dicit, Hospitalariorum marescalcum & Templariorum xxx interfectos esse. Iacobus de Vitriaco (*Epist.*, 111, 300) refert, trium ordinum ccc. de exercitu vero ij millia occubuisse (*Eraclis*, 331: «ccc equites, iv millia militum;» Iacob. *Epist.*, 1v, 305: «cc equites, m milites;» *Hist. patriarch.*, 403: «cccc equites, m milites»).

¹ De principibus christianorum hoc loco nominatis conferas, quæ P. Meyer, p. 556-560, congescit.

² Oliv., 1413; Iacob., *Epist.*, 111, 300.

³ *Gestis*, § XLI, & Ioh. de Tulbia, § XLIII, auctoribus, califus soldano succurrit. Coradinus vero

fere vj die februarij MCCXIX in Aegyptum venerat (Ibn Khallikan, 111, 240).

⁴ Ioh. de Tulbia, *Lib. Duellij*, §§ XLVI-XLVII.

⁵ Savaricum sub finem septembris in castra christianorum venisse, fatis constat. (*Gest.*, § XLIII; Ioh. de Tulbia, § XLIII; *Eraclis*, 343; Oliv., 1413; Oger. Panis, p. 141; Albericus, p. 909.)

⁶ *Gesta*, § XLIII, Oliv., 1414. Iacobus (*Epist.*, 1v, 301) & *Eraclis*, 339, 341-342, confirmant, soldanum bis cum christianis de pace egisse; conf. Meyer, 561.

⁷ Ernoul, 424; Oliv., 1413, 1414, 1416.

neque frumentum eis deesset. Itaque soldanus noctu d viros, magna præmia pollicitus, misit urbem intraturos (nov. ij).¹ Castra christianorum prope hortum S. Lazari ingressi, tabernacula domini Guidonis de Gibelet prætereunt,² sed tumultu exorto, lx in urbem elapsis, c eorum occisi, xl vel lx capti sunt.³ Christiani mane diei sequentis capita occisorum pro tabernaculis Saracenorum & cada-vera in fossam⁴ coniecerunt, quo facto obsessi vexillum album sustulerunt (p. 194-196).

Vigilia festi s. Leonardi, legatus⁵ nonnullos ex suis, scalis munitos, ad urbem misit, qui, rege eiusque baronibus ignorantibus,⁶ muros ascenderunt, nullo vulnerato vel interfecto,⁷ eosque exercitus sequutus est. In illa nocte flumen iij pedes altius crevit, quam unquam ascenderat, quo soldanus, quominus obsessis succurreret, prohibitus est.⁸ Principes hostium turres ascenderunt & signum ediderunt soldano,⁹ qui protinus lx milites usque ad fossam misit; hi vero, banerius christianorum visis, reversi ad soldanum, retulerunt urbem captam esse, quo nuntio allato ille fere amens factus est.¹⁰

¹ Ernoul, 425, idem refert.

² De Guidone conf. *Eracles*, 322, 366; eius loco Ernoul, 425, vocat comitem de Niverno.

³ Milites cccc a soldano missos fuisse legimus in *Hist. patr.* (Rein., *Extraits*, p. 403), Iacob., *Epist.*, iv, 306, ccc in *Eracles*, 340, ccxl in Oliv., 1414, cc in *Epistola Aegidij*, 874, & in Ioh. de Tulbia *Chronico*, §§ LII-LIII; de fuisse nuntiator in *Gesta*, § LII, & dec in arabicis chronicis (Reinaud, 406, Wilken, 283, not.) invenies. Capti fuisse dicuntur: xc (*Gest.*, LII), lxxx (Cod. Parif., p. 110), lxij (Ioh. de Tulbia, §§ LII-LIII), lx (*Lib. Duellij*, §§ LII-LIII), xl (*Epist. Hermanni*, in *Chron. Maibros*, ed. Fell, 197), interfecti vero: ccv (*Lib. Duellij*, §§ LII-LIII), cxxxvij (Iacob., *Epist.*, iv, 306), cxj (*Epist. Herm.*, 197). *Effugisse* vero legis:

ccxj (*Lib. Duellij*, §§ LII-LIII), cxxx (*Epist. Herm.*, 197), cxj (Ioh. de Tulbia, §§ LII-LIII), lxij (*Epist. Aegidij*, 874), liij (*Eracles*, 345), xxx (*Epist. Iacobi*, iv, 306). Ceterum conf. P. Meyer, 562.

⁴ *Gesta*, § LII; Ioh. de Tulbia, §§ LII-LIII.

⁵ Legatus (*Eracles*, 345-346: rex Iohannes) hunc impetum faciendum iussisse omnino traditur (*Gesta*, § LIV; Iacob., *Epist.*, iv, 302; Oliv., 1415; Ernoul, 426).

⁶ Ioh. de Tulbia, § LIV; Oliv., 1415.

⁷ Oliver., 1415; *Epist. princip.* (in Martène, v, 1479).

⁸ *Gesta*, § LVI.

⁹ Ioh. de Tulbia, § LIV.

¹⁰ Ioh. de Tulbia, § LVI; *Gesta*, § LVI; Oliv., 1415; Iacob., *Epist.*, iv, 302.

Christianis urbem ingredientibus occurrit intolerabilis fœtor: 1 domus & viæ coopertæ erant mortuis, in muris conspiciebantur mortui arcus tensos manibus tenentes. Principes in turribus versantes, tempore deliberationis præterlapsa, ad meridiem victoribus se tradiderunt. 2 Omnino capti sunt iv millia 3 militum, quorum ccc tantum genibus corpora sustentabant, & ingens thesaurus auri & argenti inventus est. Rex nobilissimos cccc ex captivis, quibus christianos captos redimeret, reservavit (p. 196-199). 4

Legatus, unumquemque, in præda colligenda fraudaturum, excommunicatum iri pronuntiavit, & quosdam elegit, qui iuramento interposito pollicerentur, se prædam æque distributuros esse. 5 Sacerdos ita quisque & eques vicenos quaternos, turcopulus duodenos, puer senos, mulier ternos bysantios accepit. 6 Ex tabulis in urbe inventis, quibus numerus militum inscriptus erat, colligi poterat, xlij millia peditum & xiv millia equitum obsidione cinctos fuisse (pp. 199-200). 7

Crucesignati, ab urbe Acon provecti navibus, xxix die maij ad Damiatam appulsi sunt mercurij & iovis diebus. Primo comes de Sarroponte dux & capitaneus eorum factus est, dum rex Iohannes & dux Leopoldus die xxxj maij⁸ in castra eorum venirent. Die s. Bartholomei (xxix aug.), arce maritima capta, christiani v die februarj in alteram Nili ripam transferunt 9

1 *Gesta*, § LIV; Oliv., 1418; *Lib. Duellij*, § LII-LIII.

2 Hoc nusquam alibi invenies.

3 iij millia: Iacob., *Epist.*, IV, 303, Oliv., 1418; cf. Meyer, 565.

4 Iacob., *Epist.*, IV, 304: « cccc maiores tamen admirati (Oliv., 1418: ccc) & alij, qui se in turres receperant, sunt reservati. »

5 Oliv., 1418-1419.

6 Hæc omnia ex Iohannis de *Tulbia Chronico*, p. 139, excerpta sunt.

7 Cf. p. xxx, 5.

8 Cf. quæ p. xij, 4, notavimus.

9 Makrisi, 99, 104, diem translationis vocat iij, & Muhaddab

ad-din (Ibn Khallikan, IV, 143) notat: « The enemy landed before « Damiette on tuesday the 12th of « the first Rabi 615 (8 iuni 1218): he « landed on the eastern bank on tuesday the 16th of Ju'l-Kaada, in the « name year (5 febr. 1219). This « fortress was taken on tuesday « the 26th of Shaaban 616 (6 nov. « 1219) and was recovered from « them on wednesday the 16th of « Rajab 618 (8 sept. 1221). From « the time of their landing till that « of their departure three years, three « months and seventeen days elapsed. It is a remarkable coincidence, « that the landed on a tuesday, bloc-

Et quinto die post festum Omnium Sanctorum (v nov.) urbem ceperunt,¹ quam christiani iam bis antea aggressi fuisse leguntur. Multi christiani, ante captam urbem, exercitum ignavia ducti effugerunt;² sed iis, qui remanserunt, Deus gratiam suam præbuit, ut eis urbem capere liceret; ut pro mortuis Et pro se Deum roget, lectorem auctor admonet (pp. 200-202).³

Postquam igitur, quæ in fragmento nostro narrantur, exposuimus, breviter explicare nobis liceat, etsi res sit, mutilato textu, difficillima, a quo Et quo tempore confectum esse videatur.

Narrationi nostræ aliquem subfuisse fontem, ex quo manarit, negari non poterit, Et qualis fuerit ex nonnullis, quæ notaturi sumus, intelligendum esse putamus. Quum enim auctoris nostri plurimum intersit narrare, quæ Iohannes rex eiusque barones dixerint Et egerint, de legato vero brevioribus verbis agat, libentissime cum P. Meyero consentientes, putamus, illum in prætorio vel in familia regis sive baronum versatum fuisse. Huc accedit, quod auctor stilo theologico, si clausulam (201-202) omittis, minime utitur, rerum vero militarium peritus esse videtur, quum de constructione pontium, machinarum bellicarum dispositione Et de pugna xxix die augusti MCCXIX commissa accuratissima referat, unde colligi potest, auctorem non fuisse clericum, sed equitem, neque tamen ex Italia ortum, quum Lombardorum Et

« kaded the town on a tuesday and
« took it on a tuesday. According
« to a tradition, God created on a
« tuesday all things disagreeable! »
Christiani vero diem Martis prædicant
« in qua Christus baptizatus
« fuit & omne bonum contulit christi-
« tianis » (Ioh. de Tulbia, § LV).

1 Hoc die christianos urbem cepisse, fatis constat (*Gest.*, Ioh. de Tulbia, *Lib. Duellij*, § LIV; Oliv., 1415; Iacob., *Epist.*, IV, 383). Markisi, 106, III, & Muhaddab ad-din in Ibn Khallikan, *Biogr. Diction.*, IV, 303: sextum diem novembr. vocant; *Eracles*, 345: « mensem ianuarij MCCXX. » Ceterum ani-

madvertendum est, omnia, quæ hic leguntur, ex Oliverij *Hist. Dam.*, 1411-1412, 1415, excerpta esse.

2 Pariter vituperant christianorum quorundam ignaviam Reinerus in *Mon. German. SS.*, XVI, 676; *Annal. Rudb.*, *ibid.*, 781. Legatus vero, aliquem sine literis publicis domum redire, vetuit (*Gesta*, § LIII), quarum speciem videas in *Groot Charterbook van Vriesland*, I, 86, 89.

3 Similibus verbis Ioh. de Tulbia opus finit: « Et vos omnes, qui « legitis & intelligitis hanc hystoriam, pro anima presbyteri Ioh. de « Tulbia orate, qui hoc composuit. »

Tuscanorum ignaviam acerbissime vituperet. Quod si verisimile sit, auctorem equitem fuisse regi vel alicui baronum familiarem, minime putandum est, eum fonte aliquo latino sermone scripto usum fuisse, sed P. Meyero, grammatica quadam ratione uso,¹ consentientes, verisimillimum esse censemus, textui nostro subesse fontem, ab equite quodam gallico sermone scriptum, quem textum a peregrino quodam provinciali, fortasse clerico, in provincialem linguam versum, a quo clausula supra laudata adiuncta esse videatur.

Hoc vero fonte principali, gallico sermone scripto, quæ christiani usque ad v diem februarium MCCXX gesserunt, continentantur, neque tamen chronologico ordine disposita, qui in fragmento ipso plane negligatur. Eques noster, quæcumque ex diariis peregrinorum, clericorum & equitum congerere poterat & ipse audiverat vel viderat, conscripsit, neque ei, morte vel aliquo modo impedito, hanc materiam rudem & indigestam in ordinem redigere licuit. Si vero hac in re non erravimus, ex eo quod a scriptore horum commentariorum nonnulla, quæ Ernoul, Iohannes de Tullia & Oliverius referunt, iisdem fere verbis repetuntur, intelligi potest, hunc equitem genere & alacritate in toto exercitu fortasse conspicuum & omnibus placabilem, maximo studio undique materiam suam petivisse, & liberaliter accepisse; multi enim alij scriptores, quæ aliis debent auctoribus, eisdem verbis repetunt, nihil novi addentes; plurimæque epistolæ de eadem re, — ut exemplum afferamus, de Ulixibona MCXLVII capta,² — inter se nihil differunt nisi inscriptione.

Si quis vero quærat, quorum in fontium ordine, Quintum bellum sacrum spectantium, Fragmentum nostrum ponendum sit, hoc loco animadvertendum esse putamus, fontes principales in duos ordines dividi necesse esse, utpote enim vel a clericis, vel ab equitibus conscripti sint.

Priores enumeramus eos, qui in prætorio domini legati ipsius confecti, quæ hic dixit & egit, & peregrini latini gesserunt,

¹ *Bibl. de l'Ecole des Chartes, von Lissabon, 1147, Halle, 1875*
1877, p. 509.

² Ulrich Cofack, *Die Eroberung*

(*Diff. inaug.*), p. 4.

summa cum diligentia exponunt, multa alia, quæ ab aliis cruce-signatis egregie gesta sunt, ut expugnationem arcis maritimæ, breviter commemorantes (Gesta P. & M., Ioh. de Tulbia, Lib. Duellij). Alij vero clerici, quorum principes Iacobus de Vitriaco & Oliverius vocandi sunt, aut quæ ipsi viderunt & fecerunt, aut quæ populares gesserunt, neque tamen orationes, vel vere habitas, vel fictas, inferentes, aut theologica quadam eloquentia, aut nudo ac simplici stilo usi, referunt.

Alterius vero ordinis sunt fontes, quibus quæ Iohannes rex vel duces electi dixerint & gesserint, maxime memorantur, nonnullis omiſſis, vel falso ordine chronologico dispositis, quæ aliunde nobis nuntiantur, quibus autem maxime, quæ ad rem militarem spectant, & in castris hostium deliberata vel facta sunt, exponuntur (Eracles, Ernoul, Récits du ménestrel de Reims). Horum in fontium numero ponendus est textus, quem Anonymus provincialis redigisse videtur. De iis vero, quæ in omnibus aliis chronicis & fontibus de rebus a christianis in Quinto bello sacro gestis, referuntur, in sequentibus huius collectionis voluminibus, quanta diligentia & industria possimus, nobis agendum erit.

CODEx, ex quo P. Meyerus hunc textum fragmenti provincialis, insigni doctrina & studio edendum curavit, in bibliotheca Armamenti Parisiensis, sub n° 5991 asservatus, ¹ primis sæculi XIV annis scriptus, sed murium dentibus nonnullis locis corrosus est. Constat nunc quatuor plagulis in binas columnas divisis, quarum in singulis liij lineæ scriptæ sunt; codex vero plenus sex plagulas saltem habuisse videtur, in quibus initium fragmenti, id est inscriptio &, quæ cruce signati usque ad februarium MCCXIX gesserunt, continebantur. Præter fragmentum vero, Epistola satis nota Iohannis Presbyteri sed mutilata, Fabula Peiri cardinalis Unaciutatz & Catalogus episcoporum orbis terrarum, in codice nostro leguntur.

¹ Cod. latin., n° 5991, cuius vi-
deas accuratam descriptionem in

Biblioth. de l'Ecole des chartes, 1877,
p. 498-500, 505.

VIII

PROPHETIÆ CUIUSDAM ARABICÆ IN LATINORUM CASTRIS
ANTE DAMIATAM VULGATÆ.

VERSIO QUADRUPLEX.

Postremo nobis disputandum est de prophetia quadam, quattuor recensioibus nobis asservata, quas literis A 1, A 2: Prophetia Hannan (prov. & gall. textus, pp. 205-213), B 1, B 2: Prophetia filij Agap (latinus & gall. textus, pp. 214-228), significare liceat, quibus accedit quinta (C) interpolationibus & additamentis aucta; cuius prophetiæ primo summa illustremus.

Orietur vir quidam in oriente 1 & stella cometa in occidente, lanceæ & scuto rotundo simillima, 2 quo tempore chaliforum opes exhaurientur. 3 Tum vero princeps quidam, ex Arabia ortus, Babyloniam sibi subiugabit, 4 eumque sequuti Turci Aegypto potentur. 5 Eodem tempore vel paulo post, rex nobilis ac strenuus de Francia natus, Aegyptum ingressus vastabit & urbem Bilbaim capiet; 6 princeps Saracenorum croceum vexillum gerens Damascum occupabit, 7 eiusque affinis quidam soldanus Tabariam diruet, 8 & apud collem qui dicitur Kurun Hattin, 9 christianos

1 A 1 p. 206 nominat illum *Demie*, A 2: *Damian*, sub quo nomine nomen matris Mahometi *Amina* latere apparet.

2 Carolus Magnus intelligendus esse videtur.

3 Bellis civilibus exortis.

4 Moëzz ad-din Allah (972), primus Aegypti chalifus, ex Arabica gente Fatimitarum exortus.

5 Afad ad-din Schirkuh, anno MCLXIV Turcorum & barbarorum copiis adiutus, qui dicuntur Uzzes (Quatremère, *Mémoires sur l'Égypte*, I, 15; *Rec. d. hist. arméniens des cr.*, 316, 381), Aegyptum occupavit (Ibn Khallikan, *Biogr. dictionary*, I, 625-628; Boha ad-din,

30-31; Ibn el-Atir, 532 seqq.; Kemal ad-din in: Röhricht, *Beiträge*, I, 324-326).

6 Latin. rex Amalricus. C 227.

7 Nur ad-din Ali, ut recte notavit Albericus 910 (C 228 falso: Saphadinus), intelligendus est, qui vero iam anno MCLIV Damasco potitus fuerat (Ibn el-Atir, 495; Ibn Khallikan III, 338-339), quam Saladinus anno MCLXXIV cepit (Ibn el-Atir, 614).

8 C 224 falso: Tripolis; nomen urbis Tabaria seu Tiberias in B 1 deest.

9 Kurun Hattin prope Tabariam situm; A 1 & A 2 nomen huius collis omittunt.

devincet, captos inde in servitutum deducturus. Idem soldanus Afcalonem, Darum, Baruthum, Sidonem & omnes regni Hierosolymitani urbes & castella vi expugnabit, Tyro excepta, & Arabum tribus Tai & Kelb debellabit. ¹ Denique urbem Hierosolymam capiet, & in campo Accaronis sive in planitie inter Accaronem & Caifam sita, maxima fiet cædes; sed rex præpotens ex occidente veniet & hanc urbem expugnabit eumque sequetur alter rex, qui hostes in urbe captos trucidabit, sed urbem Hierosolymam de hostium manibus liberare non poterit. ²

Annis vero xxviii & dimidio ³ vel potius xxix prætermis-
sis, ⁴ hostium macro viro duce venient exercitus ⁵ & in æstate ⁶

¹ Nomina harum tribuum satis apparent ex: *Tai & Culey* (A 1, p. 216), *Tai & Eculey* (A 2, p. 216), quæ a C, p. 224, valde castrantur. Quatremère (Makrizi, *Hist. des sult. maml.*, II, 154) de tribu Tai notat: « Chez les Arabes, une grande division des peuples du désert était désignée par le nom de Tai. C'était à cette réunion de tribus qu'appartenait le célèbre Hâtem si vanté pour sa générosité admirable. De là vient que les Syriens employèrent le mot Tai pour indiquer un Arabe & quelquefois un musulman. » Quum vero temporibus Saladini gens Tai, eique vicina gens Kulaib sive Kelb, prope urbem Aleppum habitarent, censendum est, prophetam nostrum in animo habere occupatam a Saladino Aleppi urbem, anno MCLXXXIII (Boha ad-din, 57, Ibn Khallikan, IV, 509; Gørgens-Röhricht, *Arabische Quellenbeiträge*, I, p. 49-50).

² B 1, p. 217, nomen Ierusalem omittit. Aperte Philippus, rex Franciæ, & Richardus, rex Angliæ, intelligendi sunt.

³ A 1, p. 210: « Au chinkiefne felot, chou est a dire au chinquief-

me tans de Sarazins par vj oires. » Oliver., 1428: « In illo anno, quo pascha erit tertio die aprilis, » quæ verba in prophetia nostra non inveniuntur.

⁴ Albericus, p. 910, recte: « Anno undetricesimo ab Acra recuperata. » Quum vero urbs Accaron anno MCXCI capta fuerit, hoc loco annus MCCXX intelligendus est.

⁵ A 1, p. 210, vocat hostes Saracenos ultramontanos sive Tataros ultra montes Caspios habitantes & p. 211, § 25, Francos. Hunc virum macrum Pelagium esse legatum, satis apparet; eum iam mense septembris MCCXVIII in castra Christianorum venisse, e *Gestis obsidionis Damiatæ*, p. 77, § 6, cognoscitur.

⁶ A 1, p. 211: mense maji; A 2, p. 211, C, p. 226, *Chron. Turon.*, p. 300: mense iunii; B 1, p. 218, Alberic., p. 910: mense iulij sive eodem mense, quo anno DCXXII vel sexcentis annis ante, error Islami exorsus fuerat, unde colligi potest, auctorem *Chronici Turonensis* relationem A 2 & Albericum B 1 ante oculos habuisse. Eandem novit Oliverius, p. 1428, qui, in

regnum soldani subvertent, ita ut Damiatia eiusque palmata, Cabira, Tanis & Xoïs¹ atque omnes Aegypti urbes in cineres

prophetia, Saladinum vocari nigros oculos & croceum vexillum habentem, profert (B I, p. 215). Præterea in *Chronico Turonensi*, p. 300, legimus: « Quod lex Machumeti sexcentis annis tantummodo duraret — & quod de Hispania veniret, qui eam penitus aboleret. » Hoc quidem in prophetia non inveniri, sed e contextu & tenore prophetiæ facile cognoscitur. Quamquam enim plerumque prophetatum fuerit, mille annis prætermittis, Mahumeti religionem interituram esse (Steinschneider in: *Zeitschr. der Deutsch. Morgenl. Gesellschaft*, XXVIII, 655-659; XXIX, 163 seqq.), tamen Innocentius III sententiam similem iam anno MCCXIII protulit: « Quod finis huius bestię appropinquat, cuius numerus secundum *Apocalypsim* Ioannis intra DCLXVI (eundem numerum ad Mahumetum pertinere putat Thaddæus Neapolitan., ed. Riant, p. 45) clauditur, ex quibus pene sexcenti sunt anni completi » (Beyer, *Mittelheim. Urkundenbuch*, III, p. 11-12; Potthast, *Regesta pontific.*, N° 4725). Certe anno MCCXXII Tartarorum invasione ingenti erant terrore concussi (*Journal asiatique*, oct. 1860, p. 277 seqq.; Abulfeda, ed. Paris, 91: « De exordio Islami nunquam tantum subiere nulli impericulum! »); sed christiani Islami interitum sæpissime frustra expectaverunt (Röhricht, *Beiträge*, II, 128, nota 47; 182, nota 2; I, 79, nota 235), quamquam Saraceni ipsi, traditionem quandam sequuti profitentur: errorem religionem Islami præcessisse eumque sequuturum esse. Christiani puta-

runt, Mahumeti religionem interituram esse anno MCCC (Döllinger in Raumer, *Histor. Taschenbuch*, 1871, n. 44), MCCCIV (*Annal. Eberh. in Mon. Germ. SS.*, XVII, 605; *Contin. Weich.*, ibid., IX, 811; cf. Menco, ibid., XXIII, 568), MCCCXXXII (Mielot in: Reiffenberg, *Le chevalier au cygne*, I, 234), MCCCCLIV (Henricus Dissenh., in Böhmer, *Fontes*, IV, 76) & MDLXXXVIII (Rauchwollf, in Feyerabend, *Reysbuch*, ed. 1584, p. 332a); nonnulli peregrini protulerunt, Saracenos ipsos religionis suæ interitum expectare (Stephan von Gumpenberg, in Feyerabend, *Reysbuch*, 241; Schiltberger, ed. K. F. Neumann, § 54; F. Fabri *Evangelatorium*, I, 21). Memoria dignum esse videtur, quod incolæ Aegypti nostris quoque temporibus credere dicuntur, summum iudicium apud urbem Damiatam habitum iri (Klunzinger, *Bilder aus Oberägypten*, Stuttg. 1877, p. 400). Maxima harum prophetiarum pars nititur in vaticiniis illis apocryphis, quorum in numero habendæ sunt *visiones Danielis* (Luitprand., in *Mon. German. SS.*, III, 355), quibus continebatur, fore ut Aegypti simulacra corruant (G. von Zetzschwitz, *Vom Röm. Kaiserth.*, p. 101, 193 seqq., notæ 147, 199, p. 242-248; cf. Ies., XIX, i); has consequuti auctores posteriores de idolis Saracenorum fabulabant (Röhricht, *Beiträge*, II, 54-55, nota 91; p. 305; Steinschneider, *Polemische Literatur*, 310-313; Antoninus Mart., ed. Tobler, in *Itin. Hierof. latin.*, I, 113).

¹ Nomina harum urbium in fontibus valde castrantur.

redactæ sint & Aegyptus nomen Terræ Nigræ vere gerat; ¹ in Foro Camelorum ² magnam cædem factum iri. Tum vero rex quidam, ³ cuius regnum ultra montes situm est, cum magna vi copiarum Damascum & Tadmor ⁴ capiet, sed regnum eius unum tantum annum & aliquot menses ⁵ durabit. Alter vero

¹ Vocem hieroglyphicam *Kemi*, qua Aegyptus intelligitur, iam f. Hieron, *In Genes.*, IX, 18, & Plutarch., *De Iside*, 33, recte *Terram Nigram* interpretati fuerant.

² Quod nunc vocatur: *el-Rumelijeh* (Helffrich, 390; Sepp, *Ierusalim*, II, 720).

³ Albericus, 910, *Chron. Turon.*, 300: rex David (quod nomen & Iacobi de Vitriaco & templariorum epistolis Honorio III quoque innotuit: cf. Albericus, 911), Oliverius, 1416: rex Nubianorum (in Nubia religio christiana satis floruerat; cf. Quatremère, *Mémoires*, II, 96 seqq.); aperte Iohannes presbyter, fabulosus ille orientis rex christianus intelligitur, de quo videas: Abel Rémusat, *Mémoires de l'Acad. des inscript.*, 1822, VI, p. 413; Affemani, *Bibliotheca oriental.*, III, 486; Ullmann und Umbreit, *Theolog. Studien und Kritiken*, 1837, III, 354; d' Avezac, in *R. des Mém. de la S. de Géogr.*, IV, 547-565; Reuter, *Alexander III.*, III, p. 641-643; Benjamin of Tudela, ed. Asher, I, 122; II, 162-165; Steinschneider in Geiger, *Zeitschr. für das Judenthum*, III, 287; Bruhn in *Zeitschr. der Gesellschaft für Erdkunde*, Berlin 1876, p. 279-315, & Zarncke, *Der Presbyter Johannes*, in *Abhandlungen der königl. sächf. Gesellsch. d. Wiss.*, 1876, 1879, VIII, 1-186, 825-1030 (ubi eiusdem aliæ dissertationes citantur), eiusque additamenta in: *Sitzungsberichte*

der königl. sächf. Gesellsch., 1877, 1878, & in: *Neues Archiv für ältere deutsche Geschichtswerke*, II, 611-615. Ceterum conferantur quæ Haithon & Odoricus (L. de Backer, *L'extrême orient au moyen âge*, Paris, 1877, p. 118, 141); Harff (*Pilgerreise*, ed. Grootte, p. 110), Iohannes de Marignola (Dobner, *Monum. Bohem.*, II, 91 seqq.), Gilbert de Lannoy (*Archæologia*, XXI, p. 393; cf. *Le chevalier au cygne*, I, 368, 412; Giefeler, *Kirchengeschichte*, I, 658-659; Tobler, *Golgotha*, 535 seqq.) disputaverunt. Unde nomen: «presbyter Iohannes» venerit, non liquet; Zarncke, p. 869, nullius momenti esse putat. Num forte *πρεσβύτερος Ἰωάννης*, nomen auctoris *Apocalypses* (Eusebius, *Historia eccles.*, III, 39), quem nunquam mortuum esse (*Evang. Ioann.* XXI, 23; f. Augustin. ad locum; Photius, cod. 227; cf. Wegscheider, *Einleitung in das Evang. Ioann.*, 62; Credner, *Einleitung I. A.*, 220-221) ubique credebatur, causa huius nominis fuit?

⁴ Præterea vocantur Baalbek & Haman (A 1, p. 213, id est *Hama*) vel Camella (B 1 & 2, p. 221, id est *Hims*); cf. Iacobi de Vitriaco *Epistola*, p. 591 b; Albericus, 911 ad 1221; Zarncke, *Der Presbyter Iohannes*, p. 14.

⁵ B 1 & 2, p. 220, § 27: duo; C, p. 226-227, § 27, quattuor menses. Albericus, 911 ad 1221: (rex David) «circa partes illas *ferè bien-*

rex veniet e Calabria cum magno exercitu, ¹ Meccam atque imperium Mahumeti subvertet. Hunc sequetur Antichristus « Et fluuius Nili non curret multum, Et mali miscebuntur cum bonis », ² deinde quattuor annis Et quattuor mensibus ³ prætermiſſis, a solis occaſu ſtella orietur; ⁴ ſummum iudicium adest.

In alia recenſione ⁵ legimus, regem David Et Calabriae in templo nium » (moratus eſt), &, p. 912 ad 1222 : Tartari « cum audiſſent Damiettam eſſe perditam, per inſulas maris prout melius potuerunt, in patriam ſuam receſſerunt, & tota fama, quæ de illis ſparſa fuit, in brevi evanuit. » Damiatia v die nov. MCCXIX a chriſtianis capta & viij die ſeptembr. MCCXXI reddita eſt; itaque inter hos terminos fama Iohannis vel David regis divulgata fuiſſe videtur (Zarncke, *Der Preſb. loh.*, p. 5-22), præſertim quum Alberico (910), *Chron. Turon.* (300), & *Annal. Dunſlapl.* (II, 53 ſeqq.) teſtibus, prophetia noſtra *poſt* (Oliver., 1416: *ante*) captionem Damiatæ in lucem prodiiſſet. An duæ recenſiones ſive redactiones prophetiæ noſtræ, quarum altera *ante*, altera *poſt* captionem emerſerit, ſtatuendæ ſunt?

¹ Friderici regis adventum crucifignati iam exipectaverunt poſt arcem maritimam captam (Röhricht, *Beiträge*, I, 58, not. 49; cf. Böhmer, *Aëta imperij ſeleſta*, p. 642-643, n° 934) ſive anno MCCXVIII menſe auguſto, & MCCXXI martij & auguſti menſibus (Röhricht, *Beitr.*, I, p. 8-9; Iacobi de Vitriaco *Epifl.*, 591 b) & anno MCCXXII (Oliv. 1428; Iac. de Vit. *Epifl.*, 592). In B 1, p. 221, § 32, rex « a Zaniel » venturus dicitur; aperte verbum arabicum : ſchamâl ſive ſiniſtrum (latus), id eſt ſeptentrio ſubest, & ſub verbo Zo-

niza (B 1, p. 222) vel Zanzani (B 2, p. 221) nomen illius putei a muſulmanis celebrati : Samsam, latet, unde peregrini Meccam profeſſi bibere ſoliti ſunt.

² B 1, p. 222, § 34, ubi nomen Mexadçigen ex *Mafikh ad-dedjâl* (Meſſias - mentitor ſive Pſeudo-Chriſtus) aperte corruptum eſt, ut Steiſchneider & Wetzſtein, viri doctiſſimi, mihi confirmant; fortasſe traditor pro *Mafikh ad-dedjâl* male legerat in codice *Mafikh ad-deigân*, quod ex literarum arabicarum dj & g, l & n ſimilitudine facillime explicatur. Albericus, 920, ad ann. MCCXXVII nuntiat, hoc anno antichriſtum in martio decem annorum eſſe, fratrem Petrum de Boreth epiſtola quadam pronuntiaſſe.

³ C, p. 224, dicit tres menſes.

⁴ De ſtella oriente multa nobis narrantur; anno MCCXXII menſe ſeptembris ſtella cometa viſa eſt (Ryccardus de S. Germano, 342); eodem anno terræ motus & tempeſtates vehementiſſimæ fuiſſe dicuntur ab Alberico (912) & Rogerio de Wendover (IV, 82-83); & anno MCCXXIX menſe ſeptembris ſummum iudicium imminere, magiſter Iohannes Tolofanus in epiſtola ſua prophetaverat (Ryccardus, 331-332; Roger de Wendover, IV, 180-182).

⁵ A 1, p. 213, § 27.

urbis Ierusalem funditus destruetæ & conventuros esse, & arbores siccas rursus floribus ornatum iri.²

Hæc prophetia, Pelagio & Iacobo de Vitriaco auctoribus, in castris christianorum ex Arabica lingua in latinam versa fuit 3 neque cum Libro Clementis commutanda est. 4 Auctor eius vocatur ab A 1, 2 & C Hunain ibn Ishak, quo pseudonymo aperte intelligendus est præclarus ille physicus & philosophus, qui iam anno DCCCLXXIII post Christum mortuus fuerat. 5 Unde apparet, pseudopphetam nostrum, libro suo, ut maiorem auctoritatem præberet, nomen illud præclarum inscripsisse, quod vero in B 1 frustra queritur; auctorem Saracenum vocat C; 6 A 1 vero, 7 eum nec Iudæum nec Saracenum esse, proficitur. Nobis vero auctor christianus quidam fortasse, de Syria vel Aegypto natus, esse videtur, cuius libellus paulo post expugnationem Damiatæ sed ante cladem christianorum a Saracenis Augusto MCCXXI acceptam compositus est. Textus fortasse integer nobis esse videtur B 1,⁸ quem fere verbo tenus sequitur B 2; ab hoc A 1, cui A 2 simillimus est, nonnullis locis abhorret, maxime vero C, cui insunt interpolationes & additamenta varia. Textum vero arabicum, quem

1 De destructione urbis per soldanum Damasci anno MCCXIX facta, vide Gøergens - Röhricht, *Arab. Quellenbeitr.*, I, 190-191.

2 Aperte ad arborem siccam hæc pertinent, quæ apud Hebron vel apud Taurum in Persia fuisse legitur (Ludolf von Sudheim, 58, eumque sequutus Ioh. de Hildeheim, p. 31) & revirescere putabatur in consummatione temporum (*Beitræge*, I, 111-112; L. de Backer, p. 364-367; Zezschwitz, *Vom Kaiserthum deutscher Nation*, 164-166; Zarncke, *Der Presbyter Johannes*, p. 1010-1011).

3 *Annal. Dunstapl.*, 62; Albericus, 910; Zarncke, p. 4.

4 Iacobi *Epistol.*, 590-591; *Liber Clementis* prorsus alius est

(Eusebius, *Histor. eccles.*, III, 3, 24; VI, 14; f. Hieron., *Catalog. script. eccles.*, de Petro; Sozomenus, *Histor. eccles.*, VII, 19; Clemens Alexandr., *Eclóg. ex Theod. excerpt.*, § 49, 50; Grabe, *Spicileg.*, I, 76; Fabricius, *Codex apocryph. Novi Testament.*, I, 941-942; Paul Meyer, p. 512-513, nota 2; Steinschneider, *Polemische Literatur*, 201, § 164.

5 Ibn Khallikan, II, 478-479; Steinschneider in Rohlf's: *Deutsche Archiv für die Geschichte der Medicin*, 1878, I, p. 446.

6 P. 223.

7 P. 205.

8 Fortasse codex noster idem est, quem Pelagius Legatus e castris Damiatinis in Angliam misit (*Annal. Dunstapl.*, II, 53 seqq.).

*nostro subfuisse putandum est, in bibliothecis adhuc frustra quæ-
sivimus, nec eum omnino inveniri nobis sperare licet.*

CODICIBUS pluribus ad quadruplicem prophetiæ textum eden-
dum usus est vir cl. Paulus Meyer :

Prophetiam enim Hannan gallicam exhibet codex Paris. (Bibl.
nat. f. 25, 247, m. f. XIII, in-8), f. 143 b-149 a, provincialem autem
fragmentum illud, de quo supra sermo est, quodque asservatur Paris.
in Bibl. Armam., 5991, m. f. XIV, f^o.

Textum latinum unicus tantum præbet codex, Londini (Gray's
Inn 14, m. f. XIII, ff. 118 b-119 b), asservatus, ¹ cuius versionem
gallicam in quodam Historiæ Ernoldi, anno 1231 exaratæ, codice
(Paris., Bibl. Nat., fr. 781, m. f. XIII, ff. 148 b-149 b) repe-
rimus.

Istam deinceps posteriorem prophetiæ nostræ editionem, quam
paginis 223-228 damus, quamque Academia Inscr. gallica, in
Wilhelmi Tyrij continuatione, iam anno 1859 ediderat (Rec. des
hist. occid. des Crois., II, pp. 515-519, Rothelin, c. XII-XIV),
hijsce continebatur codicibus, qui omnes Wilhelmi Tyrij continua-
tionem ad annum 1261 prolatam exhibebant.

a. Paris., Bibl. Nat., fr. 9083, m. f. XIV, in f.

b. " " " " 22495, " " "

c. " " " " 22496, " " "

d. " " " " 24209, " " "

e. " " " " 24497, " " "

f. Lugd., Acad. 733, m. f. XV, in-4. ²

Quibus addendus est codex bibl. publicæ Bernensis, n° 307 (m.
f. XIV, in-4), qui prophetiam solam, ff. 76 a-77 a, exhibet.

Huiusce Lugdunensisque codicum lectionibus, utpote deterioribus,
uti noluit v. cl. P. Meyer.

¹ Secundum quem J. Allen Gil-
les (Incerti script. *De bello sacro*,
Lond., 1846, 8°, pp. 77-78) pro-
phetiæ initium usque ad verba :
« O Afcalona . . . » edidit.

² E quibus adhibuit Academia

codices a, b, d, f; plures alij, ad
hanc continuatorum Wilhelmi Tyrij
classẽ pertinentes manuscripti pro-
phetiam exhibent, quos, utpote mi-
nimi pretij, conferre negleximus.

ADDENDA.

P. xix, nota 2.—*Turrim maritimam, de qua nonnulla disputavimus, unam habuisse catenam, satis apparet ex verbis auctoris arabici Khalil Dhaher, quæ Silvestre de Sacy, (Chrestomathie arabe, édit. 2, 1826, II, p. 7) vertit: « En cet endroit sont deux « tours bâties, l'une dans Damiette, l'autre en face de celle-ci « sur la rive occidentale du Nil. Les vaisseaux qui y prennent « terre, passent entre ces deux tours, auxquelles est attachée une « chaîne, afin qu'aucun bâtiment ne puisse y passer sans avoir « obtenu la permission du commandant de la place. » Hæc non confirmantur gallica versione Relationis illius, Innocentio III a patriarcha Hierosolymitano (Monacho) missæ (Hopf, Chron. græco-rom., 33).*

P. xxj, n. 4. *Eis, quæ de urbe Damiatæ, p. xj, nota 4, notavimus, addatur:*

De commercio urbis Damiatæ, sæculis XV & XVI florente, conferas Gilbert de Lannoy Œuvres (ed. Potvin, Louvain 1878), p. 130-139, & Heyd, Geschichte des Levantehandels im Mittelalter, Stuttg. 1879, I, 423 seqq.; II, 6 seqq.; 428 seqq.

P. 25, lin. 8-10. — *Sententia, quam eques christianus protulisse fertur, primo a Iacobo de Vitriaco tradita fuisse dicitur, his verbis: « O bone morelle, per multas dietas velociter in guerris (ε) tyrociniis portasti me contra Deum versus infernum; modo emenda mihi, ut hac una die portes me in Paradisum! » (Etienne de Bourbon, éd. Lecoy de la Marche, Paris 1877, p. 92).*

P. 181. — *Pro Daufan, legas Baufan id est Beauféans sive templariorum vexillum balzanum; cf. Jac. de Vitr., Hist. or., p. 118, Innominatus, n° V (Neumann, Pilgerschriften, Wien, 1866, in-8), p. 264.*

I

[*PHILIPPI OXONNIENSIS (?)*]

ORDINACIO

DE PREDICATIONE S. CRUCIS

IN ANGLIA

(1216)

CODICES MANUSCRIPTI:

- A.* Antwerpiae, Muf. Plantinianum, n° 56 (ol. Oxon., Coll. Omn. Anim.).
α Glossa coeva eiusdem codicis (membr. f. XIII, in-4).
B. Oxoniae, Balliol. Coll. n° 167 (membr. saec. XIII, in-f.).

[PHILIPPI OXON[IE]NSIS]

(?)

ORDINACIO

DE PREDICATIONE S. CRUCIS

IN ANGLIA.

* * *

f. 57 a, c. 1.
f. 212 b, c. 2.

Incipit brevis ordinatio de predicatione sancte Crucis laicis facienda, que verborum ornatam non respicit compositionem, sed potius lucidam & manifestam veritatis ostensionem, & lingue facundia rationis regimine moderata, calami solum materiam predicandi colligentis — suppleat breviter.

OBSIDA pressuris humana fragilitas suarum virium sepe considerat parvitatem, & nihil in se, nisi ¹ tenebras angustiarum & hostium insurgentium estus cernit; sed cum mentem ad superni presidij lumen & ad perpetue retributionis dona erigit, Deo firmiter adherens, per ipsum vires plus & plus colligit successive & triplicis hostis inquietationes potenter elidit, id est, quod secun-

¹ B ubi.

dum carnem est amarum, convertens in id, quod secundum spiritum est dulce, & pompe mundane umbratilem respiciens vanitatem, ad ipsum veniendi, *a quo est omnis salus, qui est via, veritas & vita* (Ioann., XIV, 6), semitam brevissimam sibi eligit imitandam, ut mors vite temporalis sit quasi ianua & introitus regni celorum & vite indeficientis. Cum igitur quanto magis aliquid est bonum & plus delectabile, tanto magis sit appetendum, & ad ipsum eo magis sit accelerandum, ad eum, quo nihil est melius, vel delectabilius in cruce, que est via apud celos brevissima, est properandum dilacionem fugiendo cum ferventi desiderio. Ne igitur ad eum veniendi queras dilacionem per effectus evidenciam non observans illud mandatum, « *Diliges Deum tuum ex toto corde, &c., a quo pendet tota lex & prophete* » (Matth., XXII, 37 & 40), eum sequere, qui dicit: « *Servus non est maior domino suo* » (Ioann., XIII, 16), & alibi, « *Ubi sum ego, scilicet in cruce, illic & minister meus erit* » (Ioann., XII, 26), quia, qui mihi ministrat, me sequatur, in cruce scilicet, in qua moriendo Dominus genus redemit humanum; dicit enim in Evangelio: « *Nisi granum frumenti cadens in terram¹ mortuum fuerit, ipsum manet solum* » (Ioann., XII, 24). Christus dicitur granum frumenti, quia eo fruemur, & dicitur granum, quia, sicut granum frumenti est candidum interius & rubicundum exterius, sic Christus interius candidus per innocenciam & virginitatem, & rubicundus fuit exterius in cruce per proprium sanguinem. In grano frumenti est quedam rima quasi inter duo, que uniuntur, sic sunt in Christo due nature, scilicet Dei & hominis, que in eo uniuntur. Christus enim est verus Deus & verus homo, quia est gigas gemine substantie. Sicut granum frumenti molitur in mola inter duos lapides, sic Christus in cruce inter duos populos, scilicet Iudaicum & Genti-

¹ Cadens in terram *add. α.*

lem, quia Iudei adiudicaverunt Christum morti, & Romani eum interfecerunt, qui fuerant Gentiles. *Granum cecidit in terram*, sic Christus in uterum Marie virginis. *Nisi mortuum fuerit ipsum, manet solum*, ita nisi Christus mortuus fuisset, ipse mansisset solus absque hominis conforcio in gloria, quoniam in morte sua redemit in cruce genus humanum, & aperuit ianuas celorum iuxta illud, *Tu devicto mortis aculeo*, &c. Granum autem ¹ dividitur, quando interior medulla exit & germinat granum & desinit esse granum, unde quodammodo moritur in illa desiccatione, sic & Christus dividebatur quodammodo in duo, scilicet corpus & animam, quando anima exiit a corpore & aperuit ianuam celi & desinit esse homo, unde Christus moriebatur in illa divisione corporis & anime; convenienter igitur appellatur Christus granum & non simpliciter granum, sed frumenti granum. Item: Per Christum & Mariam intravit vita, sicut per Adam & Evam mors. Maria autem fuit in cruce, quia in maximo cruciatu, quando vidit filium suum pendere in cruce, unde Ysaïas, ultimo capite (Is. LXVI, 7), « *Antequam parturiret, peperit; antequam veniret partus eius, peperit masculum.* » Quis audivit unquam tale, quis vidit huic simile? Parturit autem mulier, quando laborat & nimios habet dolores, antequam puer egressus fuerit ² ab utero. Sic non fuit de beata Maria virgine, que peperit sine dolore, sed postea, quando affligebatur videns filium suum unicum, innocentem, sine causa in cruce positum, despectum, a discipulis suis derelictum, tunc parturivit. De ea competenter igitur dixit Ysaïas (LXVI, 7): « *Antequam parturiret, peperit, antequam veniret partus eius, peperit masculum.* ³ »

Item: Sicut per mulierem, scilicet Evam, que facta fuit de viro, scilicet de Ada, absque coniunctione femine,

¹ Autem add. B, α; — ² B culum add. A.
suus; — ³ Antequam..... maf-

oportuit homines mori, sic opposito modo per virum, scilicet Ihesum Christum, qui de muliere, scilicet Maria, absque coniunccione masculi, debemus omnes per Dei gratiam vivere & habere vitam eternam. Item : Alia est ratio ; per costam intravit mors, quasi per Evam, *que facta fuit de costa Ade* (Genes., II, 21 seq.), sic e contrario¹ per latus vita, quia per sanguinem Christi, qui exivit de latere eius. Item : Per accionem mors, quia per comestionem, sic e contrario per passionem vita, quia passio Christi in cruce induxit vitam. A f. 58 a, c.

Item : Per delectacionem Ade & Eve in comestione pomi mors, sic e contrario per amaritudinem Christi & Marie in cruce vita. Item : Adam & Eva comedebant pomum, ut simul tenerent corpus & animam, quia propter hoc comedunt homines, ut vivant. Ergo cum contraria contrariis curentur, debuit medicina esse per mortem², quia per divisionem corporis & anime; salus igitur nostra debuit esse per mortem. Item : Mors inducebatur per virum cum peccato, ergo vita debuit induci per virum existentem sine peccato (Cf. Rom., v, 14; I Corinth., xv, 22, 45). Ille ergo, ex quo per ipsum debuit esse reparacio generis humani, non potuit esse de progenie Ade & esse purus homo, quia omnes de progenie Ade, qui fuerunt pure homines, nascebantur cum originali peccato. Oportuit igitur, ipsum esse Deum & hominem, & oportuit, ipsum hominem esse de genere Ade, quia, ex quo Adam deliquit, necesse fuit humano generi, quod vel ipse, vel aliquis de suis satisfaceret pro illo delicto, quia, si aliquis homo novus crearetur a Deo, qui redimeret genus humanum, tunc non restitueretur genus humanum ad pristinam libertatem, quia semper teneretur humana creatura ei obedire & servire; oportuit ergo, ipsum esse Deum & hominem & de progenie Ade. A f. 58 a, c.

¹ A ergo; — ² per mortem *add. B, α.*

Item : Genesis, XV (13-18), dictum est « *Abrahe & femini tuo* ¹ *subiecto servituti : quarta generacione revertuntur huc,* » quia quedam fuit generacio, nec de viro, nec de femina, ut Ade, quedam de viro & non de femina, ut Eve, quedam & de viro & de femina, ut hominum, qui modo sunt, quedam de femina & non de viro, ut Christi. Tres primo generaciones prenominatae precefferunt incarnationem, in nativitate autem Christi consummavit Deus quartam generacionem, & impossibile fuit, plures esse, ut patet, per quadrimembrem divisionem predictam.

213 a, c. 2. Complectum est igitur, quod dictum est: « *Quarta generacione revertuntur huc,* » quia Christus liberavit semen Abrahe a servitute. Item : Qui sibi minuit, ut sanetur a dolore, non extrahit sanguinem a loco infirmo, sed a loco sano, sic humana natura, cum infirma esset, non extraxit sanguinem a loco infirmo, ut sanaretur, sed a loco sano, scilicet a corpore Ihesu Christi in cruce, quod sanum fuit & mundum a peccatis, & sic mundabatur a peccatis & a morte eterna genus humanum, unde Iohannes, in primo cap[ite],² « *Sanguis Ihesu Christi mundat nos ab omni peccato* » (1 Ioann., I, 7).

f. 58 b, c. 1. Item : Per virum & mulierem Adam & Evam mors intravit in ameno loco, pulchro & delectabili, scilicet in paradiso, sic e contrario per virum & mulierem, scilicet Christum & Mariam, vita in loco tedioso, deformi & horribili; item: mors in ligno pulchro, vita in ligno, id est in cruce deformi; item: mors infra ambitum paradisi, vita extra castra, unde ad Hebreos ultimo, « *Exeamus ad eum extra castrum improprium eius portantes; non enim habemus manentem civitatem* » (Hebr., XIII, 13 seq.).

Item : In pulchro ligno paradisi sub pallio vite occultabatur mors, ita e contrario in ligno deformi & horribili sub pallio mortis abscondebatur vita, sicut etiam in cruce

¹ A suo; — ² A prima canonica.

signatis sub pallio laboris, qui est quasi mors, latet vita. Item : Per hominem, factum de terra virginali, scilicet per Adam, mors, sic per hominem, factum de muliere virgine, scilicet per Christum, vita. Item : Sicut Adam & Eva operati sunt mortem in medio paradisi & lucifer in medio celi, sic Deus, rex noster, *operatus est salutem in medio terre* (Psal., LXXIII, 11), scilicet, in Ierusalem, que est umbilicus terre. Ioël, III (32) : « *In monte Syon & in Ierusalem erit salvatio,* » ubi agnus in cruce vicit *leonem rugientem*, id est *diabolum, qui circuit,* &c. (1 Petr., V, 8). Item : Sicut aqua veniens cum impetu inundat & purgat ^{A f. 58 b, c.} fossata, sic crux mundat corda peccatorum. Sitis ergo in cruce, ut *mundemini ab omni inquinamento carnis & spiritus*, ut dicit Apostolus (2 Cor., VII, 1).

Item : In quarto Regum (VI, 4 seq.) dicitur, quod quidam ad Iordanem cedebant ligna, ut edificarent sibi domum; ferrum « *securis unius hominis cecidit in aqua, & ipse clamavit ad Helyseum dicens : Heu, heu, Domine mi, hoc ipsum mutuo acceperam. Dixit autem Helyseus : Ubi cecidit? At ille monstravit ei locum. Precidit ergo Helyseus lignum & misit illud ad locum illum, natavitque ferrum ad lignum & ait : Tolle ; qui extendit manum & tulit illud.* » Per Helyseum signatur Christus, per lignum crux, per ferrum, quod fuit durum & frigidum, significatur peccatorum frigidus in caritate & induratus in peccatis. Quoniam sicut ferrum illud de lutofo fundo aquarum fursum movebatur ad lignum & sic ad Helyseum, ita peccator de profunditate malicie, que est tum in gula, tum in luxuria & in aliis, movetur ad crucem & ei adheret & ita pervenit ad Christum, unde illud, *hec est scala peccatorum,* &c., & in Evangelio, « *Si exaltatus fuero a terra,* » &c. (Ioann., XII, 36).

Qui pugnat, est in metu mortis, nec debet onerari, sed ^{A f. 59 a, c.} debet onus ab eo tolli, ut ipse sit agilis. Merito ergo debet

ecclesia exonerare suum pugilem, qui pro ipsa pugnat, & sustinere pondus ipsius, & ideo cruce signatis iuste remittit Dominus papa penam peccatorum & obligat universalem ecclesiam pro ipsis, qui mundari possunt per propriam eorum contricionem, devocionem, confessionem, laborem, per orationes & eleemosynas, que fiunt ab universis Christianis pro peregrinis Terre Sancte.

Item: Si aliquis esset oneratus pluribus lapidibus, & quidam acciperet ab eo unum lapidem & alius alium & tertius tertium & sic deinceps, ipse totaliter exoneraretur, similiter cruce signatus deoneratur a pena peccatorum per Dominum papam & universalem ecclesiam; « *quemcunque enim solverit super terram, erit solutus & in celum* » (Cf. Matth., XVI, 19). Notandum, quod dicitur super terram, non dicitur infra terram, nec in terra. Super terram est, qui terrena negligit, in terra est, qui in terrena cor suum affigit, & de talibus dicit apostolus, « *Gloria eorum in confusione, qui terrena sapiunt* » (Phil., III, 19), hoc est, habent delectacionem & saporem in terrenis. Et Iohannes in Apocalypsi (VIII, 13): « *Ve, ve, habitantibus in terra!* » Genes., III (6), « *Vidit mulier, scilicet Eva, quod lignum esset bonum ad vescendum & pulchrum oculis aspectuque delectabile, tulit de fructu illius & comedit, & dedit viro suo, & comedit.* » Sed precepit Deus prius Ade (Genes., II, 16), « *Ex omni ligno paradisi comede, de ligno autem sciencie boni & mali ne comedas!* » Unde Eva respondit serpenti: « *De fructu ligni, quod est in medio paradisi, precepit nobis Deus, ne comederemus & ne tangeremus illud, ne forte moriamur* » (Genes., III, 3). Recto ergo iudicio Dei dividebantur corpora Ade & Eve ab animabus suis, quia ipsi contra Dei preceptum dividebant pomum per morsum, unde mors a morsu derivatur. Oportuit igitur, eos mori, & nos omnes per ipsos, & in eodem fuit culpa

& pena, quia in divisione, culpa in divisione parcium pomi, pena in divisione corporis & anime.

Item: Qui comedit rem venenosam, mori debet, & Adam & Eva comederunt pomum eis venenosum, quia contra Dei preceptum, ergo necesse fuit, eos mori.

Item: In divisione pomi habuerunt Adam & Eva delectationem, sic e contrario in divisione corporis & anime habebant amaritudinem & eorum sequaces similiter.

Item: Sicut Eva seduxit Adam, ita quod oportuit, eum ^{A f. 59 b, c. 1.} mori, sic caro seducit quandoque spiritum, itaque necesse est, eum quasi mori, quia erat¹ in morte eterna.

Item: Sicut Eva pomum vetitum porrexit Ade, sic caro diversa, que sunt vetita, offert anime. Quicquid enim est vetitum homini, signatur per pomum predictum & per Adam spiritus, per Evam caro.

Item: Sicut per cibum pomi, factum contra preceptum Domini, intravit mors, ita per cibum, qui est caro & sanguis Christi, factum ex precepto Domini, intravit vita, & quotidie intrat. Iohannes, VI (33), « *Panis Dei, qui de celo descendit & dat vitam mundo.* » Dixerunt ergo ad eum, « *Domine, semper da nobis panem hunc* » (Iohann., VI, 34). Dixit autem eis Ihesus, « *Ego sum panis vivus; qui venit ad me, non esuriet, & qui credit in me, non sitiet ultra* (Iohann., VI, 35), & ita omnis, qui videt filium & credit in eum, habet vitam eternam » (Iohann., VI, 40), & infra eodem capite, « *Nisi manducaveritis carnem filij hominis & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis; caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus; qui manducat carnem meam & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo* » (Iohann., VI, 54-56). Qui autem in illo est, est in forti castro, circumdatus undique tam forti muro, quod diabolus ad eum non potest habere accessum, & ideo dicit Iohannes in Apocalypsi, « *Scribe, Beati mortui, qui* ^{A f. 59 b, c. 2.}

¹ A quoque . . . erit.

in Domino moriuntur » (XIX, 13). Caro autem Christi non est cibus ventris, sed cibus mentis. Dicit enim Augustinus, *Crede & manducaſti, & Dominus dicit, « Omnis, qui videt filium & credit in eum, habet vitam eternam »* (Ioann., VI, 40), unde Abacuc, *« Iuſtus ex fide vivit »* (II, 4), & infra eodem capite, *« Qui manducat carnem meam & bibit meum ſanguinem, habet vitam eternam »* (Ioann., VI, 54). Ad credere igitur ſequitur utrumque iſtorum & manducare & habere vitam eternam, ſed *« qui indigne ſumit, iudicium ſibi manducat & bibit »* (I Cor., XI, 29), unde ſacerdos, impenitens exiſtens, in mortali ſumit corpus Chriſti ad ſui dampnationem & ad ſuorum parochianorum fidelium ſalutem, qui non ſunt in mortali; ille eciam ſumit corpus Chriſti tantum ſacramentaliter & illi ſpiritualiter. Si vero ſacerdos non eſſet in mortali, ipſe tunc ſumeret corpus Chriſti & ſacramentaliter & ſpiritualiter. Conſectio autem ſacramenti eſt ſupra humanam intelligenciam, declaretur tamen, qualicumque modo ſit. Homo aliquis exit quandoque a domo ſua contra¹ adventum Domini ſui & permittit Dominum ſuum intrare in locum ſuum, ſic eſt de pane quodammodo, quia ibi, ubi fuit panis in ſubſtancia per-eunte, ſubſtancia panis per vim ſacrorum verborum eſt verus Deus & verus homo, & remanent ibi accidencia panis, que fuerint quaſi hoſpicium & locus, panis ſcilicet albedo, rotunditas, ſapor, quantitas, duricies, & illa accidencia teruntur dentibus, & corpus Chriſti, quod ibi eſt, ſub illis accidentibus eſt cibus anime & non corporis. Accidencia autem illa miraculoſe remanent abſque ſubiecto. Competentem igitur medicinam previdit Deus contra cauſam mortis, ſcilicet cibum mentis, contra cibum ventris.

De circumſtantiis Crucis.

Quando milites ſunt in bello, ipſi habent arma ſua, forciora exterius, ut loricam, & debiliora interius; Chriſtus

¹ A citra.

B f. 213 b, c. 2.

A f. 60 a, c. 1.

e contrario habuit arma sua debiliora exterius, scilicet carnem, & forciora interius, scilicet deitatem, que latuit sub carne.

Item: Quando Eva accepit pomum de ligno, clausit manum suam versus lignum, Christus e contrario in cruce avertebat manus suas a ligno & manus habuit apertas, ut innuat, quod debemus avertere manus nostras a rebus prohibitis; per pomum autem significatur qualibet res prohibita.

Item: Christus in cruce inclinatus se ad osculum offerens pacem peccatori, dilatat brachia in cruce ad amplexum. Dicit enim « *Non veni vocare iustos sed peccatores* » (Luc., v, 32), & alibi dicit, « *Maius gaudium in regno celi super uno peccatore* » (Luc., xv, 7). Apertum est eius latus ad operiendum eius secretum. A f. 60 a, c. 2

Item: Unicus fuit clavus defixus & transfixus per pedes Christi, quia per pedes significatur corpus, quod nunc huc, nunc illuc vertitur, sicut pedes nunc huc, nunc illuc ferunt corpus. Dilectio autem unius, scilicet Dei, principaliter debet esse in corde, & ideo unicus clavus in pedibus fuit, qui cor significat, in quo est caritas una, in qua una fundantur omnes alie virtutes. Sicut enim multi rami ex una radice prodeunt, sic & multe virtutes ex una caritate prodeunt, que defixa est in corde. In designatione igitur unius caritatis fuit unicus clavus in pedibus.

Item: Per manus significantur opera, quia manibus operamur, unde duo fuerunt clavi in manibus ad significandum, quod duo debent esse opera nostra bona, vel in vita activa, vel contemplativa.

Item: Ternarius fuit clavorum in designatione Trinitatis.

Item: Dominus in cruce inclinavit se ad terram & direxit in terram visum ad significandum, quod ipse fuit

in cruce pro eo, quod fuit in terra, scilicet pro homine peccatore. Petrus autem in cruce sursum direxit visum ad significandum, quod ipse fuit in cruce pro eo, qui fuit sursum in celo, scilicet pro Christo.

f. 60 b, c. 1.

Item: Dominus in cruce inclinavit se ad aquilonem ad significandum, quod ipse fuit in cruce pro peccatore, qui significatur per aquilonem, quia, sicut aquilo frigidus est, sic peccator frigidus est in amore Dei, unde Ysaïas (I, 14), « *Ab aquilone panditur omne malum.* »

Item: Maria mater Domini stabat ad crucem ex parte aquilonis inter aquilonem & Christum existentem in cruce ad significandum, quod ipsa est mediatrix inter peccatores & Christum; recipit enim fugientes ad se cum contricione & devocione, & pro eis intercedit tanquam mater ad filium. Quem enim mundus respuit, & qui vilis est mundo, ut sunt inveterate meretrices, Deus ad se venientem recipit.

Item: Dominus in cruce describit nobis totam vitam nostram, ut imitemur eum, quia omnis Christi accio nostra est instructio. Unde per Ysaïam, XLIX cap., « *Descripsi te in manibus meis* » (Isaï., XLIX, 16), id est vitam tuam, & in Evang. dicit, « *Ubi sum ego,* » &c. (Ioann., XVII, 24), quia « *non est servus maior domino suo* » (Ioann., XIII, 16). Non extendamus ergo manus vel pedes, nec cor, nec aliquod membrum ad aliquod prohibitum, sed refrenemus omnia membra nostra ab illicitis pro Christo, & tunc sequimur Christum.

f. 60 b, c. 2.

Item: Fissuras clavorum habuit pro nobis Deus, ut sic haberet perpetuum memoriale nostri, unde dicit per

f. 214 a, c. 1.

Ysaïam, XLIX, « *Numquid oblivisci potest mulier infantis,* &c. *ecce in manibus meis descripsi te* » (Isaï., XLIX, 17 seq.), porro, « *Quid est homo, quod memor es,* » &c. (Psalm., VIII, 4). Non vult igitur Dominus, quod vos pereatis, quos ipse pro vita sua redemit, sed est memor vestri, qui tociens per baptismum incidistis in laqueos diaboli per peccata

vestra & carnalia & spiritualia, unde mittit vobis hic mundacionem & purgacionem a peccatis, ut crucem sumatis ad succursum Terre Sancte, & sic per crucem intrabitis in regnum celorum & sic videbitis aspectu desiderabilem & ineffabiliter delectabilem. Unde « *Beati mundo corde,* » &c. (Matth., v, 8).

Item: Sicut pannus abluitor prius amara lexiva & postea aqua dulci & calida, sic anima prius abluitor per tribulacionem amaram & postea per lacrimam, que sequitur tribulacionem, que etiam calida effecta est per contricionem & recordacionem preteritorum. Per motum enim in complexu natum¹ excitatur calor naturaliter, lacrimae autem per veram cordis compunccionem effluentes dulces & delectabiles erunt in conspectu Dei; exemplum patet in beata Maria Magdalena. Patere etiam potest, quod minus placent lacrimae Deo ex vera penitencia procedentes per hoc, quod Dominus videns Ierusalem fleuit super eam dicens, « *Si cognovisses & Tu* » (Luc., XIX, 42). Plangebatur enim Dominus peccatores, qui exultant in rebus pessimis, qui, si suam damnacionem previderent, seipsum vix plangere cessarent, sed ipsi in perversitate sua dies suos sic ducunt, quod ipsi in temporalium habundancia sibi pacem suam prefigunt, que potius non est pax, cum ipsa, quanto magis est affluens, tanto plures cordium inquietaciones influere facit, & a Deo plus & plus animam alienat. Fugiamus ergo fuscum rerum temporalium, ut evolemus ad eterna, recolentes illud Gregorij, « *Satis est alienus a fide, qui ad agendam penitenciam tempora senectutis expectat; metuendum namque est, ne, dum sperat misericordiam, incidat in iudicium.* »

De carne & eius deliciis.

In libro Regum dicitur, quod due mulieres oppresse fame comederunt puerum alterius illarum, & reliqua

¹ A, B complexio nato.

postea noluit sustinere, quod suus puer comederetur. Rex autem illius terre comminabatur Heliseo mortem, quia noluit deprecari Deum, ut fames cessaret (2 Reg., VI, 26-33). Per alteram mulierem significatur caro, cuius puer comeditur. Hoc est, opera pereunt, scilicet per gulam, vel luxuriam, vel aliud peccatum carnis; per reliquam mulierem significatur quelibet fidelis anima, que non vult sustinere, quod suus puer devoretur, hoc est, quod sua opera pereant propter delicias carnis. Per Helyseum significatur Christus.

Item: Triplex est mensa corporis per cibos anime, per sacramenta utriusque in celo, ubi nullus est defectus. Reficiantur igitur in hoc seculo tam cibus, quoad corpus, quam sacramentis, quoad animam, secundum doctrinam Dei ut reficiamur ad mensam celestem in eternum cum gloria indeficiente.

Item: Eger dives in principio morbi, quoniam recusat medicum, dum curari potest, & differt, donec, superveniente morte, curari non potest, & tunc recusat eum medicus; sic est de peccatore, qui sequitur carnem. Respuit enim medicinam Dei, quando Deus se offert ei & vocat eum ad servitium suum, & differt peccator, donec, morte superveniente, veniat iudicium, & tunc respuit eum Dominus.

Item: Sanguine Christi calefebant clavi in cruce; sic debent peccatores accendi in caritate ad servitium Christi per sanguinem Christi. Per clavos enim significantur peccatores ratione frigiditatis & duricie, & per malleum infigitur clavus in cruce; sic per ponderositatem culpe inpingitur peccator in cruciatum pene gehennalis.

Item: In Evangelio legitur, quod quidam porci vexati erant a demonibus & currebant in mare (Luc., VIII, 26-36); sic est de quibusdam hominibus, qui sic vivunt secundum carnem per demonum suggestionem, quod vivunt

sicut porci & currunt in amaritudinem inferni, que significatur per amaritudinem maris. « *Tolle ergo grabatum tuum* » (Ioann., v, 8), id est carnem tuam sursum a terrenis, quia est de deliciis carnis sicut de cauda anguille, que fugit, dum creditur retineri, & intellige, quid dicit glossa super predictum locum Evangelij, scilicet, nisi quis more porci vixerit, in eum diabolus non accipit potestatem, nisi ad probandum, non ad perdendum.

Item: Quanto plus comprimis aquam inter manus, tanto plus effluit & minus retinetur, sic est de deliciis carnis & seculi.

Item: Peregrinus itinerans, qui semper sequitur impulsum venti, raro habet congruum hospicium, sic, qui sequitur omnem motum carnis, raro habet hospicium in celo.

Item: Columba non comedit carnem, sic nec bonus sequitur voluptatem carnis.

Item: Columba cum rostro separat granum frumenti a palea, sic bonus ea, que sunt Dei, qui est granum frumenti, ab ea, que sunt carnis.

Item: Lignum, quod sepius fuit accensum & sepius extinctum, facilius accenditur, quam lignum viride, quod nunquam fuit accensum, sicut est de homine carnali, qui sepius exercuit usum libidinis, quam ille, qui semper fuit castus.

Item: De divite & luxurioso & quocumque sequente delicias carnis. Caym interfecit Abel, hoc est possessio luctum & penitenciam; Caym enim interpretatur possessio & Abel luctus.

Item: Per diem Veneris pro deliciis carnis in comestione pomi, facta contra Dei preceptum, intravit mors, & eodem die, scilicet die Veneris, per carnis amaritudinem intravit vita in cruce, & aperiebatur ianua celi.

Item: Quidam rusticus gulosus comedit pellem ventris de intestinis bovis, & propter tenacitatem pellis remansit

magna pars pellis inter dentes illius rustici, & ipse non potuit amovere pellem a dentibus & petiit auxilium ab uxore sua; ipsa autem volens eum iuvare cum cultello acuto abscidit rustici superius labium. Similiter carnalis voluptas abscidit ab homine delizioso superius labium, scilicet intencionem ad superna, & facit, quod homo non

f. 62 a, c. 1.

concupiscit adversus spiritum » (Gal., v, 17).
Item: Sapiens cocus in ollam fordidam & fetentem tam parum ponit, sicut potest; sic & homo peritus tam parum ponit in ventrem suum, sicut potest, quia omnis cibus & potus in ventre peioratur.

Item: Cum piscis, qui dicitur lucius, & est in aquis sicut lupus, viderit rete, figit se in lutum &, licet pun-gatur, non exiit ad rete; sic dives & delizioso, cum viderit crucem, figit se in terrenas voluptates & carnales, quasi¹ in lutum, & licet a predicatoribus per sermonem Dei pun-gatur, non exiit ad rete Dei, scilicet ad crucem.

Item: Magni pisces non transeunt per medium rete, sed capti permanent; sic divites non pertranseunt rete diaboli, sed capti remanent in eo. Parvi vero pisces pertranseunt rete & effugiunt ad salutem; sic & pauperes pertranseunt temptationes diaboli & veniunt ad crucem & sic ad Deum, qui est auctor salutis. Retia diaboli sunt gula & luxuria, superbia, invidia, avaricia, iracundia, periurium, falsum testimonium, lingua mendax, &c.

Item: Multi dant totum florem etatis sue diabolo & in fine dant furfur Deo; Dominus enim per suam misericordiam meretricem inveteratam & a mundo despectam ad se venientem recipit (Luc., VII, 37-50; Ioann., VIII, 3 seq.), quia dicit Dominus, « In quacunque hora peccator, »

f. 62 a, c. 2.

in Ezech. scilicet, XIX (XVIII, 23), « *Nolo mortem pecca-*

¹ A quoque.

toris, &c., nolo mortem morientis, sed volo, ut convertatur & vivat. »

Item : Sicut spica frumenti fulgure percussa fetet & nullius est, sic & homo percussus fulgore luxurie fetet & nullius est & est obscurus in peccatis & vacuus a gracia Dei & Dei luce, sicut spica illa nigra est & vacua.

Item : Homo in hieme videt hanelitum suum, in estate nequaquam; sic homo in adversitate & in miseria seipsum videt, in prosperitate diviciarum & carnis voluptate nequaquam.

Item : Sicut aqua cadens in terram non revertitur ad vas, unde exivit, sic nec peccator inpenitens revertitur ad Deum, a quo post baptismum recessit.

Item : Acus comparatur penitenti, quia pungit, & confitenti, quia habet foramen apertum, & resurgenti a peccatis, quia penetrat & confuit pellem, que est de mortuo animali.

Item : Peccator in tot distrahitur partes, ad quot illicita distrahitur animus illius per consensum, opposito modo est salus, quando tota intencio eius contrahitur in caritate ad Deum & confuitur per penitentie acum ad ipsum.

De vocacione hominum ad crucem.

Sicut dominus noster Iesus Christus, quando corporaliter fuit in terris, circumivit suam Galileam querendo infirmos, ut eos curaret, sic facit modo Spiritus Sanctus, vocans infirmos ad crucem, ut sic iterato sanet eos, quoniam Spiritus Sanctus monet semper interius, ut surgatis ad crucem. Sed caro, mundus, diabolus monet, ut sur-
A f. 62 b, c. 1.
B f. 214 b, c. 1.

gatis; scit enim diabolus, quod Spiritus Sanctus est ei contrarius. Scindite laqueum diaboli, carnis, & mundi trahentis vos ad infernum & surgite per virtutem Spiritus Sancti ad crucem & sic ad celum!

Item : Dominus noster pendens in cruce dixit, « *Sicio* » (Ioann., XIX, 28); sitivit autem illud, propter quod passus est, sed passus est propter salutem peccatorum, dicit enim, « *Non veni vocare iustos sed peccatores* » (Matth., IX, 13). Sitivit ergo salutem peccatorum & adhuc eam sitit. Surgat ergo aliquis & det ei bibere, hoc est, offerat Christo & corpus & animam; valde enim miser & avarus est, qui Christus sicienti & potum petenti negat dare. Accipiat ergo in humero signum sancte crucis & dicat in corde suo: Tibi, Domine, propter me clamanti meipsum commendo!

Item : Matth., XXVII, « *Dederunt ei vinum cum felle mixtum & cum gustaret, non bibit* » (34). Per vinum ibi ¹ designatur quecunque delectatio, « *vinum enim letificat cor hominis* » (Psalm., CIII, 16), sic ergo ibi datur intelligi, quod, si tibi a mundi nativitate vel diabolo dantur deliciae carnales vel seculares, quas sequitur amaritudo & eis etiam commixta est, cum gustaveris eas, non debes eas bibere nec in eis balneare, sicut porcus pinguis in fetenti luto. Sed abiicias eas & sequaris Christum, redemptorem tuum, surge ergo a deliciis & curre ad crucem, unde panem accipies vite (Ioann., VI, 48; XXI, 13). « *Surge, qui dormis,* » &c. (Ephes., V, 14).

Item : Porcus comedit glandem & nunquam sursum respicit ad quercum, a qua habet glandem, sed semper oculos suos & os suum figit in terram; sic & malus, quamvis omnia bona sua habeat a cruce, nunquam tamen respicit ad crucem, sed se totum in terrenos figit affectus. Omnia bona nostra sunt a cruce, quia baptisimus est a sanguine & aqua, que effluerunt a latere Christi & nostra redemptio & nostra salus & maxime bona clericorum. Ne sis ergo porcus, sed surgas & erigas oculos

¹ Ibi add. B, α.

cordis ad crucifixum pro te suspensum in cruce, & sequere me! Eustachius & Gaufridus, milites Flandrenses & fratres, adinvicem venerunt in Terram Sanctam, & in ampliando Gaufridus grave vulnus recepit &, antequam ipse sanaretur, Christiani cum Sarracenis bellum inierunt, cum ipse Gaufridus, infirmitate vulneris gravatus, interesse non potuit & ideo rogavit fratrem suum Eustachium, quod ipse non intraret bellum, sed per xv dies expectaret, donec per Dei gratiam, sanitate recuperata, consortes bellum inirent. Respondit autem Eustachius tanquam verus miles Christi cupiensque *dissolvi & esse cum Christo* (Phil., I, 23) : Differre nolo, quin invadam inimicos crucifixi, « *kar grant avantage aueroie de venir à Deu xv. iurs plus tot ke vus,* » & ivit in bellum & martyr Dei factus est. Hoc audito a matre ipsorum, ipsa laudavit Deum, quod ipse ita respexerit eam, quod ipsa filium talem peperit, qui ei fuit placabilis. Socij Iacobi de Aventhnes militis dixerunt : Socij nostris omnes moriuntur, recedamus a Saracenis, & Iacobus dixit, « *Iou ireie plus volentiers là u nus home ne me conestreit.* » Ex quo ergo morituri estis, surgite scilicet, ut in morte & per mortem inveniamus vitam!

Item: Si quis habens talentum non ipsum posset semper retinere, sed oporteret de necessitate eo carere, & ipse pro ipso bono talento bonam aliquam civitatem vel aliquid maius bonum iuste & pacifice posset habere, nonne fatuus esset, si ipsum pro penitus nihilo daret, vel ipsum amittendi spe in ambiguo retineret? Talentum tibi commissum habes, scilicet vitam temporalem, qua de necessitate carebis, quoniam mori est tibi inevitabile. Ex quo ergo potestis pro ea habere gaudium eternum & Deum, quo nihil est melius, fatuus es, si respuas, moriaris ergo in cruce pro Christo, & ipsum habebis! Surge ergo, *sume crucem meam*, &c. (Matth., XVI, 24).

Homo factus est, ut particeps eterne glorie sit. Dominus vocat te per apostolos & prophetas & nos predicatores, ut per crucis sumpcionem habeas id, propter quod factus es. Surge ergo, &c.

Item: Quilibet fidelis petit a Domino remissionem peccatorum & pacem eternam. Dominus noster offert tibi fideli, quod ab eo petis, dummodo contritio & confessio perveniant. Surge ergo, &c.

Item: Quid dices in tremendo die iudicij Domino querenti: Quare noluisti ad Me venire, quando te mandavi? Cave, ne dicat tibi, « *Amen, amen, dico tibi, nescio te* » (Matth., XXV, 12), & ne dicat illud horribile tibi, « *Vade, maledicte, in ignem eternum* » (Luc., XIII, 25-27). Ut sis ergo servus obediens Domino tuo & securus in die tremendo, venias ad mandatum, qui dicit, « *Sequere me* » (Marc., II, 14), & cuius nuncius ego sum, & auctoritate eius te moneo, ut eum sequaris. Rumpe ergo laqueos falsitatis & surge in vera fide & sume crucem, ut possis dicere in die iudicij: Domine, pro me fuisti in cruce, & ego in cruce pro Te, Tu fuisti mortuus pro me, & ego pro Te! Surge ergo, serve Dei & quia servus eius, ideo obedire teneris ei!

Item: Dominus cognovit secreta cordium. Si ergo aliquis nostrum sit talis, qui propter regnum Anglie vel Gallie temporale vellet sumere crucem, coniuro eum per asperionem sanguinis Ihesu Christi, quod ipse sumat crucem pro regno celorum, quod est eternum & infinitum melius. Intelligite, quod « *Dominus est scrutator cordium* » & erit iudex noster (Sap., I, 6). Videte, ne vobis dicat in iudicio: Vos preelegistis terrena, & pro eis proposuistis celestia; quod absit, & ne dicat nobis in opprobrium illud, quod est in cantico: « *Surgant opes nostre & opulentur vobis* » (cf. Deuteron., XXXII, 38), &c. Surge ergo, &c.

Item: Zacharias, » *Revertat ad Ierusalem in misericordiis*, B f. 214 b, c. 2
 & *edificabitur domus mea in ea* » (I, 16).

Item: Dominus noster conqueritur per Micheam (VII), quod diabolus tot rapit in magna quantitate ad infernum, quod Dominus noster paucos habet & colligit eos, sicut qui « *colligit racemos post vindemiatos.* » Michea vij. capite: « *Ve mihi, quia factus sum, sicut qui colligit in autumno racemos vindemie* » (Mich., VII, 1). Diabolus enim ad se rapit in infernum superbos, invidios, avaros, iracundos, accidiosos, gulosos, luxuriosos, periuros, falsos testes, detractores, homicidas, qui inpenitentes moriuntur, & tot falsos Christianos, quos Dominus pauci¹ habet. Secus ergo esse cum Christo & evadere a laqueis diaboli, surge cum vera contricione & devocione & recipias sigillum crucis super te, & eris hereditas Christi ei per crucem confirmata quasi per cartam, & in te habitabit quasi in templo suo. Dicit enim apostolus, « *Templum sanctum Dei, quod estis vos* » (I Cor., III, 16), & in Dominica oratione petitur: « *Pater noster, adveniat regnum tuum,* » scilicet veniat ad te; si ergo homines sunt eius regnum, A f. 63 b, c. 2. ipse in eis regnabit. Ut ipse ergo in te regnet, & tu ipsum habeas & gloriam eternam, fume crucem & sequere Ihesum!

Item: In Cantico ult. cap., « *Pone me ut signaculum super cor Tuum, ut signaculum super brachium Tuum, quia fortis est, ut mors, dileccio.* » Dominus noster Ihesus Christus hic invitat te ad sumptionem crucis & in corde & in opere. Dicit enim: *Pone me*, scilicet crucifixum, tribus clavis ferreis, lancea perforatum, flagellatum, ab hominibus derisum, super cor tuum per compassionem & fidem ut signaculum; crux enim est sigillum Domini, quod maxime timet diabolus, quia in cruce vincebatur

¹ A, B quod . . . paucos.

& adhuc vincitur, sed « *quia fides sine operibus mortua est* » (Iac., III, 16), ideo additur: *ut signaculum super brachium tuum*, hoc est super opus tuum. Esto igitur peregrinus, sequere, « *quia fortis est, ut mors, dilectio* » (Cantic., VIII, 6), quia dicit Dominus, tam fortis est, erat dilectio, qua te, peccator, amavi, quod ipsa animam meam separavit a corpore, & non aliud facit mors, quam illud idem, quia, ut redimeret te ad vitam, fustulit mortem; loh., tertio capite: « *In hoc cognovimus caritatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit* » (1 Ioann., III, 6). Tanta sit ergo dilectio tua ad Christum, quod ipsa separaret animam tuam a carnalitate & deliciis carnis, sicut mors animam separat a corpore. Surge ergo & sequere preceptum Domini & assume signaculum Domini, scilicet crucem & in corde & in opere, & offeras Deo corpus & animam, que Ipse tibi tradidit!

f. 64 a, c. 1.

Item: Quamvis acetum sit amarum, tamen reddit bonum saporem false, sic & passio Domini, quamvis amara sit, tamen ipsa per compassionem dulcorat cogitationes nostras & sermones & opera & reddit eis saporem, quia dilectionem. Et sicut acetum est penetrativum & pungitivum, sic passio Domini penetrat dura corda hominum & pungit per compassionem. Compateris ergo Christo existenti in cruce & dulcora opera tua per crucis amaritudinem, ut tu habeas dulcedinem eternam!

Item: Dicitur est Iosue (Ios., VIII, 18) post subversionem Iericho: « *Leva clipeum, qui in manu tua est contra urbem Hai!* » Quidam clipeus est rotundus, sic & quilibet fidelis habebit coronam in celo, quod significatur per coronam Christi; quidam clipeus habet quatuor angulos, sicut & crux. Supremus angulus est fides, qua tendimus in Deum, qui est « *ignis consumens* » (Deuteron., IV, 24) peccata, sicut ignis consumit stuppam, & quia est supernus, ideo dicitur « *sursum corda* » (Ios., II, 11). Infimus angulus est

timor Domini, habitus pro peccatis; Job. (XXXI, 23), «*Semper timui Dominum, quasi fluctus tumentes super me.*» Terre autem motu veniente, si terra aperiretur, timeret A f. 64 a, c. 2. quilibet absorberi a terra, multo forcius clangor tubarum Domini & apercio inferni timeri debent. Tercius angulus est abstinencia contra prosperitatem, ne sit homo habitans in terra sicut talpa. Quartus est paciencia ¹ in tribulatione «*secundum multitudinem dolorum meorum*» (Psalm., XCIII, 19), & : «*Si dicebam, motus est pes meus*» (Psalm., XCIII, 18), ut sis ergo securus ab inferno, «*leva clipeum,*» hoc est, crucem! que sint in manu tua per effectum, scilicet, «*in opere contra urbem Hai*» (Ios., VIII, 18), adhereas cruci! Dominus in Evangelio, «*Beati estis, cum maledixerint vobis, &c., gaudere & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in celis*» (Matth., v, 11 seq.)!

Item: Amos (IX, 6), «*Edificavit Dominus ascensionem suam in celo*» per lapidem in sepulcro, per ferrum & ligna in cruce, per vulnera & sanguinem eius, unde in Cantici cap. v (9 seq.), «*Qualis est dilectus Tuus, dilectus meus candidus & rubicundus!*» quia candidus per innocentiam & rubicundus per sanguinem.

Item: Exempla aliqua quoque interferantur, tum ut magis reddant auditores attentos tum propter remociorem tedij, tum ut per exempla aliorum magis moveantur ad contricionem, tum ut magis fallacem mundi vanitatem contempnant, ut aliquod huiusmodi verbi gracia. Tres fratres milites fuerunt in bello contra Albigenfos, & multi fideles interficiebantur, unde duo illorum fratrum flentes dicebant tercio: Proh dolor, hodie omnes moriemur! Tercius autem confortans fratres suos: Moriamur A f. 64 b, c. 1. pro eo, qui pro nobis mortuus est; «*kar io ne sai meilur marchié ke pur un iur de penance aler à Deu.*» Surge ergo

¹ B sapiencia.

audacter & fume crucem! Quidam miles captus fuit a Saracenis & suspensus ad murum, ubi saxa cadebant, que Christiani proiciebant ad destruendum murum, & Christiani proicere cessabant illuc lapides, quia militem timerunt occidere ibi suspensum. Quod videns miles coniuravit per asperionem sanguinis Ihesu Christi Christianos, quod ipsi propter eum non cessarent, & ipsi ideo non cessabant, sed proiecerunt lapidem, qui per Dei gratiam percussit funes & pannos, per quos pendeat miles ad murum, rupit eos, & miles liberatus est & salvus cucurrit

ad Christianos. Nolite ergo diffidere de Christo, sed firmam fidem habentes in Christum & desiderium ad eum veniendi, surgite per asperionem sanguinis, quam, pro nobis effudit, & sequimini eum in cruce! Quidam miles, in bello Saracenorum, vulneratus quatuor militibus, audivit, quod medici dicerent, illa vulnera esse mortalia, & ipse cepit arma sua, que ipse deposuerat, & dixit: « Dominus meus Ihesus Christus passus fuit pro me quinque vulnera, & ego redibo in bellum & paciar pro eo quintum vulnus, quia quater passus sum, » & cum armatus esset, rediit in bellum & multos occidit Sarracenos & cadens, quinto vulnere recepto, reddidit spiritum Christo. Surge tu ergo, qui vis reddere spiritum Christo, &c. Quidam miles in campo erat contra Saracenos & dixit equo suo: « Morelle, morelle, pluries tulisti in bellum cum laude & victoria, sed nunquam sicut hodie, quia hodie feres me ad vitam eternam » &, pluribus ab eo occisis, factus est martyr in Domino. Surge ergo & ello martyr Christi, ex quo sis, quod necesse est, te mori, &c.

Quidam miles Hugo nomine de Bello Campo in bello Saracenorum portans veram Crucem occisus est & dixit: « Nunquam fui in bello campo nisi hodie, & tamen non minor de Bello Campo; surge, ut venias ad bellum campum! » Hoc est Ingeram de Boves, quod miles dixit:

«Viulte est de chevaler ke l'em porte plus tost hors à l'us les
«piez ke la teste, » & surrexit & accepit crucem; multi
milites de cognatis suis & alij illud videntes & audientes
similiter sumplerunt crucem.

II

GESTA

CRUCIGERORUM RHENANORUM

INDEX CODICUM MANUSCRIPTORUM.

- B.* Lond., Br. Mus., Burney 351 (membr. f. XIII).
V. Lugd. Batav., Voff. 95 (ch. f. XV).

GESTA

CRUCIGERORUM RHENANORUM

* * *

1. *De processu navium.*

f. 2 r°, c. 2.
p. 221, c. 2.
p. 222, c. 1.

ANNO gratie millesimo ducentesimo septimo ¹²¹⁷ decimo Guilelmus, comes Hollensis, &¹... comes de Wide, cum aliis cruce signatis Theutonie ac Frisie, ad Terram [Sanctam] proficisci desiderantibus, apud Vlerdingen congregati sunt.

Quarto igitur calendas lunij dicti iam peregrini se & ^{Maj. 29} sua Deo commendantes, oppansis velis, cum trecentis fere navibus leti mare conscendunt, vehentesque ad portum Anglie, qui Dirthmude ² dicitur, Guilelmum, Hollensem comitem, in dominum milicie communiter suscipiunt, sub quo leges & nova iura ob pacis observanciam sunt statuta. Tercio nonas eiusdem mensis perve- ^{Jun. 3.} niunt ad mare Britannicum, ubi inter rupes in mari latentes ³ navis de Monnheim contracta est, unde, reliquis navibus anchoras in fine posterne apud Sanctum Mattheum figentibus, homines ⁴ naufragio probati ⁵ de rupe, ⁶ quam ascenderant, sunt educi. Hinc perveniunt ad por-

¹ B. *recenti mane* G[irardus].
— ² Sic B. *melius quam V.*: Dirthmude. — ³ B. & V. *latentibus*.

⁴ B. *fratres*. — ⁵ *Co. l. d.* naufragi probatos. — ⁶ B. *recte supplet*.

- 1217 tum Phare in regno Legrenensi. Ibi naves in portu relinquentes, petunt limina gloriosi Apostoli Iacobi in Compostella.
- Iun. 29. Item: In martyrio Petri & Pauli naves repetuntur, & mare ascendunt. Ubi, orta tempestate seivissima, separate sunt naves, & comes Hollensis portum peccit cum pluribus navibus in regno Portugalensi, in cuius introitu tres naves fracte sunt. Comes vero de Wide cum reliquis V., f. 2 vº, c. navibus intravit portum in eodem regno. Deinde circa
- Iul. 15. idus Iulij graviora passi, parcialiter intrant portum Ulixibonensem. Est enim Ulixibona optima civitas, in monte sita, in eo ¹ scilicet loco, ubi auriferus Thagus mari occidentali copulatur.

Hanc civitatem construxit Ulixes, cum a Troia post eius destruccionem discessisset, nunc autem ibi veneratur beati corpus Vincentij levite & martyris. Cum itaque dicti iam cruce signati per aliquot dies in hoc loco morarentur, expectantes alias naves, accesserunt ad eos Severus, episcopus Ulixibonensis, episcopus Eborensis, ² Martinus, commendator milicie de Palmela, templarij, hospitalarij cum aliis nobilibus, suas eis continuas tribulaciones & angustias ex nimia vicina Sarracenorum lamentabiliter exponentes, afferebantque, castrum esse in foribus ipsorum a Sarracenis inhabitatum, ³ quod Alkazer, ⁴ id est *omnium carcer* dicitur, a quo fuissent olim Christiani violenter eieci & captivati, ⁵ addentes, hoc castrum in pensione ad mille capita christianorum suo regi de Marroch singulis annis esse obligatum. Sicque pecierunt, ut V., f. 2 vº, c. intuitu christiane religionis ab incolis huius loci valida manu dignarentur eos liberare, cum hoc castrum esset clavis & admirabile incentivum erroris totius Hispanie.

¹ B. deo. — ² V. Ulixibonensis. — ³ Vacuum est in B. — ⁴ V. Albaraz. — ⁵ Vacuum in B.

Ad hec prefati comites, consilio cum discretis viris habito, ^{1217.}
 discentes ¹ etiam a nautis, iuramento firmantibus, viam
 maris ex natura temporis, suos ventos habentem, eis esse
 preclusam, & prefenciam ² eorum Terre Sancte minus
 fore utilem, maxime cum Romanorum rex & Romani,
 cum multis principibus Alemannie hoc tempore non
 transirent. Elegerunt itaque medio tempore in obsequio
 divino desudare & inimicorum fidei fines invadere, quam
 apud locum aliquem quiescendo tanquam servi inutiles
 ocio vacare.

Ab hoc tamen ³ proposito discordabat Werdenfis abbas
 & omnes fere Frifones & eciam quidam alij, qui proxima
 sexta feria post festum beati Iacobi ad Ulixibonam cum ^{Iul. 28.}
 octoginta navibus vel paulo plus recesserunt, & sicut
 postea per effectum patuit, solus ex eis eo tempore non
 transfretavit; multi tamen ⁴ nebula palpabili cecati ad
 portum Algazer ⁵ preter propositum inviti cum aliis
 applicuerunt.

^{3, r^o, c. 1.} II. *De obsidione castri Algazer & pugna ibidem facta.*

Tercio igitur ⁶ calendas Augusti a iam dictis comitibus ^{Iul. 30.}
 obsessum est castrum, quod in dulcedine terre super mul-
 titudine piscium ac ferarum est situm, nec ⁷ longe post
 advenerunt per terram prefati episcopi cum magno co-
 mitatu & fratres de Gladio cum aliis nobilibus, imple-
 toque protinus fossato, instrumenta ⁸ bellica contra
 muros sunt erecta; ⁹ accefferunt fossores, ut muros dei-
 cerent, & Sarraceni e contrario fodientes nostros impe-
 diebant. Attamen tam illorum quam istorum labore
 circum festum apostoli Bartholomei ex turribus una ^{Aug. 24.}

¹ B. discedentes — ² B. *supplet.* Algazor. — ⁶ B. *supplet.* — ⁷ V.
 — ³ V. tum. — ⁴ V. tum. — ⁵ V. ut. — ⁸ V. instructa. — ⁹ V. eiecta.

1217. cecidit, nec tamen ¹ patuit aditus; interior namque pars muri perstitit, qui propter latitudinem, decem & octo pedes continentem, non poterat attingi. Proxima B., p. 223, c. 2

Septemb. 9. vero sequenti ² feria post nativitatem Beate Marie, con-
 venerunt ad muros quattuor Sarracenorum reges in mul-
 titudine nimia, ad centum milia taxata. Isti prope chris-
 tianos ad unam leucam ³ fixere tentoria, volentes eos V., f. 3, r^o, c.
 fugare aut penitus captivare. Christiani de pugna propter
 equorum indigenciam dissidentes, fossato citissime facto,
 se & sua precluserunt, sed omnipotens Deus, qui *superbis*
resistens humilibus suam dat gratiam (lac., IV, 6), dignatus
 est suos confortare in tantum, ut in ipso medie noctis
 spatio nobis in auxilium mitteret Petrum, magistrum ⁴
 milicie Templariorum, citra ⁵ mare Deo militancium; mane
 Septemb. 11. autem facto festivitatis Prothi & Iacinti, in elacione maxima
 predicti reges a parte orientali ad pugnam sunt ordinati.
 At christiani, minores quidem numero, sed forciores
 merito, suas acies debito struxerunt ordine a parte occi-
 dentali; illi viribus, isti fide confident. At Martinus, com-
 mendator Palmele, parvus quidem corpore, sed non
 impar leoni cordis ferocitate, vexillum dextra vibrans rui-
 ture ⁶ gentis medium prorupit in agmen, cui non minor
 ipso iungitur in pugna Petrus, milicie Templi prelatus,
 quos audacter sequitur non segnis turba suorum. Hic
 equus ⁷ opponitur equis, hic ensibus ensis. Hic clipeus
 clipeis, hic obruta casside cassis. Quid multis moramur? B., p. 224, c. 1.
 Virtus divina superbos humiliavit humilesque suos vic-
 tores effecit; nam unus ibi regum in primo congressu
 cecidit, & ceterorum interfectorum non est numerus ⁸ V., f. 3, v^o, c.
 preter captivos, qui infiniti erant. Nec reticendum, quod,
 dum captivi per exercitum ducerentur, querebant signa

¹ V. tum. — ² B. & V. falso — ³ V. magnum. — ⁴ V.
 sexta pro sequenti, quod Annal. circa. — ⁵ V. ructure. — ⁶ B.
 Colon. max. præbent. — ⁷ B. leu- equis. — ⁸ T. unus.

victorum, afferentes, candidissimam aciem, cruces rubeas gerentes, suorum catervam in fugam convertisse. ¹²¹⁷ Insuper & galee, quas per mare contra nostros adduxerant, sunt fugate, relinquentes nostris equos, kemmelinos & tentoria cum tota suppellectili sua. ¹ Deinde nostri, comite Girardo semper duce, ad insultus murorum sunt reversi, & interfecti sunt tam de christianis quam de Sarracenis, isti lapidibus, illi sagittis. Hic Westfali & Saxones suam audaciam more suo profuderunt, & Rhenenses, ingenio & facto non impares, ad eam viriliter convolabant, Nuffensium quoque ² clipei sub alba cruce rosei in muro succidendo non modicum sunt incensi. Erexerunt etiam nostri instrumenta diligenti studio inventa, ³ que de heuenho ⁴ nuncupantur.

Circa festum vero Undecim Milium Virginum per ^{Octob. 21.} fossores cecidit altera turris. Tunc demum perterriti ⁵ infelices illi castrum reddiderunt, dantes se & sua in manus ⁶ peregrinorum eo pacto, quod singuli, totidem christianos de captivitate restitutori, vitam redimerent. Sed dominus castri, Abur dictus, cum pluribus obsidibus super pacto servando acceptis baptismum petiit, nec longe post in errorem pristinum est reversus. Invenite sunt in hoc castro tam de viris quam de mulieribus, parvulis & maioribus, circiter tria milia persone, que omnes venundate sunt & inter peregrinos partite; hic a matris ubere infans est raptus, & sponsus a sponsa, prout fors dictavit, est divisus. Nec [putamus] ⁷ omittendum, quod quidam ex christianis, odorem lucri sectantes, contra interdictum muros transcenderunt, purpuras cum ornamentis aureis & argenteis distrahentes. Sed admonicione sub pena excommunicacionis facta, singuli, quod rapuerant, retu-

¹ *V.* superlecti. — ² *V.* quorum.
— ³ *V.* invecla. — ⁴ *V.* heveho.

⁵ *V.* preteriti; *B.* preteriti. —
⁶ *V.* manum. — ⁷ *Vacuum in V. & B.*

1217 lerunt fibique ¹ communiter ² dividerunt. Quidam tamen ³ eorum, pulchretudine rei rapte seductus, obediencie iura temerare presumpsit, qui, dum cibum capere debuisset, ad primam statim bucellam pene suffocatus periculum per confessionem, miserante Deo, evasit & post hec sub-
 Novemb. 1. lara fideliter restituit. Post festum Omnium Sanctorum univertus exercitus christianorum, cum reddidissent castrum fratribus de gladio, reversus est Ulixibonam, ubi ⁴ tortularia ⁵ bonis omnibus redundabant. ⁶ Et ecce miraculum semper advertendum. Singule enim regiones & loca copiam peregrinis prebebant omnium, sed in sola eorundem patria ⁶ post suum discessum penuria est subsecuta, specialiter autem Deus clericis providit; nam in Ulixibona theologum litteratissimum invenimus, qui, relictis ^{B., p. 225, c. 1.} temporalium curis, soli contemplacioni studiosius intendebat, per cuius doctrinam in dulcedine sacre pagine refocillati sumus.

III. *De expeditionibus in Terra Sancta factis.*

Cum itaque apud Ulixibonam per hiemis spacium quiescerent, patriarcha Iherosolimitanus cum copiosissima multitudine peregrinorum, qui per terras venerant, in transmarinis partibus vigilabat. Feria namque sexta post
 Novemb. 3. festum Omnium Sanctorum idem patriarcha cum ligno crucis Dominice secutus est exercitum, qui precefferat sic Recordanam. Hoc autem lignum dulce post Terre Sancte amissionem per manus christianorum est servatum, sed, imminente bello contra Sarracenos, sano consilio divisum est ob hanc causam, ut pars una deferretur ad prelium, ubi propter hominum peccata perdita est, reliqua ^{V., f. 4 r°, c. 2.} vero pars usque ad hec tempora diligentius est custo-

¹ B. pro que quod. — ² V. comiter. — ³ V. tum.

⁴ B. tortularia; V. torcularia. — ⁵ V. redundabat. — ⁶ V. priora.

dita, cui rex Ungarie & dux Austrie nudis pedibus 1217
 occurrentes osculati sunt, obviam euntes soldano Baby-

lonie, cuius filius Coradinus, pugnaturum se contra
 christianos, iactaverat. Venientes itaque nostri ad fontes
 Tubanie, premissis exploratoribus, signa hostilia cogno-
 verunt. Sequenti vero die prope montes Gilboe venientes Nov. 4.

Bethsanam procefferunt, ubi castra fixerat adversarius &
 ille trium regum presenciam fugiens terram vastandam
 reliquit christianis. Unde Dei populus Iordanum, qui
 prope est, transiens in vigilia Martini, in ipso pacifice Nov. 10.

corpora lavit. Deinde ² secus mare Galilee peragrando
 loca, in quibus Salvator conversatus est, conspeximus &
 per Capharnaum, infirmos nostros portantes, nostri Achon
 reversi sunt cum multitudine captivorum & preda magna.

Episcopus autem Achonensis, predicator dulcissimus, par-
 vulos omnes, quos vel prece, vel precio obtinere potuit,
 baptizavit & inter religiosos applicare disposuit. In
 secundo equitatu ventum est ad montem Thabor, ubi

impuberem Sarracenum, viam ³ nobis nunciantem, sacer-
 dotes baptizabant. Dominica vero adventus Domini Dec. 3.

prima peregrini ad laborem sunt invitati & in primo in-
 sultu straverunt castellanum descendentem & amiraldum
 unum cum focis suis. Sed non multum ibi morantes ab
 impugnatione castris recefferunt, aversionis sue causam
 ignorantes, sed credendum, Deum sibi soli gloriam refer-

vasse; nam ipsi postea Sarraceni castrum predictum famo-
 sissimum propriis manibus devastarunt. In tercio equitatu,
 cum patriarcha & sacri episcopi non interfuerunt, exer-
 citus Domini fines Thyri & Sydonis iuxta Sareptem adivit.

In vigilia natalis [Domini] ⁴ & sequenti nocte maximam Dec. 24.
 tempestatem passus est & omnium fere necessariorum

¹ *V* prudentiam. — ² *V*. denique.
 — ³ *B*. vera.

⁴ *D*. in *codd.*; *supplemus ex An-*
nalibus Col. max.

- ¹²¹⁷ penuriam, que nisi abbreviata fuisset, hiemis asperitas quam plurimos extinxisset.
- ¹²¹⁸ Post hec milicia quadrifarie divisa; rex Ungarie, rex B., p. 226, c. 1 Cypri, a patriarcha & nobilioribus licet frustra ad manendum invitati, cum magna parte exercitus Tripolim sunt profecti, ubi modico post tempore Cypri adolescens mortuus est. Alia pars exercitus, gule deserviens, remansit in Achone, expectans passagium vernale. Rex Iherosolimitanus & dux Austrie vitam cum rebus pro Domino laudabiliter fundens cum episcopo Traiectensi & Monasteriensi aliisque episcopis castrum Cesaream ¹ viriliter simul & utiliter firmaverunt. Templarij vero cum paucis auxiliatoribus peregrinis & hospitali de domo peregrinorum castrum Filij Dei, quod olim districtum, nunc castrum Peregrinorum appellatur, edificare ceperunt, quod positum est inter Cepha & Cesaream iuxta mare. Terra autem circumiacens mire est fertilitatis, & portus piscatoribus utilis se adiungit. Nec silendum, quod, dum propter agros exhauriendos foderetur, inventus est murus, sub cuius fundamento argentum & nummi monete modernis incognite sunt inventi. V., f. 4 v°, c. 2

IV. De passionibus navigantium.

His itaque in Domino citra mare & ultra feliciter peractis, iam Martius nautas evocaturus instabat, & ecce populus navalis, qui apud Ulixibonam hiemaverat, ad mare properare festinat, & consilio habito, ordinatum B., p. 226, c. 2 est, ut comes de Wide in navi sua duas ² ferendo laternas cum duodecim navibus prederet, & comes Hollamensis unica lucerna in signum sequencium pro tutela medius V., f. 5 r°, c. 1. viginti quattuor coggonibus adiungeretur. [Sabbato] ³ igi-

¹ Codd. legunt se. — ² In B. mar-
gini inscriptum est.

³ V. legit Sabbon; B. præbet
verbum, quod legi non potest.

tur in passione velis oppanfis, ordinate mare conscendimus, venientesque ad portum Cadix. Comes de Wide a via recta devians ipsum portum post crepusculum cum paucis intrat navibus ibique caritati opus laudabiliter exercens, fratres suos, qui duabus navibus ibidem naufragium passi sunt, salvi tamen rebus & corpore, cum magno labore & timore paganorum litora undique cingencium colligebat. Interea comes Hollensis maiorem partem navium, que iam strictum mare pertransierant, cum decem & octo navibus comitatur.¹ Huius autem maris latera adstricta & in Europam terminata, montibus altissimis simeas nutrientibus precinguntur, castris eciam ac villis, oppidis & civitatibus [circum]septa, quoque mercatoribus nota, decorantur; longitudo ipsius navali cursu metienda sex horarum ventum exoptulat, latitudo vero orizuntha in apprehensione hominis equitantis intelligibilem parumper excedit. Cumque iam primi mare² aliud secura puppe fularent, ecce due naves paganorum, diversis rebus onerate, ex improvise nostris occurrerunt. Nec mora; in hostes veritur prora, statimque inimici capiuntur, & naves aquis & ignibus periture relinquuntur. Postquam autem ex preda tanta exhylarati, de comitis tamen absencia magis anxij, longius procederemus, ventum est ad montem, qui caput Martini nuncupatur, & sequenti die, videlicet in cena Domini³ aër sevir³ apparuit, nubes ut argentum purissimum bene politum rutilabant, & omne vaporabile inventum est resolutum, ortaque est tempesta modernis inaudita, que etiam diebus quattuor continuo perduravit. Illic navium malos ruere vidimus, ⁴ vela scissa, & bachi, ⁵ ruptis cordis, de navibus sunt soluti; minatur mare mortem, terra, circumquaque Sarracenis occupata, martyrium pro-

¹²¹⁸
Mart. 31.

7., f. 5ro, c. 2.

3., p. 227, c. 1.

Apr. 12.

¹ *V.* cominatur. — ² *V.* maris. — ⁴ *V.* videlicet. — ⁵ *B.* batchi.
— ³ *V.* omittit.

- 1218 mittebat. Naves itaque sui gubernaculi freno carentes cum procellis rapte sunt & ad diversos portus querendos longe lateque sunt disperse. At tamen Nulfientes cum paucis navibus ad vocacionem patroni sui beati Quirini aliorumque sanctorum interventu, apud insulam prope Minorke Kiporoure ¹ dictam, Saraceno monstrante, quem quidam V., f. 5 v°, c.
- April. 13. detinuerant captivum, portum in Parafceve feliciter adierunt. Confugerant autem mercatores ad eundem portum
- April. 15. ob eandem causam, qui nobiscum in die Pasche sacrificissimo christiani corpori & sanguini communicarunt.
- April. 16. Secunda feria, ductoribus ab eisdem acceptis, gressus nostros versus Messanam leto pede direximus, venientesque B., p. 227, c.
- April. 23. prope Siciliam divina potencia totius boni causa, que iam nos aquarum & aëris commocione tribulatos probaverat, suos adhuc igne castigare disponebat; proxima namque nocte post octavas Pasche coruscaciones subito super nos orte sunt, & ecce tonitrus in sono ac motu acutissimus omnes nostros in extasim rapuit, & aliqui, quos deditos somno putabamus, in Domino dormierunt, multi etiam ex fulminum ustionibus cicatrices in memorale perenniter tenuerunt.

V. De expeditione ad Damiatam.

Anno gracie millesimo ducentesimo octavo decimo coggones innumerabiles ad portum Achonensem applicuerunt, sine quibus non expediebat exercitum navalem in Egyptum dirigere. Rex & patriarcha cum flore Austrie hospitalibusque & templariis consilio Spiritus Sancti expeditionem in Babyloniam, fide interposita, voverunt, V., f. 5 v°, c. 2. prefigentes peregrinis, qui pericula maris plenius experti sunt itineris, ² labores in exaltacionem ³ sancte crucis. Unde

¹ V. Biporo. — ² Codd.: iterini cione) S. Crucis. — ³ V. quum. laboris exaltacionem (V. exalta-

accidit, ut in Ascensione Domini, quando ¹ naves egredi debebant, prout iuraverant, ex insperato viginti tres cogones subsequentes applicarent.

¹²¹⁸
Mai. 24.

Porro cum maiores, cum ligno sancte crucis precedentes congregacionis locum apud Districtum servarent, classes minorum & humilium, Christo ² duce, Damiatam infra triduum applicuerunt, & mirum dictu, qui tardius Achon a tergo reliquerant, per duas quidam hebdomadas quidem & supra, aliqui etiam per mensem, vel amplius mari sunt detenti, Domino autem humilium affectum dirigente, Frisones & Theutonici cum aliis numero paucis terram audacter conscendunt. Pagani, nostris obviantes, Frisonicis corruunt telis, ceterisque viriliter repulsis tentoria inter mare & Nilum decentissime sunt ordinata.

Damiata, id est, omnium civitatum Egypti domina, in ripa Nili iuxta mare magnum in insula immo superflorida ³ est sita. Hec pratis semper virentibus, hortis ac pomeriis, palmis & arboribus nobilissimis iocundatur; muri civitatis turrium fortitudine superbientes fossatis ac fluviis circumcinguntur. Versus occidentem, ubi per Nilum prestatur aditus, pro custode in medio fluminis huius posita est turris, que clavis Damiate & porta totius Egypti potest nuncupari; nam muro civitatis ad hanc turrim cathena Nilum claudens protenditur, que solis mercatoribus, ad replendam Egyptum festinantibus, ad effusionem thelonei solita est aperiri.

VI. De expugnatione turris Damiate.

Advenientibus autem patriarcha, rege & duce Austrie, in divino labore glorioso contra turrim erecte sunt machine, petraria & trabucoli, sed hec omnia vix pulverem

¹ V. procedentes. — ² V. Christiano.

³ V. & B. legunt tempore vel simile, quod nihil valet.

1218 de turris eiusdem superficie visa sunt excussisse. Quid ergo viri virtutis agerent! Miro ingenio magnisque laboribus & expensis scilicet due super naves, quas verius pontes nuncupandas censeo, extenduntur, sed heu! festinancia V., f. 6 r°, c. 1 precipitavit opus; nam, cum ad turrim iam applicari debuissent, fracti sunt mali, milites quoque & nobiles sarianti, a predicto ponte cadentes, pro nobis melius pugnaturi celesti curie per martyrium sunt oblati. Ex hoc facto Sarraceni, in Deo suo Mahumeth animati, pugnam nobis minabantur.

E contra templarij, in armis imperterriti, militesque hospitalarij cum peregrinis in occursum eis veniunt & inveniunt, sed ad primum congressum filij perdicionis terga vertunt inglorij, quosdam tamen nobiles nostri reliquerunt occisos. Deinde blasphemia cessante, quam cum suis predicatoribus patriarcha compefcuit, ad novas estructuras, prioribus forciores, reversum est. Theutonici ergo, ad omnia promptissimi, & Frisones hortatu magistri Oliverij Colonienfis scolastici ex puris eleemosynis duos emptos coggones subtiliter coniunxerunt, in quibus super quatuor malos pontem & propugnaculum miro artificio disponentes, ipsas etiam naves contra ignem & machinarum V., f. 6 v°, c. 1 lapides munierunt, completoque iam opere, mille sexcentarum marcarum in eius complecione excrevit debitum. B., p. 229, c. 1 Ad quarum perfolucionem ¹ famosissime Colonie civis Henricus de Hernothe quindecim marcas auri & decem argenti contulit, qui non longe post, centuplum recepturus, vitam in Domino feliciter consummavit. Similiter flos Thetonie, id est comes Adulfus de Berge, Francorum omnium caput & Frisonum, in cuius consilio totus spem suam ponebat exercitus, felici fine decessit, cuius ossa apud hospitale Theutonicorum venerabiliter sunt

¹ Locus per-versus videtur; B. tum; V. omittit. habet in margine excrevit debi-

locata. Infiniti eciam alij & theologi in parienti fonte nutriti ex inordinata dieta, diffenteria comitante & calore cunctis febribus forcioe, corpora sua Terre Sancte, animas vero filio Virginis reliquere. Post predictum comitem semper memorandum, comes Gerardus de Wide in milicie dominum a Teutonicis communiter ¹ eligitur.

V., f. 6. v^o, c. 2. At ille non minor animo, quam corpore viros & milites strenuissimos ad officium predictæ navis ordinavit singulos ad suos labores sagaciter deputando, post hec, oracione ad Dominum fusa, & ad Crucem sanctam processione devotissime peracta, navis christiana in aspectu ² terribilis sed decora die Beati Apostoli Bartholomei cum magno labore ad turrim trahitur. E contra pagani ad omnia subtilissimi ad destruendum pontem machinas collocant.

B., p. 229, c. 2. Cumque ³ structura, in Domino iam iamque triumphatura, ad summitatem turris applicaretur, ⁴ scala, cordis suis parumper laxatis, turri demissus est suppressa, de qua vexillifer ducis Austrie, primum aspirans introitum, decidit & sic pro focis ad filium Virginis exorandum est destinatus. Nec mora, Sarraceni super nostros lapides & sagittas pluere visi sunt &, quod gravius est, ignem sine mensura proiiciunt, ad cuius attactum scala impetuossime est succensa. Nunc dolor, nunc planctus, ploratus & ululatus a nostris ad terram toto corpore, ad Deum solo corde profusus ⁵ est auditus, patriarcha eciam Iherosolimitanus coronam capitis sui harena & pulvere humiliter conspergebat.

Et ecce, ignis diabolicus per lacrimas Sanctum Bartholomeum sic invocantium est extinctus. Ad pugnam itaque filij Dei redeunt, lancea & cuspide inimicos invadunt, sicque haste per minima fracte in aëra more telorum volantium resiliunt. Ad ultimum, hora vesperorum facta,

¹ V. comiter. — ² B. *supplet*. — ³ V. omnique. — ⁴ V. applicarentur. — ⁵ B. profusi.

1218 Friso quidam, flagello mirabili munitus, superveniens & alter clava sua non impar hostes propulerunt, sed ¹ miles quidam, iuvenis Leodienſis diœceſis, Spiritus Sancti virtute confortatus, turrim prius aſcendens intravit. At pagani Dei potencia percuffi, ad inferiorem turris locum confugiunt, ſed adhuc faciunt, quod poſſunt; nam fumum palpabilem contra noſtros, ſed fruſtra, procreant; *B.*, p. 230, c. 1. quo ceſſante, tunc demum reſidui in manus ſe chriſtianorum dedentes, ² de turri centum circiter ſunt extracti; *V.*, f. 7 r°, c. 2. multi vero ex eorum lociis, fugam petentes, in Nili fluminis alveo ſunt ſubmerſi. Exultate igitur & in Domino letamini omnes, qui terram Chriſti, ſanguine ſanctificatam, diligitis; via & enim nobis & porta in Iheroſolimam per filium Virginis eſt aperta!

Mons ³ Thabor & alia caſtra chriſtianis infeſta per manus inimicorum ſunt deſtructa. Inter paganos quoque ⁴ pluſquam civilia bella geruntur, & regna eorum, prognosticon ſue deſolacionis, undique dividuntur.

Post captam turrim in profunda Nili fluminis ſitam Saphedinus inveteratus, dierum malorum dolore tactus nimio, exheredator & peremptor fratrum ſuorum & regnorum uſurpator, mortuus eſt & in inferno ſepultus. Postmodum in feſto Sancti Dionyſij Sarraceni, galeis & loriceis armati, improvifi venientes & principia caſtrorum, ubi Romani tentoria fixerant, invadentes, modica chriſtianorum manu repulſi ſunt, recurrenceium celeriter ad galeas, *V.*, f. 7 v°, c. 1. qui gladios perſequencium ac fluminis voraginem vix evadere potuerunt, & ſicut a Sarracenis poſtea didicimus, ad mille circiter quingentorum numerum in Nilo ſunt ſubmerſi. In feſto autem Sancti Demetrii, qui Beati *B.*, p. 230, c. 2. Dionyſij frater uterinus fuiſſe dicitur, ſummo diluculo caſtra templariorum invaſerunt hoſtes &, modicum nobis

1 *V.* ſcilicet &. — 2 *V.* debentes. — 3 *B.* & *V.* montes. — 4 *V.* quo.

damnum inferentes, per expeditos equites nostros ad 1218
 pontem, quem procul a nobis in saniori parte fluminis
 construxerant, sunt refugati & ad quingentorum nume-
 rum ibidem interfecti sunt. Et quia christiani populi mul-
 tudo Deo placere probabatur, huiusmodi ¹ flagello me-
 ruit castigari. In vigilia Sancti Andree Apostoli nocte Nov. 29.
 media fluctus intumuerunt marini, excursus usque ad
 castra fidelium terribiliter facientes & semper crescentes,
 ab alia vero parte fluuius inundans occupavit impro-
 visos; natabant tentoria, periere cibaria, pisces fluviales
 & marini, quasi ² nihil timentes, se cubiculis ingerebant,
 quos nostris manibus prendidimus. Et nisi pietate ineffa-
 bili suis Dominus pepercisset, in fossato, quod tamen in
 alios usus factum fuerat, mare iunctum flumini homines
 cum iumentis, naves cum armis & victualibus in hostem
 detraxisset. Quod tamen ³ periculum quattuor illi cog-
 gones, super quos ad capiendam civitatem edificata sunt
 propugnacula, nequamquam evadere potuerunt, sed cum
 quinta navi, que cum eis erat, vi ventorum precipitati
 ad propositam ripam ante oculos nostros sunt igne greco
 combusti, pepercitque Dominus Frisonum & Teutoni-
 corum laboribus, quibus in capienda civitate defudave-
 rant. Naves onerarie, que in portu maris stabant, ⁴ ruptis
 repente funibus, perierunt, duravitque ⁵ per triduum hec
 tempestas continuum.

Quo elapso, consolans suos Dominus imperavit ventis
 & mari, & reddita est serenitas. Invasit eciam multos de
 exercitu pestis quedam gravis, contra quam physici nul-
 lum poterant invenire remedium; dolor repentinus pedes
 invasit & vincturas crurium, caro corrupta gingivas ⁶ &
 dentes obduxit masticandi potenciam auferens, tibus
 horribilis egritudo fuscavit, & sic longo tractu doloris

¹ V. humaniori. — ² V. qui. — ³ V. tum. — ⁴ V. stabat. — ⁵ B. duravit. — ⁶ V. ginguias.

V., f. 7 vº, c. 2.

B., p. 231, c. 1.

V., f. 8 rº, c. 1.

1218-1219 afflicti, cum multa paciencia migrarunt ad Dominum. Quidam autem usque ad tempus vernale durantes, beneficio caloris evaserunt periculum. Post dictam tempestatem naves iterum parabantur ad transitum fluminis, que cum magno periculo sursum ascendentes inter civitatem & turrim captam machinis & igne greco cum iaculis plurimum sunt impeditæ.

Unde accidit, ut una ex navibus templariorum, vi torrentis¹ rapta, prope ripam civitatis precipitaretur ad hostes, qui cum barbotis & uncinis ferreis ipsam impugnaverant, B., p. 231, c. 2 ignem grecum cum lapidibus de turribus proiicientes. Et cum sic prevalere non possent propter defensorum audaciam, navem² ascendentes ad templarios ascenderunt, ubi cum diutissime pugnaretur, tandem navis perforata, sive ab hostibus, sive a nostris, nescitur, profundum peciit submergens Egyptios cum christianis adeo, ut mali summitas super aquam vix appareret, & sicut Samson moriens plures stravit quam vivens, sic & isti martyres³ plures secum traxerunt in aque voragine, quam gladiis interficere potuissent, cumque cives Damiate in- V., f. 8 rº, c. 1. fortunium suum quinque diebus planxissent, exinde pontem reparantes aperturam adeo reliquerunt angustam, ut naves nostre sine periculo transire non possent. Theutonici vero & Frisones, zelo iuste indignacionis accensi, cum minima navi, galia nuncupata, pontem viriliter invaserunt, & viri non plures quam decem cum Dei auxilio contra omnem Babyloniorum multitudinem pontem ascendentes, cetu christiano spectante & hanc probitatem plurimum extollente, fregerunt & sic cum quattuor navibus, super quas erat pons fundatus, cum triumpho reversi sunt, viam liberam & apertam sursum velificantibus relinquentes. Sarraceni post hec periculum sibi⁴ imminens

¹ Codd. currentis pro torrentis. — ² V. nave. — ³ Codd. mattes. — ⁴ V. sic.

B., p. 232, c. 1. attendentes, ripam, nobis oppositam, fossatis & argilloſa ¹²¹⁹
 materia cum propugnaculis ligneis altis munierunt, ma-
 chinas & petrarias ibidem locantes, per locum illum tranſi-
 eundi ſpem nobis auferre geſtiebant. A caſali vero, quod
 miliario fere diſtat a civitate, ubi hec nova municio im-
 minabatur, per tranſverſum fluminis navium immerſiones
 V., f. 8 v°, c. 1. fecerunt cum palis infixis gurgiti.

Apoſtolice vero ſedis legatus, deſiderium habens bonum
 obſidendi civitatem, naves, ſuperius congregatas, urgebat
 ad tranſitum. Unde coggonas propugnaculis & caſtellis,
 viris eciam armatis muniti, ¹ galeis navibus ſequentibus,
 Chriſto ² duce, per ſcripta pericula in tranſione ³ evaſe-
 runt, hoſtes autem, diſſimulato metu, tres ordines arma-
 torum ſtacioni navium noſtrarum compoſuerunt. Unam
 peditum ſuper ripam cum clipeis, quos tarchias appel-
 lant, lineariter ⁴ ordinarunt, ſecundam poſt dorſum illo-
 rum ſimilem priori, terciam equitum longam & terribilem,
 iſtibus lapidum & telorum vexancium ſtacionem chriſ-
 tianorum. Sane in feſto Sancte Agathe, cum coadunatus ^{Febr. 5.}
 eſſet populus fidelium, qui die ſequenti erat tranſiturus,
 pluvie & venti multum diſcriminis noſtris contulerunt,
 ſed pius Deus, reſpiciens ad caſtra ſuorum, quod ſecun-
 dum caſus inferiores difficile videbatur, facillimum effe-
 cit, ſue virtutis innovans miracula. Poſt mediam ſiquidem
 noctem tantum pavorem ſoldano Babylonis & catervis
 eius incuſſit, ut, relictis caſtris, Egyptiis [ignorantibus], ⁵
 quos ad reſiſtendum ordinaverat, in ſola fuga ſpem po-
 neret. Quidam autem apoſtata, qui, multo iam tempore
 chriſtianam legem tranſgreſſus, ſoldano militaverat, ſtans
 in ripa gallice clamabat :

Quare moramini? Quid trepidatis? Quid heſitatis? ⁶

¹ V. & B. munitis. — ² V. Chriſ-
 tiano. — ³ V. & B. in tranſiones.
 — ⁴ V. ligne autem; B. lineariter.
 — ⁵ Supplemus ex Oliverij Hiſtoria

Damiatina, p. 1408. — ⁶ Corrigen-
 dum videtur e textu Oliverij, pro
 eſuritis, quod codices præbent.

1219 Soldanus abiit! &, hoc dicto, in navem christianorum se recipi postulavit, ut in potestate eorum positus fidem dictis faceret. Mane autem inchoata diei festi missa: *Gaudeamus omnes in Domino*, cum nunciaretur principibus, soldanum fugisse, Egyptios quoque recessisse, nostri certatim & alacriter absque impedimento transierunt, sed, quia, ut superius relatum est, fossatis & limosa materia cum propugnaculis hostes munierant loca, tanta in ascensu fuit difficultas, ut vix equi sine fessoribus & sellis eiectionis possent ascendere. Templarij preduces in ascensu equorum, erectis signis, pernici cursu ad civitatem veniunt, sternerentes perfidos, qui, audacter de portis egressi, venientibus occurrerunt. Sic noster exercitus tentoria & manubias fugientium diripuit, tarchias plurimas & omnes galeas cum barbottis & aliis navibus, que infra casale usque ad civitatem inveniebantur, cum aliis spoliis victores occupaverunt. Multi bellatores, relictis uxoribus ac filiis, territi propter inopinatum transitum, de Damiatia fugerunt, & sic per gyrum firmiter obfessa est civitas. Sed quo modo scriptum est: « *Extrema gaudij luctus occupat* » (Proverb., XIV, 13), sic & ve¹ successibus eciam felicibus a casibus adversis! Agente siquidem quorundam falsorum fratrum perfidia factum est, ut hostes, resumptis viribus & animis, adveniente Coradino cum Alappinis & maxima multitudine, obsidentes civitatem christianos periculosius obsiderent &, nisi² per divinum consilium prima castra, que erant inter mare & fluvium, retenta fuissent maxime per Frisones & Theutonicos, portus nobis ablatu fuisset, & negocium plurimum periclitatum vacilasset. Sed ut miraculum prefati transitus commendaretur & soli Christo³ ascriberetur, ad tantam Sarraceni devenere temeritatem, ut diluculo sabbati ante terciam Quadragesime Domini-

1 V. ne. — 2 V. ubi. — 3 V. Christiano.

cam, nobis talia non fufpicantibus, cum multitudine gravi propius accederent & in ipfo fe foſſato precipitarent, ſed auxilio divino cum gravi damno equitum & equorum fuorum repulſi ſunt.

¹²¹⁹
Mart. 9.

3., p. 233, c. 2. Anno gracie milleſimo ducentefimo nono decimo regina civitatum Iheroſolima deſtructa eſt a Coradino, Saphadini filio, foris & intus; muri eius cum turribus preter Templum Domini & turrim David in acervos lapidum ſunt redacti, de ſepulcro Domini glorioſo deſtituendo conſilium habuerunt Sarraceni & per litteras comminati ſunt, quas civibus Damiate ad ipſorum ſolacium tranſmiſerunt. Sed huic temeritati propter loci reverenciam nemo preſumpſit manus opponere, ſicut enim in alcorano, libro legum eorum, ſcriptum, hunc Ieſum Chriſtum, Dominum noſtrum, credunt de Maria virgine conceptum & natum, quem ſine peccato vixiſſe prophetam & plus quam prophetam profitentur, cecos illuminaiſſe, leproſos mundaiſſe, mortuos ſuſcitaiſſe, firmiter aſſerunt, virum ad celos aſcendiſſe, cognofcunt.

7., f. 9 v°, c. 1. Unde quando tempore treugarum ſapientes ipſorum Iheroſolimam aſcendebant, codices euangeliorum ſibi exhiberi poſtulabant & oſculabantur & venerabantur propter mundiciam legis, quam Chriſtus dedit, & propter lectionem maxime euangelij Luce: « *Miſſus eſt Gabriel angelus* » (Luc., I, 26), quam litterati inter eos ſepius repetunt & retractant. Lex autem eorum, quam, Diabolo ¹ dictante, miniſterio Sergij monachi, apoſtate & heretici, Machometus Sarracenis dedit, arabice ſcriptam: *a gladio cepit, per gladium tenetur & in gladio terminabitur.* Machometus iſte illiteratus fuit, ſicut ipſe proſtatur in alcorano ſuo & que prenomiatus hereticus dictavit, ipſe promulgavit & per comminationes ſtatuit

3., p. 234, c. 1.

¹ Reſtituendum cenſemus e textu Oliverij pro leſione Codicum diſcipulo.

¹²¹⁹ observari; luxuriosus enim fuit & bellicosus ideoque de immundicia & vanitate legem statuit, quam carnaliter viventes in parte voluntatis firmiter observant. Et sicut legem nostram veritas & mundicia muniunt, ita & errorem ipsorum timor mundanus & humanus & voluptas carnalis firmissime custodiunt.

Mart. 31. In die palmarum anno prescripto inimici nostri multa V., f. 9 v°, c. 2 comminatione premissa, qua se ipsos & nos una die perderent, collocutione terribili, innumerabili equitum & peditem constructo exercitu super nos irruerunt, fossatum nostrum undique invadentes & maxime pontem templariorum & ducis Austrie, quem ipse cum Theutonicis defendendum susceperat. Hostes vero, cum electis militibus de equis descendentes, cum christianis atrociter pugnaverunt, hinc & inde multis occisis & pluribus vulneratis. Tandem prevaluerunt adeo, quod, pontem ascendentes, B., p. 234, c. 2. partem ex eo combusserunt.

Dux autem Austrie precepit suis, ut, ponte relicto, aditum darent instantibus, sed intrare non presumpserunt propter miliciam nostram, que suas acies in subsidium munitiones defendencium ordinaverat; mulieres aquam, panes & vinum bellatoribus nostris intrepide ministrabant, oracioni sacerdotes instabant, vulnera fauciorum ligantes ac benedicentes. Eo die pro palmis balistas gessimus & arcus pro ramis arborum, lanceas & gladios cum V., f. 10 r°, c. 1. clipeis tulimus; adeo nos instantissime vexabant, qui ad perdendum nos studio liberande civitatis convenerant. Instabat iam vernale passagium, recessurus erat dux Austrie, qui per annum & dimidium Christo ¹ fideliter militaverat, princeps devocione plenus humilitate, obediencia & largitate Deo gratus, qui preter alios sumptus incomparabiles, quos in negociis bellicis ac privatis eleemosynis

¹ V. Christiano.

exponderat, domui Theutonicorum sex milia marcarum ¹²¹⁹ argenti vel amplius ad comparandum presidium creditur contulisse.

In calendis Maij magistra peregrinorum multitudo cepit ^{Mai. 1.} recedere, nobis in supremo periculo derelictis, sed pater benignus & misericors Deus incredulorum oppressione nos non permisit gravari, donec novo milite roboratos, [&] victualium eciam equorum & armorum copia fuorum fidelium letificaret conventum. Instaurato igitur fidelium numero in die Ascensionis Domini more suo per ^{Mai. 16.} terram & aquam irruerunt perfidi & sic multociens attemp-
^{3., p. 235, c. 1.} tantes prevalere nequiverunt, particulariter eciam prope
^{7., f. 101°, c. 2.} castra nostros provocabant, damna inferentes sed ampliora recipientes. Pridie vero calendas Augusti omnem, ^{Iul. 31.} quam habere poterant, copiam adducentes, post assultus diutinos ¹ tandem fossatum contra miliciam templi transeuntes, ad licias violenter rumpentes, pedites nostros verterunt ² in fugam, adeo ut totus noster exercitus iam periclitaretur. Milites de Francia tercio conati sunt eos a fossato propellere, sed non potuerunt; Sarraceni siquidem inter menia nostra, fractis municionibus ligneis, equitum ac peditum acies ordinarunt. Clamor ortus est insultantium; omnis eorum multitudo preparavit sequelam.³ Timiditas orta est christianis, sed spiritus, qui induit Gedeonem (Iud., VI, 34), animavit templarios; magistri enim templi cum marescallo ceterisque fratribus suis, qui aderant, per angustum exitum, impetu facto, in fugam convertit incredulos: Domus Theutonicorum comitesque & alij milites de diversis partibus videntes templi miliciam in periculo constitutam, festinanter per exitum sibi contra positos tulerunt auxilium, sicque Sarracenorum pedites, abiectis clipeis, interficiebantur preter eos, quos fuga

¹ V. divinos. — ² V. verterant. — ³ B. *supplet*.

1219 percussoribus abstulit. Post equites nostros egressi sunt V., f. 10 v°, c. 1
 pedites, & modico tempore se subtraxerunt hostes; acies
 hinc inde sustinuerunt armate, donec crepusculum pre- B., p. 235, c. 2
 lium intererit, & Sarraceni quidem priores recesserunt.
 Corpora perfidorum strata iacebant, & multi letaliter
 faucij ad castra sunt reducti; pauci de nostris interfecti
 sunt, & aliqui eorum capti. Sic salvavit Dominus in die
 sperantes in se per virtutem templariorum & eorum, qui,
 ipsis cooperati, se discrimini commiserunt. Instrumenta,
 contra civitatem preparata, omnia preter scalas a defen-
 soribus eius sunt combusta.

Ianuenfes, Pisani & Veneciani, civitatem se expugna-
 turos, promittebant, sed ipsi non erant de numero viro-
 rum illorum, per quos facienda erat salus in Israël;
 volebant enim sibi facere nomen, cum tubis & callamillis
 & signis progressi. Quibus apostolice sedis legatus de
 communi dedit sumptus copiosos, rex & alij cordas &
 anchoras, prout petebant, habundanter exhibuerunt. Ag-
 gredientes itaque civitatem primo die multos occiderunt
 & vulneraverunt, sed quanto postmodum sepius insultum
 fecerunt, tanto magis muri ligneis castellulis ac liciis a
 civibus fulciebantur. Defensores etiam robustius se super-
 venientibus opponebant, & sic scale, per ignem mutilate V., f. 10 v°, c. 2.
 & pluries reparate, tandem ad ripam, infecto negotio,
 sunt reducte, & sic deprehensum est & veraciter intel-
 lectum, sola virtute divina Damiatam armis christianorum B., p. 236, c. 1.
 fore tradendam. Nos vero insensati & immemores bene-
 ficiorum Dei provocavimus contra nos oculos maief-
 tatis eius per maiorum desidiam & murmuraciones mino-
 rum; pedites equitibus improperabant ignaviam, equites
 peditum pericula dissimulabant, quando ¹ contra hostes
 egrediebantur. Unde factum est, ut, communibus culpis

¹ V. quum.

exigentibus, in decollatione beati Baptiste Iohannis, licet ¹²¹⁹ Aug. 29. vix invenirentur, qui in castrorum custodia remanerent, navalem & terrestrem exercitum equitum & peditum educentes, ad Babyloniorum castra tenderemus inter mare & fluvium, ubi dulcis aqua reperiri non poterat ad potandum.

Ipsi vero, sublatis tentoriis, fugam simulabant &, cum processum fuisset a nostris adeo, ut appareret, adversarios directa fronte nolle configere, capitanei nostri longum iniere consilium, utrum procederent, an redirent; discors erat inter eos discordia. Iterum sunt solute acies preter ordinem illorum, quos indisciplinata militum ligavit obedientia, equites Cypri in dextro cornu constituti Sarra-
V., f. 11 r°, c. 1. cenis, incursum a latere facientibus, timiditatem suam ostenderunt, Italici pedites primi fugerunt & post eos equites de variis nacionibus & quidam hospitalarij Sancti Iohannis, legato Romane sedis & patriarcha, qui cruce baiulabat, multum sed frustra supplicantibus, ut subsisterent. Estus solis erat vehemens; pedites armorum pondere premebantur. Calorem auxit labor vie, ut, ¹ qui secum vinum detulerant, in angustia sitis purum biberent illud propter defectum aque. His omnibus concurrentibus, qui subsistentes se defenderunt & post primitivos fugientes anhelo cursu terga dederunt, extincti sunt sine vulneribus corruentes. Rex vero cum templariis & domo Theutonicorum & hospitalariis Sancti Iohannis, Francigene, [cum] de Hollandia, ² de Wetia, de Salesburch, de Cestria comitibus, [&] Waltero Bernardi, Pisani aliique milites impetum persecucionum sustinuerunt, rex autem ignis greci combustione admodum est periclitatus. Hi omnes pro
V., f. 11 r°, c. 2. muro fuerunt fugientibus. Quociens enim facies suas ostenderunt hostibus, fugere compulerunt, quando vero gravati

1 V. & B. &. — 2 V. & B. Collandia,

1219 revertabantur, ictus & tela sustinuerunt. Inimicorum manibus capti sunt in illa defensione christianitatis electus Beluacensis & frater eius, camerarius regis Francie, & filius eius, frater Andegavensis episcopi cum Iohanne de Arci, viro nobili & strenuissimo, Henricus de Ulma & alij multi, qui trucidati sunt & in captivitatem ducti. B., p. 237, c. 1. Templarij triginta tres capti vel occisi sunt cum marescalco hospitalis Sancti Iohannis & quibusdam fratribus eiusdem domus, nec evasit sine damno domus ¹ Theutonorum. Milicia templi, que prima solet esse in congressu, ultima existit in regressu, unde cum ad fossatum nostrum ultima redisset, foris substitit, ut exteriores, quantum possibile foret, intra menia nostra ² reduceret; persecutores tandem ad captivos reducendos & colligenda spolia redierunt, sicut postmodum intelleximus ³ a Sarraceno, quinquaginta christianorum capita soldano presentantes. Meror nostros occupavit, sed nulla desperatio; habemus pro certo, quod pena peccati fuit hec castigatio & minor erat pena, V., f. 11 v°, c. 1. quam exigeret culpa.

Constat autem nobis, quod in precipua sua milicia luctuosa damna sustinuerunt increduli, nam soldanus unum de captis nostris mittens de pace vel treuga nobiscum tractare cepit, in quo tractatu fossatum nostrum & munitiones alias alacriter reparavimus. Interea naute, christianitatis proditores, & cum eis peregrini plurimi se ipsos magis amantes, quam fratribus compacientes, ante tempus consueti passagij agonistas Christi in summo periculo reliquerunt &, elevatis velis adito portu, nobis mesticiam, Babyloniis audaciam contulerunt, qui tractatum pacis intermittentes in vigilia Sanctorum Cosme & Damiani & sequenti die, proximo etiam sabbato cum B., p. 237, c. 2. galeis & barbotis per flumen, per terram autem cum

Sept. 26.

Sept. 28.

1 V. dominus. — 2 V. nostram. — 3 V. supplet &.

manganellis, tharchiisque ferientibus pro implendo fof-
 lato feritate barbarica nos impetierunt. Sed durus bel-
 lator, triumphator in Israël, folita ufus gracia, castra
 noftra defendit, miffo nobis per mare Salvarico de Malo-
 leone cum galeis armatis & bellatoribus plurimis in ipfo
 noftræ neceffitatis articulo. Et nos ad hec clamantes in
 celum nec trepidantes ad impetum, fed viriliter refif-
 tentes interfecti, fauciati & combufti ab infultu triduo,
 hoftes tamen recedere coëgimus ipfius virtute, qui falvat
 fperantes in fe.

1219

VII. *De captione urbis Damiate.*

Interea civitas, obfidione longa, ferro, fame & pestilen-
 cia graviter afflicta, in fola pace, quam foldanus civibus
 promifit, fpem pofuit. Adeo enim in eo fames inva-
 luit, ut cibi defiderabiles deeffent, panis corruptus ¹ abun-
 daret in ea. Neque enim durabilis effe poffunt Egyptie
 terre fruges propter molles glebas, in quibus crefcunt, &
 ut audivimus, coctanum unum in ea duodecim Bifanciis
 vendebatur. Ex anguftia eciam famis diverfis morborum
 generibus vexabantur, ita ut ex capitis exinanicione vifus
 obfcuraretur, & plurimi eorum, apertis iacentes oculis,
 nihil viderent. Soldanus autem vanis eos promiffionibus
 protrahens, decepit miferos a dedicione dehortans. Deni-
 que portas civitatis obftruxerunt, ne nobis ab aliquo egre-
 diente eorum nunciarentur incommoda. Si qui vero, per
 muros latenter emiffi, evadere potuerunt, ² inflati & fame-
 lici civium fuorum anguftias evidenter indicabant; exer-
 citu quoque, qui foris nos obfidebat, panis ac pabuli
 copia cepit decrefcere. Nilus fi quidem, qui eftivo tem-
 pore solebat excrefcens Egypti terras irrigare, hoc anno

¹ *V.* corruptis. — ² *V.* potuerant.

1219 morem suum preteriens, magnam terre partem arentem¹ reliquit, que suo tempore nec arari, nec feminari potuit. Unde soldanus timens famem & retinere cupiens civitatem cum fratre suo Coradino talem christianis obtulit pacis faccionem, ut crucem Sanctam, a christianis olim perditam, cum sancta civitate & omnibus captivis, qui in regno Babylonienfi & Damasceno vivi possent reperiri, sumptus eciam² ad reparandos muros Iherosolimam redderet & insuper regnum Iherosolimitanum totaliter restitueret preter Craccum & Montem regalem, pro quibus tributum redderet, quamdiu treuga duraret. Sunt autem hec duo loca in Arabia sita, septem municiones firmissimas habencia, que quicumque tenuerit, Iherosolimam cum voluerit nocere, poterit & agros eius ac vineas ledere valebit.³ Est autem per ea mercatorum tam christiano-
 norum quam sarracenicorum transitus, tam ad ipsorum V., f. 12 rº, c. 2
 Mecam⁴ tendencium quam ad nos redeuncium, que pacis
 composicio regi Francigenisq; comiti eciam Cestrie cum B., p. 238, c. 2
 capitaneis & Theutonicis minus provisus & in posterum non caventibus admodum primo grata fuit, sed saniori concilio obviatum est. Legatum enim cum patriarcha, archiepiscopis, episcopis, templariis & hospitalariis & omnibus Italie capitaneis multisq; aliis prudentibus viris huic tractatui se opposuit, ostendens ex ratione, Damiatam ante omnia fore capiendam. Opinio diversa discordiam peperit, que propter communem necessitatem cito sedata fuit. Interea soldanus magnam peditum multitudinem clanculo per loca palustria misit ad civitatem, quorum ducenti quadraginta, dormientibus christianis,
 Nov. 3. Dominica nocte post festum Omnium Sanctorum urbem sunt ingressi. Novissimi ad clamorem vigilancium detenti sunt & occisi, quos ad ducentos & plures computavimus.

¹ B. *supplet*. — ² V. *supplet* & V. *mecas*.
 — ³ V. *valebat*. — ⁴ B. *metas*;

igitur nonas Novembris, Salvatore mundi regnante, do-¹²¹⁹
 mino Petro, Albanensi episcopo, apostolice sedis legato, ^{Nov. 5.}
 sollemniter vigilante, anno gracie millesimo ducentesimo
 nono decimo capta est Damiatum absque deditione, sine
 defensione, seu violencia, sine depredatione, vel tumultu,
 ut soli Filio Dei evidens ascribatur victoria, qui populo
 suo ingressum in Egyptum aspiravit & ibidem vires mi-
 nistravit. Et cum in oculis regis Babylonis caperetur
 civitas, non est ausus, Christi milites, ad defensionem
 paratos more suo per fossatum nostrum aggredi; eodem
 tempore fluvius excrefcens aquis uberrimis fossatum im-
 plevit. Ipse vero confusus propria castra combussit &
 fugit, Deus autem, qui tertia die aquas sub firmamento
 congregavit in locum unum, ipse feria tertia mensis Maij ^{Mai. 3.}
 agonistas suos per aquas maris perduxit ad portum Da-
 miatam, eosdem feria tertia mensis Februarij traduxit per ^{Febr. 3.}
 Nilum ad obsidendam civitatem, idem feria tertia mensis
 Novembris Damiatum cepit, inter aquas sitam. Hanc ^{Nov. 5.}
 urbem vitule consternanti possumus assimilare. *Vitulam*
 appellamus propter eius lasciviam eo, quod piscibus,
 avibus & pasuis, frumento, hortis & pomeriis abundet,
 negociando, pyriticam maliciam exercendo, deliciis efflu-
 xit in culpa, perefluxit in gehenna; sed una hora venit
 iudicium eius. *Consternantem* dicimus, quia tercio terre
 motu habitatores eius perierunt, ipsa tamen integra rema-
 nente, a Grecis & Latinis primo fuit obsessa, qui ab ea
 discesserunt, deinde a Latinis sub Almarico, rege Ihero-
 solimitano, qui minime profecerunt, sed vice tertia rex
 regum & Dominus dominantium servis suis eam tradidit,
 Iesus Christus, qui vincit & regnat, gloriatur & imperat.
 Tali duce christiani milites, Damiatum ingressi, plateas
 eius mortuorum cadaveribus stratas invenerunt, pesti-
 lencia & fame contritorum, argentum & aurum, multum
 nimis pannos sericos, negociatorum vestes preciosas &

1219 ornatum¹ seculi cum varia supellectili in superhabundancia.

Civitas hec preter naturalem situm loci, quo munitur, triplici cingitur muro, turribus latericis multis & magnis fortissime firmata, clavis & antemurale totius Egypti & inter terram Gefen & campos Thaneos sita. Ista est terra V., f. 13 rº, c. Gefen pascualis & uberrima, quam pecierunt filij Iacob a Pharaone, rege Egypti. Damiata, inclita in regnis, famosa multum in superbia Babylonis, in mari dominatrix christianorum, spoliatrix in accessu persecutorum suorum, per paucas & modicas scalas comprehensa, nunc humiliata est sub potenti manu Dei &, adultero, quem diu tenuisti, tandem proiecto, reversa est ad amatorem Tuum priorem &, que prius parturiebas spurios, abhinc legitimos paries filios. Achoniensis episcopus iam ex Te animarum primicias Deo solvit & parvulos Tuos eciam morti proximos & baptismatis unda sacramentaliter B., p. 240, c. 1 emundando vitales reddidit. Multipliciter Tuorum scele- rum penas exsolvistis, cum absque eis, qui in Te vivi sunt, comprehensi xxx interfectorum milia vel amplius computantur, quos sive ferro vel igne percussit Dominus, spurcias in Te commissas de cetero dedignatus sustinere. Gaudeat igitur universalis ecclesia pro tali triumpho grates referens Deo, qui vite & mortis habet imperium, cui est honor, virtus & potencia per infinita secula seculorum! Amen.

¹ V. ornamentum.

III

DE ITINERE FRISONUM

INDEX CODICUM MANUSCRIPTORUM

quibus ufus eft L. Weiland in *Mon. German. hiſt. S. S.*, XXIII, pp. 478-483.

A. Cod. acad. Groning. membr., fœc. XIII, 8°.

B. Cod. acad. Groning. chartac., fœc. XVI, fo.

DE ITINERE FRISONUM.

[Ex Emonis *Chronico* (-1237).]

* * *

P. 478.

ANNO dominice incarnationis 1217 pontificatus domni Honorij pape secundo, ultimo die mensis Maij, natales fines & arva dulcia linquentes, primicias peregrinationis nostre libavimus ei, qui peregre proficiscens suis bona sua quandoque cum usuris repetere distribuit. Per hostium itaque Lavice fluminis in altum emissi, ventis usi pro voto secundis, die tercio Angliam vidimus. Quam pre oculis & a dextris habentes, insulam que dicitur Wich venimus, que mari excedente divisa ab Anglia per se facit insulam, sed debitam Anglie servat obedientiam. Sequenti autem die sabbati Deutenmutha pervenimus, ubi portus inter duos montes altos sinuoso nos collegit amplexu, ubi Hollandie comitem & comitem de Wetha cum multis viris nobilibus 112 navibus advectos invenimus. Ubi consilio prudentiore promulgatis legibus in exercitu servandis, omnibus quoque ad salutem animarum & pacem pertinentibus rite dispositis, comes de Wetha predux totius classis est electus, posteriore custodia comiti ¹ Hollandie ² deputata, quem ducem & dominum iam totus sibi delegerat exercitus. Die igitur dominico aliquantum

¹²¹⁷
Maij 31.

lun. 2.

lun. 3.

lun. 4.

¹ A. comite. — ² A. Hollandie, *corr. suffungendo.*

- 1217 ere perturbato propter dies interlunares semper navigan- c. 26.
tibus suspectos, comes de Wetha ventis suadentibus se
mari commisit cum multis navibus. Quibus vento oppo-
sito, nebulis & imbre disiectis, una in scopulos incidit
Britannie, que salvis hominibus cum ¹ multa rerum iac-
tura deperit. Nos igitur sequenti die cum comite Hol-
Jun. 5. landie Britanniam advertentes, quarta feria portum Sancti
Jun. 7. Matthei attigimus, ubi secundo perlectis constitutionibus,
rotus eisdem legibus servandis se astrinxit exercitus. Se-
Jun. 11. quenti vero die dominico mutatis custodiis comiti Hol-
landie preducatus & marscallo Colonienſi postducatus
committitur. Portum Sancti Mathei liquentes aquiloni vela
laxavimus, qui Ulixibonam tendentibus cum omnibus
suis collateralibus est utilis. Ventis itaque prosperis sed
Jun. 16. nimis lenibus usi, sexta feria proxima Phare pervenimus,
quod est oppidum Galicie dives admodum, portum
habens flexuosum, turre sublimi presignata a Iulio Cesare p. 479.
Jun. 17. constructa. Navibus itaque in tuto dispositis, sequenti die
versus Compostellam iter arreptum, per diem & noctem
continue laborantes, vix confecimus. Unde post oblata
Deo & beato apostolo sacrificia reversi, per novem dies
ventis oppositis Phare sumus detenti. Hortatu igitur co-
mitis Hollandie, qui ab incolis didicerat, quod ab illo
portu ventis Ulixibonam ² ferentibus exire non possemus,
versus Britanniam ad unius miliaris estimationem reversi,
portum optimum, quem Tui ³ dicunt, inter duos montes
aereos complicitum intravimus. A quo in festo apostolo-
Jun. 29. rum Petri & Pauli progressi, ventis instabilibus per tres
dies & noctes iactati in fluctibus, quarto die Portuga-
liam pervenimus. Hic portus faucibus artis & obiectis

¹ *Repetita sequebantur verba:*
multis navibus quibus vento oppo-
sito, sed linea translucta statim de-
leta sunt in A.

² *Sequebatur tendentibus, statim
suppunctum in A. — 3 A. tuj; manus
secunda in marg. scripsit Tvi.*

scopulis preclusus, quendam de navibus nostris non sine ¹²¹⁷ magno periculo recepit, cetero vero extra portum in confpectu scopulorum anchoris missis in angustia spiritus noctem exegerunt. Mane autem facto ventis suadentibus

c. 27. iterum iter attemprantes, sed voto fraudati, portum Silere intravimus, ubi in grangia portui proxima abbatem de Alcubaz ordinis Cisterciensis ¹ invenimus. A quo de situ terre & portuum difficultate multa audivimus. Qui etiam inter cetera nobis retulit, qualiter magister regis de Maroch ad fidem nostram conversus palam coram rege predicavit, regnum ipsius finem habiturum in proximo. Quo ad iussum regis interfecto, filius eius in lege doctissimus fidem christianam publice professus, contra legem regis prudentissime disputavit & de fine regni ipsius ex dictis ² prophetarum probabilem collegit sententiam; qui secunda die mille lanceis confossus interiit. Cuius rex corpus cum in immundo loco proici iuberet, Deo volente nulla poterat arte moveri. Quo miraculo rex confusus, christiani roborati in tantum, ut ab illo die publice missas celebrarent, & ecclesias construerent in civitate Maroch. Hiis igitur & plurimis ab eo auditis, portum Silere ³ tertia feria post festum Alexandri mar- ^{Iul. 11.} tyris linquentes, sexta feria proxima Ulixibonam perve- ^{Iul. 14.} nimus. De cuius situ quedam propter utilitatem, quedam propter delectationem annectimus. Est igitur Ulixibona civitas Hispanie, terminus gentium & ecclesie, ritu veteri sita in monte, ab Ulixo & Achille condita, quod probant antiqua edificia, Turres veteres appellata, & pagus vicinus Achele vocatus ab Achille. Caput autem civitatis ipsius circulum implens muro & turribus altis, verticem montis pulchre coronat, ubi est domus episcopalis & sedes. Cor-

¹ A. Sisterciensis. — ² ex dictis
bis secundum deletum in A.

³ Sequebatur intravimus, dele-
tum in A.

1217 pus vero civitatis per devexum montis usque ad aquas fluminis descendens, ad austrum muro cingitur & turribus. Ibi miro scemate constructa in honore beate Virginis ostenditur ecclesia, in qua corpus beati Vincentij martyris in sarcophago requiescit argenteo. Ad orientem vero extra civitatem quoddam est venerabile cenobium, ubi palma de sepulchro martyris Christi domni Popteti c. 28. Ulvinga¹ pulchre conflurgens in acra demonstratur, qui mutato nomine Henricus, princeps milicie christiane, ante 70 annos ibidem cum suo armigero vitam finivit in Christo; qui nunc divina revelatione canonizatus, gloria temporali letatur & eterna. Tagus autem fluvius ad austrum descendens, largo sinu complicitus, innumeris navibus stationem prebet tutissimam. Notandum vero, quod naves portum intrare volentes finistri² litoris latere secure decurrunt, usque dum in faucibus ipsius fluminis recepte oppositi litoris montem ascendunt, donec scopulum transeant quinquaginta cubitorum, in sinistro latere sub aquis latentem. Collectis igitur in hoc portu multis navibus, adunato totius exercitus consilio & populo civitatis, episcopus loci illius sermonem faciens ad populum, persuadere nitetur, ut in Hispania remaneret & inimicos ecclesie in urbe³ que Alcoz dicitur expugnaret, utile hoc fore & honestum multis rationibus asseverans, suum & suorum & regum terre spondens auxilia, lucra promittens quam plurima, moram sine lucris utilem probans, tum propter rerum copiam ibidem venalium, tum propter moram regum & principum, qui eo anno non transirent, cetera que rationi videbantur consentanea annectens. Sed hiis omnibus magna pars exercitus, sed precipue Frisones reclamabant, multa in contrarium

¹ *A. vel Uliunga; videtur esse Ulvinga f. q. lupi filius.*

² *Sequebatur lateris deletum in A.*
— ³ *in urbe supplevi.*

allegantes, illud precipue, quod dominus Innocentius ¹²¹⁷
 in concilio negaverat ipsi episcopo petenti, licere peregrinos in Hispania detineri, de vindicta ecclesie docens inchoandum a capite. Diviso igitur exercitu, quinta feria post beati Iacobi festum simul a portu ^{Iul. 27.}
 exivimus, media parte navium versus terram sanctam tendente, ceteris ad expugnandam urbem Alcaz prope-
 rantibus. Nos autem urbe a sinistris relicta, caput sancti Vincentij & caput de Sacis, Alvor quoque & Silvis urbes captas quondam a nostris, Almadra quoque & Albufere castra foris pertranseuntes, ad levam ante portum civi-
 c. 29. tatis que quondam Sancta Maria, nunc ¹ Hairin dicitur, ventis fallentibus anchoras proiecimus de navibus 35; ibique noctem agentes, mane socios nocte dispullos a nobis venientes ² leti suscepimus, simulque cum ipsis vela levantes, dum procedere temptaremus, subito voto & vento fraudati rursus uncos harene mandare cogebamur. Nec mora minoribus ad terram navigiis adveeti, die obsidenda civitate consilia ventilavimus. Diversis itaque diversa sentientibus, divino spiritu nec scio an suo impetu inflammati circa vesperum Frisones signa levantes ad celum & beatam Virginem in subsidium suum cum cantico invitantes, ³ hostes dispositos in campis & urbem audacter infiliiunt, statimque hostibus in fugam conversis, dum portis appropriant, Sarracenum per murum descendentem conspiciunt. Quo statim interfecto quidam Friso sagittam iniecit, & eodem fune transcendens murum, vexillum in turri sublimi deposuit, portisque apertis socios recepit. Qui tota nocte spoliis intendentes, mane succedentes civitatem, multam navibus predam invexerunt. Licet autem nox illa nubibus atris texisset celum, multi tamen ymaginem

¹ Bis in A — ² Sic H; A. veniente. *sue lineæ præcedentis erasis in A.*
 — ³ Tantes solum exstat, ceteris in

1217 beate Virginis se vidisse testabantur in aere, tanquam sue vindictæ congratulantis. Erat autem hec civitas fortissima, cuius due partes aqua cingebantur, tota muro turrato vallata, spisso in tantum, ut in eius vertice duo possent sibi equites occurrere. Hec vastatio omnem in tantum terruit vicinam, ut nullus in suis presidiiis speraret salutem.

Aug. 1. Hiis itaque peractis, in die sancti Petri ad vincula procedentes, civitates & oppida terrarum scilicet Odiam, Harmund, Kazalam, Saltus quoque & Arenam sancte Eulalie cum Hispali magna transeuntes ad levam, sequenti

Aug. 2. die Roden pervenimus. Iactis anchoris terram prope conscendimus. Conversis in fugam civibus, nostri castrum invadunt, spoliis vastant & ignibus, totaque illa nocte in eo permanerunt. Mane facto plurimis ad naves cum preda reversis, quibusdam spe lucri per vineas incaute dispersis, Sarraceni multitudine magna per noctem collecta nostros invaserunt. Paucis itaque cesis utrinque, missis de navibus auxiliis, tota die pauci de nostris cum multis Sarracenis commiserunt, ita ut pauci de nostris, Mauri plurimi arcibus morerentur & balistis. Sole vero iam ad occasum vergente, Sarraceni fortius conglobati, diu ventilatis consiliis, clangore horrido intonantes, velud parati omnia fortune committere, cum impetu nostros insiliunt, sed statim in fugam conversi, turpia post tergum vulnera susceperunt. Nostris igitur tunc demum navibus se suscipientes, balistariis ultimam mandavere custodiam. Qui repulso barbarorum impetu post omnes navibus inveci, primam & ultimam meruerunt coronam. Tunc vero victores mutuis se laudibus effe-
rentes, dum se humiliant in laudibus, in gloria plus crevit timidissimis quibusque audacia loquendi. Mane

Aug. 4. facta feria sexta stationem solventes, contra insulam Cadir proras direximus, portuque recepti in magnani-

mitate ¹ spiritus, que semper nascitur ex prosperis, terram ¹²¹⁷ conscendimus, civitatem eiusdem nominis muro & turribus multis munitam obsedimus. Civibus in insulam ulteriorem elapsis, civitas desolata inimicos suos sue solitudinis accepit solatium. Cuius edificia materia & arte fulgentia, vineas & pomeria &c. nobis vendicantes, in labores aliorum intravimus, ortosque & vineas, ficus & oleas & omne genus arboris pomifere succidimus, mahumeriamque ipsorum tantis impensis, tanto constructam ingenio, ut referenti nemo crederet, ad referendum nemo sufficeret, solo equavimus, cuius ligna coloribus fulgida, floribus excisis, in nostris ² usibus necessariis deputavimus, & usque ad diem lune ibidem permanentes, tan- ^{Aug. 7.}

c. 31. cavimus; velisque levatis usque ad fauces stricti maris, quod Ostrior dicunt, eodem vento & velo volavimus, ubi euro se opponente, super anchoris noctem exegimus.

p. 481. Mane vero ventis furentibus ad insulam predictam redire compulsi damna & pericula & multas pertulimus angustias. Quatuor itaque diebus continue ascendendo ad celum & descendendo usque ad abissos fluctibus iratis iactati sub insula, ventos sequi & mari procelloso nos committere, quod plurimi timebamus, iudicavimus tutissimum, illud Senece ad Lucillum recolentes: *In tempesta navigantibus nil eque timendum quam terram.* Anchoris itaque prima sabbathi mane levatis, sed pluribus in fundo ^{Aug. 12.} relictis, 86 naves statione soluta, ubi erat spiritus ventorum & procellarum imperus, illuc ferebantur, fidei & propositi scindentes unitatem, necessitatis urgente articulo. Nos vero in portum Hispaliis magne, que nunc Sabilia dicitur, non sine magno periculo intravimus. Dominus autem qui deducit ad inferos & reducit, humi-

1 A. magnimitate. — 2 nostris incertum in A.

- 1217 liat & sublimat, eodem die mutatis pro voto ventis, ceteras naves & focios nostros in viam voluntatis eorum reduxit. Nos vero a portu exire non valentes, duas ibi noctes exegimus. Tercio tandem die vela levantes, eodem die circa solis occasum horridas fauces intravimus, ubi Europa & Affrica, montibus erectis in celum, facile conspiciuntur a dextris & a sinistris. Ibi Mulemuda civitas Affrice & Ceteriph oppidum Hispanie ex parte montium occidentali sic contra ponuntur ¹ ex directo, ut commeatui brevissimus est transitus. Ad orientem vero Cepta civitas conspicitur in Affrica, cui ex directo Malagam opponit Hispania. Igitur in alis zephiri toto carcere emissi, die
- Aug. 15. Assumptionis beate Virginis assumpti, non navigare sed volare videbamur, ita ut qui sepe descenderant in navibus & operationes fecerant in aquis, nunquam se tam iratis elementis, tam inmanibus procellis iactatos iurarent. c. 32.
 Ventis itaque urgentibus a conspectu Hispanie, que pre oculis semper habenda est, Balbellonam euntibus, longe delati Evice insulam quarto die venimus, ubi nos deviasse cognoscentes, proris ad terram conversis, tertio die Tortosam civitatem accessimus, ubi Errora fluvius, limes gentium & terminus fidelium, dulcibus aquis influens amaritudinem temperat & reddit potabilem. Ibi tandem Sarracenis a tergo relictis, libertatem consecuti & aquas potabiles, ² veteris veritate probata proverbij, quod libertatem estimat & precium ponit aque potabili, laudavimus inventorem. Defecerat enim nobis aqua, ³ & multi de nostris fitis & febrium & dissenterie calore ferventes aquas maris amaras haurientes sitim extinguendo incitabant; alij limum in lagenis inventum, alij quoscunque fructus manibus exprimebant, necessitatis sue mendicantes auxilium; alij feces vini vel cervisie fugebant;

¹ A. pentur. — ² nasti add H. — ³ A. aq.

nonnulli quoque gemino famis & sitis malo confecti in ¹²¹⁷ amaritudinem anime sue panes amarissimos, aqua maris confectos comedebant. Duobus ergo diebus in convivio dulcium aquarum deductis, ventis prosperis navigantes, Terragonam a sinistris & castra plurima linquentes, vigilia sancti Bartholomei Barcellonam venimus, ubi focii ^{Aug. 23.} inventis gavisī, lassis corporibus, suadentibus ventis inde provecti, octo miliaribus emensis portum sancti Feliciani martyris in territorio Catologinie contigimus; collectisque focii, qui ibi stationem fecerant, Marciliam prope-
ravimus; sed duris boree flatibus a terra repulso portus sancti Mendriani ¹ martyris nos suo collegit in gremio, una dieta distans a Marsilia. Qui inter montes altissimos complicitus, Tolonam civitatem habet a dextris. Capella vero sancti martyris in latere sinistro vili scemate constructa, sed multa sanctitate famosa monstratur. Inde vero 15 die provecti, relictis a leva Garda & Gera & Antibure civitatibus, portum, qui Oliva dicitur, in festo Lambert ^{Sept. 17.} martyris intravimus, qui monte interiecto ad occidentem Niceam habet, castrum in monte sublimi constructum. ^{c. 33.} Unde post dies octo progressi, relictis ad ² sinistram civitatibus famosis lanua & Pisa & castris innumeris, ad dextram vero insulis Sardinia, Corsica, Capricorno, Gorgonio & Ella & aliis quam plurimis, ad oppidum in territorio Pisano, quod Plumbinum dicitur, pervenimus. Unde post octo dies progressi Messinam tendentes, ventis contrariis urgentibus, portum Civitatis veteris, que quondam Centumcollis dicebatur, in festo sancti Dionisij ^{Oct. 9.} martyris non sine magno intravimus periculo. Unde propter angustiam temporis ³ & navium multitudinem, que portu stricto collidebantur, egressi cum navibus 18, stationem fecimus in portu Cornetano. Est autem Cornetum a

1 A. mdriani. — 2 Sequebatur in A. civitatem, jam deletum. — 3 A. tps.

1217 cornis dictum, castrum domni pape, in patrimonio sancti Petri fundatum, tribus miliaribus distans a mari & duabus diebus a Roma. Igitur a civibus Cornetanis honeste suscepti, de fide & securitate litteris ipsorum muniti, p. 482. cuncta que ad hiemis solacium pertinebant disponere curavimus. Quos dominus papa benigne suscepit, de virtute Frisonum & audacia & in destructione civitatum Hispanie non parum gavissus. Qui nostris precibus aures sue sanctitatis inclinavit in tantum, ut Veronicam Domini nobis infra paucos dies bis videndam monstraret. Preterea litteris suis transmissis Cornetanis, Biterbientibus, Tuscanis, Veterallis & ceteris vicinis civitatibus & castris nos cum multa commendavit diligentia, sub anathematis interminatione precipiens, ut in commerciis & contractibus & ceteris necessariis nos fideliter tractarent. Quod ab omnibus inviolabiliter est observatum.

1218
Mart. 20.

Igitur hieme peracta in prima veris adolescentia, vigilia sancti Benedicti, naves in altum a portu deduximus, accepta a Cornetanis coram potestate & senatu & universa communitate licentia, qui bonum principium meliori fine concludentes, honeste susceptos honestius dimiserunt cum multis milibus utriusque sexus, cum apparatu insigni & gloria, cum baneriis & vexillis quadraginta octo usque ad mare deduxerunt, ubi collecto ¹ cetu, dispo- c. 34. fitis in giro populis, potestas Cornetanus, qui prudens & legum doctissimus, Frisonum fidem & audaciam multa commendavit facundia, satisfactionem offerens spontaneam, si qua facta fuisset in nos iniuria. Signatos quoque Corneti, Biterbij, Tuscani, Sene, Veteralle, Montifalti, Montiflasconi & ceteros, qui in navibus nostris in terram sanctam properabant, fidei nostre commendavit & in omnibus nobis precepit esse subiectos. Omnibus

igitur in hoc consentientibus, ipse senator vexillum in- 1218
 signe in signum potestatis & dominij propria manu por-
 rexit, omnibus Latinis fide astrictis, ut in omnibus negociis
 pacis & belli nobis tanquam patribus obedirent. Nosque
 respondendi tempore accepto qualescunque gratiarum
 actiones ipsis retulimus, de beneficiis acceptis & pietate
 erga nos usque in finem servata, quam equanimiter
 nemoris sui incisionem, suis veritam civibus, a nobis
 tolerassent; quam pie nos in suis hospiciis, quam fide-
 liter in commerciis tractassent; quam humane infirmos
 nostros visitassent, quicquid vel usus communis vel peri-
 cia phisicorum in remedium morborum adinvenit, secum
 afferentes & prout cuique opus erat impercipientes; quanta
 pietate infirmos nostros ut filios suos deplorassent, sepul-
 chra eorum ut sanctorum venerantes & cetera. Pro qui-
 bus omnibus nostri laboris participium & Deum ipsis
 retributorem constituentes, non sine lacrimis ab ipsis
 divisi, in die Annunciationis dominice vela levavimus, Mart. 25.
 & per diem & noctem prospere navigantes, ventis con-
 trariis in portum Veteris Civitatis sumus revecti. A quo
 eodem die feria tertia recedentes, velis aquilone tumen- Mart. 27.
 tibus, hostia Tiberina, Tagetam, Baias, Neapolim, Prin-
 cipatum, Apuliam, Calabriam, Siciliam, quo tendebamus,
 relinquentes ad levam, sexto tandem die, feria secunda, Ap. 2.
 pluribus defatigati periculis ex impericia ductoris in in-
 fulam, que dicitur Lampeosa, duce Christo devenimus,
 a Barbaria quinquaginta miliaribus distantem. Ubi cur-
 c. 35. sarios Ianuenses in galea una feliciter invenimus, qui,
 depredata Barbaria & captis Sarracenis, tempestate coacti
 illic in portu recepti, socios a se divisos expectabant. A
 quibus de errore nostro & imminentibus periculis suf-
 ficienter instructi, quarta feria versus Siciliam trecentis Ap. 4.
 miliaribus a tergo relictam proras direximus. Emenfis
 igitur 120 miliaribus Maltham insulam devenimus; qua

- ¹²¹⁸
Apr. 6. a dextris relicta, feria sexta ¹ Sarragofam, que Siracusana dicitur, feliciter contigimus, 160 miliaribus a Maltha distantem. Est autem Siracusana sedes episcopalis ad orientem Sicilie inter Mazaram & Caraneam, ubi diem Palmarum sollempniter celebravimus, canonicis eiusdem ecclesie morem Latinorum per omnia sequentibus. Quarta
Apr. 8. feria proxima inde recedentes, per noctes & dies ventis
Apr. 11. usi prosperis, sed nimium validis, in die sancto pasche sub
Apr. 15. Creta insula ad occidentem anchoras proiecimus, & ibidem tota nocte iactati fluctibus & procellis, preter spem Dei misericordia servati, mane insulam, que Sikilon dicitur, accessimus cum tribus tantum navibus, quorum due in portu tenacibus anchoris remanserunt. Nos vero, fallente anchora, ventis oppositis a portu repulsi, circa vespas sub Creta recepti ad aquilonem, tota nocte ventis usi secundis, die secundo ad vesperam Candiam civitatem pervenimus, ubi a custodibus insule diligenter edocti, que sidera, quam celi plagam sequi deberemus tendentes versus Acon, post solis occasum portum linquentes, ventis & mari plus quam pro voto blandientibus, die
Apr. 26. septima, sequenti die post Marci evangeliste, portum Aconensem gaudentes intravimus, gratiarum actiones, non quas debuimus sed quas potuimus, referentes Deo, qui nobis omni humane societatis solatio destitutis tanto affuit p. 483. sue pietatis presidio, ut post multos labores requie corporis indulta, docere videretur expresse, que sit beatorum post mundi pericula futura requies animarum; & tunc demum que passi fuimus periculorum meminisse juvabat. Amen.

x iiii prius, ead. manu corr. in vj in A.

IV

GESTA OBSIDIONIS DAMIATAE

INDEX CODICUM MANUSCRIPTORUM:

M. Mutin., Bibl. Eft., VI, H 5 (membr. f. XIII, f^o), quo ufus eft Muratorius
ad *Memoriale potestatum Reggienfium* edendum (*SS. RR. Ital.*, VIII,
col. 1084-1104).

P. Parif., Bibl. Nat., lat. 4931 (membr. f. XIII, 4°).

GESTA

OBSIDIONIS DAMIATE¹

* * *

P. f. 107 C.
M. f. 61 B.

AD noticiam ac memoriam Christianorum 1218
omnium pervenisse nullatenus dubitamus, set siquidem pariter & manifestum omnibus fore indubitanter putamus, qualiter gens transmarina pro animarum nostrarum redemptione, pro Terra Sancta ultramarina, a manibus sancte crucis inimicorum liberare, defendere ac manutenere & maxime in civitatis Damiate obsidione multis periculis variisque laboribus sunt astructi & plurimum fatigati & perpeffi.²

Mur. p. 1085.

I. Anno dominice incarnationis MCC octavo decimo, indictione vj, mense Madij, regnante Ioanne, Ierosolymitano rege, qui rex vir egregius, nobilis & prudens, magne fidei & discretionis, atque Ierosolymitanus patriarcha, scientia & bonis moribus ornatus, & dux³ de Osterica⁴ & templarij & hospitalarij milites cum multis episcopis &⁵ prepositis, clericis potentissimis & honestis ac cum⁶ comitibus &⁷ marchionibus, baronibus & cum aliis viris nobilibus potentibus consilium⁸ fecerunt. Habito quidem consilio,⁹ unanimiter omnes¹⁰ statuerunt, cum omni

P. f. 107 D.

¹ M. Damiate. — ² Hoc initium deest a*quod* M. — ³ P. Duce. — ⁴ P. Hostarica. — ⁵ P. *supplet*. — ⁶ D. *in* P. — ⁷ P. *om*. — ⁸ P. *consilium*. — ⁹ P. *consilio*. — ¹⁰ P. *omnes* unanimiter.

1218 Christianorum exercitu, qui in auxilio Terre Sancte proficiscabantur, in terram Egypti intrare, gentem quoque Paganorum & Sarracenorum ¹ penitus ² subiugare & suppeditare.

II. Cognoscant universi, ad quos hec scriptura pervernerit, quod in medietate ³ mensis Madij Christiani omnes in navibus ascenderunt & in sequenti hebdomada ⁴ Mai. 29. quodam die Martis in terram Egypti intraverunt. Castra quidem sua prope civitatem Damiate fixerunt, ⁵ in qua etiam civitate Maria Egyptiana & Moyses suam habuerunt originem. Castrametati autem fuerunt in quadam insula inter mare & fluvium Paradisi, qui ⁶ dicitur Gion, ex parte meridiei. In qua insula propheta Ieremias natus fuit, & quod hoc sit verum & credibile, potest cognosci, quia domus eius usque in presentem ⁷ diem apparet, que domus Ieremie prophete domus est dicta. Gaudia quoque & tribulationes, passiones & languores ⁸ atque diversa tormenta, que Christiani in ipso exercitu permanentes ⁹ passi fuerunt, legentibus & audientibus breviter, prout potuerimus, ex parte exponere proposuimus. ¹⁰

III. Erat quippe civitas illa situ & arte fortissima, turribus ^{P. f. 108 A.} & muris atque fossis & fluminis impetu munita, ita quod aliquis vix ad ipsam poterat accedere civitatem. In medio autem ipsius fluminis quedam munitissima ¹¹ turris cognoscitur super lignaminis congeriem fore fabricata, que multis machinis erat munita, taliter quod aliquis per ipsius fluminis undas ad Damiate ¹² civitatem appropinquare nequibat. ¹³ In cuius turris defensione unus amiragius pro ¹⁴ ipsius turris munitione cum centum militibus, ballistariis ¹⁵ & ¹⁶ sagittariis multis pro eius custodia existe- ^{M. f. 61 C.}

¹ D. in P. — ² P. *suppl.* — ³ M. media. — ⁴ P. ebdomada. — ⁵ M. finxerunt. — ⁶ P. quod. — ⁷ M. presentem. — ⁸ P. languores. — ⁹ P. om. — ¹⁰ P. *legit* exponere & a parte posuimus; M. ex parte ponere & apud proposuimus. — ¹¹ P. om. quedam munitissima. — ¹² M. Dalmiate *sicut semper*. — ¹³ M. nequiebat & *suppl.* intus. — ¹⁴ P. & M. unum Amiragium. — ¹⁵ P. ballistariis. — ¹⁶ P. *add.*

bant, qui victualia & omnia necessaria usque ad annum ¹²¹⁸ habere dicebantur. In civitate vero Damiate tres amiragios & c¹ milites nobiles & potentes pro eius munitione soldanus miserat, qui ipsam urbem defendere & manutenere curarent. Similiter militibus & ² peditibus, balistariis & sagittariis innumerabilibus erat plena pariter & munita. Anonam ³ & carnes & alia victualia sufficienter ad annos duos habere cognoscebantur. In fluvio vero ⁴ tres catenas posuerant, que usque ad civitatis murum tenebant ita, quod nulla navis per fluminis aquam ad urbem accedere poterat. Licet gravissimum & difficillimum ⁵ Christianis videretur, tamen, consilio ⁶ communicato, ad predictam turrem expugnandam se preparaverunt. Statim scilas in navibus innumerabiles primo die mensis Iulij fieri ^{Iul. 1.} fecerunt, & cum ipsis ad turrem accedentes ipsius turris ⁷ muro ipsas scilas apposuerunt, que, cum ipsius ⁸ muro apposte fuissent, divino numine ⁹ fracte fuerunt, & tunc, sicut ¹⁰ omnipotenti Deo placuit, centum milites & nepos ducis de Osterica ¹¹ in aqua summersi ¹² fuerunt.

IV. Videntes autem Christiani hoc infortunium, valde sunt contristati & plurimum perterriti. Verum tamen virtute Domini nostri Ihesu ¹³ Christi, a quo cuncta procedunt, & sine quo nil fieri potest, instigati, in festo Sancti Bartholomei apostoli scilas firmissimas mire magnitudinis & fortitudinis fieri fecerunt & navigantes ad ipsam turrem accedentes scilas ipsius turris muro per vim posuerunt. Quas cum Pagani viderent, illico ignem & sulfurem accensum super eis iniquissime proiecerunt, & tam fortiter ignis est accensus, quod ab omnibus scale videbantur comburi. ¹⁴ Quo viso, Christiani valde perterriti plurimumque tur-

¹ P. om. — ² P. om. — ³ M. anona. — ⁴ M. add. — ⁵ P. add. a. — ⁶ P. consilio. — ⁷ P. suppl. ipsius turris. — ⁸ P. ipsi. — ⁹ M. add. illico. — ¹⁰ P. sicut. — ¹¹ P. Hostarica; M. Hostirica. — ¹² P. summersi. — ¹³ M. Iesu. — ¹⁴ P. legit comburi videbantur.

1218 bati, flexis genibus & nudis pedibus ad terram prostrati, ex oculis ¹ fluvium lachrymarum effundentes, pre nimio luctu ita gravissime ² erant angustiati, quod loquela etiam carebant & vix dicere poterant: *Domine, miserere! Adiuva nos!* Cum autem per unam horam Christiani in hac permanerent ³ tristitia, subito ignem extinctum & sancte crucis vexillum in ipsa turre viderunt. Quo viso, Christiani loquelam & voces, quas ⁴ ex luctu amiserant, omnes ⁵ integre recuperaverunt &: *Te Deum laudamus & Gloria in excelsis Deo* dulci modulatione canere ceperunt, & ad ipsam turrem omnes, qui potuerunt, curren- M. f. 61 D. tes ipsam summa vi ⁶ expugnantes violenter eam ceperunt & in virtute sua habuerunt.

V. Capti namque fuerunt in ea turre c milites & ccc ba- P. f. 108 C. listarij, ⁷ quos victos ad castra ante regis presentiam & aliorum nobilium duxerunt, qui omnimodo ipsum regem & ducem de Hosteric ⁸ rogaverunt, ut milites, albis armis indutos, & militem quemdam Ruffum, a quo graviter expugnatos se dicebant, eis ostendere deberent. ⁹ Ipse vero rex & dux de Osterica petitionibus eorum satisfacere volentes, omnes, qui ad predictam turrem expugnandam & capiendam fuerant ante eorum conspectum voce ¹⁰ preconis venire fecerunt. Illi autem, prospicientes eos, dixerunt: *Nullus ex* ¹¹ *istis nos invasit neque turrim expugnavit. Erant quippe turrem expugnantes omnes vestibus candidis* ¹² *& armis albis induti,* ¹³ *velocissimi &* ¹⁴ *fortissimi, usque ad summitatem turris, quandocumque volebant, ascendentes; ita nos caligine aliquociens fulgoris lumine cooperiebant, quod lumen oculorum & virtutem corporis amittebamus.* Quibus auditis & intellectis, Christiani illico intellexerunt, quod Dominus noster

¹ In P. def. verba ab flexis usque ad fluvium. — ² P. om. — ³ M. permanente. — ⁴ P. quam. — ⁵ P. add. loquela & voce; M. loquelam & voces. — ⁶ P. add. — ⁷ M. vim. — ⁸ M. balestarios. — ⁹ P. Hostarica. — ¹⁰ P. deberet. — ¹¹ P. voces. — ¹² M. & P. leg. est pro ex. — ¹³ M. candidis vestibus. — ¹⁴ P. add.

Ihesus ¹ Christus crucifixus ² ad dictam turrem expugnanda angelos suos misisset. Miles vero, qui ab eis ad turrem capiendam visus fuit, qui armis rubeis & variis indutus erat, firmiter crediderunt Christiani, Beatum Bartholomeum esse. Similiter catene, undas fluminis tenentes & in ipsa turre clavate, ³ voluntate ⁴ Domini nostri Ihesu Christi ⁵ virtute sunt fracte, ita quod per ipsius fluminis aquam navigare poterant. Hoc enim fecit Dominus, ut

P. f. 108 D. Daviticus versus ad memoriam reduceretur: *Nolite confidere in principibus neque in filiis hominis, in quibus non est salus. Exhibet autem virtus Domini & revertetur ⁶ in terram suam, & cum de eius voluntate fuerit, inimici eius omnes peribunt.* (Psalm. CXLV, 2 seq.)

VI. Mense vero Septembris ⁷ proximo ⁸ dominus legatus, ^{Septemb.} summi pontificis cardinalis, atque Romanorum princeps ⁹ cum magna turba Romanorum ¹⁰ & multi alij viri nobiles & potentes in Christianorum expeditionem venerunt, unde Christiani valde sunt gavisi gaudio magno. Perpendens autem Egiptiacus ¹¹ rex, quod Christianorum exercitus quotidie augebatur, plurimum est turbatus. Tamen cepit calide cogitare, qualiter Christianorum gentem posset invadere & de terra Egipti penitus expellere. Preparavit & armavit itaque ¹² idem rex c inter galeas & barcas.

VII. Quodam vero die Martis in festo Sancti Dometri exercitus Paganorum & Sarracenorum, omnes armati & ad bellum asclerati, ¹³ per terram & aquam venientes, super Christianos insultum fecerunt. Quo viso ¹⁴ a Christianis, ¹⁵ captis armis instructi & ad bellum prepa-

1 M. Iesus. — 2 P. Crucifixus. — 3 P. ipsam turrem clavatam. — 4 P. voluntate. — 5 M. Iesu; M. add. & — 6 P. om. verba ab Nolite usque in. — 7 P. Septembri. — 8 M. proximi. — 9 P. principes. — 10 P. om. cum magna turba Romanorum. — 11 P. Egyptianus; M. Ægyptiacus. — 12 M. namque. — 13 M. asclerati. — 14 P. a christianis viso. — 15 P. add. illico.

121³ rati illis se obviam prebuerunt & tanquam angeli per fablonem catervatim contra inimicos pergere videbantur, ¹ iacula inimicorum, nec mortem pro Christi amore minime timentes, sed voluntate & leto animo ² pro Christi amore ³ bellum contra ⁴ Christianorum inimicos temptare cupientes. Dominus autem legatus, veram crucem in manibus suis portans, ante omnes precedebat. Milites & pedites hortari non desinebat, ut ad Domini nostri Ihesu ⁵ Christi crucifixi ⁶ obsequium & ad Christianorum inimicos debellandos & subiugandos gratulanter proficisci festinarent P. f. 109 A. &, cum hoc dixisset, alta voce & ex oculis lachrymas effundens & dulci voce dicens: *O Domine, ó Domine, salva & custodi nos & exaudi preces nostras die, qua invocavimus Te* (Psalm. XIX, 9). *In die tribulationis & angustie nostre invocavimus Te, ó Domine, velociter exaudi preces nostras!* (Cf. Psalm. XVII, 6; XLIX, 15.) *Verba & orationes nostras auribus Tuis percipe, Domine, intellige clamorem nostrum!* (Psalm. V, 1 seq.) *Intende voci orationis nostre, Rex noster, ⁷ Dominus noster!* *Quoniam ad Te semper oramus & confugimus, Domine, exaudi, Domine, voces & orationes nostras!* *Domini est salus & super populum Tuum benedictio Tua* (Psalm. III, 8). *Sub umbra alarum tuarum protege nos* (Psalm. XVI, 8) *& a perfidia inimicorum nostrorum libera nos, Domine, & presta nobis Tuum sanctissimum auxilium, ut gentem perfidam & nequitiam convertere possimus, ut in Sanctam Trinitatem & nativitatem Tuam atque in passionem & mortem & resurrectionem Tuam nobiscum recte credere debeant, ut nomen Tuum per univ ersum mundum ⁸ invocetur & sit benedictum in secula seculorum! Amen.*

VIII. Qua oratione facta, Christianorum exercitus Paga-

¹ P. add. &. — ² P. animo leto. — ³ P. timore. — ⁴ P. add. — ⁵ M. Iesu. — ⁶ P. om. — ⁷ P. add. — ⁸ P. orbem.

norum & Sarracenorum exercitui appropinquavit, tubis & ¹²¹⁸ belli instrumentis per partes sonantibus, prelium durum & iniquum incipitur. Dum autem iniquissime preliarentur, percipientes Pagani & Sarraceni, se ¹ resistere non posse & innumerabiles ex eis in campo mortuos & vulneratos iacere, perterriti fugam petierunt, quos Christiani insequentes accidit divina potentia, quod Davidicus ² versus

P. f. 109 B. in ea fuga est ³ renovatus, quia *unus mille & alter decem millia* paganos ⁴ fugabat (1 Samuel. XVIII, 7). In quo prelio innumerabiles ex Paganis & Sarracenis sunt capti & interfecti. Illi vero, qui in galeis per fluminis undas

M. f. 62 B. venerunt, in aqua submersi sunt. Victoriā magnam habuerunt Christiani super Paganorum & Sarracenorum gentem in ipso prelio; gratias & laudes Domino nostro Ihesu Christo referamus! Quorum sanguine & putredine atque fetore pro interfectione eorum per plures dies Christiani steterunt, quod de fluminis aqua nullus bibere potuit, nec coquinam facere.

Mur. p. 1088.

IX. Et dum hec agerentur, magister Robertus de Curstone, vir nobilis & potentissimus, & comes de (Niverſa),⁵ vir egregius & ⁶ prudens, & multi milites de Francia & Anglia & de aliis Christianorum partibus ad Damiate portum virtute Domini pervenerunt; gavisi sunt namque Christiani ingenti letitia. Cognoscens igitur rex Egipti adventum ⁷ eorum plurimum est turbatus. Proposuit itaque idem rex, antequam equos de navibus traherent, cum Christianis prelium committere. Transeuntes quidem Pagani & Sarraceni milites quemdam pontem usque ad Christianorum tempora currerunt. Videntes hoc Christiani confestim & velocissime equos ascenderunt & cum eis prelium magnum commiserunt, qui terga vertentes usque ad dictum pon-

¹ M. add. — ² M. Davidicus. — ³ P. add. — ⁴ M. parianos. — ⁵ Vacat in utroque codice. — ⁶ P. add. — ⁷ P. de adventu.

1218 tem eos persecuti fuerunt. Multi vero ex illis, qui pontem propter multitudinem transire non potuerunt, in ipso fluvio mortui & submersi sunt, Pagani & Sarraceni. Qui ex alia pontis parte aderant, timentes, ne pontem per vim transirent, nimio terrore ¹ territi pontem illum fregerunt & in fluvio diruerunt. Reverfi sunt namque Chris- P. f. 109 C.
tiani ad castra laudantes & benedicentes Dominum.

Novemb. 6. X. Mense vero Novembris² venientis quodam die eiusdem mensis templarij milites, in quadam eorum coca ³ intrantes, fluvium transire volentes, ut detrimentum & dampnum Paganis & inimicis eorum inferre possent, subito ventus validus ipsam cocam ⁴ ante civitatis Damiate muros proiecit. Quo cognito, illico Sarraceni, cum galeis & barchis currentes, illos undique circumdederunt & cum eis gravissime pugnaverunt. Christiani autem egregie se defendentes multos ex eis interfecerunt. Sed cum vidissent, quod de ⁵ manibus eorum evadere non ⁶ possent, pactum Christiani a Sarracenis petierunt. Sarraceni vero interea centum de maioribus & melioribus, qui ibi erant, in Christianorum coca ascenderunt. Videntes hoc Christiani milites, valde sunt turbati, veruntamen sunt recordati verbi Sansonis dicentes: *Omnes insimul moriamur, moriatur Sanfon, & moriantur omnes inimici eius!* (Cf. ludd., XVI, 20.) Et statim cocam ⁷ inferius fregerunt, & Sarraceni omnes, qui in ea erant, in aqua sunt submersi. Christiani vero, ⁸ in quadam galea & barca Sarracenorum intrantes, fluvium Domini virtute transierunt. Vi- M. f. 62 C.
dens autem soldanus, quod Dominus noster Ihesus crucifixus tunc pro Christianis pugnavit, nimio terrore

¹ P. om. — ² P. Novembri. — ³ P. conca ut inferius. — ⁴ P. suppl. scilicet. — ⁵ P. a. — ⁶ M. om. non. — ⁷ M. leg. Et statim Sarraceni, qui in cora aderant, omnes inferius eam fregerunt. — ⁸ M. add. qui in dicta erant.

& ingenti tristitia conturbatus est.¹ Et illico² ligna & ¹²¹⁸trabes in fluvio submergi fecit & ripam ipsius fluvij³ petrariis⁴ & manganis & aliis machinis munivit⁵ & castris lignorum. Quam munitionem cum Christiani vidissent, plurimum sunt conturbati dicentes & ad invicem contra dominum legatum murmurantes: *Quid faciemus? Ad eos transire non possumus, belli fortunam cum eis minime temptare⁶ nequimus & sic in hac solitudine mori⁷ debemus! Salvator mundi, quid faciemus?* AN⁸ SEPULTURIS IN NOSTRIS CAREMUS PARTIBUS? CUR IN HOC DESERTO NOS DUXISTIS?⁹ (Cf. Exod., XVI, 3.) *Ecce absque bello¹⁰ moriemur & sicut canes & bestie in sablono sepelimur!* Cumque dominus legatus hec audiret, effundens ex oculis lachrymas,¹¹ Dominum nostrum Ihesum Christum cepit exorare alta voce,

Mur. p. 1089.

tendens manus suas ad celum dicens: *Domine Ihesu Christe, fili Dei vivi, qui pro salute nostra in mundum venisti & humanam generationem de Tuo sanguine sanctissimo redemisti, ne respicias¹² peccata nostra, sed exaudi nos peccatores per Tuam gratiam & misericordiam & mitte angelos Tuos de celo, qui nobiscum sint & doceant nos, ut possimus Sancte Crucis inimicos & eos, qui in Te non¹³ credunt, superare, Salvator mundi, qui in Trinitate¹⁴ vivis & regnas¹⁵ Deus!*

XI. Et precepit dominus legatus, triduanum fieri ieiunium & nudis pedibus atque flexis genibus ante veram & Sanctam Crucem intentis precibus & orationibus stare, ut, qui in ea pependit,¹⁶ ostendat¹⁷ Christianis viam, per quam nostras possimus ripe fluminis¹⁸ naves apponere, ut cum inimicis prelium commiscere¹⁹ valeamus, ut ad

P. f. 110. A.

1 P. est conturbatus. — 2 P. leg.: fluvium muniunt & ligna & trabes in fluvio submergi fecit. — 3 M. fluminis. — 4 M. petrariis. — 5 M. muravit. — 6 M. tentare. — 7 M. morari. — 8 P. add. sepulcris &. — 9 P. duximus. — 10 P. malo. — 11 P. lacrimas. — 12 P. prospicias. — 13 M. omittit. — 14 M. unitate. — 15 P. vivit & regnat. — 16 P. pendit. — 17 M. ostenderet. — 18 M. & P. potuiffemus; M. iux fluminis. — 19 M. commisceri.

1218 rectam fidem Domini nostri Ihesu Christi crucifixi & ¹ individue Trinitatis eos convertere possimus.

Novemb. 30. XII. Cum autem cogitarent Christiani, qualiter navum
 eorum apponere possent, in festo Sancti Andree ² cecidit tam magna tempestas ab aere ³ & pluvia ita superhabundavit, quod ⁴ Paradisi fluvius ⁵ non discernebatur a mari, & aqua tota facta est amarissima. Ex illa tempestate & pulsione ⁶ ventorum omnia temptoria sunt scissa virtute ventorum, & omnia loca exercitus facta sunt aquosa, ita quod homines ibi natate poterant, & panis & carnes & farina & frumentum & ordeum & omnia victualia in ipsa natabant aqua, & multi infirmi, qui in ipsis castris iacebant, ex aquarum inundatione mortui sunt. Ea vero die quedam munitissime naves maximo ⁷ labore & indefinitis expensis constructe, in quibus scale mirabili modo ordinate pro civitate capienda erant apposite, & ⁸ ventis impulse & a Sarracenorum parte sunt proiecte, quas, nobis videntibus, Sarraceni igne cremaverunt. Unde Christiani planctum magnum fecerunt, mestitiam habentes & dolorem cordis, ⁹ dicentes: *Deus est nobis contrarius!* ¹⁰ & ¹¹ quid ¹² facere deberent, penitus ignorabant, quia ¹³ anteire non poterant, retro vero redire non valebant, & sic ¹⁴ quasi desperati in sabulo permanebant. ¹⁵ Et cum predictus dominus legatus esset in magna tribulatione cum predictis Christianis, in fossatum se in cruce extendit & discooperto capite, alta voce clamavit: *Domine Iesu Christe, qui excitatus a Petro, cuius navicula demergebat, respondit: MODICE*

¹ P. leg.: individueque — ² P. suppl. &. — ³ P. ere. — ⁴ M. leg.: per p. fluvium. — ⁵ P. fluvium. — ⁶ P. expulsione. — ⁷ M. maxime. — ⁸ M. a. — ⁹ P. & dolorem cordis habentes. — ¹⁰ P. contrarius nobis est. — ¹¹ P. suppl. — ¹² P. quod. — ¹³ P. add. penitus. — ¹⁴ M. suppl. — ¹⁵ *Totus hic passus ab Et cum predictus usque ad mensem februarij deest in P.*

FIDEI, QUARE DUBITASTI? (Matth., VIII, 26). *Et statim* ¹²¹⁸
imperasti ventis & mari, ET FACTA EST TRANQUIL-
LITAS MAGNA (cf. Matth., XIV, 31). *Intercede nunc, piis-*
sime Pater, super exercitum Tuum, impera mari & vento,
ut revertantur ad locum suum, qui cum Patre vivis & regnas
in secula seculorum! Amen. Hanc orationem licet lachry-
 mabili voce dixisset, omnes audivimus. Nulla mora in-
 terposita, sol splendidissimus apparuit cum multa sereni-
 tate veniens, & eodem die terre superficies adeo desiccata
 est, quod omnia victualia, protinus soli apposita, sine
 gravi damno sunt reperta. Tunc Christiani benedixerunt
 Dominum dicentes: *Non derelinquit Deus sperantes in Se*
 (cf. Psalm. IX, 10; 1 Regg., XII, 22), & sic per totam
 hyemem aqua & frigore passi sunt in tantum, quod sexta
 pars exercitus mortua est, & multi manuum & pedum
 ungulas & dentes malo oris & dolore amiserunt, ¹ qui
 omni parte cognosci possunt, & ita fuimus fatigati usque
 ad mensem Februarij. ²

1219

XIII. Perpendens ³ dominus legatus, quod nullo modo
 stando in sabulo eos vincere poteramus, ⁴ & cotidie noster
 exercitus minuebatur, misit preconem suum & fecit eos
 coadunari & dixit eis: *Quid facere* ⁵ *debemus, fratres caris-*
simi? Nonne melius est, mori in bello amore Domini nostri
Ihesu Christi, ⁶ *quam in aliena terra sicut* ⁷ *captivi vivere?* ⁸
 Precepit itaque dominus legatus omnibus confiteri &
 penitentiam de peccatis suis agere in festo Purificationis
 Sancte Marie. Quo facto, similiter precepit eis, ut armis ^{Febr. 2.}
 bellicis se prepararent. Ipse dixit, & omnia facta sunt.

¹ M. amici sunt. — ² P. leg.: Cumque hec a Christianis forent facta, perpend. dom. leg., &c. — ³ M. preprendens. — ⁴ P. leg.: Stando in sabulono nullo modo paganos & Sarracenos vincere poterunt, ante suam presentiam omnes venire fecit dicens: Karissimi viri prudentes & potentissimi, qui ad partes istas pro animarum nostrarum redemptione accessistis, melius est mori in bello. — ⁵ M. add. filij. — ⁶ P. suppl. ab amore usque Christi. — ⁷ P. patria tamquam. — ⁸ M. leg.: Tunc, & om. itaque.

1219 XIV. Altera autem die summo diluculo Christiani omnes in cochis & galeis & barchis & aliis lignis ascenderunt, illi autem, qui in coca ducis Holsteriche aderant, primo per flumen navigare ceperunt ¹ & ad palificatam Sarraceno-
rum, quam in flumine fecerant, venientes, ² ipsam per vim M. f. 63 A. ceperunt & diruerunt. Quo viso, Christiani ³ gavisi sunt gaudio magno valde, & continuo omnes alie coche & galee & alia ligna per flumen in succursu eorum navigare ceperunt. Sed protinus tanta tempestas in aëre orta fuit, quod vix ⁴ poterant eam substinere. Aqua vero & grando & ventus validus cum frigore mixtus, ita quod unus alium videre non ⁵ poterat, & propter illam tempestatem grandinis inviti ad castra reversi sunt. Illi autem, qui ultra flumen remanserant, tribus diebus & noctibus ⁶ predictam tempestatem substinuerunt. Et tunc Christiani propter temporis gravitatem quasi ad desperationem devenerunt dicentes: *Oblitus est nostri* ⁷ *Deus & faciem suam avertit*, P. f. 110 C. *ut nos non videret in finem!* (Psalm. IX, 31.) Et adoraverunt Deum dicentes: *Domine, salva nos, perimus*, ⁸ (Matth., VIII, 25) *ab ista perversa & nephanda* ⁹ *gente, ne quando dicant: UBI EST DEUS EORUM CRUCIFIXUS? Adiuva nos, Deus noster, & miserere* ¹⁰ *nobis, ut non* ¹¹ *simus, nec de nobis dici possit: FACTI SUMUS OPPROBRIUM VICINIS NOSTRIS, SUBSANNATIO ET ILLUSIO IIS,* ¹² *QUI IN CIRCUITU NOSTRO SUNT!* (Psalm. XLIII, 13.) Statim tanta mala Dominus ¹³ Ihesus Christus noster super Sarracenis posuit, ¹⁴ quod foldanus, ex illa tristitia indignatus, unum de amiragiis fecit interficere.

XV. Nocte autem veniente, apparuit in castris Paga-

¹ M. cepisset. — ² M. add. & — ³ P. a Christianis. — ⁴ M. vis. — ⁵ P. om. — ⁶ P. add. — ⁷ P. nobis. — ⁸ P. om. — ⁹ P. nefanda. — ¹⁰ P. legit pro verbis ab miserere usque ad Facti: miseris ut nos fumus nec de nobis dici possit. — ¹¹ M. nos. — ¹² M. om. iis. — ¹³ P. Deus. — ¹⁴ P. proposuit.

norum & Sarracenorum Beatus Georgius, armis albis in-¹²¹⁹ dutus, & innumerabiles milites cum eo, similiter armis albis ¹ & vestibus candidis induti. Videntes autem Pagani eos, cursu velocissimo ² ex predore magno venientes, perterriti fugam ceperunt & fugientes nec pater filium, nec filius patrem expectabat, castra & omnia, que in castris habebant, penitus relinquentes, & ³ etiam Christiani, hoc audientes, magnum habuerunt timorem. Altera die veniente, unus ex Pagani, qui in campo remanserat, ⁴ vocavit Christianos & dixit eis: *Venite, quia Sarraceni fugam ceperunt & castra cum omnibus dimiserunt!*

XVI. Quo factò, Christiani, ad castra pergentes, temporaria & omnia, que in castris aderant, habuerunt & inter se diviserunt. Et tunc Christiani intellexerunt & firmiter crediderunt, ⁵ quod Dominus noster Ihesus Christus Crucifixus misit milites suos ad expugnandum Paganos & Sarracenos. Et in his diebus apparuit Sarracenis quedam terribilis vox dicendo: *Fugite & ite viam vestram & si non, mortui ⁶ eritis!* Et hec vox per totum exercitum ibat dicendo: *Fugite, fugite, ecce Christiani vos omnes occident!* ⁷ Et ita Sarraceni fugam ceperunt, & sic pater non expectabat filium & semper hec vox dicendo: *Quare non fugitis? Ecce Christiani sequendo occident vos!* Et nullus sequebatur eos, & hec vox & tribulatio per tres dies duravit super

M. f. 63 B. Sarracenos. Tunc Christiani valde timuerunt de rumore,

¹ P. albis armis. — ² P. velocissimo cursu. — ³ P. add. — ⁴ M. remanserunt. — ⁵ M. credentes. — ⁶ M. morti. *Totus passus sequens ab apparuit usque ibi nisi fabulum deest in P. qui fol. 110 D in eius loco legit:* Ea vero die omnes Christiani transierunt flumen ingenti gaudio & letitia laudantes & benedicentes Dominum; omnibus fuit notum & manifestum. Ea autem die Christiani cum Pagani & Sarraceni nequissime preliarunt & fugam petentes eos usque ad civitatis partes persecuti fuerunt. Et tunc Christiani Damiate civitatem undique obsiderunt, ita quod nullus in ea civitate poterat intrare nec exire nisi per Christianorum manus. — ⁷ M. occidendo.

1219 quem faciebant Sarraceni fugiendo. Et in aurora diei
 Febr. 5. Sancte Agathe facta fuit tranquillitas in flumine, & Christiani, qui erant in lignis, audierunt unam vocem iuxta Mur. p. 1091
 flumen dicentem: *O Christiani, quid facitis? Ecce Sarraceni omnes fugiunt, & non expectat pater filium!* Et interim viderunt unum militem albis vestibus, iuxta flumen hoc dicentem, & confestim descenderunt ad terram & non invenerunt nisi paucos Sarracenos per campum & occiderunt eos & multos invenerunt mortuos, & qui occidebat eos, nesciebant.

XVII. Et invenerunt Christiani in dicto campo papiliones, travaclas rarissimas & cultras optimas & ornamenta, aurum, argentum & vasa aurea & argentea, camelos, boves & asinos, biscotum, farinam & hordeum multum. Unde renovatus est totus exercitus Christianorum. Tunc intellexerunt Christiani, quod Dominus noster Iesus Christus transmisit angelos suos ad expugnandos illos, qui non credunt, Dominum venisse in virginem Mariam. Et tunc Christiani cantare inceperunt: *Gloria in excelsis Deo & Te Deum* & laudaverunt Dominum & Beatam Agathen. Et illo die posuerunt districte adfedium in circuitu Damiate, ita quod nec¹ exire nec intrare poterant.

XVIII. Tunc remanserunt in Damia lxxx millia Sarracenorum & mulierum. Et fecerunt arginalem contra exercitum de biscotto, de caseo, de lardo & de aliis victualibus, de quibus habebant abundantiam. Sed de pane recenti & vino & de carne fresca caritiam magnam habebant, ita quod aries unus x unciis venditus fuit & una gallina xxx foldos & unum ovum duos foldos; caritiam vini non possumus enumerare, certe cum lachrymis unusquisque² loquebatur. Tanta erat

¹ *M. om. nec.* — ² *M. unicuique.*

miseria ¹ Christianorum, quod sicut infirmus sanitatem ¹²¹⁹ desiderat, ita Christiani desiderabant, non dico comedere, sed tantum herbarum virentiam videre, quia non erat ibi nisi fabulum.

XIX. Nono die intrante Martio ² dominus legatus ^{Mart. 9.} precepit omnibus magistris, ut pontem edificarent & scalas in cochis & galeis & alias machinas ³ velociter construere ⁴ & facere deberent. Statuerat quidem cum omni Christianorum exercitu Damiate civitatem viriliter expugnare. ⁵ Soldanus tamen, antequam civitatem defereret, ipsam valde munivit, I millia viros probos & bellatores inter amiragios & milites & pedites in ea posuit civitate, qui ipsam urbem defenderent & manutenerent; habitatores vero eiusdem civitatis ⁶ erant xx millia absque parvulis & mulieribus viri bellatores. Similiter in eam misit civitatem victualia ad annos duos sufficientia.

M. f. 63 C. XX. Interea, pontibus expletis & castris & aliis machinis constructis, die Dominica mensis xv Martis ⁷ dominus legatus & rex Ierosolyme & dux de Hostarica & patriarcha Ierosolymytanus & alij nobiles & potentes viri insimul se coadunantes ⁸ diligenter inquirere & disponere ceperunt, qualiter Damiate civitas posset capi & subiugari. ⁹ Et dum hec agerentur, soldanus & ¹⁰ Corradinus, civitatis Dalmasi dominus, cum infinita Sarracenorum & Paganorum multitudine exercitum Christianorum circumdederunt. Venientes autem dicti, soldanus

¹ M. miserea. — ² P. leg.: Altera namque die. — ³ M. aliis machinis. — ⁴ P. construxere. — ⁵ M. & P. expugnantes. — ⁶ M. add. qui. — ⁷ Hic locus corrigendus esse videtur; dies quintus decimus Martis non fuit dies dominica sed dies Veneris, quare legendum esse censeremus xvij. P. legit x kal. Februarij; Ioh. de Tulbia & Cod. Heidelb. narrant « Sarracenos quindecim diebus post translationem Christianos aggressos fuisse. » — ⁸ P. coadunaverunt. — ⁹ M. posse subiugare. — ¹⁰ P. om.

1219 & Corradinus ¹ cum univerſa gente ſua ab illa parte, ubi ² aqua foſſatum non erat expletum, ſic Chriſtianis ſunt locuti: ³ *O Chriſtiani, aut oportet, vos Chriſtum & Dominum veſtrum & Mariam, quam dicitis eſſe matrem eius,* ⁴ *adorare, aut oportet, nos Machometum negare &* Mur. p. 1092 *Chriſtianos fieri.* Et conſeſtim prelium cum Chriſtianis commiſerunt ⁵ & fixerunt unum papilionem ante foſſatum Chriſtianorum & ibi comederunt duas gallinas propter ſacramentum, quod fecerat Corradinus, quia credebat eos devorare, ſicut canes famelici unum panem. Et in illo die fuit magnum prelium, & Sarraceni, non valentes reſiſtere, multi mortui ſunt, Chriſtianis dicentibus: ⁶ *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* (Ep. ad Rom., VIII, 31.)

XXI. Tunc Chriſtiani fecerunt pontem ſuper fluvium de xxxvij barchis cum trabibus ⁷ & tabulis clavatis, & diftabat una pars ab altera fere unum milliare, circa miſerunt cochas, ne Sarraceni aſcenderent ipſi ponti. Alio autem die venerunt Sarraceni per flumen cum xxx galeis & tribus ieremitis ardentibus ad comburendum pontem, & ſic ceperunt preliare ex v partibus. Sed Dominus noſter Chriſtus Ieſus venit in auxilium Chriſtianiſ ita, quod ad pontem non nocuerunt, & mortui ſunt ex ipſis Sarracenis cccc & reverſi ſunt cum triſticia, & fecerunt Chriſtiani cuſtodire circum Damiatam & flumen & inſulam, in qua prius manſerant, & alias duas inſulas cum carbonariis & portis, ne aliqui poſſent intrare nec exire. Et chriſtianus exercitus tenebat decem milliaria longe.

¹ *P. om.* dicti ſoldanus & Corradinus. — ² *M. om.* ubi. — ³ *M.* fuit locutus. — ⁴ *P. om.* *verba ab & Mariam uſque ad eius.* — ⁵ *M.* commiſit; *P. add. hic:* In ipſo autem prelio gracia Dei nil Chriſtianiſ nocuerunt. Set de Sarraceniſ innumerabiles mortui ſunt; referamus gratias Chriſto! Milieſimo ducentieſimo decimo nono, indiſtione vij die ramis

Mart. 31. Palmarum, cum divinum celebraretur officium, qualiter Iheſus Ieroſolimam venit, ſoldanus & Corradinus ſuper Chriſtianiſ inſultum facere ſtatuereunt. — ⁶ *M.* Chriſtiani dicentes. — ⁷ *M.* travibus.

XXII. In ramis palmarum scientes foldanus & Corradinus, quod Christiani volebant celebrare, qualiter Christus venit Ierosolymam, inierunt consilium super Christianos, antequam aliud passagium succurreret eis; ¹ putaverunt eos delere de terra, & sicut leviter possunt numerari stelle celi & arena maris, ita multitudo Christianorum poterat numerari. Et venerunt ² per terram & aquam cum lxxj galeis & cum indefinita multitudo Paganorum & Sarracenorum, ³ & adduxerunt targias & tabulas & ostia domo-

¹ M. eos. — ² P. venientes itaque cum lxxj. — ³ P., cetera usque ad c. xxvi omittens, legit: & cum galeis fortiter navigantes ad Christianorum pontem appropinquantur. Verum quia pauci respectu illorum erant Christiani, a facie terre eos penitus credebant posse delere; fossatum quidem Christianorum iuxta fossatum impleverunt. Alij ab alia parte exercitus perrexerunt, inde Christiani valde timuerunt, & cum Christianis prelium magnum inceptum est & duravit ea die usque ad vespertas. Hora autem vespertina veniente, Christiani fortiter cum Paganis & Sarracenis pugnaverunt. Videntes Sarraceni & Pagani, fortitudini Christianorum resistere non posse, retro se facientes fugam petierunt. Sed quia in galeis ascendere non potuerunt, multi ex illis in terra & aqua sunt mortui & sumersi, & de Christianis multi vulnerati sunt. Sed ea die divino auxilio parum

P. f. 111 B. Christianis nocuerunt; legimus enim in epistola Pauli: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* [Roman., VIII, 31.] Nulla quippe humana lingua miseriae & langores ac Christianorum infirmitates, quas Christiani in Damiate obsidione pro Christi amore passi fuerunt, plene posset explicare. De mense vero Aprilis proxime venientis rex Egyptiacus & Corradinus cum magna Paganorum & Sarracenorum multitudo ad Christianorum fossatum venientes bellum fortissimum cum Christianis inierunt. Similiter Sarraceni, qui in Damiate civitate aderant, de ipsa exeuntes ignem & sulfurem accensum super Christianorum gattos proiecerunt & eos combufferunt, unde Christiani magnum habuerunt dolorem; pugnaverunt namque ambe partes viriliter & fortissime. Tandem gratia Domini nostri Crucifixi fugati fuerunt Pagani & in eo bello magnum sustinuerunt detrimentum; gratias & laudes Domino nostro Ihesu Christo referamus! In mense vero Maji sequentis, die Dominico primo mensis eiusdem dux de Maj. 5. Hostarica iter navigandi ad patriamque suam redeundi incepit, unde Christiani valde sunt contristati, foldanus & Corradinus plurimum sunt gavisi. Appropinquante die octava, foldanus & Corradinus cum omni gente eorum super exercitum Christianorum insultum fecerunt & per vim in fossatum Christianorum intrantes prelium magnum cum Christianis commiserunt, indubitanter credentes, Christianos de Egipti terra posse expellere & eos tamquam captivos in sua potestate habere, sed Domino

1219 rum, zapas, palleas, & multos mulos oneratos herbarum, quia volebant reimplere fossatum & eos a sablone exuere & intrare Damiatam, & incepterunt prelium tam crudeliter, quod ante auroram usque ad noctem duravit, & Dominus noster Iesus Christus tantam gratiam dedit Christianis, quod plus quam v millia ex illis interfecerunt & sine numero vulneraverunt & reduxerunt eos usque ad fossatum Damiate & de xxx lignis unum cum multis turgis & uno amirario ceperunt, & ita Christiani celebraverunt Palmam cum armis. Sciatis certe, quod Christiani, qui mortui sunt, veram palmam ad Deum portaverunt, ut ait Psalmista: *Iustus ut palma florebit, sicut cedrus Libani multiplicabitur* (Psalm. XCI, 12). Nulla quippe humana lingua sane potest explicare miserias, paupertates, tormenta, langores & infirmitates, quas Christiani in obsidione Damiate pro amore Iesu Christi passi fuerunt pro fide Christianitatis.

April. 7-15. XXIII. In octava Resurrectionis fecit dominus legatum talem indulgentiam omnibus hominibus volentibus stare ad Terram Sanctam defendendam usque ad aliud passagium, quod absolvebat animam patris & matris, fratrum & sororum, uxoris & filiorum de omnibus peccatis, de quibus penitentiam receperunt.

Maj. 5. XXIV. In mense Madio sequente, die Dominico primo mensis eiusdem dux de Osterica iter navigandi & ad patriam suam redeundi incepit, unde Christiani valde sunt contristati, foldanus & Corradinus plurimum sunt gavisi.

XXV. In medio Madio venit foldanus & Corradinus

nostro cooperante, qui omnia bona servis & fidelibus cohoperatur, Christiani eis egregie restiterunt & cum eis bellicose pugnantes illos superaverunt & inter Paganos & Sarracenos plus mille interfecerunt. Duravit namque bellum tres dies & noctes. Victoriā magnam habuerunt Christiani in o prelio; gratias Deo dicamus!

cum magno exercitu Sarracenorum & Paganorum & in-¹²¹⁹

Mur. p. 1093

traverunt fossatum Christianorum & putaverunt illud replere & delere dictos Christianos de terra. Sed Domino cooperante, qui operatur cum omnibus, qui veram fidem tenent, Christiani habuerunt victoriam & occiderunt inter homines & equos plus quam mille & in tribus diebus & tribus noctibus nihil aliud fecerunt nisi preliare simul, & sicut campum est plenum de covis, cum metitur, ita campum & fossatum erat plenum de Sarracenis mortuis, de Christianis non, quia Dominus erat cum illis & magnam victoriam ibi habuerunt; gratias Deo dicamus!

P. f. 111 C.

XXVI. In die Pentecostes dominus legatus & rex Iero-^{Maj. 26.}

solime & patriarcha & alij omnes viri nobiles & potentes ad Lombardorum morem carrocium fieri fecerunt, super quod Christianorum vexillum poni statuerunt,¹ ut pedites omnes circa illud astantes & per campum ibi² dispersi minime pergentes³ armis bellicis preparati versus inimicos paulatim appropinquantes bellum cum eis secu-

M. f. 64 A.

riter commiscere possent.⁴ Et dum hec agerentur, soldanus & Corradinus, cum universa multitudine Paganorum & Sarracenorum venientes, temptoria &⁵ ea omnia, que in castris aderant, habere cogitantes & ea omnia & Christianos tamquam captivos inter se dividere cupientes. Percipientes⁶ vero Christiani de Paganorum & Sarracenorum adventu, illico civitatis portas & albergias custodiri⁷ fecerunt & armati ad bellum atcherati⁸ milites⁹ & pedites circa carrocium astantes extra castra catervatim obviam inimicis perrexerunt.¹⁰ Videntes autem Pagani & Sarraceni, pedites circa carrocium frequentissimos stare & Christianorum vexillum super ipso carrocio esse, pluri-

1 P. debere constituerunt. — 2 P. om. — 3 P. add. cum. — 4 P. commiscerunt. — 5 M. om. &. — 6 M. precip. — 7 M. custodire. — 8 M. ascherati. — 9 P. add. per se. — 10 P. perrexerunt.

1219 mum sunt mirati & valde ¹ perterriti. Credentes, in eo P. f. 111 D. arcana Dei Christianorum fore, ex illius timore versus Christianos appropinquare ausi non fuerunt, sed amare usque ad horam none steterunt. Christiani vero hoc videntes, ingenti gaudio & letitia sunt repleti; ² libentif-
sime versus inimicos ivissent, nisi, quia temptoria eorum propter Sarracenorum metum, qui in civitate aderant, a castris recedere & relinquere ³ non audebant, & ita utraque pars ad sua castra rediit.

XXVII. Quo facto, Christiani statim gattos & trabuchos & petriarias ⁴ & castra lignorum & alia innumera-
bilia machinamenta ⁵ fieri fecerunt pro civitate capienda. Item ⁶ Christiani ceperunt suffodere terram, putantes, tali modo incidere turres civitatis & capere terram, sed quia fossatum civitatis erat plenum aqua, in tantum destilla-
bat, quod sumersa est fova Christianorum, & redacte sunt ad nihilum expense, que facte erant ibi, & videntes, quod nihil prodesset ⁷ eis cava illa, construxerunt gattos pro dicta civitate capienda. Tunc venit caliphus, ⁸ papa Sarracenorum, cum tanta multitudine, quod non habebant numerum, & fecit magnam indulgentiam illis, qui cum eo venerant ad exercitum eorum.

Iun. 23. XXVIII. In vigilia Sancti Iohannis Baptiste post ves-
peras venerunt fere v millia Sarraceni circa fossatum Christianorum, unde dominus Ioannes de Assis cum suis militibus percussit inter illos & ex eis interfecit multos & rediit cum victoria.

Iun. 24. XXIX. In festo quidem Beati Iohannis Baptiste precepit dominus legatus, ut omnes penitentiam agerent ⁹ & tri-
duanum facerent ieiunium & discalciatis pedibus ad veram Mur. p. 1094

¹ M. add. sunt. — ² P. gaviſi. — ³ P. om. & relinq. — ⁴ P. redarias. — ⁵ M. machina. — ⁶ P. totum hunc paſſum ab Item usque In festo quidem B. Ioh. Bapt. om. — ⁷ M. proderet. — ⁸ M. Callpus. — ⁹ M. omnis exercitus acciperet poenitentiam.

Crucem accedere deberent,¹ ut ille, qui in ea pependit,^{1219.} Christianis auxilium & iuvamen dare deberet, ut civitatem velociter capere possent.² Tunc³ principes habuerunt consilium, quod non erat bonum prelium facere, quia oportebat expugnare civitatem & defendere fossatum, quia pro uno Christiano quinquaginta Sarraceni, & sic remanserunt.

XXX. Item dominus legatus fecit armare omnes in navibus, in cochis⁴ & galeis & barchis & alia ligna ad civitatem capiendam appropinquantes. Primam armaverunt Pisani, secundam armaverunt lanuenses, tertiam Veneriani, quartam dominus legatus, & fuerunt armate octavo die intrante Iulio, de bonis peditibus,⁵ Iul. 8. balestariis & archeris ferro bene coopertis & in aurora diei directe sunt scale circa menia civitatis, & tota die expugnaverunt cum illis. Pagani vero & Sarraceni cum trabuchis & prederis fortiter oppugnantes ignem & sulphurem accensum super eas scalas proiecerunt & partem earum combufferunt. Prospicientes hec Christiani, amare flere & terram osculari ceperunt,⁶ nomen quoque Domini nostri Ihesu Christi Crucifixi invocantes, levantes⁷ manus voce magna⁸ dicebant: *O Domine, Ihesu Christe, qui liberaisti tres pueros Ananiam, Azariam, Misaellem de camino ignis ardentis & Ionam de ventre ceti, libera servos Tuos de omni malo & periculo Paganorum & Sarracenorum,*¹⁰ *ut ipsi Pagani non exultent*

1 M. pergere debeant. — 2 M. possint. — 3 P. omittit sequentia ab hinc usque ad navibus, in. — 4 P. habet post cupere possent sequentem textum: His itaque gestis, dominus legatus precepit, ut omnes essent ad civitatem expugnandam preparati. In octavo vero die mensis Iulij coche Iul. 8. & galee & barche & alia ligna, ad civitatem appropinquantes, per totam diem expugnaverunt. Pagani vero & Sarraceni, se firmiter defendentes, super scalas, que in ipsis cochis & galeis & barchis erant, ignem & sulphurem accensum proiecerunt & partem earum combufferunt. — 5 M. peditibus. — 6 P. &. — 7 M. om. manus. — 8 P. levata voce, omittens levantes manus. — 9 P. om. — 10 P. om. Pag. & Sarr.

M. f. 64 B.

P. f. 112 A.

1219 & ne dicant in cordibus suis: ubi est Deus Christianorum? & presta nobis per Tuam sanctam gratiam & misericordiam, ut gentem perfidam & crudellem in nostra valeamus habere virtute, Salvator mundi, qui in Trinitate vivit & regnat ¹ in secula seculorum. Amen. Intrinsici autem signum levantes, statim foldanum cum magna multitudine Paganorum ad castra Christianorum pervenientes & ² expugnantes per vim intus fossatum Christianorum, ³ quando ⁴ civitatem expugnabant, intraverunt & ⁵ fortiter cum illis, qui in custodia remanserant, pugnaverunt &, ⁶ quanto fortius expugnabant, tanto fortius expugnabantur a Christianis, & hoc bellum duravit per duos dies. Christiani ⁷ civitatem capere credentes, ab ea discedere volebant & multi ⁸ Christiani ⁹ mortui sunt. ¹⁰

XXXI. Custodiebant ¹¹ Sarraceni civitatem Damiate sub tali conditione, quod una pars erat ¹² circum Damiam, alia custodiebat lizimon. Cives civitatis, quando volebant, quod exercitus eos succurreret, levabant confinium eorum super murstam & ponebant superius ignem accensum. Interea quidam Sarracenus, tactus ¹³ divina gratia, de civitate Damiate ¹⁴ exivit & ad baptismum veniens ¹⁵ & ad domini legati pedes stans ¹⁶ dixit, M. f. 64 C. quod ¹⁷ de Sarracenis mortui & vulnerati sunt mille, alij, qui veniebant, dicebant, quod quinta pars mortua erat. Similiter duo Pagani, de exercitu foldani venientes, retulerunt domino legato, quod innumerabiles ex eis sunt mortui & vulnerati & inter mortuos & semivivos & eos,

¹ P. om. in secula secul. Am. — ² M. om. — ³ P. om. — ⁴ P. qui. — ⁵ P. add. cum. — ⁶ P. om. verba ab & usque ad duravit. — ⁷ M. ipsam. — ⁸ P. quam plures. — ⁹ P. add. iuxta fossatum. — ¹⁰ M. add. ibi vulnerati. — ¹¹ P. om. verba ab custodiebant usque ad Interea. — ¹² M. cernerat. — ¹³ M. tacto. — ¹⁴ P. om. — ¹⁵ P. om. & ad bapt. ven. — ¹⁶ M. stantem. — ¹⁷ P. leg.: octingenti viri bellicosi in prelio interrenti erant & innumerabiles vulnerati sententiam nostram omittens usque Similiter.

qui clam propter Christianorum metum de expeditione ¹²¹⁹ fugerant, quinta pars illorum deficiebat & recefferat; ¹ confortati namque ² Christiani gratias ³ Domino nostro ⁴ referentes.

P. f. 112 B.

sur. p. 1095.

XXXII. Precepit itaque dominus legatus gattos iuxta menia civitatis trahere ⁵ & fossatum, quod fecus civitatem erat, implere. ⁶ Castra lignorum, petrarias, ⁷ manganos, trabuchos ⁸ & alia machina prope muros Damiate appropinquare & apponere: ⁹ proposuerant namque Christiani civitatem undique ¹⁰ expugnare. Decimo die ¹¹ Jul. 10. mensis Iulij ductus est ¹² gattus ¹³ Christianorum ¹⁴ iuxta fossatum civitatis ¹⁵ ante turrin destruendam; illud quidem fossatum impleri ¹⁶ non potuit simplicitate & peccatis Christianorum, omnibus fugatis, ¹⁷ qui custodiebant magno labore dormientes in sexta hora diei, scilicet lanuenses, ¹⁸ Spoletani & Romani, qui debebant custodire eum. Et secrete ¹⁹ venerunt viij Sarraceni desperati & miserunt ignem in dicto gatto, quorum duo capti sunt & proiecti in ignem & simul cum gatto combusti sunt, ²⁰ & de Christianis multi mortui sunt, ex quo Pagani & Sarraceni magnum ²¹ gaudium habuerunt, Christiani vero valde sunt ²² contristati. ²³

XXXIII. In die Beate Margarethe virginis Christiani cochas & galeas & barchas & alia ligna armaverunt & per fluvium navigantes ipsas muris civitatis ²⁴ appofuerunt. Jul. 20.

1 M. recefferat. — 2 P. add. sunt. — 3 M. grates. — 4 P. om. — 5 P. trahi. — 6 P. impleri. — 7 P. predariis. — 8 P. trabuchos, manganos. — 9 P. appropinquari, *omittens* & apponere. — 10 P. undique civitatem. — 11 P. om. — 12 P. om. ductus est, & legit: cum. — 13 P. gattum. — 14 P. add. staret. — 15 P. om. ante turr. destruend. — 16 M. implere. — 17 P. om. non potuit & cum M. legit: omnibus, fugati. — 18 M. legit: lanuensium, Spoletanorum & Romanorum. — 19 P. legit: de civitate private exeuntes illud gattum mire magnitudinis & fortitudinis, cum quo civitatem indubitanter capere credebant, combufferunt. — 20 P. om. hæc omnia usque ad mortui sunt. — 21 P. ingens. — 22 P. fuerunt. — 23 P. add. & diffisi. — 24 P. civitatis muris.

1219 Pagani & Sarraceni cum petrariis ¹ & trabuchis & man-
ganis ² ignem & sulphurem ³ accensum ⁴ super eos pro-
ficiences ⁵ valde se defenderunt. ⁶ Tunc Sarraceni, se non
posse fortitudini Christianorum resistere, ⁷ cognoscentes, ⁸
pueri & senes, evulsis capillis plorantes lamentabantur ⁹
& dicebant: *Adiuva nos, Machomet! Quare derelinquis*
nos, & cur permittis, Christianos capere Damiatam, & non
vides, quia omnes sumus mortui, & nomen Tuum de cetero
*non erit invocatum, nomen quidem Dei*¹⁰ *Christianorum erit*
exaltatum & manebit in eternum! Quibus ita gestis, Pagani
nuntios ad foldanum & Corradinum¹¹ miserunt, dicen-
tes eis:¹² *Domini,*¹³ *Damiata est capta!* Qui statim ad ter- P. f. 112 C.
ram prostrati sunt¹⁴ &¹⁵ vestimenta sua scindentes¹⁶ dixe-
runt:¹⁷ *Heu, heu nobis*¹⁸ *miseris,*¹⁹ *eamus*²⁰ *omnes &*²¹ *mo-*
riamur cum illis!

XXXIV. Tunc ²² venerunt foldanus & Corradinus
cum tanta multitudine Paganorum & Sarracenorum,
quia sine numero erant, & in illo die valde civitatem ex-
pugnaverunt ²³ & inceperunt ²⁴ magnum prelium inter
se ²⁵ vicissim ²⁶ Pagani ²⁷ & Sarraceni cum Christianis, in
quo prelio multi de Christianis ²⁸ mortui ²⁹ sunt & vul-
nerati, ³⁰ de Sarracenis & de Paganis ³¹ vero circa duo
millia sunt interempti. ³² Captum fuit unum de lignis M. f. 64 D.

1 P. predariis. — 2 P. om. & mang., addens &. — 3 P. sulfurem.
— 4 P. om. — 5 P. prohibentes. — 6 M. se defendentes. — 7 P. om.
omnia ab cognoscentes usque plorantes. — 8 M. om. — 9 P. om. lament.
&, legens: & capillos de capite extrahentes. — 10 P. add. — 11 P. om.
& Corrad. — 12 P. ei. — 13 P. Domine. — 14 P. prostratus est. —
15 P. add. se &. — 16 P. scindens & add. &. — 17 P. dixit. — 18 P.
mih. — 19 P. misero. — 20 P. add. &. — 21 P. om. — 22 P. om. hec
omnia ab Tunc usque in illo die. — 23 P. expugnabant. — 24 P. om.
— 25 P. om. inter se. — 26 P. add. ab utrisque est factum. — 27 P. om.
Pag. usque multi. — 28 P. multi Christiani. — 29 P. legit pro nostro
textu: vulnerati sunt & plures mortui. — 30 P. &. — 31 P. om. & de
Pagan. — 32 M. mortui; P. add. hic: Laudemus & benedicamus Domi-
num! & om. sequentia usque Mar. virg.

Christianorum, quod erat ante focem Damiate & co-¹²¹⁹ tidie quidam Sarraceni exhibant de civitate & negabant eorum legem & baptizabantur. Et de malis Spagnolis & de malis Anglicis fugientes ad exercitum Paganorum negabant Christum, filium Sancte Marie virginis.

XXXV. Postrema die mensis Iulij¹ civitatem undique ^{Iul. 31.} cum gattis & manganis & prederiis machinis fortissime expugnaverunt & ² summo mane illius diei apposuerunt Christiani unam ³ scalam ⁴ Pisanorum magne fortitudinis & magnitudinis; muro cuiusdam turris civitatis fuit apposita, super quam ipsi ⁵ Pisani ascendentes & stantes ipsam turrem ⁶ fortiter cum Sarracenis, qui in ea aderant, preliaverunt. Tandem Sarraceni ignem & sulphurem ⁷ accensum super eam proiicientes, ipsam scalam combusserunt, ⁸ & sic Pisani ea, que proposuerunt, ad finem producere ⁹ minime potuerunt, & ab ipsius turris expugnatione diviserant. Sed quia non ¹⁰ habebant succursum ab aliis scalis dicti Pisani, sed tamen multos Sarracenos interfecerunt & vulneraverunt & combufferunt, ¹¹ Christiani vero flebant, quia non poterant eos adiuvari nisi solus Deus. Postea scale Ianuensium accedentes ipsius turris muro eas ¹² apposuerunt & ¹³ calavit super murum civitatis, & optime preliatum est ¹⁴ usque ad vespas. Sarraceni autem, egregie se defendentes, ignem & sulphurem ¹⁵ & ¹⁶ axungias ¹⁷ accensas super ipsas scalas proiecerunt, que statim cremare & comburere ceperunt. Ianuenses vero vinum & acetum, quod secum portaverant, super ignem proiiciebant, ¹⁸ sed ignem exstinguere non valebant. Cernen-

¹ P. Christiani. — ² P. &, *sequentia omittens usque unam*. — ³ P. quedam. — ⁴ P. scala. — ⁵ P. om. — ⁶ P. turrim. — ⁷ P. sulfurem. — ⁸ M. comburerunt. — ⁹ P. ad finem ducere. — ¹⁰ P. om. ab non usque Postea. — ¹¹ M. legit: comburerunt v passus Christiani, &c. — ¹² P. om. — ¹³ P. om. *sententiam*: calavit . . . ad vespas, *legens*: fortiter ipsam turrem expugnabant. — ¹⁴ M. preliavit. — ¹⁵ M. sulfurem. — ¹⁶ P. om. — ¹⁷ P. ac fongias. — ¹⁸ P. prohibiebant.

1219 tes ¹ Christiani, quod fortuna inuidebat eis, quasi mortui prostrati in terram & flumine lachrymarum non deficientes clamabant dicentes: *Domine Ihesu Christe, rex glorie, qui es potens in omnibus, adiuua seruos Tuos & libera nos ab illa flamma* ² & a manibus iniquorum Sarracenorum P. f. 112 D.
per Tuam sanctissimam virtutem, creator celi & terre, qui vivit & regnat in secula seculorum! Amen. Domine ³ *Ihesu Christe, qui pro nobis humanam carnem assumpsisti, mortem & passionem sustinuisti & die tertia resurrexisti & post xl dies celum ascendisti, ne respicias ad peccata & ad scelera nostra, sed attende, pro quo hic sumus congregati. Adiuua nos, Christe, quia sicut palme per se non possunt ferre fructum, nisi manserint in vite (Ioann., xv, 4), ita nos absque Dei auxilio certare nequimus, & quia sicut aves inter lupos sine pastore contremiscunt (cf. Ioann., x, 12), ita nos a Turcis conturbati sine vestro adiutorio eos infestare non possumus. Finitis omnibus,* ⁴ *lanuentes virtute Domini nostri* M. f. 65 A.
Ihesu Christi Crucifixi a predicta turre indempnes, scalis fere omnibus relictis, secesserunt &, dum hec agerentur, ⁵ *Pagani & Sarraceni cum galeis & barchis per flumen ad pontem* ⁶ *Christianorum expugnandum venerunt, quem due galee Christianorum custodiebant, unam quarum Pagani combufferunt,* ⁷ *altera fortiter cum ipsis expugnauit & cum aliis viris, qui ad succurrendum eam velociter venerunt ipsam pontem defenderunt. Prospicientes Christiani, quod fortuna eis esset aduersa, dicebant: Domine Ihesu Christe, creator celi & terre, cui omnia celestia & terrestria subiiciuntur, qui pro nobis de potestate diaboli redimendis in mundum venisti, ne respicias* ⁸ *peccata nostra,*

¹ *P. om. sententiam*: Cernentes . . . clamabant, *legens*: Videntes itaque Christiani valde plorabant. — ² *P. om.* — ³ *P. om.* Domine usque non possumus. — ⁴ *P.* Qua oratione facta. — ⁵ *P.* geruntur. — ⁶ *P.* flumen per pontem . . . pervenerunt. — ⁷ *M.* combuxerunt; *P.* comburent. — ⁸ *P.* respicias.

sed ad fidem veram & rectam sancte & individue Trinitatis, ¹²¹⁹
pro qua nos sumus in hac aliena patria congregati, nos con-
servare digneris, & ne permittas nos a manibus crudelium
Paganorum perire, Salvator mundi, qui vivit & regnat in
secula seculorum! Amen. ¹ Qua oratione facta, Christiani
 civitatem undique expugnaverunt, scalas & ² castra muro
 civitatis ³ apposuerunt. Videntes hec ⁴ Pagani, pueri &
 milites & pedites luctum magnum in civitate fecerunt. ⁵

XXXVI. Videntes soldanus & Corradinus civitatem ex-
 pugnatam ⁶ dixerunt: *Quid faciemus? Eamus,* ⁷ *aut omnes*
vivamus, aut moriamur, ⁸ *antequam crudeles Christiani capiant*

P. f. 113 A. *& interficiant nos* ⁹ *& homines nostros & filios atque* ¹⁰ *filias*
 nostras! Et ex ¹¹ *nimio dolore & ira commoti sunt* ¹² *&*
concluserunt oculos & inclinaverunt capita & intrave-
runt fossatum Christianorum & imperum magnum ¹³
super Christianos fecerunt ¹⁴ *& plus quam v milia usque*
ad temptoria eorum venerunt ¹⁵ *& quinque baltrefchas*
diruerunt. Et ¹⁶ *quidam amirarius antecedebat eos* ¹⁷ *di-*
 cens: ¹⁸ *Machumerus est Dominus & non filius Marie!* ¹⁹
 Audientes ²⁰ hoc templarij milites Christi contristati sunt
 ad mortem ²¹ & Christum alta voce clamare ceperunt:
O Christe, o Sancta Crux, Sanctum Sepulcrum, o Sancte

1 P. om. in sec. sec. Amen. — 2 M. om. &. — 3 P. add. undique. —
 4 P. add. — 5 P. add. dicentes & om. sequentia ab Videntes usque ad
 quid faciemus. — 6 M. expugnantem. — 7 P. om. — 8 P. moriamur aut
 vivamus. — 9 P. legit: antequam Christiani nos interficiant. — 10 M. &.
 — 11 P. suppl. eo. — 12 P. om. sequentia ab & usque impetum. — 13 P.
 om. — 14 P. facientes, sequentia def. ab & usque & quinque. — 15 P.
 add. castrum. — 16 P. legit: Et tunc Pagani & Sarraceni atque quidam.
 — 17 P. leg.: Amirarius, qui antea procedebat. — 18 P. add. in sua voce.
 — 19 P. Maumectus, adiuva nos & non Christus. — 20 P. leg.: Chris-
 tiani, credentes, Christum necare, contristati sunt valde. Credebant enim
 auxilio Dei eorum in castris inmensè & plorantes dicebant: *Si Deus noster*
nos reliquit, quid faciemus? Fugere non valeamus. Christiani clamare cepe-
 runt &, tacti tristitia, super eos irruerunt, & tunc ille amirarius, qui talia
 verba dixerat, interfectus est, & multi Pagani & Sarraceni decapitati sunt.
 — 21 P. omnia om. abhinc usque ad & dismembrati.

- 1219 *Georgi, accipe vexillum Sancte Crucis, veni in adiutorium nobis & adiuva nos pro eius amore, qui pependit in cruce pro nobis!* Et exierunt Christi milites super illos & viriliter pugnantes victoriam habuerunt maximam, & ille, qui Dominum blasphemabat, mortuus fuit cum xv militibus & l peditibus, & multi Christiani & equi mortui & vulnerati sunt ibi, & multi Sarraceni & Pagani in dicto prelio mortui fuerunt; decapitati & dismembrati in sablone iacebant. A¹ quo prelio Pagani cum dolore & merore recesserunt, & Christiani² cum triumpho remanserunt laudantes & benedicentes Dominum.
- Aug. 5. XXXVII. In die Transfigurationis³ Domini Christiani^{M. f. 65 B.} die & nocte civitatis fossatum implere nitebantur; habebant namque gattum unum mirabiliter constructum, cum quo civitatem capere indubitanter credebant. Percipientes Sarraceni plurimum gattum illum timentes, signum foldano fecerunt, quo viso, foldanus cum omni gente sua ad Christianorum castra velociter appropinquavit, & prelium magnum cum Christianis⁴ fecerunt.⁵ Et dum sic pugnarent, Pagani & Sarraceni, qui in civitate aderant, de ea⁶ exeuntes gattum illum combufferunt⁷ & similiter alios⁸ vij gattos.⁹ In¹⁰ illo die venerunt xxx galee & berbote Sarracenorum per flumen & credebant cremare pontem, una quarum combusta est a Christianis. Ea die multi Christiani¹¹ interempti & vulnerati, unde Sarraceni sunt^{P. f. 113 B.} elevati & Christiani sunt contristati.
- Aug. 15. XXXVIII. In¹² nocte Assumptionis Sancte Marie de Augusto octo Sarraceni fuerunt capti, qui veniebant natando ab exercitu foldani deferentes ignem, columbos & cartas & volebant intrare civitatem. Facto mane ad dedecus Paga-

1 P. *add.* — 2 P. Christiani vero. — 3 P. Transmigrationis. — 4 P. inimicis. — 5 P. fecit. — 6 P. clam. — 7 P. cremaverunt. — 8 P. *om.* — 9 P. combuxerunt. — 10 P. *om. hæc omnia usque* Ea die. — 11 P. Christiani multi. — 12 P. *om. omnia usque* miserunt ad Christianos.

norum, auribus & naribus cum labiis & brachiis truncatis ¹²¹⁹ & uno oculo extracto, ante Sarracenos missi sunt quatuor. Alios quatuor sic truncatos miserunt in civitatem; Sarraceni unum de Christianis ita truncatum miserunt ad Christianos.

XXXIX. In die vero Sancti Bartholomei Christiani, vir- ^{Aug. 24.} tute Domini infligante, cochas & galeas ¹ armaverunt ² & ³ barchas, in quibus erant scæle ad preliandam civitatem, & propter currentiam fluminis non appropinquaverunt civitati. Sed per superbiam peditem, qui dicebant, principes & milites esse proditores, & ideo ⁴ non appropinquant civitati, predicti pedites ⁵ murmurabant & dicebant, quod milites toto tempore eos ⁶ ibi tenere volebant nolentes cum Paganis pugnare, nec cum eis bellum temptare, unde milites indignati cum Paganis preliari statuerunt. Gentem quoque eorum in tres diviserunt partes, una quidem, que campum custodire debebat, ⁷ alia per ⁸ fluminis aquam ire, ⁹ altera per sablonem contra inimicos pergere ¹⁰ debebat.

XL. In die Decollationis Sancti Iohannis Baptiste, ¹¹ ^{Aug. 29.} que cum lachrymis ¹² & plorando scribitur, fuit enim dies illa dies ire, calamitatis & miserie, dies mortis ¹³ & pestilentie, dies lividiosa ¹⁴ & valde ¹⁵ amara Christianis. Dominus quidem legatus & rex Ierosolyme & patriarcha & ¹⁶ alij omnes viri nobiles & potentes Christianorum popu- ¹⁷ larium rumore commoti & turbati, etiam iram & ¹⁸ perfidiam ¹⁹ eorum valde timentes, armati & asclerati ²⁰

1 P. add.: & barchas. — 2 P. add.: & viris prudentibus eas preparaverunt. Sed propter fluminis inundationem ad menia civitatis appropinquare minime poterant. — 3 P. om. ab & usque murmurabant. — 4 M. & dicunt. — 5 P. add.: Et tunc pedites Christianorum superbia elati murm. — 6 P. om. — 7 P. legit: campum custodit. — 8 P. om. — 9 P. om. — 10 P. pergere contra inimicos. — 11 P. om. — 12 P. lacrymis. — 13 P. martis. — 14 P. luctuosa. — 15 M. amara valde. — 16 P. om. — 17 P. add. &. — 18 P. add. — 19 M. perfidam. — 20 M. asclerati.

1219 extra castra cum omni exercitu Christianorum exierunt & versus temptoria Paganorum catervatim perrexerunt. Illic malignus spiritus in popularium corda intravit, & statim retro fugam fecerunt non impulsī, nec percussī prelio, neque gladio inimicorum, sed per peccata ¹ hominum retro fugerunt &, quia rectores viderunt, fugere eos, habuerunt consilium revertendi. Tamen propter anxietatem fecerunt unam spheram iuxta flumen, ut homines & iumenta biberent. Sed quidam spavandi de omnibus generibus ceperunt fugere, Sarraceni fortius ceperunt preliari, quia videbant posse superari, sed Romani & Latini in media acie Sarracenorum constructi terribiliter [erant] oppugnati & virtute debellantes multos Sarracenos. Sed Sanctus Iohannes voluit habere multos socios, quia, sicut ille fuit decapitatus propter Deum, ita decapitati sunt sine numero de Christianis, de templariis I milites, de Alamannis xxx, de hospitalariis xxxij & camerarius regis Francie & filius eius, episcopus de Belvaio & frater

¹ P. legit pro textu nostro sequentia: & aefietatem eorum sensum & lumen oculorum perdiderunt, ita quod unus alium interficiebat & nullus erat, qui eos tenere possset, & fugiendo ad castra redierunt. Videntes hec dominus legatus & Ierosolime rex & alij viri & milites nobiles plurimum sunt P. f. 113 C. turbati, tandem, infimul omnes congregati, cum inimicis prelium magnum commiserunt, & duravit illud bellum a mane usque ad vespervas, postea utraque pars voluntarie secessit. Tamen de Christianis multi mortui sunt, alij fugati propter pondera armorum se prosternebant ad terram, & taliter in ipso prelio innumerabiles sunt decollati, & multi milites templarij & hospitalarij sunt capti & mortui & vulnerati. Sic enim stultitia & simplicitate popularium credimus placuisse Domino nostro Ihesu Christo; sit eius nomen benedictum in secula! Similiter prelium in flumine factum perdiderunt Christiani & unam galeam armatam viris prudentibus Pagani habuerunt & ceperunt; populares enim cum superbia & furore omnia agere volebant. Ignorabant etiam, quia scriptum est: *Superbis Deus resistit & contradicit* [I Petr., v, 5]. Et viri sapientes, qui peditibus crediderunt, de iure possunt reprehendi, quia dicit Salomo: *Sapiens autem stultum in insipientia sua imitari non debet* [Proverb., III, 31]. Interea quidam vir nobilis vulneratus & quasi semivivus ad castra rediens hec verba domino legato retulit dicens, quod, nocte veniente, erexit oculos suos,

eius, Ioannes de Affis, comes de Belinis, Andreas de ¹²¹⁹ Pifis, Anselmus de Luni, prepositus Sancti Omeri, cum lxxx militibus & de aliis omnibus gentibus plusquam v milia. Et Sarraceni secuti sunt semper interficiendo Christianos usque ad fossatum eorum, & multa arma cum multis equis amiserunt & sic victi sunt Christiani & in flumine unam galeam armatam cum ducentis marinariis amiserunt. Tali modo iustificavit Deus Christianos, quia non cum eius timore ¹ sed cum furore magno exierunt. Et non minus mortui sunt de Sarracenis, & tres amirarij decapitati sunt, unde Christiani dicebant: *O dies ista dies ire, calamitatis & mortis, in qua vix iustus salvatus est, quia DEUS SUPERBIS RESISTIT, HUMILIBUS AUTEM DAT GRATIAM* (Ep. I Petri, v, 5). Et duravit illud bellum a mane usque ad vespas. Videntes hoc dominus legatus & Hierosolymitanus rex & alij viri & milites nobiles, plurimum sunt contristati & conturbati. Sarraceni in civitate cum cimbaliis, tubis, tamburiis & vocibus exultantes laudabant Deum. In illo die, si non adesset rex Iohannes & hospitalarij & templarij & Alamanni, omnes Christiani essent decollati & ducti in captivitate.

XLI. Audite, fratres carissimi & filij, qualiter Christus recepit martyres suos sanctos. Quidam Theonicus dicebatur mortuus: ² nocte sequenti erexit oculos suos ³ & vidit quendam virum magnum, vestibus albis indutum, & cum magna & innumerabili multitudine angelorum super cadavera mortuorum canentes & dicentes: *Isti sunt, qui venerunt ex magna tribulatione & laverunt stolas suas in sanguine agni* (Apocal., VII, 13, seq.) & *contempserunt vitam mundi & mortui sunt pro fide & amore*

¹ M. timore. — ² M. dicunt mort uos. — ³ Hoc loco textus Parisiensis ad codicis Mutinensis textum iterum accedit.

M. f. 65 D.

P. f. 113 D.

1219 *Christi*. ¹ Illo ² die fecit foldanus capita Sanctorum excoriare & falare & misit eos per provincias Babylonie dicendo: *Si quis vult de sclavis, veniat & tollat, quantos vult, quia principes Romanorum mortui sunt, & qui remanserunt, fugere volunt.*

XLII. Tunc foldanus pepigebat cum domino legato & principibus Christianorum, sed unusquisque aliud habebat in corde, quam dicebant in ore, quia Christiani in proximo navigio expectabant succursum ³ & foldanus recessionem, quia credebat, Christianos propter metum recedere.

Mur. p. 1099.

Septemb. 14. XLIII. In Exaltatione sancte Crucis principes Romanorum ⁴ & ⁵ episcopus Ungarie, ⁶ comes Guaterus, comes Oremgius & bene xx mille peregrini recesserunt de exercitu & evacuatus remansit, unde Christiani omnes sunt ⁷ perterriti, Pagani & Sarraceni ingenti letitia sunt gavisi. Interea virtute Domini nostri Ihesu Christi Savarixius de Malli, ⁸ vir egregius, cum gente sua & x galee lanuensium & multi alij peregrini in expeditione venerunt. Hoc ita facto, foldanus, ut videretur Christianos superasse, & ut Pagani libentius ad expeditionem proficisci deberent, ⁹ nuncios suos per omnes provincias Paganie misit huius modi verba proferentes: *Quisquis de Christianis sclavos¹⁰ acquirere voluerit, ad expeditionem accedere debeat, scientes, quia omnes Christiani mortui sunt & eorum principes¹¹*

¹ P. add.: In die illa multi Christianorum barones capti sunt, scilicet camerarius regis Francie, episcopus Belvasij & frater eius Iohannes, comes de Belmo[n]t, dominus Andreas de Basses, Anselmus de Bochit, prepositus Comer, filius camerarij regis Francie & cum aliis octoginta viris nobilibus & prudentibus, & de Sarracenis & Paganis innumerabiles mortui sunt. Victi enim fuerunt Christiani eo die, sicut placuit Domino. Sit nomen eius benedictum in secula! — ² P. om. *textum nostrum ab Illo usque* In Exaltatione. — ³ M. occursum. — ⁴ P. Romanorum principes. — ⁵ P. om. — ⁶ P. patriam redierunt; *sequentia usque* unde Christiani defunt. — ⁷ P. valde. — ⁸ P. Mallo. — ⁹ P. debeant; M. debebant. — ¹⁰ P. leg.: scalis. — ¹¹ M. leg.: mortui sunt & omnes eorum recesserunt.

recesserunt. Alij vero, qui remanserunt, fugere nec a manibus ¹²¹⁹
Paganorum evadere minime possunt. Dum hec geruntur, ¹
 P. f. 114 A. *foldanus similiter nuncios suos ad dominum legatum &*
regem Ierosolime ² *direxit dicens,* ³ *foldanum pacem*
feu treguam cum Christianis velle componere & facere.
Habito quoque consilio, ⁴ *dixerunt Christiani, ut in*
scriptis modum & formam dare deberent; qui tamquam
proditores ad castra recesserunt, & sic sepe & sepius
facientes & ad castra Christianorum venientes & hec
omnia inquirentes ⁵ *nil* ⁶ *facere voluerunt, expectabant*
enim interim auxilium a longinquis regionibus Pagano-
rum &, Christianorum exercitum cotidie diminui ⁷
debere. Christiani autem infensati ⁸ *ea omnia, que pro-*
ferebant, verum esse, putabant.

XLIV. Quodam die mensis Septembris Pagani & Sarra- ^{Sept.}
 ceni undique circuierunt ⁹ exercitum Christianorum. Tunc
 foldanus, erigens se, alta voce dicere cepit: *O Pagani,*
viri fortissimi & bellicosi, totius orbis dominatores, vere in-
tellexistis, quia scriptum est in lege nostra: Pagani montes
& maria transibunt & etiam Romanum imperium subiuga-
 bunt, *nonne* ¹⁰ *videtis vos, quia Christiani fere omnes mortui*
 M. f. 66 A. *sunt & recesserunt? Et pugnate viriliter* ¹¹ *cum eis & habe-*
bitis omnia temptoria eorum & aurum & argentum & alia
omnia, que in castris sunt! ¹² *Precipio omnibus, ut intretis*
fossatum & illud implere debeatis. Et sic in fossatum in-
traverunt volentes implere. Dominus legatus quidem, ¹³
 extendens manus suas ad celum, plorando & lachry-
 mans ¹⁴ dulci voce dixit: ¹⁵ *Domine Deus Pater, qui*
manes in Trinitate, creator celi & terre, dominator omnium

¹ M. agerentur. — ² M. Hierosolimæ. — ³ P. dicentes. — ⁴ P. confilio. — ⁵ M. add. &. — ⁶ P. nichil. — ⁷ P. exercitus cottidie minui. — ⁸ M. infensati autem. — ⁹ P. circuerunt. — ¹⁰ M. vos. — ¹¹ P. om. — ¹² M. om. sunt. — ¹³ P. quidem Legatus. — ¹⁴ P. lacrimans. — ¹⁵ M. dicens; P. add. Oro.

1219 *rerum visibilibus & invisibilibus, qui omnia subiecisti*¹ *sub* P. f. 114 B.
pedibus Tuis, oves & boves, insuper universa pecora campi,
*volucres celi & pisces maris, qui perambulant*² *femitas*
maris, & qui pro nobis peccatoribus redimendis a potestate
diaboli in mundum venisti & de ubero Beatissime Marie
virginis humanam carnem sumpstisti, mortem quidem & pas-
sionem in cruce sustinuisti, adiuva nos, Domine, exaudi
precibus nostris! O Domine, quam admirabile est nomen
Tuum in universa terra! (Psalm. VIII, 1.) Ne respicias,
Domine, peccata & iniquitates nostras & ne permittas,
*nos ab insidiis crudelium*³ *Paganorum & Sarracenorum*
perire, sed concede nobis per Tuam sanctissimam gratiam
& misericordiam, ut ipsos Paganos & Sarracenos impios
& incredulos, & qui in Te non credunt, superare possimus Mur. p. 1100.
& ad veram & ad rectam fidem eos converti valeamus,
ut nomen Tuum sit benedictum in secula seculorum! Amen.
 Qua oratione facta, Christiani hoc⁴ videntes pre-
 lium magnum cum eis commiserunt, & multi Pagani
 in ipso prelio mortui sunt & vulnerati. Videntes, quod
 inceperant, ad finem perducere minime⁵ posse, ad castra
 redierunt dicentes soldano: *Domine, isti sclavi sunt impij*
*& crudeles & per vim quattuor manganellos*⁶ *contra nos*
fixerunt, nos, in quantum poterant, interficientes.

XLV. In⁷ ultima hebdomada Septembris⁸ xv naves
 peregrinorum recesserunt a portu Paganorum, & Pagani
 renuerunt pactum. Et tunc omnes Babylonenses, Eryp-
 tiaci, parvi & magni, etiam mulieres, venerunt in auxilium
 Paganorum.

Sept. 25. XLVI. Quinto die exeunte Septembris venerunt Sarra-
 ceni ante fossatum Christianorum &, quia pauci erant
 Christiani, per vires explanaverunt fossatum. Christiani

1 P. om. — 2 P. ambulat. — 3 P. om. — 4 P. om. — 5 P. minime
 producere. — 6 P. manganos. — 7 *Textus noster deest in P. ab* In ultima
usque In die festivitatis. — 8 M. add- invenerunt.

optime preliabant contra Sarracenos & multos ex illis ¹²¹⁹ occiderunt, & de Christianis mortui sunt xij, & nullus Christianorum comedit usque ad noctem. Sarraceni adeuntes dixerunt foldano: *Isti sclavi valde agrestes & maligni contra nos sunt!*

XLVII. In die festivitatis Sanctorum ¹ Cosime & Damiani ² ante auroram venerunt Pagani & Sarraceni & direxerunt quattuor ieremitas ardentis per flumen & coopertas pice & oleo cum stipula & lignis aridis & palea, comburentes, ac si essent x. Campane & sulphure & flamma videbantur tangere celum, & credebant ardere

M. f. 66 B. pontem & intrare civitatem cum frumento & aliis necessariis, & si hoc contigisset, omnes Christiani essent decollati. Unde maximus timor invasit Christianos, sed per divinam gratiam, antequam pervenirent ad pontem, exierunt obviam ieremitis & exstinxerunt eas. Et illo die non requieverunt Christiani & non comederunt usque

P. f. 114 C. noctem. Et tunc duo Pagani divino lumine ³ tacti ad dominum legatum venientes ita dixerunt: *O Christiani, estote prudentes, quia, antequam septem dies veniant, Sarraceni & Pagani ⁴ putant fossatum implere & vos capere, scientes, si eis firmiter restiteritis, quod totam Paganiam subiugaveritis.* Pagani vero ad terminum, sicut dixerunt, venientes in fossatum intrare & illud implere volentes, Christiani quoque hoc videntes, statim castra lignorum ante eos construxerunt, super quibus Christiani stantes sudibus ⁵ acutis & lapidibus graviter percutiebant, ignem & sulphurem ⁶ & trabes super illos proiicientes ⁷ multos ⁸ Paganos morti tradiderunt. Videntes tamen Pa-

¹ P. om. — ² Abhinc usque Et tunc desunt omnia in P., ubi legimus: Pagani & Sarraceni ad fossatum Christianorum omnes venientes, set Christiani extra castra armati exeuntes stipulam & paleam & alias res, quas prope fossatum posuerant, igne combuxerunt. — ³ M. munimine. — ⁴ P. om. Sarr. & Pag. — ⁵ M. sudibus. — ⁶ P. add. accensum. — ⁷ P. proiiciebant. — ⁸ P. multi.

1219 gani,¹ quod inceperant, ad finem perducere minime posse, ad castra² redierunt.

XLVIII. Et dum hec agerentur, quidam de Christianis numero novem,³ instigati a diabolo & tacti maligno spiritu, qui pontem custodiebant, quorum corda auro & argento soldani erant obcecata,⁴ pontem clam & privatim incidere & destruere conabantur, Paganos, Sarracenos cum galeis in civitatem ducere volentes, ut eam a Christianis protegere & defendere possent. Sed Dominus noster Ihesus Christus, a quo omnia bona cuncta procedunt, & sine quo nil fieri potest, cui nil est absconditum, corda omnium sciens, qui est verus iudex & iustus, noluit⁵ tam pessimum & iniquissimum⁶ scelus ad finem perducere; contigit,⁷ quod unus ex predictis, divina potentia & misericordia tactus, ad dominum perrexit cardinalem, qui omnia⁸ per ordinem ipsi aperuit & manifestavit.⁹ Alij vero, hoc scientes, ad Paganorum castra¹⁰ fugerunt, & ita¹¹ liberavit Dominus noster Ihesus Christus Crucifixus Christianos ab insidiis inimicorum. Laudamus & benedicimus Dominum nostrum, natum de virgine Maria. Videntes Pagani, nil facere posse, cum Christianis machinare ceperunt.¹¹

XLIX. Nocte proxima fuit captus quidam lanuensis traditor, qui debet incidere catenas & farcos & alia ingenia, quibus pons tenebatur; debet recipere a soldano vj mille bisantos. Alio die fuit captus quidam Hispanus, qui vendebat Sarracenis unum panem pro uno bisanto, & isti sunt suspensi ad caudam equorum & dilaniati sunt per totum exercitum. Sequenti die & nocte Sarraceni paraverunt ligna & herbas ad implendum fossatum Christiana-

1 *P. om.* — 2 *P. suppl. sua.* — 3 *P. novem numero.* — 4 *M. obcecati.* — 5 *M. nolens.* — 6 *P. iniquum.* — 7 *P. contingit.* — 8 *P. transponit omnia post ordinem.* — 9 *P. leg. misericordiam festinavit.* — 10 *P. om. & ita.* — 11 *Abhinc textus M. prorsus abhorret ab eo, qui in P. prolat.*

norum, sed Dominus misit nuncium suum Christianis & ¹²¹⁹ ad baptismum, qui indicavit eis, qualiter Sarraceni cupiebant reimplere fossatum eorum & dixit: *Estote fortes, Christiani, quia, si modo habetis victoriam, omnes recedent.*

L. Unde dominus legatus fecit remissionem de duobus annis omnibus volentibus portare tabulas, que erant circa pontem ad defendenda carbonaria, & sic omnis populus cucurrit, & in ipso die factum fuit munimentum. Christiani, qui erant ab illo latere fluminis, ubi erat soldanus, interfecerunt & vulneraverunt plus quingentos & multa arma eorum habuerunt. Corradinus, qui erat a latere fossati, ad preliandum non venit. Sequenti enim die usque ad noctem semper sagittando & balestando preliaverunt. Videntes itaque soldanus & Corradinus, quod non valebant Christianis resistere, nec succurrere eos, qui in civitate moriebantur ut canes, reversi sunt cum tristitia, & Christiani cum victoria, quia Deus erat cum illis.

LI. In vigilia apostolorum Simonis & Iude soldanus ^{Octob. 27.} fecit custodire turrin cum ieremitis, propter quod erat signum navibus venientibus Damiatam.

LII.* In festo Omnium Sanctorum volebant Sarraceni ^{Novemb. 1.} reddere terram Christianis, quia nullo modo poterant eam tenere, quia potentia Dei erat contra eos, unde

P. f. 114 D. * LII a. Interea Sarraceni, qui in Damiate civitate aderant, nuntium ad soldanum miserunt dicentes, ut eis subvenire deberet, quia pestilentia magna & mortalis infirmitas eos superaverat taliter, quia civitatem defendere nequibant. Cumque soldanus & Corradinus hec verba audissent, plurimum sunt turbati & contristati. Qui illico mille homines nobiles & potentes preparare fecerunt, ut per fluminis aquam natando usque ad civitatem nocte pergere deberent. Cum Christiani hoc virtute Domini intellexissent, pontem & fluminis ripam diligenter custodire fecerunt, ut tamquam piscatores cum retiis per fluminis undas natantes capere possint, ut eis dici possit, *Venite post me, faciam vos fieri piscatores hominum* [Marc., 1, 17]. Nocte ita:uta veniente prospicientes Christiani viderunt Paganos & Sarracenos per fluminis aquam venientes. Cum ipsis viriliter preliaverunt,

1219 venerunt duo amirarij ad hospitium legati & una cum rege locuti sunt & ibi biberunt & comederunt & dormierunt nocte illa. Secundo die duo templarij & duo hospitalarij cum amirariis intraverunt civitatem & die tertio foldanus & Corradinus miserunt sexcentos Sarracenos intraturos Damiatam, qui fortiti fecerunt tres scheras inter se ita dicendo: *Si quis intraverit, remittat nuntium, ut venientes intremus cum illo.* Sed Dominus, qui iam preliaverat & interfecerat quattuor xx millia hominum & mulierum, volebat, quod illa civitas consecraretur ad honorem suum & Beate Marie virginis & omnium Sanctorum & voluit destruere inimicos crucis. Sarraceni, qui¹ erant inter exercitum & civitatem,² veniebant tantum per aquosa loca, & quedam femina sentivit eos & cepit cridare: *Arma, arma!* Et casu accidit, quod templarij & hospitalarij surrexerunt ad matutinum, qui pro Christi nomine non labore, non morte, nec iaculo aliquo minime formidantes concurrerunt & interfecerunt ducentos de Sarracenis & nonaginta capierunt. Alij vero redierunt, & tunc confudit Deus inimicos crucis, & acceperunt Christiani capita Sarracenorum & proiecerunt ea ante foldanum & corpora ante fossatum civitatis, ut magis dolerent.

LIII. Unde Christiani renuerunt pactum & fecerunt cochas armare & miserunt precones per totum exercitum & ordinaverunt, qualiter poterat capi civitas, & diviserunt totam gentem & preceperunt bene custodire losias & carbonaria, statuentes, qui prius a carbonariis discederet, suspendatur in eculeo, secundus vero, si erit

alios fumerferunt & innumerabiles vulneraverunt & multos morti tradiderunt & lxxx de eis ceperunt. Unde ea die Pagani valde sunt conturbati, Christiani vero ingenti gaudio sunt gavisi. Gaudeamus omnes & letemur in Domino & cottidie gratias ei referamus!

¹ M. add. omnia. — ² M. add. &

miles, equos & arma perderet, de exercitu expulsus, ¹²¹⁹ pedites manum & omnia, que ibi habuissent, perderent; si mercator vel femina cum mercatis maneret in exercitu, manum & omnia sua perderet; si homo vel femina sine armis fuerit inventus, si non fuerit infirmus vel parvulus, qui custodiat papiliones, excommunicatus sit. Qui debebant scalas, cochas & naves ascendere ad capiendam civitatem, & si redirent, manum & omnia sua perderent. Item, qui introit civitatem & invenit aurum & argentum & omnia alia, que invenerit, adunet in tribus vel sex domibus & assignet ea stabilitis, & si quis vult derobare, ¹ perdat manum & suam partem. Item, quibus preceptum fuerit iurare, iurabunt punire illos, qui predicta statuta non observabunt. Et annunciata sunt omni populo, & *in nomine Domini & beate Marie virginis faciemus insultum civitati & Deo adiuvente capiemus eam.* Et respondit omnis populus: *Fiat, fiat.*

LIV. ² Sed Dominus noluit expectare decreta hominum, nam v die intrante Novembris die Martis, in vigilia ^{Novemb. 5.} Sancti Leonardi in media nocte, qua hora Christus exspoliavit infernum, Christiani muro civitatis Damiate

¹ Sic legimus cum Mur.; M. præbet iiij. — ² M. voluit.

P. f. 115 A. * LIV a. Quinto mensis Novembris in vigilia sancti Leonardi in media ^{Novemb. 5.} nocte, qua hora Christus exspoliavit infernum, Christiani muro civitatis Damiate scalas posuerunt. Cum autem una Romanorum scala ipsius civitatis muro esset apposita, volentes in civitatem intrare, iudicio Dei fracta est. Alie scale numero x intus civitatem intraverunt, qui exire, nec scalas recuperare minime potuerunt, qui admodum turbati plurimumque perterriti ceperunt clamare & dicere: *O Domine, o Domine, miserere nobis, adiuva nos, Deus salutaris noster, quia omnis spes & salus nostra in manu Tua est, & mitte nobis de celo angelos Tuos, qui nobiscum sint & defendant nos ab impiis & crudelibus Paganis, ut de nobis potestatem habere non possint, ut potentia & magnificentia Tua ab omnibus laudetur & nomen Tuum sanctum per universum orbem glorificetur & benedictum sit in secula seculorum. Amen.* Qua oratione facta Christiani tamquam angeli catervatim cum scalis & scalionibus & aliis lignis omni modo, prout poterant, super murum civitatis conabantur ascendere ob obsequium Domini nostri Ihesu

1219 scalas posuerunt, dedit talem victoriam Christianis, quam nunquam habuerunt. Quia sicut predictum est, non fuit bonitas eorum, sed Dei misericordia, que sine ferro & fama interfecit inimicos sancte Crucis. Misit enim quosdam prudentissimos viros Romanos & Latinos media nocte ad murum civitatis, &, apposito ponte & scala, bene armati ascenderunt murum cum magno tremore,

Christi Crucifixi. Qui cum murum civitatis ascendissent, in una ipsius civitatis turre fortissima vexillum sancte & vere Crucis posuerunt &, aliis turribus captis, in unaquaque signum crucis posuerunt & fecerunt. Pagani autem, qui in ipsa civitate aderant, alij mortui & semivivi per plateas & domos & vias iacebant, & alij morbo & pestilentia & infirmitate magna infirmabantur, ita quod nullo modo civitatem defendere nequibant. Sic enim placuit Domino, & sic ita eius fuit voluntas. Non enim hoc posset evenisse quantitate & virtute virorum bellicorum set potentia & virtute Domini nostri Ihesu Christi, apud quem nil est impossibile. Confidamus ergo in Domino Deo vero & non in virtutibus hominum, sicut scriptum est, *bonum & melius est confidere in Domino, quam confidere in principibus* [Psalm. cxlv, 2]. Statim pauci Pagani ad baltefcas eorum & castra lignorum currerunt, ignem in eis miserunt, ut a soldano & eius exercitu videretur. Quo igne viso a Christianis, qui temptoria custodiebant, valde sunt turbati & perterriti: ignorabant enim de illis, qui in civitatem intraverant. Unde alta voce lacrimando ceperunt rogare Beatum Leonardum confesorem, ut pro eis ad Dominum nostrum Ihesum Christum intercedere deberet, armati & asclerati castra custodiebant. Cumque crepusculum noctis recedentis & diei advenientis finem daret, & dies clarissimus apparuit, die Martis, in quo Christus aqua fuit lavatus, in quo omne bonum contulit, Christiani viderunt quoddam vexillum balzanum & alia vexilla sancte Crucis in turribus civitatis. Qui prosternentes se ad terram dicebant: *O, Damiana capta est virtute Domini nostri Ihesu Christi Crucifixi, que olim erat cathena captivorum & carcer sclavorum, modo gratia Domini nostri Crucifixi erit domus Christianorum*. Affirmabant etiam viri antiqui, prudentes & religiosi, vexillum balzanum, quod videbant, esse vexillum Beati P. f. 115 B. Leonardii & illud in ecclesia, in qua corpus eius in presentem diem requiescit, vidisse, & omnes pre nimio gaudio & ingenti letitia commoti plorabant & oculos & manus ad celum levantes humili voce dicebant: *O Domine Ihesu Christe, rex glorie, fili virginis Marie & omnium rerum visibilium fabricator, cui angeli & troni & dominationes subiiciunt, laudamus & benedicimus Te, gratias agimus Tibi! Benedictus sit Deus patrum nostrorum & laudabilis & gloriosus in secula! Benedicamus patri & filio cum Sancto Spiritu, laudemus & superexaltemus eum in secula! Amen*. Explicit. P. f. 115 C.

quia sciebant, sicut Dominus pro eis pugnauerat in civitate. Postquam ascenderunt murum, supra portam preliantes cum aliquibus Sarracenis adhuc vivis, ceperunt unam turrim clamantes ad exercitum: *Succurrite, succurrite nobis, fratres, quoniam nostra est terra!* Et ceperunt dicere: *Kyrie eleison*, & populus respondit: *Gloria in excelsis Deo*, & dominus legatus dixit: *Te Deum laudamus*, & hospitalarij clamabant: *Sancta Crux & sanctum Sepulchrum intercede pro nobis!* Et statim cucurrerunt Christiani ad lazias, alij ad carbonaria, alij ad civitatem & combusserunt unam portam & aliam confregerunt, & ita Dei gratia Damiate capta est.

LV. Audite, fratres carissimi, qualiter Dominus pugnavit contra inimicos Crucis. Quia circum Damiatam inter duos muros fortissimos erat magnum spatium, ubi Sarraceni erant sine numero sepulti, & per totam civitatem similiter preceptum erat vivis sepelire mortuos, ubicumque invenirentur; de mortuis iacentibus per plateas, per domos, in uno lecto tres & quattuor & vivus cum mortuo, non erat numerus, quoniam unus moriebatur circa alium, & vivus non poterat movere mortuum pre nimia infirmitate & debilitate. Ipse Dominus miserat [hanc] super illos. lacebant homines & mulieres sine vestibus, pedibus & manibus retortis, & corporibus etiam a canibus dilaniatis. Et illi panem & aquam iuxta se habentes, & non poterant comedere, & sic moriebantur ut canes. De viris inventi sunt plus x millia hominum & mulierum. Sed omnes preoccupati valida & varia infirmitate.

LVI. Adhuc ostendit Deus fidelibus suis mirabilia sua, quando terra capta est. Flumen per multum tempus ante diminutum fuerat; nocte illa in tantum crevit, quod omnes fovee erant plene aqua, & fuit tantus ventus & aqua, quod soldanus & Corradinus non potuerunt suc-

1219 currere civitati, sed summo mane venerunt aliquanti Sar-
 raceni & viderunt Christianos bene armatos & cantantes:
Kyrie eleison & Gloria in excelsis Deo, unde unus ex Sar-
 racenis dixit: *O Christiani, quid est hoc, quod tantum gau-*
dium habetis? Responderunt Christiani: *Nonne vides*
Tu, quod Dominus noster Ihesus Christus in hac nocte tra-
didit nobis civitatem Damiate? Et statim rediit & nunciavit
 Sarracenis, qui currentes nunciaverunt foldano. Soldanus,
 hoc audiens, statim loquelam perdidit & fecit signum
 aliis & imperavit, ut eorum capita truncarentur, & hoc
 factum est sine intermissione. Cumque per duas horas
 in tanta tristitia & angustia esset, erexit se & arripuit
 ferrum, quo cinctus erat, sibi barbani & trezas & caudam
 & comam sui equi truncavit, & omnes alij ita faciebant,
 deinde lamentantes dicebant: *O Damiate, usque nunc*
fuiſti lucerna Paganorum inextinguibilis & obscurata es
nobis! Amodo eris lucerna Christianorum. Quid faciam,
miser, quare non perij in utero matris mee? [Iob, III, 11.]
Quare non perij, antequam sub meo dominio virgo Damiate
a Christianis esset violata? Et dixit: *Pereat dies, in qua natus*
fui & non numeretur in diebus anni, quoniam multam obscu-
ritatem obrulit nobis! [Iob, III, 3-6.]

LVII. Damiate erat duobus muris circumdata & fos-
 fato pleno aqua, per quod galee possunt ire, & habet ^{M f. 67 B.}
 xxij portas, xxxij castella de amirariis circum ea & cx
 turreſ inter parvas & magnas, sine magnis mansionibus,
 que sunt sine numero. Invenerunt Christiani in dicta civi-
 tate aurum, argentum, pretiosos lapides, purpuras, fami-
 tos, ornamenta carissima & vasa aurea & argentea sine
 numero & inter asinos & mulos numero cccc & granum,
 hordeum, biscotum & legumina satis, & omnia fuerunt
 de communi.

LVIII. In his diebus inter legatum & regem incentiva
 malorum, filia diaboli & regina inferni, que dicitur dif-

cordia, & non tantum inter ipsos, quam per totum exercitum discurrit. Rex enim petebat dominationem civitatis & dominus legatus volebat, quod omnes Christiani haberent libertatem ibi, & exinde orta est discordia, que fere inter ipsos interfuit & bellum movit, sed signo crucis muniti ad bonam concordiam reversi sunt.

Mur. p. 1104.

LIX. Anno dominice incarnationis MCCXVIII, indictione vj, obsessa fuit civitas Damiate. In medio mensis Madij Christiani omnes in navibus ascenderunt & in frequenti hebdomada quodam die Martis in terram Egypti intraverunt & castrametati sunt apud civitatem Damiate & ibi steterunt per totam estatem & hyemem & in sequenti anno in MCCXIX, indictione vij, quinta die intrante, mense Novembri, in vigilia Sancti Leonardi festo veniente, ad honorem Domini nostri Iesu Christi capta fuit Damiate a peregrinis christianis. Explicit.

V

IOHANNES DE TULBIA

DE DOMINO

IOHANNE REGE IERUSALEM

CODEX MANUSCRIPTUS :

Lond., Br. Muf., Harl. 108, membr., f. XIV.

IOHANNES DE TULBIA

DE DOMINO

IOHANNE REGE IERUSALEM

* * *

f. 28 b ANNO Domini MCCXVIII, indiccione vj, ^{1218.}
in mense Maij, regnante domino rege Iohanne
in partibus Iherosolimis, predictus rex &
dux Auftrie & templarij & hospitalarij &
patriarcha cum multis comitibus & baronibus consilium
fecerunt, ire in Egyptum super paganos destruendos &
ad vindicandum dedecus terre sancte Ierusalem.

II. Sciatis, quod omnes Christi athelete in medio mense
Maij in naves ascenderunt. In die Ascensionis & insequenti ^{Maj. 14.}
ebdomada in die Martis in Egyptum descenderunt. Qui ^{Maj. 29.}
cum esset in obsidione Damiate, in qua natus fuit Moyfes
& Maria Egyptiaca, constituti in quadam insula inter mare
& fluvium, qui dicitur rubrates. In qua insula propheta
Ieremias natus est, & eciam domus eius adhuc comparet;
tribulaciones & gaudia, que ibi passi fuimus, vobis bre-
viter disponam.

III. Contristavit enim nos multociens quedam munitif-
sima turris, que super lignorum ¹ congerie, in medio flu-

¹ *Col. lignorum,*

1218 minis fore dinoscitur fabricata. In hac siquidem turri trecenti ¹ boni milites & baliste erant constituti ad defendendum, & quidam ammirarius, consanguineus foldani, erat ibi. Capitaneus foldani erat intus ibi, & victualia erant intus sufficiencia ad unum annum. Huic turri tres cathene erant infixae & erant elevate ad murum civitatis, ita quod nulla navis per flumen ascendere poterat, & sic nequibant civitati appropinquare. Tunc construxerunt Jul. 1. scalas; in prima die Iulij credidimus capere turrim, set scale ² quam cito sunt turri apposite, fracte sunt, ³ & plusquam c boni milites & nepos ducis Austriae in aqua submersi sunt.

IV. Facta autem alia scala a Frisonibus in festo Beati f. 29. Aug. 24. Bartholomei posita est ad turrim, & pagani proiecerunt ignem silvestrem super illam & tam fortiter est accensus, quod milites succendi videbantur. Quo viso, Christianus exercitus totus in terra prostratus est & fundens ex oculis flumina lacrimarum Dominum rogabant & multis pro nimio luctu trachea artaria tantum erant exasperata, quod vix dicebant: *Domine, miserere!* Cum autem per unam horam essent in hac tristitia, subito vidit ignem christianus exercitus & vexillum Sanctae Crucis in turri; hoc viso, qui ex luctu vocem amiserant, sine electuario vocem recuperaverunt & *Te Deum laudamus* & *Gloria in excelsis Deo* decantaverunt.

V. Capti sunt in ea trecenti milites; qui cum ducti erant ante ducem Austriae, rogaverunt eum, ut ostenderet eis milites in albis armis, a quibus fuerant tam fortiter expugnati, & militem rubrum, qui multum nobis nocuit, & dixerunt, quod nullus ex illis invasis eos. Tunc intellexit christianus exercitus, quod Crucifixus misisset ad expugnandam turrim multitudinem

¹ Cod. crescenti. — ² Cod. naves. — ³ Cod. add. scale.

angelorum, & miles ille visus est fuisse Beatus Bartholo- ¹²¹⁸
 meus, qui apparuit rubens tanquam excoriatus, & festum
 eius semper erit in cordibus signatorum, & tunc aperta
 est nobis via, quia cathene ferree fracte sunt, & pagani
 contra nos submiserunt naves oneratos lapidibus, quod
 penitus ascendere non valebant, & sic sublata erat nobis
 spes intrare in Egyptum, sed quasi captivi tenebamur in
 fabulo. In uno die templarij volebant per flumen transire
 cum cogga eorum, & ventus contrarius proiecit eam
 ante muros civitatis, & Sarraceni circumdederunt eam
 cum barbotis, & Christiani magnam cedem fecerunt de
 paganis, sed cum vidissent, quod nullo modo a manibus
 paganorum evadere potuissent, pactum quesierunt &
 ascenderunt super coggam inferius, & submersa est cum
 omnibus & quatuor barbote cum ea, & sic nequebant
 flumen transire.

VI. Ad hec applicuit dominus legatus cum principe
 f. 29 b. Romanorum, videns, quod non habebamus terram fir-
 mam, [&] tenebant nos pro captivis.

VII. Considerans vero rex Egypti, quod nec per
 aquam, nec manendo in fabulo eis nocere poteramus,
 cogitavit nos perdere & armavit xxx galeas & in quo-
 dam die Martis, in festo Beati Dionysij, misit cursores ^{Ob. 9.}
 usque ad tentoria nostra.

VIII. Cumque clamor ascendisset in castra, Christiani
 subito se armaverunt & tanquam angeli catervatim ibant
 per fabulum, nec mortem pro Christi nomine, nec iacula
 formidantes, & dominus legatus, portans crucem in ma-
 nibus suis, nunc milites, nunc pedites exhortari non desi-
 nebat ad obsequium Crucifixi, & subito innovatus est
 versus Davidicus, quod *unus decem milia fugabat* (1 Sam.,
 XVIII, 7), & non solum milites mortui sunt, sed omnes
 illi, qui venerant in galeis & berbotis in aqua, mortui
 sunt, sanguine quorum aqua fluminis adeo infecta est,

1218 quod per plures dies bibimus vinum sine aqua, nec ufi
 Octob. 9 fuimus coquina. Hoc factum fuit in festo Sancti Dionysij.

IX. Post hoc applicuit magister R. de Cursione cum comite de Niverla & cum multis militibus de Francia & Anglia. Perpendens autem rex Egypti, quod fortuna denovercaret eis, & Deus pro nobis pugnaret, cogitavit, antequam isti extraherent equos & arma de navibus,
 Octob. 26. [nos aggredi, itaque] in die Veneris, in festo Beati Demetrii, milites venerunt usque ad tentoria nostra, & confestim christianus exercitus equos ascendit, & secuti sunt eos usque ad pontem, per quem venerunt ad nos. Ibi mortui sunt multi & plures dextrarii capti, & quidam ex illis, qui pontem evaserunt, ruptis vinculis, quibus pons tenebatur, a parte eorum dimiserunt abire laudantes ¹ Deum & Beatum Demetrium. In hac die mortuus fuit Nicholas, vir Romanus, & interfecit eum quidam Turcus tam magnus, quod soldanus habebat eum pro centum Christianis, & venit rex Iohannes & posuit eum in terra.

X. Videns autem rex Egypti, quod factum suum non valebat, statuit super nos [non] venire, sed munivit ripam fluminis ex parte sua & posuit ibi petrarias & erexit multa castra & fecit construi grandem pontem in medio fluminis, & iam sublata erat nobis spes intrandi in Egyptum. f. 30.
 Tunc ad instar Ibrahelitici populi, christianus exercitus murmuravit contra legatum & principes dicentes: CUR EDUXISTI NOS *in terram Egypti*, UT MOREREMUR IN HAC SOLITUDINE? NUMQUID NON ERAT SEPULTURA IN PARTIBUS NOSTRIS? (Exod., XIV, 11-12.) *Ecce hic sine bello morimur & sicut canes in sabulo sepelimur!*

XI. Ad hec precepit dominus legatus triduanum ieiunium fieri in pane & aqua, & ire discalciatos ad veram

¹ Col. laudantem.

crucem, ut ille, qui in ea pependit, ostenderet nobis ¹²¹⁸ viam, per quam imponeremus naves, & in illis diebus inspiravit Deus quendam hominem, & accessit ad dominum legatum & dixit ei: *Domine mi, desuper mihi inspiratum est, ut facere debeam, ut imponantur naves illi-se.* Et respondens dominus legatus: *Quidquid tibi revelatum est, fac cito & sine mora!* Qui statim terram mensuravit & per medium exercitus statuit fieri magnum fossatum. Ad quod faciendum legatus & rex cum omnibus principibus, clericis & laicis in occursum cucurrerunt, & cito factum est.

XII. Cum autem cogitaremus, qualiter per ipsum fossatum vasa nostra imponeremus, in festo Beati Andree orta est tanta tempestas in aëre, quod tam in ^{Nov. 30.} expersecutione ventorum quam superhabundancia pluvie tam mare intumuit, & fluvius paradisi similiter crevit, quod non discernebatur [a mari], & aqua tota amarissima est facta, & omnia tentoria fracta in terra ceciderunt, & totus exercitus factus est tam lacus, quod omnia ibi natabant, & sic panis, vinum, frumentum, ordeum, & cuncta victualia natabant in aqua. Ibi multi infirmi mortui sunt, & eciam plures sani defecerunt. Aër siquidem obscurus effectus est, ita quod unus alterum non videbat. In illo die sex naves, que apud Damiatam venerant hyemare nobiscum, impulsu ventorum sine velis & remigiis sequestrate sunt a portu & in medio pelagi sunt, ut credimus, conquassate. Una ex illis fracta fuit ante Tamsium, & viginti marinarij ibi decapitati fuerunt. In illa die tempestatis quedam munitissime naves, que cum magno & maximo labore & infinitis expensis pro civitate constructe fuerunt, impulsione venti in parte civitatis proiecte sunt, quas statim ante oculos nostros cremaverunt. Unde acerbe plangebamus omnes dicentes alter ad alterum: *Quid faciemus hic? Iratus est Deus*

1218 nobis, ire ante non possumus, retro cedere non valemus, sed quasi desperati in sabulo manemus! Secundo die ira maris cepit frangere fossatum nostrum & super nos venire. Tunc rex Ierusalem & omnes principes exercitus ad dominum legatum cucurrerunt & dixerunt ei: *Erravimus, domine, iniuste egimus, iniquitatem fecimus, intercede, pater sancte, pro nobis, nam mare fregit fossatum nostrum, & omnes moriemur! Unde credimus, quod magnum peccatum est in nobis, & servitium nostrum non Deo placet. Quare animas Deo recommendamus & sanctissimis manibus vestris!* Respondit dominus legatus: *Filij mei, Dominus noster temptat vos, nolite timere, ite cito & interficite equos, & sanctissima corpora, que natant per aquam, accipite & proiicite in illa parte fossati, ubi mare impetum facit! Ponite quoque vela navium, ut non possit aqua corrodere sabulum, & sic liberabimur!* Ad quod faciendum omnes cucurrerunt & equos & cortinas & vela ante impetum maris posuerunt & evadere putabant. Veniente autem tercio

Dec. 2. die ira maris cepit partes fossati diruere, & tunc tanquam desperati ivimus ad dominum legatum morituri cum eo & circa pedes eius. Cum autem venimus ante eum, plorando diximus: **DOMINE, SALVA NOS, PERIMUS!** (Matth., VIII, 25.) Et ipse lacrimabili voce respondit: *Eamus omnes ad fossatum!* Et ipse veniens supra fossatum, in cruce se extendit super terram & dilcooperto capite clamavit: *Domine Ihesu Christe, qui excitatus a Petro, cum eius navicula mergeretur, respondisti, MODICE FIDEI, QUARE DUBITASTI, & statim imperasti ventis, ET FACTA EST TRANQUILLITAS MARIS* (Matth., VIII, 26; XIV, 31), *intende nunc benignus super exercitum istum & impera mari & fluvio, & convertatur ad locum suum retrorsum!* Hanc orationem audivimus, &, nulla interposita mora, protinus sol apparuit splendidus, acsi longo tempore non pluisset, & in illo die superficies est adeo siccata, quod omnia victualia, f. 31.

que in aqua natabant, sine gravi dampno fuerunt recuperata. Tunc Christiani gaudium habuerunt, & sic per totam hiemem passi fuimus ita, quod quinta pars exercitus mortua fuit, & multi ungulas amiserunt & habuerunt malum in ore & in pedibus, quod agnosci potest. 1218

XIII. Perpendens autem dominus legatus, quod nullo modo manendo in sabulo eis nocere poteramus, vocavit omnes ante se & dixit: *Quid facimus hic, carissimi? Melius est nobis mori in bello, quam in aliena terra vivere sicut captivi!* Et precepit omnibus, esse paratos in purificatione Beate Marie, & sic, facta aurora, omnes in cochis & in galeis ascenderunt & ceperunt flumen ascendere, sed proxima orta est tempestas tanta in aëre, scilicet aqua, ventus, grando, frigus, quod unum de nostris signis non videbat aliud, & per tres dies & noctes predictam tempestatem sustinuimus. Febr. 2.
Febr. 3.

XIV. Similiter & Sarraceni paciebantur, & Christiani de misericordia Dei erant desperati & dicebant Davidicum versum: *Oblitus est Deus nobis & avertit faciem suam, ne videat nos in finem* (Psalm. IX, 31). Et ceperunt dicere: *Tu, Domine, qui omnia noscisc, ¹ antequam fiant, & custodis illos, qui Te querunt ex toto corde, Tu, Domine, serva nos & custodi ab ista perversa & nefanda gente, ne forte dicant: UBI EST DEUS EORUM CRUCIFIXUS? Adiuva nos, Domine, ut non simus SUBSANNACIO ET ILLUSIO HIIS, QUI IN CIRCUITU NOSTRO SUNT!* (Psalm. XLIII, 13.)

XV. Et Deus tanta mala posuit inter illos, quod soldanus fecit interfici unum de suis ammirariis, & Sanctus Georgius visus ibi est, & Pagani ceperunt fugere, ita quod pater non exspectabat filium, & dimiserunt omnia, & nullus sequebatur eos. Tunc Christiani magnum timorem habuerunt, sed, facta aurora, neminem per campum viderunt,

¹ Cod. noscit.

1219 nisi camelos & alias bestias solas, & unus Paganus vocavit nostros & dixit: *Venite, quia Pagani fugam ceperunt & campum cum omnibus bonis dimiserunt!*

XVI. Tunc intellexit christianus exercitus, quod Crucifixus misisset suos milites ad expugnandum illos, qui non crediderunt in eum, & Christiani transierunt, laudantes Christum & Beatam Agathem,¹ in quo die hoc fuit, & multi Sarraceni, qui fugam nescierunt, interfecti fuerunt, & totus exercitus noster renovatus est a spoliis eorum, & dominus legatus precepit fossatum circa nos f. 31 b. faciendum & pontem in flumine, & sic circumdata est Damiata, quod nec exire, nec intrare nemo poterat.

XVII. Sciatisque, quod de biscocto & de lardo & de aliis victualibus habundancia fuit in exercitu, sed de pane recenti & de carne & de vino carencia fuit talis, quod unus aries comparatus fuit x uncias argenti & gallina tres bisantios & unum ovum ij solidos; de vino non possum vobis enarrare.

Febr. 20. XVIII. Et post spacium quindecim dierum foldanus & Coradinus venerunt. Tunc superbus Coradinus dixit: *O Christiani ergo aut oportet, nos Mahumet negare & esse Christianos, aut vos Christum & esse Paganos.* Et venerunt super nos ab illa parte, ubi non erat fossatum completum, & mortui fuerunt de Paganis sine numero.

Mart. 9. XIX-XXI. Intrante Martio nono die venit Coradinus & frater eius foldanus cum tota gente eorum & fecerunt tentorium unum ante nos & ibi comederunt gallinas duas propter sacramentum, quod fecit Coradinus, quia volebat ante fossatum nostrum manere ad dedecus Christianorum, & mortui fuerunt ex illis multi.

Mart. 31. XXII. In die vero Rami palmarum, sciens foldanus, quod volebamus festum celebrare, qualiter Christus venit

¹ *Cod.* Agnetem.

Iherosolimam, consilium fecerunt venire super nos. Propter hoc, quod pauci eramus, putaverunt devorare nos, sicut multi famelici unum panem, & iam dividerant omnia nostra, sed gratia Dei ex illis multi mortui fuerunt, & nichil nobis nocuerunt. Nonne in epistola Pauli legitur: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* (Roman., VIII, 31.) Certe unicuique vestrum loquar cum lacrimis, quod tanta erat miseria nostra, quod sicut infirmus desiderat sanitatem, ita desiderabamus videre virencia herbarum, quia herba nostra non erat nisi sabulum. Nulla quippe humana lingua plane vobis explicare posset miseriam & infirmitatem nostram, & desideria, que passi sunt Christiani in predicto sedio.

XXIII. In ultima hebdomada Aprilis dux Austrie cum multis aliis de exercitu recessit. April. 29-30.

f. 32. XXIV-XXV. In octavo decimo die Maij venit soldanus cum toto exercitu eorum, & intraverunt fossatum nostrum & putaverunt nos apprehendere & disperdere super terram, sed, volente Domino & cooperante, Christiani habuerunt victoriam & occiderunt inter Saracenos & equos eorum plusquam duo milia. Per tres dies a mane usque ad noctem nobiscum preliaverunt, & sicut campus plenus est de culmis, cum tolluntur spice, ita fossatum nostrum plenum erat quarellis & sagittis. Mai. 18.

XXVI. In die vero Pentecostes venerunt per aquam & per terram & proiecerunt ignem super bertrescas nostras & ceperunt fossatum nostrum implere & super nos venire, & nos sicut captivos dividere, & nostri, quamvis multi vulnerati, cum victoria remanserunt, & Sarraceni tristes & illusi versi sunt. Mai. 26.

XXVII. Tunc fecerunt Christiani tribuchetos, & ceperunt per subter fluvium fodere terram, & submersa est. Videntes igitur, quod cava nichil prodiderit, ceperunt catos construere.

¹²¹⁹
Iun. 23.

XXVIII. In vigilia Sancti Iohannis Baptiste post vespas venerunt iuxta fossatum nostrum fere quinque milia Pagani, & exivit inter eos dominus Iohannes de Arcia cum quatuor focis, & fecit magnam prudentiam, quia omnes illos fugavit, & mortuus fuit unus de nostris.

XXIX. In illis diebus precepit dominus legatus, ut omnes acciperent penitentiam, quia volebat, eos pugnare cum Sarracenis in campo, & currum factum erat, ubi vexillum Christianorum ponere debebant. Tunc principes nostri consilium habuerunt, quod non esset bonum, pugnare in campo, quia oportebat pugnare in civitatem & servare fossatum nostrum, & cum soldano in campo, & pro unoquoque Christiano erant septuaginta Pagani, & sic non valebant pugnare cum eis.

Iul. 8.

XXX. In octavo die Iulij venerunt cum chochis, ubi erant scale, & erexerunt ad menia civitatis per flumen & pugnaverunt per duos dies cum eis, & Pagani cum petra-riis & tribuchetis & igne se defenderunt, & scalas nostras per plures vices videbamus comburere; hoc videntes f. 32 b. Christiani plorare ceperunt, & prosternebant se in terra & osculati erant eam & nomen Domini invocabant & dicebant: *Domine Ihesu Christe, qui liberaisti tres pueros de camino ignis ardentis sine ulla lesione* (cf. Dan., I, 6, seq.), *sic, Domine, libera servos Tuos de omni malo, ut non se exultent Pagani!*

XXXI. Et ipsi ceperunt facere signum, & subito venit soldanus cum Coradino, & cum omnibus suis gentibus in fossatum intrabant, & quanto nos acrius expugnabamus per terram, tanto magis expugnati eramus ab eis in chòchis, & ad fossatum mortui aliquantulum de Christianis. Et tunc quidam Sarracenus venit de villa & dixit, quod mortui erant, & vulnerati intus ultra mille & octingenti, & Pagani, qui erant in campo cum soldano, defecerunt in quintam partem.

XXXII. Et in fequenti die ceperunt extrahere catos ad ¹²¹⁹ Iul. 9. menia ¹ civitatis, quia nolebant ex omni parte insultum dare civitati. In octava decima die Iulij erat catus nofter Iul. 18. ante fossatum civitatis & iam implebat, cum peccatis Christianorum & simplicitate Pagani foras exierunt & catum cremaverunt, & multi ex nostris vulnerati & mortui fuerunt, & dampnum accidit Christianis, & Pagani fuerunt exaltati.

XXXIII. In die Beate Margarete virginis armaverunt Iul. 20. Christiani cochas cum scalis & per flumen posuerunt eas ad murum civitatis, & illi cum petrariis & igne se defenderunt. Tunc Sarraceni & pueri eorum extrahebant sibi capillos, & nomen deorum fuorum invocabant & dicebant: *Adiuva nos, Mahumeth, quia, si Christiani capiunt Damiatam, nos mortui sumus, & nomen Tuum non erit ultra invocatum, & memoria Tua peribit, & nomen Dei Christianorum erit exaltatum & manebit in eternum!* Hoc videns soldanus cucurrit ad caliphum & dixit: *En, domine, capta est Damiatam!* Et ipse proiecit se in terram & dixit: *Heu, heu, eamus omnes & moriamur cum illis!*

f. 33. XXXIV. Et venerunt cum mangonellis & cum omnibus armis & cum tota multitudine sagittarum, quod numerum non habebat, & in illa die fuit talis persecutio & tale prelium, quale nullus homo vidit nunquam, & mortui & vulnerati fuerunt multi Christiani, & de illis plusquam duobus milibus.

XXXV. Extrema die Iulij iterum Christiani insultum civi- Iul. 31. tati dederunt. In summo mane scala de Pisanis ad murum posita fuit, & Pagani super eam ignem proiecerunt & combusserunt eam usque medietatem, & nos amare plangebamus, videntes ita nostros cremare, & multi ex nostris fuerunt vulnerati, & quattuor intus remanserunt. In hora tertia

¹ Cod. extruhere meniam.

1219 venerunt galee & barbote per flumen, & galee nostre non erant armate, nisi due, que erant supra pontem, ex quibus una combusta fuit a Sarracenis, & crediderunt in illa die cremare pontem, & de nostris multi fuerunt vulnerati, & in hora non una de nostris mergere volebant super murum, & fracta fuit, & duo ex nostris in aqua perierunt; & venit alia scala lanuensium, supra murum mergerunt, & plufquam mille Pagani erant ante scalam & super eam ignem posuerunt. Eruentes Christiani, quod fortuna novercaret sibi, in terram, sicut iacebant, & per pupillas oculorum flumina lacrimarum fundebant & dicebant: *Domine Ihesu, qui pro nobis humanam carnem assumpsisti & in cruce mortem sustinuisti, ne respicias peccata nostra, sed ad fidem, pro qua hic sumus congregati, quia, sicut iussisti in evangelio, fecimus: QUI VULT VENIRE POST ME, ABNEGET SEMET-IPSUM ET TOLLAT CRUCEM SUAM ET SEQUATUR ME* (Matth., XVI, 24), *ne permittas nos, Domine, in tali modo migrare!*

XXXVI. Videntes masteni, qui erant in campo, scalas supra murum, & audientes luctum, quod faciebant in civitate, commota sunt viscera eorum super infantes & mulieres & dixerunt: *Quid facimus? Aut vivamus, aut moriamur simul, antequam crudeles Christiani interficiant nostros! Bene scimus, quid fecerunt in Acon.* Et clauserunt oculos & levaverunt capita & diruerunt fossatum & quinque verderescas & intraverunt ad tentoria nostra plufquam duo vel tria milia, & quidam ammirarius autem veniebat & dicebat: *Mahumet est Dominus & non Christus!* f. 33 b. Audientes hoc templarij, qui ibi consistebant, & omnes Christi athlete contristati sunt & dixerunt: *Sic debemus dimittere hospicia nostra in manibus Paganorum; certe non!* Et ceperunt Christum clamare: *Adiuvamur nos, vera Crux & Sanctum Sepulchrum, & o Sancte Georgi, Tu digneris accipere vexillum nostrum!* Et exierunt contra illos & victo-

riam habuerunt, & ammirarius, qui mala verba dicebat, ¹²¹⁹ ibi mortuus fuit & quindecim alij, & multi Christiani vulnerati & multi equi, & illi cum tremore recesserunt, & nostri cum victoria remanserunt, laudantes Christum & Beatum Germanum.

XXXVII. In die transfiguracionis Domini ceperunt ^{Aug. 5.} Christiani civitatem expugnare & fossatum implere, & erat ibi alius catuſ, indutus ferro, in quo tota spes Christianorum capiendi civitatem erat, & Pagani fecerunt signum, & venit soldanus extra fossatum nostrum, & omnes Christiani cucurrerunt in sabulo, & Pagani exierunt & cremaverunt catum, & mortui & vulnerati tunc fuerunt multi Christiani, & sciatis, quod quinque catos nobis cremaverunt, & plusquam centum Christiani pro eis mortui fuerunt, & Pagani multi fuerunt exaltati, Christiani vero conturbati.

XXXVIII. Undecimo die Augusti comes de Marchia mortuus fuit, & comes de Niverſa, orto malo, de exercitu exivit. ^{Aug. 11.} In die assumptionis Beate Marie capti fuerunt septem ^{Aug. 15.} Sarraceni in flumine, qui deferebant cartas civitatis, & mane ad dedecus Paganorum aures, nares & brachia eis abscissa fuerunt, & foras proiecti fuerunt quattuor & alij in civitatem, & Sarraceni unum de nostris truncaverunt. In octavo decimo die Augusti, mortuus fuit ^{Aug. 18.} comes de Bar.

XXXIX. In die Sancti Bartholomei iterum armaverunt ^{Aug. 24.} Christiani cogas, ubi fuerunt scale, & pre nimio cursu fluminis non potuerunt appropinquare civitati & nullo modo valebant eam expugnare. Tunc per superbiam peditum, qui dicebant, omnes capitaneos esse proditores, statuerunt pugnare cum Sarracenis in campo, & gens nostra in tres partes divisa fuit; una pars custodiebat civitatem, alia ivit per aquam, alia per sabulum siccum.

¹²¹⁹
Aug. 29.

XL. In die decollacionis Sancti Iohannis, qui cum lacrimis scribitur dies calamitatis, dies miserie & valde Christianis amara, dominus legatus & rex cum omnibus aliis foras exierunt & per terram & per aquam usque ad hospicia Paganorum perrexerunt, mora autem ibi facta & peditum caterva fatigata armis, siti, via, calore, intravit malignus spiritus in cordibus peditum, & retro fugere ceperunt, rebellum incurfione, sed propter peccata nostra & anxietate sensum perdiderunt & lumen oculorum, & unus alium interficiebat, & nullus poterat eos hortari nec retinere. Hoc videntes templarij & hospitales & omnes principes onus inimicorum sustinuerunt, ita quod unusquisque miles fuit similis Rollando, & fuerunt interfecti multi ex nostris militibus armis, scilicet pedites de fuga & anxietate. Et Sanctus Iohannes in die sua multos socios voluit habere, quia decollati fuerunt de Christianis sine numero, & secuti fuerunt nos usque ad fossatum nostrum, & multi templarij, hospitalarij mortui & capti fuerunt, & in eodem die amissimus galeam unam cum marinariis, & hoc fecit Deus ad salvandum multos peccatores, quia non exivimus de liciis nostris cum humilitate, sed cum superbia & cum magno furore, & *superbis Deus resistit & exaltat humiles* (1 Petr., v, 5).

XLI. Modo audite, qualiter Deus mortuos suscepit. Quidam Teutonicus vivus remansit & in nocte vidit totum sabulum illuminatum & tantam multitudinem angelorum, quod numerum non habebant, qui supra corpora mortuorum cantabant: *Isti sunt, qui venerunt ex magna tribulacione & laverunt stolas suas in sanguine agni* (Apocal., vii, 13 seq.), *qui contempserunt mundum & mortui sunt pro Domino!* Capti fuerunt in illa die isti barones: camerarius regis Francie, episcopus de Beluaco, dominus Iohannes de Arcia, eius frater, comes de Belmonto, Andreas de [E]piffes, Anselmus de Lin cum

aliis octoginta militibus. Prepositus Sancti Omerij, filius ¹²¹⁹ camerarij, & Sigmus de Monte cum multis aliis mortui fuerunt, & non minus mortui fuerunt de Paganis, sed campum lucrati sunt.

XLII. Secunda die Septembris episcopus Hungarie ^{Sept. 2.} cum multis recessit.

f. 34 b. XLIII. In exaltacione Sancte Crucis princeps Ro- ^{Sept. 15.} manorum & comes Guillielmus cum multis de exercitu exierunt, & totus exercitus vacuus remansit. Sed his diebus Savaricus de Leone cum xv galeis venit, & sciatis, quod fraus regnabat inter nostram gentem & Paganos. In die Sancti Iohannis amifimus, ¹ & foldanus fecit capita Christianorum excoriare, & misit ea super spaldos & per totas provincias Babylonie ita dicendo: *Quicumque voluerunt sclavos christianos, huc accedant, quia eorum principes mortui sunt, & alij, qui remanserunt, nolunt fugere!* Et nobiscum pactum ceperunt machinare & veniebant ad hospicia nostra & nostri ad eorum, & omnes putabamus, verum esse, sed legatus & rex non tractabant hoc corde, sed unus alium deludere putabat; principes nostri dicebant: *Faciamus hoc usque ad recessionem passagij*, quia bene sciebant, quod multi nolebant recedere propter metum. Tunc infremuerunt omnes Babilionenses & Egiptiaci, & venerunt parvi & magni & eciam mulieres in occursum Paganorum.

XLIV-XLV. In ultima hebdomada Septembris duo- ^{Sept. 23-29.} decim naves ad portum exierunt, & Pagani, hoc videntes, pactum renuerunt.

XLVI. In [vicefimo] quinto die Septembris Pagani ^{Sept. 25.} venerunt ex utraque parte per terram firmam & per fabulum, & foldanus dixit eis: *Intrate omnes in fossatum, quia Christiani parum valent!* Et omnes, quasi ad epulas

¹ *Locus vacat in codice; supplendum esse videtur: multos.*

1219 invitati, intraverunt & mortui & vulnerati fuerunt multi, & ceciderunt retro; dixerunt soldano: *Domine, isti sclavi multum sunt acerbi!* Et fixerunt ante nos tres maganellos, & tota die preliaverunt nobiscum & nihil nobis nocuerunt.

Sept. 27. XLVII. In die Sanctorum Cosme & Damiani venerunt ante auroram & duxerunt quattuor ieremitas plenas ignis & crediderunt cremare pontem, & nostre berbote exierunt & lucrare sunt eas, & Sarraceni ex utraque parte infestabant & intraverunt fossatum nostrum, & exierunt pauci Christiani in aqua & dixerunt eis: *O miseri canes, quid queritis?* Et multi ex illis mortui fuerunt, & nostri gracia Dei incolumes remanserunt. ¹ Alia die venerunt ad me- f. 35. diam noctem & deferebant herbam & volebant implere fossatum nostrum, & duo ex illis ad nos venerunt & dixerunt: *O Christiani, estote firmi, quia ipsi putant implere fossatum & super vos venire & stare, octo dies, & si modo habebitis victoriam, volunt fugere, & tota terra Paganorum erit vestra!*

XLVIII-LI. Et non ausi fuerunt venire ad fossatum, sed ceperunt ante nos castrum de lignis construere, & audire, quod prestolabatur, quod quinque falsi Christiani debebant incendere pontem & dimittere abire per aquam. Videns pius Deus has perverfas cogitaciones & nefandas, unum ex illis inspiravit, & hec manifestavit, & cito fuerunt capti & iudicati. In illa die exierunt Christiani & cremaverunt herbam, unde volebant implere fossatum, & Pagani retro cesserunt & ceperunt pactum nobiscum machinare, similiter & illi, qui erant in civitate, quia nullo modo poterant eam tenere, eo quod flagellum Dei iam omnes illos percusserat, & exierunt duo de amirariis

¹ In codice nostro sequuntur: & danus dicebat: Faciamus hoc, quae in alio adventum passagij, & sol- intelligi non possunt.

de civitate & perrexerunt ad tentorium domini legati & ¹²¹⁹
cum rege & cum omnibus aliis locuti fuerunt.

LII-LIII. Tertia die intrante Novembris, in die dominica, ^{Nov. 3.}
ad mediam noctem venerunt multi Sarraceni & intraverunt
licias nostras, & volebant intrare in civitatem, & nullus
videbat eos, & Dominus inspiravit quandam mulierem, &
exivit foras & sentivit eos, & exierunt Christiani nudi &
vestiti & templarij & hospitalarij, qui erant ad capellam,
& ipsi Sarraceni intraverunt in locis aquosis, & ibi fue-
runt ducenti & capti sexaginta & duo; centum undecim
intraverunt in civitatem, & alij fugerunt retro, & tunc
mulieres occidebant eos, sicut homines & Christiani
pactum respuerunt, & proiecerunt capita mortuorum
foras ante foldanum, & corpora ante muros civitatis, ut
magis dolerent. Et tunc tota gens nostra divisa fuit
per constablias, quia putabant fortiter esse aggressi, &
expugnati.

LIV. Quinto die intrante Novembris in vigilia Sancti ^{Nov. 5.}
Leonardi, die Martis, in media nocte, in qua hora Christus
f. 35 b. expoliavit infernum, Latini posuerunt scalam super murum
& intraverunt in eam, cumque una scala fuit ad murum
apposita, fracta est, & quinque Christiani remanserunt
intus, & visi fuerunt a Sarracenis, & clamaverunt: *Adiuvanos, Sanctum Sepulcrum & vera Crux!* Et venit alia scala,
& Christiani sicut angeli catervatim ad obsequium Cruci-
fixi ascenderunt, & vexilla Sancte Crucis in ea posuerunt.
Pagani in tres turres se congregaverunt & proiecerunt
ignem super bertrescas, eo quod ignis & fumes esset
signum foldano, ut eis succurreret. Tunc infremuit totus
exercitus Christianorum, qui erat in sabulo, quia nil inde
sciebat, & vidit tam magnum ignem in civitate. Tunc
armis se munierunt, & ad licias defendendum cucurre-

1219 runt & omnes principes, clerici, laici, mulieres, infantes, potenciam Domini exorabant, & Beatam Mariam cum omnibus Sanctis & Beatum Leonardum rogabant, ut Damiatam, que olim fuit spelunca latronum, cathena captivorum, domus scortorum & sodomitorum &, nisi Mahumet adorabatur, esset domus Dei & oratorium Christianorum.

LV. Cumque crepusculum finem daret, dies clarus apparuit, dies, in qua Christus baptizatus fuit, scilicet, dies Martis, scilicet, in qua omne bonum contulit Christianis, protinus viderunt vexillum Sancte Crucis super turres, & omnes, qui plorabant, oculos & manus ad celum levaverunt & *Te Deum laudamus* & *Gloria in excelsis Deo* cantaverunt. Hoc respiciens soldanus, putavit succurrere civitati, venit cum tota gente sua ante fossatum nostrum, & bene invenit id¹ munitum, & ipse pre nimio dolore quasi mortuus in terram cecidit, & nomen Dei sui blasphemabat, & dicebat: *O Mahumet, usque hodie diluisti me, certe si Christiani capiunt Damiatam, nec Te colam, nec Te adorabo de cetero!* Cognoscentes illi, qui prope Damiatam erant, banerias nostras super turres civitatis, cum magno dolore perrexerunt ad soldanum & dixerunt ei: *Domine, amisisti Damiatam, de cetero sua non erit!* Audiens ipse talia statim loquelam perdidit & iussit capita truncari ipsis nunciis, cumque per duas horas esset in hac tristitia, subito se erexit, & accepit gladium, quo erat accinctus & truncavit sibi barbam, & omnes sui ita fecerunt, & eciam caudas equis, & ipse cepit lamentare & dicere: *O Damiatam, que fuisti usque nunc lucerna Paganorum, modo obscurata es nobis! Ego miser, quid faciam? Quo ibo? Quare non mortuus fui in ventre matris mee, aut cum natus fui, cur non statim perij* (Iob., III, 11)? *Antequam sub meo domino virgo Damiatam esset, a perfidis Christianis violata & corrupta!* Et dixit: *Pereat dies, in qua*

natus fui, dies illa & ista non computetur in diebus anni ¹²¹⁹
 (Iob, III, 3-6), quia magnam obscuritatem obtulit Paganis
 & sanguinis effusionem! Nullus audebat eum alloqui, &
 venerunt fratres soldani, Coradinus & Phares, cum multis
 ammirariis & dixerunt ei: Domine, Damiatam allecata est
 a nobis, & superbia nostra non potest plus regnare nobiscum,
 melius est nobis, munire Alexandriam & Babiloniam, quam
 stare hic & videre Damiatam, desolationem nostram! Et
 ipsi tres reverterunt ad hospicia & ea cremare ceperunt,
 & omnes cafales, qui erant prope Damiatam, exspolia-
 verunt, & in quinta die post capcionem Damiate Paganis ^{Nov. 10.}
 fugerunt cum ira Dei & exaspererunt se ante Christianos,
 & nostri cum triumpho remanserunt in civitate, aurum,
 argentum & ornamenta & frumentum sine fine & nu-
 mero invenerunt, & totum fuit de commune, & platee
 tote & domus erant plene de cadaveribus, quia ibi erant
 octoginta milia de Sarracenis mortuis, & de vivis non
 erant nisi decem milia, & de sanis non erant nisi tria
 milia, & unus alium sepelire non valebat, & tot fuerunt
 cadavera, quod nullus poterat sufficere ad proiciendum
 in flumen, & quicumque volebat tria corpora proicere
 in flumen extra civitatem, dabatur ei bysantium unum,
 & a die Sancti Iohannis, cum Deus nostram superbiam
 castigavit, ab illa die ceperunt mori, ideo quia signum
 Sancte Crucis ante nos faciebant, & lapidabant & ver-
 berabant & igne cremabant. Unde Christus bene accepit
 vindictam de suo sancto signo, quod nullus ex illis a
 canina morte evasus est. Unde vos Christiani, qui histo-
 riam auditis Damiate, Christum flexis genibus adorate, &
 bonam fidem atque puram in ipsum habete, qui tantam
 victoriam dedit Christianis in hiis temporibus, quod Da-
 miata, cum fuerit obsessa a Christianis, & nihil ei nocue-
 runt, sed modo Dei gracia sine sanguinis effusione capta

1219 est, & nullus princeps de ea plene laudari potest nisi ille, cui laus & gloria pertinet, & convenit.

- Nov. 5. LVI-LVII. Anno Domini M. CC. xix, ¹ indictione viij, quinta die intrante mense Novembris, in vigilia Sancti Leonardi abbatis, in media, annum unum & menses quinque & hebdomadas duas, & diem unum stantes Christiani ante Damiatam, a manibus inimicorum crucis eam usurpaverunt, tempore Honorij summi pontificis & domini Frederici imperatoris, & ² in tempore Iohannis, regis Ierusalem & Pelagij, Rome legati, & Radulphi patriarche, volente Domino & cooperante, qui omnia fecit, Christiani Damiatam ad honorem Dei & omnium sanctorum lucrati sunt. *Et vos omnes, qui legitis & intelligitis hanc hystoriam, pro anima presbyteri Iohannis de Tulbia orate, qui hoc composuit & ibi fuit, & quecumque contigerunt, Christianis scripsit & denotavit.* Nono decimo die post captionem
- Nov. 22. terre, in die Sancte Cecilie, perrexerunt Christiani ad castrum, quod dicitur Thamifium; erat enim fortis Damiatam & locus, ubi multi peribant & nullum Paganum ibi invenerunt, & Christiani habuerunt metum & putaverunt, aliud esse, quam fuit & per duos dies ante aliud ^{f. 37.}
- Nov. 23. castrum steterunt & in die Sancti Clementis intus intraverunt, & nullus Paganus ibi erant, & sic Christiani sine morte ulla castrum Thamifij lucrati sunt.

LVIII-LIX. In hiis vero diebus orta est magna discordia inter legatum & regem, propter quod rex petebat dominium civitatis, & legatus noluit ei concedere & propter thesaurum, quod volebat reddere, & in tantum intravit discordia inter illos & inter totum exercitum, quod rex armavit tres galeas, & de exercitu volebat recedere, & omnes sui secum; hoc vi-

¹ *Cod. præbet MCCXVIII. —*
² *In codice hoc loco falso sequuntur,*
quæ in sequenti pagina, fol. 37, a

verbis iussum Romæ usque ad portionem dare legimus.

dentem, consiliati sunt ei dare civitatem usque ad adven-¹²¹⁹
 tum passagij imperatoris & iussum Rome & libertatem
 Christianorum. In die Sancti Thome tamen erat cor^{Dec. 21.}
 eorum de auro obsecatum, quod volebant dare nisi sex
 bysancios cuilibet de exercitu. Inde totus exercitus arma-
 tus fuit, & Romani & Latini intraverunt civitatem & acce-
 perunt omnes turres & foras turpiter proiecerunt Franci-
 genas, & multi fuerunt vulnerati & mortui; ex utraque
 parte totus exercitus armavit se, & omnes putabamus in
 illa die esse dispersi. Tunc dominus legatus posuit pacem
 in omnibus, & civitas fuit assignata regi & Alamannis,
 salvo iussu imperatoris, & promiserunt integram por-
 cionem dare.

LX. In die Epiphanie iterum totus exercitus armatus fuit,¹²²⁰
 & cucurrerunt ad dominum legatum & volebant eum
 occidere. Postea venerunt dicentes, quod delusi erant a
 militibus, omnes se armaverunt & venerunt ad domi-
 num legatum & dixerunt ei: *Domine, da nobis porcionem*
civitatis! Et ipse dixit eis: *Quicquid habeo, daturus sum*
vobis, sed nichil alij nolunt vobis dare. Ite & habeatis con-
filium! Et ex alia parte rex, templum & hospitale &
 omnes Franci se armaverunt & intraverunt in civitatem
 & turpiter foras proiecerunt Latinos, & in illa die ma-
 gnum insultum dederunt civitati, & multi Christiani fue-
 runt vulnerati, & quidam ex illis dicebant: *Mittamus ad*
foldanum, ut veniat ad principes! Ceperunt dare porcio-
 nem ad eorum libitum militibus viginti quattuor bysan-
 cios, sacerdotibus & turcopulis duodecim, clientibus sex,
 mulieribus & pueris tres. Et sciatis, quod centum milia
 Christianorum erant scripta in exercitu.

LXI. Secunda die Februarij, in festo Beate Marie Virginis,^{Feb. 2.}
 constituit dominus legatus & omnes prelati divinum offi-
 cium celebrare intus in Damiata, ut purificaretur a multis
 fetoribus, quibus erat anima polluta, & in mane eodem die

clerici & laici fuerunt congregati, & vera crux cum vexillo ante ibant, & intraverunt civitatem laudantes Christum & Beatam Mariam & omnes Sanctos, & *Te Deum laudamus* & *Gloria in excelsis Deo* plorando pre gaudio cantaverunt, sicut mater de amisso filio, eo invento de gaudio plorat, sic sancta ecclesia, que est mater nostra, una cum filiis suis de recuperacione Damiate letati fuerunt, & ipse dominus legatus celebravit missam ad honorem Dei & Beate Marie & omnium Sanctorum & sicut in illa die in templo luminariis fuit presentatus, ita Christiani obtulerunt sacrificium Deo in Damiate immaculatum. Tunc completum est in Damiate, sicut dicitur in evangelio: homo quidam habuit duos filios & unus militum tempus vixit luxuriose & perierat & recordatus est & venit ad mercedem patris sui, & ipse interfecit vitulum faginatum & celebravit nuptias (Luc., xv, 11-32). Ita patri celesti placuit, agnum sine macula sibi esse oblatum, &, ubi Mahumet colebatur usque nunc dicta est macomeria, modo de gracia dicta est virgo Maria. Amen.

VI

LIBER DUELLII CHRISTIANI

IN OBSIDIONE DAMIATE

EXACTI

CODEX MANUSCRIPTUS:

Heidelb., Salem IX, 29 (membr., f. XIII).

LIBER DUELLI CHRISTIANI

IN OBSIDIONE DAMIATE

EXACTI

* * *

f. 175 b. **A**NNO Dominice incarnationis MCCXVIII, in-¹²¹⁸diccione vj, in medio mensis Maij, regnante rege Iohanne in partibus Iherosolimis, predictus ipse rex Iohannes & dux Austrie, Liupoldus nomine, & templarij cum hospitali & patriarcha Ierosolimorum cum multis episcopis & aliis baronibus tenuerunt consilium, ut irent in terram Egipti ad Paganos destruendos.

II. Principes itaque isti cum multis peregrinorum, qui ad auxilium venerant, mediante Maio, naves ascenderunt & in sequenti die Martis in Egiptum pervenerunt & sederunt ante Damiatam, in qua natus fuit ^{Maj. 29.} Moyfes & Maria Egiptiaca. Applicant autem in quadam insulam inter mare & fluvium paradisi, qui dicitur f. 176 a. Gyon, id est Nilus, de qua Ieremias propheta natus fuit, cuius domus vestigia adhuc apparent. Gaudia igitur & labores, quos ibi passi sumus, vobis breviter exponamus.

1218 III. Contristati fumus multociens pro quadam turri munitissima, super congeriem lignorum in medio fluminis fabricata. In hac enim camere erant, sicut supra dictum est, septuaginta & in singulis his tria archeria, in quibus milites trecenti cum multis balistis & armis & tres mirarij ad defendendum constituti & victualia multa erant illis, ad annum sufficientia. Tres etiam catene erant in ea conclavate usque ad muros civitatis, ita quod nulla navis per fluvium posset ascendere, ideoque nostri nequibant civitati appropinquare & exstruentes scalas in prima
Iul. 1. die Iulij debellavimus turrim putantes, nos posse capere eam. Scale vero fracte fuerunt, quam cito turri sunt apposite, & plus quam centum strenuissimi viri milites cum nepote ducis Austrie in aqua submersi sunt.

IV. Iterum facta est alia scala ab Aufrasionibus & in
Aug. 24. festo Sancti Bartolomei posita est ad turrim. Quam videntes, Pagani eiecerunt ignem sulfureum super eam, que nimis accensa est, & omnes, qui eam ascenderant, videbantur cremari. Quo viso, Christianorum exercitus prosternitur totus, fundens lacrimas cum orationibus ad Dominum, sed arterie multorum tantum erant exasperate, quod vix dicebant: *Domine miserere!* Cum autem primam horam effemus in hac tristitia, subito vidimus lumen immensum coruscare super exercitum & in turri sancte crucis vexillum. His visis, quas ex luctu amiserant, voces confestim recuperaverunt, itaque turris capta est, & capti fuerunt in ea omnes milites cum tribus mirariis.

V. Qui cum ducti fuissent ante ducem Austrie, quiesierunt, ubinam essent milites, qui sibi in vestibis albis apparuerant, & inter eos etiam quidam rubeus erat, qui omnes modulatione dulci: *Te Deum laudamus personantes nos fortissime expugnabant.* Tunc omnes nostri ostensi sunt eis, qui dixerunt: *Nullus istorum invasti nos.* Tunc christianus exercitus intellexit, quod Dominus noster

Ihesus Christus misisset angelos suos ad turrin expug-¹²¹⁸
 nandam, quorum timore milites predicti turrin Chris-
 tianis tradiderunt, miles autem ille in flammeis armis
 quod esset Beatus Bartolomeus, qui etiam rursus eis tan-
 quam excoriatus apparuit. Confestim igitur fregerunt
 catenas & ceperunt navigare. Pagani autem e contrario
 submerferunt naves suas, eas cum lapidibus onerantes,
 & cum una die nos voluiffemus navigare, quedam de
 f. 176 b. naviibus nostris submerfe sunt.

*Qualiter Christiani primo, aliquantis suorum in aquis
 submersis, de prima Sarracenorum aggressione
 triumphaverint.*

Alia autem die templarij, volentes transire flumen cum
 navi sua, a vento eis contrario proiecti sunt ante muros
 civitatis, quos Sarraceni cum barbotis suis circumdede-
 runt; Christiani autem, se defendentes, multos Pagano-
 rum occiderunt. Sed videntes, nullo modo evadere se
 posse, fecerunt pactum cum eis. Centum autem fere de
 Paganis ut Christianorum ascenderunt coccam, Chris-
 tiani inferius fregerunt eam, & submersi sunt tam Pagani
 quam Christiani omnes, qui ibi aderant, cum quatuor
 barbotis & galca una, & ita non valebamus flumen
 transire.

VI. Tunc, divina inspirante gracia, dominus legatus
 applicuit cum principe Romanorum. Videns autem do-
 minus legatus, quod non habebamus firmam terram, &
 tenebamus loci difficultate, ne procederemus, captivita-
 tem valde condoluit.

VII. Audiens autem rex Egipti, quod, neque per aquam,
 neque permanendo in sabulo, eis nichil nocere poteramus,
 cum universis Sarracenis suis cogitavit destruere nos.

1218 Confestim igitur quadraginta quattuor armavit galeas
 Octob. 9. & cum his in festo Sancti Dionysij irruit super nos.

VIII. Christiani vero catervatim per sabulum armati incedentes, nec mortem pro Christi nomine, nec iacula formidantes, sed in honore & laude Dei perseverantes multa passi sunt opprobria & vulnera in die illa. Dominus autem legatus, deferens lignum Salvatoris in manibus suis, hortabatur milites & pedites ad obsequium Crucifixi, & ecce subito innovatus est ille Daviticus: *Saul percussit mille & David decem milia* (1 Sam., XVIII, 7). Non solum enim milites Paganorum occisi sunt, sed etiam illi, qui venerant in galeis, in aqua submersi sunt, & aqua sanguine & spurcicia eorum adeo infecta est, quod plurimos dies sine aqua & coctione fuimus.

IX. Post hec applicuit Ruodpertus de Crusione cum Tubernense comite & comite de Marchia, qui multos secum adduxerant commilitones de Gallia & Anglia. Perpendens autem rex Egypti, quod Christianorum cottidie augebatur exercitus, cogitavit, quod, antequam isti equos extraherent & arma de navibus exponerent, super nos irruere.

Qualiter secunda vice soldanus nostros invasit.

Octob. 26. Igitur in festo Sancti Demetrii venerunt Pagani ad tentoria, nostri autem, equis velociter accensis, persequerantur eos usque ad pontem suum, per quem cottidie veniebant ad nos. Ibi multi occisi sunt illorum, & nisi nox affuisset, cum illis pontem transissemus; si quidam illorum, qui pontem evaserant, ruptis funibus & catenis, quibus pons firmabatur, eundem abire dimiserunt, sicque nostri cum triumpho sunt reversi laudantes & benedictes Dominum Sanctumque Demetrium. Erat autem ibi

quidam Paganorum super omnes magnus, qui probissimum hominem & militem Romanum, nomine Nicolaum de Antonia, occidit. Quod videns rex Iohannes, dolore gravi stimulatus, ivit eumque cum clava percussum in terram proiecit deiectumque, consociatis sibi plurimis Christianis, occidit. 1218

fol. 177 a. X. Videns autem rex Egipti, quod fortuna ei noceretur mala, & Deus pugnabat pro nobis, statuit super nos non amplius in publico venire bello. Munivit ergo ripam fluminis a parte nostra posuitque ibi trabucetos & mangos & multa castra, de lignis facta, quibus spes nobis intrandi terram Egipti iam fuit sublata. Tunc ad instar Israelitici populi christianus exercitus murmuravit contra Dominum legatum & principes dicens: CUR EDUXISTIS NOS HUC, UT MOREREMUR IN HAC SOLITUDINE? AN NON ERANT SEPULCRA IN PARTIBUS NOSTRIS? (Exod., XIV, 11-12.) *Ecce hic sine bello morimur & sicut canes in sabulo sepelinur!*

XI. Ad hec precepit dominus legatus, triduanum fieri ieiunium & ire discalciatos ad veram & vivificam crucem, ut ille, qui in ea pependit, ostenderet nobis viam, per quam naves imponeremus. Inspiravit autem Deus quendam hominem, qui accessit ad dominum legatum & dixit ei: *Domine, mihi inspiratum est, quomodo faciamus, ut naves imponantur illese.* Respondens autem legatus dixit eis: *Quod tibi revelatum est, fac sine mora!* Qui statim terram mensuravit & per medium exercitus statuit grande fieri fossatum, ad quod faciendum legatus & rex & omnes alij principes cunctique clerici & laici cum fossoriis in adiutorium cucurrerunt, & cito factum est.

XII. Cum autem fuisset fossatum perfectum, qualiter per ipsum vasa nostra imponeremus, non inveniebamus consilium; quam magnus erat labor ille! A flumine enim usque ac flumen protendebatur fossatum.

1218 *De clade Christianorum, ex intemperie aëris & maris orta.*

Nov. 30. In festo Sancti Andree orta est tanta tempestas in aëre, quod tam inpullu ventorum quam superhabundanti pluvia in tantum mare intumuit, & fluvius similiter crevit, quod non discernebatur aqua fluminis a mari,¹ & aqua tanta erat amarissima. In die illa tempestatis causa omnia tentoria fracta nostra fuere, & per totum exercitum factus est lacus, ita quod farina & panis & frumentum & ordeum & omnia victualia aqua superhabundabant. Ibi multi infirmi mortui sunt, & etiam plurimi sani defecerunt. Aër siquidem tam obscurus effectus est, ita quod nullus nostrum valuit in die videre alium. In die illa quinque naves nostre, que erant in portu Damiate, inpullu ventorum sine velis & remigiis a portu sequestrate sunt & in medio pelagi, ut credimus, conquassate. Una tamen ex illis fracta fuit ante Tanisium, & triginta marinarij capitibus sunt obruncati. In illa die quedam fol. 177 b. munitissima navis cum magnis scalis, que cum magno labore pro civitate capienda facta fuerat, inpullu venti, ruptis funibus, proiecta est, & nobis videntibus, Pagani eam cremaverunt. Unde nos plangentes dicebamus: *Quid faciemus hic? Iratus est Deus nobis & non vult, ut perseveremus in suo servicio sancto; procedere non valemus nec retroversum redire possumus!* In illa die ira maris nostrum fregit fossatum. Tunc rex & omnes principes alij cucurrerunt ad legatum & dixerunt: *Peccavimus, domine, & iniuste egimus, iniquitatem fecimus; da nobis penitentiam! Pater sancte, ora pro nobis, ut Dominus nobis indulgeat nostra peccata; nam mare nostrum iam occupat vallatum & ecce iam venit super nos, & omnes moriemur! Animas igitur nostras commendamus Deo sanctisque manibus Tuis!* Et dominus legatus respondit: *Filij mei, Dominus noster temp-*

¹ *Cod. amara.*

rat nos; ite & occidite equos & imponite ibi cum velis ¹²¹⁸
navium & cum omnibus obstaculis, que potueritis habere, ut
aqua non possit rodere sabulum, & liberabimur! Ad quod
 faciendum omnes cucurrerunt citoque id effecerunt.
 Iterum tertia die mare crudeliter laniavit vallatum nos- ^{Dec. 2.}
 trum. Tunc nos, quia de vita desperati, cucurrimus ad
 legatum, circa pedes eius cum eo morituri, omnesque
 lacrimabiliter diximus ad eum: *Domine, salva nos, peri-*
mus! (Matth., VIII, 25.) Qui dixit nobis: *Eamus ad fossa-*
tum! Venientesque autem ad fossatum, ipse se extendit
 in modum crucis super terram &, discooperto capite,
 oravit ad Dominum & dixit: *Domine Ihesu Christe, qui*
excitatus a Petro, dum eius navicula mergeretur, eidem res-
pondisti: MODICE FIDEL, QUARE DUBITASTI, & statim
imperasti ventis & mari, & facta est tranquillitas in mari
 (Matth., VIII, 26; XIV, 31), *intende nunc, piissime Domi-*
nus, super istum locum & super habitantes in eo, impera
mari & fluvio, ut redeant in locum suum, & impera ventis,
ut quiescant, ne populus fatigatus omnino deficiat, sed Tibi
reddat laudes & gratias nunc & in perpetuum, qui vivis &
regnas Deus per omnia secula seculorum! Hanc orationem
 audientes respondimus: *Amen.* Facta autem oratione,
 protinus apparuit sol splendidissimus, quo superficies
 terre eodem die ita est desiccata, quod victualia, que
 ante pene fuerant perdita, gravi dampno fuerunt recu-
 perata. In eodem loco quinta pars exercitus mortua fuit
 ex aqua & frigore, & multi amisere ungulos, & multi
 passi sunt in ore, & passi sunt in pedibus, & sic fuimus in
 multis periculis per totam hyemem usque ad Februarium. ¹²¹⁹

De triduana tempestate, quam passi sunt nostri, & fuga
Sarracenorum, per Sanctum Georgium facta.

fol. 178 a. XIII. Perpendens autem dominus legatus, quod nullo

1219 modo, remanentes in fabulo, civibus nocere poteramus, convocato exercitu, dixit: *Quid facimus, carissimi? Melius est nobis mori in bello, quam in parte ita vivere captivos,* Febr. 2. precepitque omnibus, ut essent parati in Purificatione Sancte Marie. Qui omnes summo diluculo coccis & in galeis¹ ascenderunt & per flumen navigare ceperunt. Mox tanta orta est tempestas in aëre cum aqua, grandine & frigore, quod nulla de navibus nostris videbat aliam, & multe ex eis retroverse sunt. Illi autem, qui flumen transierunt, grandem tempestatem per triduum passi sunt.

XIV. Similiter Sarraceni non minus non poterant videre nos nec venire ad nos, neque nos poteramus ire ad eos. Tunc milites christiani, fere de divina misericordia desperati, illum Daviticum cantabant versum: *Oblitus est Deus, avertit faciem suam, ne videat in finem* (Psalm. IX, 31). Ceperunt tamen Dominum adorare & dicere: *Tu, Domine, qui omnia nosti, antequam fiant, serva nos, protege nos ab illa gente perversa & nefanda, ne forte dicant in gentibus: UBI EST DEUS EORUM? Deus crucifixe, adiuva nos, ut non simus SUBSANNACIO ET ILLUSIO HIS, QUI IN CIRCUITU NOSTRO SUNT!* (Psalm. XLIII, 13.)

XV. Exaudivit autem Dominus preces nostras & tantam posuit inter cives sive Sarracenos discordiam, quod foldanus unum de amirariis suis fecit occidi. Pagani autem fugati sunt a Sancto Georgio, qui ibi apparuit, fugientesque sua tentoria reliquerunt, que extra civitatem tetenderant. Tam precipites autem in fuga exiverunt, quod pater non expectabat filium, non filius patrem, sed omnia sua cum festinatione reliquerunt, nullo de christiano exercitu eos persequente. Super novitate autem

¹ Cod. scalis; corrigimus codd. E & L sequuti.

rei Christiani valde expaverunt, nullo cogente, facto au-¹²¹⁹
tem mane, neminem per campum viderunt dixitque
unus ad nostros: *Pagani recesserunt & castra sua cum bonis
suis reliquerunt!*

XVI. Tunc christianus exercitus intellexit, quod Ihesus
Christus milites suos ad expugnandum inimicos nostros
pro nobis misisset, conciteque flumen omnes transeuntes,
laudaverunt Dominum & benedicentes Sanctam Agatham
in cuius festo omnes transierunt, spoliisque eorum exer-^{Febr. 5.}
citus est renovatus, & tunc ex utraque parte obfessa est
civitas, nichilque omnino timebant. Tunc precepit domi-
nus legatus, in circuitu fieri fossatum, obfessaque est
civitas, quod nullus nec exire, nec introire poterat.

XVII. In hac autem obsidione de piscoto fatis habui-
mus, sed de vino & carne recente maxima carestia¹ fuit.
Tanta etiam fuit carestia, quod unus aries, vel vervex,
venditus fuit pro decem unciis auri & gallini pro tri-
ginta solidis & ovum pro duobus solidis, & vinum nimis
care vendebatur.

fol. 178 b XVIII. Post quindecim iterum dies soldanus, rex Egipti,^{Febr. 20.}
& Corradinus, frater eius, rex Sirie, venerunt dicentes:
*O Christiani, aut oportet, nos Machometum negare &
Christianos esse, aut oportet, vos Christum negare & Paganos
esse!*

De tercio adventu Sarracenorum.

Venerunt autem super nos ex illa parte, qua nondum
fuerat fossatum completum, ibique infinitus numerus
eorum interfectus est, obtinueruntque Christiani in illa
die victoriam.

XIX-XXI. Iterum octava die Martij venerunt soldanus^{Mart. 8.}

¹ In margine vox carestia explicatur: penuria.

1219 & Corradinus, fratres, figentesque iuxta nos sua tentoria nichil nobis mali fecerunt.

Mart. 31. XXII. Deinde post hec in die Palmarum, id est in Dominica, que de Ramis olivarum dicitur, soldanus & Corradinus scientes, quia nos volebamus celebrare, qualiter Christus venit Ierosolimam, antequam nostri convenientes mutuo sibi possent subvenire, consilium fecerunt, super nos venire nosque a facie terre delere. Innumera- biles igitur contra nos venerunt, & quemadmodum lupi, devorantes agnos, ita ceciderunt devorare nos & iam diviserant omnia bona inter se, sed gracia Dei multi ex illis occisi sunt, & pauci de nostris defecerunt. Nos autem, memorantes epistolam Pauli, dicebamus: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* (Roman., VIII, 31.) Et certe tanta nostra erat miseria, quod *sicut cervus desiderat fontes aquarum* (Psalm. XLII, 2), ita desiderabamus virentia videre herbarum. Nulla quippe lingua valet explicare miseriam & infirmitates, quas passus sumus in illo loco.

XXIII. His ita gestis, de exercitu dux Austrie reparians recessit.

De quarto adventu Paganorum & de califa, papa eorum.

April. 17. XXIV-XXV. Iterum post hec quinto decimo calendis Maij soldanus & Corradinus, fratres, collectis exercitibus, venerunt & intraverunt vallatum nostrum & putaverunt, se nos posse destruere & a facie terre delere. Sed Domino volente, Christiani habuerunt victoriam & occiderunt tam Sarracenos quam equos, plus quam duo milia. Tanta autem erat multitudo pilorum & sagittarum supra nostrum vallatum, quod terra non apparebat. Hoc bellum biduo duravit. Interim Corradinus mandavit ad amicos suos ubique & eos ad bellum invitaverat, scilicet Damascum & Alapa & Reanis & totam terram commovit usque

ad Bactanis & iussit, totam Siriam venire & totam ter-¹²¹⁹
 ram promissionis. Ex alia autem parte Soldanus, rex Egipti,
 commovit Alexandriam & Babiloniam & totam terram
 Egipti & etiam Affricanos usque ad Maroch, ut omnes
 ei subvenirent dicens: *Quum si civitas Damiatata a Chris-*
tianis fuerit superata, tota terra Paganorum superabitur.
 Verumtamen omnes istos iusserunt in mense Maij venire.
 f. 179 a. Audiens autem hoc califus, illorum Agarenorum papa,
 cum maxima militum copia a Bactanis venit, habens
 ex diversis partibus orbis milites secum, quorum multi-
 tudinem dinumerare nemo sufficeret.

De quinta ac sexta pugna.

XXVI. In die ergo Pentecostes ex omni parte per^{Maj. 26.}
 aquam & terram venerunt ad nos proieceruntque ignem
 super bertenescas nostras & ceperunt fossatum implere
 nosque inter se captivos dixerunt divisuros. Verumtamen
 non ita contigit, sed illorum multi equi & equites ama-
 riter sunt necati tristisque alij retroversum sunt conversi,
 & nostri, quamvis vulnerati multi & occisi pauci, trium-
 phum sunt adepti.

XXVII. Tunc machinavimus cartos & scalas & trabu-
 cetos & multa alia ingenia pro civitate constringenda
 & in tali opere fuimus in vigilia Sancti Iohannis Baptiste^{Iun 23.}
 civibus & soldano cum suis nos die ac nocte impugnan-
 tibus.

XXVIII. In predicta vigilia post vesperas quasi octo
 milia Paganorum venerunt ad nostros, in quibus fuit &
 eorum papa, califus, qui nuper in exercitu venerat a
 Bactanis, factaque absolucione omnibus Paganis, nostrum
 voluit videre exercitum & nobis ostendere suum. Qui-
 bus visis, Iohannes de Arsiccio cum quattuor militibus
 sociis exivit, & multi clientes secuti sunt eum. Cum qui-

1219 bus Sarraceni pugna conferta, fugerunt, pluresque eorum in campo cadentes occisi sunt, sed & califus, eorum papa, a quodam nostro milite percussus, cecidit, sed semivivus evasit, unus autem de nostris mortuus est illic; sicque, pugna soluta, Sarraceni cum merore ad sua redierunt castra, nostri autem cum gaudio remearunt in sua.

XXIX. In diebus illis precepit dominus legatus omnibus accipere penitentiam, quum volebat pugnare in campo, parato curru, in quo vexillum Sancte Crucis ad defendendum erat componendum. Igitur in festo Sanctorum Apostolorum Petri & Pauli iussit, omnes discalcios ad veram Domini crucem venire, Dominum deprecantes, ut, qui in ea pependit, nobis verum & utile dignaretur consilium parare. Previdentes autem principes nostri, quod non esset tutum, pugnare in campo, quum oportebat, nos simul pugnare cum civitate & nostra servare fossata, & pro uno Christiano plusquam quadraginta erant Pagani, ideoque respuerunt necessitatem pugne.

De prima civitatis impugnatione & hostium magna strage.

Iul. 8. XXX. Interea octavo idus Iulij adduxerunt nostri coccas cum scalis, & posite sunt super flumen prope menia civitatis, & per totam diem pugnaverunt. Pagani autem proiecerunt ignem super scalas easque valde cremaverunt. Quod videntes Christiani, plorantes & terram osculantes nomenque Domini invocantes, dicebant: *Domine Ihesu Christe, qui liberasti tres pueros de camino ignis & eos sine incendio servasti, libera famulos Tuos ab ista persecucione, ne Pagani possint exultare de nostra perdicione!* f. 179 b.

XXXI. Monstro autem facto in civitate, septima vice venit foldanus cum manu robusta & volebat intrare fos-

fatum nostrum. Quanto autem acrius nos expugnabamus ¹²¹⁹ civitatem, tanto plus ipsi ab exercitu soldani expugnabamur. Hoc bellum fuit biduanum cum quattuor occisis. In fossato autem aliqui de nostris mortui fuerunt; alij igne combusti, alij lapidibus obruti, alij decollati, alij sagittis confixi sunt. Quidam autem Sarracenus, exiens de civitate, retulit nobis, quod intra civitatem inter vulneratos & mortuos computati fuerunt plusquam octingenti. Alij autem, de foris venientes, quintam partem illorum tam hominum quam equorum occisam, afferuerunt.

XXXII. Iterum precepit dominus legatus, ad menia civitatis trahere cattos.

De secunda civitatis oppugnatione.

Igitur quinto decimo calendas Augusti trahebatur cat- ^{Iul. 18.} tus unus ad fossatum. Egressi autem Pagani cum manu valida sexta hora diei, deferentes ligna & ignem, cattum nostrum ferreum cremaverunt, de cuius amissione maxime doluimus nos, & incus maxime letabantur illi.

De tertia expugnatione & adventu Paganorum octavo.

XXXIII. In festo Sancte Margarethe, armatis cocchis ^{Iul. 20.} & galeis & barbotis, Christiani venerunt iterum iuxta muros civitatis. Sarraceni autem cum petrariis & quarrellis & trabucetis crudeliter se defenderunt, sed Christiani multos occiderunt & vulneraverunt. Tunc multi de civitate flebant, viri ac mulieres, parvi & magni, capillos suos evellentes nomenque Dei sui blasphemantes & dicentes: *O infelix Machomet, ecce Christiani capiunt Damiatam & nos interficient, nomenque Tuum non erit hic amplius invocatum, nomen autem Dei Christianorum erit exaltatum*

1219 & manebit hic in eternum! Quo audito, foldanus & Corradinus cucurrerunt ad califum, suum papam, dicentes: *Domine, capta est Damiat, ut credimus!* Qui statim proiecit pileum sive coronam suam in terram & conculcans eam cum blasphemiam Dei sui dixit: *Heu me, eam omnes & moriamur cum illis!*

XXXIV. Et venerunt cum manganellis, manu armata fossatum nostrum cum maxima vi intraverunt, gravatumque est prelium, & multi de nostris occisi & vulnerati sunt in die illa, de Sarracenis quoque inter equos & equites fere duo milia mortui fuerunt.

De quarta expugnatione & adventu hostium nono.

Jul. 31. XXXV. Prima die calendas Augusti summo mane Christiani iterum trahebant cocchas cum scala per flumen ante menia civitatis. Scala Pisānorum prima fuit f. 130 a. ad muros posita, que cito fere tota fuit combusta. Hos autem videntes nostros ita concremari, valde plangebamus. Tunc Sarraceni adduxerunt barbotas & galeas armatas per flumen. Nostre autem galee non erant supra nostrum pontem, & una fuit ab eis combusta, nolueruntque etiam pontem nostrum concremare, ob cuius defensionem plurimi de nostris sunt vulnerati. In meridie autem posita est alia scala supra murum civitatis, & cum debuit reclinari, fracta est. Item venit alia scala Ianuensium descendens supra murum. Tunc gladiis pugnare ceperunt, ita quod lapides & iacula in civitatem proiiciebantur & multos vulnerabant & interficiebant. Pagani autem immerunt super scalam ignem eamque combufferunt. At nos, qui eramus in terra, hec videntes, flexis genibus, Deum deprecati sumus dicentes: *Domine Ihesu Christe, qui Tua misericordia mundum venisti redimere & de utero Beate Virginis carnem voluisti accipere humanam & pati dignatus es*

cruce[m] veram, ne respicias ad iniquitates nostras, sed ad ¹²¹⁹
fidem, propter quam peregrinamur, concede propicius, ne
nostro sanguine manus Paganorum abluantur, qui vivis &
regnas Deus per omnia secula seculorum! Amen.

XXXVI. Veruntamen Pagani, videntes scalam supra murum audientesque luctum & planctum, qui erat in circuitu eorum, super infantes & mulieres dixerunt: *Quid faciemus? Oportet, nos simul mori cum istis, antequam incidamus in manus istorum sclavorum.* Nescio, quomodo fecerunt, quod iuxta nostrum fossatum venientes tam crudele bellum nobis intulerunt, quod palatium nostrum diruerunt & berenescas nostras quinque, & plusquam duo milia usque ad nostra intraverunt tentoria, & quidam amiraldus incedens clamabat dicens: *Noster est Dominus Machomet & non Christus!* Audientes hoc milites & templarij, qui ibi aderant, contristati dixerunt: *Quid faciemus? Fugere non valemus!* Et, invocato Domino in adiutorium, exierunt foras & illos, qui intraverant, ferocissime eiecerunt. Sed & admiraldum, qui impia protulerat verba intus occisum repererunt, sicque Pagani fugam inierunt. Veruntamen multos truncantes capitibus & manibus & pedibus in campo iacentes dimiserunt, qui sine numero fuerunt. Sed consul Pisanus cum quindecim militibus & nostri victoriam obtinentes cum letitia sunt reversi, laudantes & glorificantes Deum, qui salvos facit sperantes in se.

De expugnatione quinta & quorundam principum obitu.

XXXVII. In die Transfigurationis Domini, scilicet in festo Sancti Sixti, Christiani oppugnaverunt urbem, im- ^{Aug. 6.}
plentes fossatum, super quod cactus noster ducendus erat,
qui undique ferreus erat, per quem nos etiam civitatem
habere posse sperabamus. Civibus autem monstrum sive

- 1219 tumultum in civitate facientibus, venit foldanus ante nostrum fossatum, nostris nihilominus in armis preparatis. Exeuntes autem de civitate Pagani cum forti manu, deferentes ligna & ignem, cattum nostrum ferreum concremaverunt. Quem cum Christiani defenderent, multi eorum vulneribus & morte sunt preempti. Septem ergo cattos nostros combufferunt, unde Sarraceni valde sunt exaltati & Christiani contristati. Tertio idus Augusti comes de Marchia sine vulnere obiit, super quo Christiani valde doluerunt. His diebus comes de Nivers infamatus de exercitu recessit.
- Aug. 11.
- Aug. 15. XXXVIII. In nocte Assumptionis Sancte Marie septem Pagani, exeuntes de civitate, in fluvio capti fuerunt & mane ad dedecus Paganorum aures & nares & labia truncati in crastino sunt missi in civitatem. Qua de causa etiam Sarraceni unum de nostris simili modo truncatum nobis remiserunt. In illis diebus comes de Bar & filius eius obierunt.

De dolendo gravi Christianorum infortunio.

- Aug. 24. XXXIX. In festo Sancti Bartolomei iterum Christiani armaverunt cocchas, sed pre impetu fluminis non potuerunt appropinquare ad menia. Tunc elati pedites dicebant, nolle ad bellum exire milites. Diviserunt igitur gentem, ut una pars custodiret tentoria, & alia fervaret flumen & urbem, & alia pugnaret in sabulo.
- Aug. 29. XL. In Decollatione Sancti Iohannis Baptiste Christianorum calamitas & miseria quedam, tristis dico, fuit magna. Dominus enim legatus & rex exierunt per gentes ad hospicia Paganorum, qui a nostris castra metati fuerant fere duobus miliaribus, factaque ibi mora, peditem fugata est caterva, nulloque cogente, sed maligno eos spiritu exagitante. Tanta erat fugientium rabies,

quod pro nimia perturbatione nemo eos poterat retinere, ¹²¹⁹ unde & multi, persequentibus eos Paganis, nunc gladio aliqui, nunc siti defecere nonnulli. Principes autem nostri, talia videntes, timuerunt de populo, ne omnino deficeret, milites suos iusserunt, invadere Sarracenos. Dominus quoque legatus, dans omnibus benedictionem, dixit: *Ite, Dei fiat voluntas!* Et ipsi irruentes in eos, multos interfecerunt, de nostris quoque multi mortui sunt. Ibi nullus iners, nullus ignarus fuit. Multe milicie facte sunt hinc inde ex utraque parte, sed in multa dampna passi sunt nostri. In illa die multi templarij & hospitalarij & multi milites occisi sunt & capitibus truncati. Nostri quoque, per flumen navigantes, galeam unam amiserunt, cesis his, qui in ea erant. Multa opprobria & vulnera passi sunt milites nostri in illa die. Hac die sine numero Christiani sunt occisi, quos Deus cum Beato Iohanne in celesti gloria voluit collocare.

fol. 181 a.

XLI-XLIII. Modo audite, qualiter Christus milites sine peregrinos suos recepit. Unus forte Teutonicus quidam inter mortuos remansit vivus, qui in nocte, erecto capite, excitatus a sompno, vidit totum campum illuminatum & vidit & audivit maximam multitudinem angelorum cantantes super mortuos & dicentes: *Hij sunt, qui veniunt ex magna tribulatione & laverunt stolas suas & dealbaverunt eas in sanguine agni* (Apocal., VII, 13), *quum pro Domino martirihati sunt!* In illa die capti fuerunt barones nostri: camerarius regis Francie & Beluacensis episcopus cum fratre suo, Iohanne de Arscico, milite probus, comes de Belmont, Andreas de Perse, Anselmus de Leon, prepositus Sancti Homerij, & multi alij, templarij & hospitalarij, qui ducti fuerunt in captivitatem. Sed rex Iohannes cum templo & hospitali & multis aliis extra fossatum remanentes multos occiderunt, nullusque Sarracenorum ausus fuit ad nos intrare. Pagani igitur, multa spolia ac

1219 multorum Christianorum habentes secum capita, veniente nocte, recesserunt, nostri, quoque multis Sarracenorum occisis ac quattuor amiraldis eorum captis, vulnerati & multum tristes infra levas sunt recepti, sicque claudit dies.

De decimo adventu Paganorum.

- Sept. 14. XLIII-XLIV. In Exaltacione Sancte Crucis principes Romanorum & episcopus Ungarie & comes Belquilinus cum multis aliis peregrinis recesserunt. In his etiam diebus applicuit Savarivus de Malleon cum quindecim galeis, in quibus multi erant peregrini. Interim rursus soldanus misit per omnes Babilonie provincias dicens: *Si quis vult habere Christianos sclavos, huc veniat, quum principes eorum mortui sunt, & Deus eorum longe est ab eis, & vivi iam fugiunt!* Iterum fraudulenter pactum fecit & nobis firmare voluit. Hoc autem verum esse, putavimus, sed legatus non credebat, sed, ita nos se posse deludere, sperabat. Soldanus igitur expectabat navium recessionem, sed & nos adventum aliarum sperabamus.
- Sept. 23-29. XLV. In ultima ebdomada mensis Septembris duodecim naves una die de portu exierunt, & soldanus statim exspuit pactum.
- Sept. 26. XLVI. In sexto calendas Octobris venerunt Pagani ex utraque parte per terram & sabulum &, soldano iubente, fossatum nostrum intraverunt. Dixit enim, *quum Christiani defunt & nichil valent!* Putantes autem, quod dicebatur, esse verum, plures ipsorum intravere fossatum, quorum multi sunt occisi, & pauci ad dominum suum soldanum sunt reversi dicentes: *Domine, sclavi isti valde dampnaverunt nos!* Fixerunt autem quattuor manganellos contra nos, sed gracia Dei nichil nobis nocuerunt, quia Deus erat nobiscum.

De undecimo Paganorum adventu & perditione nostrorum. 1219.f. 181 b. XLVII. In die Sanctorum Colime & Damiani iterum Sept. 27.

venerunt ante nostrum fossatum, & pauci de nostris exeuntes cito occisi sunt ab eis. In ipso die volebant cum herba nostrum implere fossatum & pre validis viribus super nos venire. Tunc duo ex illis exeuntes ad nos dixerunt: *O Christiani, firmi estote! Ipsi enim volunt vestrum implere fossatum & ante vos dies octo stare, sed si modo habueritis victoriam, terram Paganorum obtinere poteritis totam.* Igitur quum appropinquaverit gracia Dei, fossatum nostrum, non, ut preparaverant, implere potuerunt. Tunc crexerunt castella de lignis, contra nos presertolantes.

XLVIII-LI. Quinque autem de nostris, malo usi consilio, pecunia ab eis accepta, iuraverunt eis, pontem se nostrum interrupturos, & ita Sarraceni cum galeis civitatem intraverunt. Deus autem, sciens cogitationes hominum, inspiravit uni de illis penitentiam delicti, qui confessus est hoc. In alia igitur die Christiani, cum manu valida exeuntes, combusserunt herbam Sarracenis, ex tunc abeuntibus cum tristitia nobisque placita firmare volentibus, eo quod Deus visitaret plebem suam.

De occisione Paganorum.

LII-LIII. In festo Omnium Sanctorum Pagani, videntes, Nov. 1. quod non poterant civitatem retinere, volebant nobis tradere eam, quum Dei potentia ita affligebat eos, quod vix aliquis in civitate absque gravi languore erat. Exierunt itaque duo amirarij de civitate & ad tentorium domini legati & regis venientes locuti sunt eis, tertia die tradituros se Christianis civitatem. Sed tertio die, id est

¹²¹⁹
Nov. 5. nonas Novembris, media nocte Pagani, clam venientes, excubiis dormientibus, letias nostras sine obstaculo intraverunt appropinquantēque tentoriis, mulier quedam, eos sentiens ac Paganos esse, cognoscens, egressa, clamavit alta voce dicens: *Pagani intraverunt civitatem!* Exeuntes autem Christiani, tam vestiti, quam nudi, nec mortem pro Christi nomine, nec iacula formidantes, per gladios venerunt ad eos. Audientes autem templarij & hospitalarij, quum ad eos intrassent, occurrerunt eis Sarraceni autem, exorbitantes de via, in loca aquosa pervenerunt, ibique occisi fuerunt ducenti & quinque, & capti fuerunt sexaginta, & ducenti undecim civitatem intraverunt, quos etiam mulieres occiderunt, & que mihi retulerunt, decem eis occiderunt. Sic Christus nos adiuvit. Tunc Christiani, mittentes capita interfectorum ad soldanum proiicientēque corpora eorum ante muros civitatis respicientēque pactum, ceperunt gentem dividere pro stabula. Illis autem in adiutorium non venerunt nisi pauci.

Qualiter capta fuit urbs.

Nov. 5. LIV-LV. Item in nonas Novembris, id est in vigilia Sancti Leonardi, in media nocte, in qua hora Christus infernum exspoliavit, Christiani scalam posuerunt iussu f. 182 a. legati & regis supra murum civitatis Damiate. Descendentibus autem illis, scala fracta est, & quinque de nostris intra remanserunt exclamantes fortiter: *Adiuva nos Deus ob honorem Sancte Crucis!* Noltri autem, aliam adducentes scalam, descenderunt catervatim ad obsequium Crucifixi. Hospitalarij autem & templarij, ex alia parte venientes & fossatum intrantes, gracia Dei posterulam invenerunt apertam intrantesque turres ascenderunt. Pagani vero pauci erant ad defendendam civitatem, quia Deus noster maxima plaga percusserat eos, plurima-

que multitudo eorum mortua erat. Alij iacebant lan- ¹²¹⁹
 guentes nec suos mortuos in unum locum sepelire valen-
 tes, sed per plateas & domos inveniebamus eos iacentes,
 unde & fetor intollerabilis erat in civitate tota. Christiani
 itaque, turres ascendentes, vexilla Sancte Crucis posuerunt
 super eas. Sarraceni autem contemplabantur muros civi-
 tatis nihilque mali suspicabantur, eo quod ignis & fumus
 signum esset soldani, qui tantus erat, quod civitas tota
 videbatur ardere. Tunc exercitus Christianorum, qui erat
 in sabulo, nesciens hec, infremuit, videntesque tam maxi-
 mam ignis copiam, adcurrerunt, intelligentes autem,
 civitatem esse captam, principes nostri, clerici & laici,
 pro gaudio lacrimantes ac in terram prostrati, Deum &
 Beatam Virginem cum omnibus sanctis obnixè depre-
 cantes, ut Damiaata, que olim erat catena captivorum &
 scortum & domus Sodomorum, esset deinceps domus
 Dei & Christianorum.

LVI. Orta igitur prima diei luce, nos omnes, Christia-
 norum vexilla videntes in turre, flentes & cum gaudio
 oculos ad celum levantes, & *Te Deum laudamus* & *Gloria*
in excelsis Deo cum magno personantes tripudio, gracias
 inmensas retulimus Deo. Videntes autem soldanus &
 Coradinus, ceperunt dicere: *O Machomet, usque hodie*
decepisti nos! Certe, si Christiani habent Damiatam, non Te
colimus, nec Te adorabimus! Illi autem Pagani, qui erant
 iuxta turres civitatis, ut viderunt nostra vexilla, eisdem
 turribus superposita suaque deposita, civitatem captam
 esse, cognoscentes, tristes ad dominum suum soldanum
 pergentes, plorando dixerunt: *Domine, amisisti Damia-*
tam, & de cetero non erit Tua! Audiens autem hoc solda-
 nus, statim loquelam perdidit & signum fecit, ut illis,
 qui malum nunciaverant, capita truncarentur. Cumque
 per duas fere horas in hac permaneret triflicia, aperiens
 oculos crexit se &, arrepto gladio, quo erat accinctus,

1219 totondic barbam suam, & omnes sui fecerunt similiter & caudas equorum truncaverunt, & ipse soldanus lamentando dixit: *O Damyata, usque nunc fuisti lucerna Paganorum, modo obscurata es ab eis! Quid faciam miser! Quare non fui exstinctus in vulva matris mee? An cum natus fui, quare non statim perij, antequam sub dominio meo virgo Damyata a Christianis esset violata? Et dixit: Pereat dies, in qua natus fui, dies illa non numeretur in diebus anni (Iob, III, 3-6), quia multi obscurati sive mortui sunt in istis diebus!* Venerunt autem ad eum Coradinus & Fayfes, fratres sui, consolantes eum & dicentes: *Domine, ut cernimus, Damyata est a nobis alienata, melius igitur est nobis redire & reliquas civitates Karum & Babiloniam & Alexandriam munire, quam hic stare & desolationem nostram videre!* Igitur inde se moventes, hospicia sua ac villas omnes, vicina quoque civitati receptacula omnia a civitate capta infra quinque dietes expoliantes, penitus concremaverunt, sicque a facie nostra recesserunt.

De ingressu nostrorum in civitatem.

LVII-LIX. Nostri autem, civitatem intrantes, aurum infinitum invenerunt & argentum, vasa quoque aurea & argentea & erea & ornamenta omni metallorum genere & sine numero facta. Invenerunt etiam frumentum & ordeum & oleum & tapetia, bancalia, pannos sirigatos & omnia necessaria ad usum vite preter vinum, quo & Sarraceni non utuntur nec porcina carne. Machometus etenim, eorum legis lator, verens, ne sui discipuli aliquando forte per ebrietatem suam nefandam detegerent sectam, ab usu vini eos prorsus inhibuit, sicque usque ad presentes legis nec sanctio incisiva pertinuit. Carnibus similiter non vescuntur porcinis ob causam devorati Machometi sui a porcis. Omnes autem res, in civitate in-

ventas, communiter ad exercitum decreverunt fore distri-¹²¹⁹
 buendas, sed hoc non est completum, sicut promiserant.
 Multi autem mortui in civitate erant, & multi per domos
 & per vicos & per plateas infepulti iacebant, ideoque
 intollerabilis in civitate fetor erat. De octoginta autem
 quattuor millibus, quos ibi reliquerat soldanus, non
 erant vivi nisi quinque milia Sarraceni, fere autem mille
 remanserant infepulti, quibus locus deerat sepeliendi.
 Signum vero sancte Crucis, quam multociens fecerant,
 coram oculis nostris & flagellaverant & combufferant;
 Christus talem ab eis accepit vindictam, quod multi
 eorum morbo canino mortui sunt, & alij languore ma-
 cerati, alij guttam passi, alij occisi perierunt, & ita Da-
 miata facta est Christi discipula sine sanguinis effusione,
 que fortior totius mundi potest appellari. Nullus autem
 princeps, nec cliens, nec miles potest vel debet de eo
 gloriari, nisi tamen Deus, qui semper est laudabilis in
 secula seculorum. Amen.

fol. 183 a.

Itaque Christianus exercitus ante Damiatam, in medio
 terre Sarracenorum conditam, sedit annum integrum &
 menses quinque & ebdomadam unam & dies duos,
 antequam eam haberent. Christiani autem habuerunt
 eam tempore Honorij, pontificis summi, & Friderici im-
 peratoris, fungente sub eodem tempore in eodem Chris-
 tianorum exercitu Pelagio cardinali apud Egiptum lega-
 tionem, regnante Iohanne Accon, nonas Novembris,^{Nov. 5.}
 regnante Domino nostro Ihesu Christo, qui cum Patre &
 Spiritu Sancto vivit & regnat Deus per omnia secula
 seculorum. Amen.

De cetero coherentias Damiate, circa quam Christia-
 norum pugnaverant exercitus, vobis breviter pandimus.
 In circuitu civitatis viginti novem sunt turree magne &
 munite, valde prominentes quidem extra murum, sed
 tamen eidem coherentes, intra quarum omnium medie-

¹²¹⁹ rates alie sunt erecte supra murum his minores, scilicet intra binas & binas alie bine & bine, quarum summa est octoginta septem.

De castro Tenensium.

Nov. 5. Idus Novembris capta civitate, Christiani navigaverunt ad fortissimum castrum Tenensium, quodque immunitum

Nov. 23. inveniētes, intraverunt ac in festo Sancti Clementis turres munierunt. Sicque nullo eorum occiso, Damiatam redierunt. Thesaurus autem infinitus & sine numero cum esset in villa, principes, sicut promiserant, eum exercitui dividere volebant. Unde populus, commotus, ad arma cucurrit volens legatum interficere. Quo sedato & a tumultu cessante, cuilibet iustam portionem se daturum, promisit. Quod tamen iniuste persecuti, nullo nostrum

¹²²⁰ nisi sex bizancios accipiente. Veniente autem die Purificationis Beate Marie, facta est magna solemnitas in civitate. Intravit, qui voluit, &, celebrata missa a domino legato in nomine Domini nostri Ihesu Christi & Beate Marie virginis, voluit dominus legatus & precepit, quod locus ille, qui prius vocabatur fanum Machomet, de cetero appellaretur ecclesia Beate Marie, virginis genericis Dei & Domini nostri Ihesu Christi, cui est honor & gloria in secula seculorum! Amen.

Explicit.

VII

FRAGMENTUM

DE CAPTIONE DAMIATAE

CODEX MANUSCRIPTUS :

Parif., bibl. Armam. 5991, (fr. membr., f. XIV) in-f.

FRAGMENTUM

DE

CAPTIONE DAMIATÆ

PROVINCIALIS TEXTUS CUM VERSIONE GALLICA

a

PAULO MEYER CONFECTA.

* * *

f. 1 a. I. per defendre lo flum ; mas Dieus *fes levar* ¹ una ¹²¹⁹

discordia entre lor, quel soudans *volc* quel filh del Mestol
intres a Damiatra *per* garnizon, et el respondec li : « Vos
« no faretz ges de mi en ayssi cum fezetz de mon payre,
« cant lo laïseftz, vos e l'autre grant home, dinz Acre, et
« avias li promes e jurat de ben acorre, e fâhiron l'en. »

¹ Codicis paginae columnis constant duabus, quarum superiores lineae ita a muribus corrosae sunt, ut in quaque plures litterae deficiant, quas, ut potuimus, italicis typis restituere conati sumus. Quae ab amanuensi omissa, verba vel litteras, addidimus quadratis [], quae supprimenda censemus, semicurvis uncis () inclusimus.

. (1) pour défendre le fleuve ; mais Dieu fit surgir une
discorde entre eux, en ce que le soudan voulut que le fils du
Mechtoub (Eimad ed-Din Ahmed Ibn el Mechtoub) entrât
à Damiette pour y tenir garnison ; & celui-ci lui répondit :
« Vous ne ferez pas de moi comme vous avez fait de mon
« père, quand vous le laissâtes, vous & les autres grands per-
« sonnages, dans Acre, après lui avoir promis & juré de le

- 1219 (2) Adonx si parti le filh de Mestol del foudan, & anet s'en per maltalent. (3) E lauzengier feron entendre al foudan qu'el s'en anava al Caire per garnir lo encontra luy; e per aquela discordia partit se lo foudans d'aqui .j. diluns maitin, ¹ e layffet fas albergas. (4) El dimars be maitin conogron nostras gens que li Sarrazin s'en eran fugitz, e passeron lo flum lo jorn de la sancta Agatha, e prezeron las albergas dels Sarrazins e gran re de bela rauba. (5) E agron los jardins a lor plazer, dels quals il avian gran mestier, que lonc de temps avian estat el sablon, desirant de viandas frescas, que totz jorn[z] lor cridavan li Sarrazin que mangessan del sablo; que sens falha il avian grant ren perduto d'omes mortz de malautia de la boca e de menazon. (6) Pero il troberon la palmareda tota entiera, de ² si adaizeron, e feron mayzos e lopjas

¹ Hic & in sequenti linea, maitin, potius quam maitin codex præbet. —

² Sic, corrige don?

bien secourir ; & vous lui aveç fait défaut. » (2) Là-dessus le fils du Mechtoub se sépara du foudan & s'en alla irrité. (3) Des mauvaises langues firent entendre au foudan qu'il s'en allait au Caire, pour le fortifier contre lui ; & pour cette discorde le foudan partit de là (Damiette) un lundi matin, abandonnant son camp. (4) Le mardi dès le matin, nos gens connurent que les Sarrazins s'étaient enfuis, & ils passèrent le fleuve, le jour de la Sainte Agathe & prirent le camp des Sarrazins & force butin précieux. (5) Et ils eurent à leur volonté les jardins, dont ils avaient grand besoin, car longtemps, ils avaient été sur le sablon, désireux de vivres frais, car les Sarrazins leur criaient toujours de manger du sable. Et, sans faute, ils avaient perdu force d'hommes, morts du scorbut & de la dyssenterie. (6) Trouvant les plantations de palmiers entières, ils s'en

e lizas e bertrefcas tot entorn l'ost. (7) E non fo lor(s) ¹²¹⁹ navilis passatz que fo bassa nona, car li pontz eran estreghe e cortz, e li Sarrazin avian motz gastatz los passatges, que cant li cavall eyssian dels naveis, il avenian en ayga tro als alabartz de las felas. (8) Et si trobessan homes que lor deffendessan (que) lo passatge, ja neguns non issira ; mas Dieus lo[r] trames aytals miracles que anc no y troberon contradich.

(9) Quant li crestian foron passatz, il cavalgueron vas la ciutat, et auciferon en lor venir plus de .c. Sarrazins denant la vila. (10) Aquela nuit vengron a las alberguas dels Sarrazins, a mieja lega de la ciutat. (11) La nueyt eyssiron de la ciutat plus de .d. Turcs dels plus autz homes que y fossan. (12) A l'endeman anet le rey Johan

accommodèrent, & firent des maisons, des loges, des lices, des bretèches, tout à l'entour de l'ost. (7) Et leur flottille ne put passer que tard dans l'après-midi, car les passerelles [des navires] étaient étroites & courtes, & les Sarrazins avaient fortement endommagé les passages, de sorte que les chevaux, sortant des navires, avaient de l'eau jusqu'aux sous-selles. (8) Et si les chrétiens avaient trouvé des adversaires qui leur défendissent le passage, aucun ne serait sorti de l'eau, mais Dieu leur fit ce miracle qu'ils ne trouvèrent aucune résistance.

(9) Quand les chrétiens furent passés, ils chevauchèrent vers la cité, & chemin faisant tuèrent plus de cent Sarrazins devant la ville. (10) Cette nuit ils vinrent au camp des Sarrazins, à une demi-lieue de la cité. (11) Cette même nuit sortirent de la cité plus de cinq cents Turcs, des plus hauts hommes qui y fussent. (12) Le lendemain, le roi Jean alla avec les principaux de l'ost reconnaître la cité [pour voir] de quelle part elle serait le plus facile à prendre, & à la

1219 ab los hautz homes de la ost redargar ¹ la ciutat(z), de qual part feria plus leus a penre, e la nueyt torneron a lors albergas, et al dijous assejeron la vila a la reonda.

(13) Aras vos diray de la garnizo de la* vila. *Lo sou-* f. 1 b.
dans y laisset .xlv. milia homes armatz; d'aquels i avia .xv. milia cavaliers e .xxx. milia gens de comu,
affos ² et autras viandas afatz. (14) Aras aujatz comsi l'hefu Crist si venguec d'els, e per cal miracle fo preza la ciutat. *Le reys* el duxs d'Ostielriche el Temples e l'Espitals e li autre baron de la ost *conselheron* comsi fezeffan .j. pont per miei l'aiga, don la una ost pogues focorre l'autra si mestiers lor era. (15) E feron lo pont endreg .j^a. isleta ques era el miegh del flum, et aquel pont feron de las barcas que gazanheron a penre la terra. (16) Le pontz fo fortz e ben estachatz ab fortz cordas et ab grans anchoras, e fo largs que tres cavalhers o .iiij. i pogran pas-

1 Scilicet regardar. — 2 Huius verbi initium restituere nescimus.

nuir, ils retournèrent à leur camp & le jeudi, ils mirent le siège tout à la ronde autour de la ville.

(13) *Je vais maintenant vous parler de la garnison de la cité. Le soudan y laissa 45,000 hommes armés, dont 15,000 cavaliers, 30,000 hommes du commun, avec & quantité d'autres victuailles. (14) Or, oiez comme Jésus-Christ se vengea d'eux, & par quel miracle fut prise la cité. Le roi & le duc d'Autriche, le Temple, l'Hôpital & les autres barons de l'armée délibérèrent de faire un pont sur le fleuve, à l'aide duquel l'une des deux osts pût venir au secours de l'autre, si besoin était. (15) Ils firent le pont endroit un ilot qui était au milieu du fleuve, & ce pont ils le formèrent des barques dont ils s'étaient emparés en occupant le terrain. (16) Le pont fut fort & bien fixé avec de fortes cordes & de grandes ancras, & assez large pour que trois ou*

far a front, per obs, totz armatz, e fo brandatz e batalhatz ¹²¹⁹ de grans arbres denans, que galea ni negus lins no y pogues avenir lo travers del flum per mal far. (17) E la isleta que era al cap del pont si lopgeron gran ren de crestias; e poys feron .j. autre pont de la isleta tro el sablon on era l'autra ost; e passero [els] .ij. pontz plus de tres setmanhas, que del foudan no sabion novas. (18) E quant li ¹ foron ben efforatz entorn la vila, el foudans Coradins venc ab gran effortz de Sarrazins, e lopjet si pres de l'ost doas legas, lay on li crestian estavant sus el toron quant passeron lo flum. (19) E feiron .j. pont(z) per mieg lo flum Venecian e Pissas e Genoes; e feiron .iiij. escalas sobre .iiij. coquas per salhir al mur de la ciutat per miegh lo flum. (20) E cant las cocas foron pres de la ciutat(z) e las ancoras, aquil de

¹ Corr. il?

quatre cavaliers y pussent, au besoin, passer tout armés, & il fut par devant (en amont) protégé & fortifié de grands arbres, de façon que galée ni aucun bateau ne pût venir par le fleuve pour l'endommager. (17) Dans l'île, située au bout du pont, se logèrent un grand nombre de chrétiens; puis ils firent un autre pont de l'île jusqu'au sablon, où était l'autre ost; & ils passèrent à ces deux ponts plus de trois semaines, sans avoir de nouvelles du foudan. (18) Et quand ils se furent bien fortifiés autour de la ville, alors vint le foudan, Cheref ed-Din, avec de nombreuses troupes sarrazines, & il se logea à deux lieues de l'ost, sur l'éminence, où les chrétiens se tenaient lorsqu'ils passèrent le fleuve. (19) Les Vénitiens, les Pisans, les Gènois firent un pont sur le fleuve, & disposèrent quatre échelles sur quatre coques pour assaillir le mur de la cité par le fleuve. (20) Et quand les coques furent ancrées près de la cité, ceux de la cité mirent un coffre

1219 la ciutat avion mes .j. coffin fus en la plus auta maomaria de la vila, en una auta pertega, e colleron le coffin tro al fom, si quel soudas lo pogues ben vezer; et ayso feron per aver adjutori. (21) Adoncs vengron li Sarrazin ab tot lor poder tro en las lifas del[s] crestias, et intreron el vallat dels crestias a pe et a cavalh, e feron los crestias issir, et ac i gran ren de cavalliers que y deffenderon per defendre las lizas. (22) Aquel jorn i ac mot tragh e lanffat, que li nostre avian plus de doa milia albalestiers e mays d'arquiers. (23) E sabjatz que totas las vegadas quel Sarrazin brocavon fus els nostres, l'arquier e li arbalestier* lor aucizeron grant gent; *et anc neguna gens* fol. 1 c. no s'abandonero per la mort que fazion li Turc totas las vegadas que venian a las lizas. (24) E li crestia que eran fus en las efcaldas de las cocas combaton si ab aquels del mur de la vila; et aquilh dedins fazian trayre periers

attaché à une longue perche sur la plus haute mosquée de la ville, & élevèrent le coffre tout en haut (de la perche), de façon que le soudan le pût bien voir; & ils firent cela pour avoir du secours. (21) Alors les Sarrazins vinrent avec toutes leurs forces jusqu'aux lices des chrétiens & entrèrent dans leur fossé à pied & à cheval, & les forcèrent de sortir, & il y eut nombre de chevaliers qui descendirent pour défendre les lices. (22) Ce jour, il fut beaucoup lancé de traits & frappé de lance, car les nôtres avaient plus de 2000 arbalétriers & un plus grand nombre d'archers. (23) Et sachez que toutes les fois que les Sarrazins chargeaient sur les nôtres, les archers & les arbalétriers leur tuaient beaucoup de monde; & personne ne lâcha pied pour le carnage que faisaient les Turcs toutes les fois qu'ils venaient aux lices. (24) Et les chrétiens qui étaient sur les échelles des coques se battaient avec ceux du mur de la ville; & ceux du dedans (les assiégés)

e manganelns ins en las cocas, es defendian ab cayrels et ¹²¹⁹ ab foc et ab peyras mot a gran e[s]fort, si que mot n'i ac de *morri* e de nafratz dels Sarrazins e dels crestias. (25) E li Sarrazin avian faytz cadafalcs el premier mur cubert(z) de cuer, l'un pres de l'autre de miegh lans de peyra petita; entrels cadafalcs eran las tors grans e autas e fort(z) batha[l]hadas, la una pres de l'autra. (26) E nostras escalas eran totas cubertas de cuers, per temensa de foc; mas li Sarrazin traiferon tantas sagetas que totz los cuers en foron cubertz, e pueys giteron fus en las sagetas lo foc grezefc e(l) solbre e oli, e foron arfas las escalas enans que poguessan effe caladas las escalas fus els murs; e fo ops que las cocas si trayffeson atras. (27) E li baron de la ost avian fagh .v. quaz que avian aduch al vallat per umplir; e .j. jorn, can li Turo assal-

faisaient tirer des pierriers & des mangonneaux sur les coques & se défendaient avec des carreaux & avec du feu [grégeois] & avec des pierres, à grand effort, tellement qu'il y eut beaucoup de tués & de blessés parmi les Sarrazins & les chrétiens. (25) Et les Sarrazins avaient fait sur le premier mur¹ des échafauds couverts de cuir à la distance d'un demi-jet de petite pierre les uns des autres; entre les échafauds étaient les tours grandes & hautes, solidement bastillées, l'une près de l'autre. (26) Nos échelles étaient toutes couvertes de cuir, par crainte du feu, mais les Sarrazins tirèrent tant de flèches que tous les cuirs en furent couverts, puis ils jetèrent sur les flèches du feu grégeois, du soufre, de l'huile, & les échelles furent brûlées avant qu'elles pussent être abaissées sur les murs, & force fut aux coques de se tirer en arrière. (27) Et les hommes de l'ost avaient fait cinq chats qu'ils avaient amenés auprès du fossé pour

¹ Le mur extérieur.

1219 hiron a las lizas, li Sarrazin iffiron de la ciutat e arferon los quatz. (28) Lo jorn de Rampalm assalhiron li Turc ta matin a las lizas dels crestians que non agron lezer de far procession, quar ilh sabian ben qu'il eran pauc de gens, e petit avian cavalhs, mas ben fazian razon que a la Païcha aurian gran fòcors. (29) Ilh vengron lo jorn de tan gran forssa que a las lizas vengron ab p[er]cyras er ab manganelis et ab autres genhs, e intreron el valhat e preyron dos de nostres pontz ¹ per forssa, e foron i tantz cayrels tragh que jenz restobles non esta tan menudament el camp con i stavon cairels e sagetas. (30) E podetz ben albirar que gran gent i ac magganat e mort, que ² la batalha tornece a manesc, que morz remaferon de Sarrazis mortz fus en la riba del valhat e dedins el fablo, senz aquels

¹ Cod. poncz. — ² Corrige aut supple cant.

le remplir, & un jour, tandis que les Turcs donnaient l'assaut aux lices, les Sarrazins sortirent de la cité & brûlèrent les chats.

(28) *Le jour³ des Rameaux, les Turcs donnèrent l'assaut si matin aux lices des chrétiens qu'ils n'eurent pas le loisir de faire procession, car ils savaient bien qu'ils (les chrétiens) étaient peu de monde, mais ils calculaient bien qu'à Pâques ils recevraient un grand secours. (29) Ils (les Turcs) attaquèrent ce jour-là avec tant de vigueur qu'ils vinrent aux lices avec pierrières & mangonneaux & autres engins & entrèrent dans le fossé & prirent d'assaut deux de nos ponts, & on y lança tant de carreaux que le chaume n'est pas aussi ferré dans [un champ, que l'étaient carreaux & flèches. (30) Vous pouvez bien juger qu'il y eut beaucoup de monde blessé ou tué, par ceci que lorsque la bataille prit fin, de nombreux cadavres sarrazins restèrent sur le bord du fossé*

quel Sarrazin en porteron. (31) Aytal vida meneron li ¹²¹⁹ cristian que cascuna sepmana, tro al jorn que la ciutatz fo preffa apres la festa de Totz Sanhs, feron ¹ los creffias .iij. trabuquetz grans e de sobrier port. (32) L'uns trabuchetz* *fo mes el sablon* e gitec outral flum a la Tor Blanca(?), davant ² la porta de Tenez; aquel *fo dels Romas*. (33) Pres d'aquel ac .j^a. pereira, *et amon el toron un' altra*, que giteron a las bertrafcas del mur davas *lo flum*. (34) L'autres trabuchetz fo al duc d'Ostielricha, que pueys lo donec al Temple; aquel non era ges el sablo, ans era d'outral flum, e gitec a una tor reonda e blanca tantas peyras que non a castel el segle que non degues aver fondut; e la tors non valc menhs, qu'ela era

¹ *Hic quædam deficere videntur.* — ² *Forfitan dauat in codice, quod davas corrigendum esset.*

& sur le sablon, sans compter ceux que les Sarrazins emportèrent.

(31) *Les chrétiens menèrent telle vie que chaque semaine, jusqu'au jour où la ville fut prise après la Toussaint les chrétiens firent trois trébuchets grands & puissants.* (32) *L'un des trébuchets fut placé sur le sablon, & battu, de l'autre côté du fleuve, la Tour Blanche (?) vers la porte de Tanis; il appartenait aux Romains.* (33) *Près de celui-là, il y eut une pierre & au sommet du toron une autre qui battaient les bretèches du mur, du côté du fleuve.* (34) *Le second trébuchet fut au duc d'Autriche qui, par la suite, le donna au Temple. Celui-là n'était pas sur le sablon, mais de l'autre côté du fleuve, & lança à une tour ronde & blanche tant de pierres qu'il n'y a château au monde qui n'en eût été ruiné; & la tour n'en souffrit aucunement, parce qu'elle était de tuile cuite, comme les murs & toutes les*

1219 de teula cucha, e li mur e totas las autras tors. (35) Endreghe la gran escala quel dux fetz far, que petit valc, avia .ij. p[er]eyras que gitavon en la vila e a las bertrescas del mur. (36) Apres del trabuchet del Temple avia .j^a. p[er]eyra de l'Espital que gitava daus la Tor Blanca e per la vila. (37) Apres d'ela avia .j. manganel et .j^a. p[er]eyra del comte de Nivers, que pueys fo brizatz. (38) Le trez trabuchetz era de l'Hospital de Sanch Johan, et era mout grans e bels, e mot ponhet hom en far e mout costec. (39) Tuitz ¹ genh giteron longament en la vila ses dan far. (40) E cant li baron viron que ren no lor valion, feyron far .j. quatz et .j. moton per omplir los vallatz, e feron los cobrir de fer que no poguessan ardre, et agron defus de terra espes .iiij. pes o .iiij. per los colp dels trabuchetz e dels autres gens suffrir.

¹ *Supple* aquist.

autres tours. (35) Près de la grande échelle que le duc [d'Autriche] avait fait faire, & qui fut peu utile, il y avait deux pierrières qui tiraient sur la ville & sur les bretèches du rempart. (36) Après le trébuchet du Temple, il y avait une pierrière de l'Hôpital qui tirait du côté de la Tour Blanche & par la ville. (37) Après celle-ci, il y avait un mangonneau & une pierrière du comte de Nevers, lequel mangonneau fut par la suite brisé. (38) Le troisième trébuchet appartenait à l'hôpital Saint-Jean. Il était très-grand & beau, & coûta beaucoup de travail & d'argent. (39) Tous ces engins tirèrent longuement sur la ville, sans effet. (40) Et quand les barons virent qu'ils ne leur servaient de rien, ils firent faire un chat & un bélier pour emplir les fossés, & ils les firent revêtir de fer pour les garantir du feu, & ils mirent par-dessus une épaisseur de trois ou quatre pieds de terre, pour les protéger contre les coups des trébuchets &

(41) Mot costeron de far, mas petit valgron, e mot i ¹²¹⁹ ac mestier de gens a tirar al vallat(z), e mot n'i ac de mortz e de maganhatz, que li Sarrazin fazian ades trayre lor genh lay on vezian la fola de las gens. (42) Lo motos fon tiratz sus en la riba del valhat denant .j.^a. tor mot bela, la jos apres la Blanca Tor. (43) E cant li Roman gitavan, li Sarrazin issiron de lainz per miegh lo vallat, et encauferon los Romas, e meyron foc el moton, e defenderon lo de sus del mur ab peyras e ab cairels, que negus hom nol poc focorre que no arses; pero assatz i ac mortz d'omes e de lay e de fay. (44) Atretal(s) feyron del quat(z) que for tiratz denant la Blanca rica Tor, mas las gens del rey lo garderon, e fo i mortz .j. cavalhers del rey, e de sos sirvens i an ¹ n'i mortz e

¹ Pro ac.

des autres engins. (41) Ils (le chat & le mouton) coûtèrent beaucoup à faire, mais furent de peu de profit, & il fallut beaucoup de monde pour les trainer jusqu'au fossé, & il y eut beaucoup de morts & d'estropiés, parce que les Sarrazins s'empresaient de faire tirer leurs engins là où ils voyaient foule de monde. (42) Le mouton fut trainé sur le bord du fossé, devant une très-belle tour, en bas, après la Tour Blanche. (43) Et tandis que les Romains tiraient, les Sarrazins sortirent de l'intérieur à travers le fossé, & chassèrent les Romains, & mirent le feu au mouton, & en interdirent l'approche du haut du rempart avec des pierres & avec des carreaux, tellement que personne ne put l'empêcher de brûler; mais il y eut beaucoup de tués de part & d'autre. (44) Ils en eussent fait autant du chat qui fut trainé devant la puissante Tour Blanche, mais les gens du roi le gardèrent, & un chevalier du roi y fut tué, & de ses sergens, il y en

1219 nafrazz gran ren, car Dieus no volia la ciutat que preza fos per negun genh, mas per lo * sieu. (45) La premeyra f. 2 a. sepmana d'août referon lors escalas sus en las cocas e cobriron las de fer e d'aubercs, que las fagetas nils cairels no s'i poguessan tener. (46) E li Sarazin feiron autre genh, que feiron lizas d'una lansa sobrels murs daves lor, si que las escalas no poguessan calar el mur ni avenir, per tal que aquil de las escalas cazeguessan tant bas que fossan tugh flaquartz al cazer; es aquelas lizas dureron tro a la tor del'Amiralh, sobre l'ayga. (47) Las cocas foron enpenchas vas lo mur, e li Sarrazin colleron lo cofin de la tor per aver lo focors del foudan. (48) Adonx vengron li Sarrazi tant afortidament que mays de .xv. tefas^t trenqueron de las lizas; e foron sus el vallat rengat plus de .cccc. contra aquels del Temple, e n'agron² .j. alba-

1 Cod. tel'as. — 2 Corr. et agron?

eut de tués & de blessés beaucoup, car Dieu ne voulait pas que la cité fût prise par aucun autre engin que le sien.

(45) *La première semaine d'août, ils refirent leurs échelles sur les coques, & les couvrirent de fer & de hauberts, pour que les flèches ni les carreaux ne pussent s'y attacher. (46) Et les Sarrazins firent un autre engin: ils firent des lices [hautes] d'une lance sur les murs, du côté des assaillants, de façon que les échelles ne pussent être abaissées sur le mur ni l'atteindre, de sorte que les hommes montés sur les échelles tombassent de si haut, que tous fussent brisés par la chute; & ces lices s'étendirent jusqu'à la tour de l'Amiral, sur le fleuve. (47) Les coques furent dirigées vers le mur, & les Sarrazins agitèrent le coffre [au haut] de la tour, pour obtenir du secours de la part du foudan. (48) Alors vinrent les Sarrazins, avec telle vigueur qu'ils abattirent plus de quinze toises des lices, & il y eut rangés sur le fossé plus de*

resta de torn. (49) Adonquas donet hom comjat als ¹²¹⁹ frayres que broqueffan, el manescalc portec lo baufan, e broqueron et auciferon plus de .cccc. Sarrazins, e meiron les areire plus [d'un] tragh d'albalesta. (50) E las gens menudas gazanheron gran ren d'escutz e d'autres armaduras dels Sarrazins, e d'esclauz affatz, e preiron las testas e las vestiduras dels Sarrazins mortz. (51) Et esteron rot celadament tro al vespre, que s'en aneron li Sarrazin a lors tendas, e li crestian porteron las testas als crestians que eron en las cocas, et ilh giteron las dintz la ciutat als autres Sarrazins, et ilh ar(ne)feron nos nostras escalas, que fer ni albercs no y tenc pro contral foc grazesc; e fo mestiers que las coquas si trayffesfan areyre. (52) Lo dilus apres la batalha de Rampalm, .j. dels grans amiralhs quel foudas agues si fetz cofir en .j. cuer per intrar en la ciutat, e venc nadan per l'ayga, lo matin, al pongh del jorn, quel foudas li avia donada la senhoria de Da-

400 de ceux du Temple, & ils avaient une arbalète à tour. (49) Alors on permit aux frères de charger, le maréchal porta le baufan; ils chargèrent & tuèrent plus de 400 Sarrazins, & les firent reculer de plus d'un trait d'arbalète. (50) Les petites gens gagnèrent force écus & autres objets d'ornement des Sarrazins & beaucoup d'esclaves, & ils prirent les têtes & les vêtements des Sarrazins morts. (51) Ils se tinrent coi jusqu'au soir, alors que les Sarrazins s'en allèrent à leurs tentes; & les chrétiens portèrent les têtes aux chrétiens qui étaient sur les coques, qui les jetèrent dans la cité aux autres Sarrazins, & ceux-ci nous brûlèrent nos échelles, tellement que fer ni haubert ne résista au feu grégeois; & force fut aux coques de se retirer en arrière.

(52) Le lundi, après la bataille des Rameaux, un des plus grands amiraux du foudan se fit coudre en un cuir pour pénétrer dans la ville, & il vint flottant sur l'eau, le matin, au

1219 miata, si lay podia intrar ni far focors. (53) E li crestian preyron lo e meneron lo denant lo rey; e pres lor ben, que si pogues effer intratz dinz la ciutat(z), el fera gran dampnatge als crestias, que el era le melhers cavalhers el plus favis el plus ardit que fos en paganisme, e si avia be .iiij. xx. ans. (54) Le reys si lo fes metre la nueyt en fers, mas el escaper; pero, cant s'en fugia vas la ciutat, l'encontret .j. pelegrins que cagava, e cudet lo penre, mas el si tornava, per que l'aucis. (55) Cant le reys o saup, fon mot* *dolens e* mot lo plays, e fetz lo tener f. 2 b. .ij. jorns e *mostrar* per tota la ost, que las gens *non* aguesson avol sospiecha en el qu'el *l'agues* vendut viu als autres Sarraçins. (56) D'aquel feiron gran dol li Sarraçin, et agran voluntiers conprat lo *cors* per sepelhir a gran honor.

point du jour, le soudan lui ayant donné la seigneurie de Damiette, s'il y pouvait entrer & y porter secours. (53) Les chrétiens le prièrent & le menèrent devant le roi. Et bien leur en prit, car, s'il avait pu pénétrer en la cité, il aurait fait grand dommage aux chrétiens, car il était le meilleur chevalier, le plus sage & le plus hardi de toute la paiennie, & il avait bien 80 ans. (54) Le roi le fit mettre cette nuit aux fers, pourtant il s'échappa. Mais la nuit, comme il fuyait vers la cité, un pèlerin qui s'était retiré à l'écart le rencontra & pensa le prendre, mais comme il cherchait à fuir, le pèlerin le tua. (55) Quand le roi le sut, il en éprouva beaucoup d'affliction & de regret; il fit garder le corps deux jours & exposer par tout l'ost, pour que les gens ne conçussent pas de soupçons malveillants qu'il l'eût vendu vivant aux Sarraçins. (56) Les Sarraçins éprouvèrent une grande douleur de sa perte, & volontiers ils auraient acheté le corps pour l'ensevelir à grand honneur.

(57) Araus diray los miracles que Dieus fetz ¹²¹⁹ als crestias, e la pestilencia que donet als Sarrazis de la ciutat .l. malautia lor venc en la boca et en las cambas, de que moriron ben cascu jorn .cc. o plus, que li viu no podian soterrar los mortz, que de .j. cors metre en tera dava hom .j. besant d'aur. (58) E valia laïntz .j.^a ceba .iiij. d., et aytant de sucre com es lo comolumps ¹ de .j. ou valia .x. besans, e .j. fiola d'ayga doufa .ij. besantz, car le flums era salatz devas la ciutat, et davas l'ost dels crestians era dous. (59) E foron i pres manthas vetz malvatz crestian que portavan als Sarrazins aygua et autras frescas viandas, per cobezeza d'aver be. ² (60) E cant viron li Sarrazi que tornatz era[n] a la mort, il envieron al soudan meffatges duradors ³ que pas-

¹ Corr. lo mojols, aut .j. ou de colump? — ² Redundare videtur be.—

³ Corr. nadadors?

(57) *Présentement je vous parlerai des miracles que Dieu fit en faveur des chrétiens & de l'épidémie qu'il envoya aux Sarrazins de la cité. Une maladie leur vint en la bouche & aux jambes, de laquelle moururent bien chaque jour deux cents personnes ou plus, tellement que les vivants ne suffisoient pas à enterrer les morts, & que, pour mettre un corps en terre, on donnoit un besant d'or. (58) Et là-dedans un oignon valoit quatre deniers, & du sucre gros comme un œuf de pigeon valoit dix besants, & une fiole d'eau douce deux besants, car le fleuve étoit salé du côté de la cité, & du côté de l'ost des chrétiens il étoit doux. (59) Et maintes fois y furent pris de mauvais chrétiens qui portaient aux Sarrazins de l'eau & des victuailles fraîches par cupidité. (60) Et quand les Sarrazins virent qu'ils étoient voués à la mort, ils envoyèrent au soudan des messagers plongeurs qui passaient*

- 1219 favan jos l'ayga, jos los pons. (61) E li crestian feron retz que giteron en l'ayga, e prendian totz aquels que fi metion a passar, e las letras que portavon envoutas en cera, e las fioles del foc grezeic, el sucre e las autras viandas frescas que portavan en vayffels de covre per presentar als grans homes que eran en la ciutat(z). (62) Et a totz cels que li crestian podian penre fazian trayre los uelhs o trayre las lengas o talhar los pontz, e poys trametian los als autres Sarrazins per lor esmagar. (63) E cant vic le soudans que per l'ayga no lay podia hom entrar, trames las letras per coloms; et esdevenç que fus el moli del Temple en preiron .j. li crestian ab las letras, e pois en preiron mouz que lor falhiron, ques ab falcos los cassavan els prendian le¹ crestian. (64) Ancara feron apparelhar lors escalas fus en las

1 Corr. li.

le long de l'eau sous les ponts. (61) Les chrétiens firent des filets qu'ils jetèrent à l'eau, ainsi ils prenaient tous ceux qui tentaient le passage, & les lettres qu'ils portaient entourées de cire, & les fioles de feu grégeois, & le sucre & les autres victuailles fraîches qu'ils portaient en des vases de cuivre pour être présentées aux grands personnages qui étaient renfermés dans la cité. (62) Et à tous ceux qu'ils pouvaient prendre, les chrétiens faisaient arracher les yeux ou la langue ou couper les poings, puis ils les envoyaient aux autres Sarrazins pour les épouvanter. (63) Et quand le soudan vit qu'on ne pouvait entrer par eau, il envoya ses lettres par pigeons, & il arriva que les chrétiens en prirent un avec ses lettres sur le moulin du Temple, puis ils en prirent beaucoup qui manquèrent aux Sarrazins, parce que les chrétiens les chassaient & les prenaient avec des faucons. (64) De nouveau, ils firent disposer leurs échelles sur

coquas, et aprofimar del mur, per far venir los Sarrazis ¹²¹⁹
 a bathalha, aquels defora et aquels dintz, mas Dieus
 no[l] volc, quel flum fo(s) en aquel pongh tant corrent
 que totas las cordas ab que devia hom tyrar las coquas
 f. 2 c pres del mur, romperon l'una apres l'autra. * (65) Et adonx
 agron parlamen li *crestian*; e totz cels que s'en devian
 tornar *areire* al prumier passatge volgron que *le reys*
 anes requerre lo sodan de *bathalha a las alberguas*. (66) E
 tota la menuda *gens* acordec si ad aquest coffelh.
 (67) Mas *le reys* ni l'autre baron nil Temples ni l'Espita-
 als non si acordec pas ad aquest coffelh. (68) *Ayssi* la
 discordia duret en la ost plus de .xv. *jorns*, si que la
 gens menuda cridava al rey et als autres barons ques
 ilh non devian tener ni conquere terra, mas que estefan
 rescondutz com home coart e recrezentz, e los appelavan
 trachors, qu'il avian venduda la crotz. (69) Adoncs fo

*les coques & les approachèrent du mur pour amener les
 Sarrazins à se battre, tant ceux du dehors que ceux du dedans,
 mais Dieu ne le permit point, car le fleuve devint en ce mo-
 ment si rapide que toutes les cordes avec lesquelles on devait
 tirer les coques près du mur, rompirent l'une après l'autre.*
 (65) *Les chrétiens tinrent alors conseil, & tous ceux qui
 devaient s'en retourner au premier passage voulurent que le
 roi allât provoquer, dans son camp, le soudan à se battre.*
 (66) *Toute la petite gent fut de cet avis.* (67) *Mais le
 roi, les autres barons, le Temple, l'Hôpital, ne se rendirent
 point à cet avis.* (68) *La discorde régna ainsi dans l'armée
 plus de quinze jours, à ce point que la petite gent criait au
 roi & aux autres barons qu'ils ne devaient pas tenir terre,
 ni en conquérir, mais qu'ils n'avaient qu'à se tenir cachés
 comme des couards & des lâches, les traitant de trai-
 tres qui avaient vendu la croix.* (69) *Alors il fut décidé*

1219 acordat que mofenhers Raols de Tabaria gardaria las albergas. (70) Ab quatre cens cavalliers e ab .iiij. milia homes a pe gardec las tendas mofenher en Raols de Tabaria, e tug li autre aneron encontral foudan per combatre, e totz los favis penedenferon e cumergueron e feron lor gage. (71) E ac n'i affatz d'outracuidatz que anc ren non feron, anz portavan cordas per los Sarrazins liar, e deniers per comprar raubas, et esperos per respieg d'aver cavals. (72) Ayfso fo lo jorn de la festa de Sant Johan Decollaci, que nostras gens envieron lors galeas e lors barchas contramont l'ayga, cargadas de viandas; mas non foron pas a mieja via que lor falhi le vens, si que non pogron montar l'ayga. (73) E las autras gens yffiron de l'alberga apres la messa, et adordeneron lors bathalhas. (74) Le Temple el coms de Gloufestre,¹ ab Frances et ab Angles, foron e l'avangarda; et al tornar

¹ Cod. Gloufestre.

que messire Raoul de Tabarie resterait à la garde du camp. (70) Avec quatre cents chevaliers & quatre mille hommes de pied, messire Raoul de Tabarie garda les tentes, & tous les autres marchèrent au combat contre le soudan, & tous les gens sages firent pénitence, communièrent & firent leur testament. (71) Et il ne manqua pas de présumptueux qui ne firent rien que porter des cordes pour lier les Sarrazins, & des deniers pour acheter les dépouilles, & des éperons dans l'espoir d'avoir des chevaux. (72) Ce fut le jour de la Décollation de S. Jean; nos gens envoyèrent leurs galées & leurs barques en amont, toutes chargées de vivres; mais ils ne furent pas à la moitié de leur parcours que le vent leur manqua, de sorte qu'il leur fut impossible de remonter le courant. (73) Les autres sortirent du camp après la messe, & rangèrent leurs bataillons. (74) Le Temple, le comte de Gloucester, avec les Français & les Anglais, furent à l'avant-garde, &

convenc lor a far la reyregarda. (75) E cavalgueron ¹²¹⁹ arezat tro fus el[s] fossatz del soudan; e li Sarrazi grupiron las albergas. (76) Adonx s'acosselheron li crestian, e differon que petit avian de gens a cavall e li Sarrazi trop, e no feria sens de cassar lor. (77) Tals n'i ac que differon que bo feria de cassar tro al vespre. En ayssò ac gran discordia entre lor. (78) Devas l'ayga eran li Roma, e las femnas que portavan l'ayga douffa per l'ost a beure ¹ a las gens a pe; e li Bedoïn que eran fus el flum feriron sobre lor e n'auciferon. (79) Adonx li Roman si laysseron toltre la riba de l'ayga. (80) Cant le reys Johan vic ayssò, f. 2 d. manda ² a l'Espital que l'era davant qu'el volia ^{*} ponher sobrels Bedoïns ³ cujeron que s'en torneffen vas l[as] albergas. (81) Adonx giteron por las armas per fugir, e nols ⁴

¹ Corr. abeurar. — ² Corr. mandec; ex gallico originali manda transsumptum videtur. — ³ Hic deesse videntur hæc verba aut alia similis sententiæ : e li Roma. — ⁴ Cod. uols.

au retour il leur fallut faire l'arrière-garde. (75) Ils chevauchèrent en ligne jusqu'aux fossés du soudan, & les Sarrazins abandonnèrent le camp. (76) Alors les chrétiens prirent conseil & dirent qu'ils avaient peu de gens à cheval, tandis que les Sarrazins en avaient beaucoup, & qu'il ne serait pas prudent de leur donner la chasse. (77) Tels y eut qui dirent qu'il serait opportun de les poursuivre jusqu'au soir. En cela il y eut grande discorde entre eux. (78) Du côté de l'eau étaient les Romains, & les femmes qui portaient par l'ost de l'eau douce à boire aux gens de pied. Les Bédouins, qui étaient en amont du fleuve, frappèrent sur eux & en tuèrent. (79) Alors les Romains se laissèrent enlever la rive du fleuve. (80) Quand le roi Jean vit cela, il fit savoir à l'Hôpital, qui était devant lui, qu'il voulait charger sur les Bédouins. [Et les Romains] crurent que [le roi & les siens] s'en retournaient vers le camp. (81) Alors, ils jetèrent leurs armes pour fuir, & le patriarche

1219 pog retener *la patriarcha* ab la vera crotz qu'el portava, nil legat per son poder, nil ¹ reys per ren *que* far faubes. (82) E cant l'otra menuda gens de l'ost viron ayfso, torneron s'en vas las albergas per mal talent; es enanz que nostre cavalher si fossan mes a[1] retornar, li Sarrazin lor agron mortz gran ren de la gent a pe. (83) Le reys el coms de Gloufestre ² el Temples e l'Espitals e Frances e Campanhes, tuch aquist anavan efemps, e feyron la reyregarda, e receubron gran dampnage, car tugh li Roma e li Lombart e li Toscan, e totas las gens de la ost, motz s'en fugiron mot vilanament sens colp ferir; don ilh devon aver totz temps mays gran vergonha, que l'ost avia en els gran fianfa. (84) E li bon cavalher venian tot lo pas, e si eran mot cochatz per Sarrazins, tant qu'il no sabian que far: o pogner sobre(ls) lor, o layffar; e si lor era a pogner, tals ve-

1 *Cod. sul.* — 2 *Cod. Gloufestre.*

avec la vraie Croix qu'il portait ne put les retenir, ni le légat, malgré ses efforts, ni le roi, pour rien qu'il fût faire. (82) Et quand les petites gens de l'ost virent cela, ils s'en retournèrent, pleins de mauvaise volonté, au camp. Et avant que nos chevaliers se fussent mis en retraite, les Sarrazins leur eurent tué beaucoup des gens de pied. (83) Le roi & le comte de Gloucester, le Temple, l'Hôpital, les Français, les Champenois, tous ceux-là, marchèrent ensemble, formèrent l'arrière-garde & reçurent grand dommage, car tous les Romains, les Lombards, les Toscans & toutes les gens de l'ost s'enfuirent vilainement sans coup férir; dont ils doivent avoir à tout jamais grande vergogne, car l'ost avait en eux grande confiance. (84) Et les bons chevaliers marchaient au pas, poursuivis de près par les Sarrazins, au point qu'ils ne savaient que faire: ou bien charger sur les leurs, ou ne pas le

gadas era per la destreiffa que li Sarrazin lor fazian, ¹²¹⁹ que tan trazian sagetas espeffament fobre lor que los cavalhs lor aucizian e lor maganavan; e cant le cavals cazia, le cavalhers era mortz o pres. (85) En ayssi los covenc a venir plus de lega e mieja. E cant s'aprocheron de las tendas, covenc los a metre el crotz, per fo que li Sarrazi los engoiffieron plus, et ilh que avian gran ren perdut. (86) E tant ¹ los cochavan li Sarrazin que l'us cazia fus en l'autre, el filh no agardava lo payre nil payres lo filh, enans si giteron jos els vallatz de las lizas, e morian li .j. de calor, e li autre issian de lor fen, e li autre negavan el valhat; los autres esclavan tan nafratz de sagetas que pueys no gariron. (87) Li reys meteys, que mot se deffendia, fo totz alumenatz de foc grezesc, que fas coberturas de fer foron totas a[r]fas, mas, merce Dieu, el

1. Cod. cant.

faire ; & s'il leur arrivait de charger, c'était souvent parce qu'ils étaient serrés de trop près par les Sarrasins, qui leur tiraient des flèches si dru qu'ils leur tuaient & leur estropiaient les chevaux ; & quand le cheval tombait, le cavalier était mort ou pris. (85) C'est ainsi qu'il leur fallut aller plus d'une lieue & demie. Et quand ils approchèrent du camp, il leur fallut se jeter dans le fossé (?), tant parce que les Sarrasins les pressèrent de plus en plus, que parce qu'ils avaient perdu beaucoup de monde. (86) Les Sarrasins les ferraient de si près qu'ils tombaient l'un sur l'autre, & le fils ne faisait pas attention au père, ni le père au fils, mais ils se jetèrent dans les fossés des lices ; les uns mouraient de chaleur, les autres devenaient fous, d'autres se noyaient dans le fossé, d'autres avaient reçu tant de flèches qu'ils ne purent guérir. (87) Le roi lui-même, qui se défendait énergiquement, fut tout enflammé de feu grégeois, au

1219 fo rescos. (88) En aquel loc receup la crestiandatz tan gran dampnatge com yeu vos diray: de cavalhers de segle, entre mortz e pres, .ccl., en que n'avia .xvij. senhors de baneyra. (89) El Temples i perdet .xxx. frayres; l'Espitals .xiiij.; [d']arbalestiers, e de gens menudas si perderon tans que non say nombre. (90) Le electz de Beuvays fo pres e mosenher* Natos¹ losfrayres, e mesiris *Gautiers* carmelencs, e mosenher *N Adams* sos filhs, e messere Johan d'Arfis, e maestre Andreus de l'Espoisen, el vescoms de Belmon, e maestre Johans d'Ag. . . . e d'autres cavalhers affatz de que non say lors noms. (91) E fo mortz lo prebost de Sant Omer,² e mesire Guillemes Tu . . . e mesire Robert de Pochi, e mesire Guillemes de Elisem, e le manescalc del comte de Gloufestre, e gran ren mays d'autres. (92) E fora magers le dampnages si li Sarrazin saubef-

1 *Corr.* Andreus [de Nantolh]. — 2 *Cod.* Santotaniem.

point que ses couvertures de fer furent toutes brûlées, mais, grâce à Dieu, il fut rescous.

(88) *En ce lieu, la chrétienté reçut la perte que je vous dirai: de chevaliers séculiers, tant de morts que pris, 250, entre lesquels il y avait 17 seigneurs bannerets. (89) Le Temple perdit 30 frères, l'Hôpital 13; d'arbalétriers & de petites gens, il périt tant que je n'en fais le nombre. (90) L'élu de Beauvais y fut pris, & messire André de Nanteuil (?) son frère, & messire Gautier, le chambrier, & messire Adam son fils, & messire Jean d'Arcis, & maitre André de l'Epouisse, & le vicomte de Beaumont & maitre Jean d'Ag . . . & nombre d'autres chevaliers dont j'ignore les noms. (91) Y périrent le prévôt de Saint-Omer, messire Guillaume Tu . . . , messire Robert de Pochi (?), messire Guillaume d'Elisem (?), le maréchal du comte de Gloucester & beaucoup d'autres. (92) Et le mal eût été plus grand, si les Sarrazins*

fan lo gran dan que li crestian avian pres, qu'el pogran ¹²¹⁹
 ben penre las lizas, que no fora que las defendes; mas
 Dieus non o volc cofentir adoncs, e pres li pietatz de
 sos peccadors: car el los avia batutz per lors pecatz,
 pres l'en pietatz enayssi com fa al payre cant a batur(z)
 son efan per sa folia. (93) Adoncs retourneron areyre li
 Sarrazin a lors albergas, e meneron en aquels que agron
 pres, e porteron en las testas dels mortz. (94) A l'en- ^{30 août.}
 deman revengron li Sarrazin a las tendas, que ben
 cujeron aver lo romanent a lor plazer, mays Dieus i
 fetz miracles, que ben fo vejaire als Sarrazis, can viron
 los crestias el camp, que fossan gran ren mays que
 non eran agutz en la bathalha, ja fos ayffo que nos o
 aviam tot perduto. (95) Pero las gens que aviam eran en
 morz bels arnes, e calcus avia cor engal d'un leo.
 (96) Cant li Sarrazi viron ayfo, tart lor fo que s'en

*avaient su la grande perte éprouvée par les chrétiens. Car
 ils auraient bien pu prendre les lices, sans qu'il se trouvât
 personne pour les défendre; mais Dieu n'y voulut pas consen-
 tir; & il lui prit pitié de ses pécheurs: comme il les avait bat-
 tus pour leurs péchés, il lui prit pitié d'eux comme à un père,
 quand il a battu son enfant pour le punir de sa légèreté.
 (93) Alors les Sarrazins retournèrent à leurs herberges, em-
 menant ceux qu'ils avaient pris & emportant des têtes des
 morts. (94) Le lendemain, les Sarrazins revinrent aux tentes, ^{30 août.}
 comptant bien avoir le reste à leur volonté, mais Dieu fit
 alors un miracle: il sembla réellement aux Sarrazins, lors-
 qu'ils virent les chrétiens sur le champ de bataille, qu'ils
 étaient bien plus nombreux qu'ils n'avaient été dans la bataille,
 quoique nous eussions subi de grandes pertes. (95) Mais les
 gens que nous avions étaient en bel harnois & chacun d'eux
 avait le cœur d'un lion. (96) Quand les Sarrazins virent cela,*

- 1219 foffan tornatz a lors alberguas, tuch esperduz d'aquo que avian vist. (97) E li cors dels mortz jasion el sablon com si foffan garbas, e li cavalh e las autras bestias ab lors arnes, e per los ca[m]ps e per las mayfos. (98) Adonx si penfèt le soudans qu'el mandaria a son frayre, a .j. frayre qu'el avia, e a la califa de Baudrac, quel focorregeffan, ¹ armas e las baneyras qu'el avia gazarhadadas de crestias e lo cuer de las testas per sa terra, que vengueffan tug focorre; e las testas fetz el venir totas per miegh lo flum, denant nos, totas escorjadas. (99) Cant nostre crestian viron ayfso, foron mot corrosatz, e traifferon de l'ayga aquelas que pogron, e las febeliron. (100) Le messatges venc a la califa et a(b) son autre frayre, et aquil ajosteron tot lo[r] poder e bailheron lo al frayre que ^{*}era anatz al message; mas Dieus i fetz mot f. 3 b.

1 Verba aliquot omiffa fuerunt, forfan e trames las.

ils n'eurent rien de plus pressé que de retourner à leur camp, tout éperdus de ce qu'ils avaient vu. (97) Et les corps des morts gisaient sur le sablon comme des gerbes, & par les champs & par les maisons, comme aussi les chevaux & autres animaux, tout harnachés.

(98) Le soudan eut alors l'idée de mander à son frère, par un sien frère, & au calife de Bagdad, de le secourir, [& il envoya par sa terre] les armes & les bannières conquises sur les chrétiens, & le cuir de leurs têtes, afin que tous vinssent à son secours. Les têtes, il les fit descendre tout écorchées, au fil de l'eau devant nous. (99) A cette vue, nos chrétiens furent très-courroucés: ils retirèrent de l'eau autant de têtes qu'ils purent, & les ensevelirent.

(100) Le messager se rendit auprès de son frère & du calife, & ceux-ci réunirent toutes leurs forces & les confièrent au frère qui avait porté le message. Mais Dieu fit là de grands miracles: . . .

grans miracles, que no volc que *el i* vengues per greujar ¹²¹⁹ creftians et¹ ue il vengron en la terra dunt . . . me Sarrazin que avia gran ira ab . . . or e cavalguet lor de bathalha els . . itz.

(101) Apres las octavas de Sancta Crotz, le soudanz ^{21 sept.} ac ajoftat fon poder, e mandet a aquels de Domas, que tot fon effortz volc mostrar a las tendas dels creftias, que cilh de la vila no s'i podian plus tener; e venc fi lorgiar denant nostras lizas tant aforzadament qu'elh fetz cassar ab massas fos vilhas entz el[s] nostres fossatz, per gitar lo foc grefesch e las liffas, on trazion cayrels e fage-tas e peyras plus espes que pluja non catz en abril. (102) Mas mosenher Savarix de Malleo era vengutz en l'ost ab grans gens de pelegrins que bien nos ajuderon a defendre, e nostre balestiers e nostres arquiers o feron tant ben que li Sarrazin eran tug enconbratz, los fas

¹ *Quæ ibi defunt restituere nequimus, quum de eventu hic relato non bene constet.*

(101) *Après l'octave de la Sainte Croix, le soudan* ^{21 sept.} *réunit autant de troupes qu'il put, & manda à ceux de Damas qu'il voulait conduire toutes ses forces contre le camp des chrétiens, parce que ceux de la cité (Damiète) n'y pouvaient plus tenir; & il vint se loger devant nos lices en si grande force qu'il fit chasser à coups de triques ses vilains jusqu'à nos fossés, pour jeter le feu grégeois sur nos lices, en même temps qu'ils y lançoient des carreaux, des flèches & des pierres, plus épais que la pluie ne tombe en avril. (102) Mais messire Savari de Mauléon était venu en l'ost avec grande troupe de pèlerins, qui nous aidèrent bien à nous défendre, & nos arbalétriers & nos archers firent si bien que les Sarrazins étaient tout occupés, les sains à*

¹²¹⁹
26-28 sept. dels naffratz portar. (103) Aquel affautz duret le dijous el divendres el disapte, que lais nos deloghnet gayre de l'autre; e li Sarrazin no finavan tot jorn de gitar lo foc grefeh, e lor galeas eran el flum aparelhadas de nostre pont ardre, mas no y podian avenir per los arbres encadenatz e per los vaissels enfrondatz que lor eran devant. (104) E cant li Sarrazin viron que ren no y podian far e que mot perdian de lors gens, demanderon tregas e traïsseron se atras.

(105) Aras vos diray de la ciutat, que tot o fes Nostre Senher per miracles a greujar als Sarrazins lor malautia, si que ben en morian lo jorn .cc. o .cccc. (106) E foron tant atenhatz e vencutz que negun dels mortz no fosteravan, ans lor laïssavan pourrir lay on els morian, si que las maisos e las carreiras eran totas plenas de mortz, si que aquil defora

26-28 sept. *porter les blessés.* (103) *Cet assaut dura le jeudi, le vendredi & le samedi, sans que l'un s'éloignât guère de l'autre. Les Sarrazins ne cessaient de jeter constamment le feu grégeois; & leurs galées étaient sur le fleuve prêtes à brûler notre pont, mais elles n'y pouvaient arriver à cause des arbres enchainés & des navires coulés à fond qui étaient au devant.* (104) *Et quand les Sarrazins virent qu'ils n'y pouvaient rien faire, & qu'ils perdaient beaucoup de leurs gens, ils demandèrent trêves & se retirèrent en arrière.*

(105) *Maintenant je vous parlerai de la cité. Tout cela, Notre Seigneur le faisait pour agraver la maladie des Sarrazins, tellement qu'il en mourait bien de deux à quatre cents par jour.* (106) *Et ils furent tellement affaiblis & rendus, qu'ils n'enterraient plus aucun des morts, mais les laissaient pourrir là où ils mouraient, tellement que les maisons & les rues étaient toutes pleines de morts, tellement que ceux du*

s'en aperceubron, ¹ si que li escoffe e tugh li auzel caron- ¹²¹⁹
 hier estavan tot jorn sobre la vila, per la caronhada que
 manjavan. (107) E li malaute non trovavan qui lor dones
 a manjar; essi avian il affatz e ² froment mout et a molre,
 e de grans muls e de bels affatz. (108) D'ayffo venc la
 noela denant lo fouda que tota[s] fas gens morian dinz
 f. 3 c. Damiatia; e el trier .D. Sarrazins* lo[s] plus fortz els plus
 arditz qu'el *pogues* atrobar, e donet a calcum .x. bef-
 fans..... lomes, e trames los dinz la ciutat, *prometen* lor
 grans dos e grans fenhorias e la terra, et abandonet lor
 tota la viande de l'ost a lor voler.

(109) A l'endeman de la festa de Totz Sanhs il cujeron ^{2 nov.}
 intrar en la ciutat celadamen denan lo jorn, & intreron
 en las albergas dels crestias el cap del jardin de Sant
 Lazer, e vengron denant las tendas de mosenher Gui de

¹ *Melius cohereret sententia, si verba si que aquil defora s'en aperceubron post manjaran locum haberent.* — ² e, *conjunctio, super-vacaneum est, nisi forsan [vi] aut simile quidquam ante affatz suppleatur.*

dehors s'en aperçurent, car les escouffes & tous les autres oiseaux de proie se tenaient toujours sur la ville pour la charogne qu'ils mangeaient. (107) Et les malades ne trouvaient qui leur donnât à manger; & pourtant ils avaient assez de froment moulu & à moudre, & beaucoup de beaux & grands mulers. (108) La nouvelle vint au soudan que tout son monde mourait dans Damiette. Il choisit 500 Sarrazins les plus forts & les plus hardis qu'il put trouver, & il donna à chacun dix befants . . . & les envoya dans la cité, leur promettant grands dons & grandes seigneuries, & mit à leur disposition tous les vivres qu'il y avait dans l'ost.

(109) Le lendemain de la Touffaint, ils pensèrent entrer ^{2 nov.}
 dans la cité en secret, avant le jour, & ils pénétrèrent dans
 le camp des chrétiens par le bout du jardin de Saint-Ladre, &

1219 Gibelet, e cazegron en be .xxx. en las fossas de los mou-
tons, e laysseron lors arcs e fugiron vas la vila ; e lever
le critz per la ost, e foron en mort plus de .c., e pres
de .xl. entro a lx. ; et intreron ben en la vila .lx.
(110) E cant fo jorns, los crestias porterou totas las
restas fores, denant las tendas dels Sarrazins, e li cors
foron trahinatx fus en la riba t[r]ol fossat de la ciutat,
per mostrar a cels de dins. (111) Aquil de la ciutat
viron los cors de lors genz traïnar, sin feron trop gran
dol. Aquil qu'en foron escapatx s'en foron fugitz, e non
ges vas la ost. (112) Aquil de la ciutat leveron .j.^a
fenheyra blanca fus en una tor per seghna de lor¹. E le
foudas s'aprop(r)ihed de las tendas dels crestians, et
encontret las restas dels Sarrazins qu'el trametia en la
ciutat, e ac en trop gran dolor. (113) Apres la Totz

¹ Corr. de dol aut de [do]lor.

*passèrent devant les tentes de monseigneur Gui de Gibelet,
& il y en eut bien trente qui tombèrent dans les fosses de ses
moutons ; ils laissèrent leurs arcs & s'enfuirent vers la
ville. Le cri se leva par l'ost, & plus de cent furent tués &
de quarante à soixante furent pris. Il en entra bien soixante
dans la ville. (110) Au jour, les chrétiens portèrent toutes
les têtes dehors, au devant des tentes des Sarrazins, & les
corps furent trainés sur la rive jusqu'au fossé de la cité pour les
faire voir à ceux de l'intérieur. (111) Ceux de la cité virent
trainer les corps de leurs gens, & ils en eurent grande afflic-
tion. Ceux qui échappèrent avaient pris la fuite, mais non pas
vers l'ost. (112) Ceux de la cité levèrent une enseigne blanche
sur une tour en signe de douleur. Et le soudan s'approcha des
tentes des chrétiens, & rencontra les têtes des Sarrazins qu'il
avait envoyés en la cité, & il en eut grande douleur.*

(113) Cinq jours après la Toussaint, la veille de la

Sanhs .v. jorns, la vigilia de Sant Leonart, .j. dimars ¹²¹⁹ 5 nov.
 denant lo jorn, enviet le legatz de sas gens e dels autres
 vas la ciutat(z), mas petitz foron; et aporteron las escalas
 als murs et a la porta sobre l'aygua, a la tor on le tra-
 buquetz del(s) Romas gitava, car el n'estava pres; et anc
 no y ac ni rey ni baron que mot n'i faubes, ni en
 la ost non ac mas .v. cavalhiers que o faubeffan.
 (114) Las gens del legat pojeron per las escalas, e ven-
 gron en la ciutat enans que fos jorns ni alba, que anc
 creffian no i ac mort ni nafrat. Las gens del rey el
 Temples e l'Espitals e tugh aquil¹ que intrar volgron.
 (115) Et adonc levet .j. crit que tugh si leveffan et
 aneffan a las liffas, e tugh nostre pelegrin aneron i mot
 volonters per defendre, si mestiers fos, que anc no y hac
 firvent ni cavalhier que vengues vas la vilha per ca-
 zanhar. (116) El flum creg aquela nuit de .iij. pes d'aut, fo

¹ *Supple* intreron?

Saint-Léonard, un mardi, avant le jour, le légat envoya ^{5 nov.}
de ses gens & d'autres vers la cité, mais ils étaient en petit
nombre. Ils appliquèrent des échelles aux murs & à la
porte placée au-dessus du fleuve, dans la tour où tirait le
trébuchet des Romains qui en était tout près. Et ni le roi
ni aucun baron n'en fut rien, & en l'ost il n'y eut pas plus
de cinq chevaliers qui en fussent informés. (114) Les gens du
légat montèrent par les échelles & vinrent en la cité avant
qu'il fût jour ni aube, sans qu'il y eût aucun chrétien mort
ni blessé. Les gens du roi, le Temple, l'Hôpital [y entrèrent]
& tous ceux qui le voulurent. (115) Alors le cri s'éleva que
tous se rendissent aux lices, & tous nos pèlerins y allèrent
de bon cœur, pour les défendre, si besoin était, & il n'y
eut personne, sergent ni chevalier, qui s'en vint vers la ville
pour y faire du butin. (116) Le fleuve crut cette nuit-là de

1219 que mayz non avia fag de ton l'an, si que li Sarrazin non pogron venir a focorre a la *vila s'a greus* penas no, per la vertut de Jhesu Crist que comandec lo flum creyffer. (117) Li amiralh sarrazin, grant home, que eran en la *vila*, s'en intreron en las tors que eran *sobre* l'ayga. Als Sarrazins que eran en la *maomaria* fo mes lo focs, et ilh tenian *lors* lo cofin aut, a la guifa que solian per aver focors. (118) Le soudas enviet .lx. Turcs a las lizas dels crestians per vezer que fazian li crestian. (119) E cant s'ajornet, li crestian viron las baneyras lors fus en las tors, et agron mot gran gaug; e li Turc que y eran enviatz viron la banieyra del Temple e de l'Espital e dels autres baros fus en las tors, e la senheyra del rey sobre toras, e las lisas mout ben garnidas de sirvens e de cavalhiers per defendre, (e) torneron areyre per dire la novella al soudan, don el ac tant grant dolor

trois pieds, ce qu'il n'avait pas fait de tout l'an, tellement que les Sarrazins ne purent venir au secours de la ville, sinon à grand'peine, par le miracle de Jésus-Christ qui fit croître le fleuve. (117) Les amiraux sarrazins, hommes considérables, qui étaient en la ville, entrèrent dans les tours qui donnaient sur le fleuve. On mit le feu à la mosquée, & les Sarrazins qui s'y trouvaient élevaient le coffre, comme ils avaient coutume pour obtenir du secours. (118) Le soudan envoya soixante Turcs aux lices des chrétiens, pour voir ce que faisaient les chrétiens. (119) Et quand il fit jour, les chrétiens virent leurs bannières sur les tours, & eurent grande joie; & les Turcs qui avaient été envoyés virent la bannière du Temple & de l'Hôpital & des autres barons sur les tours, & l'enseigne du roi les dominant toutes, & les lices bien garnies de sergents & de chevaliers par la défense. Ils s'en retournèrent pour dire la nouvelle au soudan, ce qui lui causa une telle douleur qu'il en pensa perdre le sens, comme celui qui avait

que a pauc no forfenet, com cel que ac perdut la clau ¹²¹⁹
 e la intrada de tota la terra de Egypte e tot le fort(z).¹
 (120) Los crestias descenderon defus las [tors] per anar
 per la vila, e troberon totas las mayfos plenas d'omes
 mortz, que negus hom no podia soffrir la pudor, e troberon
 aquels que jazian fus els murs mortz, ab lors arcs totz
 tendutz. (121) Aquil que s'eran reculhitz en las tors
 avian respieg tro a mieg dia, si enant no avian agut
 acors; et a miegh dia il se renderon. (122) En la vila
 foron pres [mais] de .iiij. milia Sarrazins, e tant d'aur
 e d'argent que ja mays nulhs hom que fos a la preifon
 paubres no fora, si l'avens fos partitz cominalment;
 et avia i ben .ccc. Sarrazins que non podian anar
 mas de genolhs. (123) El reys el Temples e l'Espitals els
 barons de la ost si eran acordatz quels melhors retenria
 hom per esclaus per nostres crestians trayre de preifon.

¹ Corr. l'e[st]fort ?

*perdu la clef, l'entrée de la terre d'Egypte & tout ce qui en
 faisait la force. (120) Les chrétiens descendirent des tours
 pour aller par la ville, & trouvèrent toutes les maisons pleines
 de morts, au point que personne ne pouvait souffrir la puanteur;
 ceux qui étaient couchés sur les murs, ils les trouvèrent
 morts avec leurs arcs tendus. (121) Ceux qui s'étaient réfugiés
 dans les tours avaient eu répit jusqu'à midi, si avant ils
 n'avaient pas obtenu secours, & à midi ils se rendirent.
 (122) Dans la ville furent pris plus de 4000 Sarrazins &
 tant d'or & d'argent qu'aucun homme qui eût été à la prise
 n'eût été pauvre, si le butin eût été partagé en parts égales;
 & il y avait bien 300 Sarrazins qui ne pouvaient plus aller
 que sur leurs genoux. (123) Et le roi, le Temple, l'Hôpital
 & les barons de l'ost s'étaient mis d'accord qu'on retiendrait
 les meilleurs comme esclaves pour retirer nos chrétiens de pri-*

- ¹²¹⁹ E retengron en .cccc. e renderon ¹ los autres. (124) El legat escumenget tot home que ren retengues de la preison de la vila tro a ² la ost si departis. (125) Adonx pres hom de calcuna terra une partida de gens per departir l'aver, et aquil que hom i mes jur(er)on quel departirian ben e lialment: sobre prestre assis et a cavalher .xxiiij. b., e a turcople .xij., et a sirvent a pe .vj. b., e a calcuna femna .iiij. b.; et en ayssi fo partitz l'aver de Damiatra. (126) E fapiatz que no i trobet hom per escrigh mas mil e .cccc. cavalhers e .xliij. milia homes d'autres, que sirvens, que albalestiers et arquiers,* sens las f. 4 a.
- ¹²¹⁸ femnas. (127) Aquel *dia que mogron d'Acre* per anar a
^{3 juin.} Damiatra lo *dia fon de la Penthacosta*, e preiron terra
^{6-7 juin.} de *dimecre* el dijous. Le reys el dux d'*Ostiebriche* el Temple e l'*Espital* e totz los *autres* s'en aneron per terra, e no lay foron a l'*aribar*; ni al penre lo [[*fab*]]lon not

¹ Corr. venderon. — ² Corr. que.

fon. Ils en retinrent 400 & rendirent ¹ les autres. (124) Et le légat excommunia tout homme qui voudrait rien retenir du butin de la ville jusqu'à ce qu'il fût partagé entre l'ost. (125) Alors on choisit dans chaque pays une commission pour faire la répartition du butin, & ceux qui furent mis dans cette commission jurèrent de le répartir bien & loyalement : prêtre & chevalier 24 besants, turcople 12, sergent à pied 6 besants & à chaque femme 3 besants. Ainsi fut réparti le butin de Damiette. (126) Et sachez qu'on n'y trouva inscrits que 1400 chevaliers & 42,000 hommes d'autre condition, sergents, arbalétriers & archers, sans les femmes.

- ¹²¹⁸ (127) *Le jour qu'ils partirent d'Acre pour aller à Da-*
^{3 juin.} *miette fut le jour de la Pentecôte, & ils prirent terre le*
^{6-7 juin.} *mercredi & le jeudi. Le roi & le duc d'Autriche, le Temple & l'Hôpital & tous les autres s'en vinrent par terre & ne*

¹ Ou plus probablement *vendirent*.

i ac nul ric home mas lo comte de Salabeyras que fetz 1218
 hom rey e fenhor per l'aribar. (128) Et agron be .cccc.
 cavallhers de la terra am lor lo dijous devant Penthe- 1 juin.
 costa; el jorn de la Sant Bortholomieu apres fo presa la 24 août.
 Tor del flum que tenia la cadena. (129) Lo jorn de la 1219
 Sancta Agatha passeron lo flum per afferjar la vila a la 5 févr.
 reonda, que la ost dels Sarrazis que y era s'en fugi senes
 colp ferir. (130) Al .v. jorn de la Totz Santz apres, la
 vigilia de Sanct Launart, dimars, fetz nostre Senher 5 nov.
 miracles als Crestias, que lor rendet la vila preza. E
 Crestian foron passatz .iij. passarges enanz que la vila fos
 presa. (131) E totz aquels que partian del feti tenian los
 Crestians per perdutz, aquels que reman[ian] el feti;
 que mot s'en partian laiament, que ges de razo non
 avian de laissar lo feti mas per paor. (132) Mas Dieus
 non layffet pas los remazutz, que per sa gracia lor

*furent pas présents au débarquement. A la prise de posses-
 sion du sablon, il n'y eut présent qu'un seul homme puissant,
 ce fut le comte de Salisbury qu'on fit roi & seigneur pour
 le débarquement. (128) Et ils avaient bien 400 chevaliers 1218
 de la Terre [Sainte] avec eux le jeudi avant la Pentecôte; 1 juin.
 le jour de la Saint-Barthélemi ensuivant fut prise la tour 24 août.
 du fleuve qui tenait la chaine. (129) Le jour de la Sainte- 1219
 Agathe, ils passèrent le fleuve pour assiéger la ville à la 5 févr.
 ronde, l'ost des Sarrazins, qui était là, s'étant ensuie
 sans coup férir. (130) Au cinquième jour après la Toussaint, 5 nov.
 la veille de la Saint-Léonard, un mardi, notre Seigneur fit
 pour les chrétiens miracles en leur rendant la ville prise. Les
 chrétiens avaient fait trois passages avant que la ville eût
 été prise. (131) Et tous ceux qui quittaient le siège tenaient
 ceux qui y restaient pour perdus, & ils s'en portaient très-
 hon teusement n'ayant pour le faire aucune raison, sinon qu'ils
 avaient peur. (132) Mais Dieu n'abandonna pas ceux qui*

donet Damiata; per las armas dels quals Crestians, ¹²¹⁹ fizels e fermes en la fe de Jhesu Crist quan ¹ aquel affeti partiron del[s] cors, preguem tug lo senhor de gloria especialment, e generalment de totz los autres fizels Crestias, quez el lor don « requiem sempiternam ». E diguam ne tugh lo « pater noster qui es in ». Aquesta devant dicha preïsons de Damiata fo facha en l'an que la encarnatios ² de Jhesu Crist Mil. cc. x(x)ix, « cui sit honor et gloria in secula seculorum, amen ».

1. *Corr.* qu'en? — 2 *Corr.* de l'incarnatio.

restèrent, car par sa grâce il leur donna Damiette. Pour les âmes de ces chrétiens fidèles & fermes en la foi de Jésus-Christ, qui en ce siège se séparèrent de leurs corps, prions tous le Seigneur de gloire spécialement, & pour tous les autres fidèles chrétiens en général, qu'il leur donne requiem sempiternam. Et disons tous le Pater Noster.

Cette prise de Damiette eut lieu l'an de l'incarnation de Jésus-Christ 1219, cui sit honor & gloria in secula seculorum.

VIII

PROPHETIÆ

QUIUSDAM ARABICÆ

IN LATINORUM CASTRIS ANTE DAMIATAM VULGATÆ

versio quadruplex.

A

LA PROPHETIE DE HANNAN LE FIL YSAAC

[Parif., Bibl. Nat., fr. 25247, membr. f. XIII, in-8.]

* * *

143 v.

HOU est li fors & la prophesie de Hannan le fil Ysaac. Il fu uns hons mout fages de le terre de paienime, & si dist que tout chil qui orront cheste chose & chest fort ¹, car jou ai mout travaillié & pené & penffé de tout mon pooir si que tout l'oient; & chil qui ne

¹ Hic verba aliquot deficere videntur.

[Parif., Bibl. Armam., 5991, fr. memb., f. XIV, in-f.]

Aquesta causa que vos avetz auzida ¹ fo prophetizada e esericha per .j. mot favi Sarrazin que o escrius en sarrazinesc, e trobec l'escrigh .j. Surias que fabia mot d'astronomia e del cors (e) de las estelas. Aisso fo lonc temps denant lo temps de Saladin, e parla(t) de lui coffi devia(n) conquerre las terras dels autres Sarrazins, e la terra dels chrestias e de la destruëtio de Damiate e del Caire e d'Alexandria e de Domas e de tot paganefine, ayssi cum vos auziretz.

Ayppo es le pensamentz e la prophetia d'Annan lo filh f. 4 b. d'Isahac. El fo .j. *valens metges* fizels e favis, e fo enfenhat *de malu hora* & de bona, e diys: Tut cil que auzir *an* aquesta

¹ Captionem videlicet Damiate, cuius narratio superius impressa, in codice prophetiam præcedit.

querra cheft escrit fera faus & s'eflongera de fon fens. (2) Or entendez que chou est ne que chou puet ^{f. 144.} estre, li flex d'un home qui est apelez Demie. (3) Li folaus levera, & quant il fera couchiés si verra on une estoile qui avra une keue ausi longue comme une lanche, & chele estoile ara le cherne ausi grande come un escu & toute roonde. (4) Et sachiés qui iert quant chis signes fera venus: si afeblira li califfes qui est apof-toles de paienime & li chiés de le loi, chou est a dire & li chiés & la clés de paienime. (5) Puis venra uns beduins atout une baniere, grans hons & fors, & prendera les montaignes & les torons, & tenra grans tans par ravine fans contredit de nului & fans camp de bataille. (6) Puis après venront une maniere de gent qui ont non Turc en le terre de Babiloine. (7) En cel tans venra uns rois de Franche; si gastera le tere de cha outre qui est près ^{f. 144 v.} de Babiloine, & puis le semera fans pechié & fans

carta fapian que yeu ay *mout* trebalhat el penfar & en l'ef-criure, e *pauzat* e uzat tot mon poder; car yeu vul *que* favi e fol, e .j. home e autre, l'aujon; e *cel* qui nol crez(i)on no fon favi, ans si lonban de lor fen. (2) Aras entendetz que es ayffi ni que pot effer le filh d'un home que es appelatz Da-mian. (3) Le solelh se levara, e cant fera colgatz veyra hom .j.^a. estela que aura una coha tant longa cum una lanfa; e aquela estela aura ayffi gran cara cum es .j. escut, e ayffi redonda cum es targa de Sarrazi. (4) E fapiatz que quant aqest signes fera viftz, freolira la califa de Baudrac, que es apoffolis dels Sarrazis. (5) Pueys venra .j. grans hom ab gran barba, bedoïns, arditz e fortz, e penra totas la montanhas els torons ¹, e tenra gran temps totas las terras per sa forsa, fenes colp e fenes contradigh de totz homes. (6) Pueys venra en Babilonia una gens que hom apela Turcs. (7) En aquel temps venra .j. reis de Franfa que gastara tota la terra entorn Babi-lonia, e femanara la fens pecatz e fens outrage, e fara vendre

¹ *Cod.* borons.

outrage, & vendera les enfans de le terre a grant marchié. (8) Puis venra uns amirax de Sarrafins a Damas qui aura une baniere jaune(s), & iert mout fors de gent contre les anemis & de fiere penffée¹, & prendra Damas & fera grant occhision de gent. (9) Puis venra uns hons a lui de son lignage, haus hom ert & fors hons; si defchendera a Thabarie, & si avra paine affiez, & destruiira Thabarie & les gens, & si les vendera a grant marchié, & plainderont² un toron qui ert destruis; & la venra³ on les haus home de Franche loiez comme cameus; & feront vendu. (10) Li bon chevalier & li hardi devront couart & feront espandu par toute le terre; che fera grans pitié d'aus & si regreteront mout Franche. A! Escalone, com mar fustes & vostre gardin & vostre fruis, car vos lerez gasteé mout lonc tans! (11) Puis prendera chil amiraus le Dairon & Baruth & Saiete, & metra les

¹ *Corr.* pofnée? — ² *Corr.* prendra. — ³ *Pro* verra.

los efans de la terra a gran mercat. (8) Pueys venra .j. amirahs de Sarrazis a Domas, que portara una jauna baneyra, e fera fortz e arditz e de [fe]r pensament, e sobre sos enemix de gran poder, e penra Domas, e fara gran mortaudat de gens. (9) Pueys venra .j. hom de son linatge, grans hom & onratz e fort; e deffendra a Tabaria, et aura trebalh assatz, e penra Tabaria, & aucira totas las gens, e vendra los enfantz a gran¹ mercat, e penra .j. toron² que fera destruitz a quarataz³; e lay veira hom los grans homes de Franfa liatz coma camels, e seran vendutz a gran mercat. (10) E li bon cavahier e li ardit esdevenran coart e volpill, e seran trames per tota la terra; e fera grans pietatz de lor, & il planheran. Ay! Escalone, ta mala fost anc vos, ni vostre jardin, ni vostre dedugh e vostre f[r]ugh, car vos estaretz gasta tant long temps! (11) Pueys pendra aquel amirah (a) Daron, (a) Barut e Sageta,

¹ *Cod.* gar. — ² *Cod.* torrent. — ³ *Sic.*

gens a mal port, & toutes les gens fuiront par paor de lui, & nus chastiex ne porra durer contre lui, & si affe-
gera Sur, mais ne vaura Dex qu'il le preigne. (12) Adon-
ques ravra tout l'avoir & les richoises, car il destrui-
ra toute le terre. (13) Après reg(r)eteront li arbre lor fruit
& seront les gens gari qui devant estoient mal bailli, &
diront: « A! Dex, quel damage du chien qui tel pooir a
& tel forche! » (14) Ha! Jerusalem, com mar fustes de
chou que il vos doit avenir, que vos sèrez¹ & vos gens²!
& si le prendra cil a le baniere jaune par se forche &
par son sens, & destrui-
ra les gens & vendera. (15) A! f. 145 v.
Accre, con grant paine & con grant obscurté³, si com
nue deïchent for montaigne! Aufi durement cour[r]a
sans come .j. fluns d'iaue; & tant deglavieront de cors que
la parole en ira par tot le monde & duerra tous jors
mais. Et dira on entre Accre & Cayphas ot le grein-

¹ *Supple* abatue. — ² *Supple* malmises? — ³ *Supple* vos venra.

e metra las a mal & a destruiement, e fugiran totas la gens
denant luy per paor, e castels ni forsa non poyr(i)a durar con-
tra luy; et affetjara Sur, e no volra Dieus que el la prenga.
(12) Adonx revenra totz l'aur e la riqueza, *quar destrui-
ra* tota la terra. (13) Adonx reviuran *li arbre* e gitaran lor frugh,
e seran las gens *ad ayze* que davant eran malagutz, e *diran*:
« Ay! Dieu, cal dolor del can que tals poders a e tal forssa!
(14) Ai! Jherusalem, ta mala fust *hanc* bastitz, que vos seretz
abatutz, e vosstras¹ gens malmefas; e seretz pres per aquel que
porta la jauna baneyra, e per sa forssa, e vendra las gens a
gran mercat. (15) Ay! Acre, quant de pena e de treball vos
venra, e tan gran ecurdat vos venra desus en ayssi com lo
nivols descen fus en la montanha. Ayçi² correra fances, que
ges flums en ayssi no cor toft; & aura i tantas de gens mortas
a glazi que la paraula correra per tot lo mont, e sera a
durar totz jorns; mas que dira hom contra Cayfas³? en Acre

¹ *Cod.* nostras. — ² *Cod.* aycoi. — ³ *Corr.* entre Acre e Cayfas.

gnor ochifion du monde. (16) A! oeil, car plourez, & cuers, car dolez del grant damage qui avenra a vos gens; car li piffon en feront faoulé & li oïfel repeü. (17) Puis venra uns fors rois, & defchendera a Accre, & fera fages rois & plains de fens for tous rois, & amenra fi grant oft que che famblera tonoirres, & fi ert moult fors em bataille, & fi affegera Accre tot entor de fort fiege; s'avra avelc lui moult de haus homes, & prendra Accre for le feignor qui porte le baniere jaune & ochirra f. 146. toutes les gens a s'espée, & ne porra delivrer Jerufalem. (18) En cel termine defchendera uns rois au torum, el fablon blanc, fi que chil doi roi se combateront ensemble & feront mout affebli; et ne demouerra gaires quant li uns des rois morra. Et quant vos venrez cho, fi foiez legier de vos cors. (19) Ha! comme je vauroie veoir tel tans! Si lor aprendroie de mon fens; neporquant chou ert la volenté de Deu. (20) Au chinkefme

ac la major mortaudat de tot lo mon, e major sanc de creftias (16) Ay! huelh, per que no ploras? Ay! cor, per que no crebas del gran dampnage que avenra de gens? que li peiffon e li auzel feran fadolhatz de la carn. (17) Apres ayffo venra .j. rey, e defendra en Acre, e fera favis hom e ples de gran bontat fobre totz homes, & amenara la major gent que anc mays fos vifta effemps, plus arditz e plus trencans de folgre, et affetjara Acre a la reonda, e la penra per forffā sobrel fenhor ab la jauna baneyra, & aucira tota la gent ad espaza, e non poyra defliurar Jherufalem. (18) En aquela fazon descendra .j. fort reys el fablon blanc, fi que aquel reys & aquel d'Acre fi combattran effemps am tot lor effortz, e s'afrevezlira mot l'uns l'autre; e no tarzara gayre que l'uns del[s] reys morra. E cant fera mortz, fiatz tugh adaitz e leugier de cors. (19) Ay! Dieus, cant defir que yeu vis aquel temps, que yeu effenharia de mo fen als no fabens; non per fo que fo fera per lo miracle de noftre Senher. (20) Al cinquefme Sabaoth, ayffo es a dire

felot, chou est a dire au chinquesme tans ¹ de Sarrazins, par .vj. oirres moveront sarrazine gens d'outre les mons, ausi come malgré aus, & si avra si grant ost que che samblent avoufftes ², & venront en Babiloine, & si venront par si grant forche que che samblera tonoirres. (21) Et Dex lor envoieira un graille home; si feront tout a son commandement & a se volenté & au conseil de ^{f. 146 v.} lui, & ne fera mie rois, ains feront tout (tout) roi, & li haut home feront tot a se volenté & au conseil de lui. Sachiés que chou ert merveille quant li haut home feront tot a son acort. Et chou ert li comandemens de Deu. (22) Et si avront grant bone aventure chil qui seront desoz lui, ausi come les gens del seignor a le baniere gaune. (23) Au tans de cel home rechevront Sarrazin grant damage & males aventures. Et tout chou avenra

1 *Cod. fans.* — 2 *Corr. laoufftes ?*

al cinquefme temps de Sarrazis, per .vj. horas ¹ mouran gens d'outrals mons, en ayssi com malgrat lor, e si auran ilh tan gran ost que senblara la fazon de las lengostas, que son tantas quant es lengostatz ² que tollon lo cel de vezer; e venra en Babilonia de tant grant forssa que semblara .j. troneyres. (21) E Dieus enviara lor .j. home graile e leugier de carn, e feran totas las gens as .j. 3 comandament a la voluntat & al cosselh d'aquel; e non fera *ges reys*, mas li rey e li haut ^{f. 4 d.} home ferant *en son comandament* per lo miracle de Nostre Senbor, car totas las gens al sieu acort *venran*, e fera per lo comandament de Dieu. (22) *Atrasag* auran gran bona ventura aquil *qui feran* de sa crezenfa, e tozlos Sarrazis *del rei* ab la jauna baneyra (23)..... ⁴ recebran *gran dampnatge* e gran destructio. E tot *ayffo* avenra el temps de[l] *grasle* home, e

1 *Erravit provincialis interpres, quum oirres nihil aliud sit quam iter.*
 — 2 *Corr. l'agoft ?* — 3 *Prophetiæ interpres præ oculis habuit a sun, quod quasi as un inepte interpretatus est.* — 4 *Hic deficiunt verba aliquot.*

au tans du graille home, & de trestous les barons n'ef-
 tera nus contre lui ne ne contredira riens que il veille
 por le paor de Deu. (24) Ha! chaitif Turc, com mar
 fustes au tans de chel home! Car ch'est li commandemens
 de Deu. (25) Car el mois de may fera li roiaume as
 Turs destruis. Et ma parole fera veritable sans nulle men-
 f. 147. choigne, & li Franc feront fort de bataille & si cange-
 ront lor batailles; car quant li .j. feront las de combatre,
 si reventront li autre, & chil feront si que il destrui-
 ront toute paienime. (26) A! Damiete, vos ferez def-
 truite & gastée. A! Damiete tant mar fustes a vostre
 oe(1)s & a vostre contrée! En cele saison que che fara, ou
 feront vostre bel jardin, ou feront vostre bel fruit? Vous
 ferez gastée & vostre arbre feront tronchié dufques as
 rachines, (27) Et el plain de Caire, en la place des
 cameus, avra si grant bataille que li fié & li cuer creve-
 ront & si devenront li petit enfant viellart & tot kenu
 de le grant angouisse; & la feront saoulé li escouffle &
 li oïfel des caroignes des mors & les bestes savage[s].

neguns dels baros no diiran ren contra *lui* ni de ren qu'el
 fassa, per paor de Dieu. (24) Ay! caytius Sarrazins, ta mala
 folt el temps d'aycel home, car aquel es vers messatges de
 Dieu. (25) Et el mes de may fera destruch le regesme de
 Turc[s]. E ma paraula fera veraya fenés mot de menforga,
 e Francas gens seran en lor bon ponch e vezeran las grans
 batalhas; per so que cant li un seran las, li autre venran tutz
 paufatz per combatre, e li las si repaufaran; e fera destruc-
 totz paganefmes. (26) Ay! Damiata, ta mala folt anc a vos-
 tres ops & a tota vostra encontrada! On son li vostre bel
 jardin, on son vostre bel frug! Vos feretz gastada e vostre
 arbres seran trencatz tro a las rafitz. (27) Es el pla del Quaire,
 en la plasa dels camels, aura tan gran bathalha que li fetge
 esclataran e li cor(s) els ventres; e li efantz esdevenran
 velhartz e canutz de la grant engoyssa, e seran sadolhatz li

(28) Ha! Babiloine, com mar fustes! Par vo pechié devient le terre noire, vous ferez arffe, & Jerufalem fera abatue. (29) Et car plorez tot por Babiloine le chetive. A! Babiloine, roïne de tout le mont, vile de marcheans, f. 147 v. dont il en i a tant, qui les porroit conter! A! co[m] mar fustes vos & vostre estage en chel termine! car chil qui feront vif diront que bor furent né cil qui font mort; car moult aront angoiffes chil qui che venront. Et tout chou venra au tans del graille home. (30) Ha! Babiloine, com mar fustes de chou qu'il vos avenra! A! terre de Cox com mar fustes! A! Soan com mar fustes! Ha! beles viles, beles terres plentives (plentives) de tous biens, com mar fustes! car vos ferez destruite[s] si qu'il n'i parra riens. (31) Dont istera une grans os de Babiloine qui samblera une grans iaue & .j. tonoirres grans. Adonques en seront crestien feignor a chel tans que je vos ai dit sans faille & sans menchoigne; & qui s'en vaura fuir bien le porra faire, mais que il soit legiers. (32) En chel termine venra uns f. 148.

auzel e las bestias salvatgas de la caronhada dels mortz. (28) Ay! Babilonia, ta mala fofit anc, que per los vostres pecatz esdevenra tota la terra negra & arfa de foc, e Jherusalem fera abatutz. (29) Ay! ploratz tutz per Babilonia la caytiva. Ay! Babilonia, regina de tot lo mon e vila de mercaders, de que i avia plus que non a quais estelas el cel! Ai! Babilonia, tan mala fofit anc en vostr'estatge en aquel temps, e li Crestian que seran viu diran que bona foron hanc natz, e cil que seran mortz auran gran engoyssa car no veyran aqueft gaugh; e tot ayfso avenra en aquel temps d'aquel graile home. (30) Ay! Babilonia, tant de trebalh vos avenra! Ay! terra de Goth, ta mala fofit anc! Ay! terra de Sani ta mala fofit anc! Ay! bels castels e belas ciutatz, belas vilas, belas terras, ta mala fofit anc, car vos seretz destruchas, que ja no y remanra res. (31) Adonx issira de Babilonia .j.^a. grans ost que semblara tempesta. En aquel temps seran¹

¹ *Cætera, codice imperfecto, desiderantur.*

rois d'outre les mons de grant force & de grant fens & de grant richoïse, li miudres de tous les rois. (33) Cil rois ira a Damas & le gastera & prendra Maubec & Haman & le remanant de toute le terre. Et les gens venront tel chose dont li cuers lor daura mout. Et li fain feront malade de douleur & corechié de che qu'il venront. (34) A! Dex, jou vauroie veoir tel chose & que jou fuïsse for le marine : je lor aprendroie de mon fens. E! las, païen seront destruit. (35) Adonques venra uns rois de Calabre, uns rois de Crestiens, & s'en ira en Inde & si abatera Mech & l'empire Mahomet & jetera de son siege & de sa mahomerie quanques il i trovera ; chou iert la parfaite dolor en païenime. (36) Et chil rois avra tant de gent que tote la terre en iert coverte, & f. 148 v. semblera que toute crestientez soit issue fors & venue en païenime & pour destruire païenime, & si ert ele sans faille ; mais mout i avra anchois grant occhision de gent, c'ainc ne fu si grant ne jamais n'ert nul tans. (37) Et cil rois en ira en Jerusalem & le trovera tote gastée. Et la s'affambleront ensamble li doi roi d'outre les mons qui avra pris Damas, & venront ensamble au Temple & au Sepulcre, & la s'acquemenieront ensamble, & demenront grant joie, il & lor gens, & grant amistiés [iert] entr'aus a tous jors mais. (38) Et li vif passeront for les fossez des mors & plouerront & regreteront lor amis, & diront « É! car fuïssiés ore en vie, si verriés ceste grant joie & le bien que Dex nos a fait. Car mar fustes qui estes mort! » (39) Adonques recroïsteront li arbre & porteront fruit a mout grant plenté & sera la terre empais & a f. 149. amour. (40) Et qui orra ceste chose ne croire pas que ce soit menchoigne. Car chou que jou ai dit est fait de prophetisie & estrait(e) et de fors qui ne falent ; & se ele demeure, ne puet estre que ele ne soit si come jou di. Ch'est li fors d'Ayman le fil Ysaac.

B

PROPHETIA FILII AGAP

[Londin., Gray's Inn. 14, membr. f. XIII.]

* * *

AUDITE que ventura sunt super terminatio- f. 118 v.
nem regni Caliphorum, i. e. sequacium illius
execrabilis Macometti; (2) quia post occa-
sum solis ascendet stella quedam, habens
caudam prolixam sicut lancea, habebitque faciem rotun-
dam sicut clipeus rotundus; & illo tempore, illo signo

LA PROPHETIE LE FIL AGAP

VERSIO I (1231)

[Parif., Bibl. nat., fr. 781, membr. fœc. XIII.]

Atant vous lairai a parler de ces roys & de cheste matere; si vous f. 148 b a.
dirai de le prophesie de le tere de Iherusalem & d'Egypte, enli comme
li fix Acap le fist en sen livre. Ichil fix Acab fu fusiciens & philosophes.
Autant sonne chis mos philosophes comme amerres de science. Li fix
Acap dist en son livre le chercée des planetes & des estoiles & d'astro-
nomie, & parla en tel maniere: Quiconques lira cheste oevre que je fis,
fara bien que je travaillai & veillai & pensai & estudiai de tout mon pooir
en ichel afaire, & si l'eltrais de parfondes sciences asqueles nus hons ne
puet venir ne icheles savoir, se fusiciens non ou philosophes sages & poif- f. 148 c.
fans en science; ne je ne fis mie cheste oevre pour les ydiotes mais pour
les roys & pour les sages.

(1) Or oiés dont les coses a avenir sur le fin du regne de
chiaux qui enfivent & tiennent le secte & le loy Mahommet.
(2) Par nuit apparra une estoile el firmament qui ara le queue
aussi longue comme une lance & ara le fache aussi ronde

apparente, minorabitur & debilitabitur regnum Caliphorum; (3) furgetque vexillum hominis Arabici, & post illum veniet homo nobilis, regnabitque super terram & super montana, durabitque regnum illius aliquanto tempore absque bello. (4) Post illum vero venient gentes & vocabuntur Turci, & in principio temporis eorum egredietur rex incredulus, ex gentibus scilicet que non credunt, diruetque civitatem Balbeis, damnabitque eam absque ullo crimine & culpa, vendetque filios & filias & homines¹ eorum pro vili pretio & modico. (5) Et post ipsum regnabit homo, cuius vexillum erit croceum [&] oculi nigri: misericors, veredicus in sermone suo, super inimicos suos triumphator; capiet Damascum, suisque diebus plurima capita detruncabuntur; prestabitque sibi auxilium homo ex genere suo², eruntque dies mali loci illius, vendetque homines illius pro parvo pretio. (6) O Carnathim! O Car.! O Car.! Ve tibi! flere volo

¹ Forſan vendetque homines & filios & filias earum; cf. *verſionem gallicam*. — ² *Verba quedam omiſit amanuenſis ſicut ex gallica patet verſione*.

comme uns eſcus reons, & en chel tans commencherà a amenuifier & a aler a nient li regnes des Sarraſins. (3) Et venra avant une enſeigne d'un homme d'Arrabe (& regnera); & après chelui regnera uns nobles hons ſur les teres & ſur les montaignes, & duerra ſes ſignes & ſes regnes & ſa ſeignourie auques lonc tans ſans bataille. (4) Mais après chelui venront unes gens qui feront apelé Turc, & el commencement de lor tans naiſtra uns roys de gens qui ne querront mie en Dieu, che eſt de Sarraſins, & ſi deſtruira le chité de Belbais & dampnera ſans raiſon & ſans coupe, & vendera les hommes de chele chité & lor fix & lor filles, & donra pour petit pris & pour vil. (5) Et après cheſtúi regnera uns hons qui portera jaune baniere & ara noirs iex, & ſi fera pitex & vrais en parole, & vainquerres de ſes anemis, & prendera Damas; en ſen tans ſeront maint chief caupé. Uns hons de ſe lignie li aidera & ſi venra ſur Tabarie, & ſi le deſtruira; ichil tans fera mout max ſur chiaus de Tabarie, car il les vendera &

super te, quia reges tui ducuntur sicut cameli, depredabitque milites tuos, & convertet audaces in pusillanimos, dispergetque milites suos per regnum suum. (7) O Ascalona, ve tibi & ortis tuis & diviciis tuis ac meniis & oppidis tuis! remanebique diruta, & vix rui tantum vestigia remanebunt. (8) Et capiet Daron capietque Baruthun & Sydonem, & in diebus illis tot homines fugient a facie ipsius propter metum eius, quot invenientur sub pedibus eius captivati, neque stare poterit ante faciem eius oppidum nec turris, preter Tirum quam nemo potest capere, quia Deus proteget eam. (9) Ve genti Arabum, Tay & Culey, propter metum eius! (10) Item, ve tibi Ierusalem, quia capieris ab illo per suum consilium & rationem! & erunt inimici eius sub pedibus eius, tradetque gentes tuas pro parvo precio. (11) Ve tibi Achon! In te erit dolor plurimus & fletus magnus & pulvis turbinosus, & tenebre immense, & eris anxiosa, & aspergetur domus tua sanguine gentium.

pour petit pris. (6) O Carnaten! O Carnatin!-lasse toi, je veul plourer pour toi, car ti roy en feront mené pris comme camel, & chil hons enmenra proie tes chevaliers & si les f. 148 c. esperdera par son regne, & si convertira tes hardis en coars & fera de povre corage. (7) O Escalone, dolours soit en toi & a tes cortex & a tes riqueches & a tes murs & a tes castiaus! Tu remanras toute acraventée & a paines remanront les traces de toi. (8) Ichil hons prendera le Toron & Barut & Saiete, & en fen tans mout de gent fuiront devant lui pour le paour de lui, & si ara mout de caitis defous ses piés, ne encontre lui ne se porra tenir castiaus ne chités ne tours, fors Sur lequele nus hons ne porra prendre, car Dix le deffendera. (9) Ha Arabe, dolours soit a toi & a te lignie & a Eculée pour le paour de chelui. (10) Ha! Jherusalem, dolours soit a toi, car chil hons te prendera par son conseil & par se raison, & si anemi feront defous ses piés, & si vendera tes gens pour petit pris. (11) Ha! Acre dolante, en toi ert grant dolours & grans plours & grans tourbeillons de pourre & grans adver-

(12) O termini & campi Achon, ve vobis, quot, in vobis erunt, donec ex sanguine gentium currant per vos rivuli! una dies auferet milia animarum, & sanguine mutabitur color fluminis in rubicundum, & vasa navigatoria confringentur, & multa corpora submergentur. Oculi mei, f. 119 a. flete sanguinem, non lacrimas! (13) Et post hec veniet magnus rex, & descendet in circuitum Acon & morabitur super eam, & erit dominus consilij & rationis, a genere regum, & erit cum eo exercitus quasi ignis, & erunt omnes sub mandato eius. (14) Et prestabit ei auxilium rex alius & capiet Acon ense suo, & interficiet populum eius & ducet in servos, neque poterit liberari de manu habentis vexillum croceum. (15) Optarem ut oculi mei cernerent tempus illud, donec preberem sibi consilium bonum, si hoc esset constitutum a Deo. (16) Sed post septem quater & dimidium & aliud dimidium amit-

fités, ¹ & les gens qui en toi erent erent mout angoiffex, & tes maisons seront arouffées du sanc des occifes gens. (12) Ha marche! haa camp d'Acre! douleurs soit a tous chiaus qui en vous feront, car li rieu du sanc des gens occifes courront parmi vous & en un jour morront millier d'ommes ² en vous, & la coulours del flun fera muée en rouge coulour pour le sanc, & mout vaiffel courant par le mer y feront briffié & mout de gens noiés. Vous, mi ami, plourés & si foies mout dolant ³. (13) Et après iche venra uns grans roys & descendera devant Acre & demourra iluec pour ichelui, & si ert fires de conseil & de raison, & si ert de lignies de roys, & ara avec lui grant ost bruiant aussi comme fu, & erent tout a son conseil & a son commandement. (14) Et uns autres roys f. 148 d. li aidera & si prendera Acre par forche & si en tuera le pueple, & aucun enmenra en servage, & si ne porra mie delivrer Jherusalem des mains chelui qui porte le gaune baniere. (15) Je vauroie estre mout volentiers a chel tans dusques atant que je li eusse donné boin conseil, & se che estoit de

¹ Corr. obscrtés. — ² Corr. d'ames. — ³ *Corruptus hic videtur textus; verso B latino p^o opior est; ambas tamen auici, pro oculi, legisse patet.*

tent Thurci terram illam, quam admittet dominus confilij, videlicet dominus vexilli crocei, & hoc erit signum huius rei, quia venient inmensi exercitus [ab] ultramarinis partibus, sponte sua congregati exercitus, sicut locuste super terram Egipti, & erit illorum incessus tanquam tonitrus, clangor, terror; absque timore mortis erunt, & incendent vexilla eorum. (17) Et ducet eos quidam vir macer vultu, statura prolixus, ad cuius imperium omnes stabunt; sed erit eius imperium super reges eiusque mandato universi parebunt; & hoc [non] est admirandum nimis, quoniam ad ipsius iussum stabunt universi exercitus, & hoc est iudicium Dei, quoniam ipsum semper victoria comitatur, omnes suos adversarios superando. (18) Ve Thurcis in diebus illius macri hominis! Disperdetur enim regnum Thurcorum tempore suo, quia sic est stabilitum a Deo, & si[c] quidem, ut alloquitur, quod in mense iulio peribit regnum & refugium Thurcorum. (19) Et tunc

par Diu. (16) Mais après .vij. fois .iiij. ans & le moitié & autre moitié¹ perderont li Turc le tere que li fires de conseil prift, cil qui porte le gaune enseigne, & de che ert tés li signes que grans os venront d'outre mer & si assanleront de lor gré en le tere d'Egypte aussi espeffement comme sifent cha en arriere les laoustes, & si iront avant aussi comme uns tonnoires, & menront grant noise & grant bruit & feront grant peur a lor anemis, & si erent sans peur de mort & si iront avant lor enseignes. (17) Uns hons maigres par viaire & lons par cors menra chele gent, & erent tout a son commandement; sa feignourie ers deffur la feignourie des roys, & tout obeïront a son commandement² & iche ert commandemens & volentés de Dieu, car il a tous tans la victore en surmontans tous ses anemis. (18) Dolours & tristours ert as Turs, ³ car enfi l'a Dix establi & devisé a estre, & si vous di voir de cheft affaire, car el mois de juignet perira li regnes & li

¹ *Cod. bis & autre moitié.* — ² *Aliquot verba hic omisit amanuensis; cf. latinum textum.* — ³ *Rursus quædam omittit amanuensis.*

verificabitur pres[ci]entia mea; neque menciari, quia illi populi successive venient prelia sicientes, & omnes reges paganorum ab illorum populorum facie trepidabunt & formidabunt. (20) O Damietta! O D.! O D.! ve tibi & terminis circa te, in diebus illius macri hominis! (21) Ubi est pulcritudo arborum tuarum ¹ & speciositas palmarum tuarum? Omnes enim abscidentur, & vix eorum radices seu vestigia remanere credantur. (22) Ve campis Cayre! Usque ad Forum enim camelorum prelia extendentur, & erunt belli ² corda dolore sonancia, & parti nimia angustia, noviter geniti infantes, noviter cooperiti canicie veterascent; & occisorum cadaveribus celi volucres saturabuntur, ac silvarum bestie suam sitim extinguent sanguine mortuorum, & civitas Kayre subvertetur. (23) O Egipte,

¹ *Hic deesse videtur: « & dulcedo fructuum tuorum ».* — ² *Cod. bella.*

f. 149 a. refuiemens as Turs. (19) Et adont s'aperchevera on que chil hons est fages. Je ne ment mie car ichil pueple mefreant venront avant li uns après l'autre & si aront grant desirrier de combatre, & tout li roy des paiens tranleront devant aus, & si les refoigneront mout. (20) Ha! Damiete! Ha! Damiete! lasse toi, & dolours soit a toi & as marches entour toi au tans de chel graisle homme! (21) Ou est la biautés de tes cortix & ou sont ti dous fruit? En quel lieu est la hauteche & la nobleche de tes paumiers? Chertes il feront tout caupé, & ert encore tele heure que a paines querra on qu'il en y ait eü tant, car a paines y parront les rachines ne les traches. (22) Dolours & misere soit as cans del Caire, car duse'au Marchié des Camex en le chité feront espandues les batailles & estendues, & les dolours de le bataille perchera les cuers de chiaus qui le verront & orront, & li enfanchon nouvelement né feront couvert de caignes & envieilliront pour le grant dolour & pour le grant angoisse; & li oisel de l'air se fooleront de le caroine des mors, ¹ & le chités del Caire fera def-

¹ *Hic omisit interpres verba: ac silvarum . . . mortuorum.*

O Egipte, ve tibi! quoniam vocaberis Terra Nigra, & huius nominis expositio hec est: Terra propter peccata denigrata, igne combureris. (24) Et in diebus macri hominis prenominati subvertetur Ierusalem & turre eius ac menia diruentur. (25) Flete super eam omnes qui habitatis orbem! Et dabitur dolor super Egiptum miserimam. (26) Tunc vastabuntur Chus & Xucam, id est nobiles due civitates in Egipto, & non remanebunt nisi vestigia civitatum. Ab Egipto exercitus transibit versus orientem cum impetu & fortitudine magna quasi diluvium vel torrens descendens de montibus. (27) Et quidam de nobili genere veniet & occupabit Damascum & intrabit & capiet Dothamor, que est ultra Damascum, & terras adiacentes, & tenebunt per annum & duos menses. (28) Venite homines subtus campanile (?), & plorate, tantorum populorum videbitis capita abscissa! & in hoc termino videbitis magna & miranda & miseriam, & ampla loca efficiuntur stricta, & videte ad quid terra

truite. (23) Ha Egypte! ha Egypte! lasse toi & douleurs soit a toi, car tu seras apelée noire tere, & tex est le expositions de cheft mot: Tere ennoirchie pour les pechiés, tu seras arse par fu. (24) Et el tans de ce graille homme fera Jherusalem destruite, & le tours & li mur acraventé. (25) Toutes les gens plourés pour le dolour de Jherusalem & mout de gent feront dolentes pour le caitive Egypte. (26) Adonques seront degastées Thus & Xuan .ij. nobles chités d'Egypte, & si n'i remanra nule cose d'eles, fors les traces. Li os istera & trespaffera d'Egypte par grant derroi & par grant forche, aussi comme uns deluves o comme uns ruissiaus ¹ descendans en un mont, (27) & uns hons de grant lignie venra & prendera Damas & Dothomar qui est outre Damas, & toutes les appartenanches entour, & si les tenra par un an & .ij. mois. (28) O vous, homme de la champaigne, encor venés avant, & si plorés, car vous verrés mout de chiés de gens caupés, ²

¹ *Coel. rainisus.* — ² *Verba quaedam omisit amanuensis.*

Egipti deveniet. (29) Vastatum est regnum Pharaonis, scilicet Egiptus, & Siria diminuetur in hominibus & pecunia, & non videbuntur bestie nisi silvestres per beriam. (30) Et capientur & vastabuntur Mabeth & Camella¹ per Deum, inter duos populos erit magnus conflictus & strages. (31) Et tunc irascetur & dolorem habebit, id est (?) capud Macometi, & Arabes destruentur, & desinet omne eorum posse, & remanebit exercitus qui venit a solis occasu sicut nix que albescit in montibus, & quot homines quasi silvestres inveniuntur in berria, & populus deveniet in magnam miseriam, & pluet septies & septem; (32) & a Zaniel², id est septemtrione, veniet ventus magnus, & rex de Alberi³ exhibit & veniet & destruet Mecham in die crudeli, & appropinquabit ad prelium. (33) Et apparebit camela pascens & pregnans habens fetus & populi videntes eam dicent: « Hec

¹ *Cod.* Olamella. — ² *Forfan* a Zamal. — ³ *Forfan* de Calabria.

f. 149 b. & li lieu large fanleront estroit, & si veés a coi le tere d'Egypte devenra. (29)¹ Et le tere de Surie fera amenuisie en hommes & en avoir, & ne verra on se bestes sauvages non par le berrie. (30) Et si feront prises Malbech & Charmelle [&] feront gastées par le volenté de Dieu, & entre les .ij. pueples fera grans le bataille & l'occisions. (31) Et adont se courouchent & aront grant dolour l'universités des Sarrafins, & li Arabien feront destruit, & faurra lor pooirs a tous jours mais, & li os qui vint d'occident remanra aussi comme le nois qui blanchois es montaignes, & mout hommes feront trouvé en la berrie aussi comme sauvage, & li pueples devenra en grant misere, & si plouvera .vij. fois & .vij. (32) Et uns grans vens venra devers septemtrion, & uns roys venra de Albexi, & si destruirra Mech, & si ert chis jours mout max & mout cruce & mout dolerex, & si aprochera a le bataille. (33) Et une camele apparra alans par les cams, & ert grosse & ara faons, & li pueple qui le verront diront: « Cheste camele fu de Turc. » Et yaue istera de Zanzani, & si ne trouvera on mie

¹ *Hic rursus clausula una omiffa est.*

fuit Parthorum, & exhibit [ad] aquam Zamzam¹, nomen cisterne, & non inveniet aquam claram ad bibendum»; (34) & apparebit postea Mexadeigen, id est Antichristus, & mutabit multas gentes quam prius essent; (35) & fluvius Nili non curret multum, & mali miscentur cum bonis sicut aqua misceatur vino. (36) Et per quatuor an- f. 119 b.
nos & quatuor menses durabit istud factum, & nascetur a solis occasu stella una, & ultra non habebuntur alia verba. (37) Et fiet postea dies Domini super illos qui sunt extra viam Domini. (38) O belli amici mei, audite verba que dixi de bonis magistris & de illis qui bona dicta dicunt, & erit factum, sicut nos audivimus.

¹ *Cod. Zonizam.*

clere yaue a boire. (34) Et après iche apparra Antecris & muera les gens en autre maniere qu'il ne fussent devant, (35) & li fluns del Nil ne courra mie puis mout, & li mauvais se mesleront avec les boins, aussi comme fait l'iaue avec le vin. (36) Et icheste cose duerra par .iiij. ans & .iiij. mois, & naiftra après en Occident une estoile, & d'outre che ne parlera nus, ne n'ert mais parlé. (37) Et après che ert li jours du juïs sur chex qui feront foit de l'amour nostre Seigneur. (38) O vous, bel ami, oiés les boines paroles des boins maîtres que je vous di, & de chex qui dient les boines paroles, & iche fera fait enfi comme nous l'avons oï, & se il demeure, ne puet il avenir que il n'aviengne.

* * *

LA PROPHEITIE LE FIL AGAP

VERSIO II (1261)

Familia prima

A	Parif., Bibl. nat., fr.	22495,	membr. sæc. XIV,	fol. 276 r ^o a.
B	»	» 24209,	»	» 310 b.
C	»	» 24497,	»	» 160 v ^o b.
D	»	» 9083,	»	» 307 d.

Familia secunda

E Parif., Bibl. nat., fr. 2825, membr. sæc. XIV, fol. 316 d.

Vous avez oï une partie des lieux & des sains pelerinages 2 de la sainte terre de outre mer, aussi comme les genz du pais le monstroient au jour que cil granz princes mahometois 3 Salehadins 4 conquis la sainte terre sur les crestiens. Mais pour ce que li mescreant avoient a ce jour & ont encore 5 j. escript que uns sarrazins mahometois avoit fait grant temps devant que ce 6 avenist, pour quoy cil qui ceste ystoire liront & 7 celui escript pourront auques savoir que il dist assez de choses qui 8 avindrent au temps Salehadin & devant lui & après; & assez en y a qui ne sont mie encore 9 avenues, par 10 quoy li Sarrazin tiennent cel escript a prophecie & dient que tout avendra quanqu'il y a escript. Pour ce nous le dirons a ceulz qui oïr le voudront.

C'est li expocicions du livre au 11 fil Agap, qui estoit mescreans de la loy Mahomet. Icil filz Agap fu filiciens & philosophes, & autant monte 12 li moz de philosofe comme amierres de science. Cil filz Agap sot le 13 cours des estoilles & des planetes par astronomie, & dist en telle maniere: Quiconques lira ceste oevre 14, bien savra 15 que je travaillai & penai & estudiaï de tout mon pooir de faire ces 16 lectres qui sont de parfonde science, & que nus hons n'i puet parvenir s'il n'est phylosophes sages, & preus 17 & puiffans en science, ne je ne fis pas ceste oevre 18 pour les ydiotes, mais pour les roys & por les sages hommes.

1 Codicis *A* γφαζνν fecuti sumus, paucis immutatis, ut, 1, 2, *fil* (pro *filz*); 2, *autent* (pro *autant*), *poissant* (pro *poissantz*); 10, *pora* (pro *porra*); 34, *le* (pro *li*). — 2 *E* des sains l. & des p. — 3 *ABC D* Mahomerois, *hic* & *infra*. — 4 *D* *omitt.* Salehadins. — 5 *A* avoient & ont encore a ce jour. — 6 *A*

g. t. qu'il. — 7 *D* en. — 8 *A* quil. — 9 *D* *om.* encore — 10 *A* pour. — 11 *E* le. — 12 *E* sonne. — 13 *A B* les. — 14 *E* estoire. — 15 *ABC D* lira. — 16 *E* a faire iceles. — 17 *E* nus ne p. p. se filosophes n'est f. & bien p. — 18 *E* c. science ne c. euvre.

(1) Or oiez donc les choses qui font a avenir sur la fin du regne d'iceus ¹ qui tiennent & ensuivent la loy de Mahomet. (2) Sacheiz qu'en occident ² apparra une estoille qui avra la queue autrefsi longue comme une lance, & avra la face autrefsi ronde comme uns escuz; & en ycel ³ temps iert destruis li regnes des Sarrazins. (3) Adonques vendra une enseigne des hommes ⁴ d'Arrabe, & après celui uns hons nobles ⁵, & regnera dessus la terre & dessus les montaignes, & fera ses regnes lonc temps sanz bataille. (4) Et après ycelui ⁶ vendront une gent qui seront apelé Turc; & au commencement de leur temps ⁷ vandra .j. roys de gent qui ne creront mie ⁸ Dieu, & destraira la cité de Balbois & la perira ⁹ sanz blame & sanz coulpe ¹⁰, & vendra ses fuilz & ses filles & donra pour petit pris & pour vil ¹¹. (5) Et en ¹² après celui regnera uns hons qui portera ¹³ jaune baniere, & avra les yeul noirs, & iert vrais & piteux en paroles, & yert vainqueires de ses anemis; & prandra Damas, & en son temps seront maint chief d'ome copé; & uns hons de sa lignée li aidera & descendra sur la cité de Triple, & le jour seront mout mal seür li home ¹⁴ de cel regne, & il vendra les homes de cel regne pour ¹⁵ petit pris. (6) O Canahatin, douleur soit a toi! je veil plorer pour toi, car ti Turc ¹⁶ en seront mené comme chamel, & dampnera tes chevaliers & convertira les hardiz en coars & les fera de petit courage. (7) O Escalone, douleurs soit a toi ¹⁷ & a tes richescs & a tes fortrescs! tu feras acravantée, & a paines remaindront les traces de toi. (8) Et cil ¹⁸ qui portera jaune baniere prandra le Daron & Baruth & Saiete ¹⁹, & en icelui temps maint homme fuiront devant lui, pour sa paour, & avra mout de chetis foz ses piez, ne devant lui ne porra durer citez ne chastiaus, fors Sur laquelle nus hons ne porra prendre, car Diex la deffandra. (9) O Arrabe, douleurs soit avecques ²⁰ toi & a Aquillée pour paour ²¹ d'ice-lui! (10) O Jerusalem, douleurs soit a toi, car cis hons te

¹ E del regne & des ciex de ces. & f. f. & ses homes pour mout petit
 — ² A quan occi (*sic*). — ³ A priz & p. vil les donra. — ¹² E *omitt.*
 ycest. — ⁴ E *omitt.* des homes. en. — ¹³ E *add.* une. — ¹⁴ A sur la
 — ⁵ E Et après celui homes venra gent. — ¹⁵ E a mout. — ¹⁶ E tiduc.
 .j. nobles homes. — ⁶ E *add.* home. — ¹⁷ E en toi & a tes ostiex. — ¹⁸
⁷ E genz. — ⁸ E *add.* en. — ⁹ A A B C D celui. — ¹⁹ A Seice. —
 panra. — ¹⁰ A B C D cop. — ¹¹ E — ²⁰ E en. — ²¹ B & aquele pavor.

prandra par son conseil & par sa raison, & ¹ si anemi feront deffouz les piez, & donra a ² ses gens pour petit pris. (11) O Acre, douleurs soit a toi ; car en toi feront granz paours & granz tribulacions & granz poudrieres ³ & granz obscurtez, & si feras mot angoisseuse, & tes maisons feront aroufées de sanc des grans occisions. (12) O vous marches, o vous champ d'Acre, douleurs soit a vous, car maint ruifel de sanc ⁴ courront parmi vous, & en .j. feul jour morront ⁵ millier de dames dedenz vous, & la colours du flun fera muée en rouge pour le ⁶ sanc de vous, & maint vessel courant par mer ⁷ feront froiffé & mainte gent feront noiez par mer. Vous, mi ami, plorez sanc, ne mie lermes. (13) Et en ⁸ après venra uns grans roys & descendra en Acre, & demourra illecques pour icelui, & iert fires de conseil & de raison & de lignées de roys, & avra avec lui grant host bruiant aussi comme feu, & feront tout a son commandement. (14) Et uns autres roys li aidera & prandra Acre par force de gent & si occira le pueple & aucun enmenra ⁹ en servage ; mès il ne pourra mie Jerusalem delivrer de la main ¹⁰ celui qui portera ¹¹ la jaune baniere. (15) Je voudroie estre a ycelui ¹² temps mout volentiers & vivre tant que je li eusse donné bon conseil, & ce seroit de par Dieu ¹³.

(16) Mais après .vij. foiz .iiij. ans & la moitié ¹⁴ & ¹⁵ l'autre moitié pardront li Turc la terre que li fires de conseil prist, cil qui porte la jaune baniere, & de cui fera tielz li signes, car granz oft vendront d'outre mer de leur gré, & s'assembleront en Egypte si comme firent ça en arriere les autres, & s'en iront avant eulz ¹⁶ si comme tonnerres, & feront sanz paour de mort, & leur ensaignes iront devant ¹⁷. (17) Et uns hons ¹⁸ maigres par viaire & lonc par cors manra ces gens, & touz feront a son commandement, & sa feignorie sera fur la feignorie des roys, & tuit obeïront a lui ¹⁹; & ce ne fet pas ²⁰ a merveiller, car touz les oz feront son commandement ; &

¹ B omitt. &. — ² E omitt. a. — ³ E omitt. & g. p. — ⁴ Des grans... sanc om. A. — ⁵ B add. j. — ⁶ A omitt. pour le. — ⁷ E corrent par mer &. — ⁸ B C D omitt. &, C E omitt. en. — ⁹ E en amenra. — ¹⁰ A E add. a. — ¹¹ E porte. — ¹² A ce, B ycel, E cel. — ¹³ B C E

add. rubricam De ce meisme ; D Comment li filz Agap devifa ses prophecies. — ¹⁴ A B C D .vij. foiz .iiij. & la m. ans. — ¹⁵ E de. — ¹⁶ E omitt. eulz. — ¹⁷ E avant. — ¹⁸ E omitt. hons. — ¹⁹ E add. & a son coumandement. — ²⁰ D mie.

ce fera commandement de Dieu, car il avra victoire ¹ touz tens en feurmontant ses anemis. (18) Douleurs soit aus Turs ou temps de ce ² grelle ³ home; car adonc pardront li Turc totes leurs seignories ⁴, & ainsi l'a Diex establi & porveu a estre; & je di voir, car ou mois de juignet perira li regnes & li refuiemens ⁵ aus ⁶ Turs. (19) Adonc dira on que cis hons est sages. Je ne ment mie, car cil pueple mefcreant vanront avant ⁷ l'un après l'autre, ardant ⁸ de combatre, & tuit li roy des paiens trembleront devant eulz & refoigueront mout. (20) O Damiete! douleurs soit a toi & aus marches ⁹ entour toi ou temps de ce maigre homme. (21) Ou est la biauté de tes cortieus.¹⁰? ou sont ti très douz fruit? Et ou est la noblesce & la hautesce de tes¹¹ paumiers? Certes il feront tout coupé, & a paine pourra¹² on croire qu'il y en¹³ eüst tant. (22) Douleur soit aus champs¹⁴ du Cahaire, car jusques el Marchié¹⁵ des chameus & jusqu'a la cité feront les batailles estandues, & les batailles parceront¹⁶ les cors de ceuz qui les verront & orront¹⁷, & li enfant nouvellement né feront couvert de chenes¹⁸ pour l'angoisse & vieilliront¹⁹; & li oïsel de l'air se fauleront²⁰ des cors des occis, & la cité du Cahaire sera destruite. (23) O Egypte, douleur soit a toi, car tu seras noircie apelée, & tiex est²¹ l'exposicions de ton non: Terre noircie par²² les pechiez, tu seras arse par feu. (24) Et ou temps de cel home maigre sera Jerusaleme destruite & li mur abatu. (25) Touz cil du monde plorez²³ pour ice, & grant douleur sera a la chaitive de Egypte. (26) Adonc feront destruites Tux & Tuam²⁴ .ij. nobles citez d'Egypte, & dont²⁵ trespasera Egypte a grant randon & a grant force, & descendra aussi²⁶ comme uns deluives ou aussi comme uns ruiffiaux descent d'une montaigne. (27) Et uns homs²⁷ nobles de lignée vendra & prendra Damas & Dartamar, qui est outre Damas, & les

1 *A* victors. — 2 *BC* cel. — 3 *ABCD* gracieus. — 4 *E* toute sa seigneurie. — 5 *E* foiemenz. — 6 *D* des. — 7 *E* *omitt.* vanront avant. — 8 *D* *add.* touz. — 9 *DE* *add.* d'. — 10 *ABD* tortieus, *C* terriens, *E* cortiz. — 11 *A* *add.* haus. — 12 *E* porroit. — 13 *ABCD* *omitt.* en. — 14 *E* chevalierz. — 15 *ABCD* jusques marches; *cf. lat. textum.*

— 16 *E* porteront. — 17 *D* orront & verront. — 18 *A* chaines; *D* chevus; *E* channes; *B* *omitt.* feront... chenes. — 19 *B* *omitt.* & vieilliront; *D* & vieilliront pour l'angoisse. — 20 *E* *omitt.* & li o. de l'a. se fauleront. — 21 *E* sera. — 22 *E* pour. — 23 *E* ploront. — 24 *EXuan.* — 25 *E* lors. — 26 *D* ainsi. — 27 *ABCD* *omitt.* homs.

marches d'antour, & nes tanra pas .j. an & .iiij. mois. (28) O vous gens de la ¹ champaigne, venez & plorez, car vous verrez mout ² chiez d'omes couper 3; et en cel termine verrez vous mout de chofes a merveiller & misere, & li leu sembleront estroit, & verrez a quel fin la terre d'Egypte venra. (29) Li regnes Pharaon fera destruis & Egypte & Sulie, & fera amenuisé en homes & en avoir, & ne verra on mais que bestes sauvages par la berrie 4. (30) Et adoncques feront prises & degastées Malbec 5 & la Chamelle par la volenté de Dieu. Entre les pueples feront grans batailles & grans occisions. (31) Et lors se courroucera Mahomès & ⁶ avra grant douleur, & li Arrabien feront destruit & faudra leur pooirs; & li ost qui vendra d'Occident se remettra ⁷ aussi comme la nois, & maint home feront trouvé en berberrie ⁸ aussi sauvage comme bestes, & li pueples vendra a grant misere, & plorra .vij. jours & .vij. nuis; (32) & vendra uns grans hons devers septentrion, & vendra .j. roys d'abisme & destruisra Mecques en icelui temps cruel, & aprochera a ⁹ la bataille. (33) Et une chamele apparra paissans par les chans, & fera prains & avra faons, & dira li pueples qui la verra: « Ceste chamele ¹⁰ fu aus Turs »; & ne trouvera on mie ¹¹ yaue ¹² clere a boivre; (34) & après apparra Antecrist & muera mainte ¹³ gent en autre estat que il n'estoient devant. (35) Et li fluns du Nil ne croistra mie mout, & li mauvais se merleront avec les bons ainsi comme l'yaue se merle avec le vin. (36) Et ce durra par .iiij. ans & par .iiij. mois, & nestra une estoille devers occident, & outre ce ne parlera nus. (37) Et en après ce, fera li jours du jugement sur ceulz qui feront forz de la voie Nostre Seigneur ¹⁴. (38) O vous ¹⁵ Dieu ami, oez les bonnes chofes que je ai dites, car je les fai de bons maistres & de ceulz qui dient les bons diz, & ce sera fait si comme vous l'avez ¹⁶ oï, & que qu'il demeure, il ne puet estre qu'il n'aveigne. Ci faut li exposicions du livre le fil Agap.

Cil qui destruisit la cité de Belbes, ce fut li roys Amauriz de Jerusalem. Cil qui porta la jaune baniere, ce fu Saleha-

1 *E* omitt. la. — 2 *E* maint. — 3 *E* coupez. — 4 *E* bruiere. — 5 *A* Malbrée; *CD* Malbée; *E* Marbée. — 6 *E* add. i. — 7 *BC* vendront.... remettra; *D* vendront.... remetront. — 8 *E* en la bruiere. — 9 *ABCD* omitt. a. — 10 *ABCD* chame. — 11 *AB* une. — 12 *B* omitt. yaue. — 13 *D* mout de. — 14 *E* add. Jhesu Crist. — 15 *A* add. de. — 16 *E* omitt. P.

dins. Cil qui aida de sa lignée, ce fu ses filz ¹ Saphadins ². Salehadins ³ prist Damas & descendi sur la cité de Triple quant il l'asseja ⁴. Il abati & acravanta les fortresces ⁵ d'Escalonne & la destruisit pour la paour qu'il ot ⁶ des Crestiens. Quant il orent conquise ⁷ la cité d'Acre sur lui, il prist le Daron & Baruth & Saiete & Jerusalem & toute la terre de promission, fors seulement la cité de Sur. Cil roys qui prist Acre par force de gent & occist le pueple de la cité & aucun en mena en servage, ce fu li roys Phelipes de France. Li roys qui li aida ce fut li roys Richars d'Angleterre. Il ne pot mie la cité de Jerusalem delivrer de la main Salehadin, qui porta jaune baniere. Ces choses treuve on en l'istoire devant.

¹ *D* *omitt.* ses filz. — ² *B* *omitt.* cil... Saphadins; *E* ce fu Saphadinz ses freres. — ³ *E* Saphadinz. — ⁴ *B* *omitt.* quand il l'aseja. — ⁵ *D*

add. de la cité; *E* ceux de la cité. — ⁶ *E* *omitt.* qu'il ot. — ⁷ *E* ref-
queffe.

TABULA CHRONOLOGICA

E

QUINTI BELLII SACRI SCRIPTORIBUS MINORIBUS

desumpta.

* * *

			Pag.
1217.	maj. 29.	Peregrini Theutonici Dartmudam proficiscuntur.	29
»	» 31.	Frifones iter præparant,	59
»	iun. 2.	— Lavice fluminis ostio egrediuntur navibus.	59
»	» 3.	Theutonici in mari Britannico versantur.	29
»	» 3.	Frifones Dartmudani appulsi,	59
»	» 4.	— classis duces eligunt,	59
»	» 5.	— in mari Britannico tempestatem patiuntur.	60
»	» 6.	Comes Hollandiæ cum Frifonibus portum S. Matthæi attingit.	60
»	» 11.	Frifones ex isto portu provecti,	60
»	» 16.	— portum Thare adeunt,	60
»	» 17.	— versus Compostellam vela dant,	60
»	» 29.	— a portu Tui exeunt,	60
»	» 29.	Theutonici a Compostella proficiscuntur.	30
»	iul. 11.	Frifones a Silere provecti,	61
»	» 14.	Ulixibonam appelluntur.	61
»	c. » 14.	Ibidem Theutonici adveniunt.	30
»	» 27.	} Frifones, abbate Werdenfi duce, e portu Ulixibona proficiscuntur.	31, 63
»	» 28.		
»	» 30.	Theutonici urbem Alcazar obsidione cingunt.	31
»	aug. 2-3.	Frifones ad litus Portugaliæ & Hispaniæ provecti,	64
»	» 4.	— urbem Cadix irrumpunt,	65
»	» 7.	— inde proficiscuntur,	65
»	» 14.	— ad portum Sibiliani veniunt,	65
»	» 15.	— secundo vento usi,	66
»	» 23.	— Barcelonam appelluntur.	67

			Pag.	
1217.	sept.	9.	Frifones Saracenorum reges quattuor, ut Theutonicos adorianur, se præparant,	32
»	»	11.	— a Christianis fugantur,	32
»	»	15.	— a portu Tolona profecti,	67
»	»	17.	— portum Olivam intrant,	67
»	oct.	9.	— Civitatem Veterem adeunt.	67
»	»	21.	Turres arcis Alcazar corruunt.	33
»	post nov.	1.	Arce expugnata, Theutonici Ulixibonam redeunt.	34
»	»	3.	Patriarcha Hierofolymitanus crucem sanctam in castra christianorum apud Ricordanam constituta, transfert.	34
»	»	4.	Cruceignati Bethfanam proficiscuntur,	35
»	»	10.	— Iordanem transeunt,	35
»	dec.	3.	— montem Thabor oppugnant,	35
»	»	24.	— redeunt iuxta Sareptam atrocem patiuntur tempestatem.	35
1218.	mart.	20.	Frifones, in Italia hiemati, iter præparant,	68
»	»	25.	— proficiscuntur, sed redire coacti sunt.	69
»	»	27.	— de portu Civitatis Veteris denuo vehuntur.	69
»	»	31.	Theutonici ab Ulixibona proficiscuntur.	36
»	apr.	2.	Frifones in insulam Lampedosam deveniunt.	69
»	»	4.	— versus Siciliam cursum tenent,	69
»	»	6.	— Syracusas appelluntur.	70
»	»	11.	Theutonici apud Caput S. Martini versati,	37
»	»	12.	— tempestatem maximam patiuntur,	37
»	»	13.	— apud insulam Kiporure appelluntur,	38
»	»	15.	— festum Paschæ tristes celebrant.	38
»	»	»	Frifones prope Cretam ancoras proiciunt.	70
»	»	18.	Theutonici Messanam profecti,	38
»	»	23.	— tempestate vexantur.	38
»	»	26.	Frifones portum Acconis intrant.	70
»	maj.	24.	Viginti tres naves Acconem adeunt.	39
»	»	27.	Christiani apud Damiatam appelluntur.	39
»	»	29.	Christiani alij ad Damiatam adveniunt.	55, 74
			115, 119, 143	
»	iun.	3.	Christiani nonnulli portu Accon egressi,	200
»	»	6-7.	ante Damiatam castra collocant.	200
»	iul.	1.	Saraceni, in arce maritima constituti, impetum Christianorum repellunt. 40, 75, 120, 144	
»	aug.	24.	Arx maritima expugnatur. 41, 75-77, 120, 144	
»	sept.		Sedis apostolicæ Legatus, Pelagius, in castris advenit.	97, 145

			Pag.
1218.	oët.	9.	Infultus Saracenorum. 42, 121, 146
»	c.	15.	Adventus Roberti de Curcion. 79, 122, 146
»	»	26.	Infultus Saracenorum. 77, 122, 146
»	nov.	6.	Templariorum cocca submergitur. 44, 80, 121 145
»	»	29.	} Castra christianorum mari inundantur. 43, 82
»	»	30.	
»	dec.	2.	Foffati Christianorum partes mari diruuntur. 124
1219.	febr.	2.	Christiani, ut Nilum transeant, se præparant, 83 125, 150
»	»	3.	— alteram Nili ripam occupant. 125-126 169
»	»	5.	— " " " " 45, 55, 86 201
»	»	6.	Iohannes, rex Ierusalem, muros Damiatæ lustratur. 171
»	mart.	8.	} Impetus Saracenorum. 47, 87, 126, 152
»	»	9.	
»	»	15.	} Impetus Saracenorum. 87-88
»	five »	17.	
»	»	31.	Impetus Saracenorum. 48, 88-90, 126-127, 152 176
»	apr.	1.	Natator Saracenus capitur. 181-182
»	»	7-15.	Legatus indulgentiam generalem pronuntiat. 90
»	»	17.	Impetus Saracenorum. 152-153
»	»	1.	Reditus peregrinorum. 49
»	»	5.	Austriæ dux reditum parat. 89-90, 127
»	»	8.	Impetus Saracenorum. 89
»	»	16.	Impetus Saracenorum. 49
»	»	18.	Impetus Saracenorum. 90-91, 127
»	»	26.	Impetus Saracenorum. 91, 127, 153
»	iun.	23.	Impetus Saracenorum. 92, 128, 153
»	»	24.	Pœnitentia & ieiunium iubentur. 92-93
»	»	29.	Christiani ad Veram Crucem conveniunt. 154
»	iul.	8.	Pisani & Ianuenses urbem aggrediuntur. 50, 93- 94, 128, 154-155, 173-175
»	»	9.	Catti constituuntur. 129
»	»	10.	Cattus comburitur igni græco. 95
»	»	18.	» " " " 129, 155
»	»	20.	Impetus Saracenorum. 95-96, 129, 155
»	»	31.	Impetus Christianorum & Saracenorum 49, 97- 99, 129-130, 156-157
»	aug.	5.	} Christiani urbem aggrediuntur 100, 131, 157-158
»	»	6.	

			Pag.
1219.	aug.	11.	Comes de Marchia moritur. 131, 158
"	"	15.	Natatores Saraceni truncantur. 100-101, 131, 158
"	"	18.	Comes de Barro moritur. 131
"	"	24.	Christiani urbem oppugnant. 101, 131, 158
"	"	29.	Clades Christianorum. 51-52, 101-103, 132, 158-160, 185-191
	sept.	2.	Episcopus Hungariæ revertitur. 133
"	"	14.	Peregrini nobiles redeunt. 104, 133, 160
"	c.	15.	Savaricus de Maloleone appellitur. 104, 133, 193-194
"	"	23-29.	Christianis nonnullis redeuntibus, Saraceni auxiliis iuvantur. 106, 133, 193-194
"	"	25-28.	Impetus Saracenorum. 52-53, 106-108, 133-134, 160-161
"	oct.	27.	Pontem Christianorum Soldanus ieremitis comburere conatur. 109
"	nov.	1.	Saraceni pacis conditionis offerunt, 109, 161-162
"	"	2.	— in urbe de pace agunt cum Templariis & Hospitalariis binis, 110
"	"	2-3.	— manum electam in urbem intromitere frustra conantur. 54, 110, 135, 195
"	"	5.	Damiata capitur. 55, 111, 115, 135, 138, 162, 164, 166, 196-200
"	"	10.	Fuga Soldani. 137
"	"	23.	Urbs Tanis occupatur. 138, 166
1220.	ian.	6.	Seditio in exercitu Christianorum cooritur. 139
"	feb.	2.	Officium divinum primum in urbe celebratur. 139, 166

INDEX

*

A

- ABD ALLAH IBN MUHAMMED, emirus, xij.
ABUR, emirus, xiv, 33, vid. ALBIRA.
ACAB, 214, vid. AGAP.
Accaron, xlij, vid. *Achon*, *Acon*.
Achelle (Chellas), 61.
ACHILLES, 61.
Achon (S. Jean d'Acree), 35, 38, 39, 165, 216.
Achonensis episcopus, 35, 56, vid. IACOBUS de Vitriaco.
Accon, xij-xij, xxix, xxxvij, 230.
Acon, 70, 130, 217.
Acree, 169, 200, 205, 208, 216, 217, 225, 228.
ADAM de S. Victore, viij.
ADAM, princeps christianorum, xxxv, 190.
ADOLFUS, comes de Berg, 40.
ÆGIDIUS, abbas Viconienſis, xxvj.
Egyptus, xlj-xliv, vid. *Egyptus*.
Africa, 66.
Africani, 153.
AG... (Iohannes de), xxxv, 190.
AGAP, xlj-xliv, 214, 223, vid. ACAB, ANNAN, HAIMAN, HUNAIN.
Agrenensis episcopus, xxiv, 133.
Ain Djalud, 35.
Alamanni equites, 31, 102, 139.
Alapa, 152, vid. *Aleppum*.
Alberi Albexi, 221, vid. *Calabria*.
Albigenses, 24.
ALBIRA, 57, vid. ABUR.
Albufeiro, 63.
Alchaz, xij, vid. *Algazar*.
ALCOBAÇA (abbas de), 61.
Alemanni principes, 31.
Alemannia, xxij.
Aleppum (Haleb), xlij, v. *Alapa*.
Algazar (Alcazar do Sal), xvj, 30, 31, 62, 229, 230, v. *Alchaz*.
Almadra (Almada), 63.
Alvor (Evora), 63.
AMALRICUS, rex Hierosolymitanus, xlj, 55, 227.
Andegavenſis episcopi frater, 52.
ANDREAS, rex Ungariæ, v. *Ungaria*.
ANDREAS de Baffes, Espoiffes, Piffis, xxxv, 103, 104, 132, 159, 190.
ANDREAS de Nanteuil, xxxv, 190.
Anglia, 3, 21, 29, 59, 79; A. rex, Ricardus, xlij, 228.
Anglici, *Angles*, xxxiv, 97, 122, 146.
ANNAN LO FILH ISAAC, 205, vid. HUNAIN.
ANSELMUS de Bochis, 104.
ANSELMUS de Leon, 159.
Antibere (Antibes), 67.
ANTICRISTUS, 222, 227, vid. MEXADEIGEN.

ANTONIA (Nicolaus de), xxij, 147.
Apulia, 69.
Aquilee, 224, vid. *Kelb*, *Culey*.
Arabes, 216, 221, 224, 227.
Arabia, xlj, 54.
 ARCIES, vid. IOHANNES de A.
Arena S. Eulalie, 64.
 ASAD AD-DIN SCHIRKUH, xlj.
Ascalon, xlij, 216, vid. *Escalone*.
 ASSIS (Johannes de), vid. JOHANNES de A.
 Articuli disciplinam militarem spectantes, 110-111.

AUENTHNES (Avesnes), (Jacobus de), ix, 20.
 AUGUSTINUS (S.), viij, 10.
Aufrasiones, 144.
Aufrie dux, Leopoldus, xxj, xxix, xxxj seq., xxxvij, 20, 35, 36, 38, 39, 41, 73, 76, 84, 87, 89, 90, 119, 120, 127, 143, 144, 172, 177, 178, 200, 231. — A. ducis nepos, 120.
 AYMAN, 213, vid. NAIMAN, HUNAIN.

B

Baalbek, xlv; v. *Mabeth*, *Malbec*.
Babylonia, xlj, 38, 54, 56, 153, 164, 206, 210, 212; — rex, 55, 106.
Babylonij, 44, 51, 54, 133, vid. *Araber*, *Sarraceni*.
Baclani, *Bagdad*, 153, 192, *Baudrac*.
Bajæ, 69.
Balbellona, 66, v. *Barcellona*.
Balbes, 215, vid. *Bilbais*.
Balbois, 224, vid. *Bilbais*.
 BAR (comes de), 131, 158, 232.
Barbaria, 69.
Barcellona, 66, 229.
 BARTHOLOMÆUS (S.), 77, 121, 145.
Baruth (Beirut), xlij, 207, 216, 224, 228.
 BASSES (Andres de), 104, vid. PISIS.
Baudrac (Bagdad), (Chalifus de), 200; v. *Baclani*.
Beauféans, (vexillum Templariorum), xlvij, v. *Daufans*.
Belbais, 215, vid. *Bilbais*.

Belbes, 227, vid. *Bilbais*.
 BELINIS (comes de), 103.
 BELLOCAMPO (Beauchamp), (Hugo de), ix, 25.
Bellovacensis episcopus, Milo, xxxv, 51, 102, 104, 132, 159, 190.
 BELMONTE (Beaumont), (Comes de), xxij, xxxv, 104, 132, 159, 190.
 BELQUILINUS (comes), xxij, 160, vid. BELMONTE.
 BERG (Comes, Adolfus de), 40.
 BERTHOUDI (Walterus), 51.
Bethsanis (Baisân), 35, 230.
Bilbais, *Balbes*, *Belbes*, xlj, 215, 224, 227.
Biterbium (Viterbo), 68.
 BOCHIS (Anselmus de), 104.
 BOVES (Ingerannus de), ix, 25.
Britannia, 59.
Britanni, xxj.
Britannicum mare, 29, 229.
Bura, xxij.
Buruthum (Bairut), 216, vid. *Baruth*.

C

Cadir, *Cadiz*, 37, 64, 229; C. Mahumeriæ urbis descriptio, 65.
 CÆSAR, 60.
Cæsarea, 36.
 CÆSARIUS de Heisterbach, xv, xij.

Cahaire, *Cahira*, *Cairie*, xlij-xlv, 205, 211, 219, 226, vid. *Karus*, *Kayre*, *Quaire*.
Calabria, xlv, 69.
Calabre (roy de), (Fridericus II, imperator), 213.

- Califus, Caliphus, xxv, 92, 129, 152-156, 192, 214, 215, vid. *Bagdad*.
Camella (Hims), xlv, 221, vid. *Chamelle*.
Canahatin (Kurun Hattin), 224.
Candia, 70.
Capharnaum, 35.
Capricornum (Capricorno), 67.
Carnathim (Kurun Hattin), 215, 216.
Carrociun, 91.
Casale (Al-Adilijja) ad Nilum, 45.
Castrum districtum (Athlith), 36, 39.
Catanea (Catania), 70.
Cayphas (Haifa), xlij, 36, 208.
Centumcollis, *Centumcellæ* (Cività Vecchia), 67, v. *Civitas vetus*.
Cepta (Ceuta), 66.
 CESTRIA, CESTRE (Comes de), 51, 54.
Ceteriph (Tarifa), 66.
Chamelle, *Charmelle*, 221, 227, vid. *Camella*.
Christiani, 230-232, vid. *Crestiens*.
Civitas vetus (Cività Vecchia), 67, 69, 230, v. *Centumcollis*.
Chus, 220, vid. *Xois*.
 CLEMENS, xlij.
Colonia (Köln), 40.
Coloniensium marefcalcus, 60.
Columbæ nuntij, 100.
 COMER (S. Omer, S. Audomarus), (Præpofitus de), 104.
Compostella (Santiago di C.), 60, 229.
Constantinopolis, xix.
 CORADINUS (Malik al-Muazzam), frater foldani Ægypti, xxx, 35, 46.
 Coranus, 47.
Cornetum (Corneto), 47, 54, 67, 68, 87, 126, 128, 137, 164, 173.
Cornetanorum potestas, 68.
Corfica, 67.
 COURÇON, CRUSIONE, CRUSON, (Robertus de), S. Apof. legatus, 79, 122, 146, 230.
Coy, 212, vid. *Xois*.
Cofbarie, arx maritima, xvij.
Cracum (Krak), 54.
Crestiens, 213, 214, vid. *Christiani*.
Creta, 70, 230, vid. *Candia*.
Culey, *Eculée*, 216, vid. *Kelb*.
Cyprij, xxxiv; C. milites, 51.
Cyprus, infula, 26, 51; C. rex, Hugo, 36.

D

- Dairon* (Darûm), 207.
Damas, *Damascus*, xlj, xlv, 54, 152, 193-198, 205, 207, 213, 215, 220, 224, 226, 228.
 DAMIAN, xlj, 206, vid. DEMIE, MAHUMET.
Damiata, xj, xij, xvij, xix, xlij-xlv, xlvij, 38, 39-42, 46, 50, 54-56, 73-78, 87, 114, 169, 182, 200, 201, 205, 211, 218, 219, 226, 230-233.
Daron (Darûm), 207, 216, 224, 228.
Dartamor, 226, vid. *Dothamor*.
Dausan, xlvij, 181, vid. Beau-féans.
 DAVID, rex fabulofus, xlv-xlv.
 DEMIE, xlj, 206, vid. DAMIAN.
Deuthermutha, *Dirthmude* (Dartmouth), xij, xij, 29, 59, 229.
Dokkum, xix.
Domas, 205, vid. *Damascus*.
Dothamor (Tadmor five Palmyra), 220.

E

- EBERHARDUS, abbas monaft. Saleim, xvij-xvij.
Eculée, *Culey*, 216, vid. *Kelb*.
Egyptij, 44, 45, 46, 106, 133, vid. *Sarraceni*.
Egyptus, 33, 53, 77, 119, 143, 199,

214, 218, 219-221, 225-227,
Æ. rex, 77, 79-83, v. KAMIL.
Elborensis (Evora) episcopus, 30.
Ella (Elba), 67.
ELISEM (Guilelmus de), xxxv, 190.
EMO, xj-xvj.
Errora (Ebro), 66.
Escalona, 207, 216, 214, 224, vid.

Afcalon.

ESPISES, ESPOISSES (Andreas de),
xxxv, 132, 190, vid. ANDREAS
de Baffes.

Europa, 37, 66.

EUSTACHIUS, miles Flandrensis,
ix, 20.

Evice (Iviza), 66.

F

Faba (El-Fûleh), 62.
FAIZ, FAYSES, frater Al-Kamili,
xxxj, 164.
Ferma, xxij.
Floridus hortus, monasterium Fri-
siacum, xxij.
Frances, *Franci*, xxxiv, 40, 49,
122, 146, 186, 188, v. *Franci-
genæ*.
Franche (roi de), 206.
Francia, xlj, 99; — Fr. regis ca-

merarius, xxix, xxxv, 52, 102,
104, 132, 159, vid. GAUTIER &
WALTERUS.

Francigenæ, 51, 54, 139, vid.
Franci.

FRIDERICUS II, imperator, 31, 139,
165, vid. Calabria.

Frisia, 29

Frisones, xix, xxx, 31, 39, 40, 42,
43, 46, 62-64, 68, 119, 229,
230.

G

Galicia, 60.
Galilea, 35.
Gallia, 21.
Garda, 67.
GAUFRIDUS, miles Flandrensis, ix, 20.
GAUTIER (Walter), camerarius,
190.
Gelboë mons, 35.
Genoes (Januenses), 173, vid. *Ja-
nuenses*.
Gera, 67.
Gesen (Gofen), 56.
GEORGIUS (S.), xx, xxj, xxvj, 85,
100, 125, 130, 151.
GEORGIUS, comes de Wide, v.
WIDE.
GIBELET (Guido de), xxxvj, 197.
Gion (Nilus), 143.

GIRARDUS, comes de Wide, v.
WIDE.

GLOCESTRIA, GLOUSESTRE, GLO-
CESTER (Comes de), xxxiv, 186,
188; eius marescalcus, xxxv, 190.

Gorgonio (Gorgona), 67.

GOSWIN, xiv, xv.

Goth (Xois), 212.

Græci, 55.

GREGORIUS, papa, viij, 14.

Groningen, xij.

GUALTERUS, comes, 104, vid.
Gautier.

GUIDO de Gibelet, xxxvj, 197.

GUILIELMUS, comes Hollandiæ,
v. *Hollandiæ*.

GUILIELMUS de Elifem, xxxv, 190.

GUILIELMUS de Tu. . ., xxxv, 190.

H

HAINAN, le filh Iſaac, 205, vid.
HUNAIN.

Hairin (S. Maria de), 63.

Hamah, xlv.

- HANNAN, xlj, vid. HUNAIN.
Harlem, xix.
Harmund (Ayamonte), 64.
Hebron, xlvj.
 HENRICUS de Albano, S. Apoft. legatus, viij.
 HENRICUS, Frifonum heros, xij, 62.
 HENRICUS de Ulmen, 52.
 HERIBERTUS, abbas Werdenfis, xij, 31, 229.
 HERNOTHE (Henricus de), Coloniensis, xv, 40.
 HERVEUS, comes Nivemenfis, v. NIVERSA.
 Hevenho, instrumentum bellicum, 33.
Hierofolyma, xlij, 47, 54, vid. *Jerufalem*.
Hims, xlv, vid. *Camella*.
Hispalis (Sevilla), 64, 65.
Hifpani, xxj, 108, vid. *Spagnoli*.
Hifpania, xliij, 30, 62, 63, 66, 68, 229.
Hollandiæ comes (Guilelmus), xij, xiv, 29-31, 37, 51, 59-60, 133, 229.
 HONORIUS III, papa, 59, 68, 138, 139, 165.
 HOSPITALARII milites, xxxij-xxxv, 30, 40, 51, 52, 73, 102, 110, 119, 132, 153, 159, 162, 172, 178, 185, 187, 188, 190, 197-200, 232.
Hoflerica (dux de), vid. *Auftria*.
 HUGO, rex Cypri, 36.
 HUGO de Bello Campo, ix, 25.
 HUNAIN IBN ISHAK, xlvj.
Hungariæ epifcopus, xxiv, 133; — H. rex, Andreas, 35, 36.

I

- IACOBUS de Vitriaco, epifcopus Achonenfis, viij, xvij-xxj, xxvij, xlvj, 35, 56.
Ianua (Genova), 67.
Ianuenses, 50, 69, 95, 97, 98, 104, 231, vid. *Genoes*.
 IEREMIAS, xvij, 119.
Ieremita, 107, 109.
Ierufalem, xlv, 47, 54, 208-213, 214, 216, 217, 220, 224, 226-228.
 Ignis græcus, 41, 50, 51, 175, 181, 184, 190.
 IMAD AD-DIN, emirus, xxix, vid. Mechtoub.
 INGERANNUS de Boves, ix, 25.
 INNOCENTIUS III, papa, 63.
 IOHANNES, rex Hierofolymitanus, x, xxj, xxx-xxxij, 38, 73-76, 87, 101-103, 115-119, 124, 143, 158-159, 165-167, 171-172, 182, 187-189, 197-200, 231.
 IOHANNES PRESBYTER, xxxvij, xlvj.
 IOHANNES de Ag., xxxv, 190.
 IOHANNES de Arcies, xxxv, 52, 92, 103, 104, 128, 132, 153, 159, 190.
 IOHANNES de Tulbia, xvij-xxix.
Iordanes, fluvius, 35, 230.
 ISAAC (Annan lo filh), v. HUNAIN IBN ISHAK.
Italia, 230.
Italici, 51.
 Iter navale crucefignatorum ufque ad Ulixibonam, 29-30, 59-62; — ab Ulixibona in orientem, 36-38, 63-70.

K

- Kais*, xxij.
 KAMIL (Al-), foldanus Ægypti, xxx, 53-200, 232.
Karus (Cahira), 164, v. *Cahaire*.
Kafir Abn Danes (Alkazar), xij.
Kazala (Cacella), 64.

- Kayre* (Cahira), 219, v. *Cahayre*, *Quaire*.
Kelb, tribus Arabum, xlij, vid. *Culey*.
Kemi, nomen Ægypti, xlv.

- Kiporure* (Cabrera), nomen infulæ 38, 230.
Kurun Hattin, xlj, vid. *Carnahatin*, *Carnhatin*.

L

- Lampeofa* (Lainpedofa), infula, 69, 230.
Laodicea, xix.
Latini, 55, 69, 102, 112, 135, 139.
Lauvice (Lauwerzee), xv, 59, 229.
Leodienfis juvenis, 42.
 LEON (Anfelmus de), 159, vid. LIN, LUNI.
 LEONE (Savaricus de), 133, vid. MALOLEONE.

- LEOPOLDUS, vid. *Austria*.
 LIN (Anfelmus de), 132, vid. LEON.
Lombardi, xxxiv, 91, 188.
Londonienfis archidiaconus, Walterus, x.
 LUCILLUS, 65.
 Lucius piscis, 17.
 LUNI (Anfelmus de), 103, vid. LEON.

M

- Mabeth* (Baalbek), 221.
 MACOMET, MAHOMET, xlij, xlv, 40, 47, 88, 96, 99, 129, 151, 155, 157, 163-166, 213, 214, 221, 224, 227, 236.
Malaga, 66.
Malbec (Baalbek), 227.
 MALIK AL-MUZZAM, v. CORADINUS.
 MALOLEONE (Mauléon, Savaricus de), xxxv, 53, 104, 133, 160, 193, 232.
Malta, 69.
Mare frictum (Fretum Gaditanum), 37.
 MARCHIA (La Marche), (Comes de), 131, 146, 158, 232.
 MARIA ÆGYPTIACA (S.), xvij, 119, 143.
 MARROCH (Soldanus de), 61; — regnum de M., 30, 152.
Marfita (Marfeille), 67.
Matharia, xvij.
 MARTINUS, abbas Parifienfis, viij.
 MARTINUS, commendator ordinis Palmelæ, 30, 32.
 MASIKH AD-DEDJAL (Antichriftus), xlv.
 MATHÆUS(S.), MATTHIEU, 29, 59.
Maubec (Baalbek), 213.

- Mauri*, 64.
Mazara (Marfala), 70.
Mecca, xlv, 59.
Mech (Mecca), 213, 221.
Mecha, 221.
 MECHTOUB, 169, vid. IMAD AD-DIN.
Meffana, xv, 38, 230.
 MESTOL, xxix, 169, vid. MECHTOUB.
 MEXADEIGEN, xlv, 222, vid. ANTICHRISTES, MASIKH AD-DEDJAL.
Minorca, 38.
 MOEZZ AD-DIN ALLAH, califus, xlj.
Monasterienfis epifcopus, 36.
 Monetæ vetustiffimæ inventæ, 36.
Monnheim (Mühlheim), 29.
Mons regalis (Montroyal, Schaubek), 54.
 MONTE (Sigmus, Signus de), xxij, 133.
Montifaltum (Montalto), 68.
Montifafcanum (Montefalcone), 68.
 Morbi christianorum, 41-44-170.
 MORELLUS, nomen equi, xlvij, 25.
 MOSES, xvij, 74, 119.
Mühlheim, xij, vid. *Monnheim*.
 = *Mulemuda* (Tandjer?), 66.

N

- NANTEUIL, NANTOLIO (Andreas de), xxxv, 190.
Neapolis, 69.
 NICOLAUS, Sedis Apostolicæ legatus, ix.
 NICOLAUS de Antonia, xxiiij, 147.
 NICOLAUS, Romanus, 122.
 NEVERS (comte de), 178, vid. NIVERSA.
Nicea (Nizza), 67.
Nilus, xxix, xxiiij, xxx, xlv, 39, 42, 143, 222, 227, 231.
 NIVERSA (Nevers) (Comes Herveus de), xxij-xxiiij, xxxiiij, xxxvj, 79, 122, 131, 158; vid. NEVERS, TUBERNENSIS.
Nubia, xlv.
Nubiani, xlv.
 NUR AD-DIN ALI, foldanus, xlv.
Nuffienses cives (Neufs), xiv, xv, 33, 38.

O

- Odiatia* (Ayamonte?), 64.
Oliwa, 67, 130.
 OLIVERIUS, scholasticus Colonienfis, xvij-xl, 40.
Ostrica, vid. *Austria*.
 OREMIGIUS comes, xxiiij, 104.
Ostriv, 65, vid. *Mare strictum*.
 OXONIENSIS (Philippus), x, 13.

P

- PACHI (Robertus de), xxxiv, 150; vid. POCHI.
 PALMELA, vid. MARTINUS.
Paradis flumen, 82, vid. *Nilus*.
Parthi, 222.
 Patriarcha Hierosolymitanus, 38, 39, 41, 138, 188, 230.
 PEIRI, cardinalis, xxxviiij.
 PELAGIUS, Sedis Apostolicæ legatus, xix-xxv, xxxvj, xlvj, xlvj, 45, 50, 51, 55 (ubi falso Petrus vocatur), 77-81, 83, 101-106, 109, 121, 126, 138, 145, 158-159, 165-166, 197, 200, 230-232.
 PERLE (Andreas de), 159, vid. PISIS, BASSES, ESPISSES.
 PETRUS, magister Templariorum, 32.
 PHARAO, 221, 227.
Phare (Vares), 59.
 PHILIPPUS, rex Franciæ, xlvj, 228.
 PHILIPPUS, magister Oxoniensis, x, 13.
Pisani, 67.
Pisani, xxxj, 50, 51, 93, 97, 129, 156-157, 173, 231; — P. conful, 157.
 PISIS (Andreas de), 103, vid. Espoiffes.
Plumbeum territorium (Piombino), 67.
 POCHI (Robertus de), xxxv, 190, vid. PACHI.
 POPTETUS ULVINGA, heros Frifonum, 62.
Portugalenfe regnum, 30.
Portugalia x, xij-xvj, 229.
 Pretia ciborum, 86, 126, 151.
Principatus (Principato), 69.
Provinciales, xxx.

Q

- Quaire* (Cahira), 211.
 QUIRINUS (S.), patronus Nuffienfium, 38.

- RADULPHUS, patriarcha Hierosolymitanus, 138, vid. Patriarcha.
 RADULPHUS de Tabaria, xxxiv, 186.
Reane (Rey), 152.
Recordane, 34, 230.
Rhenani, xiv, 33.
 RICARDUS, rex Angliæ, xlij, 228.
 ROBERTUS de Curfone, 79, 122, 146, 230, vid. COURÇON.
 ROBERTUS de Pachi, xxxiv, xxxv, 150, 190.
Rode (Rota), 64.
 ROLLANDUS (Orlando furioso), 132.
Roma, 68.
Romani, xxxij, xxxiv, 31, 42, 95, 102, 111, 112, 177, 179, 187, 188, 197; R. rex, 31, vid. FRIDERICUS II; — R. princeps, 77, 104, 121, 133, 145, 160.
Rubrates (Nilus), 119, vid. *Nilus*.

S

- Sabulum, xij.
Sacis (Caput de) (Sanchetto), 63.
Sagetta, *Saica*, *Saieta* (Sidon), 207, 216, 224, 228.
 SAIF AD-DIN, xxix, vid. MECHTOUB.
 SALADINUS, foldanus, xlij-xliv, 205, 215-220, 224, 227, 228.
Salacia (Alkazar), xiv.
Salem, monasterium Alemannicum, xxvij-xxvij.
 SALESBURCH (Salisbury) (Comes de), 51, 201.
Saltus (Saltes), 64.
Samsam, puteus Mecchanus, xlv, vid. ZAMZAM.
 SAMSON, iudex, xxj, 80.
 S. *Audomari* præpositus, xxxv, vid. COMER.
 S. *Feliciani portus* (S. Felice de Guixols), 67.
 S. *Martini* caput, 37, 230.
 S. *Mendrianiportus* (S. Mandrian), 67.
 S. OMER (Præpositus de), 103, 133, 159, 190, vid. S. AUDOMARI.
 S. VICTORE (Adam de), viij.
 S. *Vincentij* caput, 63.
Sani (Tanis), 153.
 SAPHADINUS (Malik al-Adil), foldanus, xlj, 42, 47, 228.
Sardinia, 67.
Sarepta Sidoniorum, 35, 230.
 SAROPONTE (Saarbrücken) (Comes Simon de), xxxvij.
Sarraceni, xlj-xlv, 1-212, 224, 230-231.
Sarragofa (Siracufa), 90.
 SAVARICUS de Malo Leone, xxxv, 53, 104, 133, 160, 193, 232.
Saxones, xiv, 33.
Segrenense regnum (id est Legionense, Léon), 30.
Sena (Siena).
 SENECA, 65.
 Sepulchrum Domini, 47.
 SERGIUS, Mahumeti præceptor, 47.
Serie (Syria), 221.
 SEVERUS, episcopus Ulixibonenfis, 50.
Sibilia (Sevilla), 65, vid. *Hispalis*.
Sicilia, 38, 69, 70, 231.
Sidon, xlij, vid. *Sagetta*, *Saica*.
Sikelon (Cerigotto?), 70.
Silere (Caput), (Silleiro), 61, 229.
Silves, 63.
 SIMON, comes de Saroponte, vid. SAROPONTE.
 Simæ Hispaniæ, 37.
Siria (Syria), 221.
 Soldanus Ægypti, v. AL-KAMIL.
Spagnoli, 97, vid. *Hispani*.
 SPOLETANI, 95.
Sulie (Syria), 227.
Sur (Tyrus), 224, 228.
Sydon (Sidon), 35, 216.
Syracuse, 230.
Syria, xlvj, 153, 221, 227.

T

- Tabaria, Tabarie*, xlj, 215.
 TABARIA (Radulfus de), xxxiv, 186.
Tadmor, xlv.
Tagetta (Gaëta), 69.
Tai, tribus Arabum, xlij, 216.
Tamiffium, Tanis, Tanisium (Tanis), xxj, xxxj, xliij, 123, 138, 148, 177, 232.
Tartari, xlij, xlv, 56.
Taurus (Täbris in Persia), xlvj.
Tay, 216, vid. *Tay*.
 TEMPLARII, xxj, xxv, xxx, xxxij-xxxiv, 30, 39, 42-46, 52, 73, 80, 102, 110, 119, 132, 143, 145, 162, 172, 177, 178, 181, 184-188, 190, 197-200, 231; — T. magister, vid. Petrus; — T. marefcalcus, 181.
Templum Domini, 47.
Terragona (Tarragona), 67.
Terra nigra, xlv.
Thabaria, 207, vid. *Tabaria*.
Thabor, 35, 42, 230.
Thagus (Tajo), 30, 62.
Thanis (Tanis), 56.
Theutonia, 29.
Theutonici, 39-44, 46, 48, 49, 51, 52, 54, 229, 230; — Th. milites, xxxiv, vid. *Alemanni*; Th. militis visio, xxij, 103, 132, 159.
Thurci, 218.
Thus (Xois), 220.
Thyrus (Tyrus), 35, 63.
Tiberinum ostium (Ostia), 69.
Tirus (Tyrus), 216.
Tolona (Toulon), 67, 230.
Toron (Darum), 216.
Tortofa, 66.
Tofcanes (Tufci), 188.
Tour blanche, 177-179.
Traieclensis epifcopus, 36.
Tripolis, xlj, 35, 224, 228.
Troia, 30.
 Tu... (Guilelmus de), xxxv, 190.
Tuam, 226 (Xois).
Tubaniæ fons (Ain djalud), 35.
 TUBERNENSIS comes, 146, vid. NIVERSA.
Tui (Tuy), 47.
 TULBIA (Tolve) (Iohannes de), xvij-xxix.
Turci, xlj, 206, 211, 215, 218, 219, 224, 225, 226.
Turres Veteres (Torre velha), 61.
Turris David, 47.
Tufcanum (Tofcana), 68.
Tufci, xxxiv, vid. *Tofcanes*.
Tux, 226, vid. *Xuan*.
Tyrus, xix, xlij, vid. *Sur*, *Thyrus*, *Tirus*, *Tyrus*.

U

- ULIXES, 30, 61.
Ulixibona, xij, xl, 30, 31, 34, 36, 59-61, 229, 230; — U. epifcopus, Severus, 50; — U. theologus, xiv, 34.
 ULMEN (Henricus de), 52.
 ULVINGA (Poptetus), 62.
Ungaria, vid. *Hungaria*.

V

- Venetiani*, xxxj, 50, 173.
Veteralla (Volterra), 68.
Viconiensis abbas, Ægidius, xxvj.
 Vifiones, 76-77, 103.
Vlaardingen, xij, 29.

W

- WALTERUS, archidiaconus Londonienfis, x.
 WALTERUS Bertoudi, 51.
 WALTERUS (Gauthier), camerarius, 190.
Werdensis abbas, Heribertus, xiiij, 31, 229.
- Wessfali*, xiv, 32.
Wich (Wight), insula, 59.
 WIDE (Wied), (Comes Georgius de), xij; — Girardus de W., xiv, 29-33, 36, 37, 41, 51, 59-60.

X

- Xois*, xliij, vid. *Chus*, *Coy*, *Zuam*.
Xuan, 220, vid. *Xois*.
- Xuca*, 220, vid. *Xois*.

Y

- YSAAK, 203, 213, vid. *Isaac*.

Z

- Zamzam*, 222, vid. *Samsam*.
- Zanzani*, 221, vid. *Samsam*.

IMPRESSUM FELICITER GENEVÆ

sumptibus

SOCIETATIS ILLUSTRANDIS ORIENTIS LATINI MONUMENTIS

TYPIS I.-G. FICK

ANNO DOMINI M. D. CCC. LXX. IX.

L'Académie des Inscriptions & Belles-Lettres a entrepris, & poursuit avec persévérance la publication du Recueil des Historiens des Croisades, œuvre monumentale, destinée désormais à servir de fondement à toute étude historique sérieuse sur l'ORIENT LATIN (royaumes de Jérusalem, de Chypre & d'Arménie, principautés d'Antioche & d'Achaïe, empire latin de Constantinople).

Mais, en dehors de ces textes étendus, & pour ainsi dire, classiques, il existe, dans les dépôts publics de l'Europe, une grande quantité de documents historiques & géographiques d'ordre secondaire : ces documents, ou encore inédits, ou devenus d'une rareté telle, que certaines pièces de Terre-Sainte arrivent aujourd'hui à atteindre, dans les ventes publiques, de véritables prix de fantaisie, ne sauraient, avant de longues années, trouver place dans le Recueil académique : le plus grand nombre d'ailleurs, & en particulier les pèlerinages en Terre-Sainte, ont été, dès le principe, écartés du plan de cette collection.

Il a donc semblé qu'il pourrait y avoir une certaine utilité à rassembler & à publier, sur un type & d'après des règles uniformes, ces matériaux divers, dont la simple bibliographie est encore, en partie, à faire, & qui, pourtant, une fois réunis, seront d'un si grand secours, soit pour l'histoire du Moyen-Age, soit même pour l'archéologie biblique.

C'est dans cet esprit, & pour satisfaire à la fois, & aux désirs des bibliophiles, & aux besoins des travailleurs, que s'est formée, à l'imitation des clubs anglais, la SOCIÉTÉ DE L'ORIENT LATIN.

SOCIÉTÉ

POUR LA

PUBLICATION DE TEXTES

RELATIFS A L'HISTOIRE ET A LA GÉOGRAPHIE

DE

L'ORIENT LATIN

* * *

I

RÈGLEMENT GÉNÉRAL.

ARTICLE 1. La Société se compose de cinquante *membres titulaires* & de quarante *associés* français ou étrangers.

Art. 2. Les établissements publics de la France & de l'étranger peuvent être inscrits comme *membres titulaires* de la Société, jusqu'à concurrence du nombre de six, & comme *associés* jusqu'à concurrence du nombre de quatre; ils sont représentés au sein de la Société, soit par leurs chefs respectifs, soit par des mandataires, préalablement agréés par le président de la Société.

Art. 3. Au reçu de chacune des distributions spécifiées à l'art. 16, tout *membre titulaire* s'engage à verser une somme de *cinquante francs*, tout *associé* une somme de *trente-cinq francs*.

Art. 4. Les *membres titulaires* & les *affociés* non résidant à Paris doivent y être représentés par un correspondant chargé de recevoir, en leur nom, les publications de la Société & de verser leur cotisation annuelle.

Art. 5. Les *membres titulaires* se réunissent, une fois par an, en séance générale, à Paris, dans le mois qui suit les fêtes de Pâques; les *affociés* ont le droit d'assister à cette séance.

Art. 6. Les *membres titulaires*, non résidant à Paris, peuvent se faire représenter dans les assemblées générales, en vertu d'un mandat écrit, adressé en temps utile au secrétaire-trésorier. Ce mandat doit porter le nom d'un des *membres titulaires* résidant ou présents à Paris, auquel il confère une nouvelle voix délibérative; cependant un seul & même *membre titulaire* ne peut réunir en sa personne plus de cinq de ces voix substituées.

Art. 7. Dans cette séance annuelle, la Société procède aux élections en remplacement des *membres titulaires* & des *affociés*, décédés ou démissionnaires, à la vérification des comptes de l'exercice précédent, à la désignation des publications de l'exercice suivant.

Art. 8. La Société, en dehors de ses séances, est représentée, d'une façon permanente, par un Comité de direction. Ce Comité, choisi parmi les membres titulaires, fait fonction de bureau; il est nommé pour trois ans & rééligible.

Art. 9. Le Comité de direction se compose de:

- 1 président,
- 1 vice-président,
- 1 secrétaire-trésorier,
- 1 secrétaire-adjoint,
- 4 commissaires responsables.

Art. 10. Le Comité de direction peut, en cas de besoin, s'affurer le concours de un ou plusieurs commissaires responsables adjoints, qui ont voix consultative, & peuvent être pris hors du sein de la Société.

Art. 11. Le Comité de direction se réunit, au moins une fois, dans le premier semestre de chaque année, au domicile de l'un de ses membres; il peut, en cas d'urgence, convoquer une séance générale extraordinaire de la Société.

Art. 12. La Société s'adjoint, sous le nom de *souscripteurs*, les personnes & les établissements publics, français & étrangers, qui désirent recevoir régulièrement les volumes de textes qu'elle publie; le nombre de ces *souscripteurs* ne peut dépasser cent.

Art. 13. Au reçu de chacune des distributions spécifiées à l'art. 16, les *souscripteurs* paient une somme de *quinze* francs, augmentée des frais de port & de recouvrement afférant à ces distributions.

II

PUBLICATIONS.

Art. 14. Les publications de la Société se composent de volumes de textes & de phototypographies de pièces imprimées uniques ou rarissimes.

Art. 15. Chaque volume de textes est tiré à cinq cents exemplaires numérotés, savoir :

<i>Grand papier</i> , in-4.	50 exemplaires.
<i>Papier à la cuve</i> , gr. in-8.	50 »
<i>Papier ordinaire</i> ,	400 »

Les réimpressions phototypographiques sont tirées à 90 exemplaires, savoir :

Sur peau de vélin, 50 exemplaires.

Sur papier vélin, 40 »

Art. 16. Les publications de la Société se divisent en distributions, dont chacune comprend :

1° Pour les *membres titulaires* :

2 volumes de textes, in-4.

1 fascicule de réimpressions phototypographiques tiré sur peau de vélin. Chacun de ces volumes ou réimpressions porte au verso du titre le nom du membre titulaire auquel il est destiné.

2° Pour les *associés* :

2 volumes de textes sur papier vélin.

1 fascicule des réimpressions phototypographiques sur papier vélin.

3° Pour les *souscripteurs* :

2 volumes de textes sur papier ordinaire.

Art. 17. La Société met en vente, sur chaque distribution :

Papier vélin : 10 exemplaires de chaque volume de textes, au prix de 24 fr. l'exemplaire.

Papier ordinaire : 300 exemplaires au prix de 12 fr. l'exemplaire.

Ces prix peuvent être augmentés par le Comité de direction, en raison de l'importance exceptionnelle de certains volumes.

Les réimpressions phototypographiques, exclusivement réservées aux *membres titulaires* & aux *associés*, ne sont pas mises dans le commerce.

Art. 18. La Société fait choix d'un ou plusieurs libraires-éditeurs, auxquels elle concède, au mieux de ses intérêts, le droit de vendre ceux des exemplaires de ses publications qui sont réservés au commerce.

Art. 19. Les publications de la Société sont faites sous la surveillance du Comité de direction, & la garantie du

secrétaire-trésorier & de l'un des commissaires responsables.

Art. 20. Au cas où l'un des volumes a, pour éditeur ou pour commissaire responsable, le secrétaire-trésorier, le contre-feing de ce dernier est remplacé par celui du vice-président.

III

PLAN DES PUBLICATIONS.

A) SÉRIE GÉOGRAPHIQUE.

Collection chronologique des pèlerinages en Terre-Sainte & des descriptions de la Terre-Sainte & des contrées voisines.

1	<i>Textes latins.</i>	— Imprimés & inédits de 300 à 1400. — Inédits ou rarissimes de 1400 à 1600.
2	<i>Textes français.</i>	} Imprimés & inédits jusqu'en 1500. — Inédits ou rarissimes de 1500 à 1600.
3	» <i>italiens.</i>	
4	» <i>espagnols.</i>	
5	» <i>allemands.</i>	
6	» <i>anglais.</i>	} Imprimés & inédits jusqu'en 1600. — (Accompagnés d'une version.)
7	<i>Textes Scandinaves.</i>	
8	» <i> slaves.</i>	
9	» <i> grecs.</i>	
10	» <i> hébraïques.</i>	
11	» <i> arabes.</i>	

B) SÉRIE HISTORIQUE.

1	Poésies & poèmes relatifs aux Croisades, 1100-1500.	
2	Chartes	
3	Lettres historiques	} inédites, 1095-1500
4	Petites chroniques	
5	Projets de croisades inédits, 1250-1600.	

Les textes de chacune de ces séries sont publiés, par volumes d'environ 300 pages, dans le format & sur le modèle des Chronicles and Memorials of the Great Britain.

La distribution des volumes a lieu de telle sorte que, — à la fin de chaque période décennale de la publication, — les trois cinquièmes (12 volumes) aient été pris dans la série géographique, & les deux autres cinquièmes (8 volumes) dans la série historique.

Les phototypographies reproduisent :

1° Les pèlerinages en Terre-Sainte, feuilles volantes, journaux de croisade, &c., &c., imprimés au XVe, & dans les 25 premières années du XVIe siècle.

2° Les pièces analogues qui, quoique de date postérieure, n'existent qu'à l'état d'exemplaires uniques ou rarissimes.

Une courte notice bibliographique, de même format, accompagne chaque phototypographie.

La Société, qui a déjà patronné la Numismatique de l'Orient latin par M. G. Schlumberger, se propose également de favoriser la publication de :

- a) La CARTOGRAPHIE DE L'ORIENT LATIN au Moyen-Age;
- b) La SIGILLOGRAPHIE & l'ÉPIGRAPHIE DE L'ORIENT LATIN.
- c) La BIBLIOGRAPHIE DE L'ORIENT LATIN.

COMITÉ DE DIRECTION

DE LA SOCIÉTÉ

pour la période 1878-1880.

PRÉSIDENT:

M. le marquis DE VOGÜÉ.

Vice-Président : MM. SCHEFER.
Secrétaire-Trésorier : le c^{te} RIA NT.
Secrétaire-adjoint : le c^{te} de MARSY.

Commissaires :

MM.

A. de BARTHÉLEMY. le c^{te} de MAS LATRIE.
EGGER. E. de ROZIÈRE.

MEMBRES TITULAIRES:

MM.

- 1 ANCEL, 146 avenue des Champs-Elysées, Paris.
- 2 ANTROBUS (R. P. Frederick), Oratory, Londres.
- 3 BARTHÉLEMY (Anatole de), 9 rue d'Anjou-St-Honoré, Paris.
- 4 BARRÈRE (E. de), ancien consul-général de France à Jérusalem, 42 rue de la Ferme des Mathurins, Paris.
- 5 BOUCHE (L'abbé), Chassignoles, par la Châtre, Indre.
- 6 CLERCQ (Louis de), député du Pas-de-Calais, 5 rue Mafferan, Paris.
- 7 COMBETTES DU LUC (Le comte de), Rabastens-sur-Tarn, Tarn.
- 8 DELPIT (Martial), 74 faubourg St-Honoré, Paris, & à Castang par Bouniagues, Dordogne.

-
- 9 DREUX-BRÉZÉ (S. G. MGR de), évêque de Moulins, Moulins.
- 10 DURA (Giuseppe), 40 strada S. Carlo, Naples.
- 11 EGGER (Emile), membre de l'Institut, professeur à la Faculté des Lettres, 68 rue de Madame, Paris.
- 12 FOURNIER (Félix), 115 rue de l'Université, Paris.
- 13 GOUJON (Paul), 52 rue Paradis-Poiffonnière, Paris.
- 14 HENNESSY (Raymond), 79 rue Marbeuf, Paris.
- 15 KHITROWO (S. Exc. M. Bafile de), conseiller d'Etat, 93 quai de la Moïka, St-Pétersbourg.
- 16 LAIR (Le comte Charles), 18 rue Las Cases, Paris.
- 17 LAIR (Jules), directeur des Entrepôts & Magasins généraux, 204 boulevard de la Villette, Paris.
- 18 LANGÉNIEUX (S. Exc. MGR), archevêque de Reims, Reims.
- 19 LÉOTARD, docteur-ès-lettres, 3 cours Morand, Lyon.
- 20 MAC GRIGOR, esq., 19 Woodside Terrace, Glasgow, Ecosse.
- 21 MARSY (Le comte de), Compiègne.
- 22 MAS LATRIE (Le comte de), chef de section aux Archives de France, 229 boulevard St-Germain, Paris.
- 23 MEYER (Paul), professeur au Collège de France, 39 rue Raynouard, Paris-Passy.
- 24 MICHELANT, conservateur sous-directeur à la Bibliothèque Nationale, 11 avenue Trudaine, Paris.
- 25 MIGNON (A.), 18 rue de Maleherbes, Paris.
- 26 PÉCOUL (Auguste), 58 rue de Ponthieu, Paris.
- 27 PORTALIS (Le baron), 144 boulevard Hauffmann, Paris.
- 28 REBOURS (L'abbé le), curé de la Madeleine, 8 rue de la Ville-l'Evêque, Paris.
- 29 REY (Emmanuel), 22 rue des Ecuries d'Artois, Paris.
- 30 RIAnt (Le comte), 248 faubourg St-Honoré, Paris.
- 31 RIAnt (Ferdinand), 36 rue de Berlin, Paris.
- 32 ROZIÈRE (Eugène de), membre de l'Institut, inspecteur général des Archives, 8 rue d'Albe, Paris.
- 33 SAIGE (Jules), ingénieur des Ponts & Chaussées, 65 rue d'Amsterdam, Paris.
- 34 SAULCY (de), membre de l'Institut, 1 place du Palais-Bourbon, Paris.
- 35 SCHEFER, membre de l'Institut, administrateur de l'École nationale des langues orientales vivantes, 2 rue de Lille, Paris.
- 36 SCHEFER (Jules), consul de France, Smyrne.

- 37 SCHLUMBERGER (Gustave), 140 faubourg St-Honoré, Paris.
- 38 PARIS (Paulin), membre de l'Institut, 82 rue de l'Université, Paris.
- 39 TORELLA (Le prince de), Naples.
- 40 VOGÜÉ (Le marquis de), membre de l'Institut, 2 rue Fabert, Paris.
- 41 OLRV, ingénieur des Mines, Lille.
- 42 MASSON (Frédéric), bibliothécaire du Ministère des Affaires étrangères, 89 rue de Morny, Paris.
- 43 POPELIN (Claudius), 7 rue de Téhéran, Paris.
- 44 KERMAINGANT (P.-L. de), ingénieur des Mines, 102 avenue des Champs-Elysées, Paris.

ÉTABLISSEMENTS PUBLICS

- 45 BIBLIOTHÈQUE ROYALE DE BRUXELLES.
- 46 BIBLIOTHÈQUE ROYALE DE COPENHAGUE.
- 47 BIBLIOTHÈQUE ROYALE DE NAPLES.
- 48 BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DE PARIS.
- 49 SOCIÉTÉ NATIONALE DE GÉOGRAPHIE DE PARIS.
- 50 BIBLIOTHÈQUE BODLÉIENNE D'OXFORD.

ASSOCIÉS

MM.

- 51 DRÈME (Le premier président), Agen.
- 52 BORDIER (Henri), 182 rue de Rivoli, Paris.
- 53 LABORDE (Le marquis de), 4 rue Murillo, Paris.
- 54 DELAVILLE LE ROULX (Joseph), 10 rue de Lisbonne, Paris.
- 55 BROËT-PLATER (Le comte de), 15 Troïtskoy Péréoulok, Saint-Péterbourg.
- 56 ARSÉNIEW (Serge d'), membre de la Commission des requêtes, 13 Maneiny Péréoulok, Saint-Péterbourg.

PUBLICATIONS DE LA SOCIÉTÉ

SÉRIE GÉOGRAPHIQUE

*Itinera hierosolymitana & descriptiones Terræ Sanctæ
latine conscripta.*

I & 2. Tomi I, 1 & 2, ed.: TITUS TOBLER & A. MOLINIER.

SOUS PRESSE:

3. *Itinera & descriptiones latine conscripta.*

Tomus II, ed.: A. MOLINIER.

4. *Itinéraires français. I.*

Éd. Mr MICHELANT.

EN PRÉPARATION:

Itinera & descriptiones latine conscripta.

Tomus III & IV, ed.: GEORGIUS THOMAS.

Itinerarj italiani.

Tomo I, ed.: CAV. L. BELGRANO.

Itinera græca.

Tomus I, ed.: C. SATHAS.

SÉRIE HISTORIQUE

1. *La prise d'Alexandrie*, par Guillaume de Machaut.

Éd. : Mr L. DE MAS LATRIE.

2. *Quinti belli scriptores minores I.*

Ed. : R. RÖHRICHT.

SOUS PRESSE :

3. *Quinti belli sacri scriptores minores II.*

Ed. : R. RÖHRICHT.

EN PRÉPARATION :

Récit versifié de la 1re Croisade, d'après Baudri de Dol.

Éd. : Mr Paul MEYER.

RÉIMPRESSIONS PHOTOTYPOGRAPHIQUES

(réservées aux membres titulaires)

Prologus Arminensis in mappam Terre Sancte.

In-fol., f. l. n. d., f. xv.

Ire & IIme livraisons.

PUBLICATIONS PATRONNÉES PAR LA SOCIÉTÉ

I. NUMISMATIQUE DE L'ORIENT LATIN

par G. SCHLUMBERGER.

Paris, Leroux, 1877, 1 vol. in-4.

II. DE PASSAGIIS IN TERRAM SANCTAM

Excerpta heliographica e codice Marciano 399: ed. C. M. Thomas.

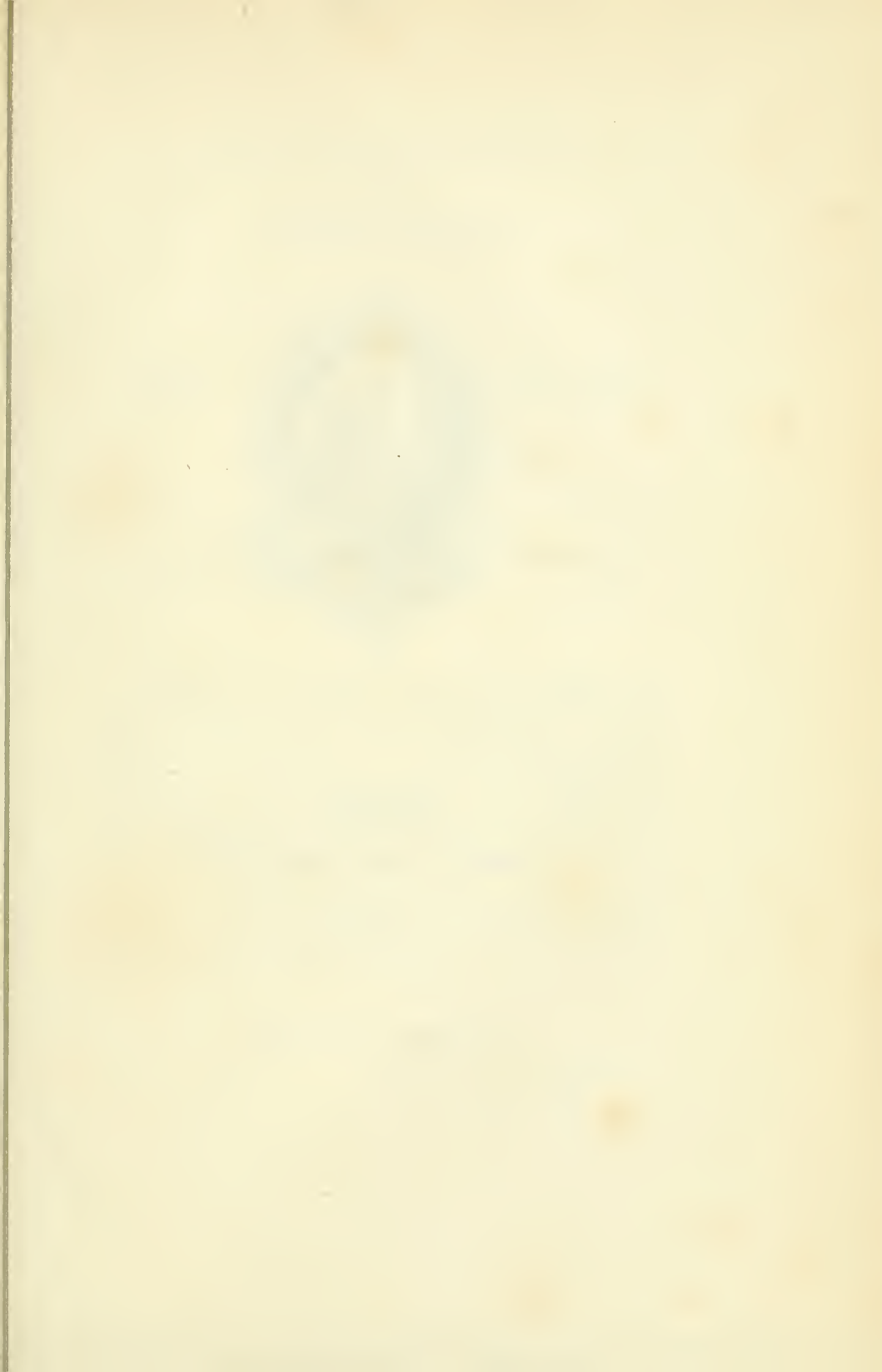
Venetis, Ongania, 1879, in-fol.

SOUS PRESSE :

III. ARCHIVES DE L'ORIENT LATIN

Tome I.

Paris, Ernest Leroux, in-8.

GENÈVE

Imprimerie Jules-Guillaume Fick

1879

SOCIÉTÉ DE L'ORIENT LATIN

*

PUBLICATIONS PATRONNÉES

II

DE PASSAGIIS

IN TERRAM SANCTAM

*excerpta e Chronologia magna codicis latini cccxcix
Bibliothecæ ad D. Marci Venetiarum.*

Venetiis, Ferd. Ongania, 1880, gr. in-fol. (Tiré à 150 exemplaires
numérotés.)

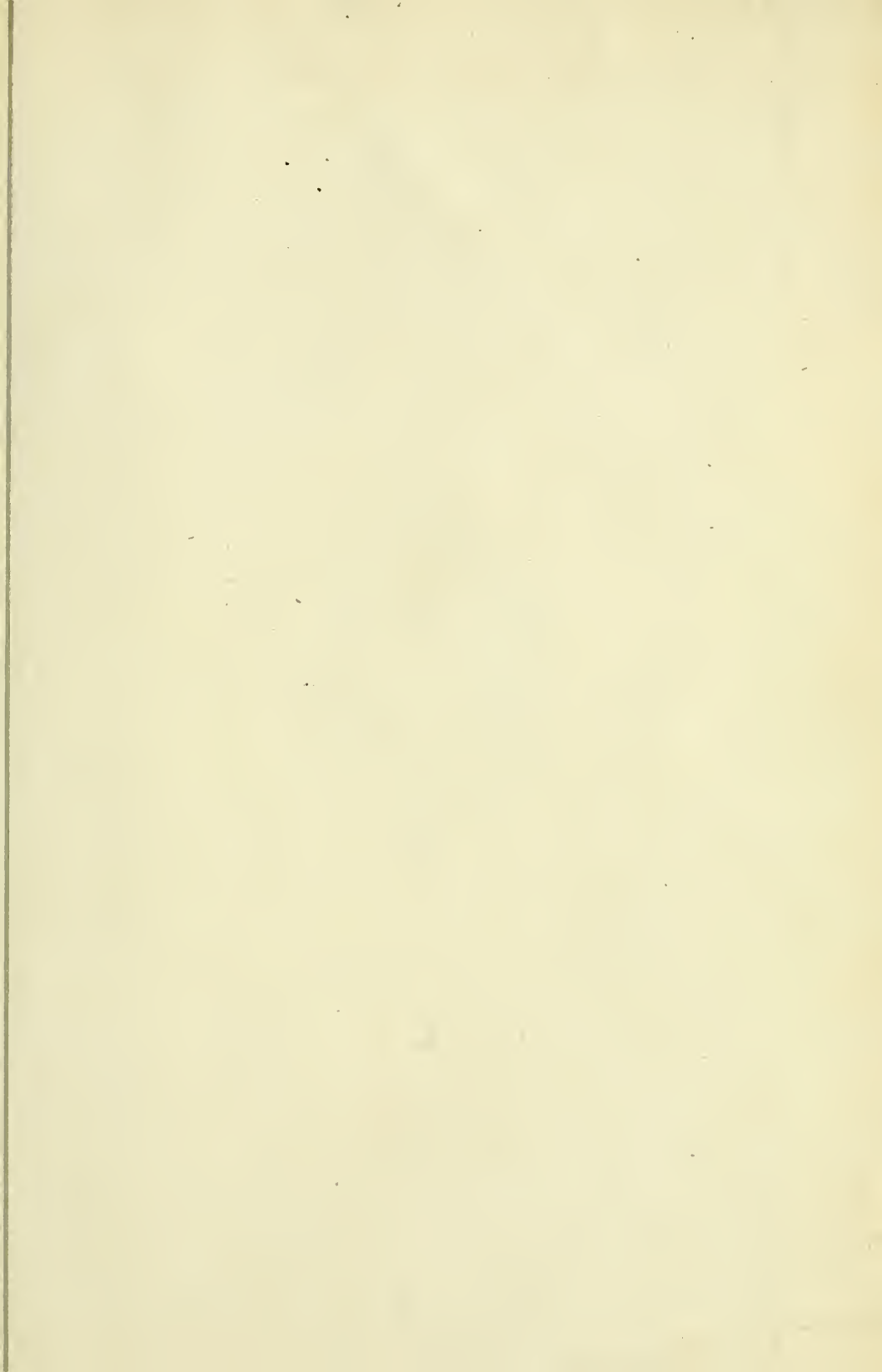
*I*l a été réservé pour les Membres, les
Associés et les Souscripteurs de la
Société de l'Orient latin, un certain nombre
d'exemplaires de la publication annoncée ci-dessus. Ils
leur seront livrés au prix de vingt francs par l'agent
de la Société.

Les exemplaires qui n'auraient pas été retirés
dans un délai de six mois seront mis dans le com-
merce au prix de cinquante francs.

L'agent de la Société,

Ernest Leroux, libraire.

28, rue Bonaparte, Paris.

**University of Toronto
Library**

**DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET**

Acme Library Card Pocket
Under Pat. "Ref. Index File"
Made by LIBRARY BUREAU

